

**PRVO IN DRUGO
ZASEDANJE
AVNOJ**

26. in 27. novembra 1942 in 29. in 30. novembra 1943

PRVO IN DRUGO ZASEDANJE AVNOJ

PRVA SLOVENSKA IZDAJA
OB 30. OBLETNICI DRUGEGA ZASEDANJA AVNOJ

KOMUNIST
Ljubljana 1973

PRVO IN DRUGO ZASEDANJE AVNOJ

(26. in 27. novembra 1942 in 29. in 30. novembra 1943)

Naslov izvirnika

PRVO I DRUGO ZASEDANJE ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBODJENJA JUGOSLAVIJE

Prezidium narodne skupštine FNRJ
Beograd 1953

Izdano na podlagi splošne redakcije

MOŠE PIJADEJA

Po stenografskih beležkah in drugih virih zbral, uredil in opombe napisal
SLOBODAN NEŠOVIĆ

Prevod

NEDA BRGLEZ

Strokovni recenzent

SAVIN JOGAN

UVODNA BESEDA

Ime Slobodana Nešovića, publicista iz Beograda, ki je prvi objavil zbrano gradivo dokumentov o prvem in drugem zasedanju Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije — AVNOJ — in pripravil tudi to slovensko izdajo, slovenskim bralcem ni neznano. Saj je kot najožji sodelavec Moše Pijadeja, takratnega podpredsednika prezidija Ljudske skupščine FLRJ in pozneje predsednika te skupščine pri zbiranju gradiva o AVNOJ in njegovih organov in inspiratorja Nešovićevega dela, objavil leta 1968 pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani v slovenščini knjigo »Moša Pijade in njegov čas«, veliko dokumentarno delo. Slovenski bralec pozna tudi knjigo Slobodana Nešovića z naslovom »Tujina in nova Jugoslavija« iz leta 1964. Od leta 1946 dalje je Nešović vztrajno iskal in zbiral gradivo o nastajanju nove Jugoslavije s Pijadejevo pomočjo in na njegovo pobudo; po smrti Maše Pijadeja leta 1957 pa ni nehal s takim svojim delom do današnjega dne. Zdaj se zlasti ukvarja z iskanjem gradiva o novi Jugoslaviji v inozemskih arhivih v Angliji in ZDA in nekaj tega že objavlja, tako v slovenskih »Paralelah«, v »Ninu« in drugod.

Prva Nešovićeva knjiga »Prvo i drugo zasedanje AVNOJ-a« je izšla ob desetletnici AVNOJ 1953 v srbščini pod splošno redakcijo Moše Pijadeja v založbi prezidija Ljudske skupščine FLRJ. Sestavljena je bila na podlagi rokopisov, stenografskih zapisov in časnikov, ki so izhajali med vojno na osvobojenem ozemlju. Že takrat je bilo v tej knjigi nekaj pomembnega gradiva prvič objavljeno. Kritika jo je ocenila zelo ugodno in naglašala uspešno, redko, večletno in skrbno zbirateljsko delo, uspeh preizkušenega raziskovalca Nešovića ter kulture in pedantnosti Moše Pijadeja kot avtentično knjigo, ki mora biti uvrščena med najdragocenejša izvirna dela o naši revoluciji.

Ob dvajsetletnici AVNOJ 1963, je izšla druga izdaja knjige »Prvo i drugo zasedanje AVNOJ-a« pri založbi »Stvarnost« v Zagrebu, razširjena z listinami, ki jih je bil našel Nešović po prvi izdaji te knjige, ki je bila dotlej že davno razprodana. To velja zlasti za seje izvršnega odbora AVNOJ v času med prvim in drugim zasedanjem AVNOJ. Razen tega pa je Nešoviću uspelo najti v raznih še neraziskanih arhivih in v papirjih nekaterih udeležencev toliko novega, da je lahko zbral gradivo listin, o katerih so sklepali organi AVNOJ v času med dvema zasedanjima. Plod tega iskanja je bila knjiga »Zakonodavni rad Predsedništva AVNOJ-a i Privremene narodne skupštine DFJ«, ki jo je izdal prezidij Ljudske skupščine DFJ leta 1951 in knjiga »Rad zakonodavnih odbora Predsedništva

AVNOJ-a i Privremene narodne skupštine DFJ« 1953. Moša Pijade je v uvodni pripombi naglasil, da je Nešović kot član uredništva »Politike« in glavni urednik »Službenega lista DFJ« lahko v celoti obnovil potek tudi tistih sej, o katerih se stenografski zapiski niso vodili ali pa niso ohranjeni. Metoda takega skrbnega dela je omogočila, da je Ljudska skupščina FLRJ leta 1961 lahko izdala Nešovičev »Stvarni registar stenografskih beležaka vrhovnih predstaviških tela Jugoslavije od 26. XI. 1942 do 3. VII. 1957«, ko po posebnem sistemu omogoča za to obdobje dostop do vseh govorov in drugih dejanj v tej skupščini.

Ne morem naštevati vseh številnih manjših del Nešovića na tem področju, dovolj je, da pokažem njegovo vztrajno vnemo in zanesljivost pri iskanju in zbiranju glavnih del, zlasti te knjige, ki se sedaj izročata slovenskemu bralcu. Vendar ne morem mimo 475 strani obsegajoče reprezentativne knjige »Tujina in nova Jugoslavija 1941—1945«, ki sta jo izdali Državna založba v Ljubljani z uvodom Rudija Janhube in Izdavaško preduzeče »Prosveta« v Beogradu z uvodom prof. dr. Milana Bartoša. Lahko trdim, da predstavlja to delo višek neverjetno vztrajnega, utrudljivega in vzornega iskanja in zbiranja, kot je mogoče le taki ljubezni do snovi, kot jo je Moša Pijade vsadil v srce Slobodana Nešovića. Tu so po posameznih letih od 1941 do vsčevši 1945 zbrana vsa mnenja, poročila, izjave in članki tujega tiska v prevodu, z mnogimi faksimili in fotografijami, tako da si lahko predstavljamo, kaj je v času naše NOB in graditve nove države in ljudske oblasti v Jugoslaviji vedela, mislila in sodila tujina o tem. To je neizčrpen vir informacij, ki niso zanimive samo za bralce, temveč tudi viri za zgodovinopisje.

Tudi za knjigo, ki ji pišem ta uvod, so pomembne nove listine, ki jih zdaj prvič objavlja Nešović v celoti v slovenski izdaji. Izredno pomemben je osnutek »odloka o sestavi Sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in Sveta ljudskih poverjenikov«. Ta osnutek, ki sta ga verjetno pripravila Moša Pijade in Veselin Masleša za prvo zasedanje AVNOJ, ni bil zasedanju niti predložen in še manj sprejet. Zborovalci niso vedeli za ta osnutek in tudi ne, da mu je nasprotovala Kominternina oziroma Stalin. Na znanstvenem zborovanju v Bihaću 1966, katerega referati so objavljeni v knjigi Muzeja v Bihaću, »Prvo zasedanje AVNOJ-a, zbornik radova naučnog skupa v Bihaću, 4. do 6. X. 1966«, je dr. Vladimir Bakarić v razpravi »O ulozi i mjestu »bihaške republike« u NOB i revoluciji Jugoslavije« deloma objavil Titov brzozjav Kominterni, da nameravamo ustanoviti komite narodne osvoboditve Jugoslavije kot neke vrste vlado, in odgovor Kominterne, iz katerega izhaja, da se ta ne strinja z ustanovitvijo sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Zato omenjeni odlok ni bil predložen zborovalcem. Ostal je še do danes neobjavljen, ko se prvič pojavlja v tej knjigi. Tito je na seji v Jajcu — po Bakariću — samo poročal, da mednarodni odnosi še ne dovoljujejo ustanovitve takega komiteja. Bakarić pravi na koncu: »Vlada, kao što se iz dokumenata vidi, i nije i jeste stvorena.«

Šele v tej izdaji se prvič pojavlja ta osnutek odloka, ki avtentično potrjuje, kakšni so bili stvarni nameni in kaj je naše vodstvo prvotno stvarno želelo od skupščine v Bihaću, in zakaj je Kominternina takrat zavrla potek in cilj tega pomembnega dogodka naše zgodovine. Ne glede na to, ali je vlada »bila ustanovljena« ali ne, je pa v resnici AVNOJ deloval kot tak. Izdal je resolucijo o organizaciji AVNOJ, razpis o odlokih, ki jih ima izdati

izvršni odbor AVNOJ, od katerih je mnoge sprejel na svojih sejah in ki predstavljajo prva »zvezna« pravila, ki so bila obvezna za vse osvobojeno ozemlje. Tako »Zadaci kulturno-prosvetnih odbora«, »Borba protiv nepismenosti«, »Razpis o priprēmama za otvaranje osnovnih škola i analfabetskih tečajeva« itd.

Moša Pijade je vso dobo viharnih časov po prvem in drugem zasedanju AVNOJ snoval akte o ureditvi nove države in zasnoval mnogo zakonov, kakor da bi bil mir že pred durmi. Spominjam se ga iz baze 20 na Rogu, ko je večja skupina »avnojevcev« od 28. jan. 1944 do aprila 1944 bivala pri nas na Rogu, kako je noč in dan pisal in pošiljal svoje zakonske osnutke z obširnimi utemeljitvami vrhovnemu štabu NOV in POJ. Pošiljal je mnogo pisem in zapiskov Titu in Kardelju, ki so tu prvič objavljeni. Od vseh teh osnutkov in idej so bili nekateri sprejeti, drugi pa odloženi, marsikaj je služilo za podlago pravic narodov v prvi ustavi iz 1946. Sploh pa vse to gradivo, bilo takrat uporabljeno ali ne, služi danes za spoznavanje duha in smeri, recimo revolucije, kot se je razvijala med nastajanjem nove Jugoslavije. Vzemimo za primer osnutek zakona o volilni pravici, temeljnih pravicah narodov in človeka in podobne. Tej knjigi so dodani tudi dokumenti o izvršilnih telesih federalnih enot in še drugi, da bi knjiga nudila kar najbolj popolno sliko o takratni graditvi nove države. Za našo in tujo znanstveno javnost, pa tudi za številne občane, so v tej knjigi prvič objavljeni zapiski o skupnih sejah predsedstva AVNOJ in NKOJ. Ti dokumenti so bili doslej znani samo nekaterim udeležencem teh sej.

Tako zajema ta knjiga prvo popolno izdajo te vrste v slovenščini. V nji so prevodi dosedaj raziskanih arhivskih spisov, tisti, ki so že urejeni in ki še niso, do katerih se je dokopal pisec s skoro dve in pol desetletji trajajočim nepretrganim zanimanjem za tako pomembno snov naše sodobne zgodovine. Mnogo pričevanj iz tistih burnih časov NOV je propadlo, mnogo se jih je razneslo v javnih arhivih in zasebnih zbirkah, a vendar je že Moša Pijade pravilno imenoval takrat zbrano gradivo kot najbolj avtentično pričevanje o delu AVNOJ; po njegovi smrti pa se je to gradivo še znatno pomnožilo. Ni izključeno, da se bodo sčasoma našli še nadaljnji dokumenti.

Vsekakor se bo slovenski bralec lahko v celoti poučil o delu in pomenu AVNOJ in o njegovih načelih, ki ostanejo trajna podlaga našega družbenega razvoja. Lahko bo spoznal, kako je vse do zvezne ustave iz leta 1946 nastajala vzporedno z vojno proti okupatorju in domačim izdajalcem in s postopnim osvobajanjem države tudi zgradba nove jugoslovanske države z vso njeno revolucionarno vsebino.

MAKSO ŠNUDERL

1911
The following is a list of the names of the persons who were present at the meeting held on the 15th day of June, 1911, at the residence of Mr. J. H. Smith, in the city of Chicago, Illinois.

Mr. J. H. Smith
Mr. W. B. Smith
Mr. C. H. Smith
Mr. D. H. Smith
Mr. E. H. Smith
Mr. F. H. Smith
Mr. G. H. Smith
Mr. H. H. Smith
Mr. I. H. Smith
Mr. J. H. Smith
Mr. K. H. Smith
Mr. L. H. Smith
Mr. M. H. Smith
Mr. N. H. Smith
Mr. O. H. Smith
Mr. P. H. Smith
Mr. Q. H. Smith
Mr. R. H. Smith
Mr. S. H. Smith
Mr. T. H. Smith
Mr. U. H. Smith
Mr. V. H. Smith
Mr. W. H. Smith
Mr. X. H. Smith
Mr. Y. H. Smith
Mr. Z. H. Smith

1912
The following is a list of the names of the persons who were present at the meeting held on the 15th day of June, 1912, at the residence of Mr. J. H. Smith, in the city of Chicago, Illinois.

Mr. J. H. Smith
Mr. W. B. Smith
Mr. C. H. Smith
Mr. D. H. Smith
Mr. E. H. Smith
Mr. F. H. Smith
Mr. G. H. Smith
Mr. H. H. Smith
Mr. I. H. Smith
Mr. J. H. Smith
Mr. K. H. Smith
Mr. L. H. Smith
Mr. M. H. Smith
Mr. N. H. Smith
Mr. O. H. Smith
Mr. P. H. Smith
Mr. Q. H. Smith
Mr. R. H. Smith
Mr. S. H. Smith
Mr. T. H. Smith
Mr. U. H. Smith
Mr. V. H. Smith
Mr. W. H. Smith
Mr. X. H. Smith
Mr. Y. H. Smith
Mr. Z. H. Smith

1913
The following is a list of the names of the persons who were present at the meeting held on the 15th day of June, 1913, at the residence of Mr. J. H. Smith, in the city of Chicago, Illinois.

Mr. J. H. Smith
Mr. W. B. Smith
Mr. C. H. Smith
Mr. D. H. Smith
Mr. E. H. Smith
Mr. F. H. Smith
Mr. G. H. Smith
Mr. H. H. Smith
Mr. I. H. Smith
Mr. J. H. Smith
Mr. K. H. Smith
Mr. L. H. Smith
Mr. M. H. Smith
Mr. N. H. Smith
Mr. O. H. Smith
Mr. P. H. Smith
Mr. Q. H. Smith
Mr. R. H. Smith
Mr. S. H. Smith
Mr. T. H. Smith
Mr. U. H. Smith
Mr. V. H. Smith
Mr. W. H. Smith
Mr. X. H. Smith
Mr. Y. H. Smith
Mr. Z. H. Smith

1914
The following is a list of the names of the persons who were present at the meeting held on the 15th day of June, 1914, at the residence of Mr. J. H. Smith, in the city of Chicago, Illinois.

Mr. J. H. Smith
Mr. W. B. Smith
Mr. C. H. Smith
Mr. D. H. Smith
Mr. E. H. Smith
Mr. F. H. Smith
Mr. G. H. Smith
Mr. H. H. Smith
Mr. I. H. Smith
Mr. J. H. Smith
Mr. K. H. Smith
Mr. L. H. Smith
Mr. M. H. Smith
Mr. N. H. Smith
Mr. O. H. Smith
Mr. P. H. Smith
Mr. Q. H. Smith
Mr. R. H. Smith
Mr. S. H. Smith
Mr. T. H. Smith
Mr. U. H. Smith
Mr. V. H. Smith
Mr. W. H. Smith
Mr. X. H. Smith
Mr. Y. H. Smith
Mr. Z. H. Smith

OPOMBA IZDAJATELJA *

Prvo zasedanje AVNOJ pomeni enega najpomembnejših datumov v zgodovini narodnoosvobodilnega boja od 7. julija 1941, ko je počila prva osvoboditeljska puška do prvega sestanka predstavnikov ljudstva 26. in 27. novembra 1942 v Bihaću, ker so na tem zasedanju delegatov naših narodov sprejeli odločitve daljnosežnega pomena ne samo za nadaljnje uspešno vodenje osvobodilnega boja, temveč tudi za organiziranje države na novih temeljih. Ob vrhovnem štabu NOV in POJ je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot predstavniško telo vseh naših narodov s svojim izvršnim odborom dobil poleg važnih političnih nalog tudi velik del poslov glede organizacije zaledja in narodnoosvobodilnih odborov kot nosilcev nove ljudske oblasti.

Čeprav je delo izvršnega odbora AVNOJ potekalo v izredno težkih vojnih okoliščinah, je kljub vsem težavam in vojnemu pustošenju vse širše in globlje zajelo skoraj vsa področja družbenega življenja; poleg predpisov o nalogah, ustanovitvi in delu narodnoosvobodilnih odborov, o organiziranju oblasti v zaledju, ki jih je izdal vrhovni štab Narodnoosvobodilne partizanske in prostovoljske vojske Jugoslavije (septembra 1942), je izvršni odbor sprejemal tudi predpise, ki so urejali vrsto gospodarskih vprašanj na osvobojenem ozemlju, v delu prosvetnih ustanov in socialnozdravstvenih služb, pri vzdrževanju reda itd., s tem pa je iz dneva v dan širil vsebino dela narodnoosvobodilnih odborov.

Gradiva iz tega prvega obdobja zakonodajnega dela najvišjih uporniških organov civilne oblasti žal večinoma niso ohranjena, kar je nedvomno velika škoda za proučevanje zgodovine prvih dni nastajanja nove Jugoslavije.

Na svojem drugem zasedanju, ki je bilo 29. in 30. novembra 1943 v Jajcu, je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije po zaslugi velikih uspehov narodnoosvobodilne vojske v boju proti sovražnikom in domačim izdajalcem ter v skladu z velikim napredkom v organiziranju in krepitvi udarne moči NOV in POJ prerastel dotedanje oblike dela in se konstituiral kot najvišje zakonodajno in predstavniško telo narodov Jugoslavije. S sprejetjem zgodovinskih odlokov o organizaciji narodnoosvobodilne oblasti v času narodnoosvobodilnega boja in z ustanovitvijo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot začasne ljudske vlade so

* Glej opombo prevajalca na 383. strani.

bili položeni temelji nove države Federativne demokratične Jugoslavije. Na teh temeljih je bil po zmagoslavnem koncu osvobodilnega boja zgrajen tudi ustavni sistem, potrjen 31. januarja leta 1946.

Gradiva iz prvih zgodovinskih zasedanj AVNOJ v Bihaću in Jajcu doslej v celoti niso bila nikjer objavljena. Delno so bila v tedanjem času objavljena v listu »Narodno oslobodjenje«, v »Borbi«, »Vjesniku« in drugih časnikih, ki so izhajali v času narodnoosvobodilnega boja, ter v publikacijah, ki jih je razmnoževala ali tiskala partizanska tehnika. Največji del gradiva iz prvega zasedanja v Bihaću je objavilo »Narodno oslobodjenje«, tedanje glasilo AVNOJ, in Vladimir Dedijer v »Dnevniku« — prvi del. Iz gradiva prvega zasedanja objavljamo tu tisto, ki smo ga našli v času pripravljanja te knjige. Govori so objavljeni tako, kakor so bili tedaj v povzetkih objavljeni v časnikih in dnevnikih, ali pa smo prej objavljene dele govorov dopolnili z ohranjenimi rokopisi; če je bilo potrebno, smo nekatere govore dopolnili tudi na podlagi spominov govornikov, da bi tako povezali v tisku in rokopisih ohranjene dele in dobili govore, kakor so bili povedani.

Nekatera zgodovinsko zelo pomembna gradiva so ob tej priložnosti prvič objavljena.

Pripomniti moramo, da se kronike o tem zasedanju, ki so jih pisali v času zasedanja samega ali takoj po njem neposredni udeleženci, v posameznostih ne skladajo; npr. o vrstnem redu govornikov. Upoštevali smo red govorov, kakor je bil objavljen v prvi številki »Narodnog oslobodjenja«. Poleg tega pa tisti deli govorov, ki so bili objavljeni na dveh ali več mestih niso natisnjeni v enakem besedilu, tako da smo se morali konzultirati s še živečimi govorniki, da bi se izognili tem pomanjkljivostim. Velika škoda je, da nismo našli govora ali vsaj večjega dela govora dr. Sime Miloševića, profesorja beograjske univerze, profesorja Stojana Cerovića, urednika »Slobodne misli«, prote Jagoša Simonovića in drugih, ki so jih udeleženci tega znamenitega zasedanja ohranili v zelo lepem spominu.

Gradivo drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu je podano na podlagi izvornih rokopisov ali po skrajšanih stenografskih zapiskih, narejenih na zasedanju ali pa po »Vjesniku« — glasilu Narodnoosvobodilne fronte Hrvatske itd. Pogosto smo hkrati uporabljali več virov, da bi tako povezali na različnih mestih objavljene fragmente in dobili čim bolj popolno celoto. Vrstni red govornikov je naveden na podlagi poročil in reportaž, ki so bile v tem času objavljene v partizanskem tisku.

Toda tudi s tega zasedanja niso ohranjeni vsi govori, tako da smo vsa mesta, kjer teksti manjkajo ali niso končani, označili s pikicami, če pa so delno prirejeni in če so bili tako objavljeni, tedaj smo te dele postavili v oklepaje.

Pri redakciji te knjige smo jezik, slog in pravopis ohranili po izvornih dokumentih in po virih, od koder smo jih vzeli. Nekateri izrazi (kot narodnoosvobodilni odbori, narodnoosvobodilno gibanje) so izpisani tako, kakor se je pisalo leta 1942 in 1943. To smo storili z namenom, da bi ohranili avtentičnost vsega tu objavljenega gradiva. V tej knjigi so objavljena tudi gradiva, ki nimajo običajne oblike aktov zakonodajnih teles, ker je bil v prvih dneh AVNOJ takšen način dela in ker je iz njih mogoče najbolje videti, v katerih smereh in po kakšnih koncepcijah je potekalo delo

AVNOJ od njegove ustanovitve. Iz istega razloga objavljamo tudi nekatere predloge, ki niso bili sprejeti.

Pri zbiranju gradiva je veliko težavo pomenilo tudi rekonstruiranje točnega spiska delegatov AVNOJ na prvem in drugem zasedanju, ker se izvorni spiski ne ujemajo z izvirnim poročilom verifikacijskega odbora. Ugotavljanje pravega stanja delegatov na prvem zasedanju v Bihaću in delegatov iz obdobja drugega zasedanja v Jajcu je v mnogočem omogočil tovariš Mile Peruničić, ki je najprej kot član izvršnega odbora AVNOJ za notranje zadeve, potem pa kot sekretar predsedstva AVNOJ preučeval in uredil to gradivo v celoti.

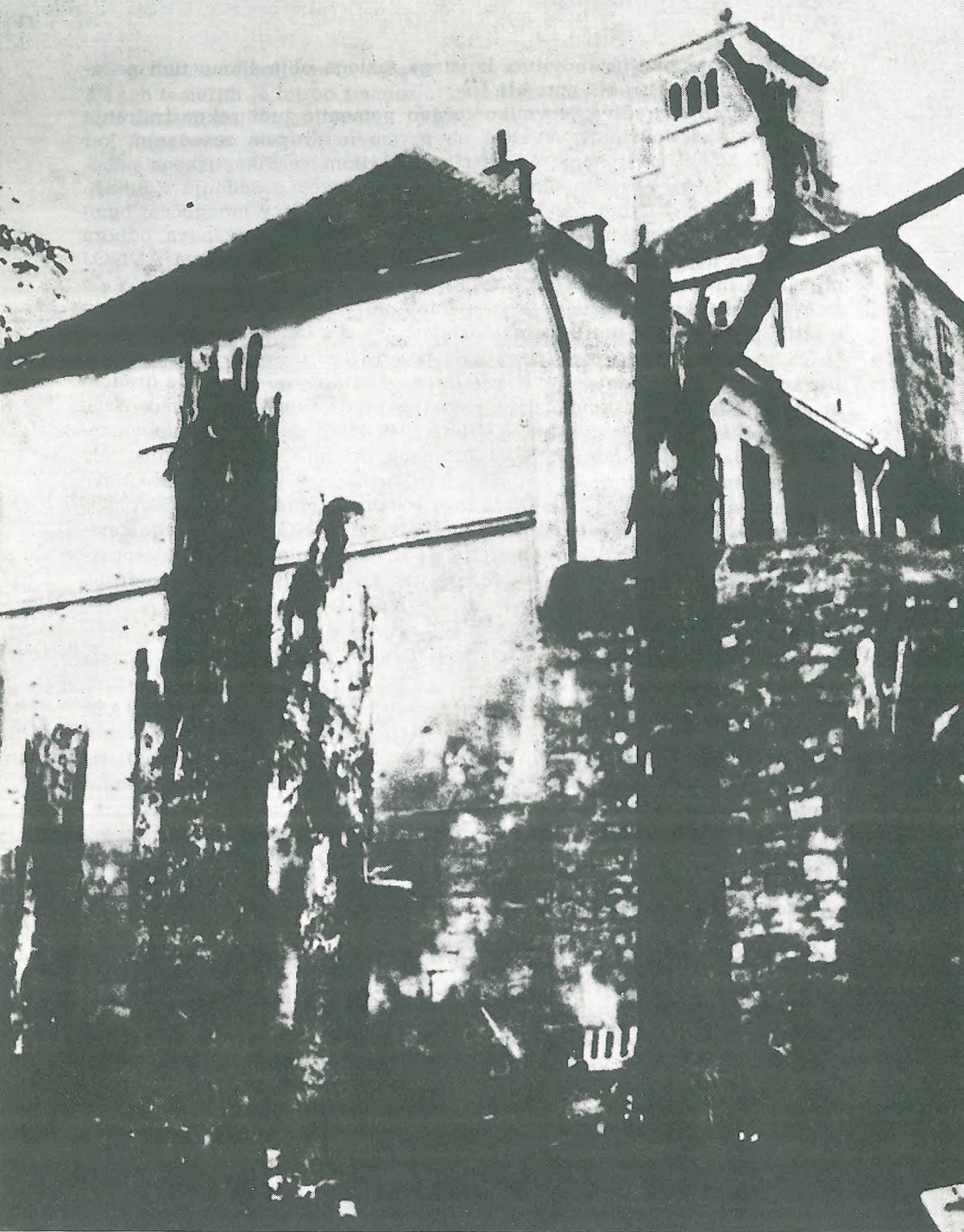
Na koncu knjige so za vsako zasedanje navedeni podatki o gradivu in o virih; prav tako pa tudi za vsako prilogo.

S to knjigo, ki jo predajamo naši javnosti ob desetletnici zgodovinskega drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu se zaključuje izdajanje gradiva in stenografskih zapiskov o delu najvišjih predstavniških organov nove Jugoslavije od ustanovitve AVNOJ leta 1942 v Bihaću do VI. rednega zasedanja Narodne skupščine FLRJ (drugega sklica). Res, da o tem zelo pomembnem obdobju nastajanja in prvih korakov v izgradnji naše nove države nimamo popolne dokumentacije o delu izvršnega odbora AVNOJ med prvim in drugim zasedanjem, predsedstva AVNOJ od drugega zasedanja do osvoboditve Beograda leta 1944 in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, vendar pa to nikakor ne zmanjšuje pomena doslej objavljenega gradiva.

Januar, leta 1953

Beograd

MOŠA PIJADE

Bihać v času prvega zasedanja AVNOJ

**PRVO ZASEDANJE
PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE**

(26. in 27. novembra 1942 v Bihaću)

SLAVNOSTNA SEJA

(26. novembra leta 1942 v Bihacu)

Začetek ob 18. uri.

Predsedujoča: STANKO OPAČIĆ-ĆANICA IN DR. IVAN RIBAR.

(Prihod vrhovnega komandanta NOV in POJ Josipa Broza Tita in članov vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije vsi delegati in gostje pozdravljajo z burnim in dolgotrajnim aplavzom. Ovacije Josipu Brozu Titu trajajo nekaj minut. — Zbor gledališča »Narodno oslobodjenje« poje novo narodno himno »Hej Slovani«. — Intonacijo himne poprimejo vsi prisotni.)

PREDSEDUJOČI STANKO OPAČIĆ-ĆANICA (Hrvatska): Tovariši in prijatelji, ta slavnostni sestanek predstavlja zgodovinski dan v boju naših narodov proti fašističnim osvajalcem in za obrambo svoje domovine in svoje svobode. Ta sestanek najvišjega političnega foruma, političnega predstavništva vseh naših narodov, je sklican na poziv vrhovnega komandanta Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije tovariša Tita, in mora postati in biti skupaj z vrhovnim štabom, glavni organizator vseljidskega boja za izgon okupatorja iz naše domovine, postati mora glavni voditelj vseh narodov in teženj naših narodov za osvoboditev izpod okupatorja, prekletih fašistov in njihovih domačih pomagačev, ustašev, četnikov, za ustvarjanje nove, na bratstvu in enotnosti in enakopravnosti narodov utemeljene države, države, v kateri bodo vsi narodi enakopravni.

Ta slavnostna seja ljudskih predstavnikov za ustanovitev AVNOJ je sklicana z naslednjim dnevnim redom (*bere*):

1. volitve častnega predsedstva,
volitve delovnega predsedstva,
volitve dveh zapisnikarjev,
volitve verifikacijskega odbora;
2. pozdravni govor vrhovnega komandanta Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije tovariša Tita;
3. pozdravni govor predstavnika centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije;

4. pozdravni govor predstavnika Zveze komunistične mladine Jugoslavije;
5. pozdravni govor predstavnika Antifašistične fronte žena;
6. pozdravni govor predstavnika štaba I. bosanskega korpusa NOV in POJ;
7. branje pozdravnih brzojavk.

Predlagam, da v častno predsedstvo naše skupščine izvolimo: predsednika vrhovnega sovjeta Sovjetske zveze Mihaila Ivanoviča Kalinina (*buren in dolgotrajen aplavz*), komisarja narodne obrambe Sovjetske zveze Josipa Visarionoviča Stalina (*buren in dolgotrajen aplavz*), ljudskega komisarja za zunanje zadeve Sovjetske zveze Vjačeslava Mihailoviča Molotova (*buren in dolgotrajen aplavz*), predsednika Združenih držav Amerike Franklina Delano Roosevelta (*buren in dolgotrajen aplavz*), organizatorja junaške obrambe Stalingrada maršala Timošenka (*buren in dolgotrajen aplavz*), vrhovnega komandanta Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije tovariša Tita (*buren, navdušen in dolgotrajen aplavz*), centralni komite Komunistične partije Jugoslavije (*buren aplavz*), vrhovni štab NOV in POJ (*buren aplavz*), glavni štab NOV in PO Hrvatske (*buren aplavz*), glavni štab NOV in PO Srbije (*buren aplavz*), glavni štab NOV in PO Bosne in Hercegovine (*buren aplavz*), glavni štab NOV in PO Črne gore (*buren aplavz*), izvršni odbor Osvobodilne fronte Slovenije (*buren aplavz*) in štab prvega bosanskega korpusa NOV in POJ (*buren in dolgotrajen aplavz*).

Predlagam, da v delovno predsedstvo izvolimo tovariše: dr. Ivana Ribarja, advokata iz Beograda, bivšega predsednika ustavotvorne skupščine (*buren in dolgotrajen aplavz*), Nurijo Pozderca, bivšega senatorja in člana glavnega odbora jugoslovanske muslimanske organizacije (*buren in dolgotrajen aplavz*), Mošo Pijadeja, akademskega slikarja in publicista iz Beograda (*buren in dolgotrajen aplavz*), Pavaa Krce, bivšega poslanca hrvatske kmečke stranke iz Sinja (*buren in dolgotrajen aplavz*), Kato Pejnović, predsednico Antifašistične fronte žena za Liko (*buren aplavz*), proto Jevstatija Karamatijevića, bivšega predsednika narodnoosvobodilnega odbora iz Nove Varoši v Sandžaku (*buren aplavz*).

Ker je svet z navdušenjem sprejel moj predlog, prosim člane izvoljenega delovnega predsedstva, da zasedejo svoja mesta.

PRESEDUJOČI DR. IVAN RIBAR (Hrvatska): Ko prevzemam vodstvo te slavnostne seje, posvečam svoje prve besede, skupaj z vami, tovariši svetniki, tistim, ki so v preteklih borbah od začetka našega boja pa vse do danes padli v narodnoosvobodilnem boju za slavo, čast in svobodo naše domovine in naših narodov (*»Slava jim!«*); svoje prve besede posvečam tudi vsem neštetim žrtvam fašističnega nasilja, vsem nedolžnim otrokom, nemočnim ženam in starcem, ki so jih fašistični zločinci in domači izdajalci pobijali po vsej naši domovini. Zato vas pozivam, da z minuto molka počastimo naše padle tovariše — heroje in vse žrtve fašizma (vsi svetniki vstanejo in z minuto molka počastijo padle heroje in žrtve fašističnega terorja).

Slava jim! (*enoglasen odziv: »Slava jim!«*)

Da bi lahko nadaljevali delo, moramo najprej izvoliti dva zapisnikarja. Predlagam, da za zapisnikarja izberemo tovariša Milentija Popovića, inženirja iz Beograda, in Šimeta Balena, novinarja iz Zagreba (*buren in dolgotrajen aplavz*. — Vzkliki: »Živeli!«).

Na podlagi enodušnega aplavza, s katerim ste sprejeli moj predlog, ugotavljam, da sta za zapisnikarja soglasno izvoljena tovariša Popović in Balen, in ju prosim, da gresta na svoji mesti.

Preden nadaljujemo z delom je potrebno, da ugotovimo, koliko je povabljenih in koliko svetnikov prisostvuje našemu današnjemu sestanku. Prosim zapisnikarja tovariša Popovića, da kliče prisotne.

ZAPISNIKAR ING. MILENTIJE POPOVIĆ (Srbija) (bere):

Josip Broz Tito, vrhovni komandant NOV in POJ;

Slovenija: (ni imen);

Hrvatska:

1. Bakarić dr. Vladimir, odvetniški pripravnik iz Zagreba, politkomisar Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Hrvatske,
2. Balen Šime, novinar iz Zagreba, politkomisar V. liške brigade,
3. Draušnik Jurica, načelnik občine Vranje pri Zagrebu, načelnik štaba pokupsko-žumberačkog odreda NOV Hrvatske,
4. Gregorić dr. Pavle, zdravnik iz Zagreba,
5. Hebrang Andrija, privatni uslužbenec iz Zagreba,
6. Iveković dr. Mladen, sekretar Obrtne zbornice iz Zagreba,
7. Krce Pavao, delavec iz Sinja, bivši ljudski poslanec HSS,
8. Krstulović Vicko, delavec iz Splita, komandant IV. operativne cone za Dalmacijo,
9. Nikoliš dr. Gojko, zdravnik iz Banije, referent za saniteto pri vrhovnem štabu NOV in POJ,
10. Opačić Stanko, bivši komandant kordunske grupe in Partizanskih odredov Hrvatske,
11. Ribar dr. Ivan, advokat, bivši predsednik ustavotvorne skupščine,
12. Sučić Florijan, bivši predsednik mestne organizacije HSS v Livnu,
13. Tiljak Djuro, akademski slikar iz Zagreba,
14. Pejnović Kata, kmetica iz Korduna, predsednica AFŽ za Liko,
15. Zlatarić Branko, uradnik Gospodarske sloge iz Zagreba;

Srbija:

1. Belovuković Milan, kmet iz Mačve,
2. Dediđer Vlada, novinar iz Beograda,
3. Gajić Vojin, kmet iz Arandjelovca,
4. Mijušković Radovan, advokat iz Uba,
5. Milošević dr. Sima, profesor beograjske univerze,
6. Pavičević Marko, kmet iz Valjeva,
7. Petrović Srećko, kmet iz Draževca,
8. Pijade Moša, akademski slikar in novinar iz Beograda,
9. Popović Koča, književnik iz Beograda, komandant prve proletarske NO udarne divizije,

10. Popović Milentije, inženir iz Beograda, politkomisar oficirske šole vrhovnega štaba,
11. Savić dr. Pavle, profesor beograjske univerze,
12. Stambolić Petar, študent agronomije iz Ivanjice, član glavnega štaba NOV in PO Srbije,
13. Stević Luka, kmet iz Mojkovca v Radjevini,
14. Zečević Vlada, duhovnik iz Krupnja, verski referent pri vrhovnem štabu NOV in POJ, član vrhovnega štaba NOV in POJ;

S a n d ž a k :

1. Dobrašinić Miloje, profesor iz Bijelega Polja,
2. prota Karamatijević Jevstatije, bivši predsednik NOO v Novi Varoši, verski referent III. sandžaške brigade,
3. Ivović Dušan, učitelj iz Pljevlja,
4. Mirković Joso, trgovec iz Plevlja,
5. Pavlović Ristan, učitelj iz Plevlja,
6. Peruničić Mile, bivši ljudski poslanec in član glavnega odbora demokratične stranke, namestnik komandanta III. sandžaške proletarske brigade;

B o s n a i n H e r c e g o v i n a :

1. Balaban Mile, kmet iz Bosanskega Petrovca, bivši ljudski poslanec Kmečke zveze,
2. Bjelajac Simo, predsednik NOO iz Rujiške,
3. Brstina Dušan, mornariški narednik iz Nevesinja,
4. Čolaković Rodoljub, novinar iz Bijeljine, član glavnega štaba NOV in PO za Bosno in Hercegovino,
5. Garić Manojlo, kmet iz Prače,
6. Karabegović Osman, študent medicine iz Banja Luke, politkomisar štaba I. bosanskega korpusa NOV in POJ,
7. Humo Avdo, književnik iz Sarajeva,
8. Kovačević Boriša, profesor iz Duvna,
9. Masleša Veselin, novinar iz Banja Luke,
10. Osmić Omer, kmet iz Prozora,
11. Pozderac Nuriya, bivši senator iz Cazina,
12. Pucar Djuro, kovinarski delavec iz Grahova,
13. Savić Brano, pravnik iz Vlasenice,
14. Srdić Nikola, kmet iz Jelašinovca,
15. Veinović Svetozar, kmet iz Vel. Rujiške,
16. Vujasinović Toša, privatni uradnik iz Tuzle,
17. Dugonjić Rato, študent iz Sarajeva;

Č r n a g o r a :

1. Barić Vido, kmet s Čeva,
2. Cerović Stojan, profesor iz Nikšića,
3. Čagorović Djuro, kmet iz Danilovgrada,
4. Komnenić Petar, profesor iz Banjana,
5. Krstajić Miro, kapitan iz Žabjaka,
6. Lekić Marijan, učitelj iz Andrijevice,

7. Ljumović Boža, privatni uradnik iz Podgorice,
8. Marković Blažo, duhovnik, sodnik cerkvenega sodišča iz Cetinja,
9. Milutinović Ivan, privatni nameščenec, član vrhovnega štaba NOV in POJ,
10. Novaković Srdan, kapitan v pokoju iz Popera,
11. Pavičević Djoko, kapitan v pokoju iz Gornjega Polja,
12. Perović Risto, podpolkovnik iz Bjelopavličev,
13. Simonović Jagoš, prota iz Kolašina, verski referent IV. črnogorske NO brigade,
14. Vešović Mirko, advokat iz Andrijevice;

V o j v o d i n a :

1. Grulović Nikola, privatni uradnik iz Sremske Mitrovice,
2. Popović Jovan, književnik iz Velike Kikinde,
3. Zrenjanin Žarko, učitelj iz Vršca.

PREDSEDUJOČI: Čeprav predstavniki Slovenije in Vojvodine ne pristavljajo tej naši ustanovni skupščini, sem pooblaščen izjaviti, da je ta plenum predstavnikov naših narodov lahko prepričan, da se bodo ljudski predstavniki Slovenije in Vojvodine solidarizirali z našimi odločitvami, ker so na naš poziv za ustanovitev Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije kakor tudi za njegove prihodnje naloge in vlogo v našem nadaljnjem boju izrekli svoje soglasje in pripravljenost, da bodo dali vse sile svojih narodov za velike ideale našega osvobodilnega boja, za svobodo narodov, ki so bili doslej izpostavljeni zatiranju in jim danes preti nevarnost raznarodovanja in biološkega uničenja s strani fašistov in njihovih hlapcev, izdajalcev naših narodov, za stvar bratstva in enakopravnosti naših narodov, za boj in fronto proti okupatorju in domačim izdajalcem ter za boljše državno in družbeno ureditev skupne države južnih Slovanov, za našo boljše prihodnost in za boljše prihodnost naših potomcev.

Glede na to lahko preidemo k nadaljnjemu delu.

Tovariši, potrebno je, da izvolimo verifikacijski odbor, ki bi opravil pregled vseh polnomočij prisotnih svetnikov in nam na prihodnji seji podal svoje poročilo.

Če ni drugih predlogov (*nihče se ne javi*), dovolite, da za člane verifikacijskega odbora predlagam tovariša popa Vlada Zečevića, delegata iz Srbije, dr. Vladimira Bakarića, delegata iz Hrvatske, in tovariša Djura Pucarja, delegata iz Bosne. (*Buren aplavz — vzkliki: »Živeli!«*.) Ugotavljam, da je predlog za verifikacijski odbor soglasno sprejet.

Prosim člane verifikacijskega odbora, da se takoj po koncu te seje lotijo dela, tovariše ljudske predstavnike pa prosim, da jim predajo svoja odposlanska potrdila, polnomočja. (*Svetniki prihajajo k predsedniški mizi in drug za drugim predajajo svoja polnomočja.*) Ali so vsi prisotni ljudski predstavniki oddali svoja potrdila? (*So.*) Dobro.

Tovariši, besedo dajem našemu vrhovnemu komandantu, našemu dragemu tovarišu Josipu Brozu Titu, pobudniku zasedanja protifašističnega sveta narodne osvoboditve, ki bo začel to naše zgodovinsko zasedanje. (*Buren in dolgotrajen aplavz. — Svetniki zopet prirejajo ovacije Josipu Brozu Titu, ki se nekajkrat ponavljajo. Po dvorani gromko odmevajo vzkli-*

ki: »Tito—Tito—Tito!« Prihod vrhovnega komandanta NOV in POJ Josipa Broza Tita h govorniškemu odru izzove nove burne in dolgotrajne ovacije.)

VRHOVNI KOMANDANT NOV IN POJ JOSIP BROZ TITO: Tovariši in tovarišice, bratje in sestre, delegati Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije! Pozdravljam vas v imenu vrhovnega štaba, v imenu borcev, komandirjev, komandantov in političnih komisarjev naše junaške Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije. (*Buren aplavz in vzkliki: »Živela naša vojska.«*) Štejem si v veliko čast, da mi je dana možnost, da vas tukaj, danes, na tem zgodovinskem zborovanju lahko pozdravim po veliki, težki in krvavi borbi, ki so jo morali naši narodi biti v teh osemnajstih mesecih.

Začenjam to zgodovinsko skupščino Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in ob tej priložnosti bi vam želel spregovoriti nekaj besed.

Rezultat dolgotrajnega, težkega in krvavega boja — neenakega boja, ker smo ga začeli skoraj golih rok — rezultat tega boja je tudi to, da imamo danes možnost, da smo se tu sestali, da ustanovimo organ, telo, ki bo skupaj z vrhovnim štabom Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, skupaj z narodnoosvobodilnimi odbori podpiralo naš boj, organiziralo zaledje, organiziralo našo politično in gospodarsko razdejano domovino — kolikor je to v sedanjih razmerah mogoče, da bomo ta težki boj lahko zmagovito končali.

Tovariši in tovarišice! Nimamo možnosti, da bi ustanovili legalno vlado, ker nam tega ne dovoljujejo mednarodni odnosi in razmere. Toda imamo eno pravico — in to je: da v teh težkih okoliščinah ustanovimo politično telo, politični organ, ki bo zbral vse ljudske množice, ki bo zbral naše ljudstvo in ga skupaj z našo junaško vojsko peljal v nadaljnje boje, ki so pred nami in ki bodo zelo težki. Na svojem ozemlju nimamo nobene oblasti razen naših narodnoosvobodilnih odborov, ki jih je ustvarilo ljudstvo samo. Ne priznavamo raznih fašističnih marionetnih vlad in prav zato moramo na tej zemlji, v naši domovini, prepojeni s krvjo najboljših sinov naših narodov, ustvariti takšno stanje, v katerem bo naše ljudstvo — tudi v takšnih okoliščinah — lahko kar največ dalo narodnoosvobodilnemu boju. Dokler smo bili majhna partizanska vojska in smo imeli samo majhne partizanske odrede, tedaj tudi zahteve niso bile tako velike. Zdaj pa so se ti mali partizanski odredi spremenili v močno narodnoosvobodilno vojsko, ki sovražniku ni samo enaka, temveč ga po vzdržljivosti in morali celo prekaša, kljub njegovi tehnični premoči. Zato so zahteve mnogo večje kakor prej, ko je vsaka vas, okraj ali občina lahko preskrbovala svoje borce. Potrebno je organizirati oblast, politično oblast, ki bo lahko mobilizirala, ki bo vse latentne sile, ki so v našem ljudstvu, usmerila v splošni smeri, in sicer v boj proti fašističnim zločinskim okupatorjem, v boj proti njihovim zaveznikom, našim domačim izdajalcem, ustašem, četnikom in drugim.

Srečen sem, da lahko danes in tukaj vidim najboljše sinove naših narodov, domoljube, resnične predstavnike naših narodov, ki so ojekleneli v tem težkem in krvavem boju. To niso več predstavniki, ki jih volijo podkupljivci kakor nekoč, temveč so ljudje, ki so v tem nadčloveškem boju zrasli iz srede ljudstva, ljudje, ki so šli v boj pripravljeni, da dajo svoja

Ti!o za govorni!kim odrom I. zasedanja AVNOJ

življenja. Srečen sem, da lahko danes tukaj vidim vse, kar je v našem ljudstvu resnično najboljšega.

Tovariši in tovarišice! Na naš Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije pada težko breme, pada velika odgovornost. Mi tako rekoč nimamo ničesar. Imamo samo orožje, ki smo ga osvojili s krvjo naših najboljših borcev. Naša domovina je opustošena, naše ljudstvo trpi strahotne muke, lačno, golo in boso, izpostavljeno zverinskemu četniškemu, ustaškemu in okupatorskemu nasilju. Toda eno imamo — neomajno trdnost in vero trpinčenega ljudstva, da bo zmaga njegova. (Vzkliki: »Tako je!« — aplavz.) Visoke morale ni samo v naši vojski — morale, ki se ji čudi ves svet — temveč tudi v našem ljudstvu. Poglejte samo požgane vasi; ob njih v mrazu, v barakah ali pod milim nebom, v gozdu ob ognju, kmetje in kmetice ne tarnajo nad svojo usodo, temveč pravijo: »Dragi bratje, borite se — mi pa bomo dali tudi zadnji grizljaj, ki ga imamo, da boste premagali našega skupnega sovražnika.« To je morala, kakršno redko in težko najdete, to je ponos narodov Jugoslavije.

In razume se, da na organ, ki ga tu ustanovljamo, ki je zrasel od spodaj, pada velikanska odgovornost in težka naloga. Naša vojska potrebuje obleko — tovarn nimamo. Naša vojska potrebuje obutev — tovarn nimamo. Naša vojska potrebuje orožje — tovarn orožja nimamo. Naša vojska potrebuje hrano. Vse to so naloge tega visokega foruma, ki ga ustanovlja naše ljudstvo kot zametek svoje oblasti. Mislim, da med nami ni nikogar, ki bi se bal teh težav in te velike odgovornosti. Mislim, da ste vi vsi pripravljeni dati vse od sebe v nadaljnjem boju, ki se zmagovito razvija. Bili smo sovražnika, in bili bomo sovražnika ne glede na njegovo premoč v oborožitvi. (Aplavz.) Skupaj z vami, tovariši in tovarišice, predstavniki naših narodov, bo naš vrhovni štab lahko premagal vse težave, ki so pred njim. Danes te težave lažje sprejemamo in premagujemo kot pred šestimi meseci. Danes je perspektiva jasna. Kot sonce jasno je, da bodo zmagali zavezniki. (Aplavz.) Hitlerjevske in druge fašistične bande doživljajo danes poraz za porazom. Junaška Rdeča armada (vzkliki: »Živela Rdeča armada!« — aplavz) že zadaja smrtonosne udarce nemškimi fašističnim tolpom in hitlerjevskim vazalom. (Skupen vzklik: »Dol z njimi!«) Stalingrad, ta trdnjava vsega naprednega človeštva, je obranjen. Stotine tisočev nemških fašističnih krvnikov je padlo, prej in v sami ofenzivi, pod zidovi tega čvrstega mesta. (Vzkliki: »Živela obramba Stalingrada!« »Živeli branilci Stalingrada!«) Hitlerjevi psi se kot besne zverine v kletki zaletavajo na vse strani, toda zanje ni rešitve. V svojih zadnjih trljajih bodo morda poskušali stresti svoj bes na nemočne okupirane dežele, na okupirane narode, toda mi jim sporočamo, da pri nas ne bodo uspeli. (Vzkliki: »Tako je!« — aplavz.) Mi imamo zdaj vojsko, imamo orožje, vse, od pušk do topov. Lahko se merimo z njimi. Bodite prepričani, da njihova moč v naši deželi ni tolikšna, da bi lahko uresničili svoje peklenske namene — da bi nas uničili. Nikoli nismo izgubili zaupanja, zdaj pa sploh več ne dvomimo v to, da bo zmaga naša. (Aplavz.) Zato v teh urah, ko so srca vseh zaslužjenih narodov vzdrhtela v radosti, ko so videla neizbežni propad fašističnih zveri, gremo smelo, polni upov in vere nasproti vsem težavam, ki nas čakajo, prepričani, da bomo s skupnim delom, skupnim bojem pripeljali dolgo trajen boj in trpljenje do srečnega konca. (Vzkliki: »Tako je!« — aplavz.)

Tovariši in tovarišice! Na koncu bi rad še poudaril, da so vsi rezultati našega boja, ki smo jih doslej dosegli, predvsem zasluga naših velikih slovanskih bratov Rusov in vseh narodov Sovjetske zveze. (Vzkliki: »Živelj!«, »Živela Sovjetska zveza!«) Samo zaupanje, globoko zaupanje v moč in silo Sovjetske zveze, v moč Rdeče armade, je bilo za nas tisto, kar nas je vzpodbujalo, da smo lahko prebrodili vse težave, ki smo jih prešli v teh osemnajstih mesecih. Vam, visokemu ljudskemu forumu, Protifašističnemu svetu narodne osvoboditve Jugoslavije, želim v prihodnjem delu za dobrobit svojega ljudstva mnogo uspehov, mnogo uspehov naši hrabri narodnoosvobodilni vojski, v korist enotnosti vseh narodov Jugoslavije, ker je to temelj, ki zdaj nastaja, temelj bratstva, sloge in enotnosti, ki je nihče nikoli več ne bo mogel porušiti. (Vzkliki: »Tako je!« — aplavz.) Ta zgodovinska skupščina je dokaz enotnosti naših narodov, Srbov, Hrvatov, Slovencev, Črnogorcev, Makedoncev, Muslimanov in drugih, ne glede na vero in narodnost, hkrati pa je tudi porok, da smo na poti ustvarjanja boljše in srečnejše prihodnosti naših narodov. (Vzkliki: »Tako je!« — aplavz.)

Naj živi naša velika zaveznica — Sovjetska zveza! (Buren aplavz.)

Naj živi veliki vodja in strateg — tovariš Stalin! (Buren aplavz.)

Naj živi junaška Rdeča armada! (Buren aplavz.)

Naj žive naši zavezniki — Anglija in Amerika! (Buren aplavz.)

Smrt fašizmu! (Enoglasen odmev: »Svobodo narodu!« — buren in dolgotrajen aplavz.)

(Konec govora Josipa Broza Tita so svetniki AVNOJ in gostje, predstavniki Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije ter ljudskih protifašističnih organizacij pozdravili z dolgim in spontanim aplavzom; zopet so priredili ovacije narodnoosvobodilni vojski in njenemu vrhovnemu komandantu Josipu Brozu Titu.)

PRESEDUJOČI: Zdaj ko smo poslušali govor vrhovnega komandanta tovariša Tita, s katerim je začel to zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, sem prepričan, da bom izrazil željo vseh vas, če se mu v vašem imenu tovariško zahvalim za njegove tople pozdrave. Z naše strani mu zagotavljamo, da se bomo z vsemi silami, ne meneč se za zdravje in življenje, najpožrtvovalneje borili za enotnost in bratstvo naših narodov in za njihovo dokončno osvoboditev, da bomo kolikor mogoče skrbeli za našo narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede in za organizacijo ljudske oblasti.

Zdaj pa poslušajmo pozdrave.

Besedo ima predstavnik centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije tovariš Sreten Žujović-Crni. (Buren aplavz.)

SRETEN ŽUJOVIĆ-CRNI: Tovariši, v imenu centralnega komiteja komunistične partije vam prinašam naš borbeni komunistični pozdrav. (Buren aplavz.)

Tovariši in tovarišice, potrebno je bilo osemnajst mesecev upornih, težkih, krvavih bojev, potrebno je bilo meso in kri naših borcev, da ste se lahko vi, delegati naših narodov, tukaj sestali. Pomislite — in to naj bo vedno naša glavna misel — da na žrtvah naših borcev temelji delo, ki ga danes ustvarjamo, ki ga boste vi ustvarili.

Tovariši in tovarišice, nedvomno imate vi kot predstavniki ljudstva, veliko nalogo, veliko odgovornost. Prav tako je nesporno, da že obstoje pogoji, da to svojo nalogo izpolnite. Eden prvih pogojev je naša narodno-osvobodilna vojska, varuhinja naših narodov. Vi pa morate to našo vojsko še bolj dvigniti in podpreti, vi morate učvrstiti naše zaledje, vi morate izpolniti poslanstvo, ki si ga je zadala naša partija že v prvih dneh: vse za fronto, vse za zmago. (*Aplavz.*) Vi morate še okrepiti navdušenje naše mladine. Poglejte, tovariši, po naših vaseh in mestih, po ulicah vre mladina, navdušena, pripravljena, da takorekoč vsak hip vzame puško v roko, da stopi v obrambo svoje domovine. Vi morate te napore in to navdušenje mladine ohraniti in pametno uporabiti v tem boju.

Poglejte množično gibanje naših žena. Vzkipela je Bosna, tovariši, antifašistična fronta žena šteje tisoče žena. Ne delajo samo za vojake na fronti, temveč so tudi pripravljene, da gredo s puško v roki nad sovražnika.

Imamo, tovariši, zaledje, ki ga je treba organizirati. Vi morate to zaledje pripraviti in organizirati, da bo naša zanesljiva zaščitnica, da bo naša opora, ki nam bo omogočala, da bomo lahko preskrbovali in vzdrževali našo vojsko. Vi morate to ljudstvo pametno voditi, da boste vse ljudske sile usmerili v eno smer, k enemu samemu cilju, ki je danes pred nami — in to je zmaga nad okupatorjem. (*Soglasni vzkliki: »Tako je!« — buren aplavz.*)

Že v prvih dneh, tovariši, je naša partija po vsej deželi poslala poziv, vsem in vsakomur, da je treba biti okupatorja, da so naše ljudske sile dovolj močne, da se lahko uprejo zavojevalcem, čeprav so bila izdajstva, na katera je naša partija opozarjala že davno pred zlomom, pokazala je tudi na tiste, ki so izdajali in se je borila proti njim. (*Skupni vzkliki: »Živela Komunistična partija Jugoslavije!«*) Že od prvih dni je naša partija prevzela nalogo mobilizacije in svojim članom ukazala, da vse mobilizirajo. Mi smo, tovariši, mobilizirali svoje člane partije s prvim dnevom okupacije. In postali smo prva vojska, ki je začela boj proti sovražniku. (*Aplavz.*)

V vrstah naše vojske morajo biti člani partije najboljši borci, izpolniti morajo vsako nalogo, biti morajo duša in srce naše vojske. To nalogo je naša partija opravljala častno in pošteno do danes in jo bo tako tudi naprej.

Naša partija, tovariši, s popolnim zaupanjem gleda ustanovitev Proti-fašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, ker so že dozoreli pogoji in možnosti za delo tega sveta.

Naša partija bo z vsemi svojimi silami tako kot doslej, vedno pripravljena, da na svoja ramena prva prevzame vse težave, na katere boste nalezeli v svojem delu. Želim vam, tovariši, mnogo sreče in uspehov v delu. (*Buren aplavz. — Navdušeni vzkliki: »Živela komunistična partija!« Živel tovariš Tito!« »Živel tovariš Žujović!«*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima predstavnik Zveze komunistične mladine Jugoslavije tovariš Ivo-Lola Ribar. (*Buren in dolgo trajen aplavz.*)

IVO-LOLA RIBAR (Srbija): Tovariši predstavniki narodov Jugoslavije, med prvimi, ki so se po vseh krajih Jugoslavije odzvali klicu komunistične partije, so bili najboljši sinovi našega mladega rodu, najboljši

Ivo-Lola Ribar, predsednik SKOJ in član vrhovnega štaba NOV in POJ

med mladimi Srbi, Hrvati, Slovenci, Črnogorci, Makedonci, Muslimani. Naša mladina je nesebično odšla v to sveto vojno za svobodo, za svobodo bo dala vse, naši junaški vojski bo pomagala tako na fronti kot v zaledju, povsod po naši domovini, ki jo je zajel plamen vojske, za boljše in srečnejše življenje vseh naših narodov in njihovih prihodnjih rodov.

Skupaj s svojimi starejšimi tovariši je mladi rod naših narodov že dal v tem boju velike žrtve. V osemnajstih mesecih bojev je žrtvovalo svoje življenje deset do dvanajst tisoč samo članov SKOJ. Neštete so žrtve naše druge domoljubne mladine. V teh dneh mineva obletnica velikega krvavega pokola srbske mladine v Kragujevcu, ko je nemški okupator z Nedićevimi in Ljotićevimi krvoloki postrelil nekaj tisoč mladincev. Vi poznate, sami ste jih videli, neštete pokole najboljših mladih sinov naše domovine s strani ustašev, četnikov in okupatorja. Toda vsi ti pokoli niso mogli zadržati naše mladine, temveč so jo vse bolj krepili in združevali v boju proti surovemu fašizmu, proti nečloveškim dejanjem, ki jih fašisti vseh barv počenjajo po vseh naših pokrajinah in krajih. Toda naši mladini, našemu junaškemu mlademu rodu, ne bo žal dati vsega od sebe za obrambo svoje rodne zemlje in svoje domovine, za to žrtvovati tudi svoje največje bogastvo, svoja življenja, kakor so to storili tudi naši predniki, kadar so se golih rok dvignili proti osvajalcem, proti zatiralcem in izkoriščevalcem, med katerimi so fašisti najhujši in najbolj nevarni.

Zato v imenu Zveze komunistične mladine Jugoslavije pozdravljam ta slavnostni zbor predstavnikov naših narodov z našim borbenim pozdravom: Smrt fašizmu! (*Gromki odziv: »Svobodo narodu!« — Vzkliki: »Živela naša pogumna mladina!« — Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živela naša junaška narodnoosvobodilna vojska! (*Vzkliki: »Živela!« — Dolg aplavz.*)

Živela naša junaška zaveznica, Zveza sovjetskih socialističnih republik! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živela junaška Rdeča armada! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živel tovariš Stalin! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živel naš vrhovni komandant tovariš Tito! (*Vzkliki: »Živeli!« — Buren in dolgotrajen aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo dajem predstavnici antifašistične fronte žena tovarišici Spaseniji-Cani Babović (*aplavz*), ki bo pozdravila ta naš zbor v imenu pogumnih mater, žena in sester, ki so svojo ljubezen do domovine dejansko dokazale z množičnim pristopom v naš težki, toda veliki in zmagoviti narodni boj proti fašizmu. Besedo ima tovarišica Babović. (*Buren aplavz.*)

SPASENIJA-CANA BABOVIĆ (S r b i j a): Tovariši in tovarišice, pri našam vam prisrčne, pa tudi borbene pozdrave naših mater, naših žena iz vseh krajev naše okupirane, toda nepokorjene dežele, tistih tisočev in tisočev naših mater in žena, ki so sprejele naš boj proti fašizmu, naš boj za osvoboditev naših narodov, naš težki in krvavi boj za obstoj.

Ni naključje, tovariši in tovarišice, bratje in sestre, da ženske sodelujejo v našem današnjem boju. Ženska se je zavestno opredelila za boj, ne spontano, temveč zavestno, in danes smo organizirane v antifašistični fronti žena, postale smo prava organizacija, ki bo organizirano pomagala

naši fronti in našem boju. Me smo doslej sodelovale v boju tako s puško v roki, kakor v zaledju, zdaj pa se bomo, tovariši in tovarišice, tudi politično udeleževale življenja v naši domovini. Prizadevale si bomo, da bo naša antifašistična fronta žena izgrajevala svoje članice.

Mislím, tovariši, da bo ta protifašistični svet v celoti omogočil naším ženám, naším tovarišicám, da bodo nadaljevale svoje delo in da bodo popolnoma enakopravno sodelovale tudi v političnem življenju

Tudi poslej se bomo borile, tako s puško v roki na fronti kakor tudi v zaledju, s politično agitacijo, zbirale bomo pomoč za našo junaško vojsko, še bolj bomo razvile mobilizatorsko delo za fronto in v tem bo imel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije v antifašistični fronti žena vedno zanesljivo in popolno pomoč.

Tovariši, še enkrat pozdravljam ta svečani zbor in mu želim uspešno delo! (*Glasovi: »Živela!« — Aplavz.*)

Živela Zveza sovjetskih socialističnih republik! (*Vzkliki: »Živela!« — Buren aplavz.*)

Živel tovariš Tito, organizator osvobodilnega boja narodov Jugoslavije! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

PREDSEDUJOČI: Besedo ima tovariš Osman Karabegović, politkomisar korpusa, ki bo govoril v imenu štaba prvega bosanskega korpusa NOV in POJ. (*Dolg aplavz.*)

OSMAN KARABEGOVIĆ (Bosna): Tovariši in tovarišice, predstavniki Srbov, Hrvatov, Črnogorcev, Hercegovcev in Bosancev, prinašam vam pozdrave našega prvega bosanskega korpusa NOV in POJ, borbene pozdrave naših junakov borcev, naših Krajišnikov in vsega ljudstva naše junaške Krajine.

Velika čast, tovariši in tovarišice, velika čast je dana naším borcem, da se prav na tleh Krajine ustanavlja to pomembno politično telo, zameitek nove ljudske oblasti.

Tovariši in tovarišice, Krajina je s tem počaščena, toliko bolj, ker je osvajalec mislil, da bo iz nje naredil areno bratomorne vojne. Toda v tem se je hudo prevaral. Naše ljudstvo je spoznalo napačno in zločinsko politiko Nemcev in Neodvisne države Hrvatske in njenega ustanovitelja kolovodje — zločinca Pavelića, politiko, ki hoče na najbolj zvit način uničiti Srbe in naše protifašiste z izzivanjem bratomorne vojne. Na vse te zločine je ljudstvo Krajine odgovorilo tako, da je pristopilo k narodnoosvobodilnemu boju, ki ga je začela in ki ga vodi Komunistična partija Jugoslavije. (*Vzkliki: »Živela!«*)

Pred naším bosanskimi udarniki, pred naším korpusom vam obljubljam, da bomo še naprej nadaljevali boj, da bomo razširjali naše osvobojeno ozemlje, da bomo trdno, z bajoneti, branili ljudsko oblast, ki se danes začinja, ki danes nastaja.

Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije! (*Buren aplavz.*)

Živela slavna Rdeča armada! (*Buren aplavz.*)

Živela naša junaška vojska, z vrhovnim komandantom tovarišem Titom na čelu! (*Dolg aplavz.*)

PRESEDUJOČI: In na koncu dajem besedo tovarišu Smailu Dediću, predsedniku narodnoosvobodilnega odbora mesta Bihaća, v katerem imamo ta zgodovinski sestanek.

SMAIL DEDIĆ: Tovariši in tovarišice, pozdravljam to prvo posvetovanje predstavnikov naših narodov iz vseh krajev naše domovine v imenu mesta Bihaća, kateremu je s tem dogodkom izkazana, kakor je dejal že predgovornik, velika čast, ne samo njemu, temveč vsej naši Krajini.

Želim vam, tovariši, uspešno delo v korist naših narodov. Da smo se mi lahko tu v svobodi zbrali, se moramo predvsem zahvaliti junaški Komunistični partiji Jugoslavije in tovarišu Titu, ki nas je popeljal v to veliko vojno za svobodo. Ta naš sestanek je dokaz, da se je naš boj razširil po vsej naši zemlji. Zato pozivam Bihaćane, da storijo vse, da se bo narodnoosvobodilni boj razširil in uspešno končal. Pozivam vse Bihaćane, Muslimane, Srbe in Hrvate, naj se uprejo ustašem, naj jih bijejo kjerkoli morejo, kajti za nas je rešitev samo v bratstvu in enotnosti. (*Glasovi: »Tako je!« — Aplavz.*)

V imenu mesta Bihaća vas pozdravljam in vzklikam:

Živela naša narodnoosvobodilna vojska! (*Aplavz.*)

Živela Komunistična partija Jugoslavije! (*Buren aplavz.*)

Živel tovariš Tito! (*Buren aplavz.*)

Živel tovariš Stalin! (*Buren aplavz.*)

Živeli naši zavezniki! (*Buren aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Predlagam, da s tega našega prvega zasedanja predstavnikov Jugoslavije pošljemo pozdravne brzojavke, in sicer: Mihailu Ivanoviču Kalininu, predsedniku vrhovnega sovjeta Sovjetske zveze, Josipu Visarionoviču Stalinu, komisarju narodne obrambe, Vjačeslavu Mihailoviču Molotovu, komisarju za zunanje zadeve, gospodu Franklinu Delano Rooseveltu, predsedniku Združenih držav Amerike, gospodu Winstonu Churchill, predsedniku vlade Velike Britanije, vrhovnemu štabu NOV in POJ in centralnemu komiteju Komunistične partije Jugoslavije.

Ali se strinjate s tem predlogom? (*Da.*) Prosim tovariše, da poslušajo pozdravne brzojavke (*bere*):

MIHAILU IVANOVIČU KALININU
PRESEDNIKU VRHOVNEGA SOVJETA ZSSR
MOSKVA

JOSIPU VISARIONOVIČU STALINU
PRESEDNIKU DRŽAVNEGA KOMITEJA ZA OBRAMBO
MOSKVA

Z ustanovne skupščine Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je naš prvi pozdrav namenjen vam, velikemu vojskovodji in organizatorju zmage svobodoljubnih narodov nad fašizmom. Z ustanovitvijo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije naši narodi še enkrat jasno dokazujejo svojo neomajno voljo in odločenost, da bodo z ramo ob rami z narodi Sovjetske zveze vzdržali v boju do končne zma-

ge nad skupnim sovražnikom. Neločljivo oboroženo bratstvo med narodi Jugoslavije in velikim sovjetskim ljudstvom, skovano v tem boju, ne bo mogel nihče in nikoli več porušiti.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

*Predsedstvo
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije*

*G. WINSTONU CHURCHILLU
PREDESEDNIKU VLADE VELIKE BRITANIJE*

Z ustanovne skupščine Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pošiljamo naše pozdrave vam in zavezniškemu angleškemu ljudstvu. Narodi naše dežele bodo vzdržali v boju skupaj z vsemi svobodoljubnimi silami sveta do končne zmage nad surovim hitlerizmom in njegovimi pomagači!

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

*Predsedstvo
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije*

*G. FRANKLINU DELANO ROOSEVELTU
PREDESEDNIKU ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE*

Z ustanovne skupščine Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pošiljamo naše pozdrave vam, kakor tudi zavezniškemu ljudstvu Združenih držav Amerike. Bodite prepričani, da bodo narodi naše domovine vzdržali v boju skupaj z vsemi svobodoljubnimi silami sveta do končne zmage nad surovim hitlerizmom in njegovimi pomagači.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

*Predsedstvo
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije*

*VRHOVNEMU ŠTABU NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE
IN PARTIZANSKIH ODREDOV JUGOSLAVIJE*

Z ustanovne skupščine Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v osvobojenem Bihaću pošiljamo vam — modremu vodstvu oboroženega osvobodilnega boja naših narodov in prek vas vsem borcem, komandirjem, komandantom in politkomisarjem naše junaške Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, naše borbene pozdrave.

Pred našimi narodi in pred vsem svetom hočemo še enkrat jasno izraziti našo hvaležnost in zaupanje v vrhovni štab naše narodnoosvobodilne vojske, ki je pod vodstvom svojega komandanta tovariša Tita v osemnaj-

stih mesecih boja tako uspešno vodil osvobodilno vojno naših narodov. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot politično predstavništvo naših narodov v tem velikem boju bo storil vse, da bo v prihodnje v vsem pomagal našemu vrhovnemu štabu in naši junaški vojski, da učvrsti enotnost vseh naših sil, enotnost fronte in zaledja — s ciljem končne zmage pravične stvari naših narodov nad surovim sovražnikom, okupatorjem in njegovimi četniškimi in ustaškimi hlapci.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

*Predsedstvo
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije*

**CENTRALNEMU KOMITEJU KOMUNISTIČNE PARTIJE
JUGOSLAVIJE**

Z ustanovne skupščine Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pošiljamo vam, modremu in daljnovidnemu vodstvu junaške Komunistične partije Jugoslavije, svoje pozdrave. Zagotavljamo vam, da bomo storili vse, da bi veliko zastavo bratstva in enotnosti naših narodov v tem svetem osvobodilnem boju, zastavo, ki jo je v najtežjih urah naše domovine prva in edina dvignila komunistična partija — organizator ljudske vstaje, dvignili visoko, in da bomo storili vse, da bomo pod njo združili vse domoljubne sile jugoslovanskih narodov v boju za zmago nad krvavim fašizmom, nad ustaškimi in četniškimi izdajalci, v boju za osvoboditev.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

*Predsedstvo
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije*

(Branje pozdravnih brzojavk so odposlanci in gostje spremljali z dolgimi in spontanimi aplavzi.)

Preden končamo to našo slavnostno sejo, mi dovolite, da predlagam dnevni red prve delovne seje, ki bo jutri.

Predlagam naslednji dnevni red:

1. Poročilo verifikacijskega odbora;
2. Narodnoosvobodilni boj in ustanovitev AVNOJ, referat tovariša Veselina Masleše;
3. Organizacija AVNOJ, referat tovariša Moše Pijadeja;
4. Razprava o referatih;
5. Sprejem resolucije;
6. Volitve izvršnega odbora AVNOJ;
7. Vprašanja in predlogi.

Ali se strinjate s takšnim predlogom dnevnega reda? *(Da.)*

Ali je morda kakšen drugačen predlog? *(Ni.)*

Ali je morda kakšno drugo vprašanje? *(Ni.)*

Prva delovna seja bo jutri ob 9. uri.

Slavnostna seja je končana.

(Seja se je končala okrog 21. ure.)

PRVA REDNA SEJA

(27. novembra 1942)

Začetek ob 9. uri

PRESEDUJOČA: NURIJA POZDERAC IN DR. IVAN RIBAR

(Prihod tovariša Josipa Broza Tita s člani vrhovnega štaba NOV in POJ je ljudstvo, ki je obkolilo stavbo, v kateri so seje, sprejelo z viharnimi manifestacijami. Predstavnice žena in mladink iz Like so prišle k tovarišu Titu in mu s pozdravi predale darila. Ko se je tovariš Tito pojavil v dvorani, so mu odposlanci in gostje zopeč priredili spontane in navdušene ovacije.)

PRESEDUJOČI NURIJA POZDERAC (B o s n a): Začenjam prvo redno sejo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, z dnevnim redom, ki smo ga sprejeli včeraj.

Prosim zapisnikarja tovariša Popovića, da prebere zapisnik.

ZAPISNIKAR ING. MILENTIJE POPOVIĆ bere zapisnik slavnostne seje z dne 26. novembra 1942.

PRESEDUJOČI: Ali je kakšna pripomba na zapisnik? *(Ni.)* Zapisnik je sprejet.

Prehajam k dnevnem redu. Besedo ima poročevalec verifikacijskega odbora tovariš Vlada Zečević.

POROČEVALEC VERIFIKACIJSKEGA ODBORA VLADA ZEČEVIĆ (S r b i j a): Tovariši odposlanci, v imenu verifikacijskega odbora podajam naslednje poročilo:

Verifikacijski odbor, ki ste ga včeraj izvolili, je prejel vse gradivo in imel sinoči sejo, na kateri je ugotovil naslednje:

1. Vrhovni štab NOV in POJ je pravilno ocenil potrebo po formiranju političnega predstavniškega telesa narodov Jugoslavije, ki bijejo junaški boj proti fašizmu in njegovim domačim hlapcem, ter je s ciljem, da bi še naprej uspešno vodil narodnoosvobodilni boj po konzultiranju z različnimi političnimi skupinami in ljudmi po vsej deželi, poslal vabila za to ustanovno skupščino Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije 26. novembra v Bihaću.

2. Na podlagi tega sklepa vrhovnega štaba je vrhovni komandant Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije tovariš Tito poslal vabila znanim političnim ljudem in priznanim borcev proti fašizmu, ki so se udeležili narodnoosvobodilnega boja. Od vseh teh vabil je bilo izročeni 71 vabil, toda na to zasedanje je uspelo priti samo 54 tovarišem, kolikor jih je tudi predalo svoja potrdila. V tem niso všteta vabila, poslana v Slovenijo.
3. Potem, ko je preučil poslana vabila in pregledal oddana potrdila, predlaga verifikacijski odbor, da ustanovna skupščina Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije opolnomoči in potrdi potrdila ne samo 54 navzočih svetnikov, ampak tudi tistih, katerim so bila vabila poslana, pa zaradi sovražnikove ofenzive ali oddaljenosti niso mogli priti na skupščino.
4. Verifikacijski odbor tudi ugotavlja, da v seznam svetnikov niso vnešeni delegati iz Slovenije, ki niso prišli zaradi težav na poti. Predlagamo, da bi imena odposlancev iz Slovenije pozneje vnesli v seznam svetnikov AVNOJ, s tem, da pooblastimo izvršni odbor, da jih verificira.
5. Prosim, da se to poročilo sprejme. (*Aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Ali želi kdo govoriti? (*Nihče se ne javi. — Aplavz.*)
 Ali je poročilo verifikacijskega odbora sprejeto? (*Sprejeto. — Aplavz.*)

Prehajamo k drugi točki dnevnega reda, k referatu tovariša Masleše: Narodnoosvobodilni boj in ustanovitev Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Besedo ima tovariš Masleša. (*Aplavz.*)

VESELIN MASLEŠA (Bosna):

.....

Protifašistični svet narodne osvoboditve je v tem trenutku izraz in rezultat vseh tistih mučnih, težkih in krvavih bojev, ki so jih naši narodi bili že tam nekje od leta 1938, ko je vzplamtela prva protifašistična iskra na ulicah Beograda in Zagreba. Ta boj je imel vedno jasne in določene cilje. Sledil je tistemu, kar je bilo narodom Jugoslavije najbolj sveto in največje. Težil je k temu, da zagotovi svobodo in neodvisnost naših narodov, da enkrat za vselej uniči vse sovražnike ljudstva, ki so to svobodo in neodvisnost nenehno ogrožali.

.....

Mednarodne razmere v svetu po prihodu Hitlerja na oblast, leta 1933, so se nenehno poslabševale, ker so zahodne demokracije hitro slabile, tako, da je bila edina država, ki se je borila zoper fašistično nevarnost in ki je poskušala zbrati vse narode v boju proti tej nevarnosti Sovjetska zveza. Toda vse te napore so preprečevali prav tisti reakcionarni krogi v Evropi, ki so zaradi svoje nemoči in kratkovidnosti omogočili prihod Hitlerja na oblast, in ki so pozneje tudi pripeljali do Münchna.

Toda človeštvo bi bilo izpostavljeno najhujšemu suženjstvu, ki ga je kdajkoli poznalo, bilo bi izpostavljeno največjim mukam in bolečinam, kakršnih si danes mnogi niti zamisliti ne morejo, kakršne pa si mi, z na-

Veselin Masleša

šimi sedanjimi izkušnjami lahko zamislimo, če Sovjetska zveza ne bi hkrati s svojo politiko miru na mednarodnem področju ustvarjala tudi tiste sile, ki bo zanesljivo osvobodila narode izpod fašističnega imperializma, če ne bi ustvarjala in izgrajevala svoje Rdeče armade, največjega in najbolj zanesljivega poroka za zmago nad fašističnim imperializmom.

V naši domovini se fašistični nevarnosti, tako zunanji kakor notranji, nihče ni resno, realno, z vsem srcem in z vso močjo zoperstavil, ne glede na karkoli; to je storila samo naša junaška Komunistična partija Jugoslavije. V trenutku, ko se je pojavila fašistična nevarnost, je Komunistična partija Jugoslavije signalizirala vsem narodom, da je nevarnost pred vrati. Komunistična partija je takoj spoznala, da bo boj težak in naporen, spoznala je, da ta boj lahko pripelje do zmagovitega konca samo, če ji bo uspelo mobilizirati množice vseh narodov, da bodo enkrat v domovini prišli do besede narodi sami, da bodo povedali, kar mislijo, in se borili, kakor želijo. Niti v enem trenutku, niti v eni uri, niti v eni sekundi komunistična partija ni prenehala delati na tem področju in v tej smeri. Partija je vodila množice iz boja v boj, iz zmage v zmago. Vrsta velikih manifestacij in demonstracij v naših mestih je bila nedvomno vrsta malih zmag, brez katerih ta naš današnji boj in jutrišnja zmaga ne bi bila mogoča, ne bi bila razumljiva.

Potrebno je bilo mnogo dela in mnogo truda, da so se množice dvignile do tega, da so postale politični subjekt. Naši partiji je uspelo, da je to dosegla.

Tovariši in bratje, v trenutku, ko je bila vojna takorekoč pred vrati so se v naši domovini dogajale velike politične spremembe. Vse bolj smo bredli v fašizem, sprejemali fašistične oblike državne uprave in kar je najpomembnejše, fašistične metode vladanja. Krona vseh teh sprememb je bilo sramotno izdajstvo: podpis trojnega pakta. Trojni pakt, to je bila predaja naše domovine v milost in nemilost fašističnim osvajalcem. Trojni pakt naj bi potegnil Jugoslavijo v vojno proti Sovjetski zvezi. Trojni pakt je bil sramota, katere narodi Jugoslavije niso mogli, niso hoteli in niso smeli trpeti; in niso je trpeli. Vi dobro veste, da je pred trojnim paktom, na predvečer trojnega pakta in celo na dan podpisovanja trojnega pakta gorelo po vsej državi. Demonstracije, široko ljudsko gibanje, so zajele vso domovino in vsakomur je bilo jasno, da tisti, ki so podpisali trojni pakt, stoje na trhljih nogah. (Vzkliki: »Dol z izdajalci!«) Prišel je 27. marec, tisti 27. marec, ko se je trojni pakt zlomil pod močjo narodov Jugoslavije. Sedemindvajseti marec, tovariši, je delo ljudskega boja, je delo dolgoletnega povezovanja narodov Jugoslavije v boju zoper fašizem, je delo okrepljene ljudske zavesti, samozaupanja ljudskih množic, delo komunistične partije, ki je vodila vse tisto, kar je bilo pred 27. marcem in ki je znala popeljati narode Jugoslavije k zastavljenemu cilju — njihovi svobodi in neodvisnosti. Sedemindvajseti marec ni delo generala Simovića, temveč delo narodov Jugoslavije. (Vzkliki: »Tako je!« — Aplavz.)

In prav zato, ker je bilo to delo narodov Jugoslavije, bi lahko vlada generala Simovića ob celi vrsti sprememb počasi prerasla v ljudsko vlado. Toda to se ni zgodilo. Ker so gospodje v tej vladi mislili, da so po volji generala Simovića prišli na oblast, se je začela njihova pot preraščanja v nenarodno, begunsko vlado, v vlado, ki ima za svojega ministra celo Dražo Mihailovića. (Vzkliki: »Dol z izdajalci!« — »Smrt izdajalcem!«) V vlado

generala Simovića so vstopili predstavniki starih kompromitiranih meščanskih strank, ki so se vedno želele čimbolj stisniti pod plašč monarhije, ki so vedno bolj cenile svoje strankarske interese kot splošne interese. Te stranke, ki so bile 20 let, predvsem pa v zadnjem času, popolnoma ob strani vseh novih političnih tokov in potreb, ki so se pojavljale v ljudstvu, tega vrenja v množicah niso dojele. Niso razumele, kaj pomeni dvig množic v politični subjekt, niso opazile nove zavesti, ki se poraja in zaradi tega niso mogle dojeti tistega razpoloženja in tiste čudovite manifestacije in demonstracije 27. marca in potemtakem tudi tega ne, da so bile navdušene množice na ulicah naših mest edini temelj, s katerega je bilo mogoče začeti boj zoper fašistični imperializem. Te vojske niso leta dolgo vzgajali v duhu izdajstva, kakor vojske oficirjev in podoficirjev in zato je bila to sila, s katero smo se lahko in smo se morali braniti, s katero smo lahko in smo morali zmagati. (*Glasovi: »Tako je!«*) To je, tovariši, usodna napaka vlade z dne 27. marca, toda napaka, ki je razumljiva, ki ni naključna, napaka, ki je normalna za vlado, v kateri so sedeli predstavniki strank, ki so izgubile vsak politični stik s širokimi ljudskimi množicami.

Bilo bi odveč in težko naštevati vsa izdajstva in vse izdajalce, ki so se pojavili pred in po 6. aprilu. Toda važno je, da poudarimo, da so ta izdajstva resnično nekaj tujega našemu ljudstvu in da se našim narodom zaradi njih ni treba več sramovati, ker ti izdajalci niso imeli in nimajo korenin v ljudstvu. Naš osvobodilni boj je to pokazal. Zavedamo se, da ti izdajalci, ki so leta izdajali ne pripadajo našemu ljudstvu. Izdajali so predvsem višji oficirji z večino oficirskega kadra, izdajali so vsi višji uradniki, izdal je skoraj ves uradniški aparat. Niso izdajali narodi, ker narodi sami sebe ne morejo izdati, ni izdala Komunistična partija Jugoslavije. (*Vzkliki: »Živela!«*) In tako sta, v trenutku, ko je bila Jugoslavija poteptana, ko se je fašistični razbojnik z vsem besom vrgel na Sovjetsko zvezo, na tej naši zemlji, naši domovini, ostala sama: ljudstvo in komunistična partija. Razumljivo je tedaj, in drugače tudi ni moglo in ni smelo biti, da je komunistična partija popeljala ljudstvo v boj, da je prevzela vodstvo boja in moramo reči, da ga je slavno vodila do danes.

Ko se je boj začel, se je komunistična partija obrnila k vsem in vsakomur, k vsem strankam in vsem domoljubom, k vsem poštenim ljudem, vse je poklicala v boj, v sveti boj za osvoboditev ljudstva. Reči moramo, da so se temu klicu odzvali vsi poštene ljudje, vsi domoljubi, ne glede na to, kateri stranki so pripadali, toda odzvalo se ni niti eno vodstvo niti ene politične stranke. Stranke so takoj odkrito pristopile k okupatorju ali pa so poskušale svojo neljudsko politiko in svoje stališče proti boju prikrivati z nekakšno nevtralnostjo. V tem boju, ki ga mi bijemo, ni nevtralnih pozicij. (*Glasovi: »Tako je!«*) Kdor danes ni z ljudstvom, je proti njemu. Drugega ni. (*Buren aplavz.*)

Toda, tovariši in bratje, naš boj ni bil in tudi danes ni lahak. Naši narodi niso do ničesar zlahka prišli. Težav je bilo mnogo, toda tri so bile temeljne, katere je bilo treba premagati in smo jih premagali. To so težave pri graditvi vojne organizacije, pri zagotovitvi prehrane in v boju zoper izdajstvo.

V čem je smisel izdajstva in kakšen je razlog izdajstva? Prvi in temeljni razlog izdajstva je v tem, da so izdajalci ljudstva spoznali, da so jugoslovanski narodi šli skozi krvavo politično šolo vstaje, to pa je tisto,

kar tej gospodi ne ustreza in kar jo pelje v izdajstvo. Drugi razlog izdajstva je bratstvo narodov Jugoslavije, ker onemogoča velikosrbsko hegemonijo in oderuštvo. Tudi to ni pogodu tej gospodi, to jo vodi v izdajstvo. Tretji razlog je strah pred jutrišnjo odgovornostjo za tisto, kar so storili včeraj. In nazadnje, četrti razlog je v tem, da se počutijo ogrožene v lastnih interesih, da vsak od njih misli, in misli prav, da ni več in ne more biti več ne ropanja ne korupcije in ne nekakšnih posebnih ugodnosti za nikogar, najmanj pa za tiste, ki so dvajset let vladali zoper ljudstvo.

Tovariši, na tem mestu moramo jasno in odkrito povedati, da je izdajstvu v domovini pomagala tudi begunska vlada. Pomagala tako, da ima Dražo Mihailovića za svojega ministra, pomagala dalje, tako, da begunska vlada po radiu objavlja ista sporočila, kakršna slišimo tudi od izdajalcev: »Ne borite se, ni še čas«, pomagala tako, da vlada govori: »Ni pogojev za boj«, in končno je pomagala tako, da ta ista vlada deli odlikovanja najhujšim zločincem in izdajalcem. (Vzkliki: »Sramota!«)

Toda, tovariši, mi smo premagali vse težave, mi premagujemo tudi izdajstvo, gremo po svoji poti naprej, prepričani, da lahko vse, ki nam pridejo na pot, premagamo in da jih bomo premagali. (Vzkliki: »Tako je!«) Mi gremo naprej, kot nosilci bratstva narodov, kot nosilci svobode in neodvisnosti naših narodov, kot maščevalci tistih sto tisoč žrtev, ki jih je pomoril in pobil podivjani okupator in njegovi služabniki, mi gremo naprej, kot zavezniki velike Sovjetske zveze, Anglije in Amerike. (Vzkliki: »Živeli!«)

Zavest o tem, da napredujemo, je globoko prodrla v naše ljudstvo in predstavlja eno naših največjih sil, naše najbolj zanesljivo orožje. Iz te zavesti vznikajo naši novi bataljoni in brigade, vznikata enotnost fronte in zaledja, vznikajo narodnoosvobodilni odbori kot organi ljudske oblasti.

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot politično predstavništvo ljudstva se poraja v trenutku, ko je naša vojska dosegla celo vrsto velikih uspehov in osvobodila velik del naše domovine, v trenutku, ko so naši zavezniki prešli v ofenzivo, poraja se v trenutku, ko je treba storiti zadnje, nedvomno težke in nedvomno naporene korake, da bi se začeta ofenziva lahko nadaljevala, da bi se prvi uspehi lahko končali z zmagoslavnim koncem.

Politično predstavništvo narodov Jugoslavije, tovariši in bratje, formalno ni izvoljeno, je pa bolj demokratično kot katerokoli doslej izvoljeno predstavništvo v Jugoslaviji. Izvoljeno je, tovariši, tako, da ste vsi vi, da smo bili vsi mi skupaj, leto in pol voljeni po hribih in planinah, po bregovih in gozdovih, dežju in snegu, v nenehnem boju proti okupatorju, stoječ na braniku interesov ljudstva. In zato, če bi nam kdo dejal: »Niste izvoljeni«, lahko rečemo: »Ni predstavništva, ki bi bilo tako izvoljeno kakor mi. Mi smo izvoljeni v boju, to so naše volitve in ponosni smo, da smo tako izvoljeni.« (Aplavz.) Tako izvoljeni protifašistični svet je in bo najvišje politično predstavništvo narodov Jugoslavije v tem trenutku. V njem se mora in se lahko kaže bratstvo naših narodov v boju proti okupatorjem in njihovim hlapcem, v njem se mora izražati enotnost fronte in zaled-

ja, v njem se mora kazati volja ljudstva, da se bori do končne zmage, v njem se mora kazati zvestoba do naših zaveznikov (*burén aplavz*).

PREDSEDUJOČI: Prehajamo k naslednji točki dnevnega reda, k referatu tovariša Moše Pijadeja, (*aplavz*), ki bo govoril o organizaciji Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

MOŠA PIJADE (Srbija): Tovariši in bratje svetniki,
.

Naš svèt se ne ustanavlja ne prepozno ne prezgodaj, temveč prav v trenutku, ko ga zahtevajo notranje in zunanje razmere in je zaradi njih potreben in mogoč. Pred pol leta bi bil takšen svet nerealna tvorba. Če bi ustanovitev odložili za mesec ali dva, bi se utegnilo zgoditi, da bi borci in vsi domoljubi obžalovali, ker so zamudili, da bi ob pravem času storili korak, ki je nujen za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega boja.

Narodnoosvobodilni boj v naši domovini je danes na visoki stopnji. Z največjim ponosom lahko rečemo, in to toliko bolj, ker je to priznано tudi z uradnimi dokumenti sovjetske vlade, da so se narodi Jugoslavije, edini med tolikimi zaslužjenimi narodi, že od vsega začetka zoperstavili fašističnemu okupatorju, začeli proti njemu boj na življenje in smrt, boj za naše zanesljivo življenje in za njegovo zanesljivo smrt. (*Vzkliki: »Tako je!« — Aplavz.*)

Notranje in politične razmere zahtevajo od nas, da v tem trenutku ustanovimo svèt takšnega značaja, kakršnega smo mu dali in kakršnega smo predlagali v našem statutu. V poteku ljudske vstaje je ljudstvo samo, iz potreb boja, ustanovilo narodnoosvobodilne odbore kot organe svoje oblasti. Ti odbori so nujno zamenjali vse organe stare oblasti. Širili so se in vse bolj postajali množične ljudske organizacije. Poleg njih so nastajale in se razvile množične protifašistične mladinske organizacije. Izvršni odbor, ki bo izvoljen iz srede tega sveta, se bo v svojem delu oprl na narodnoosvobodilne odbore in na vse druge protifašistične množične organizacije, partijske ali zunajpartijske. Narodnoosvobodilni odbori bodo imeli v tem svetu, v njegovem izvršnem odboru, najvišjo instanco, ki bo vodila njihovo delo, jim dajala napotke, usklajala njihovo delo in ga nadzorovala.

.

(*Na tem mestu govornik podrobno analizira najvažnejše določbe iz resolucije o organizaciji AVNOJ in izvršnega odbora, nato razgrne zadeve, ki so pred izvršnim odborom in njegovimi odseki. Posebej se zadrži ob vsebini dela narodnoosvobodilnih odborov v gospodarskih in finančnih zadevah.*)

1. Predvsem ne smemo pozabiti, da je do konca te osvobodilne vojne prva in glavna naloga preskrbovanje naše narodnoosvobodilne vojske. Večje naloge, ki bi bila pred to, nimamo in ne moremo imeti. Toda, ko opravljamo to nalogo, ne smemo pozabiti, da jo uresničuje ljudstvo, ki si odtrga tudi zadnji grižljaj od ust in ga daje svoji vojski. (*Aplavz. — Vzkliki: »Tako je!« — Aplavz.*) Tudi v socialnem

pogledu stoje pred nami velike in težke naloge. Brez števila je beguncev, pogorelcev s požganimi hišami, ljudi, ki bi se morali vrniti k svojim svobodnim ognjiščem, na katerih pa so žal, namesto hiš pogorišča. Nešteto je otrok, ki so ostali brez staršev in brez najbližjih sorodnikov. Vse to je naša skrb in sodi v področje dela socialnega odseka našega izvršnega odbora.

.
(Potem je govornik obrazložil naloge drugih odsekov izvršnega odbora.)

Na koncu naj ponovim, da smo bili mnenja, da je takšna oblika sveta in izvršnega odbora nujna v sedanjem trenutku, nujna na današnji stopnji razvoja narodnoosvobodilnega boja Jugoslavije. Tako organiziran svet je sestavljen iz predstavnikov vseh narodov, vseh družbenih slojev, vseh protifašističnih gibanj in tokov. Takšen svet bo že samo s svojim obstojem, s svojo organizacijo, odigral veliko vlogo v narodnoosvobodilnem boju. Ustanovitev sveta pomeni mejnik, od katerega je pot naprej, v nadaljnje, vse bolj slavne zmage. Že sama ustanovitev sveta bo dala veličastno spodbudo ljudskim množicam, ki so, kakor vidimo, na vsakem koraku pripravljene, da dajo vse za to, da bi ta naš boj pripeljali do zmagovitega konca. (Buren aplavz. — Vzkliki: »Tako je!« — Aplavz.)

PREDSEDUJOČI: Začenjam, tovariši in bratje, razpravo ob referatih tovarišev Masleše in Pijadeja.

Prvi se k besedi prijavlja tovariš Pavao Krce, delavec iz Sinja, bivši ljudski poslanec hrvatske kmečke stranke. (Aplavz.)

PAVAO KRCE (H r v a t s k a) : Glejte, napočil je tisti čas, ki je bil vnaprej določen za svobodo ljudstva. Vlade Jugoslavije niso ničesar storile za svoje ljudstvo. Že v začetku smo videli, kam merijo, ko je bila mati Rusija v revoluciji. Nobena dežela in nobena oblast ni sprejela več fašističnih emigrantov kot oblast Jugoslavije. In v tem so storili največjo napako do našega ljudstva. Niso iskali časti z našimi ruskimi brati, temveč so se povezali z Germani in Romani. Samo po mestih so gradili svoje parke in kopicili cekine . . .

Naš svet se je danes sestal, da postane sovražnik sovražniku našega naroda.

Nismo prišli sem, da bi se najedli in dobro napili, temveč, da bi pomagali ljudstvu. In pomagali bomo svoji neutrudni vojski in pomagali bomo tudi materam, ki so v boju izgubile svoje sinove in može; prišli smo, da bomo pomagali vdovam in našim nemočnim otrokom in podprli bomo ureditev, ki je pravično sodelovala v boju.

Ni samo zločinec Pavelić kriv, da so danes grobovi polni otrok, žena in naših bratov po vsej tej naši napadeni domovini, temveč je za to kriv, in še kako kriv, tudi Maček, kateremu je Ante Pavelić samo krvavi vojni voditelj. To niso samo krvni sovražniki naših bratov Srbov, temveč tudi Hrvatov, seveda poštenih in dobrih Hrvatov, Hrvatov domoljubov. Jaz to dobro vem, ker sem že dolgo ljudski poslanec hrvatske kmečke stranke. In verjemite mi, če se Maček ne bi bil strinjal z režimom Beograda, se ta

zverinstva ne bi bila zgodila. Zato pa tudi ima on, Maček, zgodovinsko odgovornost za vse, kar se zlega počne med našim ljudstvom in z našim ljudstvom.

Toda prišlo je, tovariši, veliko rešeto, ki bo zajelo vse ljudi po vsem svetu, in po rešetu bo prišlo še sito, ki ga bo določil Tito in vsi smo prišli ali pa bomo prišli v to sito: vse kar bo drobno in bedno, bo padlo skozenj in to je propadlo, vse pa, kar bo ostalo — bo ostalo. (*Buren aplavz.*)

Nam se bo zgodilo, kakor materi, kadar rodi dojenčka; hudo trpi mati tedaj, toda ko vzame dete v svoje roke, ji takoj mine vse trpljenje — tako bo tudi nam, ko se bo ta naš boj končal. (*Aplavz.*)

Dragi tovariši in tovarišice, gremo naprej, da bi se še dalje borili za svobodo, kakor naša mati Rusija, da bi čimprej osvobodili naše ljudstvo in našo deželo pred sovražnikom (*buren in dolgo trajen aplavz.* — *Josip Broz Tito pride h govorniku: Čestitam ti k temu nepozabnemu govoru.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima Radovan Mijušković, advokat iz Uba, eden znanih protifašistov iz Srbije, naš tovariš, ki se je že dolgo pred vojno kot član kmečke stranke boril proti policijskim režimom. (*Vzkliki: »Živeli!«*)

RADOVAN MIJUŠKOVIĆ (Srbija): Tovariši in tovarišice, ta naš sestanek v svobodnem mestu Bihaću bo nekaterim v veselje, drugim pa v žalost. V veselje bo vsem našim narodom in tistim njihovim sinovom in hčeram, ki nadvse ljubijo svobodo, ki se po vsej naši domovini na različne načine bijejo za to svobodo — v žalost pa bo Hitlerju in njegovim pomagačem po vsem svetu, predvsem pa njegovim hlapcem v naši domovini, katerih je, žal, mnogo več, kot smo mislili. Morala je izbruhniti ta vojna in morale so prodreti v našo domovino Hitlerjeve horde, da smo lahko videli, kolikšno je število odpadnikov in izdajalcev. Vse tisto, kar je ljudstvo s svojim znojem pitalo — je izdalo. Izdal je kralj, izdali so ministri, izdali so poslanci, izdali so oficirji in uradniki, izdali so zelenaši in vsi ljudski oderuhi. Izdali so vsi lažni »narodni« politiki. Vsem njim je dražje udobno življenje kot svoboda. In njim bo ta naš sestanek v žalost. In jaz verjamem, da jim bo zaradi njega srce padlo v hlače.

Pogosto se govori o velikosrbski kliki kot o glavnem vzroku za neslogo med našimi narodi. Toda jaz mislim, da je ta klika mnogo širša kot se misli. Ni samo srbska. Je splošna, jugoslovanska. Vsi bogataši in podkupljivci po vsej Jugoslaviji so bili in so povezani kot rodni bratje, kadar gre za ropanje ljudstva; kadarkoli je šlo za ropanje, ni prišlo do nikakršnih nesoglasij med njimi, pa naj so bili iz Beograda, Skopja, Ljubljane, Zagreba, Sarajeva ali od kjerkoli. Le kadar je bilo treba ljudstvu metati pesek v oči, so se prepirali.

Zaradi te klike je najbolj trpelo ljudstvo v Srbiji, predvsem kmečko, ker so ga bili gospodarsko tako zaslužnili in oropali, da se kmet v Srbiji, ki je takorekoč delal od zore do mraka, ni mogel ne najesti ne obuti in ne obleči, ker je ves svoj zaslužek dajal za odplačevanje, in sicer ne za odplačevanje dolga, temveč samo za odplačevanje obresti, ker se je dolg vse bolj in bolj kopičil. Pri nas v Srbiji so obresti za kmete običajno »dinar na banku«, pogosto pa tudi »dva dinara na banku«. »Dinar na banku« pomeni vsak mesec plačati po en dinar na deset dinarjev, kar je letno dvanajst dinarjev na deset dinarjev, to je 120 %; »dva dinarja na banku«

pa pomeni 240 % letno. Glejte, tako so zelenaši kreditirali kmete v Srbiji. Bile pa so tudi banke, ki so tako poslovale, in na nesrečo jih je bilo mnogo. Toda vse te banke so pripadale le peščici ljudi — zakrknjenim zelenašem. In ko pride kmet v takšno banko, v kateri so se obresti sukale okrog polovice tistega, o čemer sem govoril, tedaj mu povedo, da banka nima denarja in naj se obrne na gazdo Marka, gazdo Janka, ali kakor je pač ime glavnemu akcionarju in lastniku banke, pa mu bo morda dal. In kmet je bil prisiljen to storiti; gazda pa mu je, se razume, posodil za dinar ali dva »dinara na banku«. Glejte, takšno je bilo kreditiranje kmetov.

Trgovina pa je bila slabša. Kmet je kupoval blago pri svojih »prijateljih«^{trgovcih} v trgu in ker ni imel gotovine je kupoval na kredit po isti obrestni meri, po kakršni je jemal gotovino od zelenašev. Rok je bil vedno, kakor tudi pri ostalih kreditih, tri mesece. In ko ta rok poteče, se zamenja menico in obresti se všteje v glavnico in tako gre kar naprej in naprej, dokler ne doseže pogosto mnogo več, kakor je vredno vse dolžnikovo imetje. Poznam primer kmeta, ki je dolgoval tisoč dinarjev in je tako zamenjeval trimesečne menice in pretvarjal obresti v glavnico in je po nekaj letih moral za ta dolg — tisoč din — prodati njivo, dvanajst hektarov, da se je tako razdolžil. Takšnih primerov je bilo mnogo, bili pa so tudi primeri, in sicer ne redki, ko je kmet dal upniku menico, poleg menice pa nanj prenesel še kakšno večjo njivo, kot dvojno garancijo. In ko je po nekaj letih odplačal menico in zahteval, da upnik prenese njivo nazaj nanj, je ta to seveda odklonil. In tako mu je ostala v lasti njiva, čeprav je dolžnik dolg že davno poravnal. Sodišča tu glede na veljavne zakone niso mogla ničesar storiti, ker je bila njiva zakonito prenešena na upnika, kmet pa ni imel dokazov, da je šlo za dvojno poroštvo. Takšnih primerov je bilo veliko.

Pa to še ni bilo najhujše. Najhujše je bilo to, kar vam bom zdaj povedal. Pri nas se žanje in mlati običajno sredi julija. V teh dneh kmetje nimajo niti prebite pare, ker so vse potrošili za pripravo žetve in mlatje. Prav v teh dneh pa se kmetom ne daje na kredit, ker je takšen »čaršijski«^{običaj}. Toda prav v teh dneh pridrve iz trgov vsi davkarji s stražniki in s trškimi lenuhi kot pomagači, da pobirajo davek. Zakaj tedaj, ko kmet nima denarja? Da, prav zato, ker kmet nima denarja. Ko kmet nima denarja za davek, tedaj tisti trški lenuhi odpeljejo kmetu vso živino za davek, in če bi živina nekaj dni ostala v trgu, bi kmet ostal brez živine, dolg od davka pa bi se mu še povečal, ker bi mu prišteli še stroške izvršbe, ki so ogromni. Lastniki hlevov v trgu, ki so običajno bili gostilničarji, so brez vsakršnega nadzora izstavljali takšne račune, da je v primeru, če je živina ostala v hlevih nekaj dni, račun za krmo običajno postal višji, kot pa je bila vredna živina sama. V takšnih hlevih so pogosto plačevali po petdeset dinarjev za prenočitev enega goveda, konja ali svinje.

Kmetje so tako bili prisiljeni, zato, da ne bi na tako organiziran razbojniški način ostali brez živine, strpati pšenico s skednja v vreče in jih takoj odpeljati na trg, da bi jih prodali. Tam pa so se trgovci — zelenaši že kartelirali in dogovorili, kakšno ceno bodo ponudili. Kmetje niso imeli kam; pšenico so dajali pod ceno, samo da bi rešili živino. Kakor so počeli s pšenico, so počeli tudi z drugimi pridelki, predvsem s koruzo in slivami. Pred nekaj leti so na Ubu prodajali meter sliv za petnajst dinarjev. Liter žganja je bil dva dinarja. Če pa je nekdo to odnesel v Beograd, je

moral plačati še toliko pristojbine. Iz tega se jasno vidi, da davčne oblasti niso služile državi, temveč zelenašem. In to so morali početi, kajti če ne bi, bi bili odpuščeni iz državne službe, ker je bila država orodje oderuhov. Povedal vam bom zgodbico, ki kroži med ljudmi o naših davkarjih. Nekje v nekem velikem mestu v Evropi je bila zabavna prireditev, na kateri je med drugimi točkami bila tudi točka, v kateri je nekakšen atlet razkazoval svojo moč. Poleg drugega je vzel limono in iz nje izcedil ves sok. Ko je to opravil, se je obrnil k publikli in dejal: »Dam sto frankov, če je v publikli kdo, ki zna izcediti še eno kapljo.« Tedaj je vstal nek majhen, grbast človeček, vzel limono, ter v veliko presenečenje atleta in publike izcedil še eno večjo kapljo. Atlet se je začudil in dejal: »Gospod, če izcedite še eno kapljo, vam bom dal petsto frankov.« Grbavec je vzel limono, jo stisnil in izcedil ne eno, ampak dve kaplji. Presenečen atlet je vznemirjen vzkliknil: »Kdo ste vi?« Grbavec je hladnokrvno odgovoril: »Jugoslovanski davkar.« Kakor vidite, je ta zgodbica čisto na pravem mestu in je popolnoma ustrezala našim razmeram.

Če vas ne dolgočasim, bi vam povedal še en način, kako so pri nas odirali ljudstvo. V vsakem mestu so, kakor veste, tudi občinske tehtnice in tam so, seveda, režimski ljudje. Tak »kantardžija« je moral nastaviti tehtnico, ki meri tako, da je od vsakih 100 kg mogoče ukrasti najmanj 7 kg za trgovce, ki so kupovali kmečke proizvode. Zato so mu trgovci, poleg plače, ki jo je mesečno dobival od občine, plačevali pavšal, ob božiču ali novem letu, kakor je bil kje običaj. Vsak mu je dal glede na količino kupljenih proizvodov.

Ti ljudje so tako dobro živeli, da so bili večno pijani in večinoma tudi kockarji. Pri razkladanju žita ali drugih pridelkov, ki jih kmet pripelje na trg, da bi jih stehitali, kmet ni smel razkladati, ampak so bili zato posebni delavci, katerim je občina plačevala skromno mezdo, vsega skupaj 15 dinarjev. Tak siromak vsak dan raztovori in natovori na vozove stotine in stotine vreč in za vse to delo dobi 15 dinarjev na dan, občini pa gre za vsako vrečo, ki jo natovori ali raztovori, po en dinar. V hudih dneh so delali tudi po 16 ur.

No, ta tolpa, tolpa oderuhov, majhnih in velikih, ki so imeli v rokah našo državo, državo, ki ni imela ne vere ne naroda, katere edina svetinja je bilo bogatenje, ta tolpa je v dneh naše narodne nesreče v celoti stopila na stran sovražnikov in se danes skupaj z njimi bori zoper svobodo naših narodov, ker se boji, da bo ljudstvo, ko bo zmagalo, zahtevalo od njih, da položijo račune. In ljudstvo mora zmagati, ker zgodovina ne pomni, da bi ljudstvo izgubilo boj, da bi ljudstvo izgubilo pravdo.

V tem boju nismo sami. Z nami je vse svobodno človeštvo. Domačini so bili vedno močnejši od prišlekov. Sovražnik je dosegel vrhunec svoje moči. Po Stalingradu lahko samo nazaduje. Nemci so junaki samo kadar prihajajo. Kadar odhajajo, so bojazljivci. Dobro jih poznamo iz prve svetovne vojne.

Ko smo jih podili od Soluna proti Donavi, jih nismo mogli dohiteti. Da o Italijanih niti ne govorimo. To je kurja vojska. Za nas je prava sreča, da so naši sovražniki. Preskrbujejo nas z orožjem in municijo in le malo poglejte naokrog pa boste videli njihove uniforme, ne samo na naših borbah, temveč tudi na kmetih. Če ne bi bilo nacistov in teh naših domačih izmečkov, bi s to našo današnjo močjo lahko kaj hitro izgnali te sovražnike z

našega ozemlja in ustrašili bi se tudi za Rim, če bi se prikopali do njihovih skladišč orožja, obleke in hrane. In za to nam ne bi bilo treba mnogo časa. (Aplavz.)

Ker je še veliko prijavljenih govornikov, bom končal.
Naj živi boj do končne osvoboditve! (Buren aplavz.)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Božo Ljumović, zasebni nameščeneec iz Podgorice v Črni gori.

BOŽO LJUMOVIĆ (Črna gora):

.....

Tovariši in bratje, zbrali smo se tu v teh težkih trenutkih, ki jih preživljajo naši narodi pod nasiljem fašističnih okupatorjev, da sprejmemo zgodovinske odločitve za nadaljnje še bolj uspešno bojevanje tega narodnoosvobodilnega boja, za še večje zmage nad surovimi sovražniki, tujci in našimi sramotnimi izdajalci, klavci.

Sprejeti moramo odloke zgodovinskega pomena, ustvariti moramo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišji organ naše prihodnje ljudske oblasti. Pri tem lahko naredimo primerjavo, pogledamo, kako danes v ognju osvobodilnega boja ustanovljamo AVNOJ in kako so ustanovljali ljudsko predstavništvo leta 1918. Danes ustvarjajo narod in za njegov boj. Leta 1918 pa so ljudsko predstavništvo ustanovljali ljudsko predstavništvo ljudje iz ljudstva, ljudje, ki so jih tu združile človeške skrbi in težave, ljudski interesi, potreba po žrtvah za osvoboditev domovine. Resnični ljudski izvoljenci torej, ki so pripravljani vse dati za ljudstvu za hrbtno in iz protinarodnih ljudi, iz ljudi, ki jim nikoli ni bila pri srcu dobrobit in interesi ljudstva, temveč njihovi sebični interesi in interesi dinastije. In nič čudnega ni, da so se tedaj, leta 1918, izneverili upanju ljudstva, ki se je šest let borilo prav gotovo za to, da bi mu bilo bolje, ne pa slabše. V tistem ljudskem predstavništvu so ljudi kupovali, da bi glasovali tako, kakor je hotela dinastija in kapitalisti. Danes pa tega ni in ta sramota se ne bo več vrnila. Res je, da so njihovi izmečki in bedni ostanki zagazili v zločine proti svojemu lastnemu ljudstvu in ti še kovarijo po naši domovini. Toda naše ljudstvo jih pozna in plačalo jim bo kakor zaslužijo. (Vzkliki: »Tako je!«) Ljudstvo se je dvignilo, da se bori proti njim in okupatorjem, ker so se združili v boju proti ljudstvu.

.....

Ko je 13. julija počila črnogorska puška, se je črnogorsko ljudstvo v veliki večini odzvalo. Sovražnik je bil izgnan v tri — štiri črnogorska mesta. Pet okupatorjevih divizij ni moglo zlomiti uporne moči črnogorskega ljudstva. Toda, kakor sem bil dejal, okupator se je povezal s sovražniki ljudstva, z izdajalci in tako poskušal doseči tisto, česar ni mogel z orožjem. Tako mu je uspelo, da je začasno zlomil uporno moč črnogorskega ljudstva, toda ni mu je uspelo do kraja zatreti. Da je to res, pričajo današnji dogodki v Črni gori. Prihajajo novice, da tam nastajajo bataljoni in odredi in da se črnogorsko ljudstvo zopet začenja množično boriti zoper

krvnike, surove fašistične okupatorje in njihove oprode (*Aplavz. — Vzkliki: »Živelو črnogorsko ljudstvo!«*)

.

PRESEDUJOČI: Besedo ima predstavnik ljudstva Srbije, Luka Stević, stari vojak in junak, težak iz vasi Mojkovec, Podrinjsko okrožje.

LUKA STEVIĆ (Srbija): Tovariši in bratje, jaz, srbski kmet, sem se znašel celo tu v Bihacu. To pa ni čudno. Koliko ima srbsko ljudstvo sovražnikov, koliko »dušmanov« ima naše ubogo ljudstvo, pa sem se še tu malo ustavil . . . Po drugi strani pa sem srečen, zelo srečnega se počutim, da lahko svobodno stojim za to tribuno, od koder kot kmet lahko povem vse, kar mi leži na srcu. Da, prav s te tribune lahko vsakemu tatu rečem, da je tat, vsakemu zabušantu, da je zabušant, vsakemu izdajalcu, da je izdajalec. Žal, v preteklosti v življenju nisem smel vsakomur reči, kar mu je šlo, kajti če bi tatu rekel, da je tat, bi me obtožili za razžalitev časti in moral bi v zapor.

Enajst odlikovanj imam na svojih prsih. Na mojih prsih je bilo tudi tisto, kar danes predstavlja največji posmeh, tisto, s čimer je kralj odlikoval največje pijavke srbskega ljudstva, to je Karadjordjeva zvezda z meči. Mi kmetje smo jo resda dobivali za dejanja in junaštva, ki smo jih storili v korist ljudstva in svoje domovine, od česar pa so, žal, samo gospodje in kralj imeli blagor in korist. Kajti mi, kmetje in delavci, smo se borili tako v balkanski kot v prvi svetovni vojni, upajoč, da bo tedaj, ko se bo domovina razširila in ko se bomo združili z brati, prenehalo trpljenje kmečkih ljudi v Srbiji. Koliko jih je, tovariši, ostalo na bojiščih v Albaniji, Grčiji in na Kajmakčalanu! In ko naj bi po letu 1918 doživeli koristi tega boja zoper veliko silo, tedaj smo doživeli hudo razočaranje. Srbsko ljudstvo je izkoriščala dinastija in njene stranke. Srbski kmet je začel propadati, ker so ga odirali trgovci in bankirji, ker so ga vse stranke izigravale, vsi so ga goljufali, obetali so mu zlate gradove, samo da bi prišli do kroglic in do mandatov, brž ko pa je kdo prišel na oblast, je bila njegova prva skrb, kako bi obogatel. Trpljenje kmečkih ljudi v Srbiji je bilo veliko, ker so iz vojne prišli izmučeni in oropani od sovražnikov, Nemcev, teh istih Nemcev, ki danes ropajo in ubijajo po naši zemlji, plačeval je velike obresti in padal v vse večjo odvisnost od zelenaške čaršije. Srbski kmetje, ki so se bojevali v osvobodilnih vojnah, so prišli na beraško palico, tisti iz Kajmakčalana, so celo beračili, ker jim prejšnji nenarodni režimi — ki so prišli na oblast zato, ker smo mi, stari bojevniki, dali tudi tisto, kar nam je bilo najdražje, dele svojega telesa in svoje zdravje — niso ničesar nudili. Kmetu ropajo tudi z nizkimi cenami za kmetijske proizvode, ker s tem baje pomagajo domači industriji, dejansko pa to ni bila ne industrija in ne domača. Kmetu in borcu niso ničesar priznavali, zato pa so zelenaši in politiki bogateli, se okoriščali. (*Vzkliki: »Tako je!«*)

Zdaj vam bom, bratje in tovariši, povedal nekaj o tem, kakšen mora biti človek, borec v naših vrstah in kako smo si to predstavljali mi, srbski kmetje. Ko so jeseni leta 1941 četniki postali naši odkriti sovražniki, potem ko so ujeli naše tovariše pri Požegi, smo si bili na jasnem samo o tem, da z njimi ni več mogoče. Tovariš Tito nam je priporočil, naj skličemo

konferenco z borci in ljudmi in se odločimo, kako se bomo v prihodnje držali in kako se bomo naprej bojevali. Tedaj je bila v naši Pečki konferenca, da bi spoznali, kaj mislijo naši borci o spopadu s četniki. Tam je bil tudi naš tovariš Koča Popović, ki je predlagal, naj bi razpravljali o tem vprašanju in dejal, da so četniki sami začeli boj proti nam, da so oni začeli klati naše otroke in da požigajo hiše partizanom. Rekel je tedaj, da se moramo o tem pogovoriti. Tedaj sem vstal in sem rekel, da moramo biti boljši od četnikov, da nočemo in ne smemo ubijati in požigati četniških hiš, temveč da morajo le odgovarjati tisti, ki počno zločine nad ljudstvom, ki koljejo, pobijajo in zažigajo. Neki borec mi je tedaj poočital: »Lahko je tebi, ti nisi dobil sporočila, da so ti pobili otroke in zažgali hišo.« Na to sem mu odgovoril: »Tudi če bi dobil tako sporočilo, se ne bi maščeval nedolžnim in nemočnim otrokom in ženam in ne bi požigal četniških domov zato, ker so oni to počeli.« In zato mi nočemo in ne smemo tako ravnati. Kajti, če bi mi počeli to, kar počno četniki, tedaj bi se medsebojno iztrebljali, to pa je ravno namen in želja naših sovražnikov — fašistov. Mi se moramo zavedati, da moramo biti boljši od četnikov, kajti oni so klavci, nas pa obhaja gnus zaradi njihovih dejanj. Mi se moramo boriti za ljudstvo, za njegov boljši jutrišnji dan, za boljšo pravico, za boljše življenje. V tem je bistvena razlika med nami in njimi, in to ni majhna razlika. Mi se bomo celo potrudili, da bomo skrbeli za otroke četnikov — zločincev, katere bomo kaznovali zaradi njihovih zločinov nad ljudstvom. Mi moramo vedno, tako smo govorili tudi tedaj in tako tudi danes mislimo, skrbeti za ljudstvo in se boriti zanj, da bi ga osvobodili izpod suženjstva, saj se zato tudi naš boj imenuje narodnoosvobodilni boj. Mi moramo naše ljudstvo ohraniti ne glede na to, kako se kdo križa in ne glede na to, kakšna kri mu polje v prsih. Glavno je, da se borimo proti okupatorju in proti vsem našim zločincem, ki skupaj z njim delujejo proti našemu narodu.

Tovariši in bratje moji, tako smo govorili tedaj, tako tudi danes mislimo, da je treba delati, ker samo tako potrjujemo, da smo ljudje in da bomo z vsakim našim dejanjem in bojem, resda težkim, uresničili to, kar želimo: bratstvo, pravičnost, enakost in boljše življenje ljudi. In glejte, tovariši, svoboda je tu. Čutimo njeno toploto, naše sonce vzhaja na vzhodu, pri Stalingradu. Od tam ga čutimo, njegovih žarkov, bodite prepričani, se bomo — delavci, kmetje — naužili. Zato, tovariši moji, se radostite, pojte, veselite se, ustvarjajte zase družbo boljšega življenja. Ne ozirajte se na krvava polja. Če je tekla kri, potoki krvi, je to kri, iz katere bo zrastle tisto, kar je najboljšje. (*Aplavz. Josip Broz Tito pride h govorniku: Cestitam ti, tovariš Luka.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Vicko Krstulović, komandant IV. operativne cone.

VICKO KRSTULOVIĆ (Dalmacija): Tovariši in tovarišice, pozdravljam vas v imenu ljudstva naše kraške Dalmacije, ljudstva, ki že stoletja stoji na obalah našega sinjega Jadrana in se bori proti svojim sovražnikom, proti okupatorjem, proti stoletnim sovražnikom — italijanskim imperialistom.

Tovariši, po prihodu proletarskih brigad, po skupnem boju za Livno in Duvno, je bilo v teh krajih mobiliziranih skoraj 10.000 borcev, ki so izpo-

polnili I. in II. srbsko proletarsko, III. sandžaško, IV. in V. črnogorsko in X. hercegovo brigado. Ko smo že uspešno ustanovili prvo dalmatinsko brigado, smo potem ustanovili še drugo dalmatinsko brigado in I. mornariški odred v Podgori. Vse to se nam je posrečilo zato, ker smo sredi fašističnih in ustaških zločincev razširjali bratstvo in enotnost med našimi narodi, zato, ker je patriotizem partizanov in delavskega razreda zajel in se prenesel na široke množice v Dalmaciji, tako v notranjosti kot na otokih. Zelo uspešno smo opravili prostovoljno mobilizacijo borcev. Mobilizacija je potekala tako dobro, odziv prostovoljcev je bil tako velik, da nismo vedeli, kako bi jih razporedili, še manj pa, kako jih bomo oborožili. Dotok novih borcev je bil velik, ker so se za mobilizacijo in za aktivni boj odločile široke množice ljudi v vsej Dalmaciji, ki so sprejele naš boj. Vsak dan je bilo treba oborožiti nekaj sto ljudi in jih odposlati v naše brigade. Novi borci so izrekli pripravljenost, da se proti okupatorju in domačim izdajalcem borijo ne samo v Dalmaciji, temveč tudi v vseh drugih krajih, tesno ob ostalih borcih iz Bosne, Srbije, Črne gore, Hercegovine in Hrvatske. Ljudje so se naravnost prerivali za to, kdo bo šel v srbske in črnogorske brigade.

Hkrati s širjenjem vstaje in z nastajanjem naših novih vojaških enot smo razvijali in krepili narodnoosvobodilne odbore, kot organe resnične ljudske oblasti in tako pri naših ljudeh še bolj krepili vero v zmago nad okupatorjem.

Tudi mi v Dalmaciji smo pripravljeni, da vse damo za boj, ki ga je začela naša junaška komunistična partija in tovariš Tito, naš slavni vojaški voditelj, ki je znal organizirati ta naš boj, ki je zajel naše široke ljudske množice; pripravljeni smo, da damo vse, ker smo prepričani v našo zmago nad fašizmom. Z vstajo v Srbiji, Bosni, Črni gori, Hrvatski se je upor vse bolj širil tudi v Dalmaciji. Tako, da bo naša Dalmacija in otoki mnogo prispevala k narodnoosvobodilnemu boju, pa tudi naš prvi mornariški odred bo branil svoj dom in iz njega bo zrasla naša nova vojna mornarica. (Aplavz.)

Tovariši, okupator je najbolj surov, najbolj krvav nemara prav v Dalmaciji. Zakaj? Zato, ker že stoletja govori, da mora biti Dalmacija italijanska, ljudstvo pa pravi, da ni tako, da je slovanska, da je hrvatska, da je last vsega slovanskega ljudstva na Balkanu. V naša pristanišča, tovariši, je priplulo mnogo vojne mornarice, toda ne z namenom, tovariši, da bi pomagala našemu ljudstvu, temveč z namenom, da zaslužnji našo ponosno Dalmacijo, da iz nje odnese kar je najboljšega in tako še bolj osiromaši ljudi. Toda naše ljudstvo v Dalmaciji in naša pristanišča in naš Jadran pričakujejo, da bo kmalu prišlo do tega, da bo z našim skupnim bojem, z našo skupno zmago priplula v naša pristanišča, v naš Jadran, junaška mornarica Sovjetske zveze (aplavz), pričakujejo, da bo nastala naša nova jugoslovanska mornarica, ki bo plula v vsa pristanišča, ki nam bodo zavezniška in ki bo branitelj naše obale in našega ljudstva.

Pozdravljam ustanovitev Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in upam, da bo še uspešneje vodil boj proti okupatorju in ga hitro končal, da bomo kmalu prišli do svobode.

Živeli naši močni zavezniki, predvsem Zveza sovjetskih socialističnih republik! (Vzkliki: »Živeli!« — Aplavz.)

Živel tovariš Stalin! (Vzkliki: Živel! — Aplavz.)

Živel naš najvišji voditelj tovariš Tito! (*Buren aplavz — Vzkliki: »Živel!«*)

PRESEDUJOČI: Predlagam, da sejo prekinemo in jo nadaljujemo po kosilu, popoldne ob štirih.

PRESEDUJOČI DR. IVAN RIŠBAR: Prosim tovariše, da poslušajo veselo novico, ki jo bo sporočil tovariš Dedijer.

VLADIMIR DEDIJER: Tovariši in tovarišice, vrhovni štab je pravkar sprejel vest, da so naše junaške divizije danes osvobodile mesto Jajce.

(*Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živela naša vojska!« »Živel vrhovni štab!« »Živel Tito!« »Tito-Tito-Tito!« — Navdušene manifestacije trajajo nekaj minut. Vsi delegati, meščani in borci, stoje pojejo »Hej Slovani!«*)

Seja je prekinjena ob 13. uri.

(Nadaljevanje seje ob 16. uri)

PRESEDUJOČI NURIJA POZDERAC: Nadaljujem, tovariši, sejo. Besedo dajem proti Jagošu Simonoviću iz Kolašina v Črni gori.

PROTA JAGOŠ SIMONVIĆ (Č r n a g o r a): Bratje in tovariši, rekel bom, kar mi leži na srcu. Srečen sem, da vidim zbrane odlične sinove naših narodov, ki so odšli v boj za čast, ponos in srečo narodov, v sveti boj proti sovražnikom naših narodov, proti fašističnim zatiralcem, predstavnikom, ki so se pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije dvignili v neenak boj s premočnim sovražnikom, ki pa so prepričani v zmago naših narodov, kajti naš boj je pravičen, kar pa je pravično, je tudi bogu dopadljivo.

Voditelj našega boja je Komunistična partija Jugoslavije. To je resnična domoljubna partija; njeni člani so naši najboljši patrioti, kajti samo ljudje takšnega patriotizma, takšnega domoljubja, so lahko zanetili tako neenak, a svet boj in se ne boje sovražnika in njegovega vojnega stroja, samo oni so lahko z našimi borci in z našimi narodi dosegli te velike vojne uspehe, ki smo jih doslej dosegli v raznih krajih naše dežele. To so lahko dosegli, ker so razvili rdeči prapor bratstva in sloge, bratstva in enotnosti, duhovne enotnosti naših narodov. Samo duhovno združeni in močni narodi so sposobni dosegati uspehe tudi v najtežjih razmerah in v najbolj črnih okoliščinah. Zato je dolžnost vseh nas, da omogočamo zблиževanje in duhovno enotnost med narodi Jugoslavije. Sledimo zgledu Komunistične partije Jugoslavije!

Zato gre zahvala domoljubni Komunistični partiji Jugoslavije za vse, kar je storila in kar dela za naše narode in za njihovo boljšo in srečnejšo prihodnost! (*Aplavz.*)

Tovariši, po koncu te seje se razkropimo med ljudstvo kakor čebele po cvetju. Pripovedujmo, svetujmo ljudem, ne glede na vero, položaj, starost, duhovno jih povezujmo, ker to zahtevamo od nas borci, ki prelivajo kri od začetka vstaje do danes.

V tem imenu kličem iz vsega srca:

Živela Komunistična partija Jugoslavije! (*Aplavz. — Vzkliki: »Živela!«*)

Živel organizator naših uspehov, vrhovni komandant Josip Broz Tito! (*Buren aplavz. — Vzkliki: »Živel!«*)

Živeli naši močni zavezniki! (*Aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Stojan Cerović, profesor iz Nikšića, urednik »Slobodne misli«.

STOJAN CEROVIĆ (Črna gora): Bratje in tovariši, imam besedo in želim govoriti kot član kmečke stranke in kot Črnogorec.

.

(*Govori o izdajstvu meščanskih strank v najbolj usodnih dneh zgodovine naših narodov.*)

Po kapitulaciji naše dežele so bile vse meščanske stranke naenkrat ukinjene. Te stranke so izgubile vodstvo, izgubile so članstvo, sto tisoče članov. Nikjer ni bilo sledu o kakšnih akcijah, ki bi jih bilo treba izpeljati skupaj z ljudstvom. V tem trenutku se je začela težka akcija s strani okupatorja, da bi od vseh intelektualcev Jugoslavije dobil pristanek za pobijanje ljudstva v Jugoslaviji. Prišlo je do resnično težke izjave, ki so jo podpisali vsi naši znanstveniki. Toda z druge strani je prišla nova deklaracija, poziv našemu ljudstvu, naj se dvigne k vstaji. Ta poziv je na prvem mestu sprejela komunistična partija in prevzela vodstvo za boj proti okupatorju. Vsi domoljubi, ki so menili, da ni važno kdo vodi, temveč kako vodi (*odobranje*), vsi smo pristali, da gremo po tej poti boja . . .

.

PRESEDUJOČI: Besedo dajem zdaj delegatu Srbije tovarišu Vladimiru DediJeru, novinarju iz Beograda.

VLADIMIR DEDIJER (Srbija): Pozdravljam Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije v imenu zaslužnjega Beograda, v imenu Srbije. Naše ljudstvo si je z vsemi močmi prizadevalo, da bi ravnalo po svoji dolžnosti, da bi ne zaostalo v boju svobodoljubnih narodov proti fašizmu. Beograd in Srbija sta po vdoru Hitlerja v našo domovino nadaljevala boj, ki sta ga začela že leta prej. Iste sile, ki so se 14. decembra dvignile proti vojni, odšle na ulice, iste sile, ki so jih 8. septembra 1940 prerešetale krogle v Košutnjaku, so nadaljevale boj in ko je Hitler napadel našo deželo, ko je s svojimi štukami pobil 30.000 ljudi samo v Beogradu, ko je zažgal zakladnico naše nacionalne kulture — našo narodno knjižnico, ko je odgnal v ujetništvo 300.000 naših najboljših sil — že tedaj smo pri-

Moša Pijade, Radonja Golubović, Mitar Bakić in dr. Sima Milošević v Bosni, po I. zasedanju AVNOJ

pravljali oborožen upor, tiste dni smo pripravljali partizanske odrede, da bi v ugodnejših okoliščinah začeli oborožen boj proti okupatorju.

Ko pa je Hitler napadel Sovjetsko zvezo, tedaj so dozoreli politični in vojaški pogoji za oborožen boj. V tem velikem boju je bil Beograd na čelu. Osemdeset tovornjakov z municijo in bencinom je zletelo v zrak v garaži »Ford« v Grobljanski ulici. Vsak dan, vsako noč smo tolkli po okupatorju. Naši hrabri udarniki so sredi dne, ob tisočih gestapovcev in agentov, vdirali v bolnice in osvobajali naše tovariše, ki so bili ujeti v boju z okupatorjem. Naši junaki — mladinci — so junaško jurišali na fašistične tovornjake v Beogradu in jih golih rok zažigali. Vsak dan, tovariši, je na stotine naših tovarišev, udarnikov bilo boj in zasegalo izdaje »Novog vremena«, požigali so to navlako, čeprav je zaradi tega desetine tovarišev odhajalo v smrt. Toda vedeli so, zakaj dajejo življenja.

Naša Srbija je hrabro sledila Beogradu. V istem kraju, v katerem je počila prva puška v naši prvi vstaji, leta 1804, je julija 1941 naš dragi Žikica Jovanović sprožil prvo puško v naši tretji ljudski vstaji. Njen pok se je razlegal po vsej Srbiji. Ves narod se je dvignil kot en mož. Ni bilo kraja v Srbiji, kjer se ne bi razlegali streli. Osvajali smo mesto za mestom, po

vsej Srbiji smo svobodno hodili. Vse smo pozivali v boj, ne glede na preteklost, vsakega poštenega domoljuba. Enotno ljudstvo je dosegalo čudeže. Našo deželo smo spremenili v klavnico za okupatorja.

Toda tovariši, kaj je oviralo naš boj v Srbiji? Oviralo nas je izdajstvo, izdajstvo Draže Mihailovića. Prav v trenutku, ko smo zavzeli skoraj vsa mesta zahodne Srbije, ko smo zaustavili okupatorja v drugih mestih, ko so naše sile obkolile srce Šumadije — Kragujevac, ko so v Kraljevu naše enote jurišale na mesto, ko so naši odredi prodrli v Kruševac, ko smo porušili progo Beograd—Niš, tedaj se je pojavila tista izdajalska tolpa, tedaj se je pojavil Draža Mihailović. Mi smo, tovariši, že od prvega dne vstaje pozivali ves narod v boj proti okupatorju in vse ljudstvo se je borilo, toda ti izdajalci so podlo, umazano izdajali. Sedemindvajsetega oktobra smo dosegli končni sporazum z Dražo Mihailovićem. Dobil naj bi pet tisoč pušk od partizanov, pesto tisoč nabojev od partizanov. In ta sporazum je podpisal. Toda, 24 ur pozneje, je Draža Mihailović napadel svobodno ozemlje z vseh strani, napadel je Užice, napadel je naše borce, ki so oblegali Kraljevo. Tovariši, mi smo se morali braniti, s težkim srcem smo morali sprejeti boj, ker je ljudstvo od nas zahtevalo boj proti okupatorju, boj za osvoboditev, izdajalci pa so nam vsilili bratomorno vojno. Sprejeli smo boj in v desetih dneh so bili odredi Draže Mihailovića razbiti. Zapeljani kmetje so se predajali skoraj brez boja, tolpa policijskih agentov, zločincev vseh vrst pa je ostala zvesta Draži. Obkolili smo ga na Ravni gori in samo zaradi mednarodnih razmer ga tedaj nismo uničili, temveč smo se z njim pogajali.

V teh bojih z Dražo smo morali pritegniti del sil celo iz Beograda, morali smo za okupatorja sprostiti komunikacije, izgubili smo pobudo. Nemci so to izkoristili. Poleg enajstih divizij okupatorjeve vojske je Hitler pripeljal še štiri divizije, in pripeljal jih je prav tedaj, ko je jurišal na Moskvo. Mi smo ponosni na to, da smo uspeli te sile odtrgati od matere Rusije in jih vzeti na svoje prsi. Boj je bil neenak. Pobesneli hitlerjevci so točno pred letom dni, na današnji dan, s svojimi tanki krenili na glavno mesto svobodnega dela Srbije — Užice. Naše ljudstvo se je pogumno borilo. V tem boju so bili navadni borci in komandirji in komandanti in politkomisarji v prvih bojnih vrstah. Ob treh popoldne, ko so nemški tanki prodrli v Užice, so naši voditelji narodnoosvobodilnega boja, s tovarišem Titom na čelu, zadnji zapustili mesto. Niso sledili poti onih izdajalcev v Londonu, ki so bežali tristo kilometrov pred nemškimi tanki, temveč so se bili v prvih bojnih vrstah in mnogi med njimi so žrtvovali svoja življenja. Naš dragi Dragojlo Dudić, naš Čiča, iz okolice Valjeva, je padel tega strašnega dne. Tega dne je umrl tudi Bora Marković, politkomisar posavskega odreda, delavec iz Obrenovca. Tega dne je padel Ratko Mitrović, politkomisar čačanskega odreda, tovariš Jerković, komandant užičkega odreda, tovariš Višnjić, politkomisar račanskega bataljona. Tega strašnega dne je umrl tudi naš dragi Željo Djurić, sekretar okrajnega komiteja za Užice. Umrl je učitelj Mihailo Tomić, komandant protiletalske obrambe Užic, ki je hrabro stal ob svojem topu in streljal vse dokler ga ni ubila letalska bomba. Padel je objemajoč svoj top. Slava padlim borcem v bojih za Užice! (»Slava jim!«)

Tovariši, te naše žrtve niso bile zaman. Ta naša prelita kri je zacementirala temeljni kamen našega današnjega uspeha, je steber, na katerem

temelji naš AVNOJ. V tem krvavem težkem boju so se rodile in skovale naše proletarske brigade. In že je, tovariši, leto dni, odkar so te naše brigade, odkar so sinovi Kragujevca, Beograda, Kraljeva, Čačka in Užic krenili po vsej Jugoslaviji, da bi prelivali svojo kri pri Rudu, Varešu, Foči, Konjicu, Jajcu, za svobodo vseh narodov Jugoslavije. To je enotnost naših narodov, nastala v krvi in s krvjo jo bomo branili.

Ne mislite, tovariši, da je okupator s to ofenzivo zlomil boje v Srbiji. Ni mu uspelo, čeprav je počel nepojmljivi teror v strašnih taboriščih na Dedinju, v Šabcu, na sejmišču pri Beogradu. Teh zverinstev niso počeli samo okupatorji, temveč tudi njihovi hlapci — izdajalci — Nedić in Draža Mihailović. Ti izmečki so sredi zime vpregali naše tovariše bose v kočije, jih tolkli z biči in jih gonili, da galopirajo po ledu. In Bati Jankoviću, enemu voditeljev vstaje v Čačku, so rezali meso in ga silili, naj ga je.

Zakaj Draža Mihailović in Nedić tako ravnata do našega ljudstva? Zato, ker sta začutila, da se je srbsko ljudstvo odločilo za pot oborožene enotnosti vseh narodov Jugoslavije, za pot boja proti okupatorju in njegovim hlapcem. To počno zato, ker čutijo, da hoče srbsko ljudstvo iztrgati to sramoto iz svojih prsi, to kugo, ki že dvaindvajset let davi in duši vse narode Jugoslavije in tudi srbski narod. Toda vsi ti strašni pokoli, to nasilje, kateremu tudi Paveličevo v Zagrebu ni enako, niso zlomili borbene moči srbskega ljudstva. In ne poboji 500 ljudi v zaprtih avtomobilih s strupenimi plini — tudi to ni zmedlo našega ljudstva. V tem trenutku, ko smo na tem zgodovinskem kraju, tam daleč v naši Srbiji, na Kopaoniku, v Jastrebcu, v Svrliških planinah, v Šumadiji, naši borci s puškami v rokah prelivajo kri v boju z nemškimi in bolgarskimi divizijami, z Draževimi in Nedićevimi tolpmi. Sinoči je izdajalski Nedićev Radio-Beograd sporočil, da so v Valjevu ustrelili 11 tovarišev, ker so pomagali partizanom. Slava padlim borcem! (*»Slava jim!«*)

Tovariši, srbsko ljudstvo bo nadaljevalo ta boj kakor ga je bilo začelo. Mi bomo nadaljevali boj, dokler ne bomo izgnali okupatorja, dokler ne bodo izdajalci, velikosrbska gospoda z Dražo Mihailovićem na čelu uničeni enkrat za vselej v srečo vseh narodov Jugoslavije.

PRESEDUJOČI: Besedo ima svetnik tovariš Šime Balen, novinar iz Zagreba.

ŠIME BALEN (H r v a t s k a): Tovariši in tovarišice, pozdravljam to zgodovinsko ljudsko skupščino v imenu hrvatskega naroda, v imenu naroda, katerega je mednarodna reakcija hotela narediti za postojanko svoje protislovanske in protidemokratske politike.

Fašizem je v naši deželi že leta rovaril, te razmere za Paveliča je pripravljaj že dolgo. Fašizem podpira državno vodstvo in vodstvo vseh političnih strank, razen Komunistične partije Jugoslavije, ker so vse te stranke bile neljudske in kapitulantske in oportunistične, kar velja tudi za vodstvo hrvatske kmečke stranke in za oportunistično vodstvo dr. Vladimira Mačka. Doktor Maček je takoj naslednji dan po prihodu Paveliča na Hrvatsko izdal svojim organizacijam nalog, naj sodelujejo z ustaši.

Toda vse to je bilo zaman. Ljudstvo mu ni hotelo slediti v izdaji.

Iskra narodnoosvobodilnega boja se je razširila v vse hrvatske kraje in danes, tovariši in tovarišice, ni kraja v Hrvatski, takorekoč ni vasi, ko-

der ne bi šla naša osvobodilna vojska. Dejstvo, ki ga vsi čutimo in vidimo, najtežje pa ga občuti Pavelić sam, je, da se hrvatsko ljudstvo danes vse bolj mobilizira v narodnoosvobodilno vojsko, da hrvatsko ljudstvo v našim gibanju zavzema mesto, kakršno zasluži.

.....

PREDSEDUJOČI: Besedo ima tovariš Vojin Gajić, kmet iz okolice Arandjelovca v Šumadiji.

VOJIN GAJIĆ (Srbija):

.....

Še pred vojno, v času vlade Milana Stojadinovića, še bolj pa pozneje, v času vlade Dragiša Cvetkovića, Antona Korošca in Vlatka Mačka, so vsi napredni pristaši tedanjih meščanskih opozicijskih strank in združene opozicije v Beogradu pristopili k ljudski fronti, ki jo je uresničevala in podpirala komunistična partija po vaseh Šumadije. Vodstvo združene opozicije v Beogradu nam je preprečevalo ustanavljanje frontnih organizacij, v katere so pristopali predvsem pristaši demokratične, manj pa kmečke, še najmanj pa radikalne stanke. Toda z nepopustljivim delom in bojem kmečke, delavske in študentske mladine so se frontne organizacije ali, kakor smo jim mi pravili, organizacije ljudskega sporazuma, obdržale ne samo pred vojno, temveč tudi po njej. Aktivno so sodelovale v ljudskem gibanju, predvsem po 27. marcu leta 1941 in so razumele poziv komunistične partije k vstaji. Mnogi pristaši tega gibanja so se takoj pridružili vstaji, pozneje pa tudi bojem v partizanskih odredih. Sodelovali so tudi v bojih za vzpostavitev nove ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju.

Vabilo vrhovnega komandanta s tovarišem Titom na čelu, naj bi ustanovili politično organizacijo, v katero bi prišli predstavniki vseh političnih strank, ki so se tudi pred vojno borile proti reakciji, proti krvavim režimom Pere Živkovića, Bogoljuba Jevtića, Antona Korošca, Milana Stojadinovića, Dragiša Cvetkovića, Vladimira Mačka in vseh drugih kolovodij, ki so predstavljali dvorno fašistično kliko, je prišla ob pravem času, da bi lahko našim zaveznikom pokazali, da nimamo nikakršne zveze z begunsko vlado v Londonu in njenim komandantom Dražo Mihailovićem.

Ustanavljanje protifašističnega sveta narodne osvoboditve na današnji dan dokazuje, da se borimo na fronti in v zaledju, na osvobojenem in okupiranem ozemlju, proti okupatorju in njegovim hlapcem, prav tako pa tudi, da se borimo za novo ljudsko oblast, ki nima nikakršne zveze z reakcionarno oblastjo stare Jugoslavije.

Pozdravljam ustanovitev AVNOJ v svojem imenu in v imenu mojih kmetov iz Šumadije, v imenu lepe Šumadije. Ko bodo tja prišle naše brigade, bodo osvobodilno vojsko pričakale ne ena, temveč desetine naših novih armad. (*Aplavz.*)

.....

PREDSEDUJOČI: Besedo ima Stanko Opačić.

STANKO OPAČIĆ (Č a n i c a) :

(Govoril je o bojih v Kordunu.)

PRESEDUJOČI: Besedo ima svetnik tovariš dr. Sima Milošević, univerzitetni profesor iz Beograda.

DR. SIMA MILOŠEVIĆ (S r b i j a) :

(Govori o velikosrbstvu, analizira ta pojem.)

... Velikosrbska politika je bila v podjarmljanju vseh narodov Jugoslavije in tudi srbskega naroda ...

(Potem govori o tem, kakšno vlogo ima velikosrbska politika v tej vojni.)

... Velikosrbska politika je izzvala bratomorno vojno, izzvala sovraštvo med našimi narodi, izzvala je medsebojni boj za Jugoslavijo ...

Prepričani smo, da bo po zlomu fašizma v naši domovini prišlo tudi do zloma tako imenovane velikosrbske politike. To želijo vsi pošteni Srbi, vsi pošteni Srbi se bodo borili za to, ker to poleg osvoboditve drugih narodov pomeni tudi osvoboditev srbskega naroda.

PRESEDUJOČI: Besedo ima svetnik iz Sandžaka, tovariš Mile Peruničić, bivši ljudski poslanec in član glavnega odbora demokratične stranke. (Aplavz).

MILE PERUNIČIĆ (S a n d ž a k) : Tovariši in tovarišice svetniki Proti-fašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, govorim v imenu ljudstva Sandžaka, pokrajine, ki so jo prejšnji režimi zapostavljali, jo držali v temi in neznanju samo zato, da bi jo lažje in bolj izkoriščali, govorim v imenu delovnega, poštenega in domoljubnega ljudstva Sandžaka, ki ni zaostalo, tedaj ko so se naši narodi na klic Komunistične partije Jugoslavije dvignili v boj proti zaslužnevalcem, dvignilo se je in sprejelo ta naš boj brez pridržkov. Še preden se je začela oborožena vstaja, so naši kraji omogočali hitro in zanesljivo zvezo med organizacijskimi centri za vstajo na ozemlju Srbije in Črne gore.

V Sandžaku živijo Srbi in Muslimani. To je področje, v katerem je lahko sovražnik zavladal samo tako, da je razvnel sovraštvo med kristjani in muslimani, samo tako, da je zasejal seme razdora. V tem kraju so tujci vedno poskušali vladati, in to jim je uspelo, če jim je uspelo, da so uresničili klasični imperialistični recept »spri in vladaj«. Takoj po okupaciji naših krajev je okupator močno razvil svojo dejavnost, da bi izrabil versko nestrpnost med srbskimi in muslimanskimi verniki v Sandžaku in razplamtel med njimi boj do popolnega iztrebljanja enih in drugih, toda to mu ni uspelo. Italijani so po muslimanskih vaseh govorili: »I tutti Serbi so-

no banditi« — vsi Srbi so banditi, zato jih je treba pobijati; po srbskih vaseh in hišah pa so govorili: »I tutti musulmani si debbe ammazzare« — vse muslimane je treba poklati.

Odnos med srbskim in muslimanskim življem na ozemlju Sandžaka, ki sta enako številna, je specifičnega značaja in na tem mestu ne bom o tem govoril, navedel pa vam bom primer, iz katerega je jasno videti, kakšno je razmerje med srbskim in muslimanskim življem v Sandžaku. Takoj po zlomu bivše jugoslovanske vojske so ustaši iz Bosne napadli srbske ljudi v obmejni bukovški občini, okraj Pljevlje. V tej občini živi pretežno muslimanski živelj. Muslimani so se upirali ustašem in jim niso dovolili, da bi uresničili svoje zločinske namere. Čez nekaj časa, ko so začele nastajati četniške tolpe zaradi maščevanja za pokole, ki so jih počeli ustaši v Bosni, ki pa so jih iz političnih razlogov pripisovali izključno Muslimanom, in ko so napadli bukovičko občino z namenom, da bi pobili Muslimane, tedaj so se Srbi oboroženo uprli četnikom in jim preprečili, da bi to storili. Takšno je bilo razpoloženje množic, toda to ne pomeni, da v Sandžaku ni izdajalcev — so: Draževi četniki, nedičevci in muslimanska milica. Vsi ti zapeljujejo ljudstvo in ga vodijo v odkrito izdajstvo. Predvsem draževci, ki kot velikosrbi pridigajo ljudstvu: najprej je treba iztrebiti komuniste, potem Muslimane in nato začeti boj proti okupatorju.

Če bi vi vedeli, kako zahrbtnen je zunanji odnos draževcev in nedičevcev. Čeprav se njihovo politično delovanje med ljudstvom nekoliko razločuje, jim je nekaj vendarle skupno — in to je izdaja. Ker ne vedo, kako se bo vojna končala, so si razdelili vloge: ti varuj mene, jaz bom pa tebe. Toda prihodnost jim bo pokazala, da so se v teh računih zmotili. Ne glede na to koliko časa bo trajala vojna, narodnoosvobodilni boj bo zmagal, in zato mora vsakdo, ki bi se odločil za izdajo, pomisliti na posledice, ki ga čakajo za takšno ravnanje. Odgovor na to mora biti vsakomur jasen, se pravi, da po vojni ne bo enakega mesta in ne politične enakosti za izdajalce in za borce za svobodo, temveč bo šlo enako enakim. Tokrat sovražniku ni uspelo, da bi ljudstvo izkrvavelo; to ni uspelo ne Nemcem, ne Italijanom, ne četnikom in ne Paveliću, ki je poslal ustaše in hotel del Sandžaka priključiti svoji krvavi državi, tako imenovani Endehaziji. Vsem tem ni uspelo, da bi zasejali seme razdora med Srbe in Muslimane, zato ker so tako eni kot drugi, Srbi in Muslimani, svoje medsebojne prepire krvavo plačali, ker jim je življenjska izkušnja in trpljenje odprlo oči in pokazalo, da je bil prepir med Srbi in Muslimani v Sandžaku vedno koristen samo za osvajalce in tako se je v naših množicah izoblikovala zavest o potrebi po medsebojnem razumevanju zaradi miru in skupnega življenja na isti zemlji. Zato so tako Srbi kot Muslimani v Sandžaku takoj pristopili k narodnoosvobodilni vojski, ki je razvila prapor ljudskega boja, prapor proti okupatorju in domačim izdajalcem, tako, da tokrat sovražniku ni uspelo, da bi pri nas dosegel, kar je želel: razplamteti sovražstvo med Srbi in Muslimani.

Sovražniku ni uspelo, da bi zasejal seme razdora med Srbi in Muslimani pri nas tudi zato, ker je Komunistična partija Jugoslavije, kot organizator ljudske vstaje delovala z geslom bratstva in enotnosti narodov, zato ker je pravočasno razkrinkala vse sovražnike ljudstva, Dražo Mihailovića, Nedića in Pavelića in vse druge okupatorjeve hlapce, ki so v korist sovražnika začeli vojno proti lastnemu ljudstvu in tako počeli v zgo-

dovini nepojmljiva zverinstva nad svojim ljudstvom. In da bi bila ironija še večja, je te in takšne zločince kraljevska vlada odlikovala in nagrajevala z nekakšnimi ministrskimi nazivi. (*Glasovi: »Sramota!«*) Toda tovariši, naše ljudstvo je vse to spoznalo ob pravem času, spoznalo je, da je naše gibanje na pravi poti in da ga tovariš Tito in vrhovni štab vodita resda po težki in trpljenja polni poti, toda po poti, ki je edina pravilna in mogoča, da bi ne oblatila podobe in časti ljudstva. Naša pot je: osvoboditev domovine izpod okupatorja, boj do končnega iztrebljenja domačih izdajalcev, ukinitvev nenarodne policijske oblasti in vzpostavljanje bratstva in enakosti vseh naših narodov, vrnitev zaupanja v lastne sile, v zdravo moč ljudstva.

Na tej poti smo pod vodstvom vrhovnega štaba in tovariša Tita v teh osemnajstih mesecih dosegli velike vojaške in politične uspehe.

Naš največji politični uspeh je vzpostavitev medsebojnega zaupanja med našimi narodi, vrh tega pa je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, ki bo deloval kot najvišje politično in predstavniško telo narodov Jugoslavije. To pa je nujno.

Zato v celoti sprejemam govor tovariša Masleše in tovariša Pijadeja. Prav tako sem prepričan tudi, da bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije storil vse, da bi še bolj organiziral delo pri mobilizaciji vseh naših narodov za boj proti sovražniku, in to je po mojem mnenju njegova največja naloga, da bo storil vse za krepitev naše bojne fronte, za povezovanje te bojne fronte z zaledjem, da bo storil vse, da se preteklost nikoli več ne ponovi. (*Aplavz.*)

Živelo bratstvo naših narodov! (*Aplavz.*)

Živel vrhovni štab s tovarišem Titom na čelu! (*Aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Rato Dugonjić.

RATO DUGONJIĆ (Bosna): Tovariši in tovarišice, ljudska mladina Bosne in Hercegovine, kakor tudi mladina v drugih naših pokrajinah je z veseljem dočakala ta veliki dan ustanovitve političnega telesa, ki bo z našim vrhovnim komandantom tovarišem Titom (*aplavz*) in vrhovnim štabom še naprej vodilo pravično vojno našega ljudstva proti fašističnemu okupatorju in domačim izdajalcem. Naša mladina, tovariši in tovarišice, v stari Jugoslaviji ni poznala srečne mladosti in že v prvih dneh je doživela mnogo grenkega. Stara država za mladino ni bila mati, temveč prava mačeha, ker je bila oblast v rokah protiljudske velikosrbske gospode, ki je to oblast izkoriščala zato, da bi čimprej zaslužnjila delavski razred. Vsi ti protiljudski režimi so poskušali narediti mladino za orožje, s katerim bi uresničili svoje mračne načrte. Tako so si prizadevali, da bi vzgojili mladino v šolah, še bolj pa, da bi jo obdržali nezavedno in kulturno zaostalo. Zato je država ovirala vsakršen napreden in kulturni razvoj mladine, ji odvzemala vse politične pravice in dušila njen tisk. Mladina je bila v šolah in v uradnih mladinskih organizacijah vzgajana v duhu nestrpnosti do drugih narodov, ne pa v duhu bratstva in enotnosti. Zato nam je bilo v stari državi vsak dan huje, vsak dan so nam ukinjali in teptali še tiste pravice, ki so ostale. Tako je na primer v zadnjih letih dr. Maček na Hrvaškem vzel mladini pod štiriindvajsetimi leti volilno pravico. Prepovedane so bile vse kulturne, športne in sindikalne organizacije

delavske, kmečke, študentske in srednješolske mladine, razen režimskih. Namesto šol so ljudje na oblasti zidali žandarmerijske kasarne in kaznilnice, ki so jih polnili z borci za narodne pravice. Ko pa je nad deželo prihrumela nevarnost fašističnega zasuznjenja, tedaj oblastneži v Jugoslaviji ne le da niso poskušali karkoli storiti, da bi odstranili to veliko nevarnost, temveč so celo z vso močjo delovali proti protifašističnemu gibanju, ki ga je vodila in organizirala komunistična partija, v kateri je mladina močno zastopana. Vse pogosteje so bile uperjene puške v goloroko ljudstvo, streljali so septembra leta 1940, ko je mladina skupaj s svojimi očeti manifestirala na splitskih in mostarskih ulicah za zvezo s Sovjetsko zvezo socialističnih republik, streljali so na junaško beograjsko mladino, ki se je zabavala na izletu na Košutnjaku, streljali so 14. decembra v Beogradu, streljali so v Zagrebu, v Sloveniji, Makedoniji, Črni gori, povsod in vedno, kadar je ljudstvo in njegova mladina zahtevala obrambo svoje domovine, svojih pravic in neodvisnosti naše države.

S takim delom so ti protiljudski režimi in žandarske tolpe, katerim je bila na čelu monarhija, s svojo notranjo in zunanjo politiko, postopoma pripravljali in pripravili aprilsko izdajo naše domovine in naših narodov. Mladina se je v bivši Jugoslaviji, kakor sem dejal, borila za ohranitev Jugoslavije, za njeno neodvisnost in za svoje pravice. Ta boj je še močnejše in enotnejše nadaljevala, ko je okupator prodril v našo domovino in nam prinesel krvavo življenje fašističnega »novega reda«. Takrat se je tudi rodoljubna mladina Bosne in Hercegovine zbrala okrog komunistične partije, ki je popeljala ljudstvo v oborožen boj proti okupatorju in domačim izdajalcem in tako se je zopet srečala in spopadla, krvavo spopadla, s svojim starim sovražnikom. S sovražnikom so se objemali tudi tisti, ki so še prej streljali na našo mladino, na mlade delavce, dijake in študente, ki so zahtevali boljše življenjske pogoje.

Tudi v tem neenakem boju, katerega mladina Bosne in Hercegovine skupaj z mladino vse Jugoslavije bije že celih 18 mesecev in vanj vlaga velike napore in zanj žrtvuje velike žrtve, tako mladina tudi dejansko dokazuje, v bojih, na fronti in v zaledju, svojo ljubezen do domovine in svojo predanost Komunistični partiji Jugoslavije, vrhovnemu komandantu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, tovarišu Titu in vrhovnemu štabu. Naši najboljši in najdražji tovariši so žrtvovali svoja življenja za čast, svobodo in srečo naših narodov, za boljše življenje mladih rodov. Že danes vidimo, da svoje krvi niso zaman prelili: zasiljala bo zora novega dne našim narodom in njihovi mladini. Pripravljani smo za nove žrtve, ker smo prepričani v pravičnost stvari, za katero se borimo, ker verjamemo, da je pot, po kateri nas pelje naša partija in tovariš Tito, prava pot. (*Aplavz.*)

Tovariši in tovarišice, v imenu mladine Bosne in Hercegovine in vseh protifašističnih mladinskih organizacij v naši domovini vam obljubljam, da bo mladina dala svojo podporo narodnoosvobodilnemu boju, obljubljam vam, da bo mladina dala vse svoje moči v službo fronte. Hkrati pa bi rad izrekel tudi željo in prepričanje naše mladine, da je dolžnost tovarišev iz Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, da pomagajo mladini v njenih naporih in težnjah.

Naj živi Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije z vrhovnim štabom, na katerega čelu stoji naš dragi tovariš Tito! (*Buren aplavz!*)

Naj živi naša močna zaščitnica Zveza sovjetskih socialističnih republik! (*Aplavz.*)

Naj živi Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije! (*Aplavz.*)

PREDSEDUJOČI: Glede na to, da ni več prijavljenih govornikov, predlagam, da preden preidemo k naslednjim točkam, izvolimo komisijo, ki bo izdelala resolucijo in razglas. Predlagam, da v to komisijo izvolimo tovariše Mošo Pijadeja, ki je delal predloge resolucije in razglase. Radovana Mijuškovića in Stojana Cerovića. Ali se ta predlog sprejme? (*Sprejme. — Aplavz.*)

Medtem ko bo komisija preučila predloge resolucije in razglasa, predlagam odmor.

(*Po odmoru.*)

PREDSEDUJOČI: Nadaljujemo delo.

Besedo dajem poročevalcu komisije za resolucije in razglase, tovarišu Moši Pijadeju.

POROČEVALEC MOŠA PIJADE: Tovariši, komisija za resolucije je pregledala načrte vseh resolucij in pripravljeni razglas narodom Jugoslavije in v imenu komisije, predlagam, da jih potrdite.

Najprej bom prebral predlog resolucije o ustanovitvi Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, potem pa še predlog resolucije o njegovi organizaciji (*bere*):

PREDLOG RESOLUCIJE O USTANOVITVI AVNOJ

Na skupščini, ki je bila dne 26., 27. novembra leta 1942 v osvobojenem Bihaću, predstavniki ljudstva vseh dežel Jugoslavije, ne glede na narodnost, vero in politično strankarsko pripadnost

UGOTAVLJAJO,

da je aprilski vojni zlom Jugoslavije neposredna posledica protiljudske politike in cele vrste izdaj vojaškega in političnega vodstva Jugoslavije;

da so narodi Jugoslavije, ki so odločno zahtevali, da se z orožjem v roki brani svoboda in neodvisnost, bili izročeni na milost in nemilost fašističnim osvajalcem;

da je panični beg jugoslovanske vlade pomenil sramotno izdajstvo in iznevero ljudstvu v najtežjih trenutkih njegove zgodovine;

da so fašistični okupatorji nad vsemi narodi Jugoslavije uvedli režim nepojmljivega barbarskega besa, režim iztrebljanja celih narodov in ras, množičnega in zverinskega ubijanja žena, otrok in starcev v zaledju, ropanja, nasilja in pustošenja celih prostranih področij;

Moša
Pijade
na
1. zase-
danju

da so domači izdajalci Pavelić, Nedić in njim podobni stopili v službo okupatorja proti svojim lastnim narodom in prav tako zagazili v kri svojih narodov, služeč okupatorju kot krvavi krvniki, in da zverinstva četnikov nad vsemi narodi Jugoslavije, ki jih vodi komandant minister Draža Mihailović niso manj surova in manj množična od zverinstev okupatorskih ustaških in Nedićevih band;

da so skoraj vse bivše politične stranke ali organizacije v večini predelov Jugoslavije pasivno gledale na stanje ali se z njim pomirile. Ene tako, da so takoj odkrito pristopile k okupatorju, druge, ker so najprej odbijale že samo misel na kakršnokoli borbo proti okupatorju, v kasnejšem razvoju narodnoosvobodilne borbe pa so postajale neposredno izdajalske. Stališče večine ljudi iz vodstev teh strank: »ni še čas za boj proti okupatorju«, se je spremenilo v stališče: »že je čas za borbo na strani okupatorja proti uporniškemu ljudstvu«;

da se je velik del oficirjev, posebno višjih, v raznih oblikah pridružil okupatorju v njegovem boju proti narodom Jugoslavije;

da se je skoraj ves občinski upravni in državni aparat Jugoslavije, ki je bil vrsto let izdajalsko razpoložen in pripravljen za to, postavil v službo fašističnega okupatorja in postal njegovo poslušno orožje za uničenje ljudstva;

da je samo Komunistična partija Jugoslavije ostala zvesta ljudstvu in njegovi svobodi in da je takoj pozvala vse narode, vse politične stranke razen odkrito izdajalskih, vse poštene in rodoljubne ljudi v skupen oborožen boj proti okupatorju;

da so se na ta poziv navdušeno odzvale široke množice vseh narodov Jugoslavije in vsi pošteni in rodoljubni ljudje in organizirali vstajo, organizirali gverilske partizanske odrede, da pa so za ta poziv ostala gluha skoraj vsa bivša vodstva političnih strank;

da so vsi narodi Jugoslavije v oboroženem boju proti okupatorju in njegovim hlapcem dali najbolj vzvišen zgled, kaj more storiti goloroko ljudstvo proti daleč močnejšemu osvajalcu, če je pripravljeno boriti se za svojo čast, svobodo in neodvisnost;

da so v tem boju prenašali in prenašajo ogromne žrtve, prepričani, da te ne bodo zaman;

da je v ognju ljudske vstaje, ki je zajel vse narode in pokrajine Jugoslavije, uresničena borbena enotnost vseh rodoljubnih sil naših narodov ne glede na bivše meščanske politične stranke in v neposrednem boju z njihovimi bivšimi vodstvi, od katerih je večina v različnih oblikah prešla na stran okupatorja.

Ko to ugotavlja in izraža dolžno spoštovanje spomina tisočev padlih narodnih herojev in milijonov človeških žrtev fašističnega nasilja, skupščina predstavnikov vseh narodov Jugoslavije sprejema naslednjo

RESOLUCIJO

1. Zaradi enotnosti vseh iskrenih rodoljubov v Jugoslaviji, ki se je skovala v 18-mesečni oboroženi borbi proti fašističnemu okupatorju in vsem njegovim hlapcem in pomagačem, so nekdanji majhni partizanski odredi, ki so to borbo začeli z golimi pestmi, prerasli v močno in nepremagljivo narodnoosvobodilno vojsko. Njene proletarske in partizanske udarne brigade in odredi so se proslavili pod hrabrim in modrim vodstvom vrhovnega štaba in komandanta NOV in POJ tovariša Tita in zaradi vse večje razširjenosti ljudske vstaje in vse večjega priliva ljudskih množic v vrste narodnoosvobodilne vojske so ti danes prerasli in se organizirali v divizije in korpuse, pred katerimi se odpirajo nove široke perspektive velikih in odločilnih zmag.

Naša, s slavo ovenčana narodnoosvobodilna vojska je junaško vzdržala vse dosedanje ofenzivne sovražnika in njegove zahrbtnne spletke; s svojimi zmagami se je dvignila do dejavnika mednarodnega pomena. Vsi narodi Jugoslavije z dejanjem dokazujejo, kar mi tukaj kot njihovi predstavniki javno ugotavljamo, da priznajo in podpirajo to vojsko kot edini izraz in orodje njihove svete osvobodilne borbe, kot edino zdravo in edino resnično ljudsko silo, sposobno, da ta boj pripelje do zmagovitega konca, medtem ko so se pred očmi vsega sveta v dim razpršile laži, razširjene v tuji javnosti o nekakšni borbi proti okupatorju, ki jo »vodi«
izdajalec Draža Mihailović.

2. Junaška obramba Kavkaza in Stalingrada v najtežjih okoliščinah kot tudi obramba Moskve in Leningrada v pretekli zimi ne le navdušuje naše narode, ampak je to zanje zadnje poroštvo bližnje končne zmage svobodoljubnih narodov nad barbarskim fašizmom. Zaslužnjeni slovanski narodi lahko vedro gledajo v svojo bližnjo svobodno prihodnost, ker je na čelu boja za njihovo osvoboditev močna Sovjetska zveza s svojo nepremagljivo Rdečo armado pod vodstvom genialnega Stalina. Operacije zavezniške britanske in ameriške vojske v Afriki so prav tako pomemben delež k hitrejšemu razpadu italijansko-nemške koalicije.

Narodi Jugoslavije in njihova narodnoosvobodilna vojska radostni pozdravljajo zmagovite napore ameriških in britanskih enot in bojevitih Francozov v Afriki in vidijo v teh velikih demokratičnih narodih svoje zaveznike v boju za uničenje fašistične kuge.

3. Skupščina pozdravlja zgodovinsko noto sovjetske vlade z dne 14. septembra t. l. o odgovornosti hitlerjevskih osvajalcev in njihovih pomagačev za zločine, ki so jih počeli v okupiranih državah Evrope. Z največjim ponosom so sprejeli narodi Jugoslavije veliko priznanje, ki ga v tej noti daje sovjetska vlada njihovemu narodnoosvobodilnemu partizanskemu boju. Še naprej bomo vlagali vse napore v ta boj, zavedajoč se besed te note, ki pravijo, da je uspešni razvoj slavnega partizanskega boja eden najvažnejših pogojev za končni zlom občega sovražnika in da bo ta razvoj približal čas povračila. Izjavljajo, da bodo z vsestranskim zbiranjem podatkov o zločinih okupatorja in njegovih pomagačev ter odkrivanjem zlo-

čincev proti naši narodnoosvobodilni vojski pomagali, da ji ne pobegne niti en zločinec in da niti ena nedolžna človeška žrtev ne ostane nemaščevana.

Toda skupščina šteje za svojo dolžnost do nedolžnih žrtev, da pred vsem svetom izjavi: da zverinstva, ki so jih počeli in jih danes še počno nad Srbi, Hrvati in Muslimani četniki Draže Mihailovića, niso manj množična in divja kot zverinstva okupatorja in ustašev in da jugoslovanska begunska vlada nosi polno odgovornost za te zločine, za katere trosi odlikovanja zločincem; da zaradi tega nima moralne pravice ob vladah drugih zaslužjenih držav podpisovati apela sovjetske vlade o vprašanju odgovornosti za zločine okupatorja in njegovih pomagačev. Njen vojni minister Draža Mihailović sodi poleg fašističnih okupatorjev, poleg Pavelića, Ljotića, Nedića, Pećanca prav tako na zatožno klop za zločine, storjene nad narodi Jugoslavije.

4. Enotnost jugoslovanskih narodov v narodnoosvobodilni borbi je zajela najširše množice vseh narodov Jugoslavije, vse prave in iskrene rodoljube, ne glede na narodnost in vero ter strankarsko politično pripadnost, vse družbene sloje, vse prave in iskrene rodoljube, ne glede na različne oblike, ki jih je enotnost dobila v različnih deželah in pokrajinah. Najbolj vzvišeni izraz te enotnosti je narodnoosvobodilna vojska, v vrstah katere se ramo ob rami bore rodoljubi vseh narodov Jugoslavije, vseh ver in različnih strankarskih pripadnosti.

V SLOVENIJI je ustanovljena OSVOBODILNA FRONTA kot splošno ljudsko telo, zajemajoče vse družbene sloje, vse politične stranke, struje in organizacije v slovenskem narodu, komuniste, krščanske socialiste, kmete, socialne demokrate, sokole in druge demokratične in rodoljubne elemente razen male peščice izdajalske bele garde, ki služi okupatorju. V HRVAŠKI je prav tako osnovana narodnoosvobodilna fronta, ki je pritegnila v svoje vrste vse, kar je pošteno in resnično rodoljubno v hrvaškem narodu in v vrstah hrvaške kmečke stranke, kljub izdajalskemu in prestrašenemu obnašanju večjega dela vrhov HSS in oportunistične politike »čakanja« in strpnosti dr. Vlatka Mačka. V SRBIJI je prišlo do začasnih vojaških uspehov okupatorja kot posledica izdaje Nedića in Draže Mihailovića, a ti niso mogli razbiti enotnosti srbskega ljudstva, skovane v ognju ljudske vstaje. V vseh predelih, kjer živi srbsko ljudstvo, so razbijači narodne enotnosti, izdajalski četniki, izgubili sleherno moralno in politično oporo in se drže samo s pomočjo okupatorja in s strahovitim nasiljem. ČRNOGORSKO ljudstvo, ki se je vse dvignilo k orožju in okupatorja prisililo, da je moral zapustiti Črno goro, je deloma podleglo izdajalski propagandi četniških vodij, kot so Bajo Stanišić, Blažo Djukanović in Krsto Popović, ki so s pomočjo okupatorja začasno skalili enotnost črnogorskega ljudstva in omogočili okupatorju, da ponovno tlači črnogorsko ljudstvo, ki je bilo s težkimi žrtvami osvobodilo vso Črno goro. Ta izdaja je danes znana črnogorskemu ljudstvu, zato se ponovno dviga in se pripravlja, da se osvobodi okupatorjevega jarma in četniške tiranije. Podobno je v HERCEGOVINI, kjer je četniškim vodjem ob pomoči orožja italijanskega okupatorja začasno uspelo razbiti enotnost ljudstva, ki je v vstaji že doseglo velike uspehe, vendar ljudska vstaja tu zopet oživlja. V BOSNI kljub naporom Pavelića, Nedića in Draže Mihailovića, Nemcev in Italijanov, kljub

izdajalskim sporazumom četniških oficirjev in vojvod z okupatorji in Pavelićem vstaja ni nikoli oslabela, ampak je zabeležila največje uspehe. Uspehi narodnoosvobodilne vojske na področju zahodne Bosne so močno pripomogli k množični razširitvi ljudske vstaje v Dalmaciji.

5. V vseh pokrajinah Jugoslavije so od začetka vstaje rasli na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju narodnoosvobodilni odbori kot nujni organi enotnosti zaledja in fronte, od ljudstva izoblikovana telesa, ki so združevala ljudi v njihovih naporih, da podpro svoje junaške borce, telesa, ki so združevala prebivalstvo v narodnoosvobodilni borbi. V nujnem razvoju so NOO postali organi ljudske demokratične oblasti in se potrdili kot izraz enotnosti ljudske volje za osvoboditev izpod fašističnega jarma. Na prostranem osvobojenem ozemlju ni vasi brez narodnoosvobodilnih odborov, povezanih v občinska in okrajna telesa. Številni narodnoosvobodilni odbori delajo ilegalno v najtežjih okoliščinah tudi na neosvobojenih predelih. Ti so glavno orožje ljudske enotnosti v osvobodilni borbi, orožje enotnosti zaledja in fronte, ki je bilo pogoj in poroštvo zmage nad krvavim okupatorjem in njegovimi ustaškimi in četniškimi hlapci. S pomočjo odborov, kakor tudi ženskih in mladinskih antifašističnih organizacij, se uresničujejo nadčloveški napori ljudskih množic v zaledju.

6. Pravična osvobodilna vojna narodov Jugoslavije, vstaja oboroženega ljudstva se je to jesen zelo razrasla in razširila in nepremagljivo podira pred sabo vse ovire. Kot iz zemlje poganjajo nove čete in bataljoni, ki se hitro spreminjajo v brigade in divizije. Silni val protifašističnega boja se vse bolj širi. Povsod ljudske množice spoznavajo, da je narodnoosvobodilna vojska njihov edini borec, zaščitnik in maščevalec. Sestradani in mučeni hrvaški domobranci se množično predajajo narodnoosvobodilni vojski, ta pa jih pošilja domov, ker v njih vidi svoje bodoče brate, katerim so orožje s silo dali v roke. Vse globlje prodira v množice vojakov in domobranskih oficirjev zavest o izdajalski zločinski strahovladi ustašev, ki so hrvaško ljudstvo vrgli v sužnost in mu prinesli največjo sramoto v njegovi zgodovini. Toda pod vplivom močnih udarcev naše junaške vojske, zadanih četniškim tolpom in njihovim gospodarjem, razpadajo tvorbe izdaje in reakcije in mnogi zavedni kmetje, ki so jih izdajalski oficirji potegnili v bratomorno borbo namesto v boj proti okupatorju, se predajajo in odpovedujejo nadaljnjo poslušnost svojim izdajalskim voditeljem. Tudi v krajih, kjer so ti izdajalski voditelji uspeli ljudstvo zavesti z obljubami, da jim je zagotovljen mir, življenje in imetje, če sodelujejo z okupatorjem in ustaši, je ljudstvo spregledalo, ker je postalo žrtev zverinskih množičnih pokolov s strani ustašev, četnikov in okupatorja. Ljudstvo je krvavo plačalo v takih krajih svojo naivno vero v sporazum četnikov z ustaši in okupatorjem, in ta sporazum se je dejansko pokazal kot sporazum za množično ubijanje Hrvatov in Muslimanov s strani četnikov, Srbov pa s strani ustašev, v mnogih krajih pa pokole opravljajo vsi ti zločinci skupaj tako nad Srbi kot nad Hrvati in Muslimani. Skupščina zaradi tega javno protestira zoper ravnanje begunske jugoslovanske vlade, ki podeljuje odlikovanja prav največjim zločincem in izdajalcem in zavaja svetovno javnost, da borbo proti okupatorju v Jugoslaviji vodi njen minister Draža Mihailović. Glede tega kakor tudi obrambe pred svetovno demokratično javnostjo in zaradi tistih poštenih in hrabrih jugoslovanskih oficirjev, ki niso izdali ljudstva

v njegovi osvobodilni borbi, ampak so od prvega dne boja v partizanskih vrstah in so mnogi med njimi žrtvovali že tudi življenja za ljudsko svobodo, skupščina v celoti razume in podpisuje vse izjave, ki jih je dal vrhovni štab narodnoosvobodilne vojske.

7. Veličasten razmah narodnoosvobodilnega boja, visoka stopnja, na katero se je povzpela naša borba, številne in vse bolj zapletene naloge, ki se na tej stopnji borbe postavljajo pred nas vse, zahtevajo oblikovanje telesa, ki bo še bolj in bolje združevalo ljudske napore za končno zmago.

Zato predstavniki vseh dežel Jugoslavije, zbrani v svobodnem Bihacu, odločajo, da se konstituirajo v PROTIFAŠISTIČNEM SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE kot najvišjem političnem izrazu trdne enotnosti jugoslovanskih narodov, izrazu njihove nezlomljive volje za zmago nad okupatorjem in njegovimi hlapci in pomagači, telesu, ki bo še bolj razvijalo in združevalo napore narodnoosvobodilnih odredov in vseh drugih ljudskih množičnih protifašističnih organizacij v osvobojenih in še neosvobojenih delih naše dežele.

8. V Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije so zbrani predstavniki vseh narodnosti, svetov in protifašističnih strank in skupin, ki so z delom pokazale zvestobo in predanost ljudstvu, ki so vzdržale vse preizkušnje težkega boja za osvoboditev ljudstva. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije in iz njegove srede izvoljeni izvršni odbor bo stal poleg vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Jugoslavije kot vrhovnega vodstva narodnoosvobodilne borbe — na čelu te borbe kot njen politični predstavnik.

9. Osnovne naloge Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije bodo nadaljnje razvijanje enotnosti prizadevanja vseh narodov Jugoslavije za končno osvoboditev in za uresničevanje pogojev za njihovo polno svobodo in enakopravnost v svobodni bratski skupnosti, ki je nihče ne bo mogel zrušiti, ker bo skovana v ognju skupnega boja. S tem ciljem bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije še naprej razvijal in krepil enotnost zaledja in fronte, da bi bila narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi dostojno oskrbovani. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije se bo trudil, da razvije in okrepi narodnoosvobodilne odbore in da podpre vse druge množične protifašistične organizacije, da zajamči čim ožji stik med ljudstvom in narodnoosvobodilnimi odbori, da okrepi osebno in premoženjsko varnost, da dvigne prosvetno raven prebivalstva, da organizira socialno skrbstvo in zdravstveno službo, z eno besedo, Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije bo vložil vse napore, da v težkih dneh osvobodilne vojne, ko nas čakajo največji napor, kar najbolje organizira zaledje za uspešen boj proti fašističnim osvajalcem in s tem pripomore h končni zmagi naše pravične stvari.

10. Protifašistični svet bo iz svoje srede izvolil izvršni odbor s predsednikom in tremi podpredsedniki, s tega zasedanja pa bo poslal svoj razglas narodom Jugoslavije in njihovim hrabrim borcem.

11. Za vojaško vodstvo narodnoosvobodilne vojne narodov Jugoslavije izraža Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije svoje polno in neomajno priznanje, zahvalo in zaupanje vrhovnemu štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije in vrhovnemu ko-

mandantu tovarišu Titu, s prisego, da bo budno branil interese narodno-osvobodilne borbe in da bo svoje napore usmeril v dosego tega vzvišene-ga cilja, za katerega se naša slavna narodnoosvobodilna vojska tako brez-primerno junaško bori.

PREDSEDUJOČI: Ali je kakšna pripomba na to resolucijo? (Ni.) Ali je spréjeta? (Spréjeta. Buren in dolgotrajen aplavz. Vzklíki: »Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije!« — Živel Tito!«)

POROČEVALEC MOŠA PIJADE (bere):

PREDLOG RESOLUCIJE O ORGANIZACIJI AVNOJ

1. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije je vseljudsko in vsestrankarsko politično predstavništvo narodnoosvobodilnega boja v Jugoslaviji. Opirajoč se na narodnoosvobodilne odbore in na vse druge množične narodne protifašistične organizacije, partijske in zunajpartijske, ima Protifašistični svet narodne osvoboditve nalogo, da do skrajnosti združi prizadevanja domoljubnih protifašističnih sil vseh narodov in vseh družbenih slojev v Jugoslaviji v njihovi skupni borbi za dokončno osvoboditev izpod fašističnega zatiranja, za uničenje vseh sovražnikov ljudstva in za ustvarjanje pogojev za boljšo in srečnejšo prihodnost naših narodov v svobodni bratski skupnosti.

Zato sestavljajo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije predstavniki vseh narodov in vseh političnih strank in skupin, ki so aktivno sodelovale in sodelujejo v narodnoosvobodilnem boju proti fašističnemu okupatorju in njihovim domačim izdajalskim hlapcem in pomagačem.

2. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije voli iz svoje srede predsednika, tri podpredsednike in izvršni odbor za opravljanje rednega dela.

3. Predsedstvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije vodi svet, sklicuje njegove seje in seje izvršnega odbora, pripravlja dnevni red za te seje, na njih predseduje in usklaja delo posameznih odsekov izvršnega odbora. Predsedstvo predstavlja svet v javnosti.

4. Za opravljanje tekočih zadev, ki so nujne za opravljanje nalog narodnoosvobodilnega boja na današnji visoki stopnji njegovega razvoja, se bo izvršni odbor razdelil na odseke, na čelu vsakega odseka pa bo član izvršnega odbora.

5. Izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije dela na podlagi odlokov in navodil plenarnih sej sveta, kateremu je odgovoren za svoje delo in mu podaja poročilo o svojem delu ter svoje odloke v naknadno odobritev.

6. Izvršni odbor obravnava na svojih sejah zadeve posameznih odsekov, ki izvršujejo njegove odločitve.

PREHODNI UKAZ — Pooblaščamo izvršni odbor, da stori vse potrebno, da bi se Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije čimprej razširil z večjim številom ljudskih predstavnikov iz vseh dežel Jugoslavi-

je, katere naj delegirajo ljudje njihovih pokrajin. Izvršni odbor pooblašamo, da pripravi volilni sistem, po katerem bo ljudstvo, brž ko bodo za to ustrezni pogoji, na svobodnih demokratičnih volitvah izvolilo člane Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

Ta resolucija začne veljati z današnjim dnem.

PRESEDUJOČI: Ali je kakšna pripomba? (*Ni. Vzkliki: »Sprejeto!«*)
Ali je kdo proti? (*Nihče se ne javi.*)

(*Odposlanci zopet vstanejo in dolgo ploskajo, vzklikajoč: »Živel Tito!«*
— *»Tito, Tito, Tito!«*)

POROČEVALEC MOŠA PIJADE: Dovolite, da vam preberem še razglas: (*Bere.*)

RAZGLAS AVNOJ NARODOM JUGOSLAVIJE

B r a t j e v s e h n a r o d n o s t i i n v e r !

Veliki uspehi naše narodnoosvobodilne borbe, izvojevani z junaškimi podvigi in naporu naše hrabre vojske, so nam omogočili, da povzdignemo svoj glas z osvobojenega ozemlja naše domovine in da vam objavimo ustanovitev Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, ki z današnjim dnem, v sporazumu z vrhovnim štabom narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov, prevzema svoje dolžnosti glede vseh vprašanj in zadev narodnih potreb in življenja, uprave, gospodarstva, socialne, zdravstvene, finančne, propagandistične, prosvetne in verske narave, posebno pa glede organizacije pomoči naši junaški ljudski vojski in partizanskim odredom.

Prvo našo besedo pošiljamo borcem, komandirjem, komandantom in političnim komisarjem, ki so zastavili svoja življenja in žrtvovali svoje zdravje v nadčloveških bojih, ki so jih minulih osemnajst mesecev bojevali v najtežjih okoliščinah in ki jim po žrtvah, zavesti in junaštvu ni primere v zgodovini naših narodov. Njihova imena, ovenčana s slavo, bodo vedno ostala v spominu hvaležnega potomstva. Poklonimo se spominom padlih junakov s prisego, da bomo nadaljevali pot, ki so nam jo pokazali in v obvezo zapustili. Enotni in složni bomo vzdržali v bojih vse dotlej, dokler ne izženemo poslednjega okupatorjevega vojaka iz naše dežele in dokler ne uničimo njihovih hlapcev in izdajalcev in deželi.

Neštete so žrtve, ki so jih naši narodi utrpeli od začetka vojne do danes. Telesa sto in sto tisočev izmučenih in trpinčenih ljudi, med njimi nedolžnih starcev, žena in otrok, leže danes v gomilah, posejanih po vseh krajih naše dežele: to so žrtve do danes neslutene in neodpušljivega surovega zverinstva naših sovražnikov in domačih izrodov. Ustaši in četniki, vohuni in biriči so tekmovali pri zločinstvih s tujcem, s fašističnimi okupatorji.

B r a t j e !

Našim velikim zaveznikom, nepremagljivi Rdeči armadi, britanski in ameriški vojski, ki se bore skupaj z nami proti fašističnim zavojevalcem, pošiljamo naše pozdrave z obljubo, da bo tudi naša narodnoosvobodilna vojska do kraja bila veliki osvobodilni boj vse do končne zmage nad podlimi nemškimi tirani in zavojevalci.

Narodi Jugoslavije!

Ob našem pozdravu vas z osvobojenega ozemlja pozivamo, da se zberete okoli Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, da mobilizirate vse svoje zdrave in žive sile, da bi z uspehom čimprej končali veliko stvar ljudske osvoboditve. Pod geslom: vse za fronto in svobodo — pojdemo naprej do zmage!

Naša zmaga bo popolna samo tedaj, če se bodo čutili vsi narodi Jugoslavije v svoji osvobojeni deželi kot svoji na svojem, če bodo sami prek svojih s svobodno voljo izvoljenih narodnoosvobodilnih odborov, s solidarnim delom vseh, kakor tudi z organizacijo vseh panog našega narodnega gospodarstva zagotovili vse pogoje za sistem, ki jim bo nudil možnost, da uresničijo resnično in pravo demokracijo in da zgrade svobodno, neodvisno in bratsko skupnost.

Da bi vse to dosegli, je potreben predvsem enoten in složen boj proti fašističnemu sistemu, ki nam ga želi vsiliti italijansko-nemška koalicija, kakor tudi proti staremu reakcionarnemu sistemu, ki ga je s silo poskušala obdržati begunska jugoslovanska vlada, čeprav so naši zavezniki, angleško-sovjetsko-ameriška koalicija, razglasili pravico vsakega naroda, da si izbere sistem, kakršnega želi. Fašistični sistem pomeni zasužnjitev in iztrebitev naših narodov. To je nevarnost, ki je narekovala članom angleško-sovjetsko-ameriške koalicije neizogibnost skupne akcije, da bi rešili človeštvo pred povratkom v divjaštvo in v srednjeveška zverinstva. Kaj pa pomeni stari sistem, dobro vedo narodi Jugoslavije, ker so ga občutili na svojih hrbtih pod različnimi jugoslovanskimi vladami.

Nočemo starega državnega aparata bivših vlad, ki je danes v okupatorjevi službi; nočemo njenih korumpiranih petokolonaških izdajalskih uradnikov in oficirjev, policijskih in žandarskih vohunov. Prav tako nočemo več vsiljenih občinskih odborov in pokvarjenih občinskih uradnikov, ki so tudi prej bili v službi policijskih oblasti, odvisni od vaških oderuhov in velikašev raznih strank, danes pa so v okupatorjevi službi.

Posebna pozornost narodov mora biti danes osredotočena na zločine, ki so jih proti narodnoosvobodilni borbi zagrešili četniki Draže Mihailovića, ministra begunske vlade. Te izdajalske bande so se povezale z največjimi krvniki narodov, z nemškimi in italijanskimi okupatorji in njihovimi ustaškimi hlapci. In medtem ko nas begunska vlada poziva, naj mirujemo in naj čakamo njenega poziva, hkrati izdaja navodila svojemu ministru Draži Mihailoviću, da s četniki udari v hrbet naši vojski v trenutku, ko se borimo proti ustašem in okupatorjem. Zato pa si je ta vlada upala pripisati pred javnostjo in zavezniki uspehe naše ljudske vojske v Hrvatski, Dalmaciji in Bosni vrhovnemu vodstvu komandanta Draže Mihailovića.

Izdajalec Draža Mihailović se s svojimi četniki danes odkrito bori proti narodnoosvobodilni vojski, ki edina v naši deželi predstavlja težnje in moč narodov Jugoslavije, ki s svojo zvestobo in predanostjo zaveznikom, poleg tega tudi z neomajno ljubeznijo do zaščitnika slovanskih in vseh zasužnjenih narodov, do Sovjetske zveze, ki so jo dokazali tudi s tem, da so jim nudili vso podporo, ki so jo bili sposobni: z organizacijo upora in odločnim odporom in borbo proti hitlerjevskim bandam, s čimer so ves čas vojne vezali velike sile sovražnika, ki bi jih sicer mogel uporabiti v krvavih borbah na vzhodni fronti.

Narodi Jugoslavije!

V borbi z okupatorjem že danes težko občutite sramotno igro starih političnih strank, ki prek svojih ministrov in prvakov »vladajo« iz tujine. Z vsemi onimi, ki so danes proti narodnoosvobodilnemu boju, od Ljotičevih petokolonašev pa do četniških band Draže Mihailovića, slovenskih belogardistov in Paveličevih ustašev, so tudi vodje teh političnih strank poskušali oslabiti in razbiti ljudsko gibanje in fronto svobode.

Ne samo vodstvo srbijanskih političnih strank, ampak tudi vodstvo hrvatske kmečke stranke in slovenske ljudske stranke se je zbralo danes okoli centra reakcije, ki ga predstavlja ultrareakcionarna velikosrbska skupina — srbski kulturni klub predsednika begunske vlade profesorja Slobodana Jovanovića. Ta velikosrbska skupina je vključila v vlado vodstva hrvatske kmečke stranke in slovenske ljudske stranke samo zato, da bi jih izkoriščala za svoje namene. Ti pa se tesno povezujejo z velikosrbsko skupino, zato, ker mislijo, da bo ta s pomočjo svojih četnikov preplašila hrvaški in slovenski narod, ki se vse številneje zbira okoli svoje narodnoosvobodilne fronte.

Medtem ko prvaki hrvatske kmečke stranke sedijo v tej vladi, njeno vodstvo pa v Zagrebu poziva hrvaški narod, naj bo miren in naj čaka, pa največji hudodelci srbskega ljudstva, izdajalci in krvniki Srbije, velikosrbski četniki in banditi sporazumno z ministrom begunske vlade Dražo Mihailovićem in Paveličevimi ustaši terorizirajo po Dalmaciji — biseru in zibelki hrvatstva.

Hrvati!

Pozivamo vas, da se v bratski skupnosti s Srbi prek svoje narodnoosvobodilne fronte zberete ob Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije in se dvignete zoper četnike, ustaše in okupatorje. Pozivamo vse domobranske oficirje in vojake, da preidejo v vrste narodnoosvobodilne vojske, ker sta vstaja in boj edina pot k sreči in neodvisnosti hrvaškega naroda!

Slovinci!

Prvaki slovenske ljudske stranke in ministri v begunski vladi sporazumno z vodstvom stranke v Ljubljani mirno gledajo delo izdajalske bele garde, ki so jo okupatorji organizirali za preprečevanje vstaje v Sloveniji, napadajo pa osvobodilno fronto, ki je zajela vse sloje in politične stranke, struje in organizacije v slovenskem narodu. Bela garda, ta borna peščica, za katero se je ujela begunska vlada prav tako kot za četniške bande, bo še bolj okrepla odpor in borbeno moč slovenskega ljudstva, ki se hrabro bori proti okupatorju za svojo svobodo in domovino.

Muslimani!

Vi ste na svojih plečih občutili vso surovost ustaških zločinstev, izvršenih nad Srbi v Bosni, Hercegovini in Sandžaku tedaj, ko so krvoločne četniške bande začele klati vaše otroke in žene in požigati vaše vasi in domove. Vodstvo jugoslovanske muslimanske organizacije vas je varalo v dneh najtežjih nesreč, ki so jih izzvali ustaši s svojim pokolom srbskega prebivalstva. Muslimani danes že vedo, kje je njihovo mesto v skupnem boju tistih, ki se bore za enakopravnost, bratstvo in versko strpnost.

Bosanci in Hercegovci, samo združeni in složni prek svojih narodno-osvobodilnih odborov in v vrstah narodnoosvobodilne vojske lahko uresničite lepšo in skupno prihodnost. Muslimani ne smejo več biti blago, za katero bodo tekmovali velikosrbski roparji . . . pokvarjenci in izrodki, in sicer samo zato, da bi mogli vladati eni nad drugimi. Vsem vam, Srbom, Hrvatom in Muslimanom je potrebno iskreno in bratsko sodelovanje, da bi Bosna in Hercegovina kot enota v naši bratski skupnosti mogla napredovati v zadovoljstvo vseh, ne glede na vero in stranko.

Črnogorci!

Nikar ne dovolite, da izdajalski četniki skrunijo največje in najslavnejše dni črnogorske zgodovine: dni herojskega boja proti okupatorju. V borbenem bratstvu z vsemi narodi Jugoslavije bo črnogorski narod končno uresničil svojo svobodo in neodvisnost v svobodi in bratstvu z vsemi narodi Jugoslavije.

Makedonci!

Fašistični imperialisti kakor tudi velikosrbski in velikobolgarski hegemonisti so prinašali samo nesrečo in sužnost makedonskemu ljudstvu, katerega domovino so spremenili v drobiž za medsebojno barantanje z imperialističnimi interesi. Vaša svoboda je v naši borbi. Pridružite se narodno-osvobodilni vojski vseh narodov Jugoslavije!

Srbi!

Vi ste najtežje okusili fašistično politiko iztrebljanja naših narodov, ravno na vas je padla vsa teža posledic velikosrbske hegemonistične politike vseh jugoslovanskih režimov. Pozivamo vas, da odločno, krepko in složno udarite proti fašističnim osvajalcem, proti četniškim in ustaškim izdajalcem in da ne dovolite, da grobarji vaše svobode, tisti, ki so s fašističnim okupatorjem poklali vaše najboljše sinove, iztrebljajo sedaj hrvaški narod. Dvignite se vsi na orožje v veliki osvobodilni boj proti okupatorju za svobodo in bratsko skupnost Srbije, Črne gore, Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine in Makedonije.

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije je danes iz svoje srede izvolil izvršni odbor s predsednikom in tremi podpredsedniki.

Za vojaško vodstvo narodnoosvobodilne borbe Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije izreka neomejeno in polno priznanje in zahvalo vrhovnemu komandantu tovarišu Titu.

Pozivamo vse narode v Jugoslaviji, da z vsemi razpoložljivimi silami in sredstvi podpirajo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije pri opravljanju njegovih težkih nalog, posebno v njegovih naporih za uresničenje enotnosti prebivalstva in vojske, zaledja in fronte; pričakuje od ljudstva, da do popolnosti razvijete začeto akcijo za oskrbovanje narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov, kličemo:

Živela naša narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi!

Živela osvobodilna borba naših narodov!

Živel naša zavezniki Sovjetska unija, Anglija in Amerika!

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

PRESEDUJOČI: Ali ima kdo kakšno pripombo na ta razglas? (*Nima. — Buren aplavz.*) Ker ni pripomb, je razglas sprejet. (*Buren aplavz.*) Prosim vse verificirane svetnike, da po končani seji podpišejo razglas.

Prehajamo k volitvam izvršnega odbora AVNOJ, ki ga predvideva resolucija o organizaciji Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Ima kdo kakšen predlog? (*Sreten Žujović: Prosim za besedo.*) Besedo ima tovariš Sreten Žujović-Crni.

SRETEN ŽUJOVIĆ: Predlagam, da izvolimo izvršni odbor v naslednji sestavi:

Predsednik dr. Ivan Ribar (*Buren in dolgotrajen aplavz. — Vsi svetniki vstanejo in dolgo, dolgo ploskajo. — Vzkliki: »Živel!«*)

Podpredsednika: Pavle Savić in Nurija Pozderac. (*Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živel!«*) Mesto tretjega podpredsednika je pridržano za predstavnika Slovenije.

Člani: Mile Peruničić (*buren in dolgotrajen aplavz*), Ivan Milutinović (*buren in dolgotrajen aplavz*), dr. Sima Milošević (*buren aplavz*), pop Vlada Zečević (*buren aplavz*), dr. Mladen Iveković (*buren aplavz*) in Veselin Masleša. (*Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živel!«*)

(*H govorniškemu odru stopa dr. Ivan Ribar, ki ga spremlja buren in dolgotrajen aplavz.*)

PRESEDNIK IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ dr. IVAN RIBAR: Tovariši svetniki, danes ste opravili zgodovinsko delo, s tem ko ste dali vaše glasove za predlagane resolucije, za izvolitev predsedstva in izvršnega odbora. Ti dokumenti bodo nedvomno ostali trajno zapisani in najslavnejši v zgodovini naših narodov . . .

Kot novoizvoljeni in kot prvi predsednik Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije sem ponosen in srečen, da ste me izvolili. Nikoli v vsej moji politični preteklosti, ki je dolga že 35 let, nisem takšne novice sprejel s tolikšnim zaupanjem in s tolikšno vero, kakor sem sprejel to. In zakaj? Zato, ker poleg nas, ob Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije, ob našem narodnoosvobodilnem boju, stoji naše ljudstvo, kot enotna in močna sila. Toda zato, tovariši, se še nikoli doslej nisem tako zavedal velike odgovornosti, ki jo prevzemam nase, ko stopam v službo ljudstva . . .

Kot predsednik bom delal vedno sporazumno z vrhovnim komandantom naše narodnoosvobodilne vojske, z našim dragim tovarišem Titom (*viharni vzkliki: »Živel tovariš Tito!«*), v tem delu pa mi bodo pomagali člani izvršnega odbora, ki so znani kot prekaljeni borci in delavci. In nazadnje velika pomoč bo prišla meni in tudi vsemu predsedstvu in izvršnemu odboru s strani narodnoosvobodilnih odborov.

Tovariš podpredsednik Nurija želi podati izjavo.

PODPREDSEDNIK IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ NURIJA POZDERAC: Tovariši in tovarišice svetniki AVNOJ, v tem velikem trenutku za vse naše narode želim podati naslednjo izjavo:

V imenu vseh Muslimanov Bosanske krajine in v imenu vseh Muslimanov Bosne in Hercegovine pozdravljam narodnoosvobodilni boj in mu

Dr. Ivan Ribar v času I. zasedanja AVNOJ

izrekam našo veliko zahvalo, posebno zahvalo pa vrhovnemu komandantu tovarišu Titu. (*Buren aplavz.*)

Mi, Muslimani Bosne in Hercegovine, smo vedno simpatizirali s partizani in da je to res, je najboljši dokaz, da je v ječah in taboriščih veliko število Muslimanov. Mi, Muslimani Bosne in Hercegovine, smo prepričani, da za nas ni druge poti, razen v bratovski objem z vami, stopali bomo v vaše vrste, vanje že vstopamo. V vrstah četnikov ni prostora za nas. Tovariši so danes povedali, kakšne strahote so počeli četniki nad nedolžnim muslimanskim življem. Za nas ni bilo prostora, pa tudi vprašali nas niso,

če je, med ustaši. Ustaši so prav tako počenjali zločine nad Muslimani, kakor četniki. Pozivam vse Muslimane iz Bihaća in Krupe, da stopijo v vrste narodnoosvobodilne vojske. Kajti vsi Muslimani morajo vedeti, da bi zmaga naših sovražnikov, sovražnikov narodnoosvobodilnega boja pomenila popolno iztrebljenje Muslimanov, zato je za vse Muslimane edina pot narodnoosvobodilni boj.

Zahvaljujem se vam za zaupanje, ki ste mi ga dali in sem dolžan, da v imenu Muslimanov pozdravim tovariša Tita: »Živel vrhovni komandant tovariš Tito!« (*Buren aplavz. Vzkliki: »Živel!«*)

PREDSEDNIK DR. IVAN RIBAR: Tovariši in tovarišice, s tem zaključujem to sejo in prvo zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

(Seja se je končala ob 19. uri)

PREDSEDNIK: Sporočiti vam moram veselo novico. Pravkar smo sprejeli obvestilo, da je Rdeča armada zajela Nemce pri Stalingradu . . . (*Vsi svetniki vstanejo in viharo ploskajo. Vzkliki: »Živela Rdeča armada!« — »Živel Stalin!«*)

SOGLASJE OSVOBODILNE FRONTE SLOVENIJE Z USTANOVITVIJO AVNOJ

Iz tehničnih razlogov predstavniki osvobodilne fronte niso mogli pristopovati ustavotvorni skupščini Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, ki je bila v bosanskem mestu Bihaću 26. in 27. novembra letos. Toda ne glede na to, se izvršni odbor OF v celoti strinja s splošno smerjo te skupščine in bo kmalu tudi določil svoje delegate za izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, kakor tudi v njegovo predsedstvo.

Ustavotvorna skupščina Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije predstavlja izredno pomembno prelomnico v življenju in sožitju narodov Jugoslavije. Ta skupščina pomeni rezultat skoraj dvajsetmesečnega skupnega političnega in oboroženega boja narodov Jugoslavije proti skupnemu sovražniku, fašističnemu okupatorju in njegovim pomočnikom v sami Jugoslaviji, ustašem, četnikom Draže Mihailovića, Nedićevcem, slovenski beli gardi in narodnim izdajalcem vseh vrst. V tem skupnem boju so narodi Jugoslavije izločili iz svojih vrst vse tiste protiljudske reakcionarne elemente, ki so več kot dve desetletji s svojo protiljudsko politiko onemogočali vsakršno resnično sodelovanje teh narodov na temelju enakopravnosti in samoodločbe. Krmilo usode narodov Jugoslavije so vzele v svoje roke demokratične ljudske sile, kar je omogočilo, da je bila v starodavnem Bihaću ustavotvorna skupščina prihodnje enotnosti in sožitja jugoslovanskih narodov, zgrajenega na temelju samoodločbe in enakopravnosti. V boju skovana enotnost južnoslovanskih narodov, na načelih samoodločbe zgrajeno sožitje vseh narodov, je tako trdno, da ga ne bo mogla razdružiti nobena sila več. V Bihaću so bili zarisani prvi obrisi nove demokratične Jugoslavije, ljudske Jugoslavije, domovine svobodnih in enakopravnih narodov.

V to novo Jugoslavijo slovenski narod ne bo vstopil kakor leta 1918, kot narod brez zaslug in brez pravic, kot narod, ki so mu drugi kovali usodo in ustavo. Slovenski narod je s svojim bojem in svojimi žrtvami prispeval k skupni osvoboditvi toliko, kakor redko kateri narod v Evropi. V novi Jugoslaviji bo zato svobodna in združena Slovenija. Od Trsta do Špilja, od Kolpe do Celovca bo vstopila z vsemi pravicami, ki ji bodo omogočale, da bo na svojih tleh gospodaril edino slovenski narod sam.

Ko izvršni odbor OF s tem izraža svoje soglasje s sklepi ustavotvorne skupščine Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, obenem pošilja v imenu slovenskega naroda ognjevit pozdrav bratskemu

srbskemu, hrvatskemu, črnogorskemu in makedonskemu narodu ter muslimanskemu prebivalstvu Jugoslavije in sicer v prvi vrsti z željo, da bi naš veliki skupni boj proti skupnemu sovražniku pripeljal do bližnje zmage, ki bo omogočila srečnejšo bodočnost narodom Jugoslavije, ki so tako veliki po ljubezni do svobode. Izvršni odbor OF hkrati pozdravlja tudi naš skupni vrhovni štab Narodne osvobodilne vojske Jugoslavije, ki je s pravnim vodstvom oboroženega boja narodov Jugoslavije omogočil, da je lahko bila ustavotvorna skupščina Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije na svobodnem jugoslovanskem ozemlju. Ta prva skupščina svobodnega predstavništva narodov Jugoslavije bo ostala zapisana v njihovi junaški zgodovini kot eno najbolj daljnosežnih dejanj.

Živela svobodna demokratična Jugoslavija, skupnost složnih enakopravnih jugoslovanskih narodov!

Živela svobodna in združena Slovenija, v kateri bo odločalo svobodno slovensko ljudstvo!

Živela velika zmaga svobodoljubnih narodov, na čelu z Zvezo sovjetskih socialističnih republik, Veliko Britanijo in Ameriko!

Živela nepremagljiva Zveza sovjetskih socialističnih republik, velika zaščitnica slovenskega in vseh jugoslovanskih narodov!

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Izvršni odbor

Osvobodilne fronte slovenskega naroda

PRVO ZASEDANJE AVNOJ

PRILOGE

VABILO NA ZASEDANJE AVNOJ

VRHOVNI ŠTAB
NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE
IN PARTIZANSKIH ODREDOV
JUGOSLAVIJE

*dne 20. XI. 1942
ob 16. uri*

DRŽAVLJAN
DJURO ČAGORVIĆ, kmet iz Danilovgrada

Herojski boj Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, uspehi, zaradi katerih je postal najmočnejši vojaški dejavnik v Jugoslaviji in dejavnik mednarodnega pomena, uspehi, ki so bili mogoči zaradi najširše in navdušene podpore ljudskih množic po vseh pokrajinah Jugoslavije, visoka stopnja razvoja našega narodnoosvobodilnega boja, številne in zapletene naloge, ki na tej stopnji stojijo pred narodi in vojsko v osvobojenih in neosvobojenih delih Jugoslavije, razširjenost osvobojenega ozemlja in široke perspektive za nadaljnje uspehe, neodložljivo zahtevajo trdnejšo in trajnejšo organizacijo ljudske oblasti, obsežnejše združevanje prizadevanj vseh narodov Jugoslavije, da bi zagotovili končno zmago ljudske vstaje.

Vrhovni štab je zato prevzel pobudo, da skliče skupščino priznanih borcev in domoljubov, ki so od začetka vstaje nesebično in požrtvovalno sodelovali v narodnoosvobodilnem boju, z namenom, da bi ustanovil Svet narodne osvoboditve Jugoslavije in Svet ljudskih poverjenikov kot najvišjo ljudsko oblast v Jugoslaviji.

Zato te, spoštujoč tvojo iskreno pripadnost in predanost narodnoosvobodilnemu boju pozivamo, da sprejmeš članstvo v Svetu narodne osvoboditve Jugoslavije in da kot tak osebno prisostvuješ ustavotvornemu zasedanju sveta. *Takoj* moraš na pot, priti moraš v B. Petrovac, kjer ti bo sporočeno mesto in čas zasedanja.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

(M. P.)

Komandant
Tito, s. r.

VSEM OBČINSKIM NOO

Zaradi pretresov, ki so posledica tega krvavega in strahotnega boja, se pojavljajo pred NOO kot organi ljudske oblasti mnoga vprašanja, ki jih ni mogoče odlagati, temveč jih je potrebno takoj in pravočasno reševati.

Da bi se delo NOO glede teh zadev prilagodilo in enakomerno reševalo po vsem svobodnem ozemlju je izvršni odbor AVNOJ na svoji seji 28. decembra leta 1942 sprejel naslednje odloke:

1. *Glede ukradene živine in drugih stvari*

Nikomur se ne priznava pravica do naropane živine, žita, pohištva, kmečkega orodja, do odvzete zemlje, hiše ali katerekoli druge naropane stvari, če je prišel posameznik do teh stvari neposredno kot zasebni udeleženec, svojevoljno ali prisilno, ali pa posredno z nakupom od ljudi, ki so ropali, ali pa z nakupom od NDH. NOO v določeni vasi, kjer je bilo ropanje, mora kot najboljši poznavalec razmer in dogodkov takoj opraviti popis vseh zgoraj navedenih ukradenih stvari, pozvati vse ljudi, ki so kradli ali ukradene stvari kupovali, da v celoti prijavijo vso nakradeno živino in stvari ne glede na to ali se ukradena živina ali stvari danes nahajajo pri njih ali pa so na kakšen način prešle v roke drugih ljudi.

NOO bodo pojasnili prebivalstvu, da bo vsak človek, ki bo ukradeno živino ali stvari zatajil ali prikriil, strogo kaznovan.

Da bi se vprašanje pokradene živine, žita in drugih stvari kar najhitreje rešilo, je potrebno ustanoviti komisije, v katerih naj bodo predstavniki vasi, kjer je bila kraja in predstavnik vasi, ki je krajo izvršila. Poleg teh članov mora biti v komisiji tudi predstavnik vojske oziroma predstavnik ustrezne komande mesta ali komande področja.

Tako sestavljena komisija mora ugotoviti, koliko pokradene živine in drugih stvari je v neki vasi ali občini in glede na dana navodila sprejeti svoj odlok, ki postane takoj veljaven.

V primeru, ko se ugotovi, da so posamezniki naropano živino klali ali na trgu prodali ali pa nočejo povedati, kaj so naredili z naropano živino ali stvarmi, in ko se dokaže, da so te osebe opravile dejanje ropanja, ima komisija pravico, da po svoji presoji od takšnih oseb zahteva plačilo za živino oziroma stvari.

Če je nekdo naropano živino ali naropane stvari kupil od posameznika, je tisti, pri katerem so kupljene stvari ali živina, dolžan vse to predati komisiji, tisti pa, od katerega je bila naropana stvar kupljena, je dolžan vrniti ustrezno količino denarja osebi, ki mu je ta denar za ukradene stvari dala.

Če pa so stvari ali živina kupljene od NDH, komisija tudi v tem primeru takšne stvari in živino odvzame, določeni osebi pa izda priznanico za tolikšno vsoto denarja, kolikor je ta oseba plačala za oropani predmet. Komisija NOO izda lastniku takšne priznanice potrdilo, s katerim potrjuje, da bo vrednost, ki jo je določena oseba plačala za naropano živino ali stvari, izplačala lastniku tega potrdila, brž ko bo mogoče.

NOO imajo dolžnost, pomagati delu teh komisij, da bi lahko čim hitreje opravile svoje delo in jim morajo, če je potrebno, nuditi vso pomoč.

Vso naropano živino, žita in druge stvari, ki jih nabere komisija, je treba predati NOO določene vasi, v kateri je bilo to blago naropano, NOO te vasi pa je dolžan vse to vrniti lastnikom naropanih stvari.

Kar zadeva naropano žito, ki ga NOO dobi od komisije, mora to žito predati NOF in od tega po potrebi daje pomoč družinam, ki jim je ta pomoč potrebna.

V primeru, da so lastniki oropane živine in drugih stvari ubiti, umorjeni, ali pa ni znano kje so, postanejo naropana živina in stvari last NOO kraja, v katerem je ubiti, umorjeni ali pogrešani živel.

V tistih primerih pa, ko so posamezniki svojevoljno zbirali in odvzemali letino, ki so jo lastniki sami zasejali in obdelali, pa so pod pritiskom okoliščin morali zapustiti svoja imetja, je potrebno žito s takšnih posestev predati komisiji, ki ga bo izročila NOO kraja, iz katerega je žito odnešeno. Vso količino takšnega prinešenega žita daje odbor v svoj NOF in iz njega po potrebi deli ustrezne količine tistim družinam, ki jim je pomoč nujno potrebna.

So tudi primeri, čeprav redki, ko je naša osvobodilna vojska, ko je opravljala konfiskacijo posestev sovražnikov narodnoosvobodilnega boja, zaradi nepoučenosti vzela živino tudi od takšnih ljudi, za katere se je pozneje ugotovilo, da jih ni mogoče šteti med take. So primeri, da je naša vojska to živino pozneje zamenjala, prejšnji lastnik pa zdaj prepozna takšno živino in zahteva, da se mu vrne. Takšne primere je potrebno popisati in sporočiti temu odseku skupaj s poročilom o premoženjskem stanju in številu živine sedanjega in prejšnjega lastnika.

2. Vprašanje obdelovanja zemlje, ki jo je NDH dala v obdelavo, kakor tudi vprašanje dohodkov od take zemlje

Načelno stališče je, da se vso takšno zemljo brez izjeme takoj odvzame ljudem, ki jim je dana v obdelavo in vrne lastnikom, katerih last je bila prej.

V primerih, da je bil lastnik in vsa njegova družina umorjena ali ubita, pride zemlja v lastništvo NOF ustreznega odbora.

Dohodek od zemlje je tako v prvem kot v drugem primeru treba odvzeti obdelovalcu takšnega posestva in predati v NOF tistega odbora, na katerega ozemlju so te posesti.

Če je oseba, ki je takšno zemljo obdelovala, revna, tedaj je treba upoštevati obstoj družine takšne osebe in takšni družini pustiti minimum, ki je potreben za obstanek do nove žetve, plus seme, ki ga je ta oseba porabila za setev. Revnim kmetom, ki so takšno zemljo obdelovali, je potrebno dati odškodnino za vloženo delo.

Če pa je oseba, ki je takšno zemljo obdelovala, bogata, ji je potrebno odvzeti ves dohodek od zemlje brez pravice do odškodnine za vloženo delo, ki ga je opravila pri obdelovanju takšne posesti. Toda tudi v teh primerih mora odbor pustiti seme obdelovalcu zemlje, in sicer v takšni količini, kakršno je porabil za setev.

Prav bi bilo, da bi tako bogati kmetje porabljeni seme dali v NOF kot darilo ali na posodo za seme za prihodnja spomladanska dela. Vendar pa

je pri tem treba upoštevati, da se mora to dogajati na podlagi prostovoljnosti. V nobenem primeru ne sme biti nasilnega odvzema semena obdelovalcem.

Pripomba: Če naletite na primere, ko ni mogoče ugotoviti izvora naropane živine in stvari, tedaj del živine pripada vojski, drugi del živine in vse ostale stvari pa je predati v NOF ustreznega odbora, kjer so te stvari in živina najdene, da bi bilo razdeljeno med oropane družine.

3. Zapuščena zemlja

- a) stalno zapuščena zemlja,
- b) začasno zapuščena zemlja.

Za zapuščeno zemljo se šteje vsa zemlja, na kateri iz kakršnegakoli razloga v času kmečkih del ni lastnika in nima kdo obdelovati zemlje.

Za stalno zapuščeno zemljo se šteje:

- a) zemlja družin, ki so bile odpeljane v taborišča,
- b) zemlja družin, ki so jih ustaši prisilno odpeljali s seboj,
- c) zemlja (nadaljnji tekst ni čitljiv).

Vsa stalno zapuščena zemlja preide v ljudsko imovino pod vodstvom KNOO, medtem ko začasno zapuščena zemlja preide pod nadzorstvo KNOO, toda samo za čas, ko so lastniki odsotni. Brž ko okoliščine dopuščajo, da se lastniki vrnejo na svoja posestva, bo KNOO obvestil občinske in okrajne odbore, da so takšne posesti odvzete izpod kontrole KNOO in predane lastnikom.

Za spomladansko obdelavo zapuščene zemlje bodo navodila izdana pozneje.

4. Poleg stalno zapuščenih posesti, ki preidejo v ljudsko imovino, preidejo v ljudsko imovino tudi hiše in druge zgradbe, ki stoje na teh posestvih, kakor tudi vse zgradbe, ki so prej pripadale državi: šole, bolnice, vojašnice, zgradbe raznih pristojnosti itd.

Zgradbe ljudskih sovražnikov, ne glede na to ali so v vaseh ali trgih, ne glede na to, za kakšne namene so služile, prav tako preidejo v ljudsko imovino.

Z vsemi prej navedenimi zgradbami upravlja KNOO. Dolžan je, da vse takšne zgradbe, ki so uporabne, ohrani, da se ne bi rušile in razpadale in jih po svoji uvidevnosti daje v uporabo. Odbor je dolžan čimprej popraviti tiste zgradbe, za katere niso potrebna velika popravila.

Vse te zgradbe v prvi vrsti služijo potrebam naše vojske, če pa jih vojska ne potrebuje, jih KNOO daje v uporabo tam, kjer misli, da je potrebno.

Komande področja bodo obvestile KNOO, katere zgradbe, v katerem kraju in v kakšnem času je potrebno pridržati za vojsko. Ko ena vojna enota zapusti eno ali več takšnih zgradb, bo komandant določene enote obvestil občinski oziroma okrajni ali vaški NOO o dnevu odhoda vojske, da bi lahko odbor pravočasno sprejel ključne od teh zgradb in ugotovil, če so stvari in pohištvo v takšnem stanju, v kakršnem so bile, ko je bila zgradba dana vojski.

Da bi dobili takšne podatke o vsej zapuščeni zemlji in zgradbah, bodo KNOO, oziroma občinski, kjer le teh še ni, začeli kar najhitreje popisovati vso zapuščeno posest in zgradbe po priloženih formulah, en izvod v overjenem prepisu pa je treba poslati temu odseku.

S. F. — S. N!

Upravni odsek
M. Peruničić, s. r.¹

¹ ARP, BEOGRAD, AVNOJ št. 19. Ta dokument je ohranjen samo s seje izvršnega odbora AVNOJ, ki je bila 1942 v Bihaću. Na tej seji so obravnavali tudi druga vprašanja, toda odlokov niso do kraja izdelali in jih tudi niso s cirkularnim pismom poslali narodnoosvobodilnim odborom. Po besedah Mileta Peruničića je on sam izdelal le tisto, kar je zadevalo upravni odsek. Spominjal se je tudi, da je izvršni odbor AVNOJ sprejel določene odloke s področja prosvete in propagande.

ODLOK
O POSOJILU NARODNE OSVOBODITVE

Čl. 1. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije razpisuje posojilo narodne osvoboditve v višini din, kun 500.000.000 (petsto milijonov) za potrebe Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Jugoslavije in za vasi, ki so jih uničili okupatorji, ustaši in četniki.

Čl. 2. Posojilo narodne osvoboditve se razpisuje za 10 let ob obrestni meri 3 %.

Čl. 3. Obrestna mera se bo izplačevala dvakrat letno, in sicer vsakega prvega junija in prvega decembra pri pokrajinskem protifašističnem svetu narodne osvoboditve.

Čl. 4. Vpis posojila za posamezne pokrajine Jugoslavije (Hrvatsko, Srbijo, Slovenijo, Črno goro, Bosno in Hercegovino, Makedonijo in Vojvodino) bodo opravljali protifašistični sveti narodne osvoboditve posameznih pokrajin. Če v kateri deželi niso formirani pokrajinski protifašistični sveti, bo vpis opravljaj izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije prek narodnoosvobodilnih odborov.

Čl. 5. Posojilo se vpisuje v dveh obrokih. Prvi obrok v višini 250.000.000 kun, din se vpisuje od . . . do . . . leta 1943, drugi pa od . . . do . . .

15. januarja leta 1943

Izvršni odbor
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije

Predsednik
dr. Ivan Ribar, s. r.

Podpredsednika
Nurija Pozderac, s. r.
Pavle Savić, s. r.

Člani izvršnega odbora
Ivan Milutinović, s. r.
dr. Sima Milošević, s. r.
Mile Peruničić, s. r.
dr. Mladen Iveković, s. r.
Vlada Zečević, s. r.
Veselin Masleša, s. r.

OBRAZLOŽITEV POSOJILA NARODNE OSVOBODITVE

Izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pripravlja razpis posojila narodne osvoboditve v višini 500.000.000 din, kun za potrebe narodnoosvobodilne vojske.

Vsak dan prinaša in odkriva nove dokaze zaupanja ljudstva v narodnoosvobodilno vojsko in v novo ljudsko oblast. Vsak dan raste moč naše vojske in se povečuje število borcev v njenih enotah. Potrebe naše vojske so vsak dan večje. Ti dve dejstvi: zaupanje ljudstva in rast vojske ter njenih potreb sta pokazali, da po eni strani že obstoje pogoji za razpis posojila, po drugi strani pa, da je tudi potreba po takšnem posojilu. Potrebe vojske se skladajo z voljo ljudstva, da pomaga svoji vojski, da zadovolji te potrebe, ki so hkrati tudi potrebe narodnoosvobodilnega boja, ljudskega boja.

Naši narodi še nikoli niso vpisovali takšnega posojila, kakršno bo posojilo narodne osvoboditve. Še nikoli niso imeli priložnosti, da bi svoje prihranjeno trpljenje, svoja skromna denarna sredstva vložili v rodoljubno in plemenito delo. To posojilo bo drugačno od vseh nekdanjih posojil v bivši Jugoslaviji. Prej so zahtevali denar za posojilo za vojsko, porabili pa so ga za oficirje, zahtevali so ga za vojni material, trošili pa so ga tuji tovarnarji orožja in domači dobavitelji. Rezultat takšnega dela je znan: zlom in izdaja 6. aprila in velike palače generalov in vojnih dobaviteljev v Beogradu. Zdaj bo ljudstvo vpisovalo posojilo prepričano, da ga ne bodo porabili oficirji, da ga ne bodo potrošili vojni špekulanti, prepričano, da ga vpisuje zato, da se ne bo nikoli ponovil 6. april.

Posojilo narodne osvoboditve bo posojilo posebne vrste. Za njim ni nikakršnega finančnega jamstva. Njegove obveznice ne bodo predmet borznih špekulacij. Vpis tega posojila ne bo odvisen od višine obresti in sploh od nikakršnih finančnih pogojev. Temelj posojila bo še večje zaupanje ljudstva v moč naše narodnoosvobodilne vojske in volja ljudstva, da se bori do končne zmage. Zato se posojilo narodne osvoboditve ne bo vpisovalo s svinčnikom v roki, temveč z ljubeznijo in zavestjo, da je potrebno dati vse za vojsko in boj. Poroštvo za vloženi denar bodo ljudje našli v sebi, v svojem boju, v svoji moči in v svoji zmagoviti volji.

Izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pripravlja razpis posojila za vso Jugoslavijo, za osvobojena in neosvobojena ozemlja; vpis posojila bodo opravljali posamezni protifašistični sveti, vsak na svojem ozemlju. Posojilo se bo izplačevalo po osvoboditvi, obresti v višini 3%, pa se bodo izplačevale takoj, dvakrat letno.

Iz teh temeljnih določil posojila narodne osvoboditve je potrebno narediti naslednje zaključke:

1. Poleg tega, da je vpis posojila narodne osvoboditve dolžnost vsakega domoljuba, dejansko vsakdo kdor vpisuje posojilo opravlja koristno delo tudi zase. Denar, ki ga ima, vsak dan vse bolj zgublja vrednost in gotovo je, da bo ob koncu vojne in ob osvoboditvi vrednost tega denarja še bolj padla. Z vpisom posojila pa se izogne temu, da bi se denar pri njem doma spremenil v papir brez vsakršne vrednosti. Z vlaganjem denarja v posojilo narodne osvoboditve je vsakomur zagotovljeno, da ga bo po osvoboditvi v isti vrednosti dobil nazaj. Tako vpisovanje posojila ne predstavlja samo opravljanje domoljubne dolžnosti, temveč tudi pametno ravnanje s svojim lastnim premoženjem.

2. Posojilo narodne osvoboditve ne bo moglo postati predmet nikakršnih špekulacij. Z določitvijo obrestne mere 3% zastopa izvršni odbor AVNOJ stališče, da se danes, v pogojih težkega osvobodilnega boja, nihče ne sme in more obogatiti. Toda hkrati je upošteval tudi to, da vsi ljudje, ki vlagajo svoje prihranke v posojilo narodne osvoboditve, od tega dobijo tudi določene dohodke. Zato se je odločil, da se bodo obresti izplačevale takoj in ne šele po osvoboditvi, kakor velja za glavnico. Tako se z vpisom posojila ne bo le ohranilo premoženje, temveč bo hkrati z ohranitvijo premoženja nastal tudi dohodek, ki bi ga sicer težko dosegli,

ker je danes glede na vojne razmere, nemogoče vložiti denar v kakšen bolj donosen posel.

3. Izvršni odbor AVNOJ bo v pripravah vpisa za vso Jugoslavijo prepustil vpisovanje posojila za vsako pokrajino — za Srbijo, za Hrvatsko, za Slovenijo, za Bosno in Hercegovino, za Črno goro in za Makedonijo — pokrajinskim protifašističnim svetom teh pokrajin, če pa v teh pokrajinah še niso ustanovljeni pokrajinski sveti, bodo posojila vpisovali narodnoosvobodilni odbori na teh področjih. Ta način vpisovanja posojila najbolj dokazuje narodom Jugoslavije, da bo posojilo uprabljeno tako, kakor bo najbolj ustrezalo interesom vseh narodov Jugoslavije. Tudi po tem je to posojilo bistveno drugačno od vseh posojil, ki so jih razpisovali velikosrbski hegemonisti in so jih tudi sami trošili.

Posojilo narodne osvoboditve bo pravo ljudsko posojilo, posojilo vseh narodov Jugoslavije, ki se borijo za svojo svobodo in neodvisnost.

POZIV K VPISU POSOJILA NARODNE OSVOBODITVE

Izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je s svojim odlokom z dne 15. januarja leta 1943 razpisal *posojilo narodne osvoboditve* v višini 500.000.000 din — kun.

To je posojilo, ki je razpisano za potrebe narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov in za potrebe pogorelega, oropanega in izmučenega prebivalstva. To je pravo ljudsko posojilo, prvi poziv, prvi neodložljivi poziv vsem, ki imajo, da tudi z denarnimi sredstvi podprejo osvobodilni boj narodov Jugoslavije, svoj lastni boj.

Pogoji posojila so naslednji:

1. Posojilo narodne osvoboditve je razpisano na deset let z obrestno mero 3% letno, ki se bo izplačevala redno vsakih 6 mesecev (1. julija in 1. decembra vsakega leta).

2. Posojilo je razdeljeno na dva obroka po 250.000.000 din, kun. Za prvi obrok so že izdane obveznice v kosih po 10.000, 5.000, 1.000, 500 in 100 din, kun.

3. Posojilo narodne osvoboditve v posameznih pokrajinah Jugoslavije vpisujejo pokrajinski *protifašistični sveti narodne osvoboditve* določene pokrajine, kjer pa le-ti še niso ustanovljeni, bo posojilo vpisoval Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije prek narodnoosvobodilnih odborov.

4. Posojilo se vpisuje v dinarjih ali v kunah. V tistih krajih naše domovine, kjer je okupator uvedel svojo valuto, se posojilo lahko vpisuje v tej valuti po dnevnem tečaju.

5. Posojilo narodne osvoboditve bo porabljeno za potrebe narodnoosvobodilne vojske in za potrebe vasi, ki jih je uničil okupator, ustaši in četniki.

Posojilo narodne osvoboditve mora temeljiti na rodoljubni zavesti vseh državljanov osvobojenega in neosvobojenega ozemlja, predstavljati mora veliki skupni napor vseh narodov Jugoslavije, da bi tudi na ta način pomagali svojemu narodnoosvobodilnemu boju. Posojilo narodne osvoboditve je ljudsko posojilo, vojno posojilo, katerega vpis ni navadno donosno nalaganje denarja, temveč pomeni delež in sodelovanje v skupnem boju. Pozivamo vse, kmete in delavce, obrtnike, trgovce in industrialce, uslužbence in uradnike, vse rodoljube, da vpišejo posojilo narodne osvoboditve. Vpis posojila je domoljubna dolžnost. Nihče nima pravice danes, v trenutkih največjih in najsvetejših žrtev, prikrivati in hraniti denarja. Vsak dinar, vsako kuno, vse kar imamo, moramo dati na voljo narodnoosvobodilnemu boju.

Pozivamo vse delavce in kmete, obrtnike, trgovce in industrialce, uradnike in nameščence, vse, ki pošteno mislijo, da opravijo svojo domoljubno dolžnost, da pomagajo narodnoosvobodilnemu boju, da sodelujejo v njem.

S tem ne opravljajo samo svoje dolžnosti domoljubov, temveč obenem rešujejo tudi svoje imetje. Vrednost denarja z vsakim dnem bolj pada in ni več daleč dan, ko bo predstavljal samo še kopico papirja brez vred-

nosti. Z vpisom posojila narodne osvoboditve boste preprečili, da se tudi z vašim denarjem ne bi to zgodilo. Z vpisom posojila rešujete svoje imetje.

Vpisovanje posojila narodne osvoboditve pomeni torej, da ne dokazujemo samo svoje domoljubne zavesti in svoje vere v zmago, temveč pomeni tudi reševanje lastnega imetja, da ne bo propadlo s propadom fašizma.

Naša narodnoosvobodilna vojska stoji pred novimi velikimi nalogami in novimi odločilnimi boji. *Ustvarimo sredstva za te velike in odločilne bitke! Ustvarimo sredstva za uresničenje najvažnejših nalog! Vpisujemo posojilo narodne osvoboditve!*

Kot široka reka se mora stekati denar iz vseh krajev naše domovine, iz vseh slojev naše družbe. Gre za sredstva za našo vojsko, gre za olajšanje bede in nesreče oropanega in pogorelega ljudstva! Vse naše pokrajine, vsi naši narodi morajo z vpisom posojila, s tekmovanjem pri vpisu posojila narodne osvoboditve potrditi svojo domovinsko ljubezen in svojo predanost narodnoosvobodilnemu boju!

*Vpisujte prvo ljudsko posojilo — posojilo narodne osvoboditve!
Sodelujte v narodnoosvobodilnem boju!
Vse za borbo, vse za zmago!*

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Februar 1943

Izvršni odbor
Protifašističnega sveta narodne
osvoboditve Jugoslavije

IZJAVA
VRHOVNEGA ŠTABA NOV IN POJ IN
PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NOJ

Ker okupatorji, ustaši in četniki Draže Mihailovića nenehno na razne načine širijo klevete in lažne informacije o narodnoosvobodilnem gibanju in njegovih ciljih, smatramo, da je potrebno podati naslednjo izjavo:

Narodnoosvobodilno gibanje v Jugoslaviji pod vodstvom vrhovnega štaba NOV in POJ in Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je vseljudo gibanje, v katerem sodelujejo vsi pravi domoljubi, ne glede na politično in versko prepričanje in narodnost. Cilj tega gibanja je:

1. Osvoboditev domovine izpod okupatorja in priboritev neodvisnosti in pravih demokratičnih pravic za vse narode Jugoslavije.

2. Nedotakljivost privatne lastnine in polna možnost samoiniciative v industriji, trgovini in gospodarstvu.

3. Nikakršnih radikalnih sprememb glede na družbeno življenje in dejavnost, razen zamenjave reakcionarnih občinskih uprav in žandarjev, ki so stopili v službo okupatorjev, z narodnoosvobodilnimi odbori, ki imajo pravi demokratični ljudski značaj.

O vseh važnejših ukrepih glede družbenega življenja kakor tudi glede državne organizacije, bodo po končani vojni odločali predstavniki ljudstva, ki jih bo resnično svobodno izvolilo ljudstvo samo.

4. Narodnoosvobodilnemu gibanju, ki se bje za svobodo naroda, za socialne in demokratične pravice, je tuje vsakršno nasilje in nezakonitost.

5. Oficirjem, ki se vključujejo v narodnoosvobodilno vojsko, so zagotavljeni njihovi čini in položaj, ki ustreza njihovim sposobnostim.

6. Narodnoosvobodilno gibanje v celoti priznava narodnostne pravice Hrvatov, Slovencev, Srbov, kakor tudi Makedoncev, Črnogorcev in drugih. To gibanje je enako hrvatsko kakor srbsko in slovensko. Zato je poroštvo, da bodo izbojevane nacionalne pravice za vse narode Jugoslavije.

8. 2. 1943

V imenu Protifašističnega sveta
NOJ predsednik
dr. Ivan Ribar, s. r.

V imenu vrhovnega štaba
NOV in POJ
vrhovni komandant
Tito, s. r.

4. aprila tega leta je v londonskem časniku Sunday Dispatch izšel intervju jugoslovanskega kralja Petra II. s političnim urednikom tega časnika. V zvezi s tem intervjujem smatramo za potrebno dati naslednjo izjavo:

1. Jugoslovanski kralj Peter je dejal: »V Jugoslaviji so združeni vsi razredi v boju proti okupatorju.« Res je tako, kadar gre za narodnoosvobodilno gibanje — narodnosvobodilno vojsko in Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije. Toda kralj Peter je pozabil povedati, da je v Jugoslaviji združena tudi vsa reakcija pod vodstvom okupatorja v boju proti tem združenim domoljubnim silam, ki se borijo za svobodo in neodvisnost svoje domovine. Dolžni smo dodati tudi to, da je na seznamu teh izdajalskih reakcionarnih sil s Pavelićem in Nedićem na čelu tudi Draža Mihailović s svojimi četniki. To zelo dobro vedo vsi narodi Jugoslavije, ki jim je zelo žal, da je ta izdajalec vojni minister jugoslovanske vlade v Londonu in da ga sam kralj imenuje svojega prijatelja.

2. Kralj Peter je rekel: »Draža Mihailović je osrednji lik v boju jugoslovanskih narodov proti okupatorju.« Žal smo dolžni to izjavo kategorično odbiti, tako v interesu pravičnosti kakor tudi v interesu obveznosti do naših narodov in do poštene svetovne javnosti. Draža Mihailović ni nikakršen osrednji lik v boju proti okupatorju, in sicer zato ne, ker doslej ni vodil nikoli in nikakršnega boja proti okupatorju. Če o njem govorimo kot o osrednjem liku, tedaj lahko govorimo o njem samo kot osrednjem liku iz vrst tistih, ki se imajo za zaveznike Anglije in Amerike, ki pa hkrati najbolj podlo varajo ti državi in vso svetovno javnost po eni strani, po drugi strani pa sodelujejo z okupatorjem v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju in lastnemu narodu potiskajo nož v hrbet.

3. Kralj Peter je rekel, da se »poleg vojnih odredov Mihailovića v nekih področjih borijo tudi druge skupine.« Zelo neprijetno nam je, da moramo tudi to trditev kralja Petra odbiti kot neustrezno resničnim razmeram v Jugoslaviji. V Jugoslaviji se bori proti okupatorju že dve leti samo ena skupina in to so partizani in narodnoosvobodilna vojska, sestavljena iz partizanskih odredov. Ta skupina zajema vse poštene domoljube Jugoslavije iz vrst vseh družbenih razredov, ne glede na verska in politična prepričanja. Svojo organizacijskopolično obliko ima v Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije. Dodajamo še, da vrhovni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov vsakodnevno daje redne vojno operativne informacije o boju z okupatorjem. Mihailović, na drugi strani, ni mogel v dveh letih dati niti ene takšne informacije, ker ne bije boja proti okupatorju temveč proti lastnemu narodu. O tem jasno govori udeležba njegovih četnikov v zadnji veliki ofenzivi okupatorja in ustašev februarja in marca letos na naše osvobojeno ozemlje.¹

4. Kralj Peter je govoril tudi, da so določena trenja med borečimi se skupinami in da je njemu in njegovi vladi tega zelo žal. Na to odgovar-

¹ Gre za četrto sovražno ofenzivo, ki je hotela po prvem zasedanju AVNOJ v Bihacu uničiti »Titovo državo«.

jamo: V vrstah tistih, ki se resnično borijo proti okupatorju, vlada popolna enotnost in soglasnost. Med narodnoosvobodilnim gibanjem in Dražo Mihailovičem pa je nastal v dveh letih nepremostljiv prepad ne po naši krivdi, temveč po krivdi Mihailoviča in njegovih žandarjev in oficirjev, ki iz dna srca sovražijo gibanje za nacionalno svobodo in socialne pravice narodov Jugoslavije, sanjajoč samo o veliki Srbiji, Srbiji žandarjev.

5. Med nami in četniki Draže Mihailoviča je odkrito vojno stanje, ne po naši krivdi, temveč po krivdi Mihailoviča, ki že dve leti z vsemi sredstvi sodeluje z okupatorjem v boju proti nam. Narodnoosvobodilno gibanje imenuje komunistično gibanje, pri čemer v svoji propagandi uporablja ista sredstva kot fašistični okupatorji, označujoč voditelje narodnoosvobodilnega gibanja za Žide, celotno narodnoosvobodilno gibanje pa za boljše-viškožidovsko, čeprav je zelo dobro znano, da so Nemci in ustaši v Jugoslaviji iztrebili skoraj vse Žide.

6. Kralj Peter je dalje izjavil, da njegova vlada želi, da bi se te skupine združile vsaj v akcijah, če že do drugačnega sporazuma ne more priti. Če je tako, zakaj tedaj vlada in kralj sam ne ukazeta Mihailoviču, naj preneha z bojem proti partizanom in naj se bori proti okupatorju? Nasprotno pa jugoslovanska vlada v Londonu prav tako kakor tudi sam Draža Mihailović nenehno prek radia pozivata ljudstvo, naj se ne spušča v »prenagljene akcije« proti okupatorju. Tako jugoslovanska vlada stalno pada v protislovje, ki vsakemu človeku dovolj jasno kaže, da glede tega ni vse v redu.

7. Nam kakor tudi vsem jugoslovanskim narodom je jugoslovanska vlada dolžna odgovoriti, zakaj je odvzela čine vsem oficirjem, ki se od prvih dni tragedije naših narodov borijo v vrstah naše Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Jugoslavije?

8. Kralj Peter je tudi izjavil, da čeprav zaradi nesoglasij ni mogoče doseči, da bi prišle vse te skupine pod enotno poveljstvo Draže Mihailoviča, je vendarle potrebno težiti, da bi dosegli enotnost akcije. Na vse to odgovarjamo naslednje:

Že jeseni leta 1941 se je vrhovni komandant Tito osebno v imenu vrhovnega štaba razgovarjal z Dražo Mihailovičem. Ob tej priložnosti je predlagal ne le enotnost akcij v boju, temveč tudi enotnost poveljstva. Toda Draža Mihailović je kategorično odklonil. Zakaj je odklonil? Odklonil je zato, ker se ni hotel kompromitirati pred okupatorjem v času, ko se je začela splošna ofenziva Nemcev in nedičevcev proti partizanom v Srbiji. Odklonil je zato, ker to ni v skladu s politiko »nespuščanja v prenegljene akcije«, odklonil je zato, ker je enotnost poveljstva hkrati pomenila tudi boj na življenje in smrt z okupatorjem, ne samo partizanov temveč tudi četnikov, odklonil je zato, ker je v istem času koval načrt in v najbolj kritičnem trenutku udaril v hrbet partizanom, ko so se na življenje in smrt borili z nemškimi motoriziranimi divizijami pri Valjevu, Užicu in Čačku

9. Menimo, da je zelo škodljivo za interese narodov Jugoslavije, tako v sedanjem osvobodilnem boju kakor tudi zaradi prihodnjega miru v Jugoslaviji, da se Dražo Mihailoviča povzdiguje kot junaka in osrednji lik, čeprav je večini jugoslovanskega ljudstva dobro znano, da je navaden

izdajalec. Pred jugoslovanskimi narodi se je do kraja kompromitiral, prav tako pa kompromitira tudi vladu v Londonu, katere član je.

Draža Mihailović je pri nas na listi tistih, ki so odgovorni za uboje žena, otrok in starčkov, za požiganje celih vasi, za sodelovanje z okupatorjem; njega, kakor mnoge druge, čaka zaslužena kazen.

10. Če jugoslovanska vlada v Londonu resnično želi enotnost akcije v boju proti okupatorju, tedaj je v prvi vrsti dolžna vreči iz svojih vrst Dražo Mihailovića in pozvati četnike, naj stopijo v boj proti okupatorju skupaj z drugimi domoljubi in naj prenehajo boj proti naši narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom.

11. Tudi mi, kakor že prej vrhovni štab, prosimo zaveznike, da pošljejo v Jugoslavijo skupno komisijo, ki bo tu, na kraju samem, spoznala resnične razmere in se prepričala o resničnosti naših obtožb.

IZVRŠNI ODBOR AVNOJ

Predsedstvo:

dr. Ivan Ribar, predsednik
Nurija Pozderac, podpredsednik
Pavle Savić, podpredsednik
Kocbek, podpredsednik

Člani izvršnega odbora:

dr. Sima Milošević
Ivo Milutinović
Veselin Masleša
duhovnik Vlada Zečević
Mladen Iveković
Mile Peruničić¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 28-a. — Podoben dokument, ki ga je »priobčil dr. Ivan Ribar, predsednik AVNOJ« je tudi v arhivu CK ZKH, Zagreb.

NOTA VRHOVNEGA ŠTABA NOV IN POJ IN IZVRŠNEGA ODBORA
AVNOJ ZAVEZNIŠKIM VLADAM

VLADI ZVEZE SOVJETSKIH SOCIALISTIČNIH REPUBLIK,
VLADI VELIKE BRITANIJE IN VLADI ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE

Večkrat smo po radiu »Svobodna Jugoslavija« poročali o tem, da vojni minister jugoslovanske vlade v Londonu Draža Mihailović odkrito sodeluje z italijanskimi vojnimi okupatorskimi oblastmi, tajno, prek posameznih svojih četniških komandantov pa sodeluje z Nemci in ustaši. Draža Mihailović nima nikakršne redne vojske, temveč ima tako imenovane četniške odrede, ki jih je organiziral v Bosni, Črni gori, Hercegovini, Liki, Srbiji in drugod s pomočjo italijanskega poveljstva. Orožje, municijo, hrano in ostale potrebščine, vključno s plačami, dobivajo Mihailovičevi četniki od Italijanov, Nemcev in ustašev.

Pred vsem svetom izjavljamo — in za to nosimo polno odgovornost — da četniki Draže Mihailovića doslej niso izstrelili niti enega naboja proti italijanskemu okupatorju, da so četniški poglavarji Birčanin, Jevdjević, pop Djuić, Baja Stanišić, Djurišić in drugi v Splitu, Mostarju, v Lovranu in drugod pri štabih italijanskega poveljstva; da se Mihailovičevi četniki borijo na strani okupatorja proti naši narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom od meseca novembra leta 1941, da četniki Draže Mihailovića sodelujejo v vsaki okupatorjevi ofenzivi na naše osvobojeno ozemlje pod poveljstvom italijanskih in nemških oficirjev. Da s tem namenom opravljajo transport Mihailovičevih četnikov s pomočjo okupatorjevih avtomobilov, vlakov in ladij, kakor je bilo tudi sedaj, ko so v Knin in južno Dalmacijo z vlaki in ladjami prepeljali iz vzhodne Bosne, Hercegovine in Črne gore 6.000 četnikov Draže Mihailovića, da bi se udeležili splošne ofenzive zoper naše svobodno ozemlje skupaj z Nemci, Italijani in ustaši. Naše čete so se že spopadle s temi četniki pri vasi Tiškovac. Doslej smo v raznih bojih z okupatorjem, z ustaši in četniki ujeli na tisoče četnikov, v četniških štabih, prav tako pa v štabih okupatorjev in ustašev smo zaplenili veliko raznih dokumentov, ki neizpodbitno dokazujejo dejstva, ki smo jih navedli o izdaji Draže Mihailovića in njegovih četnikov in ki dokazujejo tudi krivdo jugoslovanske vlade v Londonu za te stvari.

Sodimo, da se ne morejo ujemati takšna dejstva, da jugoslovanska vlada v Londonu na eni strani prek svojega ministra Draže Mihailovića in njegovih četnikov vodi boj proti Narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom Jugoslavije na strani okupatorjev, po drugi strani pa obenem izkorišča gostoljubnost zaveznikov, se okorišča z diplomatsko podporo zaveznikov.

Naša narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi so žrtvovali že desetine tisočev žrtev in vsak dan žrtvujejo nove in nove žrtve v težkih in nenehnih bojih z okupatorjem ne samo za osvoboditev narodov Jugoslavije temveč tudi za stvar zaveznikov, in zato imamo pravico zahtevati od zaveznikov ne le da priznajo naš boj, temveč imamo pravico zahtevati od zaveznikov, da se odločno zainteresirajo za primer jugoslovanske vlade in Draže Mihailovića.

Večkrat smo zahtevali komisijo zaveznikov, da tu v Jugoslaviji ugotovi, kakšne so resnične razmere in da enkrat za vselej naredi konec strašni prevari in zablodi svetovne javnosti.

V imenu izvršnega odbora
AVNOJ

predsednik
dr. Ivan Ribar, s. r.

V imenu vrhovnega štaba
NOV in POJ

vrhovni komandant
Tito, s. r.¹

PROTESTNA IZJAVA
VRHOVNEGA ŠTABA NOV IN POJ IN AVNOJ OB PREDAJI
ŠTIRIH »LIBERATORJEV« BEGUNSKI VLADI

V Jugoslaviji je samo ena oborožena sila, ki že dve leti bije boj proti okupatorju in to je narodnoosvobodilna vojska. Na drugi strani pa ima minister jugoslovanske vlade Draža Mihailović sovražen odnos do narodnoosvobodilne vojske in sodeluje z okupatorjem in do danes praktično ni pokazal, da bi na čelu svojih četnikov nudil kakršnokoli pomoč zaveznikom v boju proti okupatorju. Tega do danes ni pokazal in še zdaj z njim odkrito sodeluje. Ker je Amerika predala aparate predstavnikom vlade, ki nima nikakršne zveze z našim osvobodilnim bojem, nam je to dejanje nerazumljivo in menimo, da je ta akt v nasprotju z načeli, izraženimi v Atlantski listini.

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 22a.

NAČRT ODLOKA O USTROJU SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN SVETA LJUDSKIH POVERJENIKOV

1. Svet narodne osvoboditve Jugoslavije je najvišja zakonodajna, izvršilna in sodna oblast v Jugoslaviji. V svetu so zastopani vsi narodi Jugoslavije.

2. Svet narodne osvoboditve Jugoslavije voli iz svoje srede predsednika, tri podpredsednike in svet ljudskih poverjenikov.

3. Predsedstvo Sveta narodne osvoboditve Jugoslavije vodi svet, sklicuje njegove seje in seje sveta ljudskih poverjenikov, pripravlja dnevni red za njihove seje, jim predseduje in usklajuje delo posameznih poverjeništev. Predsedstvo predstavlja svet narodne osvoboditve v javnosti.

4. Za opravljanje poslov se svet ljudskih poverjenikov deli na sedem poverjeništev:

- Ljudsko poverjenišтво za notranje zadeve
- Ljudsko poverjenišтво za gospodarstvo in finance
- Ljudsko poverjenišтво za socialno skrbstvo
- Ljudsko poverjenišтво za zdravstvo
- Ljudsko poverjenišтво za prosveto
- Ljudsko poverjenišтво za propagando
- Ljudsko poverjenišтво za vere.

Na čelu vsakega poverjenišтва je ljudski poverjenik.

5. Svet ljudskih poverjenikov dela po odlokih in navodilih plenarnih sej sveta narodne osvoboditve, ki pooblašča svet ljudskih poverjenikov, da sprejema uredbe, ki jih kasneje predlaga v potrditev sejam sveta narodne osvoboditve. Ljudski poverjeniki so za svoje delo odgovorni svetu narodne osvoboditve, kateremu poročajo o svojem delu.

6. Ljudski poverjeniki delajo po odlokih rednih in izrednih sej sveta ljudskih poverjenikov.

7. Uredbe in predpise, ki jih izdajajo posamezni poverjeniki, podpisuje poleg zadolženega poverjenika tudi celotno predsedstvo.

8. Na žigih Sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, sveta ljudskih poverjenikov in njihovih organov mora biti v sredini kot znak: peterokraka zvezda in okoli nje venec pšeničnega klasja na levi strani, na desni strani pa venec iz lovorjevega listja, pod zvezdo in nad vencem pa srp in kladivo. Venec je prepleten s trakom, na katerem na levi strani piše SMRT FAŠIZMU, na desni pa SVOBODO NARODU!

9. Zastava Sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je jugoslovanska trobojnica s peterokrako zvezdo na srednjem polju. Vsak narod lahko ima svojo nacionalno zastavo. Prepovedano pa je nošenje zastav sovražnih držav, kakor tudi fašističnih, ustaških in četniških.

10. Ta odlok začne veljati z dnem objave.

Pooblaščamo svet ljudskih poverjenikov, da pripravi volilni red, po katerem bo ljudstvo, brž ko bodo za to dani najnujnejši pogoji, na svobodnih demokratičnih volitvah izbralo člane Sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

Sprejeto v Bihaću, dne ... leta 1942

Ljudski poverjenik za notranje zadeve
 Ludski poverjenik za gospodarstvo in finance
 Ludski poverjenik za socialno skrbstvo
 Ludski poverjenik za zdravstvo
 Ludski poverjenik za prosveto
 Ludski poverjenik za propagando
 Ludski poverjenik za vere

Za Svet narodne osvoboditve
 Jugoslavije

Predsednik

Podpredsedniki¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 16-a, šk. 1. — Ta osnutek odloka, ki je tokrat prvič objavljen, sta v Bihaću izdelala Moša Pijade in Veselin Masleša in ni bil razmnožen niti za svetnike prvega zasedanja AVNOJ, 26. in 27. novembra leta 1942, ker je bila direktiva Kominterne in Stalina osebno, naj se še ne vzpostavlja nikakršna vlada, ki bi se zoperstavila begunski kraljevski vladi v Londonu, ker bi to utegnilo izzvati zunanjepolitične posledice in poslabšanje odnosov med zavezniškimi vladami v Moskvi, na eni strani, in med Londonom in Washingtonom, na drugi strani, kar nikakor ne bi koristilo politiki vlade ZSSR, ki je v tem času bila odločilne boje na stalingrajski fronti in imela diplomatske stike z vlado kralja Petra II. Besedilo tega načrta uredbe je prevzeto po kopiji izvirnika, ki je odsev tedanjih političnih koncepcij in prizadevanj narodnoosvobodilnega gibanja s CK KPJ na čelu, da bi državno skupnost narodov Jugoslavije že tedaj, ob koncu leta 1942, postavili na novih temeljih. Zato ta dokument ni samo zvesto pričevanje o težnjah po temeljitem revolucionarnem preobratu v narodnoosvobodilnem boju, temveč tudi njegova prvotna zakonska oblika, kar je mogoče ugotoviti na podlagi načina pisanja imen neizoblikovanih državnih institucij, državne zastave in pečata bihaške republike — videti je, da je bilo to potrebno samo zaradi zunanje-političnih implikacij.

Ker so politični pogoji za takšen dejansko revolucionarni predpis »dozoreli«
 šele v času drugega zasedanja AVNOJ (29. in 30. novembra 1943), so poleg resolucije, s katero se je AVNOJ konstituiral v najvišje zakonodajno in izvršilno predstavniško telo Jugoslavije, sprejeli tudi vrsto odlokov, kot na primer odlok o graditvi Jugoslavije na federativnem načelu in odlok o najvišjem zakonodajnem in izvršilnem ljudskem predstavniškem telesu Jugoslavije in Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije kot o začasnih organih najvišje ljudske oblasti v Jugoslaviji v času narodnoosvobodilne vojne. »Svetu narodne osvoboditve Jugoslavije«
 iz tega prvotnega načrta uredbe, iz leta 1942, ustreza AVNOJ, »svetu ljudskih poverjenikov«
 pa ustreza Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ).

NAČRT
RESOLUCIJE O USTANOVITVI PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Na skupščini, ki je bila dne 26. novembra leta 1942 v osvobojenem Bihaću, predstavniki narodov vseh pokrajin Jugoslavije, ne glede na narodnost, vero in politično strankarsko pripadnost

u g o t a v l j a j o ,

da je aprilski vojni zlom Jugoslavije neposredna posledica protiljudske politike in cele vrste izdaj vojaškega in političnega vodstva Jugoslavije;

da so bili narodi Jugoslavije, ki so odločno zahtevali, da se z orožjem v roki brani svoboda in neodvisnost, izročeni na milost in nemilost fašističnim osvajalcem;

da je panični beg jugoslovanske vlade pomenil sramotno izdajstvo in prepustitev ljudstva v najtežjih trenutkih njegove zgodovine;

da so fašistični okupatorji nad vsemi narodi Jugoslavije uvedli režim nepojmljivega barbarskega besa, režim iztrebljanja celih narodov in ras, množičnega in zverinskega ubijanja žena, otrok in starcev v zaledju, ropanja, nasilja in pustošenja celih prostranih področij;

da so domači izdajalci Pavelić, Nedić in njim podobni stopili v službo okupatorja proti svojim lastnim narodom in prav tako zagazili v kri svojih narodov, služeč okupatorju kot krvavi krvniki, in da zverstva četnikov nad vsemi narodi Jugoslavije, ki jih vodi komandant minister Draža Mihailović, niso manj surova in manj množična od zverinstev okupatorskih, ustaških in Nedićevih band;

da so skoraj vse bivše politične stranke ali organizacije v večini predelov Jugoslavije pasivno gledale na stanje ali se z njim pomirile. Ene na ta način, ko so takoj odkrito pristopile k okupatorju, druge, ker so najprej odbijale že samo misel na kakršnokoli borbo proti okupatorju, da so potem v razvoju narodnoosvobodilne borbe direktno postajale izdajalske. Stališče večine ljudi iz vodstev teh strank: »ni še čas za borbo proti okupatorju«, se je spremenilo v stališče: »že je čas za borbo na strani okupatorja proti uporniškemu ljudstvu«;

da se je velik del oficirjev, posebno višjih, v raznih oblikah pridružil okupatorju v njegovi borbi proti narodom Jugoslavije;

da se je skoraj ves občinski upravni in državni aparat Jugoslavije, ki je vrsto let bil izdajalsko razpoložen in pripravljen za to, postavil v službo fašističnega okupatorja in postal njegovo poslušno orožje za uničenje narodov;

da je samo Komunistična partija Jugoslavije ostala zvesta ljudstvu in njegovi svobodi in da je takoj pozvala vse narode, vse politične stranke razen odkrito izdajalskih, vse pošteno in rodoljubne ljudi v skupno oboroženo borbo proti okupatorju;

da so se na ta poziv navdušeno odzvale široke množice vseh narodov Jugoslavije in vsi pošteni in rodoljubni ljudje in organizirali vstajo, organizirali gverilske partizanske odrede, da pa so na ta poziv ostala gluha skoraj vsa bivša vodstva političnih strank;

da so vsi narodi Jugoslavije v oboroženi borbi proti okupatorju in njihovim hlapcem dali najbolj vzvišen primer, kaj more storiti goloroko ljudstvo proti daleč močnejšemu osvajalcu, če je pripravljeno boriti se za svojo čast, svobodo in neodvisnost;

da so v tej borbi prenašali in prenašajo ogromne žrtve, prepričani, da te ne bodo zaman;

da je v plamenu ljudske vstaje, ki je zajel vse narode in pokrajine Jugoslavije, uresničena borbena enotnost vseh rodoljubnih moči naših narodov ne glede na bivše meščanske politične stranke in v neposrednem boju z njihovimi bivšimi vodstvi, od katerih je večina v različnih oblikah prešla na stran okupatorja.

Ko to ugotavlja in daje dolžno spoštovanje spominu tisočev padlih narodnih herojev in milijonskim ljudskim žrtvam fašističnega terorja, skupščina predstavnikov vseh narodov Jugoslavije sprejema naslednjo

r e s o l u c i j o

1. Zaradi enotnosti vseh iskrenih rodoljubov v Jugoslaviji, ki se je skovala v 18-mesečni oboroženi borbi proti fašističnemu okupatorju in vsem njegovim hlapcem in pomagačem, so nekdanji majhni partizanski odredi, ki so to borbo začeli z golimi pestmi, prerasli v močno in nepremagljivo narodnoosvobodilno vojsko. Njene proletarske in partizanske udarne brigade in odredi so se proslavili pod hrabrim in modrim vodstvom vrhovnega štaba in komandanta NOV in POJ tovariša Tita in zaradi vse večje razširjenosti ljudske vstaje in vse večjega priliva ljudskih množic v vrste narodnoosvobodilne vojske so ti danes prerasli in se organizirali v divizije in korpuse, pred katerimi se odpirajo nove široke perspektive velikih in odločilnih zmag.

Naša s slavo ovenčana narodnoosvobodilna vojska je junaško vzdržala vse dosedanje ofenzive sovražnika in njegove zahrbtne spletke; s svojimi zmagami se je dvignila do dejavnika mednarodnega pomena. Vsi narodi Jugoslavije za dejanjem dokazujejo, kar mi tukaj kot njihovi predstavniki javno ugotavljamo, da priznajo in podpirajo to vojsko kot edini izraz in orodje njihove svete osvobodilne borbe, kot edino zdravo in edino stvarno narodno moč, sposobno, da to borbo pripelje do zmagovitega konca, medtem ko so se pred očmi vsega sveta v dim razpršile laži, razširjene v tuji javnosti o nekakšni borbi proti okupatorju, ki jo »vodi«
izdajalec Draža Mihailović.

2. Junaška obramba Kavkaza in Stalingrada v najtežjih okoliščinah kot tudi obramba Moskve in Leningrada v pretekli zimi ne le navdušuje naše narode, ampak je to zanje zadnje jamstvo skorajšnje končne zmage svobodoljubnih narodov nad barbarskim fašizmom. Zaslužnjeni slovanski narodi lahko vedro gledajo v svojo bližnjo svobodno prihodnost, ker na čelu borbe za njihovo osvoboditev stoji močna Sovjetska zveza s svojo nepremagljivo Rdečo armado pod vodstvom genialnega Stalina. Operacije zavezniške britanske in ameriške vojske v Afriki so prav tako pomemben delež pri hitrejšem razpadu italijansko-nemške koalicije.

Narodi Jugoslavije in njihova narodnoosvobodilna vojska radostni pozdravljajo zmagovite napore ameriških in britanskih enot in bojevitih

Francozov v Afriki in v teh velikih demokratičnih narodih vidijo svoje zaveznike v bojih za uničenje fašistične kuge.

3. Skupščina pozdravlja zgodovinsko noto sovjetske vlade z dne 14. septembra t. l. o odgovornosti hitlerjevskih osvajalcev in njihovih pomagačev za zločine, ki so jih izvršili v okupiranih državah Evrope. Z največjim ponosom so sprejeli narodi Jugoslavije veliko priznanje, ki ga v tej noti daje sovjetska vlada njihovi narodnoosvobodilni partizanski borbi. Še naprej bomo vlagali vse napore v ta boj, zavedajoč se besed te note, ki pravijo da je uspešni razvoj slavne partizanske borbe eden najvažnejših pogojev za končni zlom občega sovražnika in da bo ta razvoj približal čas osvoboditve. Izjavljajo, da bo vsestransko zbiranje podatkov o zločinih okupatorja in njegovih pomagačev in odkrivanje zločincev proti naši narodnoosvobodilni vojski skrb, povezana s skrbjo, da ne pobegne niti en zločinec in da niti ena nedolžna človeška žrtev ne ostane nemaščevana.

Toda skupščina šteje za svojo dolžnost do nedolžnih žrtev, da pred vsem svetom izjavi: da zverinstva, ki so jih počeli in jih danes še počno nad Srbi, Hrvati in Muslimani četniki Draža Mihailovića, niso manj množična in divja kot zverinstva okupatorja in ustašev in da jugoslovanska begunska vlada nosi polno odgovornost za te zločine, za katere trosi odlikovanja zločincem; da zaradi tega nima moralne pravice ob vladah drugih zaslužjenih držav podpisovati apela sovjetske vlade o vprašanju odgovornosti za zločine okupatorja in njegovih pomagačev. Njen vojni minister Draža Mihailović spada poleg fašističnih okupatorjev, poleg Pavelića Ljotića, Nedića, Pećanca prav tako na zatožno klop za zločine, storjene nad narodi Jugoslavije.

4. Enotnost jugoslovanskih narodov v narodnoosvobodilni borbi je zajela najširše množice vseh narodov Jugoslavije, vse prave in iskrene rodoljube, ne glede na narodnost in vero ter strankarsko politično pripadnost, vse družbene sloje, vse prave in iskrene rodoljube, ne glede na različne oblike, ki jih je enotnost dobila v raznih predelih in pokrajinah. Najbolj vzvišen izraz te enotnosti je narodnoosvobodilna vojska, v vrstah katere se ramo ob rami bore rodoljubi vseh narodov Jugoslavije, vseh ver in različnih strankarskih pripadnosti.

V Sloveniji je osnovana osvobodilna fronta kot splošno ljudsko telo, zajemajoče vse družbene sloje, vse politične stranke, struje in organizacije v slovenskem narodu, komuniste, krščanske socialiste, kmetijce, socialne demokrate, sokole in druge demokratične in rodoljubne elemente razen male peščice izdajalske bele garde, ki služi okupatorju. V Hrvaški je prav tako osnovana narodnoosvobodilna fronta, ki je pritegnila v svoje vrste vse, kar je pošteno in resnično rodoljubno v hrvaškem narodu in v vrstah hrvaške kmečke stranke, kljub izdajalskemu in zastrašenemu obnašanju večjega dela vrhov HSS in oportunistične politike »čakanja« in strpnosti dr. Vlatka Mačka. V Srbiji je prišlo do začasnih vojaških uspehov okupatorja kot posledica izdaje Nedića in Draže Mihailovića, a ti niso mogli razbiti enotnosti srbskega ljudstva, skovane v ognju ljudske vstaje. V vseh predelih, kjer živi srbsko ljudstvo, so razbijači narodne enotnosti, izdajalski četniki, izgubili sleherno moralno in politično oporo in se drže samo ob pomoči okupatorja in ob strahovitem terorju. Črnogorski narod, ki se je ves dvignil k orožju in okupatorja prisilil, da je moral zapustiti

Črno goro, je deloma podlegel izdajalski propagandi četniških vodij, kot so Bajo Stanišić, Blažo Djukanović in Krsto Popović, ki so s pomočjo okupatorja začasno skalili enotnost črnogorskega ljudstva in omogočili okupatorju, da zopet tlači črnogorsko ljudstvo, ki je s težkimi žrtvami osvobodilo vso Črno goro. Ta izdaja je danes znana črnogorskemu ljudstvu, zato se ponovno dviga in se pripravlja, da se osvobodi okupatorjevega jarma in četniške tiranije. Podobno je v Hercegovini, kjer so četniški vodje ob pomoči orožja italijanskega okupatorja začasno uspeli razbiti enotnost ljudstva, ki je v vstaji že doseglo velike uspehe, vendar ljudska vstaja tu zopet oživlja. V Bosni vstaja kljub prizadevanjem Pavelića, Nedića in Draže Mihailovića, Nemcev in Italijanov, kljub izdajalskim sporazumom četniških oficirjev in vojvod z okupatorji in Pavelićem ni nikoli oslabela, ampak je zabeležila največje uspehe. Uspehi narodnoosvobodilne vojske na področju zahodne Bosne so močno pripomogli k množični razširitvi ljudske vstaje v Dalmaciji.

5. V vseh pokrajinah Jugoslavije so od začetka vstaje rasli na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju narodnoosvobodilni odbori kot nujni organi enotnosti zaledja in fronte, od ljudstva izoblikovana telesa, ki so združevala ljudi v njihovih naporih, da podpro svoje junaške borbe, telesa, ki so združevala prebivalstvo v narodnoosvobodilni borbi. Zaradi nujnosti razvoja so NOO postali organi ljudske demokratične oblasti in se potrdili kot izraz enotnosti ljudske volje za osvoboditev izpod fašističnega jarma. Na prostranem osvobojenem ozemlju ni vasi brez narodnoosvobodilnih odborov, povezanih v občinska in okrajna telesa. Številni narodnoosvobodilni odbori delajo ilegalno v najtežjih okoliščinah tudi na neosvobojenih predelih. Ti so glavno orožje ljudske enotnosti v osvobodilni borbi, orožje enotnosti zaledja in fronte, ki je bilo pogoj in garancija zmage nad krvavim okupatorjem in njegovimi ustaškimi in četniškimi hlapci. S pomočjo odborov, kakor tudi ženskih in mladinskih protifašističnih organizacij, se uresničujejo nadčloveški napori ljudskih množic v zaledju.

6. Pravična osvobodilna vojna narodov Jugoslavije, vstaja oborožnega ljudstva se je to jesen zelo razrasla in razširila in nepremagljivo podira pred sabo vse ovire. Kot iz zemlje poganjajo nove čete in bataljoni, ki se hitro spreminjajo v brigade in divizije. Silni val protifašistične borbe se vse bolj širi. Povsod se dvigajo ljudske množice in uvidevajo, da je narodnoosvobodilna vojska edini njihov borec, zaščitnik in maščevalec. Sestradani in mučeni hrvaški domobranci se množično predajajo narodnoosvobodilni vojski, ta pa jih pošilja domov, ker v njih vidi svoje prihodnje brate, katerim pa je orožje bilo na silo potisnjeno v roke. Vse globlje prodira v množice vojakov in domobrantskih oficirjev zavest o izdajalski zlikovski strahovladi ustašev, ki so pahnili hrvaški narod v sužnost in mu prinesli največjo sramoto v njegovi zgodovini. Toda pod vplivom močnih udarcev naše herojske vojske, ki jih zadaja četniškim bandam in njihovim gospodarjem, razpadajo tvorbe izdaje in reakcije in mnogi zavedni kmetje, ki so jih izdajalski oficirji potegnili v bratomorno borbo namesto v boj zoper okupatorja, se predajajo in odpovedujejo nadaljnjo poslušnost svojim izdajalskim voditeljem. Tudi v krajih, kjer so ti izdajalski voditelji uspeli ljudstvo zavesti z obljubami, da jim je zagotovljen mir, življenje in premoženje, če sodelujejo z okupatorjem in ustaši, je ljudstvo spre-

gledalo ter je postalo žrtev zverinskih množičnih pokolov s strani ustašev, četnikov in okupatorja. Ljudstvo je krvavo plačalo v takih krajih svojo naivno vero v sporazum četnikov z ustaši in okupatorjem, in ta sporazum se je dejansko pokazal kot sporazum za množično ubijanje Hrvatov in Muslimanov s strani četnikov, Srbov pa s strani ustašev, v mnogih krajih pa pokole opravljajo vsi ti zločinci skupaj tako nad Srbi kot nad Hrvati in Muslimani. Skupščina zaradi tega javno protestira proti ravnanju begunske jugoslovanske vlade, ki razsipa z odlikovanji največjim zločincem in izdajalcem in zavaja svetovno javnost, da borbo proti okupatorju v Jugoslaviji vodi njen minister Draža Mihailović. Glede tega kakor tudi obrambe pred svetovno demokratično javnostjo in zaradi tistih poštenih in hrabrih jugoslovanskih oficirjev, ki niso izdali ljudstva v njegovi osvobodilni borbi, ampak so od prvega dne borbe v partizanskih vrstah in so mnogi med njimi žrtvovali že tudi življenja za ljudsko svobodo, skupščina v celoti sprejema in podpisuje vse izjave, ki jih je dal vrhovni štab narodno-osvobodilne vojske.

7. Ogromen razmah narodnoosvobodilne borbe, visoka stopnja, na katero se je povzpela naša borba, številne in vse bolj zapletene naloge, ki so na tej stopnji borbe pred nami vsemi, zahtevajo, da osnujemo telo, ki bo še bolj in bolje združevalo velike ljudske napore za končno zmago.

Zato se predstavniki vseh krajev Jugoslavije, zbrani v svobodnem Bihaću odločajo, da se konstituirajo v Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišjem političnem izrazu čvrste enotnosti jugoslovanskih narodov, izrazu njihove nezlomljive volje za zmago nad okupatorjem in njegovimi hlapci in pomagači, telesu, ki bo še bolj razvijalo in združevalo napore narodnoosvobodilnih odredov in vseh drugih ljudskih masovnih protifašističnih organizacij v osvobojenih in še neosvobojenih delih naše dežele.

8. V Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije so zbrani predstavniki vseh narodnosti, ver in protifašističnih strank in skupin, ki so z delom pokazale zvestobo in predanost ljudstvu, ki so vzdržale vse preizkušnje težke borbe za ljudsko osvoboditev. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije in iz njegove srede izvoljeni izvršni odbor bo stal poleg vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije kot vrhovnega vodstva narodnoosvobodilne borbe na čelu te borbe kot njen politični predstavnik.

9. Osnovne naloge Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije bodo nadaljnje razvijanje enotnosti naporov vseh narodov Jugoslavije za končno osvoboditev in za uresničevanje pogojev za njihovo polno svobodo in enakopravnost v svobodni bratski skupnosti, ki je nihče ne bo mogel zrušiti, ker bo skovana v ognju skupne borbe. V ta namen bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije še naprej razvijal in krepil enotnost zaledja in fronte, da bi narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi bili dostojno oskrbovani. Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije se bo trudil, da razvije in okrepi narodnoosvobodilne odbore in da podpre vse druge množične protifašistične organizacije, da zajamči čim ožji stik med ljudstvom in narodnoosvobodilnimi odbori, da okrepi osebno in premoženjsko varnost, da dvigne prosvetno raven prebivalstva, da organizira socialno skrbstvo in zdravstveno službo, z eno

besedo, Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije bo vložil ves napor, da v težkih dneh osvobodilne vojne, ko nas čakajo največji napori, kar najbolje organizira zaledje za uspešno borbo proti fašističnim osvajalcem in s tem pripomore h končni zmagi naše pravične stvari.

10. Protifašistični svet bo iz svoje srede izvolil izvršni odbor s predsednikom in tremi podpredsedniki, s tega zasedanja pa bo poslal svoj razglas narodom Jugoslavije in njihovim hrabrim borcem.

11. Za vojaško vodstvo narodnoosvobodilne vojne narodov Jugoslavije izraža Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije svoje polno in neomajno priznanje, zahvalo in zaupanje vrhovnemu štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije in vrhovnemu komandantu tovarišu Titu, s prisego, da bo budno branil interese narodnoosvobodilne borbe in da bo svoje napore usmeril v doseg tega vzvišenega cilja, za katerega se naša slavna narodnoosvobodilna vojska tako brezprimerno junaško bori.

V Bihaću, dne 27. novembra 1942

Projekat rezolucije o oslobađanju

Antifascistički

Demokratske snage naroda u narodnom oslobođenju
Jugoslavije

Na osnovu konstitucionalnog zbrinjavanja naroda u oslobođenom Ašvedu
predstavnic naroda svih zemalja Jugoslavije, bez razlike narodnosti, vjere
i političko-partijske pripadnosti, dana 11. novembra
konstatuje

Da je aprilski vojni zlom Jugoslavije nepotrebna posledica nenarodne
politike i oštravog nasilničkog vođenja i političkog vođenja Jugoslavije
Da su narodi Jugoslavije, koji su odužbovali se oružjem u ruci
da brani svoju slobodu i nezavisnost, bili predani na milost i nemilost
fascističkom osvajaču;

Da je poništeno ~~_____~~ begstvo jugoslovenske vlade omogućilo
brzom napučenju i iskorenjuvanju nje u najtežim trenutcima naše
istorije;

Da su fascistički okupatori sveli nad svim narodima Jugoslavije
velik nemogućnost udruživanja naroda, velik izrabljivanje oštravog
naroda i vece, nasilnog i zvršenja, utijanje za no, ljude i stareca u
posadini, pljačka, nasilje i pustošenje oštravim, rostranilo oblasti;

Da su ~~_____~~ i ~~_____~~ sveli u službu okupatorine
protiv svojih vlastitih naroda, isto tako pogodili u prvi svetlo narode,
služili okupatorima kao prvi nosioci i izvršitelji. Betvina, koji stoje
pod komandom ~~_____~~ i ~~_____~~ u službi okupatorine Jugosla-
vije nisu seje svirebo od svojih i ~~_____~~ okupatori, ustase i Nedice.

Da su narode sve bive političke stranke ili organizacije, u većini
zemalja Jugoslavije, ~~_____~~ i ~~_____~~ stvorili ili se
jedno na taj način što su pomogli otvoreno prišlo okupatoru, druge na taj
način što su pripadali i ~~_____~~ i ~~_____~~ na jednu stranu u ~~_____~~
povratu, da li ~~_____~~ u ~~_____~~ i ~~_____~~ direktno

protiv okupatora
okupatora
okupatora
ja;
Da su
mozi prip
fascistički
naroda;
Da je
i njegovoj
Da je
stranke, / i
zajednicu o
Da su
ni istanak,
porenu, a
stranaka;

ПРОЕКТ ЗАСЕДАВЕ А В Н О Ј - а

ПРОЈЕКТ РЕЗОЛУЦИЈЕ

*Оригинал пројекта резолуције
са руркованим колекцијом
улога твита*

*Резолуција: Веселима Мачевић
Увод резолуције: Мона Вијаге*

POROČILO UPRAVNEGA ODSEKA
IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

PREDSEDSTVU PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Zadeva: Dvajsetdnevno poročilo o delu upravnega odseka

V preteklih dvajsetih dneh je upravni odsek predvsem posvetil svojo skrb preučevanju tega, kako, kje in na kakšen način je urejena organizacija oblasti na osvobojenem ozemlju, ter izdajanju navodil narodnoosvobodilnim odborom, da bi se delo v njih zastavilo na pravilni podlagi, da bi se odbori osamosvojili in začeli delovati kot resnični organi ljudske oblasti.

Ne v prvem ne v drugem pogledu rezultati niso zadovoljivi.

Razlogi:

1. Ker je osvobojeno ozemlje zdaj precej veliko, poštno zveze otežene in ker je delavcev v zaledju, s katerimi bi bilo mogoče vzdrževati tesnejše zveze, zelo malo — večinoma jih sploh ni. Osebe, ki jih pošiljamo na delo v zaledje, da bi pregledale delo NOO, imajo dolžnost, da podajo poročilo:

a) kakšno je razporeženje prebivalstva po vaseh in mestih na osvobojenem ozemlju;

b) kje so pripravljena zborovanja in konference, kdaj, kdo jih je pripravil, s kakšnim dnevnim redom in s kakšnim uspehom;

c) kaj od našega tiska prihaja v roke našemu ljudstvu, v kolikšnem številu in kako ljudje sprejemajo ta tisk;

d) kakšna je dejavnost mladinske zveze in drugih združenj;

e) kakšna je aktivnost narodnega OO in NOF;

f) ali je in v čem čutiti dejavnost okupatorjev, ustašev in četnikov v našem zaledju — njihove akcije, organizacije in propaganda — in odnos ljudi do tega;

g) kakšne so gospodarske razmere.

2. Na vsem svobodnem ozemlju so posamezne vojne enote ob osvoboditvi določenega kraja postavile NOO, resda z volitvami, toda na hitro, tako da ljudem ni bila dana možnost, da bi v polni meri sodelovali pri volitvah NOO in ne da bi bilo mogoče zbrati točnejše in popolnejše podatke o ljudeh, ki so izvoljeni v odbore.

3. Ker še nikjer ni bilo volitev za NOO po obstoječih predpisih, da bi ljudje imeli možnost, da s širokimi in svobodnimi volitvami izrazijo svojo voljo, da bi lahko volili predstavnike za svojo ljudsko oblast.

4. Ker pravnega delovanja vaških NOO ni mogoče zagotoviti dokler ne bo volitev v občinske NOO, zlasti še, če upoštevamo mnogovrstno delo vaških NOO, predvsem pa delo na podlagi NOF.

Kjer ni občinskega NOO, tudi fronte ne more biti.

5. Prav tako nujne so volitve za okrajne NOO in

6. končno, ker je s tako velikim številom vaških NOO nemogoče vzdrževati stike in jim dajati navodila za delo — tako neposredno kot posredno — s pismenim obveščanjem. Za to zadnje ni v sedanjem trenutku in v današnjih okoliščinah nobene možnosti.

Kar pa zadeva drugo točko, direktive in navodila NOO jih dajemo neposredno na sejah in konferencah, in sicer bodisi ta odsek, bodisi tovariši, ki so s tem namenom poslani v posamezne kraje.

Po doslej dobljenih podatkih je na vsem osvobojenem ozemlju 10 okrajnih, 12 mestnih in 33 občinskih NOO. Zahtevali smo tudi podatke o vaških NOO, toda doslej poročil nismo dobili.

Da bi vzpostavljanje ljudske oblasti potekalo hitreje, uspešnejše in trdneje, je nujna sprememba t. 3 navodila o načinu volitev in sestavi NOO. Zaradi lažjega dela in skupnega sodelovanja mestnih in vaških oblasti, bi bilo tudi potrebno, da ozemlje ene komande področja zajame administrativne enote okrajev in občin v celoti, ozemlje ene komande mesta pa bi moralo zajemati vse vasi ene občine.

Čim prej bi morali sklicati skupno konferenco predstavnikov izvršnega odbora protifašističnega sveta s predstavniki vojaških oblasti in političnimi tovariši, da bi glede volitev vaških, občinskih in okrajnih NOO sprejeli načelni odlok in da bi bile lahko volitve čim prej in v duhu tega odloka.

Samo s pripravljenimi volitvami je mogoče organizirati ljudsko oblast, samo prek izvoljenih NOO in s takšnimi odbori je mogoče zastaviti njihovo delo na pravi podlagi.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

25. decembra leta 1942

Upravni odsek
Mile Peruničić, s. r.

POROČILO PROPAGANDNEGA ODSEKA IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

Dosedanje delo propagandnega odseka ni bilo organizirano in načrtno. Opravljali smo zadeve, ki so se neposredno pojavljale:

1. Izdajanje lista »Narodna osvoboditev« (Narodno oslobodjenje). Postavitev tovariša Stojana Cerovića za urednika lista je oteževala redno izdajanje lista, ker tovariš Cerović ni pokazal nikakršnih sposobnosti in ne smisla za to delo. Vse, kar je naredil kot urednik tega lista, je bilo skoraj brezpredmetno.

2. Izdaja brošure »Jasenovački logor«, ki jo je pripravil in dal v tisk prejšnji začasni upravni odsek vrhovnega štaba.

3. Izdaja letakov Nurije Pozderca.

4. Organiziranje kampanje za zbiranje pomoči za vojsko. Ta kampanja je časovno omejena in izhaja s stališča, da je treba o vseh konkretnih vprašanjih izpeljati posebne propagandne kampanje, da jih ne bi utapljali med splošno propagando. To kampanjo za pomoč vojski morajo voditi NOO in odbori AFŽ in mladine. S tem namenom je propagandni odsek vzpostavil zvezo z vodstvi omenjenih organizacij. Sredstva te kampanje: okrajne in občinske konference na témo pomoči vojski, propagandni plakati, članki v

našem tisku in ustnih časopisih, razvijanje tekmovanja v zbiranju prostovoljnih prispevkov in končno posebni odbori treh oseb po vaseh (predsedniki NOO, AFŽ in mladine), ki bi takoj po končani propagandi začeli zbirati prispevke od hiše do hiše.

5. Izdajanje navodil svetnikom AVNOJ, ki so poslani na teren zaradi volitev, ki so določene za 25. december in 25. januar.

6. Nadaljevanje dela pri sistematičnem zbiranju podatkov o zverinstvih četnikov in ustašev.

7. Organizacija gledališča narodne osvoboditve.

Ni dvoma, da v tem delu propagandnega odseka ni bilo sistematičnega plana in da mu je hkrati manjkal tudi aparat, ki je potreben za sistematično vodenje propagande.

Zato bi moral propagandni odsek imeti načrt, ki bi moral vsebovati naslednje glavne naloge:

1. Ustvarjanje in uveljavljanje novih sredstev propagande, ki bi osvežila in oživila našo propagandistično dejavnost (propagandistični plakati, potujoče razstave fotografije, tiska, grafikonov ipd., posebna predavanja o posameznih konkretnih vprašanjih itd.).

2. Organizacija posebnih, časovno omejenih propagandnih kampanj o vseh konkretnih nalogah in vprašanjih (npr. kampanja za vpisovanje posojila).

3. Pogostejše izdajanje aktualnih brošur. V delu je že brošura dr. Ribarja o meščanskih strankah in brošura o Kozari, v pripravi pa so brošure o zverinstvih četnikov in ustašev na podlagi zbranega gradiva, ter še ena brošura o Jasenovcu in drugih taboriščih v NDH na podlagi novega gradiva.

4. Rednejše izhajanje lista »Narodno oslobodjenje«, kar je pogojeno z zamenjavo urednika ali z ustanovitvijo redakcijskega odbora, in občasno izdajanje letakov.

5. Organiziranje igralskih skupin, ki bi v sodelovanju z gledališčem narodne osvoboditve delovale na določenem sektorju in bi potovale od občine do občine, od vasi do vasi.

6. Organiziranje in stalno nadzorstvo nad diletantskimi, pevskimi in drugimi kulturnimi skupinami, kar je potrebno izpeljati skupaj z mladino in AFŽ.

7. Nadzorstvo nad celotno propagandno dejavnostjo raznih izvenpartijskih organizacij.

8. Ustanavljanje vaških čitalnic, ki so v nekaterih krajih Like in Koruna pokazale dobre rezultate.

Da bi lahko vse to dosegli, je potrebno vzpostaviti aparat. Mislim, da bi morali v občinskih in okrajnih NOO določiti osebo, ki bi bila odgovorna za to delo, organizirala posebne kulturne odbore (kjerkoli so mogoči) v povezavi z AFŽ in mladino. Ti kulturno-propagandni odbori bi morali biti aparat, prek katerega bi se lahko razvijalo vse delo.

Sedanji kulturni odbori po vaseh in trgih bi morali biti vključeni v ta aparat.

V. Masleša s. r.¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 18.

AKCIJA ZA PRESKRBOVANJE NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE

NARODNOOSVOBODILNIM ODBOROM

Eno glavnih vprašanj, ki je zdaj pred nami, je vprašanje preskrbovanja naše vojske. Potrebno je storiti vse, da bi to vprašanje rešili tako, kakor zahtevajo interesi narodnoosvobodilnega boja.

Blíža se zima, težave s katerimi se morajo boriti naši borci so velike. Potrebujejo toplo obleko in obutev, potrebujejo močnejšo hrano, volnene stvari, rokavice, nogavice, puloverje, da bi lahko zdržali napore zime. Vsega tega naša vojska nima, toda vse to je mogoče najti pri ljudstvu. Mogoče je najti in mora se najti pri ljudstvu.

Dolžnost narodnoosvobodilnih odborov, njihova največja in prva dolžnost je, da storijo vse, da bodo oborožene sile našega ljudstva, naša narodnoosvobodilna vojska, preskrbljena. NOO bodo pokazali koliko veljajo in kako so razumeli svojo dolžnost do ljudstva in narodnoosvobodilne vojske, če bodo pripravili in opravili preskrbovanje naše vojske.

Ljudstvo, to je moralna in materialna moč naše vojske. Vsi naši dosedanji uspehi počivajo na tem, da je imela naša vojska simpatije ljudstva, da je bila z ljudstvom in ljudstvo z njo, da se je borila za ljudstvo.

Podpora in ljubezen najširših ljudskih množic, to je naša moč. Ljudstvo je pokazalo, da je za narodnoosvobodilni boj in da je pripravljeno vse žrtvovati zanj. Iz tega dejstva velja izhajati v akciji za zbiranje pomoči vojski. Ljudstvo hoče dati in bo dalo, to je izhodiščna točka, pri kateri morajo začeti vsi NOO pri izpolnjevanju svoje dolžnosti v preskrbovanju vojske. Da bi lahko to pomoč čimbolje in čimprej zagotovili, se je izvršni odbor protifašističnega sveta odločil, da začne s posebno kampanjo za zbiranje pomoči narodnoosvobodilni vojski, ki se mora začeti v vašem okraju takoj, ko boste prejeli to pismo, in mora trajati 10 dni. V tem časovnem obdobju je treba aktivirati vse sile, da bi zbrali čim več prostovoljnih prispevkov za vojsko.

Ta kampanja za pomoč vojski naj bi potekala tako:

1. Vsi NOO, okrajni, občinski, vaški, morajo razviti kar najbolj živo propagando za zbiranje pomoči vojski. Ta propaganda naj bo v sklicevanju širših in ožjih konferenc po vaseh, občinah, na katerih bi ljudstvu pojasnili važnost in odločilni pomen preskrbovanja vojske. Posebno je treba opozarjati na to, da je naša vojska kot ljudska vojska, odvisna od ljudstva in njegove pomoči. Enotnost fronte in zaledja se bo najbolj pokazala v prispevkih za vojsko. Danes je ljudstvo rešeno vseh davkov, glob in taks in edino, kar daje, je prostovoljni prispevek za vojsko. S tem se samo oddolžuje svoji lastni svobodi. Poleg vaških in občinskih konferenc se lahko z istim namenom skličejo tudi večja zborovanja (za več občin), če so za to možnosti.

2. Vso propagandistično kampanjo je treba organizirati z odbori anti-fašistične fronte žena in narodnoosvobodilne zveze mladine. Vse te množične organizacije so dobile od svojih vodstev navodila, da pomagajo narodnoosvobodilnim odborom in da z njimi sodelujejo v tej kampanji. Od pravilne zastavitve tega sodelovanja je odvisen uspeh kampanje same.

3. Istočasno se je potrebno takoj lotiti vzpostavljanja odborov za zbiranje prispevkov in sicer odborov, ki jih sestavljajo tri osebe, v katere bi vključili predstavnika NOO, predstavnicu AFŽ in predstavnika mladine. To bi bili posebni odbori, katerih dolžnost bi bila samo ta, da opravijo zbiranje prispevkov. Število teh odborov je potrebno določiti glede na velikost kraja. Če je kraj majhen, bi bil morda dovolj en odbor, če pa je večji, bo potrebno tudi dvoje ali troje odborov, da bi delo lahko opravili. Vse delo mora temeljiti na teh odborih. Propaganda je zaman, če se takoj ne lotimo organizacije zbiranja, to je jasno.

4. Zbiranje prispevkov je treba zastaviti izključno na prostovoljni podlagi. Vsakršno nasilje pri zbiranju ali kakršnakoli grožnja s strani NOO ali drugih organizacij, ki sodelujejo v tej akciji, bo najstrožje kaznovana. Ljudstvo bo dajalo prostovoljno, če mu bodo stvari dovolj jasno obrazložene. Vse je odvisno od tega, kako bomo pristopili k množicam. Še enkrat poudarjamo, da se ne sme uporabljati nikakršnih nasilnih ukrepov ali groženj.

5. Vse zbrane stvari je treba takoj predati NOO in v fond. Vaški odbori so dolžni takoj obvestiti občinske, občinski pa okrajne odbore o rezultatih akcije z navedbo točnega popisa zbranih stvari (število, teža, vrsta itd.).

Okrajni NOO je dolžan takoj podati poročilo protifašističnemu svetu narodne osvoboditve o rezultatih kampanje, kakor tudi o poteku kampanje same.

6. Potrebno si je prizadevati, da se razvije tekmovanje med posameznimi vaškimi oziroma občinskimi NOO, kdo bo zbral več prostovoljnih prispevkov. Uspehi posameznih odborov bodo objavljeni v Narodnem oslobodjenju.

Okrajni NOO je dolžan takoj podati poročilo protifašističnemu svetu o tej kampanji. Ne smejo se birokratsko obnašati do tega dela, misleč, da so ga opravili, če so prenesli navodila na občinske in vaške NOO.

Izvršni odbor AVNOJ bo tej kampanji pomagal tako, da bo izdajal propagandne plakate, objavljala članke v našem tisku, morebiti tiskal letake in pošiljal odposlance na teren, da bi neposredno pomagali v tej kampanji.

Dela se je treba lotiti takoj, vpreči je treba vse sile, da bi ta kampanja dala čim boljše rezultate. Parola je: vse za naše borce, vse za fronto.

Če vam te direktive ne bi bile jasne, nas takoj vprašajte. Obveščajte nas redno o poteku kampanje, ne čakajte samo na rezultate.

Na koncu vas opozarjamo na to, da organiziranje te kampanje za zbiranje prostovoljnih prispevkov za vojsko ne pomeni, da se pozneje ne bomo obračali k ljudstvu za pomoč. Naši narodnoosvobodilni fondi se morajo nenehno povečevati, vanje morajo stalno pritekati prostovoljni prispevki. Ta kampanja pomeni samo, da to počnemo zdaj, v zimskem času, ko imamo največje potrebe in je to naš največji sistematski napor, da dosežemo največ, kar je mogoče.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Protifašistični svet narodne
osvoboditve Jugoslavije
Izvršni odbor
za šefa: Veselin Masleša, s. r.¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 17.

POROČILO VERSKEGA ODSEKA
IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

Od ustanovitve IO — verskega odseka do danes je bilo storjeno naslednje:

Imeli smo štiri konference s prebivalstvom v Bihaću in Cazinu, na katerih smo razpravljali o splošnih vprašanjih glede na narodnoosvobodilni boj, dve konferenci z duhovniki rimokatoliške in islamske vere — eno v Bihaću, drugo v Cazinu. Na obeh je bilo navzočih okoli 50 hodž imamov in trije menihi.

Razložil sem naše stališče do ver in do duhovščine in jih pozval, naj se iskreno in pošteno pridružijo narodnoosvobodilnemu boju in naj ljudstvu nenehno pojasnjujejo potrebo po oboroženi enotnosti Srbov, Hrvatov in Muslimanov v boju proti okupatorju, ustašem in četnikom. Njihovo delo spremljamo in kmalu bomo videli, če bodo pravilno izpolnjevali svoje dolžnosti. Poleg tiskane in razmnožene »Poslanice« srbskih duhovnikov, je tudi za »Kurbam bajram« poslan krajši pozdrav Muslimanom, ki so ga podpisali naši verski referenti muslimanske vere: Sejro Musić, hodža III. sandžaške brigade in Meho Omerhodžić, hodža iz Petrovca (priloga).

V delu je partizanski koledar za leto 1943 in za leto 1362 (muslimanski), skupni za pravoslavne, Hrvate in Muslimane. Sama izdelava koledarja je dokaj težka, ker nimamo knjig, potrebnih za izračunavanje dneva, na katerega pride pravoslavna Velika noč in ne observatorija za izračunavanje luninih men in zato bodo mene izpadle.

Koledar z datumi je pripravljen. Zdaj pripravljamo propagandno gradivo za koledar, ki bo zajelo naše glavne boje in akcije od začetka vstaje do danes. Upamo, da bo do 15. 1. 1943 prišel iz tiska. V teh dneh smo opravili razmestitve verskih referentov za pravoslavno vero v II., III., IV. in V. divizijo, in sicer z odobritvijo tovariša Tita.

Zdaj proučujemo dosedanje delo šerijatskih sodnikov (kadijev) in delo vakufskih odborov (džamijskih nepremičnin) z namenom, da bi izdelali enotna navodila za duhovnike muslimanske vere. V tem delu se bomo držali naslednjih načel: da ta navodila naletijo na odobravanje širokih ljudskih muslimanskih množic in, kar je najvažnejše, da bodo politično koristna za naš narodnoosvobodilni boj.

26. 12. 1942
Bihać

Izvršni odbor:
pop Vlada Zečević, s. r.

NAVODILO ZA ODNOS VODITELJEV IN BORCEV NOV IN POJ
DO VEROIZPOVEDI IN ZA ODNOS VERSKIH SLUŽABNIKOV DO NOB

Da bi pravilno razumeli odnos voditeljev in borcev narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov do ver narodov Jugoslavije, je potrebno takoj jasno in glasno poudariti, da je veroizpoved svobodna in da so verski služabniki obvezni opravljati svoje dolžnosti in potrebe ljudstva po predpisih svoje vere in po zahtevah ljudstva. Hkrati poudarjamo, da se delovanje in dejanja, naperjena proti narodnoosvobodilnemu boju ne bo dalo prikrivati pod vere, pa če bi to počeli verniki ali pa verski služabniki, popje, župniki, hodže-imami in podobni. Verski služabniki morajo

uskladiti svojo službo in vpliv na svoje vernike samo v duhu narodnoosvobodilnega boja. S svojim poštenim delom in predanostjo se dostojno vključijo v narodnoosvobodilni boj in gredo v korak s svojim ljudstvom. To morajo storiti že zdaj, pravočasno, da jih jutrišnji dan ne bi vprašal, kje so bili danes. To zahtevajo boreči se narodi raznih ver od svojih verskih služabnikov.

II.

za sedaj dajemo narodnoosvobodilna navodila glede premoženja, premičnin in nepremičnin: /va/kufska premoženja, cerkvena in samostanska posestva. Vse /to premoženje/ je neodtujljivo in ostaja še naprej last džamije, cerkve /samostanov/ in z njim upravljajo, tako kot doslej, za to določene /osebe/ s strani verske uprave. V tistih krajih pa, kjer ni nobenega varuha s strani uprave ali njim podobnih (če niso živi ali pa če so /pobegnili na o/k/upirano ozemlje) so NOO dolžni iz svoje sre/de/določiti člana, ki bo skrbel in odgovarjal za premičnine; NOO bo nepremičnine začasno uporabljal — v korist narodnoosvobodilnega fonda. Ta začasnost /bo trajala/ dokler ne bo vzpostavljena zakonita verska uprava s strani pristojnih oblasti. O vakufski, džamijski, cerkveni ali samostan/ski/ /skrbeti/ in jo hraniti in uporabljati kot narodno imo/vino/ , svoje svetinje pomagati, jih bo znal zdaj tudi oč /

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

M. P.

pop Vlada Zečević, s. r.¹

POROČILO GOSPODARSKOFINANČNEGA ODSEKA

GOSPODARSKO FINANČNI ODSEK

Takoj po ustanovitvi odseka smo se lotili zbiranja podatkov o gospodarsko finančnih vprašanjih na osvobojenem ozemlju, da bi lahko izdelali finančno gospodarski plan za vse osvobojeno ozemlje. Doslej ni bilo nikakršne enotnosti v gospodarskofinančnem delu med osvobojenimi ozemlji, temveč je delo potekalo različno. Tako na primer svobodno ozemlje Hrvatske še do danes nima enotno urejene finančne politike, da sploh ne govorimo o enotnem delu med hrvatskim svobodnim ozemljem in Bosansko Krajino. Zaradi te neenotnosti v delu prihaja do nezadovoljstva mest in vasi in celo okrajev. Ta neenotnost v delu tudi politično slabo deluje na množice. Primer: vas pri Kulen vakufu, ki pripada komandi mesta v Gornjem Labcu, je zahtevala, da se jo priključi Bosanski Krajini, pri čemer je bil glavni razlog za to zahtevo neenakost glede gospodarskega obremenjevanja kmetov.

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 61a. — Ta deloma močno poškodovan in nedatiran dokument je po vsem sodeč nastal takoj po zasedanju AVNOJ v Bihaću, najpozneje pa v prvih zimskih mesecih leta 1943, kar je mogoče slutiti tudi po pečatu verskega odseka.

Gospodarskofinančni odsek se je že lotil priprav za izdelavo enotnega finančno gospodarskega plana za vse osvobojeno ozemlje, kakor tudi iskanja možnosti za uresničevanje tega plana. Ta plan bomo dali v obravnavo brž ko bo pripravljen.

Doslej smo v glavnem reševali vprašanja, kakor so jih zastavljali razni narodnoosvobodilni odbori, največ narodnoosvobodilni odbor v Bihaću. To so naslednja vprašanja:

1. *Vprašanje uradnikov, njihovih plač in zaposlitve.* Glede tega smo sprejeli naslednje stališče: za zdaj nimamo možnosti, da bi jim dajali plače in pokojnine, toda vsi tisti, ki nimajo nobenih možnosti za vzdrževanje, naj se javijo NOO v Bihaću za pomoč. Vsakdo, ki je sposoben za vojsko, se lahko prijavi v vojsko, ženske pa za bolničarke. V zvezi s tem vprašanjem smo imeli sestanek z uradniki in upokoјenci v Bihaću in ob tej priložnosti je bilo rečeno, da bo del uradnikov zaposlen pri ustanavljanju analfabetskih tečajev in osnovnih šol. Rezultat tega sestanka je bil, da se do danes nihče od njih ni prijavil ne za vojsko ne za bolničarke.

2. *Vprašanje najemnine.* Glede tega smo se odločili, da sprejmemo moratorij, in sicer ne samo za najemnine temveč za vse dolgove. Glede najemnin smo naredili izjemo za tiste, ki danes delajo in to so: kavarne, bravnice in še nekatere druge manjše delavnice; te plačajo prispevek NOF, to vsoto pa določa sam NOO. Iz tega sklada se daje pomoč tistim, ki se zanjo prijavijo, toda po vnaprejšnjem sklepu NOO. Glede tega so imeli pripombe hrvatski tovariši, ko smo jim sporočili, kako smo se odločili rešiti vprašanje najemnin, ker so mislili, da smo s tem prešli v kršitev privatne lastnine in zakaj naj bi določeni človek dajal prispevek NOF namesto da bi ga prejemal lastnik hiše? Po razpravi so se strinjali z našim stališčem.

3. *Vprašanje razsvetljave.* Glede tega vprašanja smo sprejeli naslednjo odločitev. Električno centralo, katero je po osvoboditvi Bihaća prevzela komanda mesta in z njo upravljala, je dodeljena NOO, ki mora skrbeti zanjo. Dalje, sprejet je odlok, da razsvetljava plačujejo po znižani ceni tisti, ki lahko, predvsem pa tisti, ki imajo delavnice, ki delajo. NOO v Bihaću smo opozorili, da pri določanju oseb, ki lahko plačajo razsvetljava, upošteva interese narodnoosvobodilnega boja, da nekoga, ki ne more plačevati elektrike, ne bi proglasili za takega, ki jo lahko.

4. *Vprašanje beguncev.* Glede tega vprašanja, ki je bilo za Bihać zelo važno, ker je tukaj po podatkih NOO v Bihaću od 8.000 do 10.000 beguncev, smo se odločili, da je potrebno opraviti popis vseh beguncev, ugotoviti od kod so in če so njihove vasi požgane ali ne. Po popisu naj se vrnejo v svoje kraje, da bi se lahko takoj lotili obdelovanja svojih kmetij. Če pa so njihove vasi požgane, bi del beguncev nastanili v cazinskem okraju do pomladi, pomladi pa bi se takoj vrnili v svoje kraje, kjer bi jim morali omogočiti, da bi lahko obdelovali svojo zemljo in gradili svoje hiše.

5. *Vprašanje mlinov.* Glede tega je bilo odločeno, da je potrebno opraviti kontrolo nad vsemi mlini, da bi ugotovili, kolikšno ceno zahtevajo od kmetov ter kakšen in kolikšen je njihov tedenski oziroma mesečni dohodek. Po tej ugotovitvi je potrebno določenim mlinarjem določiti, koliko morajo tedensko oziroma mesečno dajati za NOF, pri čemer je poudarjeno, da je ta prispevek, če je mogoče, potrebno določiti na prostovoljni podlagi.

Kontrola nad mlini mora biti stalna, da se ne bi dogajalo, da bi mlinar tisti delež, ki ga daje za NOF, ne preložil na ramena onih, ki mu prinašajo žito v mlin.

6. *Vprašanje žag.* Glede tega je bilo odločeno, da je potrebno opraviti kontrolo nad tem, koliko lastniki plačujejo za kubični meter posekanega lesa in potem določiti ceno, če je prejšnja previsoka. Po oceni dohodkov pa je potrebno ravnati tako kot v primeru mlinov, to je del dohodkov daje lastnik NOF. Žage, katerih lastniki so ustaši, pridejo pod kontrolo vojaških oblasti — komande področja, delati pa morajo izključno za vojsko ali za pogorele. In po možnosti tudi za pogorelce. Na podlagi odloka vrhovnega štaba, sodijo vse žage pod nadzorstvo tehničnega odseka vrhovnega štaba, toda mislimo, da bi bilo boljše, če bi sodile pod kontrolo NOO in da bi delale za vojsko, kadar bi to potrebovala. O tem je treba sprejeti načelno odločitev.

7. *Vprašanje kraje živine,* ki jo kmetje prepoznajo pri posameznih ljudeh. Odločili smo se, da posamezniki ne morejo na svojo roko jemati živine, temveč so jo dolžni prijaviti svojemu NOO, ta pa mora prek NOO v kraju, kjer je najdena živina, le-to vzeti in predati prvemu NOO. To vprašanje povzroča največ težav, ker ne gre samo za živino, temveč tudi za razne druge stvari. Priporočili smo jim, naj bi v takšnih vaseh ustanovili komisije, ki bi morale hitro reševati vsa ta vprašanja, da ne bi prihajalo do samovoljnega prilaščanja ukradene živine in drugih stvari.

8. *Vprašanje obdelovanja zemlje,* ki so jo ustaši dali posameznikom v obdelovanje. Odločili smo, da se dohodki od te zemlje, tisti del, ki naj bi bil plačan neodvisni državi, da obdelovalcu zemlje, če pa je le-ta premožnejši, se mu ga odvzame in preda obdelovalcu zemlje tisti del, ki bi ga bil moral plačati neodvisni državi Hrvatski, tisti del pa, ki bi moral pripadati njemu, mora predati NOO. Če je dal seme tisti, ki obdeluje zemljo, mu ga je potrebno vrniti.

9. *Vprašanje plačevanja taks* pri klanju živine. Odločeno je, da se teh taks ne plačuje, temveč da se lahko živino v klavnicah svobodno kolje, kmet pa lahko svobodno prinaša svoje pridelke na trg.

10. *Vprašanje tržnih cen* je bilo doslej svobodno in cene niso bile določene. Rezultat tega pa je hitro skakanje cen življenjskih potrebščin, ki so za nekatere proizvode poskočile celo za 200 %. Glede na to, da se na trgu v Bihaću pojavlja svobodno trgovanje z žitom, kakor tudi z vsemi drugimi življenjskimi potrebščinami, je gospodarskofinančni oddelek razpravljal tudi o tem vprašanju in sprejel naslednje ukrepe:

1. Da prek NOO organizira nakupovanje, oziroma odkup presežka žita od kmetov na svobodnem ozemlju po vnaprej določenih cenah za vse osvobojeno ozemlje.

2. Zagotoviti možnost, da bi plansko organizirali nabavljanje tistih proizvodov, ki jih na svobodnem ozemlju nimamo, to je sol, tobak in drugi nujni izdelki za kmečko gospodarstvo. V ta namen misli izdati gospodarskofinančni odsek ukaz o pogojih, po katerih lahko poteka nabavljanje teh izdelkov.

3. Določiti cene, oziroma maksimirati cene vseh življenjskih potrebščin na svobodnem ozemlju, da bi preprečili tihotapstvo, ki je danes v velikem razmahu, zaradi česar je nevarnost, da utegne velik del žita in živine oditi na okupirano ozemlje v korist okupatorjev, če tega ne bomo preprečili.

Da bi lahko izpolnili vse te naloge, je gospodarskofinančni odsek zainteresiral trgovce in obrtnike za ta svoj plan in jih pozval, da se združijo in zagotovijo finančne možnosti za odkup žita in za nakup tobaka. V ta namen smo jim rekli, da bo ves ta posel potekal pod nadzorstvom NOO, njihov delež v tem poslu pa bi bil samo dajanje denarja in nadzorstvo nad cenami. Za njihovo delo bi jim dali določen del nagrade, to je določili bi jim obrestno mero na vloženi denar. S tem namenom smo imeli sestanek s trgovci in obrtniki v Bihaću in do danes je že zbran denar, s katerim je že mogoče odkupiti žito ob prvem tržnem dnevu. Enako bomo poskusili tudi s trgovci v Livnu, ki imajo nalogo kupovati tobak.

Poleg tega mislimo zainteresirati trgovce tudi za odpiranje raznih delavnic kakor: delavnice opank, delavnice za podkvice in konjske komete, delavnice za sveče in pozneje tudi delavnice za tkanje blaga. Da bi omogočili živahnost in menjavo poljedelskih pridelkov med posameznimi osvobojenimi območji, predlagamo, da bi izdali bone, ki bi služili kot plačilno sredstvo. Ti boni bi bili plačljivi po določenem roku, brž ko pa bi prišli do večjih denarnih sredstev, bi bili plačljivi takoj. Z boni bi si pomagala v glavnem vojska.

Izvršni odbor Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je sprejel odlok, da izdela obligacije in opravi vpisovanje posojila v vrednosti 300,000.000 milijonov (tekst in načrt obligacij prilagamo).

Na koncu se zastavlja vprašanje, in to vprašanje postavljajo nekateri NOO pa tudi svetniki, predvsem iz Hrvatske: ali lahko opravljamo trgovino z okupatorjem in to za nujne predmete kot so sol, petrolej in papir. Odgovoril sem jim, da ne moremo, da pa te predmete lahko nabavljamo prek posameznikov pod pogojem, da jih zamenjamo za žito, ali da jih kupujemo za gotovino. Tovariši iz Hrvatske postavljajo vprašanje nabave papirja, ki bi ga lahko nabavljali za meso in druge življenjske potrebščine.

To so v glavnem vprašanja, ki so se doslej postavljala pred finančnogospodarski odsek in katera je finančnogospodarski odsek rešil.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

26. 12. leta 1942

Izvršni odbor AVNOJ
Gospodarskofinančni odsek
Ivan Milutinović, s. r.

OBVESTILO O USTANOVITVI ZDRAVSTVENEGA ODSEKA IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

IZVRŠNI ODBOR AVNOJ

Zdravstveni odsek

Št. . . .

Decembra 1942

Bihać

Pri izvršnem odboru Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je poleg drugih odsekov ustanovljen tudi odsek za zdravstvo. Dolžnost tega odseka je, da skrbi za varovanje in dvig zdravstvenega stanja najširših ljudskih slojev.

Znano je, da je bilo zdravstveno stanje širokih ljudskih slojev v naši domovini tudi pred sedanjimi dogodki izredno slabo, predvsem na deželi, v nekaterih krajih pa celo zelo slabo. Ureditev večine naselij ni ustrezala niti najosnovnejšim higienskimi zahtevam. Ljudstvo je živelo v tesnih, mračnih, vlažnih in neurejenih stanovanjih, slabo jedlo, nosilo slabo obleko in obutev in opravljalo težka in naporna dela brez zadostnega počitka. Zavest o čistoči je bila na nizki stopnji. V takšnih življenjskih okoliščinah so mnogi kraji v naši domovini bili in morali biti žarišča raznih nalezljivih bolezni (pegavica, trebušni tifus itd.), ki so se včasih spremenile v epidemije in zdesetkale naše prebivalstvo. V takšnih okoliščinah je seveda moralo biti visoko število obolelih in smrtnih primerov zaradi tuberkuloze, tudi smrtnost otrok je morala biti visoka. Režimi, ki so več kot dvajset let vladali v naši deželi, niso dosti storili za to, da bi popravili zdravstveno stanje v naši deželi. Njihova glavna skrb ni bila ne ekonomsko ne zdravstveno ne prosvetno dviganje ljudstva. Tudi tisti maloštevilni ukrepi, ki so bili storjeni v zdravstvu, so bili izvedeni zaradi pritiska javnega mnenja, pod pritiskom gibanja v širokih, predvsem delavskih slojih. Vsi ti ukrepi so bili nezadostni, površni, opravljeni brez vsakršnega načrta in neorganizirani. Poleg tega je bilo vse to delo večinoma opravljeno birokratsko prek uradniškega aparata, s predpisi in odredbami. Široki ljudski sloji od takšnega dela niso občutili in tudi niso mogli občutiti nikakršne osebne koristi. Medicina je napredovala, ljudstvo pa je bilo še naprej prisiljeno, da se za pomoč obrača k tako imenovanemu ljudskemu zdravstvu (zelišča, vražeeverstvo itd.).

V takšnih zdravstvenih okoliščinah je našo domovino doletela ta strašna vojna. Zaradi težkega in bolj napornega življenja v vojnem času, zaradi pomanjkanja hrane, obleke in obutve, zaradi mešanja različnega prebivalstva, večje nesnage, pomanjkanja ustreznih sredstev za preprečevanje in zdravljenje bolezni, prinaša vsaka vojna v dežele, ki jih zajame, veliko poslabšanje zdravstvenih razmer. Posebno je to povzročila ta vojna, v kateri fašistični okupatorji, katerim pomagajo domači izdajalci, četniki in ustaši, počnejo najbolj brezobzirno ropanje in puščajo za seboj pustošenje brez primere (požiganje domov, ropanje hrane, obleke in obutve in drugih življenjskih potrebščin). Zaradi takšnih razmer nam nenehno preti nevarnost množičnega umora. Posebna nevarnost nam grozi zaradi nalezljivih bolezni, to se pravi zaradi tistih bolezni, ki se prenašajo z bolnega na zdravega človeka (pegavica, trebušni tifus, gripa, itd.). Klice teh

bolezni se posebno razbohotijo v vojnem času, zaradi izčrpanosti in izmučenosti, ki je posledica vojne, pa tudi po koncu vojne. Pojav takšnih bolezni v sedanjem trenutku ne bi povzročil samo velike škode v naši deželi, temveč bi omajal tudi vse dosedanje pridobitve v našem narodnoosvobodilnem boju.

Kaj moramo storiti, da bi se ubranili tej nevarnosti? V našem zaledju nimamo zdravstvenih organov, prek katerih bi lahko izpeljali potrebne ukrepe, da bi se obranili omenjeni nevarnosti in da bi storili to, kar je v današnjih razmerah mogoče storiti glede boljšega zdravja ljudstva in razvijanja higijenske zavesti v najširših ljudskih slojih. Ker takšnih organov nimamo, pomeni, da moramo ustanoviti druge organe, ki bi prave vsaj nekoliko nadomestili.

Zato je sprejeta odločitev, da se pri vsakem narodnoosvobodilnem odboru (vaškem, občinskem, okrajnem) ustanovijo *zdravstvene sekcije* kot pomožni organi za delo na zdravstvenem področju. Toda to še ni dovolj; da bi neko delo, tudi delo na zdravstvenem področju, bilo uspešno, mora biti organizirano. Zato morajo zdravstvene sekcije predvsem imeti program dela, ki je uresničljiv v sedanjih razmerah. Dalje, za delo pri zdravstvenem prosvetljevanju ljudstva morajo zainteresirati široke ljudske množice in se v svojem delu opreti na vse protifašistične organizacije (mladinske organizacije, antifašistično fronto žena). Zato morajo imeti sestanke, zборе, konference in sploh v ta namen izkoristiti vsako ugodno priliko.

V sedanjih razmerah, ko je veliko število moških prevzelo borbene dolžnosti, morajo največji del zdravstvenega kakor vsega drugega dela v zaledju prevzeti ženske in dekleta. Na ta način se bodo dostojno oddolžile narodnoosvobodilnemu boju. Vse ljudstvo je treba vključiti v aktivno sodelovanje pri ohranjanju in dviganju ljudskega zdravja, kajti takšno delo bo dalo vidne rezultate samo, če bo zajelo široke ljudske množice. To je posebej potrebno poudariti v sedanjih trenutkih. Kakor je potrebno vključiti ljudstvo v aktivno sodelovanje pri narodnoosvobodilnem boju, ga je potrebno vključiti tudi v sodelovanje na zdravstvenem področju, ker je takšno delo neločljivo povezano z narodnoosvobodilnim bojem. Kolikor bo to delo bolje organizirano toliko bo tudi ta boj lažji in uspešnejši.

In končno, člani zdravstvenih sekcij ne smejo nikoli pozabiti, da niso samo zdravstveni, temveč tudi politični delavci. Zastavljene naloge bodo dosegali predvsem s svojim zgledom, s propagando, s prepričevanjem ljudskih množic o koristnosti takšnega dela. Kazni za neizpolnjevanje predpisov je potrebno omejiti na najmanjšo mero, po možnosti jih sploh izključiti, ne pa brez vsakršnega vnaprejšnjega prepričevanja izdati vrsto odredb in vse delo spremeniti v izrekanje kazni zaradi neizpolnjevanja teh odredb. Če pa je potrebno izreči kakšno kazen, tedaj mora biti plod iskrenega in globokega splošnega prepričanja, da je ta kazen nujno potrebna in za služena.

CILJI ZDRAVSTVENIH SEKCIJ NAČIN NJIH VOLITEV IN NJIH ORGANIZACIJA

Zdravstvene sekcije so središče higienskoprosvetnega in drugega zdravstvenega dela na svojem področju, vendar pa to niso nekakšne posebne oblasti, neodvisne od narodnoosvobodilnih odborov, temveč samo pomožni organi narodnoosvobodilnih odborov za delo na zdravstvenem področju. Program dela za svoje področje izdelajo sporazumno z narodnoosvobodilnim odborom, kateremu poročajo o doseženih rezultatih in od katerega zahtevajo potrebno podporo in pomoč. Zdravstvene sekcije se obračajo k oblastem ali organizacijam prek svojih narodnoosvobodilnih odborov.

Zaradi hitrejšega organiziranja zdravstvenih sekcij je potrebno njih izvolitev opraviti na naslednji način. Krajevni narodnoosvobodilni odbor določi enega svojih članov v zdravstveno sekcijo. To isto stori krajevni odbor Antifašistične zveze žena in krajevni odbor mladine; upoštevajo naj pri tem, da je treba izbrati najboljše in najbolj aktivne tovariše. Narodnoosvobodilni odbor skliče sestanek, na katerem kandidati predstavijo plan in program dela in na katerem zahtevajo odobritev za izvolitev teh tovarišev v zdravstvene sekcije. Krajevni sestanek lahko, če so za to opravičeni razlogi, predloži tudi druge kandidate. V občinsko zdravstveno sekcijo sodijo: en član občinskega narodnoosvobodilnega odbora, ena predstavica občinske organizacije antifašistične fronte žena, predstavnik občinske mladinske organizacije, kakor tudi predstavnik komande mesta v danem kraju, če pač je. V okrajno zdravstveno sekcijo sodijo: en predstavnik okrajnega narodnoosvobodilnega odbora, en predstavnik okrajne organizacije antifašistične fronte žena, predstavnik okrajne organizacije mladine in predstavnik komande mesta. Vsi zdravniki na ozemlju občine oziroma okraja postanejo svetovalci občinskih oziroma okrajnih zdravstvenih sekcij.

Število članov zdravstvene sekcije ni nujno strogo omejeno; v glavnem je odvisno od velikosti in razprostranjenosti naselja, kakor tudi od večje ali nižje stopnje zdravstvenih razmer prebivalstva. Člani vsake zdravstvene sekcije iz svoje srede izberejo vodjo.

PROGRAM DELA ZDRAVSTVENIH SEKCIJ

Zdravstvene sekcije bodo v prvi vrsti skrbale za to, da na njihovem področju ne izbruhne nalezljiva bolezen. Ni potrebno, da bi natančno ugotovile vrsto nalezljive bolezni, dovolj je, da samo posumijo, da se pojavlja bolezen takšne vrste. Nalezljive bolezni je spoznati po tem, da se običajno pojavijo na hitro, z visoko vročino, in predvsem po tem, da z istimi ali podobnimi znaki boleznijo zbolijo več ljudi. Zato, ker veliko ljudi po vrsti zbolijo, drug za drugim, je ljudstvo ta pojav poimenovalo »redosled«. Če se poleg omenjenih znakov pri bolniku pojavijo tudi ospe (izpuščaji) po telesu, tedaj je večja verjetnost, da gre za nalezljivo bolezen.

Da bi preprečile izbruh nalezljivih bolezni, bodo zdravstvene sekcije ukrenile vse potrebno glede čistoče stanovanj, dvorišč, ulic, telesa, obleke, perila, kakor tudi glede preskrbovanja prebivalstva z zdravo pitno vodo.

Najbolj bistveni med temi ukrepi so:

1. *Boj proti ušivosti* — uši, in samo uši prenašajo težko in nevarno nalezljivo bolezen pegasti tifus. Vsaka zdravstvena sekcija mora kot eno najbolj važnih nalog zastaviti nalogo, da iztrebi ušivost na svojem področju. Vsi otroci morajo biti na kratko postrizeni in to je potrebno priporočiti tudi odraslim moškim. Ljudi je potrebno prepričevati, da vsak dan pregledajo perilo, obleko in posteljnino zaradi uši. Če so v neki hiši uši, je treba čim pogosteje preoblačiti perilo in posteljnino in to poleg pranja tudi prekuhavati, ker samo s pranjem uši ni mogoče uničiti.

Če ti ukrepi ne bodo izvedeni in če v kratkem času ušivost ne bo izkoreninjena, tedaj bodo zdravstvene sekcije takoj ukrenile vse potrebno, da bi izdelali aparat za uničevanje uši s pomočjo vodne pare in bo določila ljudi, ki bodo šli s tem aparatom od hiše do hiše, da bi uničevali uši v obleki, posteljnini in perilu.

Takšnega aparata ni težko narediti. Zaradi sporazumevanja ga bomo imenovali partizanski dezinfekcijski sod. Tu navajamo dvojce načinov za izdelavo takšnih sodov.

a) Vzamemo bencinski sod in ga postavimo na trinožnik, da bi lahko pod njim zakurili ogenj in pogreli vodo v sodu. Na bencinski sod postavimo lesen sod, katerega dno je preluknjano. Leseni sod je lahko tudi širši kot bencinski, toda luknje na dnu ne smejo biti zunaj premera bencinskega sode, da vodna para ne bi uhajala. Spodnja površina pokrova na lesenem sodu mora biti izdolbena, da se pripoji na zgornji rob bencinskega sode. Na pokrov lesenega sode moramo postaviti 50 kg težak kamen. V zgornji del sode je treba namestiti prečke s kljukami iz žice za obešanje oblačil in drugih stvari. Namesto bencinskega sode je mogoče uporabiti tudi kotel.

Stvari morajo ostati v sodu pod paro najmanj 1 uro od trenutka, ko začne voda v bencinskem sodu vreti. Potem dvignemo pokrov, stvari pobereemo iz sode in jih nekaj časa pustimo na zraku, po možnosti na soncu. Pri tem je treba preveriti, če so uši uničene.

b) Druga vrsta aparata pa je narejena samo iz bencinskega sode. Sod postavimo na trinožnik, da lahko pod njim zakurimo ogenj. V spodnji tretjini sode je treba pustiti prostor za vodo. Na tej višini nastavimo prečke ali mrežo, ki stoji na trinožniku. Da stvari ne bi zgorele, postavimo na notranjo stran sode deščice, ki preprečujejo dotik stvari z notranjo površino sode. Vse ostalo je enako kot pri prvi vrsti aparata. Ta vrsta aparata je uporabnejša kot prva, toda v njej ne moremo prekuhati toliko stvari kot v prvem aparatu.

Ta dva aparata nista koristna samo za uničevanje uši, temveč tudi za uničevanje nalezljivih klic v obleki, perilu in posteljnini (na primer ob epidemiji trebušnega tifusa).

2. *Preskrbovanje z zdravo pitno vodo.* — Zdravstvene sekcije morajo skrbeti za to, da je prebivalstvo preskrbljeno z zdravo pitno vodo, ker se z okuženo vodo, poleg drugega, prenašajo klice črevesnih nalezljivih bolezni (trebušni tifus, driska itd.). Od vseh voda je mogoče šteti za vodo, ki je dobra za pitje, samo globoko talno vodo, ki prodira navzven kot izvir. Pri uporabi takšne vode je potrebno paziti, da je ne bi zamazali na samem izviri. Pri izviri pa je treba paziti na to, da voda ne postane motna, pred-

vsem po dežju. Če se to zgodi, pomeni, da je izvir v stiku z zemeljsko površino in da se voda v njem lahko kaj hitro zablati. Okolico izvira je treba ograditi. V bližini izvira ne sme biti gnojišč niti prostorov, kjer ljudje odlagajo svoje odpadke. Če se uporablja voda iz rek ali potokov, je treba paziti, da vode ne onesnažuje naselje, ki je nad krajem, odkoder jemljemo vodo, da se v vodo ne zliva gnoj, odpadki, nesnaga od pranja perila in tako naprej. Pri nas so cisterne in vodnjaki večinoma nepravilno zgrajeni, zato je treba vodo iz njih šteti kot sumljivo, predvsem v krajih, kjer so črevesne nalezljive bolezni (trebušni tifus, driska itd.). Dober vodnjak mora biti najmanj pol metra nad zemljo, globok mora biti najmanj 6 m, od znotraj cementiran in zaprt. Vodo iz vodnjaka je treba črpati s črpalko. Takšnih vodnjakov je pri nas zelo malo. Ker takšnih, po predpisih zgrajenih vodnjakov ni, se moramo izogibati vsemu, kar bi utegnilo okužiti vodo v vodnjaku. Vodnjak mora biti ograjen in na njem mora stati pokrov. V bližini vodnjaka ne sme biti gnojišča ali stranišča. Prav tako ne sme biti v bližini dreves z globokimi koreninami, ker se poleg korenin lahko izliva v vodnjak voda s površine zemlje. Paziti je treba, da se voda, uporabljena za pranje, ne zliva v vodnjak, in da je okolica vodnjaka pokrita z ilovico ali sloji zemlje, ki ne prepuščajo vode. Na vodnjaku mora biti skupno vedro za zajemanje vode, da se voda ne bi onesnažila zaradi posode iz raznih hiš, v katerih utegnejo biti bolniki ali ljudje, ki so preživeli neko nalezljivo bolezen in v sebi še nosijo klice nalezljive bolezni (kliconosci). Iste ukrepe je treba upoštevati tudi pri cisternah. Če se v mestu pojavijo primeri črevesnih nalezljivih bolezni, je treba piti samo prekuhano vodo (voda mora vreti najmanj 5 minut).

3. *Čistoča stanovanj.* — Nenehno je treba skrbeti, da so stanovanja in dvorišča čimbolj čista. Stanovanja in hleve je treba čim pogosteje beliti, tla pa ribati z vročim lugom. Hrana mora biti spravljena, da nanjo ne bi padal prah in v toplem vremenu muhe, ki lahko prenašajo klice različnih nalezljivih bolezni. Gnojišča morajo biti oddaljena od stanovanj, pa tudi od izvirov, potokov, cistern ali vodnjakov. Pri vsaki hiši je treba narediti vsaj preprosto stranišče, ograjeno z deskami ali vejami. Luknja za stranišče mora biti globoka in od vodnjaka ali cisterne oddaljena najmanj 25 metrov. Preprečevati je treba grdo in nevarno navado, da se potreba opravi kjerkoli. Odpadke v stranišču je potrebno kdaj pa kdaj prekriti s plastjo zemlje ali pa, kar je še boljše, pogosteje polivati z apnenim mlekom (apneno mleko dobimo tako, da vzamemo kilogram negašene ga apna in ga prelijemo z litrom vode, potem pa dodamo še tri litre vode.) Ko je straniščna jama polna, jo je treba napolniti z zemljo in izkopati drugo. V mestih pa je potrebno narediti javna stranišča.

4. *Čistoča telesa.* — Treba se je lotiti kar največje propagande za vzdrževanje čistoče telesa. Vsi hišni člani se morajo kopati vsaj enkrat tedensko. Noge si morajo pogosteje umivati. Posebno si je treba prizadevati, da se uveljavi lepa in koristna navada umivanja rok pred jedjo. Zaradi umazanih rok se kaj lahko prenašajo klice črevesnih nalezljivih bolezni (trebušni tifus, driska itd.); zato se te bolezni tudi imenujejo bolezni umazanih rok. Če bi se od vseh ukrepov ukoreninilo samo umivanje rok pred jedjo, bi bilo pri nas mnogo manj primerov trebušnega tifusa, kakor jih je zdaj.

Ko govorimo o vzdrževanju čistoče telesa, se takoj pripominja, da ni mila. Po navadi se misli, da mila ni mogoče narediti brez kamene sode, ki jo je v sedanjih razmerah zelo težko ali nemogoče dobiti. Zelo malo znano je, da je mogoče narediti dobro milo tudi brez kamene soli. Navodilo za izdelavo takšnega mila je naslednje: deset kilogramov pepela in 5 kg negašenega apna prelijemo s 40 litri vrele vode, premešamo in pustimo stati tri dni. Tekočino odcedimo. Na prvi (stari) pepel in apno nalijemo še 10 litrov vrele vode in naslednji dan tekočino zopet odcedimo. Potem vzamemo 10 kilogramov maščobe (loja, masti, mesnih odpadkov) in kuhamo v prvih 40 litrov odcejene tekočine, nakar počasi dodajamo ostalih 10 litrov odcejene tekočine. Čez pet do šest ur kuhanja odstavimo z ognja in zlijemo v posodo, obloženo z vlažno cunjо.

5. *Žganje živega apna.* — Ena pomembnih nalog zdravstvenih sekcij mora biti preskrbovanje z zadostno količino apna za beljenje prostorov in za druge potrebe; brž ko to omogočajo razmere, je potrebno žgati živo apno. Znano je, da je apno dobro in mnogostransko uporabno dezinfekcijsko sredstvo (sredstvo za uničevanje nalezljivih klic). Uspešno ga je mogoče uporabiti tudi za preprečevanje živalskih okužb. Omenili smo, da je mogoče uporabljati apno tudi za izdelovanje mila, namesto kamene sode.

6. *Nabiranje zdravih rastlin.* — Zdravstvene sekcije morajo organizirati zbiranje, sušenje in hranjenje zdravih rastlin. Ker zdaj ni čas za takšno delo, bodo podrobna novodila o tem izdana pozneje.

7. *Uničevanje živalskih trupel.* — Zdravstvene sekcije morajo poskrbeti za to, da se vso živino, ki pogine, takoj globoko zakoplje ali zažge. Če poginulo žival zakopljemo, je jamo potrebno preliti z apnenim mlekom. Da bi apneno mleko prodrlo čim globlje do delov poginule živine, katere uničujemo, je najbolje truplo razkosati, pri čemer pa je treba paziti, da se tisti, ki to dela, ne okuži. Nož, ki ga pri tem uporablja, je potrebno prekuhati v vreli vodi (voda mora vreti najmanj 20 minut).

8. *Boj proti steklini.* — Da ne bi prišlo do okuženja s steklino, tako pri živini kot pri ljudeh, morajo zdravstvene sekcije takoj odrediti, da morajo biti psi privezani. Opozarjamo, da je v naših krajih že več smrtnih primerov pri ljudeh zaradi stekline, danes pa nam ni mogoče opraviti cepljenja oseb, ki so jih ugriznili stekli ali zaradi stekline sumljivi psi. Zato je ta ukrep potrebno kar najstrožje izvršiti. Vse pse, ki se klatijo, je potrebno pobiti.

9. *Boj proti garjam.* — Zdravstvene sekcije se morajo najostreje boriti zoper garje. Za zdravljenje te bolezni je mogoče uporabiti različna sredstva (na primer žvepleno mazilo), toda do teh sredstev danes težko pridemo. Zato priporočamo kot dokaj dobro in neškodljivo sredstvo notranjo korenino smrdljike. Korenino je treba kuhati v mleku toliko časa, da nastane kašasta tekočina. Preden se namažemo s to tekočino, se je potrebno okopati z blagim lugom in šele nato namazati. Mazanje brez kopanja je potrebno obnoviti vsak večer, pet do šest dni. Po tem se je potrebno zopet okopati, obleči čisto perilo in obleko, slečeno obleko, perilo in posteljnino pa prekuhati ali dati nad paro v partizanskem sodu.

10. *Ukrepi v primeru pojava nalezljivih bolezni.* — Če se pojavi nalezljiva bolezen, bo zdravstvena sekcija takoj, po najkrajši poti, obvestila najbližjega zdravnika v zdravstvenem odseku AVNOJ. Poleg tega bo zdravstvena sekcija takoj storila vse ukrepe, da takšnega bolnika izolira, po možnosti v svetli in čisti sobi. Iz sobe je treba odstraniti vse predmete, ki niso potrebni za nego bolnika. Določiti je treba ustrezno osebo, ki bo negovala bolnika. Ta oseba mora zelo paziti na čistočo svojega telesa in obleke, predvsem pa na čistočo rok. Iztrebke, urin in izpljunke bolnika je treba prelivati z apnenim mlekom in zlivati v straniščno luknjo. Vse obiske bolniku je treba prepovedati. Če bolnik umre, je potrebno prepovedati zbiranje ljudi zaradi pogrebov, prav tako pa tudi zbiranje po pogrebu, na sedmini. Če se pojavi več primerov neke nalezljive bolezni, je treba prepovedati promet med tem krajem in drugimi. Zdravstvena sekcija mora storiti ukrepe, da se na njenem področju uredi privatna hiša za osamitev in namestitev bolnikov, ki so zboleli za nalezljivo boleznijo.

11. *Povezanost zdravstvenih sekcij z vojno saniteto.* — Kadar gre naša vojska skozi naselje, mora zdravstvena sekcija takoj stopiti v stik z vojno saniteto, da ji daje potrebna obvestila o zdravstvenih razmerah v kraju in ukrene vse potrebno za udobno namestitev naših borcev in ranjencev. Najbolje je, da borce in ranjence namestimo v dobro očiščenih privatnih hišah, v katerih ni bilo primerov nalezljive bolezni. Za ta namen je potrebno predvideti določene hiše. V trgih morajo biti določene hiše za namestitev vojske in ranjencev, ki pridejo skozi trg. Poleg tega morajo zdravstvene sekcije v trgih poskrbeti tudi za javna kopališča za vojsko in ljudstvo. Poleg kopališča mora biti tudi dezinfekcijski aparat, ki ne služi samo za uničevanje klic temveč tudi za uničevanje uši.

Med sanitetno službo v zaledju, katere važni organi so zdravstvene sekcije, in med organi vojne sanitete mora biti stalno in tesno sodelovanje. Organi vojne sanitete so v tem smislu že dobili potrebna novodila. Zaradi tega zdravstvene sekcije lahko in so tudi dolžne sodelovati z organi vojne sanitete in od njih zahtevati potrebno strokovno pomoč in nasvete.

12. *Poročilo o delu.* — Vaške zdravstvene sekcije bodo prek narodnoosvobodilnih odborov pošiljale najmanj enkrat na vsakih 15 dni poročila o zdravstvenih razmerah in o svojem delu občinskemu narodnoosvobodilnemu odboru, ki bo s svojo zdravstveno sekcijo uredil ta poročila in jih poslal okrajnemu narodnoosvobodilnemu odboru. Ta bo ravnal prav tako in bo poslal poročilo zdravstveni sekciji AVNOJ.

Prvo poročilo mora dati sliko zdravstvenih razmer v kraju. Odgovoriti je treba na naslednja vprašanja:

- a) Koliko je v kraju prebivalcev in koliko hiš?
- b) Ali so nalezljive bolezni in katere (če ni mogoče ugotoviti vrste nalezljive bolezni, označiti, kateri so njeni glavni znaki)?
- c) Kakšne so stanovanjske razmere v kraju (čistoča hiš, dvorišč, ulic, ali so stranišča in koliko jih je, kakšna so in kako so vzdrževana, ali so dezinfekcijski aparati, javna kopališča, javna stranišča)?
- d) S kakšno vodo za pitje in za druge potrebe se preskrbuje kraj? Ali je voda izpostavljena okužbi?
- e) Kako je glede hrane, obleke in obutve?
- f) Ali so v kraju begunci, koliko in od kod so, kako so preskrbljeni?

- g) Ali so v kraju pogorelci in kako žive?
- h) Ali so v kraju otroci brez staršev, koliko in kako so preskrbljeni?
- i) Ali so pojavi okužbe živali (po možnosti označite kakšne in če prehajajo na ljudi)?

V naslednjih poročilih je potrebno označiti morebitne spremembe glede na vprašanja, ki jih zajemajo zgornje točke, in nakazati dosežene rezultate. Poročila morajo biti kratka in točna (točno je potrebno označiti, kaj je doseženo glede uničevanja ušivosti, koliko hiš je prebeljenih, koliko stranišč je narejenih, kaj je storjenega v pogledu preskrbovanja prebivalstva z zdravno pitno vodo itd.). V poročilu je potrebno navesti tudi, kakšne so ovire pri izpolnjevanju tega programa.

Z namenom, da bi čimprej in čim popolneje uresničili zastavljene naloge, bodo okrajni narodnoosvobodilni odbori takoj po ustanovitvi zdravstvenih sekcij v vaseh in občinah skupaj z izvoljenimi sekcijami, določili prvi udarni teden zdravstva za ves okraj. Takšne udarne tedne zdravstva je potrebno po določenem času ponoviti.

V tem programu dela zdravstvenih sekcij so podane samo glavne črte. Narodnoosvobodilni odbori ga bodo s svojimi zdravstvenimi sekcijami prilagajali razmeram v določenem kraju in našli oblike dela in propagande, s katerimi bodo dosegali najboljše rezultate.

Iz programa dela je videti, da ni neuresničljiv. Če se bomo skupaj lotili dela bomo zastavljeni program dokaj lahko uresničili. To pa smo dolžni storiti tako v korist zdravja številnega prebivalstva, kot v korist zdravja naše narodnoosvobodilne vojske, kateri moramo pomagati in jo varovati kot punčico svojega očesa, kajti od uspehov boja naše vojske in od njene moči ni odvisno samo to, da bi se ta vojna čimprej in s čim manj žrtvami končala, temveč tudi, da nastanejo pogoji za srečnejše in boljše življenje naših narodov. S tem boljším in srečnejšim življenjem je razumeti tudi boljše življenje naših ljudi v zdravstvenem pogledu. Če se pojavijo nalezljive bolezni v našem zaledju, to ne pomeni nevarnosti samo za civilno prebivalstvo temveč tudi za vojsko. Novi borci prihajajo iz ljudstva, vojska gre skozi naseljene kraje in tabori v njih, v teh mestih se preskrbuje z vodo, živežem in drugimi potrebščinami. Največje število obolenj nalezljivega značaja ne izvira v vojnih enotah, temveč v civilnem prebivalstvu. Kadar po pravici pravimo, da je treba dati vse za fronto, se moramo zavedati tudi, da zdravo zaledje pomeni zdravo fronto. Torej v boj za ohranitev zdravja, v boj proti nalezljivim boleznim.

Okrajni narodnoosvobodilni odbori se morajo takoj lotiti ustanavljanja občinskih in vaških zdravstvenih sekcij in morajo o tem obvestiti zdravstveni odsek AVNOJ.

Izvoljene zdravstvene sekcije bodo na sestankih, zborovanjih in konferencah brale ta navodila in razlagale njihov pomen.

Da bi lahko zastavljene naloge čim hitreje in uspešneje uresničili, zdravstveni odsek AVNOJ že pripravlja tečaj za zdravstvene pomočnike, ki bodo kot osebe, ki so dobile določeno strokovno znanje, pomagali zdravstvenim sekcijam v boju zoper nalezljive bolezni.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Za zdravstveni odsek AVNOJ
Sima Milošević, s. r.¹

¹ARP, Beograd, AVNOJ št. 12a.

Da bi čim uspešneje delali na področju veterinarstva, tako v zaledju kot pri naši vojski, so veterinarji partizani mnenja, da bi bilo potrebno organizirati veterinarsko službo. Od tega, kako bo organizirana, bo odvisen tudi njen uspeh. Zato s tem namenom dajemo nekaj predlogov.

1. Veterinarstvo je potrebno postaviti pod določen odsek in mislimo, da bi bilo najprimerneje pod odsek za zdravstvo, ki bi vodil vse zadeve, ki zadevajo veterinarstvo. Pri tem ne smemo pozabiti, da ima veterinarstvo poleg čisto veterinarsko kurativne dolžnosti tudi preventivno higiensko službo. To zadnje je velikega pomena danes, ko naša vojska predstavlja veliko vojaško organizacijo in moramo budno paziti na zdravje naših tovarišev, da ga ne bo ogrožala nezdrava hrana. Žalostno je dejstvo, da veliko število naših tovarišev danes boleha zaradi glist, kar je vse posledica uživanja nezdravega mesa. Še danes se pripravlja meso in mesni proizvodi za našo vojsko brez veterinarske strokovne kontrole, zato je velika nevarnost, da se naši tovariši okužijo s kakšno drugo nalezljivo boleznijo (tifus, tuberkuloza, itd.), ker smo v krajih, kjer vladajo mnoge nalezljive bolezni v endemični obliki. Zato mislim, da bi bilo potrebno veterinarstvo organizirati predvsem v tem smislu, to se pravi, da je vsaj za zdaj v službi naših vojnih enot. Dolžnost tega odseka bi torej bila, da bi nastavljal veterinarje tja, kjer bi sodil, da so najbolj potrebni. Kjer veterinarjev ne bi postavljali pri vojnih enotah, bi jih morali nujno nastavljeti v neposredni bližini enot. Poleg pregledovanja živeža bi bila njihova dolžnost tudi zdravljenje naše živine in živine ljudi v kraju, kjer bi bili. Odsek bi določal, kje naj se odprejo takšne ambulante.

2. Dolžnost odseka bi bila, da bi zbral vsa veterinarska zdravila na katera naletimo, ko osvobodimo določeno mesto. Doslej so bila ta zdravila uničena, čeprav predstavljajo neprecenljivo vrednost in korist za ljudstvo. Odsek bi moral odpreti centralno veterinarsko lekarno, v kateri bi bila vsa ta zdravila. Pripominjam, da nikakor ne moremo pomagati ne naši živini in ne živini kmetov, če nimamo zdravil. Le-teh pa bo čez določen čas vedno manj in manj in moramo že zdaj misliti na to, da pravočasno pripravimo dovolj zdravil, da ne bi v primeru živinske okužbe ostali brez moči.

3. Naloga odseka bi bila, da poskrbi, da pridemo do kadra, veterinarskega osebja, ki ga je zelo malo, a je zelo potreben. Kakor v Rusiji, naj bi tudi pri naših veterinarskih ambulantah začeli veterinarske tečaje za pomožno osebje. Po končanem tečaju bi se ti tovariši zopet vračali v svoje vasi in nudili prvo pomoč oboleli živini. Ti kadri bi bili zelo koristni za naše gibanje in za svoje vasi.

4. Odsek bi moral poskrbeti, da bi za potrebe naših konjev pri vojnih enotah, pa tudi za potrebe naših kmetov, takoj začeli kovati podkve, ki jih danes ni mogoče dobiti. Naši konji bodo pozimi nesposobni za delo in gibanje, če jih že sedaj ne bomo podkovali z zimskimi podkvami. Poleg tega se je živina naših kmetov zbosila, kmet pa nikjer ne more dobiti potrebnih podkev. Močno bi mu pomagali, če bi mu dali potrebne podkve za njegovo živino. V Drvarju imamo dosti starega železa in tam urejeno

kovačnico, morali bi samo mobilizirati kovače, pa bi imeli dovoljno količino podkev. Te podkve bi lahko dali ljudstvu v zameno za živež.

4. Odsek bi moral urediti delavnico za popravilo sedel, ker le-ta, če niso v redu, povzročajo obolenja in onesposobljajo naše konje.

5. Dolžnost odseka bi bila, da skrbi za prehrano naše živine in živine kmetov v pasivnih krajih. Zbrati bi moral vse zaloge živinske krme in doseči, da se z njo razpolaga. Veterinarski referenti pri brigadah bi morali biti vnaprej obveščeni o tem, kje lahko preskrbijo krmo za živino. Če bi poznali točno število konj v neki enoti, bi lahko dobili prek vaških odborov samo določeno količino sena, tako da se ne bi moglo več dogajati, da bi brezobzirno trošili in razsipali živinsko krmo.

6. Odsek bi moral skrbeti, kolikor je to mogoče, za razmnoževanje živine, da je ne bi klali, temveč ohranili za selekcijo in ploditev.

Mislím, da veterinarska služba zdaj lahko največ koristi, in naši vojski bi koristilo, če je ne bi pustili zgolj kot službo v zaledju, temveč bi jo hkrati postavili v službo ljudstva in njegovih potreb.

Organizacijo veterinarske službe imam za nujno in bi jo bilo treba takoj izpeljati.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Veterinar¹

Dr. . . .

POROČILO SOCIALNEGA IN ZDRAVSTVENEGA ODSEKA IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

SOCIALNI ODSEK

Najvažnejši socialni problem, ki ga je treba rešiti — pa čeprav le začasno — v okviru socialnega odseka AVNOJ, je problem zbiranja in oskrbovanja tisočev beguncev in pogorelcev, tisočev otrok brez staršev na našem osvobojenem ozemlju.

Do sedaj so ta vprašanja brez vsakršnega sistema in od primera do primera reševali posamezni NOO ali komande mesta. Podatkov o številu požganih hiš v posameznih občinah in okrajih ni bilo in jih ni, prav tako pa tudi niso zbrani podatki o številu beguncev, pogorelcev ali sirot na osvobojenem ozemlju.

Socialni odsek se zdaj loteva sistematičnega zbiranja vseh teh podatkov, brez katerih si ni mogoče zamišljati učinkovitega in vseobsegajočega dela pri reševanju vprašanj zbiranja in oskrbovanja številnih beguncev. S tem namenom bomo v teh dneh poslali vsem okrajnim NOO vprašalnik

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 13 — Do ustanovitve takšnega posebnega odseka ni prišlo, čeprav sta tako izvršni odbor AVNOJ v času svojega mandata, kakor tudi KNOJ močno skrbela za živino, s katero je razpolagala NOV in POJ in za tisto, ki jo je naše ljudstvo pred sovražnikom skrivalo v gozdovih. Izvršni odbor AVNOJ je veterinarsko službo vključil v področje dela zdravstvenega odseka, kar je razvidno iz poročila dr. Sime Miloševića, člana izvršnega odbora AVNOJ, z dne 26. 12. 1942.

(questionnaire), da bi potrebno gradivo čimprej zbrali. Ni dvoma, da bodo pri zbiranju podatkov naleteli na velike ovire, ker še NOO sami niso vzpostavljeni in torej ne izpolnjujejo nalog, ki so jim dane. Načela, po katerih je treba reševati vprašanja beguncev in pogorelcev so naslednja:

1. Narodnoosvobodilni odbori na ozemlju, na katerem so begunci ali pogorelci iz bližnjih ali oddaljenih krajev, ki so zdaj osvobojeni, morajo takoj pregledati možnosti, da bi se le-ti vrnili v svoje rojstne kraje. Pred začetkom odpošiljanja beguncev jim je potrebno v njihovem kraju prek pristojnih NOO zagotoviti vsaj začasno nastanitev in preskrbo. Težnjo po vračanju beguncev v njihove rodne kraje je potrebno odločno in dosledno izpolnjevati, seveda pod pogojem, da jim je vnaprej zagotovljeno začasno preskrbovanje.

2. NOO se morajo v sodelovanju s komandami mesta takoj lotiti organiziranja nastanitve pogorelcev po hišah in jih razporediti tako, da breme za vzdrževanje beguncev pade enakomerno na vse sovaščane ali meščane. Kar najbolj odločno je potrebno preprečevati pojave, da bi pogorelci bili prepuščeni sami svoji usodi in bi tavalili po naših krajih brez nadzora, kakor se ponekod dogaja. NOO se morajo takoj lotiti priprav za graditev lesenih hiš ali prezimovališč, v katerih se bodo pogorelci začasno naselili. Za ta namen bo NOO poskrbel za brezplačno delovno silo in nabavo gradbenega materiala. Pri tem bo potrebno angažirati žage, ki bodo dolžne preskrbovati pogorelce z deskami in drugim lesnim materialom.

3. Za otroke brez staršev je, če je mogoče, potrebno urediti dečje domove. Predvsem morajo takšne dečje domove urediti vsa okrajna središča in vsa mesta. Tega se je treba lotiti takoj, tako da bodo v najkrajšem času odprti dečji domovi v vseh središčih okrajev in v vseh mestih. V vseh NOO je potrebno spodbujati gradnjo dečjih domov. Za zbiranje stvari, potrebnih za dečje domove, je potrebno pritegniti naše množične organizacije, predvsem AFŽ in SKOJ. Seveda mora tudi pri oskrbovanju otrok brez staršev prevladovati težnja, da se jih vrača v njihove rodne kraje, če so ti na osvobojenem ozemlju.

Kar zadeva zdravstvene in higienske razmere v zvezi z begunci, pogorelci in otroci brez staršev, bo socialni odsek tesno sodeloval z zdravstvenim odsekom, kar pa zadeva kulturno prosvetljevanje in šolsko obveznost, bo sodeloval s prosvetnim odsekom AVNOJ.

Glede na podatke, ki jih ima socialni odsek, so doslej odprti dečji domovi v naslednjih krajih: v Žegarju pri Bihaću, v Drvarju, v Srbski Jassenici in v Stekerovcih. Podrobne razmere so znane samo za dom v Žegarju, kjer je trenutno nastanjenih 28 otrok. Iz drugih krajev pričakujemo zahtevane podatke. Dečji dom v Žegarju ima vse pogoje, da se razvije in da bo lahko sprejel — ko bodo vsa dela končana in ko bodo priskrbljene vse potrebne stvari — prek 200 otrok. Velike težave nastajajo zato, ker so otroci v veliki večini bosi in nagi, potem zato, ker dom, na primer v Žegarju, nima vodovoda in stranišč, ker ni posteljnine in odej itd. Socialni odsek name-rava prek naših množičnih organizacij začeti široko kampanjo za zbiranje stvari za dečje domove ne glede na sedanjo kampanjo, ki zajema tudi zbiranje za bolnico v Žegarju.

Po odloku izvršnega odbora AVNOJ sodi v območje dela tega odseka poleg civilne sanitetne službe tudi veterinarska služba.

Civilna sanitetna služba. 1. Po ustanovitvi odseka smo se takoj lotili organizacije civilne sanitetne službe. Glavna težava pri tem delu je, da v zaledju ni skoraj nobenih organov in ne sredstev, ki so potrebna za takšne organizacije; razen redkih izjem v zaledju ni sanitetnega kadra (skoraj ves sanitetni kader je v vojaški službi), ni sanitetnih ustanov, ni terapevtskih sredstev, ni sredstev za profilakso. Ker strokovnega sanitetnega osebja ni, smo se lotili pripravljanja organov, ki bi lahko vsaj delno nadomestili ta kader. To so zdravstvene sekcije pri vaških, občinskih in okrajnih narodnoosvobodilnih odborih. Končan je elaborat o organizaciji, nalogah in programu dela teh sekcij, ki mora služiti kot propagandni material in kot navodilo za delo. Delo teh sekcij se mora opirati na sodelovanje z mladinskimi in ženskimi organizacijami (SKOJ, AFŽ). S tem namenom je odsek obvestil vodstva teh organizacij o pomenu organiziranja zdravstvenih sekcij in o programu njihovega dela, ter se s temi vodstvi v celoti sporazumel. Da bi bilo delo zdravstvenih sekcij čim hitrejše in uspešnejše, potekajo priprave za tečaje zdravstvenih pomočnikov, ki se naj bi začeli v Bihacu 12. januarja leta 1943. Na tečaj mora priti po en član SKOJ in po ena članica AFŽ iz vsakega okraja na našem osvobojenem ozemlju. Ker člani zdravstvenih sekcij nimajo strokovnega znanja, je naloga tega tečaja, da jim da določeno strokovno znanje, potrebno za opravljanje higienskoepidemioloških ukrepov. Pri organizaciji in delu zdravstvenih sekcij so mnoge težave, med drugim tudi zato, ker še ni povsod narodnoosvobodilnih odborov in zato, ker pri tem odseku, poleg njegovega vodje, dela le še en zdravnik, katerega dolžnost je, da odhaja na teren, da bi tam organiziral zdravstvene sekcije, opravljal higiensko prosvetno propagando, dajal strokovne nasvete, nudil strokovno pomoč in opravljal nadzorstvo nad delom zdravstvenih sekcij. Vodja tega odseka in en sam zdravnik ne moreta obvladati vseh potreb na vsem osvobojenem ozemlju.

2. Vodja tega odseka se je večkrat dogovarjal z referentom za saniteto pri vrhovnem štabu, z namenom, da bi vzpostavili čimboljše sodelovanje med vojno in civilno sanitetno službo.

3. Ker nam v sedanjem trenutku preti največja nevarnost zaradi nalezljivih bolezni, predvsem pegavice in trebušnega tifusa, je pozornost usmerjena predvsem k preprečevanju izbruhov te bolezni. Zato smo se lotili zbiranja podatkov o higienskih razmerah na osvobojenem ozemlju in o pojavih nalezljivih bolezni. Pri vsakem pojavu teh bolezni so opravljeni preventivni ukrepi na ozemlju, da bi preprečili širjenje bolezni. S tem namenom je odsek večkrat poslal zdravnike na teren, kar bo delal tudi poslej, kadarkoli bo potrebno.

4. Začelo se je delo pri izdelovanju večjega števila dezinfekcijskih aparatov iz bencinskih sodov, toda to delo smo morali prekiniti, ker tehnični odsek pri vrhovnem štabu ni dovolil uporabljati bencinskih sodov v te namene. Mislimo, da bi bilo potrebno odstopiti določeno količino teh sodov (kakih 50) za izdelavo dezinfekcijskih aparatov, ki so hkrati upo-

rabni tudi za depedikulacijo (brez depedikulacije se je nemogoče uspešno boriti zoper pegasti tifus). Te dezinfekcijske aparate bi poslali zdravstvenim sekcijam.

5. Lotevamo se ukrepov za pripravo večjih količin mila iz negašenega apna in odpadkov iz klavnice.

6. Z namenom, da bi dvignili higiensko zavest pri ljudskih množicah, pripravlja ta odsek predavanja, sestanke in konference. Vrsta takšnih predavanj, sestankov in konferenc je že bila.

7. Z namenom, da bi organizirali zbiranje večjih količin ljudskega zdravila zoper garje, ki se je doslej pokazalo za dokaj učinkovito, opravljamo propagando, poleg tega pa se bomo lotili preizkušanja učinkovitosti nekega doslej še neuporabljenega sredstva prav za te namene. Kakor je znano, so garje zelo razširjene med našimi ljudmi, mi pa nimamo sredstev, ki so potrebna za zdravljenje te bolezni.

Veterinarska služba. 1. Veterinarji in absolventi veterine so razporejeni po komandah področij in imajo navodila za delo.

2. Pripravljamo delavnice za izdelavo podkev za podkovanje konj. V Petrovcu je takšna delavnica že začela delati.

Kar zadeva organizacijo civilne sanitetne službe, bo nadaljnje delo tega odseka v tem, da bo poskrbel, da bodo ukrepi, ki so bili doslej le delno izpolnjeni, po vsem svobodnem ozemlju izpolnjeni v celoti in da se organizacija civilne sanitetne službe ter njena povezanost z ustanovami in organi vojne sanitete čimbolj utrdi. Poglavitna naloga bo preprečiti pojavljanje in širjenje nalezljivih bolezni. Zato bo odsek zastavil vse sile, da bi vključil v aktivno sodelovanje pri delu na zdravstvenem področju najširše ljudske množice.

Glede veterinarske službe je ta odsek na podlagi podatkov, ki jih je zbral in jih še zbira, pripravil elaborat, v katerem bo predlagal ukrepe za organizacijo te službe, ki predstavlja zelo pomembno vejo narodnega gospodarstva.

Odsek se bo lotil pripravljanja veterinarskih ambulant kjerkoli bo to potrebno in mogoče. Odsek se bo lotil ustanavljanja ljudskih ambulant in bolnic za civilno prebivalstvo v vseh krajih, kjer se bo pokazalo, da je to potrebno in mogoče. Pri opravljanju te naloge je seveda ogromno težav, ker ni strokovnega osebja in zaradi popolnoma nezadostne količine sredstev za zdravljenje. Ena bolnica za civilno prebivalstvo je organizirana v Cazinu, toda delati še ni začela, ker ni instrumentov in ne zdravil. Dr. Beljakov sporoča, da je v Glamoču ustanovljena bolnica za civilno prebivalstvo s 30 ležišči in da so po vseh vaseh glamoškega okraja ustanovljene vaške ambulante in izolacijske postaje v okuženih vaseh.

26. 12. leta 1942

Za zdravstveni odsek
Sima Milošević, s. r.¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 12 in 10.

POROČILO O DELU PROSVETNEGA ODSEKA
IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

Delo prosvetnega odseka bo v prvem obdobju usmerjeno predvsem k odpravljanju nepismenosti. S tem namenom bomo ustanovili na osvobojenem ozemlju tri osnovne tipe šole: ljudska osnovna šola, tečaj za nepismene in ljudske univerze.

Ljudska osnovna šola je, s spremembami učnega programa za zgodovino in zemljepis, takšna kakor je bila pred vojno. Analfabetški tečaji v svojem programu predvidevajo poleg učenja pisanja in računanja tudi tečaje iz nacionalne zgodovine, družbenih ved in osnovnih elementov ekonomije.

Menimo, da je potrebno vse dosedanje šole in tečaje na osvobojenem ozemlju prilagoditi tem vrstam šol.

V krajih, kjer so verske šole, samostani in mektebi jim je treba pustiti, da delajo še naprej, nadzirujoč njihovo stališče do narodnoosvobodilnega boja, toda brez vmešavanja v vprašanja vere in pouka.

Doslej opravljeno:

1. statut ljudske univerze,
2. navodilo za delo v osnovnih šolah,
3. pozivi in navodila NOO za ustanavljanje osnovnih šol,
4. pozivi in navodila NOO za ustanavljanje analfabetskih tečajev,
5. učni program za ljudske univerze,
6. gradivo za pouk (skripta) za ljudsko univerzo,
7. objava splošnega načrta prosvetnega dela, s pozivom k mobilizaciji vseh razpoložljivih sil za ukinjanje nepismenosti,
8. vprašalnik, poslan vsem NOO za zbiranje podatkov o prosvetnih razmerah na osvobojenem ozemlju.

V delu je:

1. ustanovitev ljudske univerze v Bihaću z organizacijo posebnih tečajev in knjižnico,
2. ustanavljanje osnovnih šol v bihaškem in cazinskem okraju,
3. izdelava učnega programa za analfabetske tečaje,
4. izdelava učnega programa za dečje domove (pionirje),
5. posebni učni program za vojne enote.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

25. 12. 1942
Bihać

Pavle Savić, s. r.

POROČILO O PRIPRAVAH ZA ODPIRANJE OSNOVNIH ŠOL IN TEČAJEV ZA NEPISMENE

PROSVETNI ODSEK IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ

NARODNOOSVOBODILNEMU ODBORU

Da bi čimprej ustanovili osnovne šole in analfabetske tečaje rabimo naslednje podatke:

1. koliko je otrok (obeh spolov) med 6.—14. letom,
2. koliko je odraslih nepismenih (obeh spolov) od 14.—40. leta starosti,
3. ali je bila v vasi prej šola in v kakšnem stanju je zdaj,
4. ali je kakšna druga stavba, ki bi lahko služila kot šola, če je prejšnja šola porušena,
5. ali so v vasi učitelji in podatki o njih (starost, stališče do narodnoosvobodilnega boja, ali imajo otroke idr.),
6. ali imate v svoji oskrbi otroke iz drugih krajev, od kod in podatki o njihovih starših,
7. ali so tudi odrasli nepismeni iz drugih krajev (begunci), njihova starost in podatki.

Prosimo, da te podatke zberete in jih čimprej pošljete temu odseku.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!¹

BOJ PROTI NEPISMENOSTI

PROTIFAŠISTIČNI SVET
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
IZVRŠNI ODBOR

NARODNOOSVOBODILNIM ODBOROM
ANTIFAŠISTIČNI FRONTI ŽENA
MLADINSKIM ORGANIZACIJAM

Navodilo za ustanavljanje tečajev za nepismene.

Na vseh straneh nastajajo tečaji za nepismene. Boj zoper nepismenost in neznanje postaja sestavni del narodnoosvobodilnega boja. To ljudsko gibanje za pismenost, za osvoboditev iz mraka nepismenosti moramo sprejeti, podpreti in ga široko organizirati. Zato se obračamo na vas, kot na aktivne ljudske sile, da v vsakem trgu, v vsaki vasi, v vsakem najmanjšem zaselku ustanovite tečaj za nepismene, v upravo tečaja imenujete po enega predstavnika iz vsake domoljubne organizacije in ljudske oblasti vašega kraja in pomagajte tej upravi v opravljanju njene naloge.

¹ ARP, Beograd, AVNOJ 1942, št. 16.

Dolžnosti uprave tečajev za nepismene so:

1. da izbere predavatelja, kar je lahko vsak dovolj pismen delavec, kmet ali uradnik, ki je dokazal svojo predanost narodnoosvobodilnemu boju;
2. da vpiše v tečaj, če je mogoče, vse nepismene v vašem kraju, *obvezno* pa vse nepismene obeh spolov od 14.—40. leta starosti,
3. da najde prostor in druga sredstva, nujna za delo tečaja,
4. da obvesti prosvetni odsek izvršnega odbora AVNOJ, da je to naredila, poda statistiko o vpisanih slušateljih tečaja glede na starost in da zahteva program in gradivo tečaja za nepismene kakor tudi odobritev, da lahko program opravlja predavatelj, ki ga je izbrala, oziroma, da zahteva predavatelja, če ga ni mogla najti.

Prosvetni odsek¹

NALOGE KULTURNOPROPAGANDNIH ODBOROV

PROTIFAŠISTIČNI SVET NARODNE OSVOBODITVE
JUGOSLAVIJE
IZVRŠNI ODBOR
PROPAGANDNI ODSEK

NAVODILO

OKRAJNIM NARODNOOSVOBODILNIM ODBOROM
O ORGANIZIRANJU IN NALOGAH
KULTURNOPROPAGANDNIH ODBOROV

Od prvih dni ljudske vstaje se je skupaj z oboroženimi akcijami kazala tudi potreba po političnem in kulturnem dvigu ljudskih množic, kajti samo politično osveščeno ljudstvo je bilo in še bije ta veliki osvobodilni boj. Vse večji uspehi narodnoosvobodilne vojne, nenehno širjenje osvobojenega ozemlja, izpopolnjevanje ljudske oblasti, široko vključevanje ljudskih množic v osvobodilno vstajo, vedno bližji konec fašistične tiranije — vse to zahteva od NOO, da vsestransko razvijajo politično in kulturno dejavnost med ljudskimi množicami.

V času vstaje so v posameznih krajih nastali kulturni odbori, ki so se v glavnem ukvarjali s pripravljanjem kulturnih prireditev. Delo teh odborov je v večini primerov potekalo brez vsakršne zveze z NOO. Tako so NOO skoraj popolnoma zanemarili eno najvažnejših področij svoje dejavnosti, političnokulturno področje. Po drugi strani pa so kulturni odbori v večini primerov postali nekakšna samostojna telesa brez vsakršnega nadzora ljudske oblasti.

Iz vseh teh razlogov in z namenom, da bi čimbolje razvili politično in kulturno dejavnost, je izvršni odbor AVNOJ izdal naslednje navodilo o organiziranju in nalogah kulturno propagandnih odborov:

1. Pri vseh okrajnih in občinskih NOO je potrebno ustanoviti kulturno-propagandne odbore, katerih cilj je politično in kulturno dviganje ljudskih množic v duhu narodnoosvobodilnega boja. Sedanjih kulturnih odborov ni

¹ ARP, Beograd, AVNOJ 1942, št. 15

treba razpustiti, temveč jih pripojiti novoustanovljenim kulturnopropagandnim odborom.

2. Kulturnopropagandni odbori niso nikakršna samostojna telesa; so pomožni organi NOO, ki niso voljeni, temveč jih organizira NOO iz ljudi, ki so predani narodnoosvobodilnemu boju in imajo sposobnosti za kulturnopropagandno delo. Pri tem si je potrebno prizadevati, da bi v sestavi kulturnopropagandnih odborov prišli po možnosti tudi voditelji kulturnopropagandnega dela pri Antifašistični fronti žena in v mladinskih organizacijah.

3. Vsaj en član NOO mora biti tudi član kulturnopropagandnega odbora. Dolžnost tega člana NOO je, da vzdržuje zvezo med NOO in kulturnopropagandnim odborom, da prinaša navodila NOO, da na sejah NOO poroča o kulturnopropagandni dejavnosti in daje predloge, izdelane na sejah kulturnopropagandnih odborov, da skratka v imenu NOO vodi delo kulturnopropagandnega odbora.

4. Kulturnopropagandni odbori se morajo povezati z AFŽ in z organizacijami mladine, da zagotovijo polno sodelovanje v vseh kulturnopropagandnih vprašanjih.

5. Naloge kulturnopropagandnih odborov so:

- a) da vsestransko prispevajo k organizaciji političnega življenja na območju svoje občine oziroma okraja in sicer z zborovanji, mitingi in političnimi predavanji. Pri tej nalogi kulturnopropagandni odbori ne smejo omejiti svoje dejavnosti na pojasnjevanje splošne linije narodnoosvobodilnega boja, temveč morajo veliko . . . aktivnosti posvetiti pravilnemu postavljanju in reševanju najbolj konkretnih vprašanj na svojem področju;
- b) pri organiziranju kulturnega življenja . . . svojega . . .¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ 1942, št. 18. — To močno poškodovano navodilo propagandnega odseka izvršnega odbora AVNOJ, od katerega je ohranjena samo prva stran, je verjetno iz dni takoj po prvem zasedanju AVNOJ v Bihacu. To navodilo, kakor je videti iz dokumenta je sprejel izvršni odbor AVNOJ, ki je, kakor je znano, imel decembra 1942 in v prvih dneh januarja 1943 nekaj sej.

STATUT LJUDSKE UNIVERZE

1. člen

V današnjem času narodnoosvobodilnega boja, ko široki sloji ljudstva, doslej brez šole, občutijo najsplošnejšo življenjsko potrebo po pravem znanju in znanosti in ko jim je fašistični sovražnik porušil, delno kompromitiral in deloma izgnal stare šolske kadre, se pojavlja nujna potreba po šoli, ki bo nudila znanstvena spoznanja najširšim ljudskim slojem in ustvarjala nove šolske učne kadre, nastale v samem narodnoosvobodilnem boju. Zato ustanovljamo ljudske univerze. Cilj ljudske univerze je, da najprej s splošnimi in potem s posebnimi (višjimi in strokovnimi) tečaji da vsemu ljudstvu vsa znanstvena spoznanja, ki so potrebna za njegov boj in razvoj, kakor tudi za nastajanje novih učnih kadrov.

2. člen

Ljudske univerze bodo ustanovljene na predlog narodnoosvobodilnih odborov in z odobritvijo prosvetnega odseka IO AVNOJ povsod, kjer so pogoji za uspešno opravljanje pouka.

3. člen

Ljudske univerze bodo vodili upravni odbori, ki bodo izvajali učni program in plan in sodelovali s prosvetnim odsekom IO AVNOJ in z narodnoosvobodilnimi odbori.

4. člen

Upravni odbor ljudske univerze sestavljajo: 1) predstavniki učiteljev in slušateljev v enakem številu, izvoljeni na plenumu predavateljev in slušateljev in 2) po en predstavnik narodnoosvobodilnega odbora mladinskih organizacij, antifašistične fronte žena, s sodelovanjem katerih poteka delo ljudske univerze.

5. člen

Plenum slušateljev in predavateljev vsakega tečaja se sestaja najmanj enkrat v dveh tednih in obravnava vsa vprašanja, ki zadevajo delo in delovno disciplino, upoštevajoč v razpravi metodo kritike in samokritike.

6. člen

Predavatelji ljudske univerze so ljudje, ki imajo za to strokovne in moralne kvalifikacije in jih je nastavil prosvetni odsek IO AVNOJ.

7. člen

Za obiskovanje splošnega tečaja ljudske univerze je potrebno imeti končano osnovno šolo ali uspešno končan analfabetški tečaj. Za posebne (višje in strokovne) tečaje bodo izdani posebni predpisi.

8. člen

Tečaji so lahko, glede na potrebe slušateljev, dnevni ali večerni.

9. člen

V vsakem tečaju bodo slušatelji razdeljeni na delovne skupine, v katerih bodo skupaj obravnavali učni program, se dopolnjevali v beležkah,

izpraševali, si medsebojno pomagali pri reševanju nalog in drugo, ter razvijali medsebojno tekmovanje v delu.

10. člen

Ob koncu vsakega tečaja opravljajo slušatelji izpit in dobijo potrdilo o uspehu, s katerim so opravili tečaj.

11. člen

Izpitom predseduje odposlanec prosvetnega odseka IO AVNOJ, ocenjuje pa izpitna komisija, sestavljena iz odposlancev in predavateljev.

12. člen

Izpiti so pismeni in ustni, ocene pa naslednje: zelo slab (1), slab (2), ki so nezadostne; dober (3), prav dober (4) in odličen (5), ki so zadostne.

13. člen

Slušatelj, ki ima dve nezadostni oceni, lahko čez mesec dni opravlja popravne izpite iz teh predmetov, medtem ko slušatelj, ki ima več kot dve nezadostni oceni, ponavlja tečaj.

IZVRŠNI ODBOR
PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE
JUGOSLAVIJE

Podpredsednik in član
za prosvetni odsek
Pavle Savić, s. r.

Predsednik
dr. Ivan Ribar, s. r.

NAVODILA PREDAVATELJEM-ICAM ZA DELO V OSNOVNIH LJUDSKIH ŠOLAH

PROSVETNI ODSEK

Z odlokom prosvetnega odbora Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije se obnavlja šolsko delo po vseh osnovnih ljudskih šolah mest in vasi na osvobojenem ozemlju, in se ustanavljajo te šole povsod, kjer jih doslej ni bilo. V ta namen pozivamo vse učitelje in učiteljice in narodnoosvobodilne odbore k obveznemu sodelovanju, da bi takoj opravili potreben vpis otrok, pripravili vse šolske stavbe za namestitvev učencev in omogočili normalno delo pri opravljanju pouka po naslednjih navodilih:

1. Pouk v osnovnih ljudskih šolah je obvezen za vse otroke obeh spolov od končanega šestega do končanega štirinajstega leta starosti.

2. V osnovnih ljudskih šolah so odobrena predavanja vseh učnih predmetov po učnem načrtu in programu, ki je veljal do 6. aprila leta 1941, z omejitvami za pouk zgodovine in zemljepisa.

3. Nemoteno se nastavlja predavatelje verouka za katoličane, muslimane, pravoslavne in druge veroizpovedi. Prav tako se odobrava, da lahko učenci vseh veroizpovedi hodijo v svoje konfesionalne šole v prostem času, če take šole so in če lahko samostojno delajo.

Učni program

a) Pouk zgodovine

Cilj: seznanjanje učencev z razvojem naših narodov v preteklosti in sedanosti in vzgajanje v narodnoosvobodilnem nacionalnem duhu. Zgodovina v osnovni ljudski šoli bo obravnavala:

V tretjem razredu se obravnava kronološko in v povezavi z življenjem ljudi ter glede na stopnjo izobraženosti v tej dobi naslednje:

1. Učenje abecede, latinice in cirilice (Cirila in Metoda),
2. Sava Nemanić, Nikola Šubić Zrinjski, Strossmayer kot učitelji in prosvetitelji,
3. Ljudska pesem v službi narodne osvoboditve,
4. Vuk Karadžić, Petar Petrović Njegoš, Osman Djikić in njihov pomen za ljudsko prosveto.

V četrtem razredu:

1. Selitev južnih Slovanov v današnjo domovino, njihovo življenje, pismenost, običaji, izvor, borbeni duh in drugo.
2. Sprejemanje krščanstva in islama.
3. Začetek pismenosti.
4. Dubrovnik in njegov pomen za narodni napredek.
5. Boji Jugoslovanov s Turki.
6. Turška osvajanja jugoslovanskih dežel.
7. Uskoki in hajduki.
8. Kmečki punti pri Hrvatih in Slovencih (Matija Gubec).
9. Selitev Srbov pod Arsenijem Černojevićem.
10. Osvoboditev Črne gore.
11. Boj proti dahijem in ljudske vstaje v Srbiji Bosni in Hercegovini.
12. Balkanske vojne — na kratko.
13. Prva svetovna vojna.
14. Nastajanje Jugoslavije.
15. Druga svetovna vojna.
16. Zlom Jugoslavije (izdajstvo, uničujoče delovanje pete kolone, beg vlade).
17. Narodnoosvobodilni boj proti fašizmu — imperializmu.

Zgodovinsko gradivo je potrebno razlagati na podlagi dosledne nacionalne enakopravnosti, svobode in bratstva vseh narodov Jugoslavije, tako, da v kratkem zajame preteklost in sedanost vseh narodov.

Zelo resna naloga osnovne ljudske šole je, da v učencih razvija zavest o nalogah in ciljeh današnjega narodnoosvobodilnega boja, da naši narodi gredo v boju vedno naprej, da ni vrnitve na staro.

Z vsem svojim bistvom se mora šola prilagoditi narodnoosvobodilnemu boju. Šola mora naučiti svoje gojence, da jim bo svoboda postala nujno potreben pogoj za življenje. Brez tega elementa ni vzgajanja v pravem smislu te besede in celotno šolsko izobraževanje brez dojetja ljudske svobode ne bi imelo prave vrednosti. Zato je glavna naloga šole, da poudarja gibalne sile v zgodovinskem razvoju naših narodov v boju za nacionalno svobodo, posebej pa za narodno osvoboditev iz spon fašizma in imperializma.

Predavatelj mora dobro razmisliti, katera sredstva zgodovinskega pouka je potrebno vzeti kot izhodišče, kot podlago svojega dela, in katere primere v vsem času učenja.

Narodnoosvobodilni boj mora dati osnovni ljudski šoli značilne lastnosti in posebno vrednost. Zato je nujno poučevati zgodovino v povezavi z zemljepisom. Vreči iz nje vse gradivo, ki diši po duhu velikosrbstva in hegemonističnih teženj za premoč nad drugimi narodi. Nacionalno izobraževanje pri pouku zgodovine mora pripraviti učenca k solidarnosti slovenskih in drugih narodov ne glede na versko pripadnost. Usmeritev šole je osvobodilno protifašistična. Načelo vzgoje v njej je: s prosveto k svobodi!

b) Pouk zemljepisa

Cilj: spoznavanje osvobojenih in neosvobojenih ozemelj, na katerih živijo naši narodi in razvijanje občutka bratstva v boju za splošno narodno osvoboditev.

Pouk zemljepisa naj zajema: prikazovanje dežele kot kraja, okolice in področja bivanja, dela in proizvodnje prebivalcev. Seznanjanje s pojavi in spremembami, ki se v deželi dogajajo. Pouk zemljepisa, skupaj z zgodovino in materinščino, razvija pri učencih smisel za enakopravnost narodov.

III. razred

1. Spoznavanje osnovnih pojmov pridobljenih v prvem in drugem razredu v predmetnem pouku.

2. Spoznavanje zemljepisnih znakov, ki predstavljajo zemljišča in predmete na njem, v povezavi z orografijo.

3. Obzorje. Strani neba, geografski objekti: ravnina, obrežje, breg, hrib, planina, skalovje, dolina, soteska, izvir, potok, reka, jezero, morje, zaliv, otok, polotok. Prometna sredstva: poti, živinska vprega, vozovi, železnica, ladje, tramvaji, avtomobili, letala, pošta, telegraf, telefon in radio.

4. Najprej je potrebno spoznati kraj bivanja in najbližjo okolico in potem naprej, od znanega k neznanemu.

Proučevanje rečnih izlivov in držav.

IV. razred

1. Poznavanje gradiva iz tretjega razreda.

2. Orografija dežel, v katerih žive naši narodi.

3. Evropa na globusu.

4. Planeti: sonce, luna, zvezde stalnice in nestalnice.

5. Lunine mene in vpliv na podnebje.

6. Narodnoosvobodilna vojska in uprava.

c) Pouk vere

Pouk vere v osnovnih ljudskih in konfesionalnih šolah je potrebno opravljati v duhu vzajemne verske strpnosti, verske discipline in dolžnega spoštovanja do drugih veroizpovedi. Vzgajanje v verskem duhu ne sme pripeljati do tega, da bi gojenci precenjevali svoje in podcenjevali druge vere, kajti vera ne sme ločevati človeka od človeka.

d) Pouk materinščine

Cilj:

- a) da učenec dobro razume književni materin jezik v govoru in pisanju;
- b) da se nauči jasno in razumljivo brati in pisati;
- c) da se nauči pravilno izražati svoje misli;
- d) da razvija občutek in smisel za lepo in dobro;
- e) da razvija v učencu zavest o enakopravnosti in bratstvu narodov.

Program za I. in II. razred je nespremenjen. Program za III. in IV. razred je spremenjen v toliko, da učenci berejo, se učijo in pismeno obdelujejo izbrana berila in članke, ki niso v čitanki. Izbor člankov za vse razrede je potrebno narediti v duhu in na podlagi smernic narodnoosvobodilnega boja.

Učenje učencev v pisanju ima pri pouku materinega jezika prednost. Vse ostale predmete se obravnava v istem obsegu kot doslej s to razliko, da ne enih ne drugih ne obdelujemo preobširno.

OSNUTEK ODLOKA O KRAJEVNIH ORGANIH LJUDSKE OBLASTI

1. člen

Kot krajevni organi ljudske oblasti so v okrožjih, okrajih, mestih, vaseh in tako naprej narodnoosvobodilni odbori (NOO).

2. člen

NOO upravljajo znotraj svojega teritorialnega območja vse funkcije zakonodajne in izvršilne oblasti, razen tistih, ki pripadajo vojaškim oblastem. Naloga NOO je še naprej, da kot organi narodnoosvobodilnega boja še naprej čim uspešneje uresničujejo enotnost ljudstva in enotnost vseh domoljubnih sil. Vanje moramo vstopiti vsi domoljubi, ne glede na politično pripadnost, vero in narodnost, ki so v času boja dokazali, da ne bodo izdali domovine in da bodo neomahljivo vztrajali v boju proti okupatorju in domačim izdajalcem.

3. člen

V posebno dolžnost NOO sodijo naslednje zadeve:

Opravljanje celotne ljudske oblasti razen vojaške.

Vzdrževanje reda in mira (javni red).

Boj proti izdajstvu, petokolonaštvu, vohunom, saboterjem itd. kakor sploh sodelovanje pri vseh vprašanjih, ki zadevajo sovražnike ljudstva znotraj njihove teritorialne pristojnosti v sporazumu z vojaškimi oblastmi.

Preprečevanje kriminala, dodeljevanje v taborišča in na prisilno delo. (Začasno opravljanje sodne oblasti, razen v primerih, ki sodijo v pristojnost vojaških sodišč.)

Vzdrževanje zveze med zaledjem in vojsko, predvsem dviganje borbenega duha in discipline med ljudstvom.

Prehrana prebivalstva, posebno skrb za družine padlih in mobiliziranih borcev.

Dosledno nadzorstvo in preprečevanje izvoza hrane na okupirano področje. Nadzorstvo nad vsem gospodarstvom (proizvodnja in trgovina).

Ustanavljanje fondov za preskrbovanje vojske in ljudstva.

Mobilizacija materialnih sredstev za fronto.

Skrb za varstvo ljudskega zdravja.

Preprečevanje okužb živine.

Prosvetna in kulturna dejavnost.

4. člen

Izvršilni in odredbodajni organi NOO okrožij, okrajev, mest, občin, vasi itd. so izvršni odbori, sestavljeni iz predsednika, namestnika, tajnika, blagajnika in potrebnega števila članov. Okrožni in okrajni NOO imajo lahko največ 30 članov, mestni in občinski 5 do 7 članov, vaški pa 3 do 5 članov.

5. člen

Izvršilni organi NOO so za svoje delo neposredno odgovorni tako... NOO kakor tudi izvršilnemu organu NOO, kateremu so podrejeni.

6. člen

Vsak NOO mora imeti svoj žig s peterokrako zvezdo in napisom: Narodnoosvobodilni odbor vasi ... občine ... okrožja ...

7. člen

Zaradi priprav in pravilnega poteka volitev se ustanovijo volilne komisije, ki jih imenujejo pokrajinski narodnoosvobodilni sveti (protifašistični sveti) na predlog odbora, ki je nadrejen odboru, za katerega je potrebno imenovati volilno komisijo.

8. člen

Volilno komisijo sestavlja 5 članov. Pripravlja volitve in naredi zapisnik o poteku volitev. Zapisnik podpišeta poleg komisije še dva za to določena volivca.

9. člen

Pravico sodelovati pri volitvah in biti izvoljeni imajo vsi državljani, ki so dopolnili 18 let starosti, ne glede na raso, narodnostno in versko pripadnost, razen duševno bolnih in tistih, ki so s pravnomočno odločbo pristojne oblasti brez volilne pravice. Ženske imajo enake volilne pravice kot moški, da volijo in da so izvoljene. Borci NOV in PO imajo pravico voliti in bili izvoljeni, ne glede na starost.

10. člen

Tolmačenje tega odloka je zaupano poverjeniku za notranje zadeve.

11. člen

Ta odlok začne veljati takoj.¹

VPRAŠANJA

na katera so potrebna pojasnila in ki bodo obravnavana na skupni konferenci predstavnikov občinskih NOO in predstavnikov vojaških oblasti za zaledje in zadevajo delo upravnega odseka.

1. Politični del: ustanovitev AVNOJ in pokrajinskih protifašističnih svetov.

2. Organizacija ljudske oblasti, ustanavljanje pokrajinskih, okrožnih, okrajnih, občinskih in vaških NOO.

¹ ARP, Beograd, AVNOJ, št. 86. — Ta načrt je nastal takoj po prvem zasedanju AVNOJ v Bihaću, ko je bila težnja, da bi dotedaj pridobljene pridobitve revolucije in boja tudi zakonsko utrdili in tako naravnali nadaljnji potek osvobodilnega boja. Avtorja tega teksta vsekakor nista bila ne Moša Pijade in ne Veselin Masleša, kar je razvidno tudi iz tega, da so v dokumentu določeni izrazi in besede, ki jih ta dva glavna akterja in pripravljalca materialov v času zasedanja in zakonodajnega dela v Bihaću nista rabila v nobenem svojih spisov. Taki izrazi so na primer »izvoljeni«, »občina« in drugi. Kdo je bil avtor tega dokumenta ni ugotovljeno.

3. NOO kot organi javnega reda, varuhi državljskih pravic in osebnosti in premoženjske varnosti.

4. Pojasnila, v katerih primerih so NOO tudi odredbodajna (zakodajna) in izvršilna oblast in v katerih primerih so izključno izvršilna oblast.

5. Kdo potrjuje združevanje in razdruževanje posameznih vasi in občin.

6. Postopek pri reševanju vprašanja nakradene živine, žita in drugih stvari (če je preprodana živina, zaklana, kupljena od NDH ali na kakšen drug način prešla v druge roke). Postopek v primerih, ko so lastniki ukradenih predmetov živi in v primerih, ko so pobiti. Posebej postopek z nakradenim žitom.

7. Vprašanje obdelovanja zemlje, ki jo je NDH dala v obdelavo drugim osebam, kakor tudi vrnitev zemlje in premoženja sploh, ki ga je NDH predala drugim osebam.

8. Kako ravnati v primeru, ko so posamezne vasi pobrale letine drugih vasi, ker so pod pritiskom okoliščin morali lastniki posesti zapustiti svojo zemljo.

13. 1. leta 1943, Bihać

(M. P.)

M. Peruničić, s. r.¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 20

KONFERENCA
PREDSTAVNIKOV OKRAJNIH NARODNOOSVOBODILNIH ODBOROV
IN KOMAND PODROČIJ 15. JANUARJA LETA 1943

Upravni odsek izvršnega odbora AVNOJ in odsek vrhovnega štaba za vojaške oblasti v zaledju sta sklicala konferenco predstavnikov vseh okrajnih narodnoosvobodilnih odborov in komand področij z namenom, da bi razpravljali o vseh vprašanih glede organizacije in utrjevanja nove ljudske oblasti, glede gospodarskih vprašanj ljudi na osvobojenem ozemlju in o vprašanih razmejitve pristojnosti med civilnimi in vojaškimi oblastmi v zaledju.

Konferenca je bila v Bihaću 15. januarja. Udeležilo se je 60 delegatov, ki so predstavljali 30 narodnoosvobodilnih odborov in 12 komandnih področij.

Konferenco je začel in ji predsedoval tovariš Mile Peruničić, član izvršnega odbora AVNOJ.

Referat tovariša Janka

Tovariš Janko je imel v imenu odseka vrhovnega štaba za vojaške oblasti v zaledju referat, v katerem je najprej razložil mednarodne in notranje politične razmere, prikazujoč najnovejše dogodke na vzhodni fronti in v severni Afriki. Tovariš Janko se je zadržal tudi pri zunanjepolitičnem pomenu narodnoosvobodilnega boja naših narodov. Dejal je:

»Danes ves svet ve, da ima samo naš vrhovni štab in naš protifašistični svet pravico predstavljati naše narode. Dobiva pozdrave od naših izseljencev v Ameriki. Prav tako je svet obveščen o vsej organizaciji življenja, o naših osvobojenih pokrajinah, o velikih kongresih naših žena in mladine. Lahko rečemo, da postaja zunanji položaj za nas iz dneva v dan ugodnejši, medtem ko za begunsko izdajalsko vlado postaja vsak dan bolj nevdržan.«

Ko je obravnaval naše notranje razmere, je tovariš Janko najprej pojasnil, kje imamo komande področij in komande mesta, potem pa se je zadržal ob uspehih naše vojske, predvsem ob posebno značilnem uspehu nad četniki.

O opravljenih volitvah v Liki, na Kordunu in v nekaterih okrajih Bosanske Krajine je tovariš Janko dejal:

»Vsekakor so bile napake, nekje manjše, nekje večje, vendar je mogoče reči, da so bile volitve, upoštevajoč vse okoliščine, v glavnem dobre, da so se spremenile v veliko manifestacijo volje ljudstva, da vzdrži v tem velikem in težkem boju do osvoboditve, da stori vse za pomoč naši hrabri vojski, da stori vse, da bi se čim bolj organiziralo in uredilo življenje v zaledju, da bi pomagali strašnim žrtvam fašističnega nasilja, pogorelcem in beguncem in sirotam sploh, da bi odpirali šole, da bi začeli kulturno živeti, da bi se ljudske množice iztrgale iz teme nepismenosti, da bi ženske in mladina prišli do svojih pravic, da bi se lahko izrazile njihove sposobnosti in moč.«

Ko je govoril o izkušnjah v delu narodnoosvobodilnih odborov in o razpoloženju prebivalcev, se je tovariš Janko zadržal ob dejanjih in rovarjenju četniških in ustaških petokolonaških elementov, navedel je pri-

mere kolonaštva in nakazal metode boja proti vsem sovražnikom narodno-osvobodilnega boja.

Tovariš Janko je potem prikazal trpljenje posameznih pokrajin, ki so poleg tega v celoti mobilizirane in v katerih so se vsi moški sposobni za boj prijavili za vojsko. So pa tudi pokrajine, ki niso toliko utrpele, število borcev iz teh pokrajin pa je relativno majhno. O teh je tovariš Janko dejal:

»So pokrajine, predvsem takšne, ki so skoraj osvobojene, v katerih v primerjavi z drugimi kraji vlada pravo blagostanje in izobilje. Le ti pa, za primerjavo, niso še ničesar žrtvovali za narodnoosvobodilni boj. Videti je, da mislijo, da morajo drugi krvaveti za njihovo svobodo. Tudi v tem je potrebno najti pravično rešitev. Naša vojska je nastala kot vojska prostovoljcev, ljudi, ki se zavedajo nujnosti narodnoosvobodilnega boja. Velike naloge, ki stoje pred našo vojsko nam seveda nalagajo tudi potrebo, da poleg sistema prostovoljnosti uvedemo tudi splošno vojaško obveznost. Opravljanje te naloge bo v teh dneh dolžnost tako vojaških kakor tudi narodnoosvobodilnih odborov in vseh množičnih ljudskih organizacij.«

Na koncu je tovariš Janko dejal:

»Za uspešno reševanje vseh težkih problemov v tem najpomembnejšem, usodnem času za vse naše narode je velikega pomena pravilna organizacija naše ljudske oblasti. Še veliko je hudih pomanjkljivosti. Odstraniti te pomanjkljivosti, popraviti delo vseh organov oblasti, dvigniti ugled in avtoriteto oblasti, vzpostaviti kar najboljše sodelovanje med vojaškimi in civilnimi oblastmi, razmejitev njihovih pristojnosti — tudi to je del velikih nalog, zaradi katerih je sklicana ta konferenca. Seveda ima posvetovalni značaj in po konferenci bodo odgovorna vodilna telesa vojaških in civilnih oblasti na podlagi vaših mnenj in predlogov, izdajala potrebna navodila, da bi bilo delo vseh štirih naših organov oblasti enotno.«

Referat tovariša Ivana Milutinovića

Za tovarišem Jankom je govoril član izvršnega odbora AVNOJ tovariš Ivan Milutinović o gospodarskih razmerah na osvobojenem ozemlju in o vprašanju utrjevanja ljudske oblasti. Med drugim je dejal:

»Gospodarske razmere na osvobojenem ozemlju je mogoče označiti kot dokaj težke. Požgane vasi, razrušene poti, ljudstvo oropano do golega, begunci — vse to povzroča, da so gospodarska vprašanja zelo zapletena in da je potrebno mnogo dela, da bi jih lahko rešili. Izvršni odbor AVNOJ je tem vprašanjem posvetil veliko pozornost.

Naše osvobojeno ozemlje je bilo do nedavna razdeljeno na posamezna področja in skoraj vsako področje je imelo svojo posebno ekonomsko politiko. Zato se dogaja, da se na posameznih področjih izvajajo različni ekonomski ukrepi. Nekatera področja so na primer določila maksimirane cene, druga pa ne. V večini primerov je bilo to maksimiranje cen nepravilno in je pripeljalo do tega, da kmetje niso prihajali na trg. Poleg tega je maksimiranje povzročilo tudi politično nezadovoljstvo. Izvršni odbor AVNOJ je, upoštevajoč takšne razmere, sprejel načelno odločitev, da je potrebno s svobodno trgovino oživeti gospodarstvo in da je potrebno organizirati preskrbovanje ljudstva v vseh krajih osvobojenega ozemlja s prosto prodajo življenjskih potrebščin na trgu. Izvršni odbor je, dalje, spre-

jel stališče, da se ne sme določati maksimiranih cen, da pa je potrebno cene nadzorovati in z vsemi sredstvi preprečevati navijanje cen. Zato morajo okrajni narodnoosvobodilni odbori kakor tudi komande mesta in komande področij nadzorovati gibanje cen na svojem ozemlju.

Glede na težak gospodarski položaj nekaterih področij morajo vsi okrajni narodnoosvobodilni odbori opraviti popis proizvodov, ki bi jih lahko zamenjavali z drugimi področji, da bi na ta način zagotovili ljudstvu prehrano. Vsa organizacija tega dela bi morala potekati prek okrajnih narodnoosvobodilnih odborov, ki bi delovali po navodilih in pod nadzorstvom gospodarsko finančnega odseka izvršnega odbora.

Našemu svobodnemu ozemlju primanjkujejo razni predmeti, kakor so: sol, tobak, platno in razni drugi industrijski proizvodi. Zato je potrebno v obrobnih okrajih, kjer so ti proizvodi, pripraviti proste trge, na katerih bi narodnoosvobodilni odbori kupovali v prvi vrsti z denarjem in šele, če za denar ne bi mogli dobiti blaga, bi opravljali zamenjavo. Pri tem bi morali dosledno skrbeti za to, da naša živina in žito ne bi prešla na neosvobojeno ozemlje.«

Tovariš Milutinović je nato govoril o vprašanju uradnikov, o davku, o mlinih, žagah in še nekaterih gospodarskih vprašanjih, o katerih je že pisal v »Narodnom oslobodjenju«. Na koncu tega dela referata, ki obravnava gospodarstvo in gospodarskopolične ukrepe je tovariš Milutinović obvestil konferenco, da izvršni odbor AVNOJ pripravlja vpisovanje posojila narodne osvoboditve v višini 500.000.000 dinarjev.

Ko je obravnaval vprašanje utrjevanja ljudske oblasti, je tovariš Milutinović dejal:

»Dosedanji narodnoosvobodilni odbori kot organi ljudske oblasti niso bili medsebojno trdno povezani in se dejansko niso počutili kot prava ljudska oblast. Pogosto so se vmešavale tudi vojaške oblasti. Niso redki primeri, da so komandanti odredov ali bataljonov in celo komandanti področij zamenjevali narodnoosvobodilne odbore. Z razširitvijo področja svobodnega ozemlja, z ustanovitvijo AVNOJ kot najvišjega političnega telesa, so dani tudi pogoji, da se lahko nova ljudska oblast utrdi in pravilno organizira.«

Tovariš Milutinović je nato govoril o ustanovitvi AVNOJ in o njegovih nalogah ter prikazal strukturo narodnoosvobodilne oblasti, medsebojne odnose med narodnoosvobodilnimi odbori ter njihov odnos do AVNOJ, analiziral razlike med staro in novo oblastjo, tako glede na način nastanka same oblasti, kakor glede na odnos oblasti do ljudstva. Tovariš Milutinović je potem obravnaval pristojnosti posameznih narodnoosvobodilnih odborov — vaških, občinskih, okrajnih — in končno govoril o ustanovitvi Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

Na koncu je tovariš Milutinović govoril o ustanavljanju pokrajinskih protifašističnih svetov in podal poročilo o delu in odlokih izvršnega odbora Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

Poročilo komand področij in okrajnih narodnoosvobodilnih odborov

Po referatih so delegati podali izčrpna poročila iz svojih okrajev oziroma področij, ki so pokazala resnično točno podobo tako političnega kakor tudi ekonomskega stanja v osvobojenih krajih.

Kordun — Kordun je predel, ki je bil močno prizadet. Požganih je več kot 60 % hiš, čez njegovo ozemlje je nekajkrat šla sovražna ofenziva. Toda vse to ni omajalo kordunskega ljudstva. Okraj Slunj je npr. dal 2.500 borcev, tudi okraj Vojnić je dal veliko število partizanov. Ta je prvi začel boj. V okraju Vojnić je sovražnik poklal in pobil 1.324 ljudi in jih 2.565 odpeljal v taborišča. Gospodarski položaj v Kordunu je zelo težak. Zaradi barbarskega uničevanja okupatorjev in ustašev je okoli 10.000 ljudi neprekrbljenih. Poleg tega je tu 2.000 beguncev iz Primorja in vendar je zbiranje prispevkov za narodnoosvobodilni fond zelo uspešno. Ljudstvo daje več, kot lahko.

Na vsem območju Korduna so opravljene volitve v narodnoosvobodilne odbore. Razpoloženje ljudi je zelo dobro. Kulturnoprosvetne razmere se izboljšujejo, čeprav so skoraj vse šole požgane. Mnoge šole so odprli v privatnih hišah, poleg tega pa dela tudi 30 kulturnih domov.

Banija — Tudi Banija je tako kot Kordun močno prizadeta. V okrajih Dvor, Petrinja in Glina je mobilizirano veliko število partizanov, čeprav ti okraji niso povsem osvobojeni. Tako je npr. samo okraj Petrinja dal preko 1.000 borcev. Vse osvobojeno ozemlje je organizirano in na njem delajo narodnoosvobodilni odbori. Za te okraje je značilno, da se v njih četniki sploh niso pojavljali. Gospodarske razmere so malo boljše kot na Kordunu in Banija bi lahko dala nekaj žita v zameno za druge proizvode. Stanje živine je slabo.

Lika — Poročila iz liških okrajev so bila najbolj popolna in so hkrati pokazala najboljšo organizacijo in najboljše rezultate dela. V okraju Korenica, kjer so se začeli prvi boji v Liki, je bilo požganih 1.827 hiš in 1.373 hlevov. V preteklem letu je bila žetev slaba, kar je otežilo prehrano revnega prebivalstva, toda odgovorni so storili vse, da ne bi nihče umrl od lakote. Zapuščeno zemljo so kolektivno obdelali. Okraj je dal 1.726 partizanov in je na svojem ozemlju uničil 974 Italijanov, ustašev in četnikov.

Okraj Donji Lapac je v celoti mobiliziran. Sam je dal dve brigadi. Tudi v tem okraju so zapuščeno zemljo kolektivno obdelali. Rezultat tega dela je: 350.400 kg sena, 4.000 vreč koruze, 4.000 kg fižola in mnogo drugih pridelkov. Pogorelim so zgradili 300 novih hiš. Ljudstvo se zelo dobro odziva na poziv za zbiranje prostovoljnih prispevkov. Samo ena občina je dala za vojsko: 20.027 kg žita, 6.415 kg fižola, 12.774 kg krompirja, 11.554 kg mesa, 8.248 kg kruha, 10.233 litrov mleka, 173 goved, 374 ovac in 56.563 dinarjev v gotovini. V okraju Brinje se je politični položaj zelo izboljšal. Prej so v tem okraju rovarili četniki in imeli nekaj uspehov, toda zdaj so izgubili vsakršno oporo. Vsi za boj sposobni moški so zdaj v partizanskih vrstah. Ta okraj še ni v celoti osvobojen, toda v osvobojenih krajih, v vseh vaseh in občinah je organizirana ljudska oblast, ki dobro deluje.

Ustaši in četniki so zapustili Udbine in zdaj je ves udbinski okraj svoboden. V tem okraju je okupator požgal 648 hiš in 793 hlevov, nato 185 kg žita in 689.597 kg živinske krme. S seboj je odvelkel 1.613 goved, 472 konjev, 13.513 ovc in 484 prašičev. Kljub temu je ljudstvo dajalo za vojsko in to veliko. V lanskem letu so nabrali 54.827 kg kruha, 17.700 kg žita, 592 kg koruze, 4.197 kg moke, 56.412 kg krompirja, 52.262 kg mesa, 722 kg slanine in raznih drugih živil in potrebščin za obutev in obleko. Za sirote

so zbrali 3.000 kg žita, 1.500 kg krompirja in 29.850 kg živinske krme. Iz udbinskega okraja je 972 ljudi v vrstah partizanov.

V okraju dela 11 šol, v katere hodi 527 otrok, v analfabetskih tečajih se uči brati 225 ljudi. Zdravstvene razmere so dobre, nalezljivih bolezni ni.

Gospiški okraj je na obrobju osvobojenega ozemlja in tako izpostavljen pogostim sovražnikovim napadom, toda kljub temu je bojno razpoloženje prebivalcev zelo dobro. V tem okraju so vasi, ki so vzdržale tudi po 30 napadov. V okraju je bilo doslej ubitih 1.400 Italijanov, ustašev in četnikov. Okupator in ustaši so zažgali 1.100 hiš. Gospodarske razmere so precej slabe zaradi sovražnikovega pustošenja pa tudi zaradi splošne revščine. V okraju je okoli 2.000 beguncev. Odnosi med Srbi in Hrvati so dobri.

V okraju Gračac so osvobojene tri občine. Razpoloženje v njih je zelo dobro. Vse, kar je omahovalo, je pobegnilo pod zaščito okupatorjeve žice. Ljudje iz osvobojenega dela tega okraja so v preteklem letu dali za vojsko: 18.664 kg žita, 60.413 kg krompirja, 39.918 kg mesa, 3.364 kg sadja, 37.319 litrov mleka, 8.780 kg fižola, drugih živil in potrebščine za vojsko. V okraju dela 10 šol. Okrajni narodnoosvobodilni odbor je organiziral izmenjavo dobrin z Dalmacijo, ki dobro poteka.

Bosanska krajina — V okraju Drvar so politične razmere razen redkih izjem zelo dobre. Okraj je dal skupaj z grahovsko občino, ki je bila osvobojena pozneje, okrog 2.500 partizanov. Toda gospodarske razmere so zelo slabe in težke. Prej je velik del prebivalstva živel od dela v tovarni. V tem okraju živi 3.422 ljudi od narodnoosvobodilnega fonda. In vendar je kampanja za zimsko pomoč vojski dala dobre rezultate predvsem po številu zbranih volnenih nogavic in puloverjev. Prosvetne razmere se izboljšujejo in veliko ljudi se je že naučilo brati in pisati.

V okraju Bosanski Petrovac po poročilu okrajnega odbora ni sovražnikov narodnoosvobodilnega boja. Doslej so v okraju mobilizirali 1.733 borcev za narodnoosvobodilno vojsko. Čeprav je bil okraj Petrovac vedno pasiven, se je vendarle v času narodnoosvobodilnega boja zelo potrudil in izdatno pomagal tako svoji vojski kakor številnim bolnicam, ki so bile v preteklem letu organizirane na njegovem ozemlju. Kampanja za zimsko pomoč bo zadovoljiva glede na prve rezultate, čeprav še ni v celoti končana. V mnogih vaseh so odprte šole.

Okraj Bosanski Novi je okupator močno prizadel. Požganih je bilo okrog 2.000 zgradb in oropano veliko živine. Čeprav ves okraj še ni osvobojen je mobilizirano veliko partizanov — 1200 ljudi se je prostovoljno javilo v vojsko. Gospodarski položaj okraja ni popolnoma slab. Lahko bi zamenjali nekaj žita z drugimi kraji. V okrajih Sanski most in Krupa so politične razmere dobre, ljudstvo je za osvobodilni boj, so pa slabše ekonomske razmere, predvsem zato, ker je na področju Podgrmeča okoli 2.000 beguncev s Kozare in Banije. V zadnjem času je opaziti pojav, zoper katerega je potrebno odločno nastopiti.

V okrajih Bihać in Cazin je narodnoosvobodilna oblast še nova in je zato razumljivo, da še niso dosegli tolikšnih uspehov, kakor v drugih prej osvobojenih okrajih. Poleg tega je določeno število petokolonskih elementov oviralo pravilno delo organov ljudske oblasti. Toda v teh okrajih je dosežen tudi največji uspeh, namreč, v zelo kratkem času so mnogo

storili za uresničevanje bratstva Srbov, Hrvatov in Muslimanov. Ta dva okraja sta gospodarsko najboljša, ni pa mogoče reči, da so se odzvali kampanji za zbiranje prostovoljnih prispevkov za vojsko tako, kakor bi bilo mogoče glede na njihovo gospodarsko moč. Odziv je sicer bil in tudi dajali so, toda ne toliko, kolikor bi morali in mogli. Trgi v Bihaću in Cazinu so zelo dobri, mnogi pasivni okraji so prihajali na te trge in se predvsem oskrbovali z žitom. Poleg žita lahko ta dva okraja dajeta v zamenjavo za živino še drugo, orehe, čebulo in kostanj.

Glamoški kraj je bil vedno pasiven in njegovo gospodarsko stanje je zdaj zelo slabo. Cene na glamoškem trgu so zelo visoke in potrebno bi bilo ukrepati, da bi preprečili špekulacijo, ki se zaradi tega razvija. Kraj bi lahko dal za zamenjavo samo nekaj živine.

Gorski Kotar — V okraju Ogulin so politične in ekonomske razmere razmeroma dobre, kljub temu, da je okupator požgal okoli 2.000 zgradb in velike količine hrane za ljudi in živino. V okraju je mobiliziranih 1.200 borcev. V taborišče je odpeljanih okoli 1.700 ljudi.

Dalmacija — V Dalmaciji delajo narodnoosvobodilni odbori na osvobojenem in na neosvobojenem ozemlju. V mnogih krajih neosvobojene Dalmacije so narodnoosvobodilni odbori dejanska oblast in kadar želijo kmetje kaj narediti, ne hodijo po dovoljenje k ustaškim in okupatorskim oblastem, temveč k narodnoosvobodilnim odborom. Dejansko vladajo okupatorji samo v tistih delih Dalmacije, ki so ograjeni z žico. Vsak partizanski borec lahko prepotuje Dalmacijo s partizansko propustnico. Tudi v Dalmaciji je ljudstvo oropano. Čutiti je veliko pomanjkanje žita. Dalmatinci hodijo na osvobojeno ozemlje Bosne, kjer nabavljajo žito in živino in v zameno nudijo olje, vino in sol. Pri tej trgovini je potrebno posebno paziti na to, da žita in živine ne bi zajel okupator. Politične razmere v Dalmaciji so resnično zelo dobre. Vse ljudstvo je za narodnoosvobodilni boj.

V livanjskem okraju, ki je z mnogimi zvezami povezan z Dalmacijo, politične razmere niso tako dobre kot v Dalmaciji. Del hrvatskega prebivalstva je v pasivnem odnosu do narodnoosvobodilnega boja, čeprav je tudi tu čutiti določeno izboljšanje. Zdaj so v narodnoosvobodilnih odborih poleg Srbov in Muslimanov tudi Hrvatje. Krajevna organizacija HSS sodeluje v narodnoosvobodilnem odboru in je predana narodnoosvobodilnemu boju. Livno je bilo močno prizadeto ob ponovnem prihodu ustašev v mesto. Na livanjskem trgu je mogoče dobiti zadostne količine tobaka, vina, soli in še nekaterih drugih artiklov, ki bi jih bilo mogoče zamenjavati za žito.

Po poročilih se je začela razprava, v kateri so delegati v glavnem postavljali konkretna vprašanja predstavnikom izvršnega odbora AVNOJ o tem, kako naj ravnajo v tem ali onem primeru. Tako je razprava dopolnila spoznanja, ki so jih delegati dobili iz poročil in referatov.

Konferenca predstavnikov narodnoosvobodilnih odborov in komand področij, ki je sicer bila po svojem značaju posvetovalna, je bila nedvomno velikega pomena za nadaljnje delo narodnoosvobodilnih odborov. To je prva konferenca, na kateri so zbrane vse izkušnje, razkrite vse slabosti in pomanjkljivosti v delu organov nove ljudske oblasti in ki je nakazala perspektive nadaljnjega dela.

NARODOM JUGOSLAVIJE!

Začela se je in že dvajset dni traja velika nemško-italijansko-ustaško-četniška ofenziva proti našemu osvobojenemu ozemlju in naši narodno-osvobodilni vojski. V njej sodeluje okrog 100.000 sovražnikovih vojakov, Nemcev, Italijanov, ustašev in četnikov, z velikim številom tankov in letal, posebej za to ofenzivo poslanih iz Nemčije.

Cilj ofenzive je jasen: uničenje narodnoosvobodilne vojske, krvava zadušitev ljudske vstaje, zasužnjenje narodov Jugoslavije.

Nemški fašistični psi mečejo na nas ogromne sile, v trenutku ko jim je na vzhodni fronti potreben sleherni vojak. Prav sedaj nas hočejo uničiti, ker se naše moči bojijo kot živega ognja v dogodkih, ki se bližajo. Fronta na Balkanu z narodnoosvobodilno vojsko v zaledju kot žariščem narodno-osvobodilne vojne ne samo v Jugoslaviji temveč na vsem Balkanu — to je tisto, česar se Hitler boji in zaradi česar mu vstajajo lasje na glavi, to je tisto, zaradi česar meče na nas svoje poslednje podivjane divizije. Ustaški in četniški krvniki so mobilizirali vse, kar so mogli, po nalogu svojih fašističnih gospodarjev. Tudi oni bi radi uničili narodnoosvobodilno vojsko. V njenem uničenju vidijo ustaši svojo rešitev, v njenem uničenju vidijo četniki in njihova vlada — tista prekleta peščica beguncev — edino možnost za vzpostavitev svoje krvave četniške oblasti, poslabšane stare jugoslovanske oblasti.

Vsi so se združili — nemški in italijanski fašisti in ustaši in četniki in vsi želijo eno: uničenje naše narodnoosvobodilne vojske, krvavo zadušitev ljudske vstaje, iztrebljenje in zasužnjenje naših narodov.

Nemško-italijansko-četniški diviziji so se postavili nasproti naši narodi, nasproti se ji je postavila naša junaška, naša rodna, naša edina narodnoosvobodilna vojska.

Bije se zadnja velika bitka, še ta ofenziva — in potem niti ene več! Sovražnik počne zadnji veliki napor. Njegova kri se je iztekla na vzhodni fronti. Njegova moč je razbita in izgubljena v širokih prostranstvih sovjetske dežele. Ta ofenziva je zadnji skok pred padcem. Če je še tako velika, če je še tako skrbno pripravljena — ne bo uspela, ne more uspeti, že ni uspela.

Narodnoosvobodilna vojska je neuničljiva. Neuničljiva je zato, ker je postala eno z našimi narodi. Neuničljiva je, ker je prežeta z ljubeznijo po svobodi, z vero v svojo moč, z zavestjo o pravičnosti svojega boja, predanostjo zaveznikom. Neuničljiva je, ker je odlično organizirana in trdno združena. Neuničljiva je, ker ve, da ne more biti uničena. Neuničljiva je, ker ji poveljuje tovariš Tito.

Nemški in italijanski fašistični psi ne bodo našli čistega zaledja, ustaški morilci ne bodo rešili svoje neodvisne luknje klanja in ropanja, četniški in italijanski krvoloki ne bodo počistili tal za vrnitev pobegle vlade in — za vlado svojega bodala.

Vsi narodi Jugoslavije morajo v tem trenutku dati vse od sebe. Gre za njihovo prihodnost, gre za njihov obstoj.

SRBI

Dvignite se vsi k orožju! Samo s puško v roki, samo na položaju, v jarkih, v ognju, v smrtonosnem ognju lahko premagate smrt in suženjstvo. Uničujte četnike, kajti v njihovih rokah je ustaški nož. Borite se proti četnikom, ker vam prinašajo novo suženjstvo in novo sramoto. Visoko dvignite vašo ponosno zastavo narodnoosvobodilnga boja.

HRVATI

Dvignite se vsi k orožju! Samo narodnoosvobodilna vojska lahko reši in bo rešila hrvaški narod pred pokolom, ki ga pripravljajo četniki. Uničujte ustaše, kajti v njihovih rokah je četniški nož. Rešitev hrvatskega naroda — to je zmaga narodnoosvobodilne vojske. Čast hrvatskega naroda je v njegovem boju proti okupatorjem, četnikom in ustašem. Ta ofenziva je naperjena tudi proti vam.

SLOVENC

Dvignite se vsi k orožju! Gre za vaš obstoj. Vaš boj vas je doslej rešil pred uničenjem in boj, krvav in vztrajen boj vas lahko tudi dokončno reši. Ta ofenziva je naperjena tudi proti vam.

ČRNOGORCI

Dvignite se vsi k orožju! Četniki so poskušali umazati vašo čast, čast prvih borcev narodnoosvobodilnega boja. Četniški zločinci bi radi, da bi ostali narodi Jugoslavije preklinjali Črnogorce. Tega ne smete dovoliti! Še enkrat se dvignite vsi v vstajo! Sedanja ofenziva je naperjena tudi proti vam.

MAKEDONCI

Dvignite se vsi k orožju! Nadaljujte začeti boj. Vaša usoda, usoda makedonskega ljudstva se odloča danes na raznih bojiščih Jugoslavije. Sedanja ofenziva je naperjena tudi proti vam.

MUSLIMANI

Dvignite se vsi k orožju! Občutili ste, kaj pomeni ustaška oblast: taborišča smrti so polna Muslimanov. Vi veste, kaj pomeni četniška oblast: grob in ogenj za vse Muslimane brez razlike. Ali se lahko sploh za trenutek obotavljate? Samo narodnoosvobodilni boj vas lahko reši. Ta ofenziva je naperjena tudi proti vam.

NARODI JUGOSLAVIJE

Vsi k orožju! Nihče ne sme ostati doma. Vse za boj! Vse kar delate — morate delati za vojsko, za boj, za svobodo, za naše življenje in obstoj. Sedanja ofenziva je naperjena proti vsem vam.

Bije se poslednji boj.

Moč narodnoosvobodilne vojske, bratska in borbena enotnost narodov Jugoslavije, skupni napor vseh mož in žena, starih in mladih, vseh in vsakogar — to so poročta naše zmage.

Tudi ta ofenziva se bo končala kakor prejšnje. V njej smo postali močnejši! Zmagali bomo!

Živela naša narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi!
Živel tovariš Tito!
Živelo bratstvo vseh narodov Jugoslavije!
Vsi v boj — vse za boj!

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

9. 2. 1943

Izvršni odbor Protifašističnega
sveta narodne osvoboditve Jugoslavije¹

PROTIFAŠISTIČNI SVET NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

19. NOVEMBER 1943

Z namenom, da bi se Gledališče narodne osvoboditve naprej razvijalo in pravilno delovalo, je AVNOJ sprejel naslednji

s k l e p :

1. Ukinjene so vse dosedanje funkcije v Gledališču narodne osvoboditve in postavlja se *začasna uprava Gledališča narodne osvoboditve*.

2. Za upravnika gledališča je postavljen tovariš Ivo Frol, književnik, za vodjo dramske sekcije tovariš Vjekoslav Afrić, igralec; za vodjo igralške šole tovariš Nikola Popović, igralec; za vodjo baletne sekcije tovariš Georgij Skrigin; za vodjo glasbene sekcije tovariš Nikola Hercigonja, skladatelj.

3. Dolžnosti upravnika so naslednje: da vodi celotno delo in življenje gledališča, da skrbi za oblikovanje sedanjih in novih kadrov, da v sodelovanju z odgovornimi vodji sekcij izbira umetniško gradivo in nadzoruje program; upravnik je osebno odgovoren za celotno delo gledališča.

Dolžnosti vodij sekcij so, da vodijo zaupane sekcije v sodelovanju z upravnikom.

Upravnik je dolžan občasno sklicati sejo uprave o vseh važnejših vprašanjih tako umetniškega kakor tudi splošnega dela in življenja gledališča in na kateri se rešujejo vsa tekoča pomembna vprašanja. Med temi sestanki pa opravlja vse zadeve in sprejema odločitve upravnik sam.

Za izvršni odbor AVNOJ
Predsednik:
dr. Ivan Ribar, s. r.²

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 27.

² ARP, Beograd, AVNOJ št. 36.

IZVRŠNI ODBOR AVNOJ

PREDSEDNIK

Dr. IVAN RIBAR

PODPREDSEDNIKI:

PAVLE SAVIČ

NURIJA POZDERAC

EDVARD KOCBEK¹

ČLANI:

MILE PERUNIČIČ — za notranje zadeve

Dr. SIMA MILOŠEVIČ — za zdravstvene zadeve

Dr. MLADEN IVEKOVIČ — za socialna vprašanja

IVAN MILUTINOVIČ — za gospodarska vprašanja

VLADA ZEČEVIČ — za verska vprašanja

VESELIN MASLEŠA — za propagando

¹ Profesor Edvard Kocbek je bil kooptiran za podpredsednika na eni od sej izvršnega odbora AVNOJ, ki je bila v Bihaću konec decembra 1942 in v začetku januarja leta 1943, ko je prišel prvi predlog iz Slovenije (14. decembra leta 1942) in v smislu odloka sprejetega na predlog verifikacijskega odbora na prvem zasedanju AVNOJ. Izvršni odbor je poleg tega verificiral izvolitev delegiranih svetnikov iz Slovenije, in sicer: Edvarda Kocbeka, Josipa Rusa, Edvarda Kardelja, Borisa Kidriča, Franca Leskoška, Josipa Vidmarja, Franceta Lubeja in Toneta Fajfarja. Poznejšega predloga izvršnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije, da bi Josipa Rusa in Edvarda Kardelja kooptirali v izvršni odbor, sploh niso obravnavali, verjetno tudi zato ne, ker ni bil politično realen, ker bi namreč sprejetje takšnega predloga porušilo proporcionalnost izvoljenih po deželah (današnje republike, op. pr.) in pokrajinah. Nobena dežela ni imela treh članov v izvršnem odboru AVNOJ in je bil zato Josip Rus samo poklican »naj takoj pride v Bihać«. (Glej I. in II. zasedanje AVNOJ).

VRHOVNI KOMANDANT
NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE
IN PARTIZANSKIH ODREDOV JUGOSLAVIJE

JOSIP BROZ TITO

SVETNIKI NA PRVEM ZASEDANJU AVNOJ

Broz Josip Tito	Kardelj Edvard	Perović Risto
Bakarić dr. Vladimir	Kidrič Boris	Peruničić Mile
Balaban Mile	Kovačević Boriša	Petrović Srečko
Balen Šime	Komnenić Petar	Pijade Moša
Barić Vido	Kocbek Edvard	Pozderac Nurija
Belovuković Milan	Krstajić Miro	Popović Jovan
Bjelajac Simo	Krstulović Vicko	Popović Koča
Brstina Dušan	Krce Pavao	Popović ing. Milentije
Cerović Stojan	Lekić Marijan	Pucar Djuro
Čagorović Djuro	Leskošek Franc	Ribar dr. Ivan
Čolaković Rodoljub	Lubej France	Rus Josip
Dedijer Vladimir	Ljumović Božo	Savić Brano
Dobrašinović Miloje	Mamić Miloš	Savić dr. Pavle
Draušnik Jurica	Marković Blažo	Simonović prota Jagoš
Dugonjić Rato	Masleša Veselin	Srdić Nikola
Fajfar Tone	Mijušković Radovan	Stambolić Petar
Gajić Vojin	Milošević dr. Sima	Stević Luka
Garić Manojlo	Milutinović Ivan	Sučić Florijan
Gregorić dr. Pavle	Mirković Joso	Tiljak Djuro
Grulović Nikola	Nikolić dr. Gojko	Veinović Svetozar
Hebrang Andrija	Novaković Srdan	Vešović Mirko
Humo Audo	Opačić Stanko-Ćanica	Vidmar Josip
Iveković dr. Mladen	Osmić Omer	Vujasinović Todor
Ivović Dušan	Pavićević Djoko	Zečević Vlada
Karabegović Osman	Pavićević Marko	Zlatarić Branko
Karamatijević Jevstatije	Pavlović Ristan	Zrenjanin Žarko
	Pejnović Kata	

UMRLI

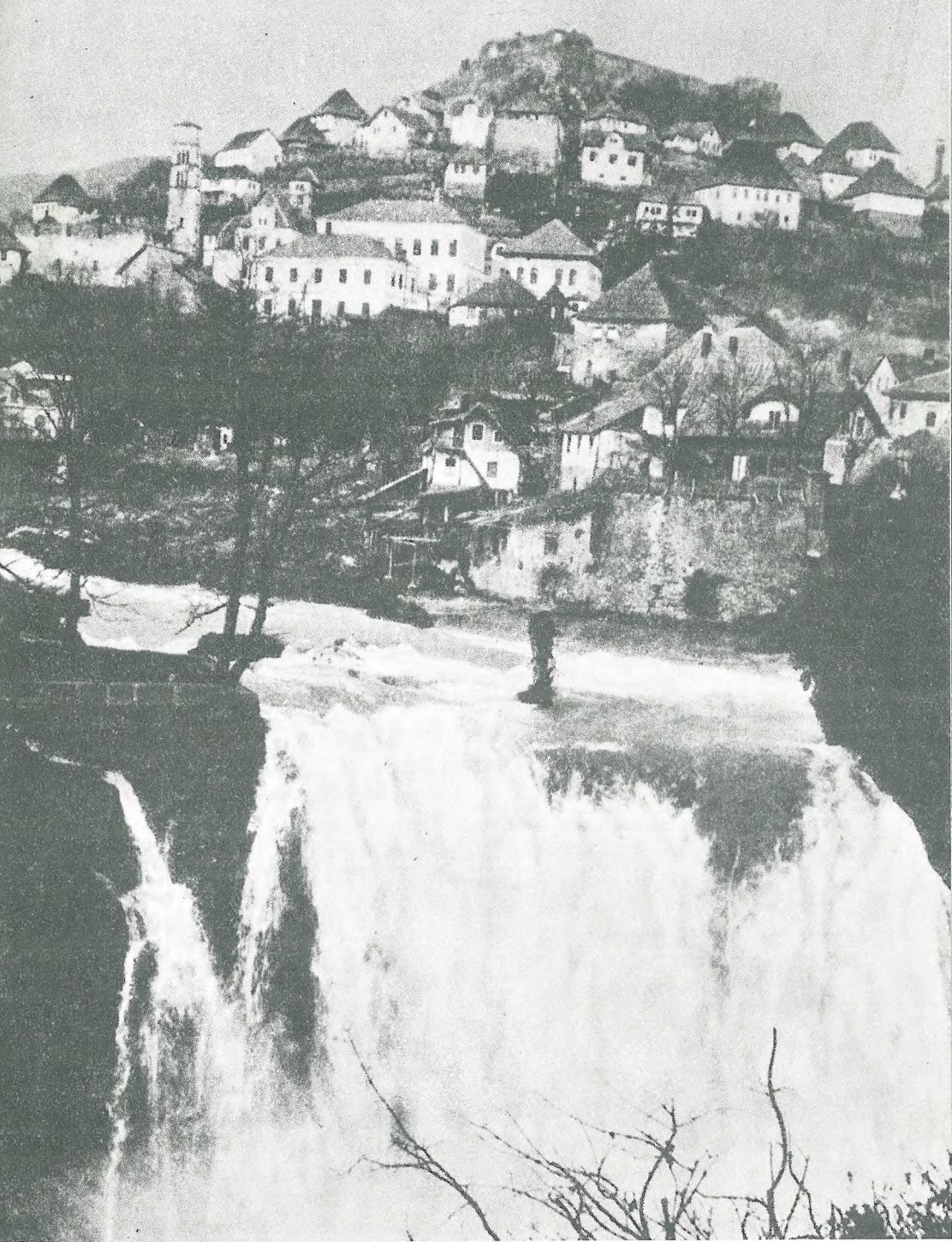
Simo Bjelajac, Stojan Cerović, Vojin Gajić, Boriša Kovačević Veselin Masleša, Dr. Sima Milošević, Nurija Pozderac, Nikola Srdić, Mirko Vešović, Žarko Zrenjanin, Miloš Mamić.

Pripomba: V spisku svetnikov iz Srbije na prvem zasedanju AVNOJ sta tudi Žarko Zrenjanin-Uča, član CK KPJ in Miloš Mamić, delavec iz Zemuna, član Mestnega komiteja KPJ Beograd. Toda oba narodna heroja sta padla pred Bihaškim zasedanjem ljudskih predstavnikov. Tik pred odhodom na zasedanje v Bosno so Žarka Zrenjanina 6. novembra fašisti obkolili v vasi Pavliš pri Vršču. V neenaki borbi z agenti si je Zrenjanin, potem, ko je bil ranjen, sam vzel življenje, da ne bi padel v roke sovražnikom. — Miloš Mamić je junaško padel že aprila 1942. leta v spopadu z bolgarskimi okupatorji v vasi Jugovac pri Prokuplju. Zaradi izredno težkih razmer in zato ker ni bilo nobene stalne zveze med bojišči v Srbiji in vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja v Bosni se za smrt teh dveh svetnikov v Bihaču sploh ni zvedelo vse do konca leta 1942. Zaradi tega je med podpisniki proglaša prvega zasedanja tudi ime Žarka Zrenjanina, ime Miloša Mamića pa je poleg Dušana Ivovića po pomoti ob prepisovanju izpuščeno.

**DRUGO ZASEDANJE
PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE**

(29. in 30. novembra leta 1943 v Domu kulture v Jajcu)

Jajce v času drugega zasedanja AVNOJ

DRUGO ZASEDANJE AVNOJ

Začetek ob 19. uri.

Predsedujoča: dr. Ivan Ribar in dr. Vojislav Kecmanović

(Prihod vrhovnega komandanta NOV in POJ Josipa Broza Tita s člani vrhovnega štaba in predsednikom izvršnega odbora AVNOJ dr. Ivanom Ribarjem so svetniki AVNOJ, ki so do zadnjega kotička napolnili prostor v dvorani ter predstavniki mesta Jajce in borci, ki so zavzeli galerijo, pozdravili z burnim in navdušenm aplavzom. Nekaj minut so po dvorani odmevali vzkliki: »Živel tovariš Tito!«, »Tito, Tito, Tito!« »Ribar, Ribar, Ribar!«, Živela naša narodnoosvobodilna vojska!« V tem trenutku je zbor gledališča »Narodnog oslobodjenja« pod vodstvom tovariša Nikole Hercigonje zapel »Hej Slovani«. Vsi odposlanci AVNOJ in meščani so stoje, borci in oficirji pa v položaju »mirno« poslušali in tudi sami povzeli intoniranje narodne himne.)

PREDSEDNIK IZVRŠNEGA ODBORA AVNOJ DR. IVAN RIBAR
(H r v a t s k a) : Tovariši svetniki, začenjam drugo zasedanje našega Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z naslednjim dnevnim redom:

I. Slavnostni del seje;

1. začetek — govor predsednika izvršnega odbora AVNOJ dr. Ivana Ribarja;
2. volitve delovnega predsedstva, verifikacijskega odbora in zapisničarjev;
3. pozdravne brzojavke.

II. Delovni del seje:

1. poročilo verifikacijskega odbora;
2. referat: Razvoj narodnoosvobodilnega boja narodov Jugoslavije glede na mednarodne dogodke. Referent tovariš Josip Broz Tito, vrhovni komandant NOV in POJ;
3. razprava;
4. predlogi deklaracij in odlokov AVNOJ;
5. volitve predsedstva AVNOJ.

III. Odmor

6. Predlogi odlokov AVNOJ in predsedstva AVNOJ;
7. vprašanja in predlogi ter
8. zaključek zasedanja.

S tem se je začelo drugo zasedanje AVNOJ. (*Aplavz.*)

Dovolite mi zdaj, tovariši in tovarišice svetniki, da poročam o delu Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije od njegove ustanovitve do danes.

Minilo je leto dni odkar smo ustanovili AVNOJ. Danes lahko bolj kot kdajkoli prej, predvsem glede na dosedanji potek in razvoj notranje in zunanje vojaške in politične situacije, s polno pravico ugotovimo dejstvo, da je bila ustanovitev AVNOJ resnično prvi in največji notranji politični dogodek po propadu stare Jugoslavije. (*Aplavz.*)

Nove demokratične sile, ki jih je organizirala komunistična partija in so vznikle v bojih naših upornikov, najbolj domoljubnih in najbolj svobodoljubnih sinov in hčera narodov Jugoslavije, so začele narodnoosvobodilno gibanje in se na tej široki poti našle s pripadniki starih političnih meščanskih strank in skupin resničnih borcev za demokracijo in zoper reakcijo v stari Jugoslaviji.

Ta politično demokratični val iz stare Jugoslavije se je pod vodstvom komunistične partije zlival v široko reko, da ne rečem v morje nove močne resnične demokracije, skovane v narodnoosvobodilnem boju, v sveti domovinski vojni zoper fašizem.

Tako je AVNOJ že samo s svojo ustanovitvijo in sestavo postal resnični predstavnik in nosilec vseh demokratičnih sil, med seboj povezanih na liniji narodnoosvobodilnega boja ne glede na vse prejšnje razlike, predvsem razlike po narodnostih, veri in političnostrankarski pripadnosti.

AVNOJ ni bil ustanovljen za to, da bi sestavljal memorandume, osnutke in izdajal ukrepe, še manj pa, da bi jih razpošiljal našim zaveznikom in javnosti, da bi mu dali priznanje, potrditev in zagotovilo za prihodnjo ureditev Jugoslavije po končani zmagoviti vojni. S takšnimi papirnati načrti, memorandumi in ukrepi si lahko pomagajo samo vlade ali pa kakšni politični odbori v emigraciji, ki so brez vojske in ljudstva, tako npr. tudi begunska jugoslovanska vlada in skupaj z njo vodstva starih političnih strank, ki so ostala brez ljudstva in pričakujejo svojo rešitev in vrnitev v domovino, pa tudi obnovitev stare Jugoslavije, izključno in zgolj od zunaj, s strani podtalnih reakcionarnih klik, od znotraj pa s pomočjo petokolonašev in izdajalcev Nedića, Ljotića, Draže Mihailovića in Rupnika. Demokratične sile, ki jih predstavlja AVNOJ, so prevzele v svoje roke krmilo narodnoosvobodilnega boja in pozvale vse Srbe, Hrvate, Slovence, Črnogorce in Makedonce kakor tudi Muslimane k vstaji in k boju zoper okupatorja in njegove hlapce, predvsem pa zoper četnike Draže Mihailovića, ministra begunske jugoslovanske vlade in namestnika kralja Petra — boj za svobodo, pravico in ljudsko oblast.

Tako je AVNOJ že ob svojem nastanku dobil značilnosti najvišjega političnega telesa, ki je lahko ustrezalo tedanjemu razvoju notranje in zunanjepolitičnih razmer. Potemtakem je AVNOJ že s svojo ustanovitvijo postal merilo tedanje moči našega narodnoosvobodilnega boja.

Pred ustanovitvijo AVNOJ je vrhovni štab na čelu s svojim komandantom tovarišem Titom predstavljal ne le bojno enotnost narodov Jugoslavije, ne samo vojaško, temveč tudi politično vodstvo. Glede na tedanji razvoj političnih in vojaških dogodkov pa je bilo potrebno storiti korak naprej: vzpostaviti enotno politično vodstvo narodnoosvobodilnega boja za vso Jugoslavijo, ki bo vsem domoljubom na vsem ozemlju Jugoslavije omogočilo, da se bodo vsaj v zadnjem trenutku priključili boju in tako pospešili dokončno in končno ukinitve fašizma, ustaštva, četništva in petokolonaštva. *(Vzkliki: Tako je! — Aplavz.)*

Znani so zunanji in notranji politični elementi, ki so opredelili ustanovitev AVNOJ pred letom dni: zlom Hitlerjeve ofenzive na vzhodni fronti, prehod Rdeče armade v ofenzivo, izkrcanje anglo-ameriške vojske v Afriki. Prav nobeno naključje ni, da je ustanovna skupščina AVNOJ s svoje slavnostne seje pozdravila branilce Stalingrada. Kajti, stalingrajski borci so Hitlerju zaprli pot ne le proti Moskvi in Bakuju, temveč so porušili tudi vse njegove načrte za ofenzivo na Egipt, Sirijo in Turčijo ter za spojitev z japonskimi imperialisti v Indiji. *(Vzkliki: Tako je!)*

Na področju naših notranjepolitičnih razmer pa gre odločilna vloga dejstvu, da smo razkrinkali protiljudsko reakcijo. Begunska jugoslovanska vlada v Londonu se je v celoti poistovetila z izdajstvom svojega ministra Draže Mihailovića. To izdajstvo je bilo že tedaj dokazano. No, pa tudi naš tedanji vojaški položaj je bil primeren za ustanovitev vrhovnega političnega telesa. Ofenzivi naših zaveznikov se je pridružila tudi naša narodnoosvobodilna vojska. Potrebno je bilo zadajati sovražniku čim močnejše udarce in ga tako prisiliti, da bi imel v Jugoslaviji čim večje kontingente svoje vojske, ker jih tako ne more uporabiti na vzhodni fronti in jih tudi ne prevažati iz Jugoslavije oziroma z Balkana v Afriko.

AVNOJ se je zavestno odločil za ime Protifašističnega sveta, da bi tako dokazal zaveznikom in vsej naši javnosti, da poleg vrhovnega poveljstva lahko vzklije iz našega narodnoosvobodilnega gibanja s pomočjo narodnoosvobodilne vojske tudi vrhovno politično telo, ki bo politično delovalo pri uničevanju fašizma.

AVNOJ je v svoji resoluciji in razglasu obsodil izdajalsko početje Draže Mihailovića in izdajalsko politikantstvo jugoslovanske begunske vlade, hkrati pa je poudaril pomen in cilje našega narodnoosvobodilnega gibanja, kakor tudi linijo našega narodnoosvobodilnega boja.

Samo po tej in na tej liniji je delal izvršni odbor AVNOJ od prvega dne svoje ustanovitve kot resnični in pravi predstavnik narodnoosvobodilnega gibanja za vso Jugoslavijo in kot glavni nosilec in organizator ljudske oblasti.

Že od prvega dne ustanovitve si je izvršni odbor prizadeval, da bi AVNOJ postal jedro vseh domoljubnih in svobodoljubnih sil Jugoslavije pa tudi organizator političnih akcij med širokimi ljudskimi množicami, z namenom, da bi mobilizirali vse ljudske sile. AVNOJ tako postaja organ boja narodov Jugoslavije za njihovo nacionalno osvoboditev.

Po drugi strani pa si je izvršni odbor prizadeval, da bi postal AVNOJ nosilec in organizator ljudske oblasti, da bi postavil temelje resnične demokracije, kakor zahtevajo široke ljudske množice, predvsem pa temelje tistim načelom, na katerih bo temeljila in zrasla prihodnja skupnost naših samostojnih in neodvisnih narodov. *(Vzkliki: Tako je — Aplavz!)*

Od prvega dne je izvršni odbor z vsemi razpoložljivimi sredstvi vsestransko pomagal naši narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom. Krepitev bratstva in enotnosti naših narodov, združevanje vseh sil in zbiranje vseh materialnih sredstev v korist svetega domovinskega boja, hkrati pa vedno tesnejše in vedno trdnejše povezovanje zaledja s fronto, da bi tako uspešneje potekala vojna, vse to je usmerjalo celotno delo izvršnega odbora od vsega začetka.

Izvršni odbor si je prizadeval, da bi v smernicah resolucije, sprejete na prvem skupščinskem zasedanju AVNOJ že takoj v začetku zastavil temelje svojega prihodnjega dela.

Izvršni odbor je še v času svojega mirnega dela v Bihacu postavil temeljno načelo na področju vsega javnega, prosvetnega, socialnega, gospodarskega in verskega življenja ljudi. Razumljivo je, da je pretežni del njegove dejavnosti zadeval vsa tista aktualna vprašanja od katerih je odvisno gospodarsko, kulturno in sploh politično osveščanje kmetov. Pri tem delu se je izvršni odbor povezal z delom ženskih in mladinskih organizacij.

Že čisto v začetku svojega dela je izvršni odbor naletel na težave. Ena glavnih je bila, da ni mogel enakomerno in hkrati zaobjeti celotnega osvobojenega ozemlja.

Na skupni konferenci predstavnikov narodnoosvobodilnih odborov in vojaških oblasti iz zaledja, z osvobojenega ozemlja, ki je bila v Bihacu, smo točno določili dolžnosti enih in drugih pri delu v zaledju. Sklepi, ki so bili sprejeti na tej konferenci, naj bi služili kot navodilo za usklajeno delo vseh narodnoosvobodilnih odborov in vseh vojaških oblasti v zaledju na vsem osvobojenem ozemlju.

Da bi se AVNOJ povezal z narodnoosvobodilnimi odbori in da bi se ljudska oblast močnejše in bolj enakomerno povezala po vsem osvobojenem ozemlju, se je ljudska oblast lotila ustanavljanja okrajnih, okrožnih in pokrajinskih narodnoosvobodilnih odborov ter pokrajinskih svetov narodne osvoboditve za posamezne enote. Še pred ustanovitvijo AVNOJ je obstajala Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Zbor osvobodilne fronte, ki je bil v prvih dneh oktobra letos v Kočevju, je določil člane izvršnega odbora in odposlance za AVNOJ. Danes predstavlja osvobodilna fronta pokrajinski svet za Slovenijo. Junija letos je bil na Plitvičkih jezerih ustanovljen pokrajinski svet za Hrvaško, pred nekaj dnevi v Mrkonjićgradu za Bosno in Hercegovino, potem pa še za Črno goro in Boko ter Sandžak. Tudi v Srbiji in Makedoniji pričakujemo skorajšnjo ustanovitev takšnih svetov. Poleg teh pokrajinskih svetov imamo danes pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Dalmacijo, okrožne odbore za Bosansko Krajino in vzhodno Bosno, kakor tudi okrožne odbore v predelih osvobojenega ozemlja.

V Jugoslaviji je ustanovitev AVNOJ kakor tudi ostalih pokrajinskih svetov večina našega ljudstva sprejela z razumevanjem in odobravanjem. Široke ljudske množice so sprejele AVNOJ kot svojo pravo in edino ljudsko oblast za vso Jugoslavijo.

Begunska jugoslovanska vlada ni izrekla niti besede za AVNOJ, kakor je tudi prej ni za našo narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede in ne za vse narodnoosvobodilno gibanje, temveč je že tedaj podpirala Dražo Mihailovića kot edinega političnega eksponenta v Jugoslaviji.

S svoje slavnostne skupščinske seje je AVNOJ poslal pozdravne brzojavke našim zaveznikom. V brzojavki tovarišu Stalinu smo izrazili hva-

ležnost narodov Jugoslavije do narodov ZSSR zaradi velike moči, ki jo črpamo kot zavezniki ZSSR. To zahvalo je izvršni odbor stalno in nenehno poudarjal povsod in vedno in poudarjal, da tako kakor je bila stara Jugoslavija v sovraštvu do ZSSR vse do zadnjega trenutka, do dne, ko je izbruhnila vojna, zaradi česar je tudi doživela tako sramotno aprilsko kapitulacijo, tako bo prihodnja nova demokratična Jugoslavija imela za svoje temeljno politično načelo kar najtesnejšo naslonitev na veliko Sovjetsko zvezo, ki edina lahko zaščiti male narode, da jih ne bi podjarmil kateri koli imperializem. Poudarjajoč trajno in neločljivo bratstvo v orožju med narodi Jugoslavije in narodi ZSSR, v boju skovano bratstvo, ki ga nihče nikoli ne bo mogel razdružiti, je AVNOJ poudaril tudi našo novo ljudsko politiko, ki ustreza željam, čustvom in potrebam naših ljudi.

V brzojavkah Rooseveltu in Churchillu smo izrazili pripravljenost naših narodov, da bodo skupaj z zavezniki sodelovali v boju proti fašističnim osvajalcem do njihovega popolnega uničenja, da bodo vzdržali do konca in zavestno opravljali vse obveznosti v tem velikem boju proti silam fašizma in reakcije. Tem obveznostim je ostal izvršni odbor vedno in v celoti zvest in predan.

Že v Bihaću je izvršni odbor sklenil, da bo razpisal posojilo narodne osvoboditve v višini petsto milijonov dinarjev. Ni potrebno posebej poudarjati, da ima to posojilo tudi svoj veliki politični pomen.

Zaradi četrte sovražne ofenzive konec januarja letos in potem še pete ofenzive se je izvršni odbor nenehno premikal in je bil v bojih skupaj z enotami narodnoosvobodilne vojske. Ko je zapustil Bihać, izvršni odbor ni mogel več reševati notranjepolitičnih vprašanj. Kratek čas mirnega dela v Bihaću, potem pa premiki z vojsko in razporeditev članov izvršnega odbora po vojnih enotah, na koncu pa še izguba in odsotnost dveh tretjin članov izvršnega odbora, vse to nam je onemogočilo, da bi v dokončni obliki izdelali volilni red, kakor je bilo predvideno v predhodnih določbah resolucije o organizaciji AVNOJ.

Čeprav se je izvršni odbor nenehno pomikal pred sovražnikovo ofenzivo, je bil vendare stalno v stiku z vrhovnim štabom in je zato lahko dajal izjave za javnost in pošiljal zaveznikom note skupaj z vrhovnim komandantom.

Stalni nasprotnik naši ljudski demokratični politiki je jugoslovanska begunska vlada in vodstva vseh starih političnih meščanskih strank in skupin. Toda ti nas res dosti ne zanimajo. Danes so ta vodstva s svojo vlado vred za ljudstvo izgubljena. Narodi in bivši pristaši teh strank v njih ne vidijo samo beguncev, temveč tudi sovražnika narodov. Skupaj z bando okrog Nedića, Ljotića, Pavelića in Rupnika je razkrinkana tudi velikosrbska begunska klika, z njo vred pa tudi reakcionarna klika okrog Mačka.

Bolj nas skrbi drugo dejstvo. To je podpiranje bivše stare Jugoslavije in starega protiljudskega jugoslovanskega vodstva, kakor tudi šovinističnega velikosrbskega z vsemi tistimi dejavniki, ki so nujni za ohranjanje stare Jugoslavije; gre za podporo, ki jo nudi tista reakcionarna klika, ki ji ni mar uničenje fašizma, temveč je za kompromis z njim in ki poskuša z zavlačevanjem vojne in z odlašanjem z drugo fronto vplivati na politiko Anglije in Amerike. Kralj in monarhija sta dejavnika, okoli katerih se zbirajo reakcionarne klike vseh barv, ki pripravljajo in organizirajo na-

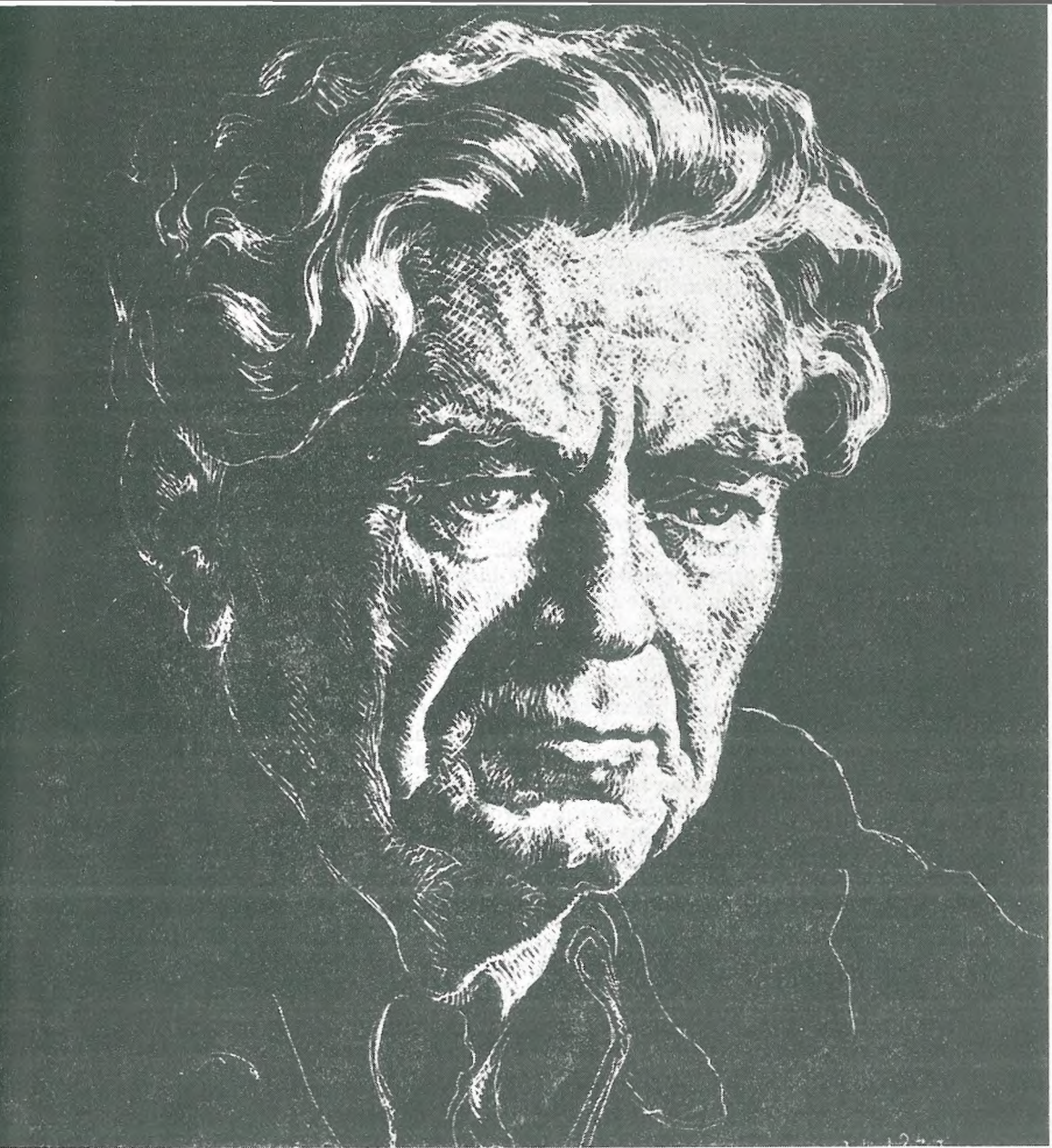
pad na novo demokratično Jugoslavijo in demokratične ljudske množice z bratomorno vojno.

In medtem ko na tej strani, od koder prihaja reakcija, molče prezrejo znano resnico, ki je povezala vse narode Jugoslavije, da bodo sami, brez vsakršnega vpliva, uresničili zase čista načela demokracije, smo vendarle doživeli, da radio London navaja poročila našega vrhovnega štaba o uspehih naše narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov. In kakor smo preživeli grde laži glede uspeha narodnoosvobodilne vojske, ki so jih pripisovali Draži Mihailoviču, tako bomo potrpežljivo vzdržali tudi zakulisno delovanje reakcije in vseh podtalnih sil, ki jim ne godi nova demokratična Jugoslavija, ki mora biti urejena federativno, na načelih narodne samoodločbe. Le da bo ta čas krajši zaradi nepremagljive Rdeče armade z maršalom Stalinom na čelu in zaradi pomoči naših zaveznikov Anglije in Amerike. Poleg našega narodnoosvobodilnega gibanja in narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov, ki bodo znali braniti dosežke, do katerih smo se dokopali v boju, ter politično zavest naših narodov, bodo dali lekcijo reakciji tudi naši zavezniki, predvsem bratska Sovjetska zveza in široke demokratične množice Anglije in Amerike.

V preteklem letu so se zgodili pri nas in zunaj naše domovine veliki vojaški in politični dogodki. Ofenzivna moč in premoč naših zaveznikov na kopnem, na morju in v zraku, tako na vzhodu, kjer Rdeča armada izriva in zadaja težke udarce Hitlerjevimi razbojniškimi tolpom, tako tudi na jugu, koder so anglo-ameriške armade prestavile bojišče v Italijo, pa še velik dotok novih sil v našo narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede, veliki uspehi naše narodnoosvobodilne vojske, predvsem v Srbiji in Makedoniji, kapitulacija Italije, poraz njenega fašizma — vse to so pomembni vojaški dogodki. Dejstvo, da begunska jugoslovanska vlada v Kairu danes ni več strankarska oziroma koalicijska, temveč uradniška in začasna, vstaja in gibanje v Hrvatski, premik Hrvatske kmečke stranke na stališča narodnoosvobodilnega boja, zapuščanje pokvarjene gospode in vodja Mačka, ki je še danes v rezervi in prepušča usodo Hrvatke tujemu vplivu, do konca vojne pa razbojniku Paveliču in njegovim ustašem ter okupatorju in, navsezadnje, ustanovljeni pokrajinski sveti za Slovenijo, Hrvatsko, Bosno in Hercegovino, Črno goro in Boko ter Sandžak — vse to pa so naši veličastni politični notranji dogodki. Prvi in drugi, vojaški in politični dogodki, so močno vplivali na odločitev naših narodov.

Njihove zahteve in težnje so danes več kot jasne. Naši najbolj zavedni politični borci že od prvega dne vstaje v Srbiji in Črni gori prav dobro vedo za koga, za kaj in zoper koga se borijo. Ta politična zavest je v preteklem letu zajela široke ljudske množice povsod in v vsakem kraju, po vaseh in mestih, na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju. Ta politična zavest je danes živa. Reagira zoper fašizem in domača izdajstva in vsa stremi k naši sveti domovinski borbi.

Prav ta politična zavest, iz katere izvirajo težnje in zahteve naših narodov, je dala našemu narodnoosvobodilnemu gibanju v preteklem letu ves polet. Moč narodnoosvobodilnega boja in vojaški ter politični uspehi so prebudili zavest v množicah, neodvisno od tujih vplivov. Z enotno voljo zdaj uresničuje naše narodne pravice. Narodne pravice z vsakim dnem vse bolj in vse močneje dobivajo svojo pravo vsebino. V današnjem domovinskem boju se izražajo tudi vse prikrite sile in tako tudi ta ljudska sila s

Božidar Jakac: dr. Ivan Ribar — Jajce 1943

svojimi pravičnimi naravnimi zahtevami. V narodnih zahtevah so izražene vse zahteve in težnje naših narodov. Pravica narodov je, da so edini nosilci in edini izvir vse oblasti v svoji domovini. Uresničiti je potrebno resnično, pravo demokracijo, tako politično kot ekonomsko in socialno. Narodi si bodo sami krojili svojo usodo in zato je danes že jasno in nesporno eno: naši

narodi hočejo živeti v federativno urejeni demokratični skupnosti. Naši narodi so za uresničitev te svoje zahteve že opravili vse dogovore, ki so za to potrebni. Poleg uresničenega ljudskega prava imajo danes tudi sankcijo za varstvo tega prava. Narodnoosvobodilna vojska bo z orožjem v roki branila njihove pridobljene pravice. (*Aplavz.*) Pravo naših narodov je izvirno. Je samo naše. Ni nastalo na podlagi kompromisov, dogovorov, zaslug, podkupovanja in obdarovanja, temveč samo na podlagi boja in samo boja za nacionalno osvoboditev. In glede na to tudi na podlagi politične zavesti, ki se je porodila najprej v vrstah borcev, potem pa med širokimi množicami.

Glede na vse povedano je AVNOJ, ki je ustanovljen kot najvišje splošno medstrankarsko politično telo, v mnogočem zaostal za dogodki, ki so se zgodili v preteklem letu. AVNOJ, kakršen je bil do danes, ne ustreza več sedanjim potrebam in težnjam naših narodov, pa tudi pridobljenim pravicam narodov ne. AVNOJ mora torej spremeniti svoj značaj v smislu spreminjanja v najvišji zakonodajni organ državne oblasti, izvršni odbor AVNOJ pa mora spremeniti svoj značaj v smislu svojega spreminjanja v najvišji izvršilni organ državne oblasti naše domovine, v njeno vlado. To so danes splošne zahteve ljudskih množic v vsej Jugoslaviji, vseh njenih narodov, ki si po pravici prizadevajo, da bi zagotovili in obvarovali sado-ve svojega težkega in krvavega osvobodilnega boja.

Iz vsega zgoraj povedanega sledi, da odloki, ki jih bo danes sprejel AVNOJ na podlagi teh ljudskih zahtev, ne bodo imeli nikakršnega konstitutivnega, temveč samo deklarativni značaj.

Poleg tega sledi tudi, da narode Jugoslavije lahko predstavlja samo AVNOJ in organi, ki iz njega izhajajo, kajti izšel je iz krvavega osvobodilnega boja naših narodov in je zato predvsem poklican, da postane nosilec suverenosti in resnične ljudske oblasti, kakor je dejal centralni komite Komunistične partije Jugoslavije v svoji poslanici novembra leta 1942 narodom Jugoslavije ob obletnici velike Oktobrske revolucije. Že danes je gotovo tako kot je gotova tudi naša zmaga, da narodi Jugoslavije ne bodo več presenečeni kakor leta 1918, ko so jim drugi kovali njihovo usodo. Narodi Jugoslavije so s svojimi boji in s svojimi žrtvami toliko žrtvovali za svojo nacionalno osvoboditev kakor redko kateri narod Evrope. Zato bo v novi Jugoslaviji svobodna in združena federativna skupnost od Trsta do Črnega morja zgrajena samo in izključno z voljo in sporazumevanjem med njenimi svobodnimi in neodvisnimi narodi. (*Buren aplavz.*)

Preden končam se moram spomniti tudi naših mrtvih tovarišev.

Od prvega zasedanja v Bihacu pa do danes so izmed članov izvršnega odbora padli ali umrli: podpredsednik Nurija Pozderac, dr. Sima Milošević in Veselin Masleša, in med člani: Balaban Mile, Bjelajac Simo, Cerović Stojan, Gajić Vojin, Kovačević Boriša, Srdić Nikola, Vešović Mirko, Zrenjanin Žarko, Novaković Srdan, Bulajić L. Jovan, Burić Vlado. (*Vzkliki: Slava jim!*) Vsi ti mrtvi tovariši so bili izvoljeni v AVNOJ kot borci in so padli kot borci. Naj mi bo zato dovoljeno, da se poleg njih spomnim še vseh drugih naših junakov, ki so padli v času med prvim in drugim zasedanjem.

Slava vsem! (*Vzkliki: Slava jim!*)

Zdaj pa pozdravimo naše žive borce, najdražje dete našega narodno-osvobodilnega boja, našo pogumno in slavno vojsko, naše partizane in

borce, podoficirje in oficirje, politične komisarje z vrhovnim komandantom tovarišem Titom na čelu. (*Buren in dolgo trajen aplavz!*)

Na koncu vas prosim, tovariši svetniki, da bi sprejeli to moje poročilo in hkrati odobrili celotno delo izvršnega odbora v preteklem letu. (*Buren in dolgo trajen aplavz.*)

Moša PIJADE: Tovariši svetniki, mislim, da izražam mnenje vseh vas, ko predlagam, da enoglasno odobrimo delo izvršnega odbora (*aplavz!*) in predlagam, da preidemo k dnevnemu redu. (*Vzkliki: sprejeto, aplavz!*)

PREDSIEDNIK: Ne ostane mi drugo, kakor da predlog tovariša Moše dam na glasovanje. (*Vzkliki: Sprejeto!*)

Predlagam torej, da preidemo k dnevnemu redu.

Na vrsti so pozdravi.

Besedo dajem tovarišu Aleksandru Rankoviću-Marku, ki bo naše zasedanje pozdravil v imenu centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije. (*Buren aplavz!*)

ALEKSANDAR RANKOVIĆ (S r b i j a): Tovariši in bratje, pozdravljam vas v imenu centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije. Ko vas pozdravljam v imenu centralnega komiteja, vam hkrati predajam tudi pozdrave vseh članov naše partije, ki na fronti, v zaledju, v težki ilegali neutrudno delajo, da bi opravili veliko delo osvoboditve našega naroda.

Kakor veste, so našo partijo v času bivše Jugoslavije surovo preganjali. V tem pogledu ni bil izjema noben režim in nobena vlada. Zlom Jugoslavije kakor tudi najtežji dnevi v zgodovini našega ljudstva, pod krvavo nemško in italijansko, madžarsko in bolgarsko okupacijo, ko je naša partija dvignila ljudstvo k orožju, in ko so nosilci teh režimov stopili v službo krvnikov naših narodov — vse to je pokazalo, da je boj, ki so ga protiljudski režimi in vodstva bivših strank bili proti naši partiji dejansko bil in ostal glavna oblika njihovega boja zoper ljudstvo, zoper vse kar je resnično demokratično, napredno in nacionalno.

Toda, tovariši in bratje, če so bili stari režimi in partije takšni — vsi ljudje v teh partijah niso bili nazadnjaški in slabi. V viku reakcionarjev in izdajalcev njihovega glasu ni bilo mogoče slišati. Slišati je bilo samo glas najbolj pogumnih, tistih, ki so šli v ječe in mučilnice bivše Jugoslavije. Narodnoosvobodilni boj proti okupatorjem, ki poleg okupatorjev nujno uničuje tudi ves tisti stari protiljudski aparat, na katerega se je oprl okupator, ta boj je omogočil takšnim ljudem, da pridejo do besede in svobodno dvignejo svoj glas. Zbiranje vseh domoljubnih sil v enotno narodnoosvobodilno fronto, kakor tudi zasedanje tega predstavništva narodov Jugoslavije je najboljši dokaz za to. Komunistična partija je dala vse svoje sile, vso svojo politično moč in moralno trdnost v boj narodov Jugoslavije proti okupatorju. Strašne so izgube, ki jih je utrpela naša partija v tej veličastni vojni. V dosedanjih bojih je padlo več kot deset tisoč članov partije, okoli štirideset tisoč članov Zveze komunistične mladine Jugoslavije, centralni komite Komunistične partije Jugoslavije pa je izgubil devet članov. S svojo krvjo so komunisti bolj kot kdorkoli zapečatili boj za osvoboditev naših narodov, za njihovo bratstvo, enakopravnost.

nost in prihodnost. Toda te žrtve, čeprav ogromne in dragocene niso bile zaman. Skovalo se je nezlomljivo bratstvo narodov Jugoslavije, bratstvo, o katerem so sanjali največji duhovi naše slavne preteklosti. Nastala je resnična ljudska vojska, ki je sposobna osvoboditi naše narode in ohraniti pridobitve njihovega boja in njih neodvisnost. Položeni so temelji nove državne skupnosti, ljudske demokratične federativne Jugoslavije, skupnosti, v katero imajo prost vstop tudi bratje Bolgari in ki mora postati temelj prihodnjega bratstva in enotnosti vseh narodov Balkana. Žrtve, ki smo jih dali mi komunisti, ki so jih dali vsi naši narodi in vsi domoljubi Jugoslavije, niso bile in ne bodo zaman. Na njihovih kosteh se dviga novo življenje svobodnih, neodvisnih narodov.

Na tem visokem zboru predstavnikov vseh naših narodov izjavljam v imenu Komunistične partije Jugoslavije in Zveze komunistične mladine Jugoslavije, da se bomo mi komunisti kakor doslej tudi poslej z vsem žarom in prizadevnostjo borili:

— za izgon nemških osvajalcev in njihovih satelitov iz naše domovine in za uničenje vseh in vsega, kar so krvavi okupatorji počeli in kar jih je podpiralo v boju proti našim narodom (*buren aplavz*);

— za utrditev bratstva in enotnosti narodov Jugoslavije, katerega najbolj veličasten in najtrdnjejši izraz ste vi (*aplavz*);

— za ljudsko demokratično federativno Jugoslavijo in za ljudsko demokratično oblast (*buren in dolgotrajen aplavz*).

Naj živi Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, borbeni organ enotnosti in bratstva narodov Jugoslavije, njihovo najvišje in edino zakonodajno in politično predstavništvo! (*Buren in dolgotrajen aplavz!*)

PREDSEDNIK: Besedo ima predstavnik našega vrhovnega štaba, tovariš Arso Jovanović.

GENERAL-LAJTNANT ARSO JOVANOVIĆ (Č r n a g o r a): Tovariši in tovarišice, v imenu vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije vas pozdravljam, prepričan, da bo to vaše zasedanje in odloki, ki jih boste na tem zasedanju sprejeli, velik prispevek k nadaljnjemu poteku našega narodnoosvobodilnega boja. Od vašega prvega zasedanja je minilo leto dni, toda razmere so se bistveno spremenile. Danes je, tovariši, očitno da je zmaga na naši strani. Fašistična armada na vzhodni fronti je dobila smrtni udarec. Rdeča armada zanesljivo stopa proti zahodu. (*Aplavz!*) Anglo-ameriške armade so že na pragu Evrope. Evropski narodi se vse bolj dvigajo v osvobodilni boj. Naša narodnoosvobodilna vojska je prerasla v veliko armado, ki se z vsakim dnem bolj obožuje z modernim orožjem. Je v ofenzivi, ki rodi sadove na vseh področjih. (*Aplavz!*) Pomemben del ozemlja je osvobojen. Ni daleč dan, tovariši, ko bo naša armada osvobodila vse naše narode in vse ozemlje od Djevdjeleje do starodavnega slovenskega mesta Trsta. (*Buren aplavz!*)

Pa ne samo to, tovariši. Naša armada je sposobna in bo sposobna zagotoviti srečni jutrišnji dan našim narodom. (*Aplavz!*) Tovariši in tovarišice, naša armada sprejema v svoje vrste vse, kar je domoljubnega, poštenega in borbenegega in tako je priklicala na dan neizmerno moč naših narodov, ki je bila stoletja prikrita in ki se je zdaj izrazila v tej veliki osvobodilni vojni. Tako je, tovariši, prvič v zgodovini naših narodov resnično

združila vse ljudske sile in popeljala ljudstvo v sveto osvobodilno vojno. Ko je našim narodom s strani zatiralcev zagrozila največja nevarnost, je bila naša vojska prva, ki se je dvignila v obrambo ljudstva in domovine in začela boj zoper okupatorja in njegove vazale. Prva je razvila zastavo narodnoosvobodilnega boja in pod to zastavo s tovarišem Titom na čelu je naša armada ustvarila bojno enotnost naših narodov, enotnost, kakršne naše ljudstvo v svoji zgodovini ni imelo. (*Aplavz!*) Uničevala je fašistično vojsko in zadrževala v naši domovini desetine sovražnih divizij, in s tem je naša narodnoosvobodilna armada odigrala tudi pomembno strateško vlogo. (*Vzkliki: »Tako je«!*) Po zaslugi operacij naše narodnoosvobodilne vojske je bil položaj hitlerjevcev na Balkanu vedno nezanesljiv in kritičen. Naša narodnoosvobodilna vojska je vzvod Balkana in srednje Evrope in je privlačna točka za vse svobodoljubne narode sveta. Zdaj je združila v bratsko skupnost vse narode Jugoslavije in predstavlja dejavnik neizmerne pomena za dokončni udarec hitlerjevi svojati, katero čaka smrt. (*Buren aplavz!*)

Tovariši, mislim, da izražam željo vse naše vojske, ko pravim, da se bo borila do naše popolne zmage in da ne bo dopustila, da bi v našo domovino vdrla tisti lopovi iz jugoslovanske izdajalske vlade, ki se zdaj potika nekje po Bližnjem vzhodu. (*Aplavz!*) Kar pa zadeva samega kralja, ki se je kompromitiral na čelu izdajalske vlade, ki je začela bratomorno vojno, mi in naša vojska ne bomo dovolili, da bi se vsilil našemu ljudstvu. (*Aplavz!*) Našemu ljudstvu bomo zagotovili, da bo samo odločalo o svoji usodi. In mi, naša vojska, bomo omogočili, da se bodo uresničili vsi vaši sklepi, AVNOJ in vseh organizacij, ki iz njega izhajajo.

Naše ljudstvo je v tem boju prelilo mnogo krvi, izgubilo je mnogo dobrin in sadovi boja gredo samo njemu. Za zagotovitev tega je tu naša armada s svojimi bajoneti. (*Aplavz!*) V tem imenu, tovariši, vzklikam:

Naj živi pravi ljudski predstavnik AVNOJ! (*Aplavz!*)

Naj živi prvoborec in vodja naše vojske, vrhovni komandant tovariš Tito! (*Buren in dolgotrajen aplavz!*)

PREDSIEDNIK: Besedo ima predstavnik pogumnega ljudstva svobodne Srbije, tovariš Mijalko Todorović-Plavi. (*Buren in dolgotrajen aplavz!*)

POLKOVNIK MIJALKO TODORVIĆ (S r b i j a): Tovariši in tovarišice, dragi bratje iz Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine, Črne gore in drugih krajev Jugoslavije! Na tem zgodovinskem zboru sredi krvavega boja naših narodov vas pozdravljam v imenu ljudstva Srbije. (*Vzkliki: Žive! Srbija!*) Mi predstavniki Srbije, Srbije, ki je 20 let v bivši Jugoslaviji bila središče reakcije, lahko to storimo z vedrim licem in ponosno, kajti mi — moja domovina Srbija — smo od kapitulacije Jugoslavije stopali ramo ob ramo z drugimi narodi za svobodo, za enakopravnost, za boljšo prihodnost vseh narodov Jugoslavije. (*Aplavz!*)

Ko so zaslužnjeni narodi Evrope preplašeni trepetali pod fašističnim škornjem, ko je fašistična vojska prodirala na vseh frontah, tedaj je sredi Srbije, v hrabrem Užicu, rožljalo osvobodilno orožje, tedaj je v vsej Evropi bilo samo tam osvobojeno ozemlje, ki so ga osvobodili najboljši srbski sinovi, partizani. (*Buren aplavz!*) Ta boj srbskega ljudstva še ni končan. Zato lahko mi na tem zboru nocoj ponosno stopimo pred vas . . .

20 let ni moglo ljudstvo Srbije pokazati svojega pravega obraza pred drugimi brati. Toda prva puška zoper izdajalce, zoper velikosrbsko tolpo, je počila v Srbiji in iz srbske roke. (*Aplavz!*) In glejte, dve in pol leti prav srbski sinovi v prvih vrstah preganjajo in iztrebljajo te izrodke, te največje sovražnike vseh in srbskega ljudstva. Žal pa velikosrbski reaktionarji še naprej sejejo seme razdora. Danes se četniki, hlapci in pomagači velikosrbske gospode v Kairu kažejo v pravi podobi, toda ne kot sinovi srbskega ljudstva. V krvi, v rodu nimajo ničesar skupnega s Srbijo. (*Vzkliki: »Tako je!«*) Danes so se spremenili v izdajalsko tolpo, ki se ne more prilepiti Srbiji, kakor tudi ne nobenemu drugemu narodu v Jugoslaviji. Ta boj našega ljudstva je omogočil, da se nocoj tako enotno in bratsko in iskreno sestajajo predstavniki vseh naših narodov. In še nekaj. Borci iz Srbije so se v svojih brigadah in bataljonih borili skoraj po vseh krajih Jugoslavije: v Črni gori, Hercegovini, Dalmaciji in Bosni. Povsod so najboljši sinovi Srbije puščali svoja življenja, ko so se žrtvovali za svobodo in neodvisnost narodov Jugoslavije. Zato lahko nocoj z dvignjeno glavo stopimo pred predstavnike naših bratskih narodov, zato smo lahko mi, predstavniki Srbije, ponosni, da smo v tolikšni meri prispevali k osvoboditvi naše domovine. (*Aplavz!*)

Tovariši in tovarišice, po zaslugi tega boja, ki se je razvil v Srbiji in razplamtel po vsej naši domovini, je bilo mogoče skovati enotnost narodov Jugoslavije in srbskega ljudstva. Ljudstvo Srbije je skupaj z bratskimi narodi vse Jugoslavije proslavilo svoje ime, ki so ga hoteli izdajalci oblatiti. To dokazuje, da srbsko ljudstvo in Srbija nimata ničesar skupnega s tistimi, ki so pobegnili iz države, izdali ljudstvo in organizirali bratomorno vojsko. (*Vzkliki: »Tako je!«*) To dokazuje, da srbsko ljudstvo ne bo nikoli več dopustilo, da bi se vrnilo staro in da bi se center reakcije vgnezdil v njegovi domovini. Skupaj z vsemi narodi Jugoslavije bo zgradil svojo novo domovino, takšno, kakršna bo ustrezala njegovim interesom. Sinovi Srbije bodo zagotovili svojemu ljudstvu, da si bo izbralo ureditev, kakršna bo ustrezala njegovim interesom. Klikla v Kairu, ki se je zbrala okrog kralja, upa, ker pač nima opore v drugih pokrajinah Jugoslavije, da ima baje v Jugoslaviji za seboj Srbijo. To, tovariši, ni res. (*Buren in dolgotrajen aplavz!*) Glejte, že dve leti in pol Draži Mihailoviću ni uspelo, da bi organiziral četniško vojsko v Srbiji. (*Vzkliki: »Dol z izdajalcem!«*) Če je mogoče govoriti o kaki Draževi vojski, je mogoče govoriti samo o nemški vojski, o Nedičevi, o bolgarski izdajalski vojski, mogoče je govoriti o terorističnih trojkah, ki nastajajo po Srbiji. Prav zato, ker smo že doslej pokazali svojo pripravljenost, lahko nocoj obljubimo, da bo Srbija še bolj dosledno nadaljevala svoje delo, da bi iztrebila ostanke terorističnih izdajalskih ostankov po Srbiji — tiste kroge, ki so bili in ki so odkriti ali prikriti zavezniki izdajalske velikosrbske vlade v Kairu. (*Aplavz!*) Srbija bo odločno nadaljevala boj proti izdajalcem, boreč se prav tako odločno tudi proti okupatorjem. Prepričani smo, da bodo v tem enkratnem boju kakor doslej tudi poslej tudi drugi naši narodi nadaljevali odločilni boj, boreč se proti okupatorjem in proti takšnim izdajalskim tolпам v svojih krajih. (*Aplavz!*) Če se bomo tako borili ne bo dolgo do tedaj, ko bo naša domovina, naša skupna domovina, svobodna in bo svobodna, ker jo vodi naš Tito, naš srbski, hrvatski, slovenski, črnogorski, makedonski Tito, svobodna bo, ker jo odslej predstavljajo najboljši predstavniki narodov

Jugoslavije in to je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije. (*Buren in dolgo trajen aplavz!*)

PREDSEDNIK: Besedo ima dr. Pavle Gregorić, ki bo pozdravil naše zasedanje v imenu hrvatskega ljudstva, v imenu Pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Hrvatske. (*Buren aplavz!*)

DR. PAVLE GREGORIĆ (Hrvatska): Tovariši in tovarišice, delegati in delegatke drugega zasedanja AVNOJ, pozdravljam to drugo zasedanje AVNOJ v imenu ZAVNOH. Ko vas pozdravljam, tovariši in tovarišice, se moram malo ozreti na našo preteklost, na tisto, kar se je zgodilo v tem velikem dogajanju, na našo kratko preteklost, dolgo leto dni.

Ko smo se pred letom sestali v Bihaću, da ustanovimo to naše najvišje politično predstavništvo narodov Jugoslavije v njegovem boju za svobodo, smo že imeli za seboj velike uspehe. Toda mi, odposlanci iz Hrvaške, moramo priznati, da tedaj nismo bili zadovoljni. Zakaj? Zato, ker mi na tedanjem zasedanju še nismo mogli reči, da so hrvatske množice v večini že aktivne v našem boju. Dobro veste tovariši, dobro se spomnite, kako je prišel sovražnik, kako so naši tako imenovani predstavniki ljudstva pripravljali izdajo naroda. In ljudstvo je ostalo brez orožja, brez vsega. In kazalo je, da je ostalo tudi brez vodstva. Toda, pokazalo se je, da so pobegnili tisti, ki so ljudstvo varali, ki so polnih 20 let sedeli na hrbtu ljudstva, pokazalo se je, tovariši in tovarišice, da ti ljudje niso bili predstavniki ljudstva, da so bili izdajalci, ki so v kritičnem trenutku pobegnili in zapustili ljudstvo. (*Vzkliki: »Dol z izdajalci!«*) Ko je kazalo, da je bilo ljudstvo uspavano, da je zamrlo, ko je bilo videti, da ljudstvo ne bo našlo moči, da bi se borilo proti strašni okupatorski sili, ki je podjarmila skoraj vso Evropo, tedaj se je, tovariši in tovarišice, zgodil pravi čudež, čudež, ki so ga naredili najboljši sinovi našega ljudstva. Vse stranke, ki so 23 let sedele na grbi ljudstva, niso bile sposobne ničesar storiti zoper okupatorja. (*Vzkliki: »Tako je!«*) Od vseh političnih strank je samo Komunistična partija Hrvatske, ki je trpela skupaj z ljudstvom in z njim delila dobro in zlo, poklicala hrvatsko ljudstvo v sveti osvobodilni boj proti okupatorju, v boj, ki se tudi danes bije. (*Aplavz!*) Resnično. Hrvatsko ljudstvo, predvsem hrvatska mladina, je sledila temu klicu. Na poziv komunistične partije so počile prve puške med hrvatskim ljudstvom, začele so streljati na fašistične vojake.

V Liki, Baniji in Dalmaciji se je spontano razplamtela vstaja Srbov kot odgovor na zverinsko nasilje Nemcev, ustašev in Italijanov. Toda hrvatsko ljudstvo se še ni bilo zbudilo in videti je bilo kot da je za hip zadremal duh Matije Gubca v hrvatskem ljudstvu. In res. Po eni strani so fašistični sovražniki hoteli pogasiti ta duh, po drugi strani pa so ga tako imenovani voditelji hoteli uspavati. Duh Matije Gubca je resnično zadremal, ni pa zaspal. Pred letom dni nismo mogli reči, da se je vse hrvaško ljudstvo dvignilo — toda danes lahko mi, Hrvatje, s ponosom povemo, da je ne le Lika, ne le Banija, temveč ves del Hrvatske, Slavonija in Podravina v vstaji. (*Aplavz!*) Poznamo tudi razlog, zakaj je vstaje ni bilo takoj, zakaj ljudstvo ni bilo mobilizirano, ko sta Komunistična partija Hrvatske in Komunistična partija Jugoslavije pozvali vse hrvatsko ljudstvo. Vemo, kakšno politiko je vodilo vodstvo reakcionarnih klik okrog dr. Mačka, ve-

mo, kakšen je bil njegov izdajalski poziv hrvaškim množicam, naj sodelujejo z ustaši in Nemci. (Vzkliki: »Dol z izdajalcem Mačkom!«) In priznati je treba, da je ta izdajalski poziv obrodil rezultate. Toda ugotavljamo lahko tudi, da ni mogel uničiti borbenega duha Matije Gubca.

Ne samo to, tovariši in tovarišice, danes od tako imenovane Neodvisne države Hrvatske, ni ostalo nič razen mračnega simbola NDH in za njim peščica klavcev in peščica banditov, plačancev nemškega imperializma. Ničesar ne pomenijo. Vojska se jim osipa in razpada. Poveljuje ji tujec. Vse to pa je tudi razumljivo, kajti vse več naših ljudi prihaja k nam, odhajajo v narodnoosvobodilno vojsko. (Aplavz!)

To, kar je hrvatsko ljudstvo s svojimi srbskimi brati v teh dveh letih in pol boja storilo, tovariši, to je naša največja zmaga, in sicer, da hrvatsko ljudstvo ni podleglo demagogiji fašističnih okupatorjev in njihovih ustaških pomagačev, da bi se klalo s svojimi brati Srbi, temveč je takoj zatrl v sebi vse, kar so hoteli Nemci — tajno — in njihovi pomagači, ustaši in četniki — javno — storiti, da bi z zverinstvi razdvojili naše narode. S tem svojim peklenskim delom so dosegli ravno nasprotno. V boju je skovano močno trdno bratstvo in enotnost Hrvatov, Srbov in Slovencev. (Buren aplavz!) To je bil glavni uspeh našega boja, to so naše največje zmage. (Buren aplavz!) V tem boju, ki se nadaljuje do končne zmage, je hrvatski narod skoval tudi svojo lastno enotnost, enotnost hrvaškega ljudstva, ki je tako trdna, da je mogoče reči, da je znova eno izmed poroštev naše zmage. (Aplavz!) Hrvatsko ljudstvo danes nima ničesar skupnega z osvajalci, z NDH in z zločinci v Zagrebu. Hrvatsko ljudstvo je za vedno prekinilo s temi krvoloki, kakršni so Pavelić in njegovi ustaši, ki so krvniško obračunavali z bratskim srbskim narodom. (Vzkliki: »Smrt ustašem!«) Danes je vzpostavljeno trdno bratstvo in enotnost hrvaškega, srbskega in slovenskega naroda. In prav v teh dneh ste lahko slišali, da se slovenske brigade hrabro borijo na ozemlju Hrvatske proti okupatorjem skupaj s svojimi hrvatskimi in srbskimi brati. (Buren aplavz!)

Tovariši in tovarišice, ta dejstva dokazujejo, da se je staklo nezlomljivo bratstvo in enotnost hrvaškega, srbskega in slovenskega ljudstva kakor tudi vseh drugih narodov Jugoslavije. To je, tovariši, poroštvo naše zmage in svobode. (Aplavz.) Danes, na drugem zasedanju AVNOJ lahko mirno rečemo, da je hrvatski narod v dveh letih in pol skoval takšno enotnost s srbskim in drugimi jugoslovanskimi narodi, ki bo postala odločilen dejavnik v prihodnjem razvoju in rasti naših narodov, kajti naša prihodnja država bo temeljila na enotnosti naših narodov, ki jo je omogočila naša južnaška narodnoosvobodilna vojska pod svojim genialnim vodjem tovarišem Titom. (Buren in dolgotrajen aplavz.)

Pozdravljam to drugo zgodovinsko zasedanje AVNOJ in sem prepričan, da nocoj izražam voljo in odločnost vseh hrvatskih domoljubov, da bo hrvatsko ljudstvo cenilo in branilo krvavo pridobljeno svobodo. (Aplavz.)

Odločitve, ki jih bomo nocoj sprejeli, so rezultat velikih zmag nad hitlerjevsko vojsko na vseh frontah, v prvi vrsti velikih zmag Rdeče armade. (Buren aplavz.)

Živel AVNOJ! (Buren in dolgotrajen aplavz.)

Živela naša narodnoosvobodilna vojska in naši partizanski odredi z dragim tovarišem Titom na čelu! (Buren in dolgotrajen aplavz.)

Živeli naši veliki zavezniki, predvsem naša največja zaveznica, naša bratska Sovjetska zveza! (*Buren in dolgo trajen aplavz.*)

PREDSEDNIK, besedo ima tovariš Marko Vujačić, bivši senator in svetnik iz Črne gore, ki bo pozdravil naše zasedanje v imenu protifašističnega sveta ljudstva Črne gore in Boke. (*Buren aplavz.*)

MARKO VUJAČIĆ (Črna gora): Tovariši in tovarišice, bratje in sestre, imam redko čast, da vam prinašam bratske pozdrave pokrajinskega protifašističnega sveta ljudstva Črne gore in Boke. (*Buren aplavz. — Vzkliki: »Živeli!« — aplavz.*) V imenu črnogorskega ljudstva, ki je prvo med vsemi narodi na Balkanu z Mandušićem in Mićunovićem dvignilo puško, da bi se borilo za svojo svobodo in neodvisnost. (*Buren aplavz.*)

V prvi vrsti naj pozdravim našega legendarnega vrhovnega komandanta tovariša Tita, (*Buren aplavz.*) in prek njega vso našo herojsko in junaško narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije, (*Buren aplavz*) ki so se skoraj tri leta pogumno borili proti Hitlerjevim in Mussolinijevim fašistom in domačim izdajalcem, Brankovićevim in nedićevskim, mihailovićevskim, pavlovićevskim in rupnikovskim lizonom. (*Vzkliki: »Dol z izdajalci!«, »Smrt izdajalcem!«*) Poleg tega so se borili tudi proti Madžarom, Romunom, Bolgarom in Arnavtom. Toda najtežji boj, tri težke zime v snegu in ledu, je vzdržala naša vojska gola in bosa, lačna in žejna, upajoč, da bo dočakala Rdečo armado (*buren aplavz*), se z njo bratsko objela in dokončno potolkla fašistične zločince in njihove pomagače, izdajalce in izrodke. To upanje nas je spodbujalo in krepilo in nam vlivalo moč, da premagamo vse ovire in se prikopljemo do cilja, ki smo si ga postavili v začetku te naše težke triletne borbe, do uresničitve nove in srečnejše federativne demokratične Jugoslavije. (*Aplavz.*)

V drugi vrsti pozdravljam AVNOJ, edino predstavniško zakonodajno telo, ki mora v prihodnosti uresničiti vse, kar je naša vojska s krvjo pridobila in dosegla.

Pozdravljam vas v imenu Črnogorcev, ki so se prvi med vsemi narodi Jugoslavije dvignili k svetlemu orožju v slavni julijski vstaji, v tistem velikem zgodovinskem dogodku, ko so se prvoborci dvignili proti Hitlerjevim in Mussolinijevim mrhovinarjem. (*Vzkliki: »Živela Črna gora!«*) Tedaj, bratje in tovariši, so odjeknili naši »džeferdari«, so počile puške in mitraljezi po Durmitorju, po Komu, Rumiji in Lovčenu. Tedaj se je, bratje, vse dvignilo zoper fašiste in njihove hlapce, za svobodo in boljšo prihodnost...

*»Što se ne hće u lance vezati,
To se zbježi u ove planine,
Da ginemo i krv prolivamo,
Da junački amanet čuvamo —
Divno ime i svetu slobodu!«* (*Njegoš*)¹

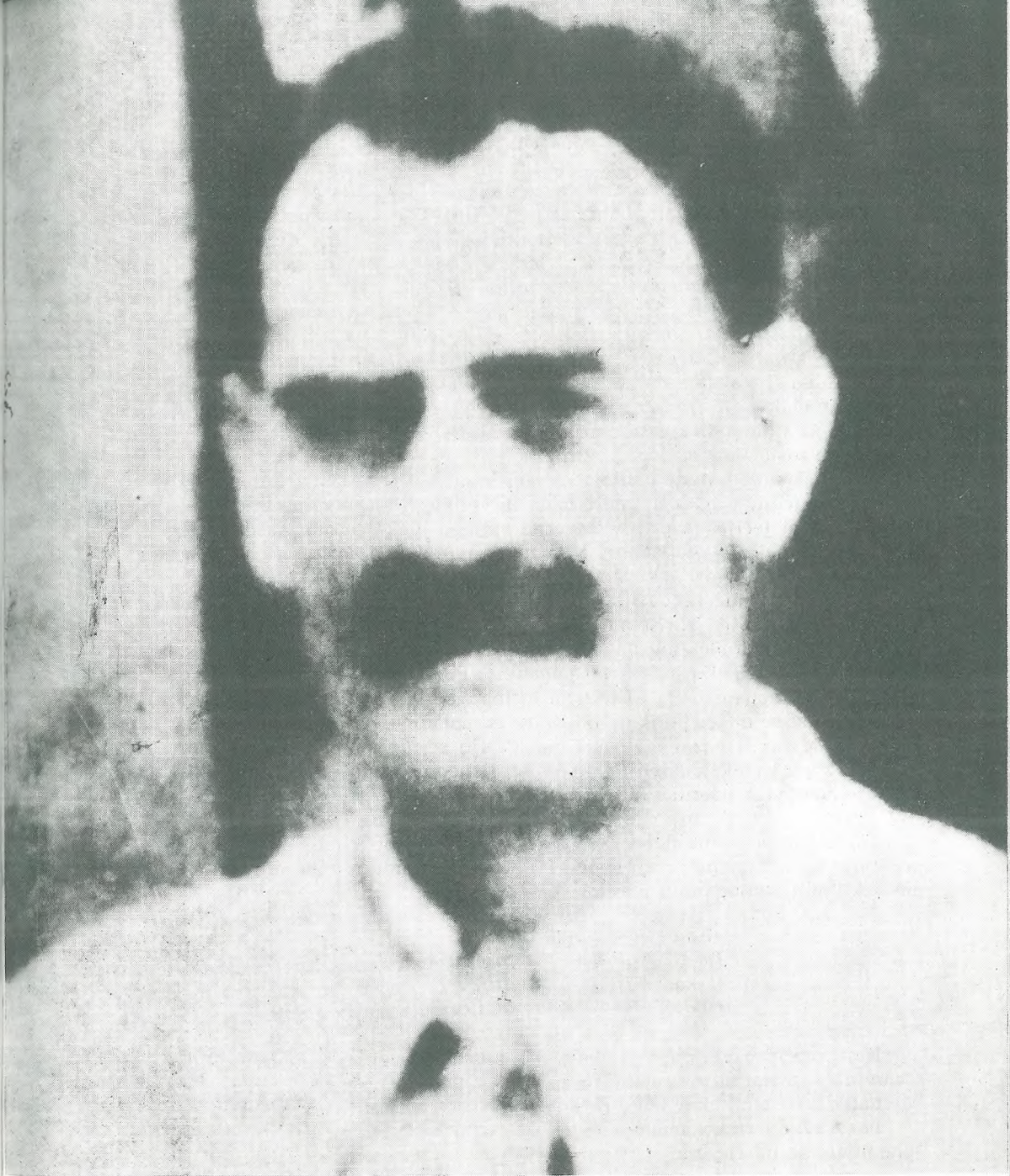
¹ Prost prevod: Tisti, ki nočejo okov,
se zatekajo v te hribe,
da bi padli in kri prelivali,
da bi čuvali junaško prisego —
dobro ime in sveto svobodo.

Črna gora in Boka sta se na poziv komunistične partije in tovariša Tita dvignili v sveti osvobodilni boj, da bi kri prelivali, »amanet« očuvali in ohranili naše lepo ime. Vstalo je ljudstvo Črne gore in Boke, se uvrstilo v borbene Titove vrste in začelo neenak boj proti zatiralcem. Razplamtela se je huda borba po nikoli pokorjenih črnogorskih hribih. Po vseh straneh pokajo puške maščevanja, povsod odmeva osvobodilni klic in bojni vzklik; ljudstvo s svojo krvjo brani svobodo. Danes, v tem velikem boju je vzmajeno črnogorsko ljudstvo dalo svoje najboljše sinove, najbolj pogumne in najbolj odločne borce v narodnoosvobodilno vojsko. Slavo boja in maščevanja ne razširjajo samo po črnogorskih hribih in planinah — njihovo puško je slišati tudi po hrabri Srbiji, ponosni Herceg-Bosni, po lepi Hrvatski in Dalmaciji. (*Aplavz.*) Črnogorci — Titovi borci niso osramotili svojih prednikov, ki so v stoletnih bojih s tujino vedeli in znali ohraniti svobodo, čast in ponos. Slavna borbena tradicija ljudstva Črne gore in Boke je našla polno zmago v osvobodilnem boju narodov Jugoslavije. Znamenite zgodovinske bitke na Carovem lazcu, Vučjem dolu, Fundini, Grahovcu in na drugih bojnih poljih, krvavi boji in meči črnogorskih vitezov, ostri spopadi in podvigi opevanih junakov, harambašev, uskokov, serdarjev, hajdukov in vojvod, ki so stoletja ustvarjali in ustvarili viteško epopejo ljudskega boja, ki so razvili in dvignili kult časti in junaštva — niso osramočeni. (*Vzkliki: »Živel! Črnogorci!«*) Njihovi sinovi, njihovi otroci, nadahnjeni z borbena heroiko svojih prednikov, so zopet zgrabili za orožje in s svojo kipečo krvjo branijo vsako ped naše domovine. V boju ne bomo omahovali, dokler ne bomo uničili še zadnjega fašista na ozemlju Jugoslavije.

*»Neka bude borba neprestana;
Neka bude što biti ne može:
Oltar pravi na kamen krvavi.« (Njegoš)¹*

Tovariši in tovarišice, našo čudovito domovino so ugonobile meščanske stranke, krona in vojaška klika. Iz bogate dežele so v dvajsetih letih naredili siromake in reveže, oropali deželo do golega. Pa še to jim je bilo premalo, zato so vse naše poštene borce in narodnjake ubijali, zapirali in mučili po zaporih in koncentracijskih taboriščih; državo so spremenili v mučilnico, v temnico narodov. Pa še to, tovariši, jim je bilo premalo, pa so se povezali s Hitlerjem in Mussolinijem in prodali fašistom našo domovino in našo čast, našo zgodovino, našo slavo in veličino; ponižali so nas do sužnjev, vojaško in moralno. Kdo je vse to storil? Ne ljudstvo, temveč tisti, ki so se povzpeli ljudstvu na grbo, to so razne meščanske stranke, to je kralj, to je klika bele roke, generaliteta in admiraliteta, to so Koroščevi jezuiti, to so velikosrbske klike, to so bosanske age in begi, to so, skratka, lopovi, razbojniki, vse — razen ljudje. Ljudstvo se ni pustilo prodati, pa tudi ni hotelo fašizmu tlačaniti. Komunistična partija, ki je edina prava in ljudska, ki je svojo dušo zlila z ljudsko dušo, z njenim viteškim duhom, je vse pozvala v boj; ljudstvo se je dvignilo; kmet in delavec in poštenu intelektualca so strnili svoje vrste pod Titovo komunistično zastavo, na kateri je pisalo: »Smrt fašizmu, svobodo narodu!«. (*Buren aplavz.*)

¹ Prost prevod: Naj se bije bitka neprestana,
naj bo, kar ne more biti,
oltar postavi na krvavem kamnu.

Marko Vujačić

Kaj se dogaja, tovariši? Tisti, ki so izdali in prodali narod, siti, pijani, nori in pobesneli, tisti, ki so odšli v izdajstvo in prekletstvo, so to pač storili, mi pa, tovariši, smo ostali, da brez države, brez orožja, brez hrane in obleke, goli, bos, lačni in žejni branimo in rešujemo našo domovino, njeno ime, njeno čast in njeno svobodo. (*Vzkliki: »Smrt izdajalcem!«*)

Naše ljudstvo ni nikoli vpraševalo kdo je Tito, kakšnega rodu in pokrepla, temveč je spraševalo, kam nas pelje Tito. Tito pa nas pelje po onih slavnih poteh, po katerih so nas v zgodovini vodili Karadjordje, Njegoš, Strossmayer, Gubec, Prešeren, Mandušić, Mičunović, hajduk Stanko, Stanoje Glavaš, Čupić, Birčanin, hajduk Veljko in drugi naši slavni velikani; to je, tovariši in bratje moji, pot k boju, pot k slavi in svobodi, pot bratstva in enotnosti ne samo nas južnih Slovanov, temveč vseh Slovanov, katerih meje segajo od Jadrana do Japonske. Prvič v zgodovini Slovanov, se dogaja, da si hočejo s svojim bojem izbojevati slovansko svobodo in da Slovani ne bodo več drobiž v kupčiji velikih sil. Žarki te velike svobode se že kažejo na vzhodu in kmalu nas bodo vse ogreli. Sonce svobode bo ogrelo tudi vse zaslužjene narode. (*Aplavz.*)

Tovariši, naši narodi vidijo in vedo, kam nas pelje Tito. Zato se je danes pod njegov prapor dvignilo malo in veliko; hribi, planine in doline, polja in ravni ječijo od pokov na vseh straneh; poka puška maščevanja in oznanja takojšnjo svobodo za zaslužjene narode. (*Aplavz.*)

Na naši zgodovinski skupščini, 15. novembra v Kolašinu, smo na grobovih sedemsto mučenikov, ki so jih pobili Nemci in četniki Draže Mihailovića, sklenili, da zbrisemo kralja in vlado (*buren aplavz*), ki sta izdala in prodala narode Jugoslavije za droben denar. Mi, Črnogorci, imamo star rek: »Ko razgadja, u nas ne pogadja!« Pozivam vse ljudstvo, da se združi in ne dopusti tistim oderuhom in lopovom, ki so dvajset let tlačili ljudstvo in ki se danes potikajo od Kaira do Londona, od Londona do Kaira, da bi se vrnili nazaj v domovino. Motijo se, če mislijo, da se bodo vrnili in zopet sedli ljudstvu na pleče. Mi Črnogorci smo vedno odganjali iz svoje domovine oderuhe in lopove. Vi veste, da smo mi likvidirali dinastijo Petrovičev, ker smo v njej videli protiljudsko vlado. Tako smo odvrgli tudi to, ker je pokradla denar, odvzela bogastvo in pobegnila. Danes pripravljajo tajne falange prek Draže Mihailovića in drugih, toda mi jim bomo vzkliknili, kakor pravi narodna pesem:

*»Kad bijaše bojak biti:
De si, brate Kraljeviću Marko,
A kad staše plijen deliti:
»Odakle si, neznana delijo.«¹*

Kajti oni niso bili boja, temveč so izdali in pobegnili in ne morejo si razdeljevati plena in tudi ne morejo priti v Jugoslavijo, ker jih bodo naši bajoneti razkosali, kakor bodo razkosali nemško hitlerjevsko trdnjavo.

Pozdravljam vas v imenu slavne skupščine Črne gore in Boke in vas spominjam še na eno našo prisego. Rekli smo: Vse, kar je z bojem dose-

¹ Prost prevod: Ko na vojsko se ravnajo:
»Kje si, bratec kraljevič Marko«,
ko pa začno plen deliti:
»Odkod pa ti, hrust neznani«.

Djuro Pucar-Stari

ženo moramo obdržati, ne smemo dovoliti, da bi se vrnili izdajalci in nam ugrabili tisto, za kar smo prelivali našo kri v potokih. Če bi se poskušali vrniti, je tu naša narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi, ki se borijo za našo svobodo in našo prihodnost. Zakaj, ne pozabite tovariši, da je še eno vprašanje, in sicer vprašanje boja v političnem smislu. Glejte jih, udarjajo po vseh gorah in kočah, na vse strani. Povsod imajo vohune, pa je vendar vse zaman.

Mi Črnogorci pa imamo še nekaj. Ko nas je kdo vprašal, koliko nas je, smo vedno odgovorili: »Nas i Rusa 200 miliona«. Mi gremo tako daleč, da ne samo, da hočemo narediti federativno demokratično Jugoslavijo, temveč hočemo tudi, da stopijo vsi slovanski narodi v eno skupnost in da bodo vsi ob svoji mami, močni Rusiji. (*Buren in dolgotrajen aplavz.*) In gotrajen aplavz.) Tedaj bomo močni in tedaj bomo gromoviti, tedaj bomo vsakomur strah in trepet in nihče si ne bo upal niti pomisliti (če pa bo pomislil, bo zadrhtel), kaj šele, da bi nam storil kaj hudega. Končal bom — utrujen sem in betežen že 15 dni, pa ne morem več in vas pozivam, da gromko, skupno in stoje (*vsi vstajajo*) vzkliknemo:

Naj živi močna Rdeča armada in njen vrhovni komandant — tovariš Stalin, vodja in učitelj! Stalinu: hura, hura, hura! Živel tovariš Stalin! (*Buren in dolgotrajen aplavz — vzkliki: »Hura, hura, hura!«*)

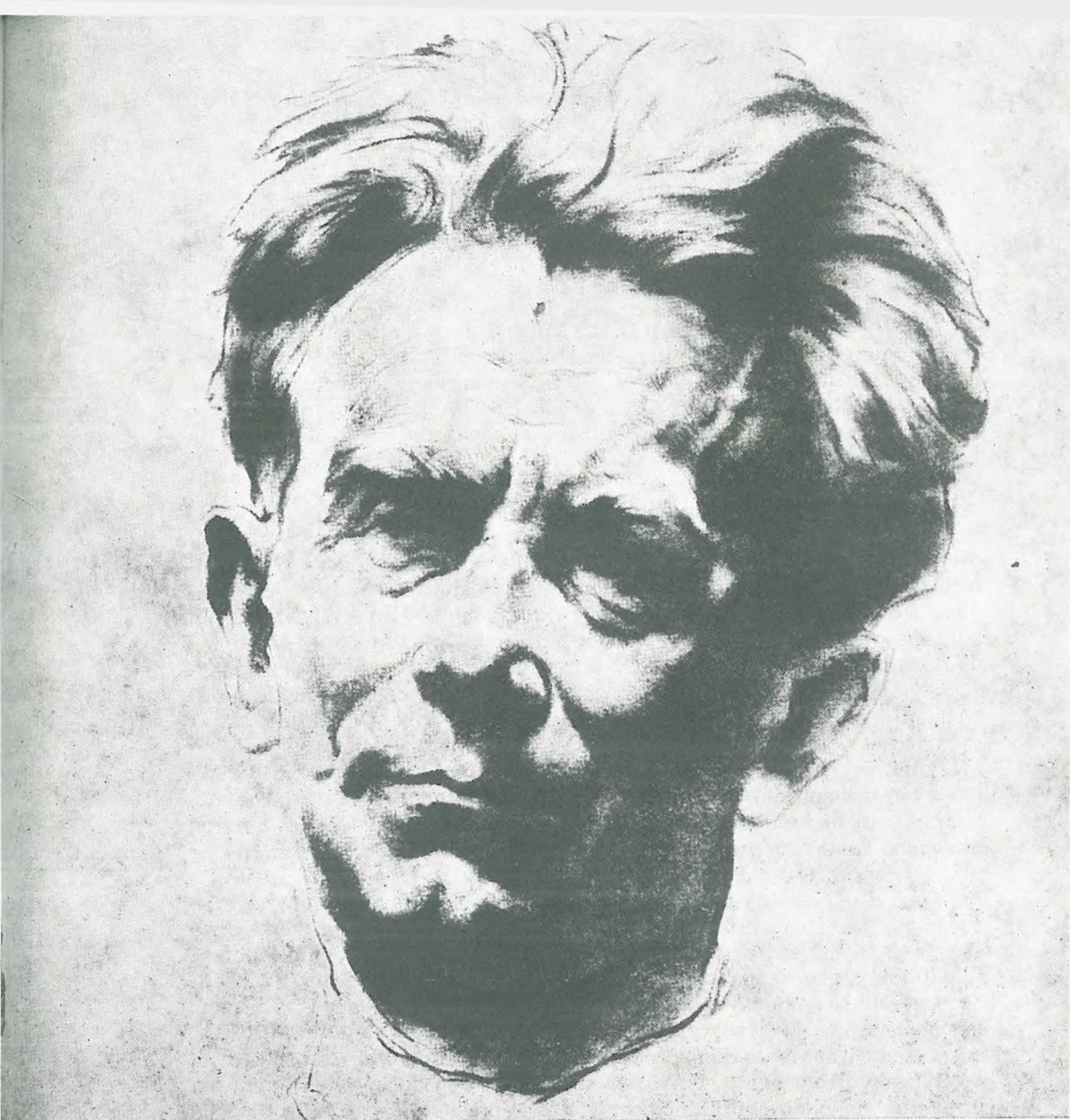
Naj žive naši močni zavezniki Anglija in Amerika! (*Vzkliki: »Živeli!« — aplavz*)

Naj živi naša narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi s svojim slavnim komandantom tovarišem Titom na čelu! (*Buren aplavz — vzkliki: »Živeli!« — buren aplavz*)

PREDSEDNIK: Besedo ima tovariš Djuro Pucar-Stari, svetnik iz Bosne. (*Aplavz.*)

DJURO PUCAR-STARI (B o s n a) : Tovariši in tovarišice, bratje! Pozdravljam vas v imenu Pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Bosne in Hercegovine, pozdravljam vas v imenu dragega ljudstva Bosne in Hercegovine, v imenu njegove narodnoosvobodilne vojske. (*Buren aplavz.*) Tovariši, ne morem vam tu nocoj povedati, kako velika je čast, da lahko rečem, da je naša pogumna narodnoosvobodilna vojska s svojimi zmagami omogočila, da je to drugo zgodovinsko zasedanje AVNOJ prav na ozemlju Bosne in Hercegovine. To je, tovariši, za Bosno in Hercegovino posebna čast. Za nas, Bosance in Hercegovce je nepopisna čast, da lahko rečemo, da je bilo ne le prvo, temveč tudi drugo zasedanje AVNOJ prav na ozemlju Bosne. Zato se imamo zahvaliti edino hrabri narodnoosvobodilni vojski ne samo Bosne in Bosanske Krajine, temveč tudi borcem iz Srbije in drugih bratskih pokrajin Jugoslavije.

Tovariši in bratje, Bosna je dežela, ki je najbolj raznorodna in najbolj zapletena, dežela, v kateri žive razni narodi. V Bosni živijo Srbi, Hrvatje, Muslimani in razne druge narodnostne manjšine. Bosna je dežela, ki je bila stoletja tlačena in mučena, od osmanskega cesarstva prek avstro-ogrške monarhije pa vse do velikosrbske hegemonije. Bosna je preživela težka leta. Tudi v času te vstaje je utrpela težke žrtve. Bosna je revna, toda ponosna. (*Aplavz.*) Ponosna je, tovariši, zato, ker je že v prvih dneh

Božidar Jakac: Josip Vidmar — Jajce 1943

vstaje stopila v narodnoosvobodilni boj v skupnosti z drugimi bratskimi narodi.

Tovariši in tovarišice, na tem mestu lahko zatrdim, da bodo narodi Bosne in Hercegovine tudi v prihodnje bili boj za osvoboditev ne le Bosne in Hercegovine, temveč tudi vseh drugih narodov Jugoslavije. (Vzkliki: »Tako je!« — aplavz) V tem imenu, tovariši, vzklikam:

Naj živi Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije! (Vzkliki: »Naj živi!« — aplavz)

Živela naša hrabra in nepremagljiva vojska in vrhovni štab z našim dragim vodjem tovarišem Titom na čelu! (Vzkliki: »Živel tovariš Tito!« — »Tito, Tito, Tito!« — aplavz)

PRESEEDNIK: Besedo ima tovariš Josip Vidmar iz bratske Slovenije. (Aplavz.)

JOSIP VIDMAR (Slovenija): Tovariši in tovarišice, z velikim veseljem opravljam dolžnost, da v imenu Osvobodilne fronte slovenskega naroda ali z drugimi besedami v imenu slovenskega naroda pozdravim drugo skupščino in zbor AVNOJ. Slovenski narod pozdravlja to skupščino s posebno radostjo, z občutkom velikega ponosa in sreče, z občutkom, ki vam bo nemara razumljivejši po kratki razlagi tega, kar se v naših čustvih skriva.

Tovariši, stara Jugoslavija je s svojim zlomom povzročila, da se je slovenski narod znašel sam, prepuščen svoji usodi. Slovenski narod je bil prepuščen sam sebi in se je sam zoperstavil dvema fašizmoma v obliki velenil Italije in Nemčije. 27. aprila leta 1941 je bila ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. (Vzkliki: »Živela!« — aplavz) Mesec dni pozneje je v Sloveniji počila prva partizanska puška. Od tedaj se slovenski ljudje, veliki in majhni, borijo na morda najbolj težavnem ozemlju Jugoslavije, stisnjeni med dvema velikima evropskima fašizmoma, med Italijo in Nemčijo in vrh tega še Madžarsko. V tem boju je slovenski narod dvakrat sam sebi osvajal prostrano ozemlje svoje domovine in v trenutku italijanske kapitulacije je na svojem prostoru razorožil šest italijanskih divizij. (Aplavz!) O tem delu Slovencev ne govorim zato, da bi se z njim hvalil, temveč zato, da bi utemeljil nekaj drugega. S tem delom je slovenski narod dokončno dobil zase pravico, da zdaj in vedno odloča o svoji usodi. V vsej tej borbi se je slovenski narod zavedal, da je bil takšen odpor v njegovem boju zoper okupatorja mogoč samo zaradi velike pomoči, ki mu jo je po eni strani dajal junaški boj zaveznikov in med njimi predvsem velike bratske Sovjetske zveze pod vodstvom maršala Stalina. Skoraj enako pomoč je dal boju slovenskega naroda odpor bratskih narodov Jugoslavije in njihove narodnoosvobodilne vojske pod vodstvom našega dragega junaškega, legendarno junaškega tovariša Tita. (Buren in dolgotrajen aplavz!) Zavest o tej pomoči nas je vedno spremljala in spremlja nas tudi zdaj, ko se ta boj bliža svojemu koncu. Pravica, ki smo jih zase priborili v teh bojih, teh pravic ne bomo zlorabili. Že od prvega trenutka smo jih posvetili tistemu, o čemer danes lahko in jasno govorimo — enotnosti in bratstvu jugoslovanskih narodov. Nas Slovence so v bivši Jugoslaviji nešteto krat obsojali, da smo separatisti. Toda enotnost jugoslovanskega ljudstva je bila za nas vedno enotnost in bratstvo suverenih enakopravnih jugoslovanskih narodov. Takšno stališče dobiva danes na tem zboru svoj konkretni državotvorni pomen.

Tovariši, mi Slovenci smo živeli v suženjstvu, podjarmljeni, izkoriščani, pod velikim nemškim jarmom. Danes, nocoj, po tisoč tristo letih slovenski narod prvič nastopa kot enakopravni, samostojni in suvereni narod, ko ustvarja državno tvorbo v skupnosti z bratskimi narodi Jugoslavije.

(*Aplavz!*) Mislim, da boste mogli razumeti to občutenje ponosa in sreče, ki ga v nas, predstavnikih slovenskega naroda na tem čudovitem zboru izziva trenutek, ko slovenski narod prvič sam, suvereno ustvarja svojo zgodovino in svojo prihodnost. Lahko vam zagotovim, da bo slovenski narod to svojo tvorbo, ki jo danes na ta način tukaj ustanavlja, da bo to svojo tvorbo, našo skupno tvorbo, branil še bolj kot doslej v tej osvobodilni borbi, branil bo svojo svobodo, branil do zadnje kaplje krvi in do končne zmage nad vsemi sovražniki, notranjimi in zunanjimi. (*Buren aplavz.*)

PRESEDNIK: V imenu Antifašistične fronte žena Jugoslavije bo govorila tovarišica Mitra Mitrović-Djilas. (*Buren aplavz.*)

MITRA MITROVIĆ-DJILAS (Srbija): Tovariši in tovarišice svetniki! Govorim v imenu Antifašistične fronte žena Jugoslavije. To pomeni, da temu visokemu predstavnštvu izročam pozdrave stotine tisočev žena Jugoslavije, milijonov protifašistk Jugoslavije, vseh, ki so med ženami v vsej Jugoslaviji poštene in rodoljubne, vseh, ki ljubijo svojo domovino in svojo vojsko in sovražijo okupatorje in domače izdajalce. (*Aplavz!*)

Velika čast je danes govoriti v imenu junaških žena Jugoslavije. V dveh in pol letih so iz neukih in preprostih žena postale odločni in zavestni borci.

Velika čast je govoriti danes v imenu junaških žena, ki so znale takoj dojeti borbeni poziv komunistične partije, njeno politiko enotnosti in bratstva, ki so znale globoko dojeti osvobodilno poslanstvo in vlogo Rdeče armade in naše zaščitnice Sovjetske zveze (*aplavz*), ki so znale globoko zasovražiti vse domače sovražnike in fašiste in ki so znale z najlepšimi besedami svojega borbenega ljudstva in svojega nežnega plemenitega srca ovenčati slavo in veličino svojega ljubega tovariša Tita. (*Buren aplavz.*)

Skupaj s svojim ljudstvom so žene Jugoslavije vzdržale vse poskuse sovražnikov, okupatorjev in begunske vlade, domačih in tujih fašistov v domovini, da bi razdružili bratske narode Jugoslavije. Najlepši uspeh, najbolj veličastni uspeh, tovariši odposlanci, najbolj bleščeč uspeh naših žena je zato prav njihova nerazdružljiva enotnost, enotnost vseh žena Jugoslavije: Srbije, Črne gore, Bosne, Makedonije, Vojvodine, Slovenije in Hrvatske. To enotnost, enotnost narodov Jugoslavije, nastalo v ognju boja proti okupatorju in domačim izdajalcem, bodo znale žene Jugoslavije okrepiti in še bolj utrditi. Me, zavestne žene Jugoslavije — protifašistke, smo stkale enotnost za boljšo in srečnejšo prihodnost naših narodov in naše domovine, v kateri bodo imele naše žene vse pravice. (*Aplavz.*) Stkale smo jo, da bi bilo konec vsakršnega sovraštva med narodi Jugoslavije, da bi ugasnilo vsako žarišče bratomorne vojne in da bi se jutri združili v novo demokratično Jugoslavijo. (*Aplavz.*) Ideja enotnosti, ideja, ki jo je razglašal AVNOJ v preteklem letu, pod katere vplivom se je razširjalo ljudsko gibanje in bil ustanovljen ZAVNOH in pokrajinski sveti drugih narodov Jugoslavije, je poroštvo, da bomo uspeli, je dokaz, da je AVNOJ, pod čigar vodstvom bomo gradili novo Jugoslavijo, prav tisto predstavnštvu, ki v novi Jugoslaviji jamči enakopravnost narodov. (*Aplavz.*) Takšna Jugoslavija pa je danes naša najpomembnejša zahteva. Drugim zahtevam, med drugim tistim, ki jih postavljajo posebej ženske, vsem tem zahtevam je protifašistični svet položil trdne temelje za njih pravilno reševanje. Zato

je protifašistični svet narodne osvoboditve za narode Jugoslavije in tudi za žene Jugoslavije poroštvo, da bo Jugoslavija, ki bo nastala pod njegovim vodstvom, resnično dežela najpolnejše demokracije. (*Aplavz.*) Dve in pol leti boja, samoodpovedovanja in težkega boja, so vložile žene Jugoslavije v to, da bi jutri bili na krmilu države ljudje, ki bodo hoteli in znali za narode Jugoslavije graditi srečnejšo in boljšo prihodnost, ki bodo znali narodom Jugoslavije narediti takšno usodo, kakršno bodo želeli. Ti predstavniki danes, to ste vi, tovariši in tovarišice svetniki, v Protifašistični svet Jugoslavije so uprti vsi pogledi in vse sile naših narodov. Osvobodilne sile vseh narodov Jugoslavije se tako kakor pred letom dni dajejo vam na voljo, da z njimi delate v korist domovine in naših narodov.

Zato vam jugoslovanske žene naročajo: bodite čvrst temelj, ob katerem se bo razbil vsak poskus naših sovražnikov v deželi in zunaj nje, da bi zopet vzpostavili staro Jugoslavijo — temnico narodov. (*Vzkliki: »Tako je!« — aplavz*) Prav ti sovražniki, begunska vlada v Kairu s svojim ministrom Dražo Mihailovičem, razne reakcionarne klike v domovini, prav to so za žene Jugoslavije in za vse narode Jugoslavije krivci za neštete zločine nad narodi Jugoslavije; in žene zahtevajo, da se jim izreče neizpodbitna kazen: prepoved vrnitve v domovino. (*Vzkliki: »Tako je!« — »Živela!«*) Žene Jugoslavije bodo dale vse svoje moči, moči trdnega in zavestnega borca, da vam pomagajo v graditvi nove svobodne in demokratične Jugoslavije. (*Aplavz.*) Prav s takšnim poletom, tovariši in tovarišice svetniki, s kakršnim so naše žene pomagale izoblikovati svojo osvobodilno armado, svojo narodnoosvobodilno vojsko, da bi rešile narode Jugoslavije pred propadom, da bi osvobajala in končno osvobodila vse narode Jugoslavije, prav s takšnim žarom, z isto močjo, bodo pomagale tudi AVNOJ, da bo zagotovil pravice narodov, pravice, ki jih je izbojevala narodnoosvobodilna armada, da jih bo razširil in ohranil pred sovražnimi — političnimi prevaranti in reakcionarji doma in v tujini. (*Aplavz.*)

.

PREDSEDNIK: V imenu SKOJ bo govoril tovariš Mihailo Švabić. (*Buren aplavz.*)

MIHAILO ŠVABIĆ (Srbija): Tovariši in tovarišice, pozdravljam vas v imenu Zveze komunistične mladine Jugoslavije, ki jo je njena partija izšolala v ljubezni, v brezmejni ljubezni do svobode in svoje domovine. (*Aplavz.*)

Od prvih dni, od prvega trenutka, ko je fašistični škorenj zagazil v našo domovino, se je naša zveza dvignila in popeljala vso ostalo mladino v veliko osvobodilno vojsko, v narodnoosvobodilni boj in v dveh letih in pol dala neštete žrtve na oltar svobode naše domovine.

Tovariši, SKOJ je v surovi šoli vojne častno opravil izpit. SKOJ ni v nobenem trenutku obžaloval ne krvi in ne žrtev, ni mu bilo žal, da bi dal vse kar more, vse kar ima za zmago, za boljše življenje in srečnejšo prihodnost mladega rodu Jugoslavije in vseh narodov Jugoslavije. (*Aplavz.*)

Zveza komunistične mladine Jugoslavije je bila nosilka teženj, nosilka bratstva in enotnosti jugoslovanske mladine. V vsem tem času je Zveza komunistične mladine Jugoslavije dala številne svoje člane v vojsko,

mnogi njeni člani se borijo na fronti in delajo v zaledju. Mi, mladi protifašisti na tem zboru predstavnikov narodov Jugoslavije prisegamo svojemu ljudstvu, da ne bomo odložili puške dokler ne uničimo še poslednjega okupatorja in izdajalca naše domovine. (*Aplavz.*) Prisegamo, da bomo dali vse sile na voljo naši narodnoosvobodilni vojski, AVNOJ in vrhovnemu štabu. (*Aplavz.*)

.

Tovariši, nocoj vam moram sporočiti žalostno vest. V tej naši veliki osvobodilni vojni smo izgubili mnogo naših članov, nedavno pa nas je prizadela izguba težja od vseh dosedanjih. Izgubili smo voditelja mladine Jugoslavije, sekretarja in voditelja mladinske protifašistične zveze. Svoje življenje je položil na oltar svobode naših narodov. Tovariši, tovariš Ivo Ribar, naš ljubljeni sekretar je polnih sedem let vodil našo zvezo. V sedmih letih, še v ilegalnih težkih dneh zaporov in ječ, mu je uspelo, da je združil mladino, jo vzgojil, ojeklenil in učvrstil in v dneh zloma bivše Jugoslavije stopil na čelo naše mladine. Tovariš Ivo Ribar nas je učil neizmerno ljubiti svobodo naših narodov. Učil nas je tudi, da iz vsega srca in iz vse duše sovražimo sovražnike, izdajalce, podle strahopetce, ki so izdajali in potiskali nož v hrbet svojemu ljudstvu. Danes ga ni več med nami, toda nad mrtvim vodjo naše mladine prisegamo, da ne bomo nikoli in nikdar skrenili s poti, po kateri sta nas vodila partija in on.

Slava Ivu-Loli Ribarju! (*Vzkliki: »Slava mu!«*)

.

Živel AVNOJ! (*Vzkliki: »Živel!«*)

PREDSEDNIK: Prehajamo k drugi točki dnevnega reda, k volitvam delovnega predsedstva. Ali ima kdo kakšen predlog? (*Moša Pijade prosi za besedo.*) Besedo ima tovariš Moša Pijade.

MOŠA PIJADE (*S r b i j a*): Predlagam, da v delovno predsedstvo drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije izvolimo naslednje tovariše: dr. Vojislava Kecmanovića, Sretena Žujovića-Crnega, popa Vlada Zečevića, dr. Pavla Gregorića, Ivana Milutinovića, Josipa Vidmarja in Sulejmana Filipovića. (*Buren aplavz.*)

PREDSEDNIK: Ali sprejmemo ta predlog tovariša Moše Pijadeja? (*Vzkliki: »Sprejmemo!« — buren aplavz.*) Prosim tovariše iz delovnega predsedstva, da bi zasedli svoja mesta.

EDVARD KARDELJ (*S l o v e n i j a*): Tovariši odposlanci, predloženo listo bi dopolnil s predlogom, da v delovno predsedstvo izvolimo še enega člana, in sicer dr. Zlatana Sremca.

PREDSEDNIK: Ali sprejmemo ta predlog? (*Vzkliki: »Sprejmemo!« — aplavz.*) Ugotavljam, da je v predsedstvo izvoljen tudi dr. Zlatan Sremec.

(*Člani delovnega predsedstva ob ploskanju vseh svetnikov in prisotnih na galeriji stopajo na svoja mesta za predsedniško mizo, improvizirano na odru.*)

PRESEDUJOČI DR. VOJISLAV KECMANOVIĆ (Bosna in Hercegovina): Zahvaljujem se za zaupanje, ki ste ga izkazali meni in tovarišem članom delovnega predsedstva. (*Aplavz.*)

Prehajamo k volitvam verifikacijskega odbora in zapisnikarjev. Če dovolite, bi predlagal, da v verifikacijski odbor izvolimo tovariše: Franeta Frola, svetnika iz Hrvatske (*buren aplavz*), dr. Marjana Breclja, svetnika iz Slovenije (*aplavz*) in tovariša Todorja Vujasinovića, svetnika iz Bosne (*aplavz*).

Ali je kakšna pripomba ali drugačen predlog? (*Ni.*) Ali je ta predlog sprejet? (*Sprejet.*)

Ali ima kdo kakšen predlog za zapisnikarje? (*Nihče se ne javi.*) Če dovolite, bi predlagal za zapisnikarja tovariša Šimeta Balena, novinarja iz Zagreba, svetnika iz Hrvatske in tovariša Osmana Karabegovića, svetnika iz Bosne. (*Vzkliki: »Sprejeto!« — aplavz.*)

Prosim tovariša zapisnikarja, da gresta na svoja mesta. Prosim tovariša Karabegovića, da kliče prisotne, tovariše svetnike pa, da oddajo svoja polномојja tovarišem članom verifikacijskega odbora.

ZAPISNIKAR OSMAN KARABEGOVIĆ (Bosna) kliče svetnike.

(*Prisotni svetniki prihajajo h govorniškemu odru in oddajajo svoja polномојja.*)

(*Po klicanju*)

PRESEDUJOČI DR. VOJISLAV KECMANOVIĆ: Preden začnemo s tretjo točko dnevnega reda prosim člane verifikacijskega odbora, da odidejo, opravijo pregled polномојij in pripravijo poročilo, ker je v drugem delu naše seje prva točka dnevnega reda poročilo verifikacijskega odbora.

Prehajamo k pozdravnim brzojavkam. Predlagam, da s tega našega zgodovinskega zasedanja pošljemo pozdravne brzojavke maršalu Sovjetske zveze Josifu Visarionoviču Stalinu (*buren in dolgotrajen aplavz*; *vzkliki: »Živela Rdeča armada!«, »Živeli naši močni zavezniki!«*), gospodu Winstonu Churchillu, predsedniku vlade Velike Britanije (*buren aplavz*), gospodu Franklinu Delano Rooseveltu, predsedniku Združenih držav Amerike (*buren aplavz*), vseslovanskemu komiteju v Moskvi (*buren aplavz*), našim bratom v Ameriki (*buren aplavz*), vrhovnemu štabu NOV in POJ (*buren in dolgotrajen aplavz*, *vzkliki: »Živel vrhovni komandant tovariš Tito!«, »Živela naša hrabra vojska!«*), našim bratom ujetnikom, ki so v fašističnih temnicah in taboriščih in vsem našim bratom borcem iz neosvobojenega ozemlja (*buren in dolgotrajen aplavz*).

Prosim tovariša zapisnikarja Šimeta Balena, da bi prebral predloge za te pozdravne brzojavke!

SIME BALEN (Hrvatska) (bere):

VRHOVNEMU POVELJNIKU RDEČE ARMADE MARŠALU SOVJETSKE
ZVEZE STALINU

Svetniki Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, zbrani na svojem zgodovinskem zasedanju, pošiljajo vam, genialnemu vojskovodji in vrhovnemu poveljniku s slavo ovenčane Rdeče armade (*buren aplavz*) svoje ognjevite borbene pozdrave. Mi vemo, da bi bil boj narodov Jugoslavije proti fašističnim barbarom za svobodo in boljšo prihodnost brezupen, če ne bi bil sestavni del velike osvobodilne vojne svobodoljubnega človeštva, na čelu katere je bratska in močna Sovjetska zveza (*buren aplavz*) s svojo nepremagljivo Rdečo armado (*buren aplavz*). Zato prežema narode Jugoslavije ne le občudovanje do Rdeče armade, ki pod vašim modrim vodstvom vsak dan dosega veličastne zmage, ko izganja Hitlerjeve horde na zahod, temveč tudi občutek globoke hvaležnosti za vse nadčloveške napore, ki jih velika domovina socializma žrtvuje za svobodo vsega človeštva.

V najtežjih dneh našega neenakega boja proti krvoločnemu in podlemu okupatorju in njegovim pomočnikom smo vedno z upanjem zrli v slavno sovjetsko domovino, v herojsko Rdečo armado, katere junaštvo, odločnost in samoodpovedovanje je navdihovalo borce naše narodnoosvobodilne vojske za nova dejanja. Tako tudi danes, ko ustvarjamo edino zakonito politično predstavništvo Jugoslavije, ko polagamo temelj za novo demokratično federativno Jugoslavijo, z zaupanjem gledamo v Sovjetsko zvezo in v vas, tovariš Stalin (*buren in dolgotrajen aplavz*), ker vemo, da je bila Sovjetska zveza vedno resnični prijatelj vsakega naroda, ki se je boril za svojo svobodo.

Živela močna in bratska Sovjetska zveza, ki na svojih ramenih nosi največje breme osvobodilne vojne proti fašizmu! (*Buren aplavz.*)

Živela nepremagljiva Rdeča armada, osvoboditeljica človeštva (*buren aplavz!*)

Živel vodja sovjetskih narodov, vrhovni komandant Rdeče armade, genialni vojskovodja Stalin! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

GOSPODU WINSTONU CHURCHILLU, PREDSEDNIKU VLADE
VELIKE BRITANIJE

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije s svojega drugega plenarnega zasedanja pošilja vam, gospod predsednik in prek vas narodom Britanije svoje borbene pozdrave. Uspehi, ki so jih v boju proti Hitlerjevemu nasilju dosegle oborožene sile Velike Britanije, približujejo konec suženjstva naših narodov, razveseljujejo naša srca in nam dajejo nov polet v našem boju. Narodi Jugoslavije bodo kakor doslej častno opravili svojo dolžnost v tej vojni. Dejstvo, da se je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije razvil v najvišje predstavništvo suverenosti narodov in države kot celote in se konstituiral v najvišjo zakonodajno in izvršilno telo Jugoslavije, onemogoča delovanje vseh, ki so slabili naš boj

v korist okupatorjev in bo prispevalo k temu, da bo boj naših narodov še bolj oster in odločen in da bo še več prispeval k skupni zavezniški stvari. (*Buren aplavz*)

GOSPODU FRANKLINU ROOSEVELTU, PREDSEDNIKU ZDRUŽENIH AMERIŠKIH DRŽAV

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije s svojega drugega plenarnega zasedanja pošilja, gospod predsednik, vam, narodom Združenih ameriških držav in vaši hrabri armadi svoje pozdrave in želje, da bi dosegali čim večje uspehe in čim hitreje zlomili hitlerjevsko tiranijo. Z namenom, da bi okrepili boj naših narodov se je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, kot predstavnik narodnega boja in narodove volje konstituiral v najvišje zakonodajno in izvršilno telo Jugoslavije, kar bo še bolj okrepilo naše vrste in omogočilo, da bo naš prispevek skupni zavezniški stvari v boju proti Hitlerju še večji. (*Buren aplavz.*)

VSESLOVANSKEMU KOMITEJU, MOSKVA

Svetniki Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, zbrani na svojem drugem zasedanju pošiljajo Vseslovanskemu komiteju bratske borbene pozdrave. V boju proti zakletemu sovražniku vsega človeštva, predvsem pa Slovanov, proti nemškim fašističnim imperialistom, so narodi naše dežele ostali zvesti velikemu in bratskemu ruskemu narodu in stvari slovanske solidarnosti. Izražamo svojo bratsko solidarnost Vseslovanskemu komiteju za pomoč, ki jo je dal naši domovini, katere otroci se nesebično borijo za pravično stvar. Upamo tudi, da bodo narodi Jugoslavije v vas imeli zvestega prijatelja v boju za utrjevanje pridobitev svoje zmage: enakopravne, demokratične, federativne Jugoslavije, zibelke federativne skupnosti vseh južnoslovanskih narodov.

Živela bratska solidarnost vseh Slovanov v boju proti nemškemu fašizmu! (*Buren aplavz.*)

Živel Vseslovanski komite! (*Buren aplavz.*)

JUŽNOSLOVANSKIM BRATOM V AMERIKI

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije vam pošilja pozdrave vaše stare domovine. Vaša domovina vas pozdravlja kot svoje sinove, ki jih ni nikoli pozabljala in ki je niso pozabili v najtežjih trenutkih njene zgodovine. Pozdravlja vas z besedami ljubezni, ki je dobila svoj veličastni človeški pomen v boju za bratstvo in svobodo — z besedami bratske zahvale za pomoč, ki ste jo nudili našim narodom v njihovem nenakem nadčloveškem osvobodilnem boju proti fašističnim osvajalcem in njihovim ustaškim in četniškim podanikom.

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, ki je bil izvoljen v boju za bratstvo in svobodo in ki je organ boja za končno in popolno osvoboditev južnih Slovanov, se je sestal na osvobojenem delu naše skup-

ne domovine, da pregleda naše dosedanje boje in prizadevanja, in sprejme usodno pomembne sklepe za prihodnje dni.

In sporoča vam: vaša stara domovina vam daje pravico, da ste ponosni nanjo pred vsem svetom in vam daje besedo, da bo še naprej nadaljevala z neuklonljivo, še bolj viteško borbo za bratstvo in svobodo. Sporoča vam, da zaupa v vašo vse večjo pomoč v besedah in dejanju, da računa na vašo enotno in bratsko podporo. Vaša stara domovina verjame da ji boste ostali neomajno zvesti, da boste zaprli izdajalska usta vsem, ki delujejo zoper njo, vsem tamkajšnjim agentom fašizma in podli izdajalski kliki, ki jo v domovini predstavlja Draža Mihailović.

Smrt fašizmu — svobodo narodu! (*Buren aplavz.*)

VRHOVNEMU ŠTABU NOV IN POJ

Predstavniki vseh narodov Jugoslavije, zbrani z vseh krajev naše domovine na zasedanju Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pošiljajo svoje borbene pozdrave junaški narodnoosvobodilni vojski in njenemu vrhovnemu štabu. (*Buren in dolgotrajen aplavz.*) Po zaslugi naporov in žrtev vseh naših narodov, junaštva in vztrajnosti naše slavne vojske, daljnovidnosti in poguma vodje naših narodov tovariša Tita, so nastali pogoji za graditev nove svobodne demokratične federativne Jugoslavije. Kostni najboljših sinov in hčera Jugoslavije so vzdane v temelje te nove bratske in enakopravne skupnosti, v kateri bodo vsi narodi Jugoslavije uživali sadove svoje zmage. Trdno smo prepričani, da borcem naše junaške vojske ne bo žal ne krvi in ne žrtev za obrambo te velike pridobitve vseh narodov Jugoslavije. Vrhovnemu štabu zagotavljamo, da bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije storil vse, da se bodo v vrste narodnoosvobodilne vojske zivali tisoči novih borcev, da se bo mobiliziralo vse naše ljudstvo za pomoč naši vojski, za pospešitev končne zmage nad vsemi našimi sovražniki.

Živela narodnoosvobodilna vojska, ponos in vera narodov Jugoslavije!
(*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živel vrhovni štab NOV in POJ! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živel tovariš Tito, voditelj naših narodov in vrhovni komandant NOV in POJ! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

UJETNIKOM FAŠISTIČNIH TEMNIC IN TABORIŠČ! BORCEM Z NEOSVOBOJENEGA OZEMLJA!

Borcem za svobodo naše domovine, ki so padli v temnice in koncentracijska taborišča nemških zločincev in njihovih ustaških in četniških pomagačev, borcem za svobodo z neosvobojenega ozemlja pošiljajo svoje borbene pozdrave in zahteve člani Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije s svoje druge zgodovinske skupščine, na kateri so se zbrali, da bi v premoru med dvema bojema pregledali svoje dosedanje boje in sprejeli pomembne sklepe za prihodnje dni.

Tovariši ujetniki, borci! Sporočamo vam: niste sami, niste zapuščeni in ne pozabljeni! Naše ljudstvo ne pozablja borcev, ki so padli v ujetni-

štvo in v trpljenje, ko so se borili za bratstvo, svobodo in svetlejšo prihodnost naših narodov! Junaška osvobodilna vojska našega naroda se bliža ali pa je že pred vašimi temnicami.

Tovariši borci z neosvobojenega ozemlja! Naša junaška narodnoosvobodilna vojska se vam vsak dan približa za eno mesto ali za vrsto vasi, položajev, gora in rek. Bije slavne boje za osvoboditev svobodoljubne in izmučene Srbije, osvobodila je že skoraj vso Bosno, večje dele Hrvatske, Slovenije in Črne gore. Njene zastave plapolajo v slavnih bojih po Vojvodini in Makedoniji. Podira zadnje temnice v vseh naših pokrajinah. Pohitite ji naproti — s svojim delom, povečanimi naporji, povečanim bojem, povečanim prizadevanjem za poenotenje ljudskih sil v boju proti nemškemu zločincem in njihovim četniškim in ustaškim podanikom, v boju za končno svobodo naših narodov, za njihovo bratstvo in srečo v svobodni, demokratični in federativni državi Južnih Slovanov!

Smrt fašizmu — svobodo narodu! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

PRESEDUJOČI DR. VOJISLAV KECMANOVIĆ: Do tega trenutka smo prejeli iz inozemstva in iz mnogih naših krajev pozdravne brzojavke in sporočila o razplamtevanju naše ljudske vstaje in o uspehih narodnoosvobodilne vojske, o ljudskem slavju, ki ga imajo v mnogih naših vaseh na osvobojenem ozemlju v čast tega zgodovinskega zasedanja. V teh brzojvkah se ljudstvo na današnjih proslavah obvezuje in je zbralo pomembno količino hrane za našo junaško vojsko ter dokazuje tako svojo veliko predanost narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom, borcem, ki se junaško borijo pod modrim vodstvom našega vrhovnega komandanta tovariša Tita. (*Aplavz.*)

Prosim zapisnikarja Osmana Karabegovića, da bi prebral pozdravne brzojavke, ki smo jih dobili iz inozemstva in iz domovine.

ZAPISNIKAR OSMAN KARABEGOVIĆ (bere):

PLENUMU PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Tovariši delegati slavnih in junaških narodov Jugoslavije!

Centralni komite Komunistične partije Bolgarije v imenu vseh bolgarskih domoljubov pošilja vam in prek vas vsem bratskim narodom Jugoslavije goreče borbene pozdrave in vam želi mnogo uspeha v vašem velikem poslanstvu za izgradnjo nove, resnično svobodne in demokratične Jugoslavije.

Bolgarsko ljudstvo ve, kako velikanske težave so premagali in premagujejo vaši narodi, koliko nešteti in dragoceni žrtev so dali in dajejo v krvavem boju z zločinskim in podlim sovražnikom — nemškim fašizmom in njegovimi sateliti in agenti. Bolgarsko ljudstvo ve, kakšno sramotno in izdajalsko vlogo je do bratskih Jugoslovanskih narodov igrala in igra nemška agentura v Bolgariji, ki ji načeljuje nemška dinastija.

Zverinstva bolgarskih fašistov niti malo ne zaostajajo za zverinstvi nemških fašistov, za zverinstvi Paveličevih ustašev in četnikov Draže Mi-

hailovića. Bolgarski fašistični banditi ne počenjajo zverinstev samo v Srbiji in Makedoniji; posebno podivjano besnijo v Bolgariji in sistematično iztrebljajo najbolj zavedne sinove bolgarskega naroda. Pobili so in še pobijajo stotine in tisoče bolgarskih borcev za svobodo. Zverinsko so ubili vodjo sofijskih delavcev, sekretarja Komunistične partije Bolgarije Antona Ivanova.

Toda krvavo nasilje Hitlerjevih podanikov in izdajalcev bolgarskega naroda ne bo zastrašilo bolgarskih rodoljubov in jih ne bo omajalo v trdni odločenosti, da uničijo nemško agenturo na Bolgarskem, da naredijo novo, svobodno, resnično demokratično Bolgarijo, da v celoti premagajo vse ovire na poti združitve vseh slovanskih narodov Balkana za svobodno federacijo, v kateri ne bo ne tlačanih in ne tlačiteljev.

Bolgarsko ljudstvo je že začelo oborožen boj proti okupatorju in njegovim domačim pomagačem. Potekajo hudi boji v notranjosti Bolgarije, v Plovdivskem, Starozagorskem in Jambolskem rajonu. Nemci so začeli razoroževati bolgarske vojake, ker se nočejo boriti proti narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije. Bolgarske vojaške enote že prehajajo na stran narodnoosvobodilne armade.

Centralni komite Komunistične partije Bolgarije vam zagotavlja, predstavniki in voditelji bratskih jugoslovanskih narodov, da bo Komunistična partija Bolgarije mobilizirala vse svoje sile, da bi strnila vse bolgarske rodoljube v vrste domovinske fronte — da bo vsestransko pospeševala delo za čim hitrejši in dokončni konec zločinske in bratomorne vojne proti sosednjim narodom, ki so jo organizirali Nemci in ki jo vodijo njihovi agenti v Bolgariji: Kiril, Filov in Božilov. Neustrašno bo popeljala bolgarsko ljudstvo v vsesplošen oborožen boj za izgon Nemcev iz Bolgarije, za strmoglavljenje Hitlerjeve agenture iz oblasti, da bo lahko bolgarsko ljudstvo skupaj s sosednjimi narodi svobodno reklo svojo besedo o ureditvi nove, svobodne demokratične Bolgarije, o ureditvi svobodne zveze balkanskih narodov.

Poroštvo uspehov našega skupnega boja in naših skupnih idealov so bleščeče zmage Rdeče armade, ki udarja po podivjanih fašističnih tolpah in jih nenehno žene proti zahodu. Poroštvo so močni letalski udari zavezniškega letalstva po življenjskih centrih Nemčije in njenih satelitov, poroštvo je — vse trdnjše zavezništvo med ZSSR, Anglijo in Ameriko. Poroštvo uspeha naših skupnih bojov in naših skupnih idealov je herojska in nepremagljiva narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije, je oborožen osvobodilni boj bolgarskega naroda, ki dobiva vse večji razmah.

Živeli bratski jugoslovanski narodi, avantgarda zaslužjenih slovanskih narodov!

Živela njihova slavna Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije!

Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije!

Živela bratska Komunistična partija Jugoslavije, inspirator in voditelj velikega osvobodilnega boja jugoslovanskih narodov!

Živel heroj južnih Slovanov in vodja narodov Jugoslavije tovariš Tito!

Živela enotnost južnih Slovanov!

Živel voditelj bolgarskega naroda, heroj in inspirator mednarodnega boja proti fašizmu, tovariš Georgi Dimitrov!

Živela slavna Rdeča armada, rešiteljica človeštva izpod hitlerjevske tiranije in suženjstva!

Živel voditelj vsega naprednega človeštva in genialni vojskovodja Rdeče armade tovariš Stalin!

Naj živi in se krepi protihitlerjevska zveza svobodoljubnih narodov!
(Aplavz.)

Centralni komite
Komunistične partije Bolgarije

(Buren in dolgotrajen aplavz.)

POZDRAV VSESLOVANSKEGA KOMITEJA PROTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Vseslovanski komite na dan slavne obletnice ustanovitve Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije pozdravlja jugoslovanske narode, ki so se združili v neusmiljenem boju zoper najhujšega sovražnika človeštva — hitlerizmu.

Minulo leto je bilo leto nadaljnega združevanja vseh ljudskih sil Jugoslavije ob demokratičnem programu Protifašističnega sveta, leto vztrajnih bojov in bleščečih vojaških uspehov narodne osvobodilne vojske. V plamenu nenehnih bojov so narodi Jugoslavije pod vodstvom sveta, položili čvrst temelj bratskemu prijateljstvu in enotnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev. Protifašistični svet narodne osvoboditve z dr. Ribarjem na čelu je v nadvse težkih okoliščinah sprožil vso ljudsko energijo, da bi opravila častno nalogo: izgnala iz dežele nemške osvajalce in izbojevala svobodo in nacionalno neodvisnost.

Fašistični razbojniki čutijo svoj neizbežni konec, zato še bolj divjajo, toda nikamor se ne bodo mogli skriti pred pravično ljudsko sodbo. Neusmiljeno bodo kaznovani tudi izdajalci naroda in njihovi pomagači.

Rdeča armada zmagovito napreduje na zahod in zadaja težke udarce Hitlerjevi vojski — vojski razbojnikov in ubijalcev. Približuje nam dan zmage, dan osvoboditve zaslužjenih narodov.

S svojim požrtvovalnim bojem so narodi Jugoslavije ovenčali svoje zastave z nesmrtno slavo, s svojo krvjo pa so pridobili spoštovanje in ljubezen vsega človeštva. Vsi slovanski narodi so ponosni na vaš boj, na vaše zmage.

Živela junaška Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije!

Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije!

Smrt nemškemu osvajalcem!

Moskva, 25. novembra 1946

Vseslovanski komite

(Buren in dolgotrajen aplavz.)

PRESEDSTVU PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Delegati Bosne in Hercegovine, zbrani na konferenci za volitve Pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Bosne in Hercegovine, pošiljajo svoje pozdrave Protifašističnemu svetu narodne osvoboditve Jugoslavije. V njem vidimo utelešenje borbenega bratstva naših narodov in njihovo zakonito politično predstavništvo tako v domovini kakor tudi pred inozemstvom in zagotavljamo, da bomo vsestransko pomagali AVNOJ v reševanju velikih nalog, ki se bodo postavile predenj v boju za graditev bratske, enakopravne, federativne Jugoslavije.

Živelo borbeno bratstvo vseh narodov Jugoslavije v boju proti fašističnim okupatorjem in njihovim pomagačem! (*Aplavz.*)

Živela enakopravna demokratična federativna Jugoslavija! (*Aplavz.*)

Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije! (*Aplavz.*)

Predsedstvo prve konference delegatov
Pokrajinskega protifašističnega sveta
narodne osvoboditve Bosne in Hercegovine

PROTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE
JUGOSLAVIJE

S prve seje iniciativnega odbora za volitve Pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve za Sandžak, ki je bila v Prijepolju — vam pošiljamo naš pozdrav, prepričani, da bo pod modrim vodstvom našega vrhovnega štaba in vašim, naša junaška narodnoosvobodilna vojska izbojevala dokončno svobodo naše domovine in tako omogočila vzpostavitev prave ljudske oblasti in polne demokracije.

Prvič v svoji zgodovini ima ljudstvo Sandžaka danes možnost, da enotno kot celota s svojim pokrajinskim svetom stopi ob bok drugih narodov Jugoslavije v tem svetem narodnoosvobodilnem boju.

Mi, prebivalci Sandžaka, obljubljam in prisegamo, da bomo združili vse sile našega Sandžaka in da se bomo borili do popolne osvoboditve vse naše domovine, borili se bomo do dokončne zmage nad okupatorjem in nad drugimi ljudskimi sovražniki in izdajalci.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Iniciativni odbor:

Sreten Vukosavljević, s. r.

univerzitetni profesor, bivši

ljudski poslanec in državni podsekretar

prota Jevstatije Karamatijević, s. r.

verski referent proletarske divizije NOV

Murat Efendija Šećeragić, s. r.
vrhovni šerijatski sodnik in
komisar islamske verske skupnosti
za Makedonijo, Sandžak in Črno goro

Mile Peruničić, s. r.
bivši ljudski poslanec demokratične stranke

Dušan Ivović, s. r.
član izvršnega odbora kmečke stranke

Miloje Dobrašinović, s. r.
bivši direktor gimnazije

Voja Leković, s. r.
delavec

PRVEMU LJUDSKEMU PARLAMENTU AVNOJ

Iz osvobodjene Čazme, ki danes, 29. 11. proslavlja obletnico svoje osvoboditve in obletnico ustanovitve AVNOJ, vam pošiljamo iskrene pozdrave in želje, da tudi v prihodnosti vodite jugoslovanske narode v srečnejše življenje.

Prebivalci mesta Čazme

POZDRAV PROTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

S proslave drugega zasedanja AVNOJ v vasi Gutci, dne 29. 11. t. l. pozdravljamo junaško vodstvo trpečega ljudstva naše domovine, vodstvo, kateremu se imamo zahvaliti, da lahko zdaj proslavljamo drugo zasedanje AVNOJ v našem osvobojenem kraju. V zahvalo NOB smo zbrali vse, kar smo mogli, tudi zadnje zrno žita. Tako smo predali NOV in POJ v zadnji kampanji 3.225 kg hrane.

Nismo in ne bomo prenehali z bojem, dokler ne bomo do konca zatrli krvavega in zlobnega fašizma in zato smo dali v našo vojsko vse sposobne sinove, borce, da bi s puško v roki osvobajali našo drago domovino in razrušili trhlo fašistično trdnjavo.

Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije — prvi ljudski parlament!

V imenu 55 navzočih v vasi Gutci
Juraj Kucić, s. r.
Miko Delač, s. r.

Pozdravno brzojavko smo dobili tudi z ljudske proslave v vasi Haviđić, ki sta jo podpisala Ivan in Vinko Haviđić, kjer je 42 navzočih dalo za vojsko 500 kg hrane, vsi sposobni moški pa so stopili v odred. (*Aplavz.*)

Dobili smo tudi pozdrave s proslave v vasi Jerebić, ki je zbrala 1604 kg hrane in dala vse svoje sinove v naše vrste (*Aplavz.*)

Brzojavko sta podpisala Marko in Mato Juratović.

Hkrati smo dobili pozdravne brzojavke iz vasi Vukanović, ki je zbrala 1500 kg hrane, s proslave v vasi Lukavec, ki je zbrala 10.500 kg hrane (aplavz), iz vasi Petracev, ki je dala 1.480 kg hrane.

Tovariš Tito pa je prejel pozdravno brzojavko z ljudskega zborovanja v vasi Petracev, ki se glasi (bere):

POZDRAV VRHOVNEMU VODJI IN HEROJU
MARŠALU TOVARIŠU JOSIPU BROZU TITU

S proslave drugega zasedanja AVNOJ v vasi Petracev dne 29. 11. t. l.

Pozdravljamo te, heroja in vodjo našega napadanega in nikoli zlomljenega ljudstva. Pozdravljamo tebe, ki smo ti globoko hvaležni, da lahko to proslavo proslavljamo v našem osvobojenem kraju.

Nismo in ne bomo prenehali z bojem dokler ne bomo do konca zatrli krvavega in surovega fašizma in zato smo dali v našo vojsko tudi zadnjega sposobnega mladince, da bi s puško v roki prispeval k osvoboditvi naše domovine.

Živela naša junaška Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije!

Živel vodja narodov Jugoslavije maršal Josip Broz Tito!

Mnogoštevilno navzoči vaščani
vasi Petracev:
Stjepan Galović, s. r.
Juraj Galović, s. r.
Katica Petrović, s. r.

Prišle so tudi pozdravne brzojavke tovarišu Titu iz vasi Lukavec, Vukanović, Jerebić, Haviđić in Gutci, ki izražajo tovarišu Titu globoko hvaležnost ljudi. (Aplavz.)

PREDSEDUJOČI DR. VOJISLAV KECMANOVIĆ: Ker verifikacijski odbor še ni končal dela, predlagam, da za nekaj časa prekinemo delo in zato odrejam krajši odmor.

(Po odmoru)

PREDSEDUJOČI DR. VOJISLAV KECMANOVIĆ: Nadaljujemo delo. Besedo dajem poročevalcu verifikacijskega odbora, tovarišu Toši Vujasi-
noviću. (Aplavz.)

*POROČEVALEC VERIFIKACIJSKEGA ODBORA TODOR VUJASINO-
VIĆ (B o s n a) (bere):*

ZAPISNIK

Verifikacijski odbor je pregledal polnomočja vseh na današnjem zasedanju Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije navzočih

svetnikov in ugotovil, da so v redu predana polnomočja delegatov v naslednjem številu:

iz Hrvatske 37 od 78
iz Bosne in Hercegovine 46 od 53
iz Vojvodine 2 od 8
iz Srbije 24 od 53
iz Črne gore z Boko 16 od 16
iz Slovenije 17 od 42
Skupaj 142 od 250 polnomočij

V imenu verifikacijskega odbora prosim, da vzamete to poročilo na znanje in prosim predsednika, da ga da na glasovanje.

Todor Vujasinović, s. r.
Frane Frol, s. r.
Marjan Breclj, s. r.

Kakor vidite, na to naše zasedanje niso mogle priti delegacije iz Makedonije in Sandžaka. V Sandžaku, v Plevljah je bil 21. in 22. novembra ustanovljen Protifašistični svet Sandžaka, na katerem so izvolili 11 delegatov: Vukosavljević Sreten, Dobrašinić Miloje, Ivović Dušan, Jakić Velimir, Karamatijević Jevstatije, Knežević Nikica, Leković Voja, Mirković Joso, Peruničić Mile, Čuković Stevo in Hadžiismailović Muhamed. Toda zaradi oddaljenosti niso mogli priti, pismenega pa nismo še nič prejeli.

Poleg tega mora Makedonija delegirati 42 odposlancev. Po radiu smo sprejeli obvestilo, da so v AVNOJ izvoljeni: Dimitar Vlahov, Apostolski (Mitić) Mihailo, Naceva Mara, Andrejev-Ronkata Bane, Pop-Tomov Vlado, Andonov-Čento Metodija, Koliševski Lazar, toda poročila nismo do konca sprejeli.

Predlagal bi, da bi poleg 142 oddanih polnomočij verificirali ne samo vseh 250 mandatov svetnikov, ki so jih izvolili pokrajinski protifašistični sveti in glavni štab Vojvodine, ker so zastopani s pooblastili, temveč da bi šteli za svetnike tako tovariše iz Sandžaka, ki so v glavnem svetniki s prvega zasedanja v Bihaću, kakor tudi tovariše iz Makedonije, in da pooblastimo novo predsedstvo, da verificira tudi druga polnomočja makedonskih delegatov, ko bo prišel overovljen spisec.

Glede na to bi morali danes poleg 250 pismeno prijavljenih odposlancev verificirati tudi 11 mandatov odposlancev iz Sandžaka in 7 mandatov doslej prijavljenih odposlancev iz Makedonije, skupaj 268.

PREDSEDUJOČI: Ali sprejmemo poročilo verifikacijskega odbora, ki nam je bilo tu pismeno predloženo? (Vzkliki: »Sprejmemo!«)

Ali sprejmemo predlog, ki ga je dal tovariš Vujasinović, da verificiramo tudi polnomočja 11 odposlancev iz Sandžaka in 7 iz Makedonije? (Vzkliki: »Sprejmemo!« — *Aplavz.*)

POROČEVALEC VERIFIKACIJSKEGA ODBORA TODOR VUJASINOVIĆ (bere naprej):

Josip Broz Tito,

Avšič Jakob-Jaka, Alargić Judita, Andonov Čento-Methodije (odsoten), Andrejev-Ronkata Bane (odsoten), Andrejević-Kun Djordje, Apostolski (Mitić) Mihailo (odsoten), Augustinčić Antun, Babić Ante (odsoten), Babić Ljubo, Babović Spasenija, Bakarić dr. Vladimir, Balaš Boris (odsoten), Balen Šime, Barbalić Ivan (odsoten), Bebler dr. Aleš (odsoten), Bevk France, Begić Jure, Belinić Marko (odsoten), Belovuković Milan-Deva, Berus Anka (odsotna), Becele Franc, Biber Josip (odsoten), Bjeladinović dr. Boško (odsoten), Bjelica ing. Janko (odsoten), Božanić Andrija, Božičević Ivan (odsoten), Božović Nikola, Bolt Ivan (odsoten), Breclj dr. Marjan, Brkić Dušan (odsoten), Brkić Hasan (odsoten), Brozina ing. Nikola, Brstina Dušan (odsoten), Bubanj Andrija, Buljan Vice, Butozan dr. Vaso, Vavpetič dr. Lado, Veinović Svetozar, Veselinov Jovan (odsoten), Vidmar Josip, Vidović Nikola, Vilfan dr. Jože (odsoten), Vipotnik Albin (odsoten), Vlahov Dimitar (odsoten), Vrkljan Ante, Vujasinović Todor, Vujačić Marko, Vukić Stevo, Vukmanović Svetozar (odsoten), Vukosavljević Sreten (odsoten), Vulin Sava, Gaži Franjo (odsoten), Gizdić Drago (odsoten), Gluhić Omer (odsoten), Grbić Mihailo (odsoten), Grgurić dr. Jakov (odsoten), Gregorić dr. Pavle, Gržetić Maca, Grk Dušan (odsoten), Grković Radovan, Grujić Radovan (odsoten), Grulović Aćim (odsoten), Grulović Nikola (odsoten), Guberović Nikola (odsoten), Davidović Radivoj (odsoten), Danilović ing. Uglješa, Danilović Stanko (odsoten), Dapčević Peko, Dedijer Vladimir (odsoten), Detoni Marijan, Dimitrijević Milorad-Mikan (odsoten), Dobrašinović Miloje (odsoten), Došen Ilija, Draušnik Jurica (odsoten), Dugonjić Rato (odsoten), Djarić Ljuban, Djilas Milovan, Djordjević ing. Živa, Djukanović Pero, Djurić Ljubodrag (odsoten), Djurić Momčilo, Eraković Simo, Žanko dr. Miloš (odsoten), Žigić Rade (odsoten), Žujović Sreten, Zemljak Jože (odsoten), Zečević Vlada, Zečević Stevo (odsoten), Zlatarić Branko, Zogović Radovan, Ivančić Marija (odsotna), Iveković dr. Mladen (odsoten), Ivoić Dušan (odsoten), Ilić Pavle, Jakac Božidar, Jakić Velimir (odsoten), Jakša dr. Uroš, Jambrišak dr. Milivoj, Jeras Josip, Jovanović Arso, Jovanović Živko (odsoten), Jovanović Isa (odsoten), Jovanović Radivoje-Bradonja, Jokić Špiran, Josipović Dušan (odsoten), Josipović Srboljub, Kavčić Stane (odsoten), Karabegović Osman, Karamatijević Jevstatije (odsoten), Kardelj Edvard, Kecmanović dr. Vojislav, Kidrič Boris, Knežević Nikica (odsoten), Kovačević Mitar, Koliševski Lazar (odsoten), Komatina Pero, Kosovac Vujo, Koharević dr. Aleksandar, Kocbek Edvard, Krajačić Ivan (odsoten), Kraigher Boris (odsoten), Kranželić Ivan, Kraus dr. Herbert, Kržišnik dr. Anton (odsoten), Krmelj Maks (odsoten), Krstajić Pero, Krstulović Vicko, Krce Pavao, Kršulj Mate (odsoten), Kukoč Ivica (odsoten), Kulenović Skender, Kurt Husnija, Lakuš Filip (odsoten), Leković Voja, (odsoten), Leontić dr. Ljubo, Leskošek Franc, Livada Dušan (odsoten), Lubej France, Lunaček dr. Pavel, Ljujić Vojo (odsoten), Magovac Božidar, Majcen Sandi (odsoten), Maksumić Omer, Mališić Panto, Mandić dr. Ante, Mandžić Pašaga (odsoten), Marić Ignjat, Marković Blažo, Marković Momčilo (odsoten), Markovski Venko (odsoten), Mastilović Novak, Maček Ivan (odsoten), Medan Savo (odsoten), Mijatović Cvijetin (odsoten), Mijušković Radovan (odsoten), Mikuž dr. Metod, Mikulić Jure, Milojević Miloje, Milosavljević Milosav (odsoten), Milutinović Ivan, Miljanić dr. Niko, Mimić Miloš

LEGITIMACIJA

Ivan Novak

.....
iz Slovenija.....
je epunamoderi delegat iz Slovenije.....
za druge zasedanje AVNOJ-a

29. II. 1943

Preteznik:

[Handwritten signature]

Mirković Joso (odsoten), Mitrovič-Djilas Mitra, Mrazović-Cofek Karlo (odsoten), Mraz Franjo (odsoten), Mujkić Hadžimehmed, Mutapović ing. Dragoslav, Nazor Vladimir (odsoten), Naceva Mara (odsotna), Nedeljković dr. Dušan, Nemeč Ivan (odsoten), Nešković dr. Blagoje (odsoten), Nikolić dr. Gojko, Ninković Dmitar, Novak Ivan, Omanović Hamdija, Opačić-Čanica Stanko, Orović Savo (odsoten), Pavić Janko, Osmić Omer, Preka Aleksandar, Pejnović Kata, Penca Jože (odsoten), Perković Mile, Peruničić Mile (odsoten), Petrović Dušan-Šane (odsoten), Petrović ing. Nikola (odsoten), Petrović Srečko, Pijade Moša, Pabrić Edhem, Polić Zoran, Polović Marko, Popivoda Krsto, Popović Jovan (odsoten), Popović Koča, Popović Milentije (odsoten), Počuča Mile (odsoten), Prvčić Stjepan (odsoten), Pribičević dr. Rade (odsoten), Pribišić Lazo, Pucar Djuro-Stari, Radović Jaksim, Radosavljević Dobrivoje (odsoten), Rakovac Joakim, Ranković Aleksandar, Redžić Enver, Ribar dr. Ivan, Ribnikar Vladislav, Radić Vojislav, Rozman Franc, Rumbak Ivan (odsoten), Rupena-Osolnik Mara (odsotna), Rus Josip, Savić Brano, Savić Pavle, Savić Savo, Svetek France (odsoten), Semič Stane-Daki (odsoten), Simonović Jagoš (odsoten), Smodlaka dr. Josip (odsoten), Soldat Mitar, Sokol Vid, Sorić Mate, Sofijanić Ratko, Sremec dr. Zlatan, Sremec Nada, Stambolić Petar (odsoten), Stante Peter (odsoten), Stević Luka, Stefanović Rista (odsoten), Stefanović Svetislav (odsoten), Stilnović Marijan (odsoten), Stržić Tomo, Subotić T. Mitar, Sudžuka Muhammed, Tiljak Djuro, Todorović Mijalko, Todorović Simo, Trbović Rade,

Tudjman Stjepan (odsoten), Čemerlić dr. Asim, Čemerlić Hamdija, Ćurković Stevo (odsoten), Urošević Sredoje, Fajfar Tone, Filipović Sulejman, Frol Frane, Hadžiismailović Muhamed (odsoten), Hebrang Andrija (odsoten), Hodžić Mujo, Hribar Janez (odsoten), Humo Avdo, Cazi Josip, Cerovec Antun, Cetina Josip, Čalić Dušan, Čamo dr. Edhem, Čolaković Rodoljub, Šalamon Stjepan (odsoten), Šašić Jevto, Šegrt Vlado (odsoten), Šiljegović Boško, Škare Stanko, Škerl Franc (odsoten), Škundrić Mihajlo, Šlander Marinko-Mica, Šnuderl dr. Makso (odsoten).

Kot namestniki odposlancev so tu navzoči tovariši:

Zarko Vranješević iz Mrkonjićgrada, Vid Nježić iz Prnjavora, Ante Kamenjašević iz Tuzle, Mišo Jokanović iz Sarajeva, Simo Radić iz Ljubinja, Ibrahim Šator iz Stoca, Djoko Pašajlić iz Nevesinja, Florijan Sučić iz Livna, Gojko Garčević iz Nikšića, Obrad Cicmil iz Pišća, Mihailo Vicković iz Čeklića, Petar Leković iz Crmnice, Radonja Golubović iz Berana, Miloš Radović iz Morače, Djuro Špoljarić iz Hrvatske.

Zasedanju prisostvuje kot predstavnik naših krajev, ki so bili pod Italijani, kot odposlanec — predstavnik Hrvatov iz Istre, dr. Ante Mandić (*aplavz*), ki je član hrvatske delegacije.

PRESEDUJOČI: Ali želi kdo govoriti v zvezi s tem poročilom? (*Nihče se ne javi.*)

Sporočam, da je sprejeto poročilo verifikacijskega odbora in predlog tovariša poročevalca Toše Vujasinovića. Glede na to so verificirana polnomočja vseh do sedaj imenovanih tovarišev svetnikov AVNOJ.

Tovariši in bratje, prehajamo k referatu: Razvoj narodnoosvobodilnega boja narodov Jugoslavije v zvezi z mednarodnimi dogodki, ki ga bo imel naš vrhovni komandant tovariš Tito. (*Buren in dolgotrajen aplavz.* — *Vsi odposlanci vstanejo in skandirajo: »Tito, Tito, Tito!«* — *Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Vrhovni komandant NOV in POJ JOSIP BROZ TITO: Tovariši svetniki, naš narodnoosvobodilni boj lahko razdelimo na štiri razvojna obdobja, in sicer:

prvo, na kapitulacijo Jugoslavije in začetek ljudske vstaje, ki je v svojem začetku dobila obliko formiranja številnih partizanskih odredov za boj proti okupatorjem;

drugo, preraščanje partizanskih odredov v redne vojaške enote, bataljone, brigade in divizije in nastajanje Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije;

tretje, preraščanje narodnoosvobodilnih odborov v pravo ljudsko oblast in ustanovitev Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije;

četrto, na obdobje v katerem smo sedaj, to je preobrazba Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije iz splošnega političnega organa v najvišji zakonodajni organ in imenovanje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije za začasno narodno vlado.

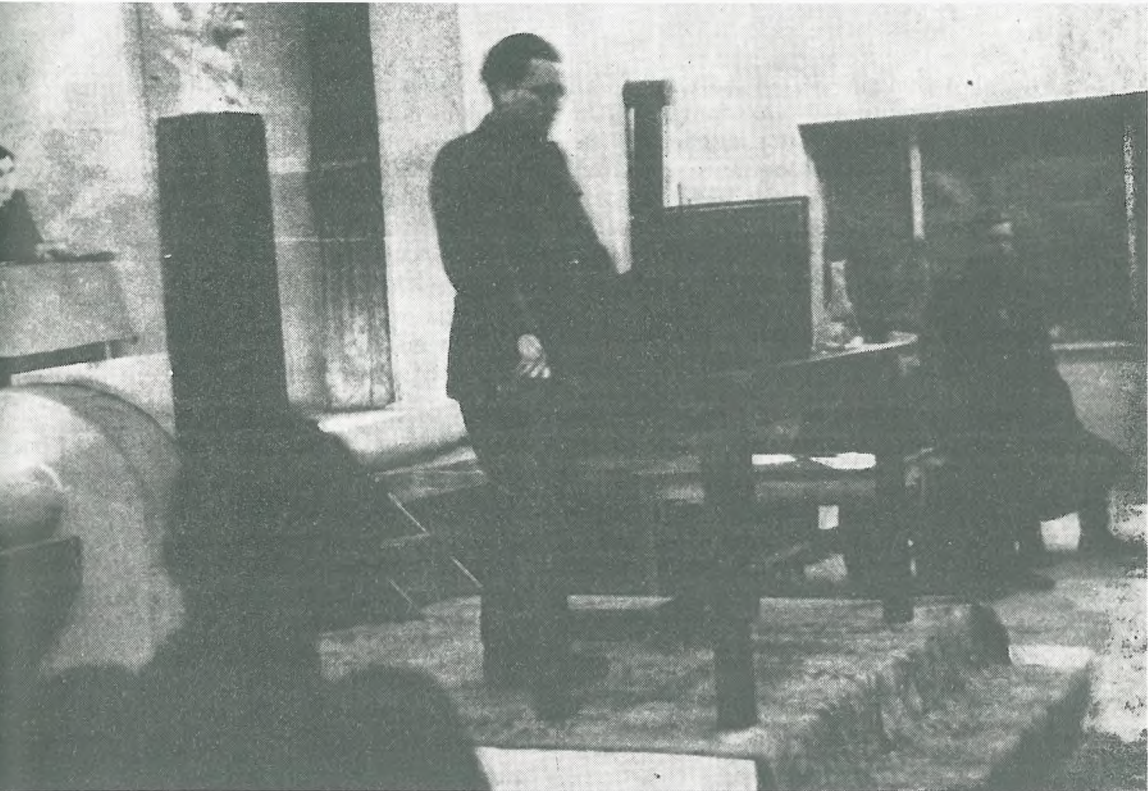
Prvo obdobje. — Vzroki za tako hitro kapitulacijo Jugoslavije in za zasužnjenje naše dežele s strani nemških, italijanskih, madžarskih in bolgarskih osvajalcev so danes večini našega ljudstva že povsem jasni.

☞ Dvajsetletno zatiranje narodov Jugoslavije, kot so Hrvati, Makedonci, Slovenci in drugi s strani peščice velesrbskih hegemonistov; dalje, nezaslišana korupcija vladajočih krogov doma in njihovo povezovanje z najbolj reakcionarnimi krogi v tujini, posebno z nemškimi in italijanskimi, da bi obdržali oblast; potem, nezaslišano izdajstvo in špijonaža v naši vojski, posebno pa v generalnem štabu — vse to so bili vzroki katastrofalnega in sramotnega poraza jugoslovanskih armad v vojni. Ta poraz je imel katastrofalne posledice za narode Jugoslavije. Kralj in vlada sta s skupino ljudi, ki so bili odgovorni za takšno usodo naše države pobegnili v inozemstvo. Jugoslavija je bila razkosana in je postala plen osvajalskih roparjev kakršnih ne pozna zgodovina. V državi je zavladal nezaslišan teror in ubijanje ne samo najnaprednejših ljudi, temveč iztrebljanje vsega srbskega prebivalstva na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, Vojvodini, slovenskega prebivalstva v Sloveniji itd. Nemški in italijanski osvajalci so na Hrvaškem pripeljali na oblast krvave ustaške zveri, v Srbiji pa najbolj ogabnega izdajalca Nedića, s pomočjo katerih so začeli izpolnjevati svoj peklenški načrt za iztrebljenje Slovanov na Balkanu. V tej težki, zanesljivo lahko rečem najtežji situaciji v zgodovini naših narodov, se je našla ena sama organizacija v vsej naši domovini, ki je bila dvajset let tako rekoč zunaj zakona in so jo preganjali vsi oblastniki v Jugoslaviji, ki pa je vse svoje izkušnje in organizacijske sposobnosti, vse svoje preizkušene borce dala v službo svojemu zaslužjenemu narodu. Samo Komunistična partija Jugoslavije je bila sila, ki je popeljala ljudstvo v oborožen odpor, ki ni klonila, temveč visoko dvignila prapor osvobodilnega boja in je do danes vztrajala v tem boju skupaj s svojimi narodi. (*Burno odobravanje*. — *Vzkliki*: »Živela Komunistična partija!«)

Začeli so nastajati partizanski odredi, najprej v Srbiji, Bosni in Hercegovini, potem splošna ljudska vstaja meseca julija v Črni gori, potem širjenje partizanskega gibanja na Hrvaškem, v Sloveniji itd. Vse to je pokazalo, da je naša dežela, čeprav zaslužjena ostala neuklonljiva in da so naši narodi pripravljeni žrtvovati tudi največje žrtve za svojo osvoboditev. Majhni, skoraj goloroki partizanski odredi so začeli hitro rasti in se razvijati v velike enote, ki so si priborile orožje iz sovražnikovih rok, zadajale sovražniku vedno močnejše in močnejše udarce in dokazale, da jih ni mogoče uničiti kljub vsem nemškim, italijanskim in drugim osvajalskim silam, ki so jih pošiljali v boj, da bi zatrli partizansko gibanje na vseh koncih domovine. (*Burno odobravanje*. *Aplavz*.)

Zoperstavljali so se vsem napadom sovražnika in se spreminjali v vse večje partizanske enote in tako so se partizanski odredi z odlokom vrhovnega štaba v jeseni leta 1942 formirali v redne vojaške enote, to se pravi nastala je Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije. (*Burno odobravanje*. *Aplavz*.)

Tako je nastalo drugo obdobje v narodnoosvobodilnem boju. Nastale so brigade, divizije in korpusi, izpod sovražnikov in njihovih ustaških in četniških hlapcev so bila osvobojena cela področja. Naša mlada narodnoosvobodilna vojska je takoj pokazala, da je sposobna rešiti tudi najtežje naloge. Osvobodila je mnoga mesta, na primer: Livno, Glamoč, Mrkonjićgrad, Jajce, Ključ, Bihać, Krupo, Slunj itd. Nastanek narodnoosvobodilne vojske je dal novega poleta vstaji tudi v krajih, kjer je do tedaj vladalo relativno zatišje.

Tovariš Tito na govorniškem odru II. zasedanja AVNOJ

V tem času dobiva narodnoosvobodilni boj vse trdnejšo obliko, s tem pa tudi zaupanje vedno širših ljudskih množic v vseh krajih Jugoslavije.

Narodnoosvobodilni odbori, ki so do sedaj nastajali samo na osvobojenem ozemlju, so začeli nastajati tudi na polosvobojenem in celo na neosvobojenem ozemlju, ker je ta nova kal ljudske oblasti postajala pri ljudeh vedno bolj priljubljena in so jo ljudje sprejemali z vedno večjim zaupanjem. Medtem ko so narodnoosvobodilni odbori v začetku nastali bolj kot pomožni organi partizanskih odredov za vodstvo osvobodilne vojne, so se v dobi nastajanja narodnoosvobodilne vojske spremenili v edino pravo ljudsko oblast. (*Aplavz.*)

Sedaj imajo še razne druge naloge, ne samo pomoč partizanskim enotam in narodnoosvobodilni vojski. Tako je nastalo tretje obdobje, ki je nujno zahtevalo oblikovanje enotnega vsestranskega organa, ki bi bil centralni organ in ki bi združeval vse te in organiziral nove narodnoosvobodilne odbore.

Sklicana je bila zgodovinska skupščina Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v Bihaću. Na tej skupščini so bili sprejeti veliki in važni sklepi. Prvič po okupaciji naše domovine je postavljen centralni politični organ, sestavljen iz predstavnikov vseh narodov Jugoslavije. Prvič se je sestalo takšno ljudsko predstavništvo, ki je vzniklo iz

ljudstva samega in to v najtežjih urah njegove zgodovine in pred katerim je vrhovni štab lahko položil račune o svojem dotedanjem delu.

Ustanovitev Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je ena največjih pridobitev naše narodnoosvobodilne borbe do sedaj. Postavljeni so temelji, na katerih se je začela graditi nova pravičnejša ureditev v pokrajinah Jugoslavije, postavljeni so temelji prave, resnične demokratične ljudske oblasti. (*Burno odobravanje. Aplavz.*) Z ustanovitvijo Pokrajinskega protifašističnega sveta Hrvatske, še pred tem pa z nastankom slovenske osvobodilne fronte in njenega izvršilnega organa so se začela v praksi uresničevati načela enkopravnosti jugoslovanskih narodov, začele so se uresničevati stoletne težnje posameznih narodov Jugoslavije, da si sami vladajo. (*Odobravanje. Aplavz.*)

V letu dni, odkar je bil ustanovljen Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije so nastale velike spremembe ne samo pri nas doma, ampak tudi po vsem svetu. Posebno v tem letu smo imeli težke in krvave boje z okupatorjem. Pred našo narodnoosvobodilno vojsko so bile velike toča častne naloge. V šestih mesecih, od januarja pa do julija leta 1943, smo prebrodili dve veliki sovražni ofenzivi, ki so jih sovražniki začeli zato, da bi uničili našo narodnoosvobodilno vojsko in zopet zavzeli naše osvobojeno ozemlje. To so bile težke preizkušnje za našo narodnoosvobodilno vojsko. Vzdržali smo velikanske napore, v katerih so sinovi naših narodov pokazali tako nezaslišano junaštvo in samoodpovedovanje, da bodo naj še dolgo ponosni prihodnji rodovi naših narodov. Kljub temu, da so sovražniki imeli ogromno premoč, številčno in tehnično, jim ni uspelo uničiti jedra naše narodnoosvobodilne vojske (*Vzkliki: »Živela naša vojska!«*) Nasprotno, sami so imeli ogromne izgube, mi pa smo s tem težkim in krvavim bojem pridobili velike simpatije in občudovanje vsega naprednega sveta na eni strani, na drugi strani pa so zavezniki prvič priznali našo narodnoosvobodilno vojsko s tem, da so poslali v vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije svojo vojaško misijo. (*Aplavz.*) V teh velikih bojih smo pretrpeli velike izgube, padli so tisoči najboljših sinov naših narodov. Med njimi so tudi člani izvršnega odbora Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije Nurija Pozderac, Veselin Masleša, Sima Milošević in več članov AVNOJ. To so težke in nenadomestljive izgube. Izkažimo čast tem slavnim sinovom našega ljudstva, ki so dali svoja dragocena življenja za boljšo in srečnejšo prihodnost narodov Jugoslavije. (*Navzoči vstanejo in z molkom izkažejo čast padlim borcem. Vzkliki: »Slava jim!«*)

Potrebno je bilo preliti potoke dragocene človeške krvi, deset tisoči naših najboljših sinov so morali dati svoja življenja v dveletnem neenakem boju s sovražnikom, da bi si navsezadnje resnica o dejanskem položaju utrla pot v svet. Morda še nikoli noben majhen narod ni toliko žrtvoval, da bi prepričal svetovno javnost, da je kri, ki je bila prelita v Jugoslaviji, njegova kri, in ne kri tistih sramotnih izdajalcev, katerih voditelji uživajo gostoljubnost v zavezniških državah.

V razdobju tega leta je bila razkrinkana nezaslišana prevara vse poštene svetovne javnosti. Izdajalska londonska vlada je več kot dve leti varala ves svet, ko je govorila, da vodi borbo v Jugoslaviji njen minister Draža Mihailović. In da bi bila ironija še večja, so četniške tolpe s tem ministrom izdajalcem na čelu ves ta čas vodile boje, kakor jih vodijo še

danes proti Narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom Jugoslavije na strani okupatorja. Toda teh pokvarjencev ni nič motilo in so hkrati prikazovali uspehe narodnoosvobodilne vojske kot svoje uspehe. (*Vzkliki nezadovoljstva, nemir med delegati.*) V četrti ofenzivi je izdajalec Draža Mihailović (*Vzkliki: »Do! z izdajalci!«*) sklenil sporazum z Nemci, Italijani in ustaši, da bi skupaj zadali smrtni udarec naši narodnoosvobodilni vojski. Številni dokumenti, ki so nam prišli v roke v ofenzivi proti četnikom Draže Mihailovića, jasno razkrivajo ta peklenski načrt in nezaslišano izdajstvo vseh narodnih izrodkov. Kakor je naši javnosti že znano, je Draža Mihailović v času naših velikih in slavnih bojev na reki Neretvi in pri Gornjem Vakufu zbral vso svojo vojsko iz Srbije, Sandžaka, Črne gore, Hercegovine in Vzhodne Bosne, skupaj okrog 18.000 ljudi, in jih pripeljal na Neretvo, da bi nam tu zabili nož v hrbet. Toda naše slavne I., II., III. in VII. divizija in enote IX. dalmatinske divizije so na Neretvi razbile ne samo Nemce, ustaše in Italijane, temveč so prešle tudi v odločilno ofenzivo proti četnikom Draže Mihailovića, katere so pognale od Neretve do Kolašina, kjer so jim zadale končni udarec in tako likvidirale četnike kot resno vojaško silo.

Vse to so dejstva, ki jih izdajalska londonska vlada ni mogla prikrihati pred svetovno javnostjo. Tako je bila prevara končno odkrita.

Zaradi dogodkov zunaj naše dežele, to je zaradi zmag slavne Rdeče armade na vzhodni fronti in razbijanja elitnih Hitlerjevih armad, (*vzkliki: »Živela nepremagljiva Rdeča armada! Živel tovariš Stalin!«*) so nastali pogoji za zmago drugih zaveznikov Anglije in Amerike v Afriki — nastali so pogoji za izkrcanje zaveznikov na Siciliji in končno v Italiji in za kapitulacijo glavnega Hitlerjevega partnerja, fašistične Italije. Tu moram poudariti, da ima za kapitulacijo Italije velike zasluge tudi naša narodnoosvobodilna vojska, ki je ves ta čas vojne vezala nase šestnajst do dvajset italijanskih divizij. Še pred kapitulacijo Italije, ko so po V. sovražnikovi ofenzivi enote naše narodnoosvobodilne vojske zopet prešle v protiofenzivo, so osvobodile skoraj vso vzhodno Bosno, večji del osrednje Bosne in Bosansko Krajino. (*Burno odobravanje. Aplavz.*)

S kapitulacijo Italije in razorožitvijo desetih italijanskih divizij v naši državi se je naša vojska ne samo dobro oborožila, temveč tudi zrasla za najmanj 80.000 novih borcev in osvobodila nove velike predele v Dalmaciji, Sloveniji itd. Tako so nastali pogoji za nove zmagovite operacije enot narodnoosvobodilne vojske, na drugi strani pa si je naša narodnoosvobodilna vojska pri zaveznikih pridobila ugled resnega vojaškega dejavnika, s katerim danes računajo ne samo zavezniki kot s svojim zaveznikom, temveč tudi fašistični osvajalci kot z nasprotnikom, ki veže nase veliko število njihovih divizij. (*Burno odobravanje. Aplavz.*) Po kapitulaciji Italije je prišlo v Dalmaciji, v Sloveniji in na Hrvaškem do neslutenega poleta narodne vstaje. Tako danes ni niti ene pokrajine v Jugoslaviji, kjer se še ne bi bil razplamtel plamen narodne vstaje. (*Aplavz.*) Do prvega novembra tega leta so bili osvobojeni veliki predeli naše domovine. Osvobojen je velik del Dalmacije z otoki, velik del Hrvatskega primorja, velik del Slovenije, Bosanske Krajine, vsa vzhodna Bosna, velik del osrednje Bosne, ves Sandžak, velik del Črne gore in del Hercegovine.

Nekaj naših divizij je že prekoračilo mejo med Sandžakom in Srbijo (*aplavz*) ter začelo zopet osvobajati srbsko ljudstvo izpod nemških in mad-

žarskih osvajalcev, nedičevske vojske in četniških band Draže Mihailovića. Zelo pomembno je dejstvo, da so naše partizanski sile v Makedoniji v zadnjem času dosegle pomembne uspehe in že drugič zavzele Kićevo, Debar ter tako ustvarile pogoje za še močnejši razvoj partizanskega gibanja v Makedoniji. (*Aplavz.*) Partizansko gibanje v Makedoniji je tesno povezano s partizanskim gibanjem v Albaniji in Grčiji, hkrati pa daje tudi močno oporo razvoju partizanskega gibanja v Bolgariji. (*Aplavz.*)

Eden najlepših uspehov naše narodne vstaje, uspeh velikega zgodovinskega pomena je osvoboditev Istre in Slovenskega primorja po kapitulaciji Italije. (*Burno odobravanje. Aplavz.*) Dvajsetletno suženjstvo slovenskega in hrvatskega ljudstva kljub vsem prizadevanjem fašistov ni moglo odvzeti našim zaslužjenim bratom njihovega narodnostnega značaja in oslabiti njihovih teženj za združitev s svojimi brati in drugimi narodi Jugoslavije.

Kakor je videti iz povedanega, se je zlasti zadnje leto položaj v Jugoslaviji in v svetu popolnoma spremenil. Po zaslugi uspehov Rdeče armade je Hitlerjev vojaški stroj pred katastrofo, zmaga nad tem največjim sovražnikom človeštva pa ni več daleč. V tem letu je razpadel fašistični blok. Italija je razdejana. Pri Hitlerjevih satelitih vlada še večja zaskrbljenost in razpadanje. Odnosi med zavezniki — Sovjetsko zvezo, Anglijo in Ameriko — pa postajajo vedno trdnješi (*aplavz*), kar se je pokazalo predvsem na moskovski konferenci predstavnikov treh velikih zavezniških sil. Vsa ta dejstva so pomembna tudi za naš narodnoosvobodilni boj. Zaupanje v skrajšnjo zmago in dokončno osvoboditev naših narodov izpod okupatorjevega jarma prežema vedno širše sloje narodov Jugoslavije, kar se kaže v množičnem pritoku novih borcev v našo narodnoosvobodilno vojsko, kar se kaže v tem, da se v našo narodnoosvobodilno borbo vključujejo mnogi vidni politični, kulturni in javni delavci v vseh pokrajinah Jugoslavije. Vse to na drugi strani vpliva na vse hitrejšo razpadanje marionetnih državnih aparatov Pavelića in Nedića in tako tudi na slabitev okupatorjevih pozicij v naši deželi. (*Aplavz.*)

Nekaj pa se tudi v tem zadnjem času ni spremenilo, kljub vsem dejstvom, ki smo jih navedli. To je politika izdajalske begunske vlade, ki je sedaj v Kairu in pred našimi zavezniki še vedno velja za zakonitega predstavnika narodov Jugoslavije. V tem kratkem poročilu ne mislim razglablјati o tem, zakaj je tako; zakaj zavezniki prenašajo to vlado, ki nima nikakršne opore v našem ljudstvu, ker prek svojega ministra Draže Mihailovića že dve in pol leti sodeluje z okupatorji proti naši narodnoosvobodilni vojski oziroma proti narodu Jugoslavije; ki je izrazito reakcionarna in velikosrbska, kar je posebno očitno iz njene sestave, saj so v njej takšni ljudje, kot je znani šestojanuarček Pera Živković in drugi. Toda eno lahko rečem: v naši narodnoosvobodilni vojski in partizanskih odredih ni nobene borca, ki bi ne občutil globoke bolečine v srcu, ki bi ne čutil ogorčenja vsakokrat, kadar pomisli, da ta vlada, ki ima na vesti toliko zločinov in katere mesto je na listi vojnih krivcev, še vedno sedi in uživa gostoljubnost naših zaveznikov. (*Burno odobravanje. Aplavz.*) Zelo dobro vemo, da ta vlada počne vse kar more, da bi se na kakršenkoli način vtihotapila v našo državo (isto velja tudi za kralja), preden bi ljudstvo izreklo svojo odločilno besedo o njeni usodi. Vemo tudi, da so v inozemstvu določeni reakcionarni krogi, ki podpirajo to vlado in kralja v njihovih naklepih.

Toda vemo tudi, da velika večina naprednih demokratičnih elementov v zavezniških državah iskreno želi, da naš narod sam odloči o svoji usodi in si ustvari takšno državno ureditev, kakršna se mu bo zdela dobra. (Vzkliki: »Tako je!« — *Burno odobravanje. Aplavz.*)

Obrekovali so nas in še nas obrekujejo z vseh strani — toda po enotnem načrtu. Vsi okupatorji, njihovi kvisingi — prodani izdajalci, ustaši, nedičevci, četniki Draže Mihailovića in njihovi gospodarji v inozemstvu — so govorili in govorijo, da je naša narodnoosvobodilna borba v Jugoslaviji čisto komunistična zadeva, boljševizacija dežele, poskusi komunistov, da prevzamejo oblast, ukinitve privatne lastnine, uničenje cerkve in vere, uničenje kulture itd. itd. Te klevete so stare in obrabljene. Skuhale so se v Goebelsovi kuhinji in so sedaj postale »glajhšaltana« hrana, s katero Goebelsovi somišljeniki krmijo prebivalstvo »nove Evrope« in jo poskušajo tudi izvažati iz Evrope. Toda v te laži še malokdo verjame, najmanj pa narodi Jugoslavije. Naš boj za obstoj je preveč težak in krvav, mnogo in preveč so naši narodi v teku teh treh let pretrpeli, da bi jih lahko s takšnimi obrabljenimi klevetami odvrnili s poti tega velikega in slavnega boja za neodvisnost, za boljšo in srečnejšo prihodnost. Minili so časi, ko je peščica reakcionarjev, včasih celo z uspehom, podtikala komunistom v Jugoslaviji take in podobne stvari, da bi jih izolirala od ljudstva. V tem velikem osvobodilnem boju so se narodi Jugoslavije prepričali, da so komunisti najbolj zvesti sinovi svojega naroda, vedno pripravljeni na največje žrtve za njegovo srečo. (*Burno odobravanje. Aplavz. Vzkliki: »Žive-la komunistična partija!«*)

V zvezi z vsem tem, predvsem pa z razvojem splošne ljudske vstaje, z osvoboditvijo vedno večjega ozemlja, v zvezi z vedno večjimi nalogami, ki se postavljajo pred naše narode in v zvezi z razvojem dogodkov v inozemstvu, je potrebno pravočasno storiti vse ukrepe za nadaljnji uspešni razvoj narodnoosvobodilnega boja, potrebno je storiti vse, da si naši narodi zagotovijo takšno državno ureditev, ki bo temeljila na bratstvu in enakopravnosti vseh narodov Jugoslavije in ki bo zagotavljala resnično svobodo in demokracijo vsem družbenim slojem. (*Burno, dolgotrajno odobravanje. — Vzkliki: »Tako je!«*) V 23 letih se je monarhija popolnoma kompromitirala pred narodom. Ni bila nosilka demokratičnih načel, temveč diktatura najbolj reakcionarne klike. Monarhija ni bila vez med narodi Jugoslavije in ne temelj za močno državno narodno skupnost. Monarhija je bila nosilka velikosrbske hegemonije in zatiranja drugih narodov. (*Burno odobravanje. Vzkliki: »Tako je!«*) Pokojni kralj Aleksander je leta 1922 razpustil parlament in uvedel vojaško diktaturo. Uvedel je režim terorja in nasilja. Kralj Peter II. je že v začetku postal središče, okrog katerega se je zbirala vsa reakcija, ki je uničila našo državo. Še več, ves čas je podpiral in še podpira najbolj sramotnega izdajalca Draža Mihailovića in njegove »vojvode«. O tem je stotine in tisoče dokazov, in to vedo vsi naši narodi. Glede na to lahko samo republikanska demokratična oblika vlade prepreči, da se našim narodom nikdar več ne dogodijo takšne nesreče. (*Dolgotrajno burno odobravanje.*)

Takšne so razmere v četrti etapi razvoja našega narodnoosvobodilnega boja. Zato je dolžnost našega ljudskega predstavništva, da stori vse potrebne ukrepe, da opraviči zaupanje velike večine svobodoljubnih narodov Jugoslavije. V tej četrti etapi se glede na notranje in zunanje dogodke

kaže potreba po vzpostavitvi takšnih ljudskih, političnih in zakonodajnih kakor tudi izvršilnih organov, ki bodo sposobni obvladati vse težave v teh razmerah in bodo dostojno predstavljali narode Jugoslavije tako doma kakor zunaj, ki bodo sposobni preprečiti vsakršen poskus s katerekoli strani, ki bi poskušal onemogočiti uresničevanje teženj, za katere je naše ljudstvo prelilo toliko krvi v tem velikem osvobodilnem boju. Danes je potrebno, da Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije postane najvišji zakonodajni in izvršilni organ narodov Jugoslavije. Zdaj je že prišel čas, da ustanovimo izvršilni organ v obliki začasne vlade, ki bo sposoben voditi vse zadeve, ki jih mora opravljati prava ljudska vlada. (*Burno odobravanje. Delegati vstanejo, vsa dvorana odmeva od ploskanja in vzklikanja.*)

Danes imamo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, ki je bil ustanovljen pred letom dni. V tem protifašističnem svetu so zastopani vsi narodi Jugoslavije. V njem so zastopani vsi družbeni sloji. Prvič v zgodovini pošiljajo naši narodi v ta svoj organ takšne predstavnike, ki so izšli iz njegove srede, ki jih svobodno volijo in ki res uživajo vse zupanje.

Razumljivo je, da tako velik korak nekega naroda, kakor je ustanovitev njegovega najvišjega izvršilnega organa, v konkretnem primeru ustanovitev Nacionalnega Komiteja osvoboditve Jugoslavije, utegne v prvem trenutku naleteti na morebitne ovire in na nerazumevanje, celo pri naših zaveznikih v inozemstvu. To pa predvsem zato, ker je v inozemstvu še neka tako imenovana jugoslovanska vlada. Toda v dveh letih in devetih mesecih težkih in krvavih bojov za svojo svobodo in neodvisnost so si narodi Jugoslavije pridobili pravico, da sami odločajo o svoji usodi in ta pravica je popolnoma v skladu z atlantsko listino. (*Burno odobravanje. Aplavz.*) Prepričani smo, da naši zavezniki ne bodo napačno razumeli tega zgodovinskega koraka naših narodov, temveč nasprotno, da bodo tudi sami storili vse, da bi našemu ljudstvu nudili moralno in materialno pomoč in podporo in to prek predstavnštva, ki si ga je ljudstvo samo doma izvolilo. (*Aplavz.*)

Zdaj pa nekaj besed o naši slavni narodnoosvobodilni vojski. Smelo lahko trdim, da je ustanovitev ljudske vojske v takšnih okoliščinah kakršnih je rasla naša, edinstven primer v zgodovini. Iz golorokih partizanskih odredov je brez vsake tovarne orožja in municije, brez skladišč in raznih rezerv, brez vsakršne pomoči s katerekoli strani, nastala skoraj četrtmilijonska armada in to ne v mirnem času temveč v času najbolj strašne in krvave borbe, ki so jo narodi Jugoslavije kdajkoli bili. To je pridobitev, na katero so narodi Jugoslavije lahko ponosni in na katero bodo ponosni tudi njihovi prihodnji rodovi. (*Burno odobravanje. Aplavz.*)

Ustvarjanje naše narodnoosvobodilne vojske v takšnih okoliščinah je bilo zelo težko delo. Nismo imeli ne vojaških akademij, ne šol in ne oficirskega kadra. Vse to se je rojevalo in nastajalo v procesu našega boja. Prvega maja leta 1943 je vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije izdal dekret o uvedbi oficirskih in podoficirskih činov v našo narodnoosvobodilno vojsko. (*Aplavz.*) Kmetje in delavci, študentje in druga ljudska inteligenca, ki so rasli in se razvijali v narodnoosvobodilnem boju, so postali oficirji naše ljudske armade. To so najboljši sinovi naših narodov, ki so jih predlagali iz svoje srede borci sami. Na

Božidar Jakac: Maršal Tito — Jajce 1943

takšne svoje oficirje in podoficirje so lahko ponosni vsi narodi Jugoslavije.

To kar danes tu sklepamo je veličasten dogodek tudi glede na tujino, glede na naše zaveznike, ker s tem naši narodi prek svojega predstavnitva jasno in odločno izražajo svojo voljo. (*Aplavz.*) Pri tem pa je potrebno omeniti tudi to, da so oficirji bivše jugoslovanske vojske, ki so že v začetku stopili v naše vrste, čeprav maloštevilni, zavzeli dostojno mesto v naši vojski. Jasno je, da bi bilo to število večje, če ne bi toliko Jugoslovanskih oficirjev padlo v nemško ujetništvo in jim je bilo tako onemogočeno sodelovati v narodnoosvobodilnem boju. Vrhovni štab je imenoval in povišal prek 5.000 oficirjev in jaz, v imenu vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, prosim to visoko ljudsko predstavništvo, da potrdi dekret z dne 1. maja 1943 in dekret z dne 1. novembra 1943 o imenovanju in napredovanju oficirjev Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. (*Burno odobravanje. — Vzkliki: »Tako je!«*)

Vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije je izdal dekret o uvedbi odlikovanj, in sicer: 1. red narodnega heroja, 2. red partizanske zvezde prve stopnje, 3. red partizanske zvezde druge stopnje, 4. red partizanske zvezde tretje stopnje, 5. red narodne osvoboditve, 6. red za hrabrost, 7. medalja za hrabrost, 8. red bratstva in enotnosti. Prosim visoko ljudsko predstavništvo, da potrdi ta dekret vrhovnega štaba o uvedbi odlikovanj v Narodnoosvobodilni vojski in partizanskih odredih Jugoslavije z dne 15. avgusta leta 1943. (*Aplavz.*)

Organizacija naše narodnoosvobodilne vojske še ni končana. Do danes smo formirali osem armadnih korpusov, ki imajo ves potreben vojaški in politični kader. Toda priliv novih borcev je vsak dan večji. Nastajajo vedno nove brigade in divizije, nastali bodo tudi novi korpusi. Doslej je naša vojska nastajala v glavnem na prostovoljni podlagi. Toda sedaj, ko bodo imeli naši narodi svoj izvršilni organ v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije, bo dolžnost tega izvršilnega organa tudi to, da bo izdal dekret o splošni vojaški obveznosti za vse državljane naše države od 18. do 50. leta starosti. (*Burno odobravanje. Vzkliki: »Tako je!«*) Razumljivo je, da bo še vedno ostala pravica za vsakogar, ki je zunaj te starosti, da prostovoljno stopi v našo vojsko. Nacionalni komitej osvoboditve Jugoslavije bo moral hkrati dati tudi izjavo o vseh tistih vojaki in oficirjih, ki bi še naprej ostali na strani Nemcev bodisi v hrvaški vojski ali v kakšnih drugih enotah.

V zvezi s konferenco treh velikih zavezniških držav v Moskvi je postalo aktualno, da naše ljudsko predstavništvo pove svoje stališče o mnogih važnih vprašanjih, ki zanimajo naše narode, kakor: a) vprašanje vojnih zločincev; b) vprašanje vojnih in trgovskih ladij, ki jih je Italija odvzela našim narodom ob okupaciji naše dežele; c) vprašanje naših interirancev v Italiji in drugih državah; d) vprašanje ljudskega premoženja, ki so ga naropali italijanski okupatorji ter povračilo škode našim narodom. Vse to so važna in nujna vprašanja, ki bi jih bilo potrebno čimprej rešiti.

Kot sem že omenil, je maja leta 1943 prišla v vrhovni štab delegacija angleškega vrhovnega poveljstva v Kairu. Nekaj dni prej je pristala podobna delegacija pri glavnem štabu Hrvatske. Ti delegaciji sta imeli nalogo vzpostaviti stike z Narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije in pripra-

viti tla za pristanek glavne delegacije pri vrhovnem štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, katero bi vodil neki angleški general. Vrhovni štab se je strinjal s prihodom take delegacije. In septembra letos je prišla v naš štab angleška vojna misija, v kateri je bilo več višjih oficirjev z brigadnim generalom Mac Leanom na čelu, ki je imel polnomočje vrhovnega komandanta za Bližnji vzhod Wilsona. (Aplavz.) V akreditivnem pismu vrhovnega komandanta Wilsona je naveden namen prihoda te delegacije, in sicer: vzpostavitev čim tesnejših odnosov med našo narodnoosvobodilno vojsko in angleškimi silami, organiziranje pošiljanja vojaškega materiala naši narodnoosvobodilni vojski in koordinacija vojaških operacij. (Aplavz.)

Zavezniki so nam že julija začeli z letali pošiljati določen vojaški material, toda v neznatnih količinah, kar je bilo razumljivo, ker so bila letala edino transportno sredstvo. Z osvoboditvijo dalmatinske obale in otokov pa so nastale možnosti za sprejemanje večjih količin materiala za našo vojsko in zavezniki so nam res z ladjami poslali večjo količino vojaškega materiala in hrane. Videti je, da bomo po morju lahko dobili še večje količine vojaškega materiala, ki nam je potreben za vojno. Jasno je, da nam je danes potrebna tudi sodobna težka oborožitev, kakor so tanki in letala. Vrhovni štab je v tem smislu storil pri zaveznikih potrebne korake. (Aplavz.)

Ker je vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije vzpostavil zvezo z zavezniki, se ti vedno bolj pogosto obračajo nanj tudi v vprašanjih, ki niso povsem vojaškega značaja, temveč so politična vprašanja, ki sodijo v kompetenco vlade. Na drugi strani je vrhovni štab oziroma vrhovni komandant poslal zaveznikom določene zahteve in prošnje, ki v normalnih okoliščinah sodijo v kompetenco vlade. Vrhovni štab je že poslal v Italijo delegacijo za prevzem vojaškega materiala, za organizacijo in prevzem naših ujetnikov in internirancev in za organizacijo njihovega prevoza v domovino. Vrhovni štab je tudi že zahteval od zaveznikov vrnitev vojnih in trgovskih ladij, ki jih je Italija zaplenila našemu ljudstvu. Postavil je tudi vprašanje naših internirancev in ujetnikov. Postavil je vprašanje pošiljanja težkega sovražnega orožja naši vojski — tankov, letal in drugega, kakor tudi vzpostavitev letalske in pomorske baze v Italiji. V zvezi z vsem tem je vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije s pristankom vrhovnega poveljstva v Kairu poslal svojo delegacijo, ki bo skušala na kraju samem rešiti vsa ta vprašanja.

Iz vsega tega je videti, kako potrebno in važno je formirati začasno vlado, ki bi lahko reševala večino teh vprašanj in nastopala v inozemstvu kot edini zakoniti in pravi predstavnik narodov Jugoslavije.

Vrhovni štab je uspel vzpostaviti zvezo z zavezniki, to je z Anglijo in Ameriko, katerih vojaški predstavniki so pri nas, zdaj pa delamo na tem, da pridejo tudi predstavniki Sovjetske zveze. (Burno odobravanje. Vzkliki: »Živela Sovjetska zvezla!«) Želja vseh naših narodov kakor tudi vojske je, da bi čimprej vzpostavili stike s to veliko bratsko državo, v katero imajo narodi Jugoslavije največje zaupanje kot v svojo največjo zaščitnico.

Boj naših narodov in sijajni uspehi, ki so jih dosegli na bojnem polju s svojo Narodnoosvobodilno vojsko in partizanskimi odredi Jugoslavije, so nam v vsem naprednem svetu pridobili velike simpatije in ustvarili po-

goje, da bodo lahko naši narodi uresničili svoje težnje — svobodno, resnično demokratično, federativno Jugoslavijo. (*Dolgotrajno in burno ploskanje. Delegati vstajajo. Ovacije tovarišu Titu, vzkliki: »Živel naš voditelj tovariš Tito! Živelo bratstvo vseh narodov Jugoslavije, živela naša slavna vojska!«*)

PREDSEDUJOČI: Začenjam razpravo o referatu tovariša Tita. Prvi se je k besedi javil tovariš Magovac. Besedo ima tovariš Magovac. (*Aplavz.*)

BOŽIDAR MAGOVAC (Hrvatiska): Visoki zbor! Tovariši Slovenci, ki so prišli na to pomembno zborovanje, so zvedeli, da se v nekem kraju v Žumberku širi letak, na katerem piše, da jaz ne bi smel govoriti tukaj med vami in da sploh ne sodim v to družbo. Mogoče zato, ker so slišali, da me je neki Paveličev minister imenoval zmešanega. Mislim, da mu nimam kaj odgovarjati; tu pa bom povedal nekaj besed, vi pa presodite, če sem zmešanec.

Tovariš Tito, v imenu pristašev in izvršnega odbora HSS izjavljam tukaj, da se vsi strinjamo s tvojimi besedami in da se bomo borili z vsemi silami, da bi misli iz tvojega referata spremenili v dejanja. Veste, da sem prišel iz krajev, kjer živijo mirni kmečki ljudje. Iz svojih izkušenj iz življenja med njimi vam lahko rečem, da je vse te vaše misli in politične zadeve, ki ste jih povedali v vašem poročilu, naše hrvatsko ljudstvo, naše kmečko hrvatsko ljudstvo sprejelo in to rade volje v vašo korist, prav v korist vaših referatov in osvobodilnega gibanja.

.
.

Meni osebno je čisto vseeno, kako dolgo bo trajal ta naš veliki boj, dokler ne bomo prišli do takega položaja v svetu, kakršnega naši narodi s svojo junaško borbo in mi kot resnično ljudsko predstavništvo na čelu narodnoosvobodilnega gibanja zaslužimo. Toda, preveč smešno bi bilo trditi, da hrvaški kmet ne želi Jugoslavije. (*Aplavz.*) Hrvatsko ljudstvo ve, da je Jugoslavija, in to federativna demokratična Jugoslavija, bratska domovina narodov Jugoslavije. Naš dragi pokojni učitelj Stjepan Radić, ki je v stari Jugoslaviji organiziral vojsko miru in ki je naperil lok proti svojim sovražnikom pred dvajsetimi leti v Moskvi, je v beograjski skupščini padel od četniške krogle. Dvajset let pozneje boste vi z ljudskimi krogami pravice uničili četniške lopove in s prave ljudske skupščine leta 1944 odšli naravnost v Moskvo.

Jaz v to verjamem, hrvatski narod pa bo to, kakor vsi drugi narodi Jugoslavije zagotovo pozdravil. Toda, če vas kdo iz Kaira ali iz katere druge strani vpraša, in zdi se, da vas vprašujejo, da jim poveste neko ime v HSS ali ime kakega zmešanca in če vas vprašajo, če rabi vodnika, tedaj jim odgovorite: »Izvolite sami.«

.
.

Živela narodnoosvobodilna vojska, živel tovariš Tito! (*Aplavz.*)

PREDSEDUJOČI: K besedi se je javil tovariš dr. Ljubo Leontić, poslanec iz Dalmacije.

DR. LJUBO LEONTIĆ (Hrvatska): Tovariši in tovarišice, dovolite mi, da izrazim brezmejno veselje in brezmejno radost v imenu preostale revolucionarne mladine iz predvojnega časa, iz prve svetovne vojne, v imenu tistega preostanka, ki je ostal zvest samemu sebi, svojim tovarišem in svojemu ljudstvu, da dam duška svojemu brezmejnemu veselju, ko danes vidim, da se uresničuje sen, ki smo ga mi gledali skozi meglo. Toda kdor hoče izraziti svoja čustva, mora — če je pošten — povedati vso resnico. Ta sen se ne bi uresničil, če vodstva ljudskega gibanja ne bi vzela v svoje roke Komunistična partija. (Aplavz.)

Mnogo razlogov je, tovariši, zaradi katerih se je komunistična partija postavila na čelo narodnoosvobodilnega gibanja in pozvala ljudstvo v sveto domovinsko vojno. To je bilo zato, ker se je komunistična partija vedno borila za interese narodov in domovine, ker je imelo ljudstvo vanjo brezmejno zaupanje, ker je bila sposobna voditi narodnoosvobodilno gibanje. Prvič, imela je realno podlago in drugič, imela je tudi moralno pravico za to. Realno podlago, ker je drugače kot mi, ki smo gledali skozi meglo, spoznala zakonitosti družbe in življenjske resničnosti; te zakone je temeljito proučevala in to resničnost razumela; jasna ji je bila pot, ki pelje k cilju, ki ga bo znala uresničiti. Moralni razlog za to, da je prav ona zakonita, da lahko postane izvršna, to je vsakomur jasno in vsakomur znano: prekaljena v težkih bojih, edina preganjana partija v Jugoslaviji; v ječah in temnicah, v mukah in temnicah je ojeklenela in se prekalila za ta veliki boj. In tako moralno oblikovana je naletela na odmev pri vsakem poštenjaku med svojim ljudstvom. (Aplavz.) Danes je težko reči, če se lahko ljudstvo in vsi pošteni ljudje iz vseh drugih strank ločijo od komunistične partije, kajti naredila je čudež. Čudež za tistega, ki ni znal spoznati resnice; resnično, reči je mogoče, da se je v našem stoletju zgodilo dvoje čudežev. Prvi, kar je naredila Rusija v miru in vojni, drugi svetovni čudež pa je to, kar je storil Tito s komunistično partijo v okupirani Evropi. (Aplavz.)

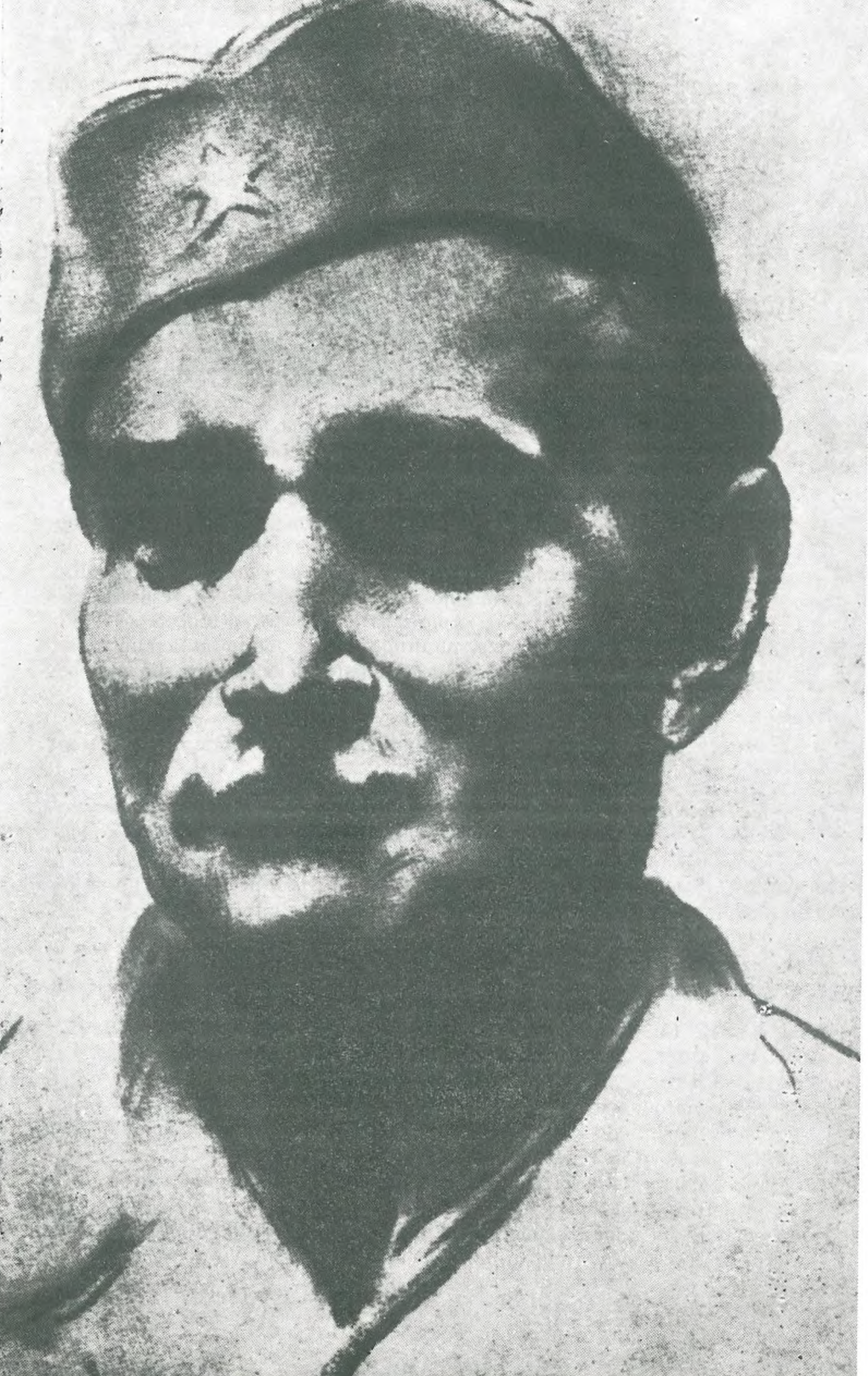
.....

Na podlagi izkušenj in tistega moralnega razočaranja, ki so ga doživeli sotovariši herojev in mučenicov, ki so pretrpeli prvo svetovno vojno in obdobje po njej mislim, da ne bo deplasirano, če s tega mesta pozovem: ne dopustite, da bi ljudstvo doživelo podobna razočaranja in ne bo jih doživelo, če bomo ostali zvesti sebi in zvesti pobudnikom tega narodnoosvobodilnega gibanja, ki je ljudstvu vrnilo samozaupanje in samozavest. (Aplavz.)

.....

Naše narodnoosvobodilno gibanje in velika Sovjetska zveza sta veliki poroštvu, da se bodo izpolnile vse naše težnje. Poroštvo je v komunistični partiji, poroštvo je v naši narodnoosvobodilni vojski.

Tovariši in tovarišice, mislim, da lahko rečem, da so tudi vsi tisti mrtvi heroji in mučeniki revolucionarne mladine iz prve svetovne vojne, da so tudi oni danes z nami, kajti tako kakor je druga svetovna vojna nadaljevanje prve, je tudi to nadaljevanje tistega, kar so dobri in pošteni

mladinci v tedanjem času — ko ni bilo pogojev za uresničitev takšnih dejanj — hoteli in želeli storiti, pa morda niso znali, niso se zavedali poti in načina, ki bi jih pripeljal do uresničitve.

.....
.....
PREDSEDUJOČI: Besedo dajem tovarišu Borisu Kidriču, odposlancu iz Slovenije. (*Aplavz.*)

BORIS KIDRIČ (Slovenija): Tovariši in tovarišice, ... omenil bom samo to, kar smo mi, Slovenci, doživeli, da vam povem o naši lastni izkušnji. Kakor veste, je bila osvobodilna fronta ustanovljena leta 1941, nekaj tednov po zlomu stare Jugoslavije. Na poziv komunistične partije je osvobodilna fronta tedaj uspela organizirati večino slovenskih ljudskih množic. Nastala je takšna ljudska enotnost kakršne še ni bilo v zgodovini slovenskega naroda. Osvobodilna fronta slovenskega naroda tedaj ni ničesar storila zoper tako imenovano jugoslovansko vlado v inozemstvu. Ničesar drugega ni zahtevala od nje, kakor da ta jugoslovanska vlada pusti slovenskemu osvobodilnemu gibanju, da se razvija tako, kakor zahteva interes slovenskega naroda. Toda danes je na podlagi dokumentov popolnoma dokazano, da je izdajalska jugoslovanska begunska vlada iz Londona začela na vse načine podpirati notranje sovražnike slovenskega naroda. Londonska jugoslovanska vlada je dala pobudo za nastanek bele garde. Dala je direktivo naj bela garda nastopa skupaj s sovražniki proti narodnoosvobodilni vojski (*vzkliki: »Sramota!«*), dala je pomoč beli gardi, ki je sodelovala z Italijani v veliki italijanski ofenzivi leta 1942 in končno je povzročila, da je bela garda začela oborožen boj proti slovenskemu narodu, proti njegovi Osvobodilni fronti in njegovi vojski. Vse to je z dokumenti dokazano. Najvažnejši dokument je veliki proces proti ujetim belogardističnim in plavogardističnim oficirjem, ki je bil v Kočevju, ko je to bilo osvobojeno slovensko ozemlje, opravljen po vseh pravilih, ki jih zahteva juridično dobro voden proces. Na tem procesu je bil glavni obtoženec, vodja, žandarmerijski poročnik Marjan Strniša. Dobesedno je izjavil, da so bili vsi odloki iz Londona, ki so bili dani po radiu, da je treba podpirati partizane, dani kot metanje peska v oči. Hkrati so jim namreč po svojih tajnih radijskih postajah iz Kaira in Londona priporočali, naj se borijo proti partizanom.

Drugo dejstvo: ko je Osvobodilna fronta slovenskega naroda predvsem pa Komunistična partija Slovenije leta 1942 vodila politični boj za razkrinkanje Draže Mihailoviča zaradi sramotnih dejanj, ki jih je naredil v Srbiji, so nam poskušali zabosti nož v hrbet z druge strani. »Plava garda« je klevetala osvobodilno fronto in Komunistično partijo Slovenije, da sta zoper jugoslovanstvo, zato, ker smo zagovarjali stališča, da ima tudi slovenski narod kakor vsak drug narod pravico do samoodločbe. Naše stališče do samoodločbe so hoteli postaviti nasproti jugoslovanski koncepciji. Toda pokazalo se je, da so to prav tisti, ki so rušili Jugoslavijo, medtem ko je narodnoosvobodilna vojska dokazala, da se samo ona bori za ljudstvo,

za pravo Jugoslavijo. (*Aplavz.*) Že jeseni leta 1941 je osvobodilna fronta v tem pogledu zavzela popolnoma pravilno stališče, ki ima za podlago svojega programa opredelitev za samoodločbo in za novo bratsko skupnost narodov Jugoslavije in poudarja, da narode Jugoslavije neizbežno veže domovinska in v boju izražena povezanost.

Verjemite tovariši, da smo se mi, slovenski delegati, na tej poti v Jajce o tem še bolj prepričali. Ponosni smo, da je postala še bolj jasna naša misel o tem, da je potrebna in da je že dosežena enotnost vseh narodov Jugoslavije.

V Sloveniji je v času ljudske vstaje zapljuskal močen val slovenskega patriotizma, kakršnega še ni bilo v slovenski zgodovini, zavalovil je val, močan val jugoslovanskega patriotizma, ki se bo sedaj razžarel s še večjim žarom, še večjim plamenom.

.....
.....
PREDSEDUJOČI: Besedo ima generalmajor tovariš Jakob Avšič. (*Aplavz.*)

GENERALMAJOR JAKOB AVŠIČ (Slovenija): Tova-rišice, kot moj predgovornik tovariš Leontić, sem tudi jaz pred vojno pripadal tistemu delu mladine, katerega ideal je bila lepša in boljša narodova prihodnost. Toda po vojni smo se, žal, kakor vse slovensko ljudstvo glo- boko razočarali, ker vladajoči krogi v bivši Jugoslaviji niso bili sposobni dati ljudstvu lepšega in boljšega življenja. Ves slovenski narod je bil razočaran, predvsem v trenutku, ko je Jugoslavija tako sramotno in tako hitro propadla. Propadla je zaradi izdajstva generalov, naših bivših tovarišev, ki niso bili sposobni popeljati ljudstva v vojno in se boriti in dostojno ohraniti tistega, kar je ljudstvo leta ustvarjalo in plačevalo s svojim trplje- njem kot polog za svoje prihodnje boljše življenje. Po tem propadu smo mi Slovenci ostali v milosti in nemilosti sovražnika. Sovražniki, Hitler, Mu- ssolini, pa tudi Madžari, so vdrli z vseh strani in začeli razkazovati svoje znanje, da bi nas čimprej in čimbolje uničili. Mi Slovenci, smo res prvi, ki smo jasno videli, da smo obsojeni na smrt. Zdelo se nam je, da za nas ni rešitve. Razmere so bile resnično strašne. Ni bilo sile, ki bi vrnila vero ljudstvu, ki bi

.....
.....
Mnogokrat sem bil priča najstrašnejših pojavov, ki so se dogajali v naši vojski. Pogosto sem ugotavljal, da naši vojaški voditelji in vodilni vojaški krogi ne bodo znali zavarovati in braniti narodnih interesov, da se ne bodo sposobni žrtvovati za narod. In to se je resnično zgodilo. Ko se je nad naše ljudstvo zgrnila huda nevarnost so pobegnili in zapustili ljud- stvo. Edini, ki so ostali z ljudstvom, ki so tudi vedno bili z ljudstvom, so bili komunisti, je bila komunistična partija. Iz komunistov je žarel sij bo-jev za lepšo prihodnost in boja za novo življenje. In uspeli so, zelo spretno so uspeli dvigniti naše ljudi, jih zbrati in popeljati v boj, ki je do danes imel tako velik uspeh.

Slovenski narod je zaradi raznih velikosrbskih režimov in protiljudskih vlad izgubil zaupanje v naše brate Srbe in Hrvate, toda po zaslugi komunistične partije in njenih načel je to zaupanje znova pridobljeno. (*Aplavz.*) In danes, tovariši, so Slovenci, kakor vidite, prav takšni in še boljši Jugoslovani, kakor so bili prej. (*Aplavz.*) Nimajo namena, da bi od vsega tega kaj zase profitirali. Zase želijo samo svobodo, ne samo nacionalno temveč tudi socialno, moralno svobodo in narodno svobodo v Jugoslaviji, da bodo na svojih tleh pridelovali svoj kruh, — dobivali takšno plačilo in takšno nadomestilo, kakršno si bodo sami znali ustvariti. Poleg tega Slovenci želijo najti vse partizane, vse tovariše, s katerimi se bodo borili za isto stvar, za katero se sedaj borijo Slovenci. Borili se bomo z našimi partizani, tovariši. Zagotavljam vam, da bodo tako kakor doslej tudi poslej dali vse od sebe, da se bodo žrtvovali, če bo to potrebno in šli naprej

.....
.....
PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Pero Krstajić, sodnik iz Cetinja in svetnik iz Črne gore. (*Aplavz.*)

PERO KRSTAJIĆ (Črna gora): Tovariši in tovarišice, zgodovinska nujnost je, da doživljamo danes, ko se prvič s svojo zavestjo dvigamo do sreče, da v tem zgodovinskem trenutku, v svobodnem Jajcu kot svobodni ljudje nadaljujemo razumno sodelovanje vseh naših narodov v korist naše domovine, katere temelje danes postavljamo. To naše zgodovinsko zasedanje je toliko pomembnejše, ker ga imamo kot svobodni ljudje na osvobojenem ozemlju v Hitlerjevi evropski trdnjavi.

Temeljno načelo naše državne skupnosti je enotnost vseh naših narodov. Enotnost, ki je bila stoletja ideal naših narodov, je zdaj prekaljena v dveletnem boju, v boju proti fašističnim okupatorjem in njihovim hlapcem.

Tovariši in tovarišice, sem smo prišli, da bi izrazili željo vseh naših narodov, vseh demokratičnih naprednih ljudskih sil, da se zberejo v državno skupnost in da tako združeni uresničijo svoje zgodovinske naloge, da se borimo za demokratično obliko družbenega in političnega življenja in da utremo pot svoji prihodnosti, prihodnosti, ki se razvija na temeljnih načelih, ki nam jih je razložil tovariš Tito in za katere je bilo prelito morje krvi naših narodov.

Tovariši in tovarišice, nas, delegate Črne gore, je črnogorsko ljudstvo pooblastilo, da temu domu izročimo pozdrave ljudstva naše Črne gore in prek njega pozdrav vsem našim narodom. Črna gora, ki je za uresničitev te velike misli v svoji zgodovini šla skozi trpljenje, smrt, bolečine, kri in ogenj vse do danes, je šla skozi proces velike narodnoosvobodilne borbe, dokler ni sinil žarek naše resnične nacionalne združitve, ki jo, glejte, danes utemeljujemo.

Desetletja je ena sama misel prevevala borbenega duha naših narodov in v dnu njihove duše gojila resnico, da so naši narodi iste krvi in istega rodu in da morajo biti skupaj v dobrem in zlem. Spoznali so, da jih je narava zvezala, umetna roka pa ločevala in da jih sedanost in prihodnost povezuje. Samo takšna misel in globoka vera, da bo nekega dne na-

počil trenutek naše nacionalne osvoboditve in združitve, nas je ohranjala v življenju in združevala v teh težkih zgodovinskih dneh v skupnem sodelovanju v tem velikem zgodovinskem dejanju.

Tovariši, sodobnikom se je zdelo, da ideja naše nacionalne osvoboditve in združitve v svojem zgodovinskem razvoju nikoli ni bila bližja svoji uresničitvi kakor leta 1918, ko je dobila tudi državnopravno obliko skupnosti združenih narodov slovanskega juga. Nikoli ni bila narodova duša prepojena s tem stoletnim idealom tako kakor tega dne.

Toda izkazalo se je, da po triindvajsetih letih skupnega državnega življenja nikoli ni bila bolj daleč od uresničitve kakor leta 1941, ko je umetna državna tvorba razpadla pod prvim sovražnikovim udarcem, kakor hišica iz kock. Vzrok tega razpada je v dejstvu, da je bila ta država versajska monarhistična tvorba, centralistična Jugoslavija, tvorba vidovdanske ustave.

Minuti so morala stoletja preden je prišel nekdo, ki je zrastel iz narodove duše in se prepojil z njegovo močjo, da bi to idejo spremenil v dejanje; in glejte tovariši, po zgodovinski nujnosti je to Komunistična partija Jugoslavije na čelu s tovarišem Titom, to je naše dete, narodnoosvobodilna vojska, vojska, ki se je rodila v našem ljudstvu, ki je rasla v njegovih rokah, ki se je napajala z njegovim duhom in jo je vodil njegov um, ki v procesu narodnoosvobodilnega boja danes piše najbolj slavne strani zgodovine svojega naroda.

Tovariši, to kar danes ustvarjamo, je delo ene epohe, je delo rodu, kateremu je zgodovina namenila, da to veliko dejanje spremeni v življenje. Je zgodovinski zgled moči narodov in visoke zavesti.

To veliko dejanje ima svojo najtrdnjšo oporo v veliki prerojeni Rusiji. V deželi socializma, v Rusiji, prekaljeni s krvjo in ognjem, v Rusiji, ki ne bo nikoli več caristična, temveč samo Leninova in Stalinova, v Rusiji — svobodni, močni, kakršno so njeni tvorci predvidevali s peresom in razumom. (*Aplavz.*) To je danes tista Rusija, ki je prišla k stari in izrojeni Evropi, Rusija novega sveta, novega človeka, novega carstva zemlje in duha. S takšno Rusijo je vse slovanstvo, s takšno Rusijo je tudi njena najdražja, najlepša in najmlajša sestra, demokratična federativna Jugoslavija. (*Aplavz.*) Po pravici lahko rečemo, da je to, kar mi danes uresničujemo z narodnoosvobodilnim bojem, del velike oktobrske revolucije. In meje velike dežele socializma se bodo razprostirale prek našega sinjega Jadrana.

Rdečo armado bo v Evropi prva pozdravila naša ljudska armada — narodnoosvobodilna vojska, ki je že danes sodobno organizirana sredi Hitlerjeve evropske trdnjave.

Junijski poziv iz Moskve je za nas Črnogorce pomenil poziv v boj, v vstajo, v boj proti fašizmu. Odzvali smo se mu. Danes je že skoraj vsa Črna gora osvobojena, razen nekaj mest, v katera so potisnjeni okupator in njegovi pomočniki ter izdajalci naših narodov. Po koncu vodij domačih izdajalcev, z Djukanovićem in Stanišićem na čelu v Ostrogu, čakajo, da jih bo doletela ista usoda kakor njihove gospodarje, strah se jim je zajedel v kosti in kri jim je zledenela v žilah.

Tovariši, danes ni več versajske Jugoslavije, ni je zato, ker je bila monarhistična, ker je bila centralistična, ker so njeni upravniki več kot dvajset let zastrupljali naš narodni in družbeni organizem. Tudi zato je

Pero Krstajić

ni, ker je za svoj epilog imela najbolj sramotno izdajstvo v podobi Cvetkovića in Mačka, ker je njena uprava na široko odprla vrata fašizmu, Hitlerjevemu »novemu redu« in nazadnje je ni tudi zato, ker je iz Scile Cvetković—Maček preskočila v Karibdo Hitler—Mussolini.

Z okupacijo naše domovine so nastale še težje razmere in ljudstvo se je moralo odločiti za fašizem ali proti njemu. Pot v fašizem je pomenila pot v smrt, pot zoper fašizem je pomenila pot v življenje, pot v prihodnost. Tako se je naše ljudstvo znašlo v nujnosti obrambe pred naperjeno puško zločincev, ki jo je le-ta že nekaj let prej polnil; in kaj je bilo bolj naravnega, kakor da je razbojnika prehitel.

Ta pot, čeprav trnova, pelje k slavi in zmagi in na tej poti so naši narodi poudarili svoje bojno geslo: »Smrt fašizmu — svobodo narodu!« V tem geslu so naši narodi našli svojo dušo; v času narodnoosvobodilnega boja pa so prešli skozi Njegošev zakon: »Čas je mojstrsko rešeto«. V znamenju teh velikih zgodovinskih dejanj je tudi 27. marec, ko so naši narodi resnično našli sami sebe in rekli: »Bolje rat, nego pakt«. Na to pot je šlo iz našega ljudstva vse, kar je častno in pošteno, vse kar je domoljubno in svobodoljubno in vse kar hoče demokratično federativno Jugoslavijo, kateri, glejte, v tem zgodovinskem trenutku danes postavljamo temelje.

Odločiti se za cilj je za vsako skupino kakor tudi za posameznike pomenilo položiti na žrtvenik svobode svoje življenje, življenje svoje družine in vse imetje. Za idejo svobode je treba dati vse, kajti najsvetejše je opravljati dolžnost do domovine. S takšnim požrtvovanjem, samoodpovedovanjem in zaupanjem v zmago so naši narodi začeli neenak in krvav boj za svojo osvoboditev proti okupatorju. To je bil prvi udarec, ki smo ga v naši domovini zadali fašizmu. Koliko bo ta udarec močan je odvisno od moči, zavesti in pameti naših narodov. Najmočnejši udarec je okupatorju zadalo naše dete, naša narodnoosvobodilna vojska pod vodstvom tovariša Tita. Poleg tega imajo naši narodi tudi svojo partijo, ki je postavila odločno zahtevo, da se bije boj za osvoboditev, za boljše in srečnejše življenje v skupni državi. To je bil poziv vsem rodoljubom ne glede na verske in politične značilnosti. Odzvale so se mu vse napredne ljudske sile, ki se globoko zavedajo zgodovinske dolžnosti do domovine, ki zahteva največje sovraštvo in boj proti okupatorjem in domačim izdajalcem, po drugi strani pa doslednost onemu veličastnemu načelu: »Non bene pro toto libertas venditur auro« (svoboda je dražja kot vsi zakladi tega sveta), ki je vrezano v zavest naših narodov in izpisano na durih starodavnih mest, tudi Dubrovnika.

Tovariši in tovarišice, pri nas v Črni gori se je 13. julija začelo novo obdobje, polno podvigov herojev nove dobe. Epopeja, ki bo opevala dejanje našega naroda, in če se bo rodil drugi Njegoš, bomo imeli drugi Gorski venec, ob katerem se bodo oplajali prihodnji rodovi. V našem boju se ponavljajo liki junakov iz Gorskega venca. Vstaja v Črni gori je pognala strah v kosti okupatorjev in mu zledenila kri v žilah. Jeseni leta 1941 so se morali pogajati z našimi voditelji v Črni gori in poslati svojega delegata podpolkovnika Gandinija na mejo našega osvobojenega ozemlja. Na vse predloge in pretnje okupatorskega delegata je tovariš Peko Dapčević, v imenu našega vodstva odgovarjal podobno kot Mićunović:

»Drž, Ridžale, na ti ovaj fišek,
Ponesi ga na poklon veziru
I kaži mu da je to cijena
Koje drago glave crnogorske.«¹

Nasproti tej doslej edinstveni in nezaslišani borbi naših narodov so se pojavili izdajalci v domovini in zunaj nje. V domovini v obliki četnikov, ustašev in Rupnikovih domobrancev. Ti v domovini ramo ob rami s sovražnikom vodijo boj zoper narodnoosvobodilno gibanje, se oborožujejo z okupatorjevimi puškami, oblačijo v njegovo obleko in jedo njegov kruh pod parolami: »Z vero v boga — za kralja in domovino«, »Srbi na okope«, »Pripravljeni za dom« in podobno.

Po tej poti je izdajalcem uspelo, da so zbrali okrog sebe ne le tisto, kar je reakcionarno in nazadnjaško, temveč žal tudi določeno število uradništva iz državnega aparata, kakor tudi večje število nezavednih, ki ne vedo, kam to pelje.

Danes v naši domovini, na okupiranem ozemlju divja šovinizem in zločini Pavelića, Nedića in Mihailovića. Okupator je z njihovo pomočjo razdelil našo domovino na razne predele, jim dal državno obliko in upravo po fašističnem sistemu. Misli, da so naši narodi iz mehkega testa, ki se ga da zlahka mesiti. Toda naši narodi so z narodnoosvobodilnim bojem pokazali fašistom svojo moč, silo in razum in ni več daleč dan, ko bodo fašisti spoznali, da se nikoli več ne bodo vrnili v Jugoslavijo. (*Aplavz.*)

Res, fašisti danes v naši domovini pobijajo, požigajo in morijo. Glejte, pri nas v Črni gori so mnoge vasi požgane, ljudi so nam zverinsko in v najtežjih mukah pobijali, toda:

»Ne pisnu Crnogorče mlado,
niti pisnu niti zubom škripnu!«²

Tovariši in tovarišice, pred idejo naše nacionalne združitve in osvoboditve se je danes postavila velika in nepremagljiva ovira — združen boj okupatorjev in domačih izdajalcev. Toda za ljudstvo, ki misli, da svobode ni mogoče prodati za noben zaklad tega sveta, oziroma svoboda ali smrt — je vse premagljivo.

Daneš je v naši domovini spregovorila resnica. Vse tiste zgodbe, ki krožijo po zahodu, da v domovini vodijo boj proti okupatorju oborožene četniške formacije Draže Mihailovića, se bodo razblinile ob resnici: »Dejstva govorijo tako, da jih tudi jekleni zobje ne morejo zlomiti« — kakor pravi neki veliki narod. Ob dejstvih se bo razletela misel tistih v Londonu o vrnitvi kralja v domovino, o tem, da je begunska vlada edina in zakonita vlada in da danes predstavlja našo deželo. Dejstvo je, da so vse begunske tako imenovane »jugoslovanske vlade« od začetka do danes

¹ Prost prevod: Na, Ridžal, vzemi to nabojnjačo,
odnesi jo vezirju v dar
in mu reci, to je cena
vsake črnogorske glave.

² Prost prevod: Sploh ne črhne mladi Črnogorec,
sploh ne črhne, še z zobmi ne škrtne.

obrekemale naš boj, da so prek svojih agentov v domovini, predvsem prek svojega »ministra« Draže Mihailovića, sistematično izzivale bratomorno vojno z namenom, da bi zadušil ljudsko vstajo in da so prek njega sklepali razne sporazume z okupatorjem. Vse to se je dogajalo pod okriljem kralja Petra II, ki je izkazal zaupanje tem vladam in svojemu »ministru« Draži Mihailoviću, katerega je celo povišal v čin armadnega generala. To so neizpodbitna dejstva, ki govore samo resnico, ki bodo odprla oči Washingtonu in Londonu in pokazala, kdo bije boj zoper okupatorja in kdo z njim sodeluje. Zato pozdravljamo zavezniško misijo, ki je med nami.

Posebno glasno je resnica spregovorila s partizansko puško in bombo, ki jo je izdelala delavska in kmečka roka v Užicu, ki je počila v partizanski roki proti okupatorju in tako v domovini kakor zunaj nje odkrila, kdo je izdajalec in kdo borec v Jugoslaviji. Svobodni tisk je spregovoril, da je pred vrati osvoboditve slišati korake tistih, ki bodo odkrili obraz izdajalcem — tistih zunaj in tistih doma — ne glede na to, ali jim je ime Mihailović, Nedić, Ljotić, Pavelić ali Rupnik. Na tem mestu moramo še enkrat poudariti: ne glede na to, o čem danes sanjarijo v Londonu, vse se bo razblinilo ob naši resničnosti. Tako bo tako imenovana »jugoslovanska vlada« v begunstvu, ki nima ne ljudstva ne ozemlja in ne oblasti, prenehala biti, naš nacionalni komite pa bo prerastel v pravo ljudsko vlado, ki bo nekega dne pozdravila vse napredne sile v svetu, naši veliki zavezniki pa jo bodo priznali kot edino in zakonito vlado demokratične federativne Jugoslavije.

Tovariši, zgodovinsko dejstvo je, da smo mi edino ljudstvo, ki danes v Hitlerjevi evropski trdnjavi bije oborožen boj proti fašističnim osvajalcem in spreminja v življenje tista načela, ki so pridobitve stoletnega boja svobodoljubnega človeštva, medtem ko Hitlerjeve spone vežejo okupirano Evropo in ko fašizem nad sklonjenimi glavami drugih narodov zatira duh svobode in spravlja v življenje Hitlerjev »novi red«.

Tovariši, ustanovitelji bivše Jugoslavije so pravico do skupne države dokazovali prek tiska, propagande, skozi razne odbore v Rimu, Ženevi, Parizu, Londonu itd. Mi pa to pravico dokazujemo in zahtevamo v procesu narodnoosvobodilnega boja. Bolje rečeno, mi hočemo našo novo državo, demokratično, federativno Jugoslavijo.

Z odločitvami, ki jih bomo danes sprejeli polagamo temelje novi demokratični federativni Jugoslaviji in tako odstranjujemo iz njenega notranjega življenja centralizem in vse nezdrave elemente, ki so posledica versajskih sklepov, obliko vlade pa bodo določili naši narodi po osvoboditvi. V sklepih, ki jih danes sprejemamo, je postavljena nagrobna plošča reakciji in vsem režimom stare Jugoslavije in postavljena je tako trdno, da se le-ti nikoli več ne bodo vrnili. (*Aplavz.*)

Te dni polagamo temelje naši državni skupnosti. Temelj te ljudske države je po prepričanju vseh nas enotnost vseh naših národov. Razumljivo je torej, da se mora ta naša državna politika razvijati na teh temeljnih načelih. Naša enotna narodnoosvobodilna fronta kot organ, skozi katerega delujejo politični značaji, mora biti odraz tega višjega pojmovanja.

Toda politično življenje predvojne Jugoslavije je potekalo dejansko v nasprotju s tem temeljnim načelom. Ničesar od starega strankarskega

življenja ne smemo prenesti v našo dovo državo, kajti tam je bil psihološki vzrok za vsa trenja in razdore, za nesrečo Jugoslavije.

Prihajamo kot novi ljudje v novo državo in moramo zavreči staro strankarsko ideologijo. Novi državi moramo dati nove organe. Narediti moramo novo politično življenje, ki bo v skladu z novim življenjem naših narodov in ne smemo ohranjati starih pogledov na novo državo. To novo politično življenje se bo uresničilo skozi narodnoosvobodilno fronto, fronto, ki je najbolj nacionalna, najbolj demokratična in mora biti tudi najbolj državotvorna. Toliko bolj, ker federativni sklop naše državne ureditve zahteva, da imamo politično fronto z istim programom in istim ciljem ki bo temeljila v vseh naših narodih in v vseh naših pokrajinah. Odhajamo med ljudstvo, da bi načelo narodnoosvobodilne fronte uresničili v življenju in ga organizirali po naših federalnih enotah. Prepričan sem, da bo ta narodnoosvobodilna fronta prerasla v enotno fronto Jugoslavije. Slediti moramo primeru vodstva naše bratske Slovenije, ki je že takoj v začetku organizirala osvobodilno fronto. Navduševal sem se, ko so mi tovariši iz Slovenije prikazovali rezultate, ki so jih že dosegli prek osvobodilne fronte kot politične organizacije.

Tovariši, zgodovinske odločitve, ki jih bomo danes sprejeli, nas usmerjajo tudi k temu, da bomo organizirali narodnoosvobodilne odbore v tem smislu, da bodo pravi organi državne oblasti. Te odločitve so revolucionarnega pomena in iz našega državnega življenja odstranjujejo cel aparat predvojne Jugoslavije in uresničujejo temelje naše ljudske oblasti, katero bodo utelešali tudi pokrajinski protifašistični sveti narodne osvoboditve.

Tovariši in tovarišice, od tu moramo oditi med ljudi, da jim povemo, da je nacionalna združitev postala resnična, in sicer po demokratični poti. (*Aplavz*). Je protest proti podrejenosti ljudstva, proti zatiranju ljudstva, je pravzaprav samoodločba naroda. Reči moramo, da bo demokracija poravnala razlike in sovražnosti, ki jih je dolga preteklost in raznolika kultura pustila med našimi narodi. Narodnoosvobodilni boj utrjuje našo narodno enotnost, z njim bodo naši narodi povezani v dobrem in zlem. Nikoli več se ne bo zgodilo, da bi jugoslovanska roka prelivala jugoslovansko kri. Ko bomo s tega mesta odšli med ljudi, moramo med njimi razvijati duh demokratičnosti, ki mu je lasten, okrepiti kmečki in delavski element in ukiniti vse, kar je zoper svobodo in enotnost in kar predstavlja suženjstvo.

Tovariši, mnoge in težke naloge so pred nami. Naša domovina je ranjena. Te rane moramo zaceliti. Ker od nas pričakujejo, da bomo dosledno in brez odlašanja pripravili in zgradili organe naše ljudske oblasti in naše državne zgradbe in skozi te organe opravili polno mobilizacijo ljudstva in materiala za čimprejšnjo osvoboditev, moramo mobilizirati naše ljudi, da bi čim prej očistili našo domovino fašizma in reakcije, ki se tu in tam skriva in pričakuje nekaj drugega.

Hkrati pa je potrebno, da dosedanje pridobitve narodnoosvobodilnega boja, ki so doživele zaslužno slavo in priznanje tako doma kot v svetu, čim prej presadimo tudi v srca tistih, ki z očmi nočejo videti in z ušesi nočejo slišati, temveč se drže ob strani in čakajo. Mislim na tiste, ki lahko postanejo enakopravni državljani v naši deželi.

Tovariši, na tem mestu predvsem poudarjam pomen sklepa, ki proklamira načelo samoodločbe narodov. V skladu s tem ne bomo zahtevali ničesar, kar ne bi bilo prav in ničesar, kar bi bilo tuje, toda hočemo, da

imajo tudi tisti bratje, ki jih danes ni tu na tem zgodovinskem kraju, ki so zunaj meja naše domovine, pravico, da se svobodno odločijo o svoji usodi. S krvjo svojih najboljših sinov so dokazali, da hočejo biti z nami v skupni domovini, demokratični federativni Jugoslaviji.

Tovariši, ob koncu moram ugotoviti še nekaj: na podlagi dejstva, da osvobodilna vojna ni nič drugega kot boj za mir, moram reči, da če se je človeštvo kdaj znašlo na zgodovinski prelomnici, ki mora jasno in odločno ločiti stari svet od novega in svetlobo od teme, tedaj je zagotovo na tej prelomnici danes. Dani so vsi objektivni razlogi, da bo po koncu te vojne zavladal dolgotrajen mir na načelu suverene enakosti vseh narodov, ki mora biti temelj vsake prihodnje mednarodne organizacije za ohranjanje miru in varnosti v družini narodov.

Naši narodi so si na tej zgodovinski prelomnici pametno in odločno začrtali pot v prihodnost, na kateri so dali najdragocenejša življenja in si pridobili pravico enakopravnega člana prihodnje organizacije Združenih narodov. S tem dejanjem so danes tudi dokazali, da tako, kakor se znajo danes sami boriti, tako se znajo tudi sami upravljati. (*Aplavz*). Uresničujemo veliko dejanje na načelu bratstva in enotnosti naših narodov. V tem imenu kličem:

Naj živi demokratična federativna Jugoslavija! (*Aplavz*.)

Naj živi Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije! (*Aplavz*.)

Naj živi Komunistična partija Jugoslavije! (*Aplavz*.)

Naj živi vodja in vrhovni komandant naše narodnoosvobodilne voske, tovariš Tito! (*Buren aplavz*.)

PRESEDUJOČI: Za besedo se je prijavil polkovnik tovariš Sulejman Filipović. (*Buren aplavz*.)

SULEJMAN FILIPOVIĆ (B o s n a): Tovariši in tovarišice! Ali je sploh lahko na današnji dan kdo srečnejši od nas Bosancev, kajti mi smo gostitelji domačih zastavonoš in nosilcev svobode, ali je sploh lahko kdo bolj vesel kot jaz, ki sem se osvobodil in prišel v svoj osvobojeni rodni kraj na ta zgodovinski zbor, kjer sprejemamo usodne sklepe, kjer odločamo o vprašanih svobode naših narodov.

Stoletja je bila naša domovina zasužnjena, stoletja je tujec ropal po njej in umetno zavajal naš narod na podlagi verskih razlik, režimi stare Jugoslavije pa so to nadaljevali na svoj način in z raznimi metodami. Napaka bi bila, če bi to rekli ali pripisovali eni nacionalni grupaciji. Prav tako bi bilo napačno, če bi trdili, da so fašistične tolpe prišle samo iz Nemčije ali če bi to pripisovali samo politikom, ki so zrasli v srbskem ljudstvu ali pa če bi trdili, da so to bili samo velikosrbi. Prav tako bi bilo narobe, če bi trdili, da so izdajalci samo med Hrvati. Nasprotno, tudi mi Muslimani imamo svoje izdajalce, toda nihče ne bo bolj srečen kot mi, če nam bo dana čast, da jih bomo sami postavili pred ljudsko sodbo. Velikosrbske fašistične klike, katerim so pomagali voditelji jugoslovanske muslimanske organizacije in voditelji HSS, niso nikoli ničesar storili za zблиževanje naših narodov. Delali so prav nasprotno. (*Vzkliki: »Tako je!*). Toda zakaj? Samo zato, da bi se laže obdržali na plečih ljudstva in da bi laže odirali narode Jugoslavije. Takšno politiko so narodi Bosne in Hercegovine kakor tudi drugi naši narodi plačali s krvjo in požigi. Našo čast in naše svetinje

je oskrunilo izdajstvo starih politikov in sramotna kapitulacija nekaterih generalov. To je bil del davka, ki ga je moral plačati naš narod za ureditev nove Hitlerjeve Evrope. Toda: »Postoj malo, Mujo od Doboja, tudi mi imamo konja za dir!« Ni se zgodilo prvič v naši zgodovini, da je svobodoljubni duh našega naroda zaplamtel v vsem žaru in v ljubezni do svoje domovine in do svobode ljudstva. Tudi tokrat se je pojavila majhna toda hrabra četa z zastavo, na kateri piše: bratstvo, enotnost in svoboda; četa, katere pozdrav je: »Smrt fašizmu!« Ta zastava je zastava narodnoosvobodilnega gibanja, narodnoosvobodilne vojske, ki jo vodi najboljši in najbolj pogumen sin naše domovine, legendarni junak — tovariš Tito. (*Buren aplavz.*)

V posebno čast mi je kot človeku in kot oficirju po poklicu, da lahko poudarim, da bom skupaj z drugimi borci zvesto služil svojemu ljudstvu in takšnemu ljudskemu voditelju, kakršen je tovariš Tito. (*Buren aplavz.*) Njegove pravilne odločitve in njih dosledno uresničevanje nas opogumlja in nam daje moč, da bomo vzdržali v neenakem boju proti okupatorjem. Tovariš Tito je za naš narod kot zvezda vodnica, ki je vse rodoljube popeljala po pravi poti, po poti združitve in enakopravnosti, po poti, ki pelje k sreči enotne Jugoslavije. (*Aplavz.*) Naša Bosna in Hercegovina izražata veliko hvaležnost takšnemu ljudskemu voditelju in pomagali mu bosta z vsemi silami. Bosna, ki je bila v bivši Jugoslaviji arena verskega in nacionalnega sovraštva, katere ljudstvo je bilo zatirano, kateri so v tej vojni ustaši in četniki prizadejali toliko gorja in sramote, je hitro našla svojo pot skupaj z drugimi narodi Jugoslavije. Hitro so našli svojo pot tudi Muslimani Herceg-Bosne, ki so med svojimi prvimi resolucijami že leta 1941 obsodili zverinstva in zločine nad srbskim ljudstvom. Med prvimi so dali, čeprav maloštevilne, svoje brate med partizane, dali so jih v narodnoosvobodilne vrste. V prvih dneh se partizani niso počutili nikjer tako varne kot v muslimanskih vaseh. Ljudstvo je čutilo, da je pravica na njegovi strani. (*Vkliki: »Tako je!«*) V drugem letu boja se je začelo množično vstopanje Muslimanov v narodnoosvobodilno vojsko, danes pa so v vrstah partizanov muslimanske brigade. Ena od njih je imela srečo, da je izpod okupatorja osvobodila tudi naše industrijsko mesto Vareš. So tudi odredi, ki jih stoodstotno sestavljajo Muslimani. Takšni odredi so okrog Tuzle, kakor tudi tam, kjer so ustaši na najbolj surov in zverinski način skupno pobijali Srbe in Muslimane. Ti odredi danes zvesto služijo ideji, za katero se bori narodnoosvobodilno gibanje in narodnoosvobodilna vojska. Ostali bodo dosledni, ker se borijo pod zastavo, na kateri piše: Bratstvo, enotnost in svoboda. Zavedajo se, da so lahko enakopravni samo v bratstvu in svobodi. (*Aplavz.*)

Muslimani želijo celovito Jugoslavijo. Muslimani Bosne in Hercegovine so znali skozi stoletja povzdigovati svoj glas zoper nasilje in nepravичnost. Njihovi izdajalci, ki so zapustili ljudstvo v najbolj usodnem času, bodo prvi, katerim bo narod sodil. Muslimani Bosne in Hercegovine so v svojem programu imeli vedno cilj, da zagotovijo sebi enakopravnost z drugimi brati. Danes se to zanesljivo uresničuje. In zato je to najbolj svečan in najbolj vesel dan, ki smo ga mi Bosanci, Srbi, Hrvati in Muslimani s ponosom dočakali v Tomaševičevem mestu Jajcu.

V svojem imenu in v imenu nas Bosancev in Hercegovcev — Srbov, Hrvatov in Muslimanov izjavljam, da v celoti sprejemam referat tovariša Tita in ga pozdravljam:

Živel naš vrhovni komandant tovariš Tito! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Živela svobodna Jugoslavija! (*Vzkliki: »Živela!« — Buren aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Tovariši in tovarišice, besedo dajem tovarišu Novaku Mastiloviću, duhovniku in svetniku iz Hercegovine. (*Aplavz.*)

NOVAK MASTILOVIĆ (Hercegovina):

.

Tovariši in tovarišice, po vstaji, predvsem pa v prvih mesecih leta 1942, se je narodnoosvobodilno gibanje v vzhodni Hercegovini tako razvilo, da je bil okupator izgnan in zaprt v mesta, odkoder ni mogel pomoliti niti glave, ker so ga naše sile vse bolj stiskale. Vsa vzhodna Hercegovina, razen najožjih mestnih predelov, je bila v rokah partizanov. Toda, pomladi leta 1942 je okupator, po zaslugi četniškega izdajstva, uspel organizirati (*tretjo*) sovražno ofenzivo. Pod pritiskom premočnega sovražnika, pod pritiskom združenih okupatorskih četniških in ustaških sil, kakor tudi zaradi lakote in pomanjkanja streliva, so morali naši borci zapustiti Hercegovino.

Z odhodom partizanov so napačili težki dnevi za vse pristaše narodnoosvobodilnega boja v Hercegovini. Četniški oficirji izdajalca Draže Mihailovića so nad njimi zganjali strašno nasilje. Uboji, ujetništva, pretepanja in interniranja partizanov in njihovih družin so bili vsakdanji pojavi, predvsem v nekaterih okrajih Hercegovine. Izdajalskim četniškim oficirjem ni bilo dovolj, da so počeli krvavo nasilje nad hercegovskimi rodoljubi, šli so še dalje. Začeli so prisilno mobilizirati in odganjati hercegovske kmete v Liko, Dalmacijo in v okolico Prozora, kjer so počeli strašno nasilje in pokole nedolžnega prebivalstva.

Toda niti moč okupatorja in ne krvavo nasilje, ki ga je počel skupaj s svojimi hlapci, ustaši in četniki, niso prestrašili ljudstva Hercegovine in ga niso odvrnili od njegovega boja za svobodo . . . To se je najbolje pokazalo letos, ko so se naše enote znova vrnile v Hercegovino. Ko se je letos, po V. sovražni ofenzivi, naša X. hercegovska udarna brigada vrnila v Hercegovino je štela vsega skupaj okrog 200 sposobnih borcev.

Kaj pa danes?

Danes, le nekaj mesecev pozneje, imamo namesto utrujene in zdesetkane X. brigade močno hercegovsko udarno divizijo, ki je postala strah in trepet okupatorja in njegovih hlapcev. Ta hitra rast naših sil prepričljivo govori o tem, da ljudstvo Hercegovine vse bolj spoznava, da ni »čakanja«, vse bolj spoznava izdajalsko vlogo Draže Mihailovića in njegovega glavnega naredbodajalca, kralja Petra II. Ljudstvu postaja vse bolj jasno, kam bi nas pripeljal bratomorni boj, ki ga hoče okupator tako vztrajno voditi s pomočjo svojih plačancev, ustašev in četnikov; vse bolj mu je jasno, da je za nas edina rešitev bratstvo in enotnost vseh naših narodov in njihov

skupni boj proti sovražnikom. Zato bodo naše sile nenehno še naprej rasle, ne samo v Hercegovini, temveč po vsej naši deželi. (Aplavz.)

V tem našem zgodovinskem boju lahko odigrajo pomembno vlogo tudi ljudski duhovniki. Zato, kot pravoslavni duhovnik, s tega mesta pozivam tovariše in brate, duhovnike vseh veroizpovedi, da se v teh težkih in usodnih dneh postavijo na stran svojega naroda. (Aplavz.) Mislim, da moramo mi duhovniki skrbeti ne za mrtvo cerkev, temveč za živo cerkev — za svoje ljudstvo. Kaj bomo mi duhovniki tedaj, čemu bodo tedaj te hiše, ki jih imenujemo cerkev, če bodo naši narodi uničeni? Sovražnik pa je, saj vidite, tako nečloveški in krvoločan, da bi nas vse uničil, če bi le mogel. Zato je sveta dolžnost tudi nas duhovnikov, da z vsemi silami pomagamo svojemu napadenemu ljudstvu in njegovi pravični borbi za svobodo. In prav mi duhovniki lahko mnogo pomagamo pri najbolj važni stvari, pri krepitvi naše najbolj važne sile — pri širjenju bratstva in enotnosti naših narodov.

Boj za bratstvo in enotnost naših narodov, za svobodo naše napadene domovine, — tu je danes mesto vsakega rodoljubnega duhovnika, ne glede na to, kateri veroizpovedi pripada . . .

.

PREDSEDUJOČI: Besedo dajem tovarišu Luki Steviću, svetniku iz podrijske vasi Mojkovac, junaku iz prejšnjih vojn in prvoborcu naše osvobodilne vojne. (Aplavz.)

LUKA STEVIĆ (Srbija): Tovariši in tovarišice svetniki Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, govorim vam v imenu tisočev srbskih kmetov, ki danes v okupirani Srbiji umirajo in trpijo zaradi okupatorja in domačih izdajalcev, ki jih vodi ljudski krvoses in zato miljenec prekletega kralja, samozvani general Draža Mihailović. Težko je naše življenje, življenje srbskih kmetov. Težko je bilo vedno, od kar pomnimo, ker so se vsi naši gospodje vedno brigali le za to, da bi bilo kmetu težje, da bi ga odirali in ogulili in vodili na bojišče za njihovo korist in po volji dvorne kamarile.

Devet let smo se mi srbski kmetje vojskovali, devet let sem tudi jaz prebil v naši slavni srbski vojski in šest let sem bil v vojni. Tudi jaz sem se boril v balkanski vojni celi dve leti in potem, čeprav se še nisem niti dobro odpočil, sem že padel v prvo svetovno vojno. Borili smo se zavzeto, nismo štedili ne sebe še manj pa svoje sovražnike, ki so se bili namerili na malo Srbijo, da bi jo pokorili in zaslužnili, ker ni bila po godu dunajskemu cesarju. Štiri leta sem se vojskoval po mačvanskih jarkih, po šumadijskih planinah, se vlekel po kraški Albaniji, se bojeval na solunski fronti in doživel strašne spopade na Kajmakčalanu. Pa sem se vendar živ, čeprav le z malo tovariši, jeseni leta 1918 vrnil v svoji rodni kraj z zmagovitimi srbskimi četami. Vrnil sem se, utrujen in izmučen, toda z nezmanjšanim polumom in ljubeznijo do svoje domovine in do svojega ljudstva. Vrnil sem se z enajstimi odlikovanji, med katerimi je bila tudi Karadjordjeva zvezda, katero mi je sam regent, prekleti Aleksander, pripel na prsi. Mojega poleta, moje moči niso zlomile vse vojne muke in ne vojno trpljenje in ne tolikšne življenjske nevarnosti, v kakršnih sem bil, temveč ga je zlomila

stvarnost, ki je nastala po letu 1918, po tako imenovani osvoboditvi. Kajti namesto svobode, pravice in bratstva, za kar sem se boril skupaj s sto tisoči mojih srbskih in jugoslovanskih bratov, sem na vseh straneh videl samo nasilje in ropanje ljudstva, teror žandarjev, krvave ječe in krivičnost, krivičnost predvsem do invalidov. Ko je bila vojna končana, smo se vojaki vrnili na opustošena in uničena ognjišča, tudi invalidi so se vrnili na svoje domove z ranami, ki so še krvavele, ker jih je država zavrгла, jih prepustila same sebi, tako da so dajali še zadnji novc, da bi se pozdravili. Država jim še umetnih nog ni dala, temveč so se mučili in uničevali, da so na njihovem trpljenju bogateli brezvestni zdravniki in špekulanti — lekarjarji. Vojaki so se vrnili osiromašeni, tako da so morali delati na tuji zemlji, na zemlji generalov, trgovcev in bankirjev, ki so od kmetov zaradi dolgov odvzeli najbolj plodno zemljo v nižinah, nam revežem pa ni preostalo drugega, kot da smo se zavlekli v hribe, kjer so se nekoč skrivali pred Turki naši dedje. Medtem ko smo mi tam živeli, je Staka iz Lešnice, ki je v prvi svetovni vojni hčerko edinko omožila z avstrijskim oficirjem, uživala na ogromnem posestvu, na katerem so grobovi naših očetov in dedov, kmetje in vojaki pa so ji delali za tretjino. Poglejte, kakšna pravica je bila to! Boril sem se proti takšni »pravici« in sem zato dobil 174 dni političnega zapore, ker sem bil zoper kralja in za republiko.

Nekoč, ko so pri nas proslavljali zmago slavne junaške srbske vojske, je na to slavje prišel tudi kralj. Mi vojaki nismo mogli priti do njega, da bi mu povedali, kaj nas tare in kakšne krivice se dogajajo ljudem. Nismo mogli do njega zato, ker je ob njem stala dvorna kamarila in debeli bankirji in oderuhi, zato sem se povzpел na drevo in z njega protestiral. Pomislite, kaj se mi je zgodilo. Namesto, da bi me poklical dol in me vprašal kaj in kako je, je k njemu pristopil debeli general in mu je nekaj rekel; kralj pa se je samo nasmehnil, kakor da me pomiluje, ker mu je najbrž oni raportiral, da sem nor. (Vzkliki: »*Sramota!*«) Vse to me je razbesnelo. Stopil sem v opozicijo do vseh teh dvornih kamaril in vlad. Ko pa je prišlo tisto najhujše, ko se je zgodil vrhunec vseh zločinov, ki so jih oblastniki s kraljem na čelu počenjali med leti 1918 in 1941, ko je tako imenovana sedemindvajsetmarčevska vlada s kraljem na čelu tako strahopetno pobegnila v inozemstvo, tedaj se mi je zabliskalo pred očmi in jaz, stari srbski vojak, sem spoznal, kje je moje mesto. Moje mesto je bilo med vami, tovariši, med partizani, ki so se borili proti okupatorju. Ko pa je izdajalski kralj po svojem tako imenovanem ministru Draži Mihailoviču in po njegovih klavcih začel podpirati okupatorja in podpirati bratomorno vojno, tedaj sem, tovariši, s prezirom odtrgal Karadjordjevo zvezdo s svojih borčevskih prsi. Na tem velikem in veličastnem zboru v imenu izmučene in domoljubne Srbije javno, pred celim svetom obtožujem četnike in klavce Draže Mihailoviča, jugoslovansko vlado v emigraciji in kralja Petra kot izvor vseh muk in trpljenja, ki jih preživlja srbsko ljudstvo. Obtožujem jih v imenu milijonov Srbov, ki niso nikoli bili za sodelovanje z okupatorjem in sovražnikom, ki so se vedno borili za čast in svobodo zlato in nikoli niso klonili pred sovražnikom, pa če je bil videti še tako močan in krepak. Prepričan sem v našo skorajšnjo zmago, v zmago pravične stvari in v zmago naše boljše ureditve, večje pravice in boljšega življenja vseh narodov. Živeli! (*Aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš dr. Milivoj Jambrišak, svetnik iz Hrvatske. (*Aplavz.*)

DR. MILIVOJ JAMBRIŠAK (Hrvatska): Tovariši in tovarišice, mislim, da ste tudi vi, tako kot jaz, prišli do globokega prepričanja, da se danes dogajajo v tej stavbi nepozabni zgodovinski dogodki, morda največji od nastanka naših narodov, dogodki, ki temeljijo v uspešnem boju naše narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov. In ti dogodki potekajo v trenutku, ki je za nas izredno važen, ko se naša bratska ruska vojska bliža mejam fašističnih barbarov. (*Vzkliki: »Živela Rdeča armada!«*) Po referatu našega tovariša Tita sem prepričan, da je našemu ljudstvu prvič dana pravilna formulacija njegove državne ureditve za njegov napredek in srečnejše življenje. (*Aplavz.*) Mi, tovariši, moramo poudariti, da je Komunistična partija Jugoslavije organizirala odpor v vseh krajih naše domovine in da so v tem odporu in v narodnoosvobodilnem boju padli mnogi pogumni komunisti. (*Vzkliki: »Slava jim!«*) Komunistična partija je organizirala odpor in začela ljudski boj v času, ko je kazalo, da ni mogoče uspeti, ko sta Nedić in Pavelić ob podpori Nemcev in Italijanov, katerim se je pridružil pozneje tudi Draža Mihailović poskušala uničiti boj naše narodnoosvobodilne vojske. Kazalo je, da ni mogoče ustanoviti močne velike države, temveč le neke majhne državice, ki ne bi bile sposobne niti živeti, kaj šele, da bi se branile. Toda po zaslugi naše komunistične partije, ki je v našem ljudstvu dvignila armado za obrambo, se uresničuje velika ideja, ki danes premika ves svet. In mi, nekomunisti, hočemo s tega mesta izraziti tej partiji in tej veliki ideji hvaležnost in ji tako dati priznanje, da se v tem trenutku spomnimo morda največjega živečega človeka Josifa Visarionoviča Stalina! (*Buren aplavz*)

.....

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš France Lubej, svetnik iz Slovenije. (*Aplavz.*)

FRANCE LUBEJ (Slovenija): Tovariši, z referatom tovariša Tita se v celoti strinjam in se sklicujem na ugotovitev iz referata, da je narodnoosvobodilni boj v dveh in pol letih združil vse narode Jugoslavije.

Rad bi omenil, kar ste že slišali iz besed tovariša Vidmarja in Kidriča, da je že devet dni po zlomu Jugoslavije nastala Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Morda se je kdo od vas začudil, da je nastala prav v Sloveniji, v kateri je bilo, kakor se je govorilo več kot dvajset let, veliko nasprotje med klerikalci in liberalci. Prav tako ste slišali tudi, da je bila s pomočjo slovenskega naroda omogočena mračna spletk med hrvaškim in srbskim narodom.

Rad govorim kot Slovenec, kot sokol in kot nacionalist. Kot sokol — kot član vodstva slovenskega sokola, sem se trideset let trudil, da bi na podlagi Tyrševih smernic o vzgoji naroda dosegel uspehe, toda v tem času so režimi preprečevali delo pravih domoljubov. Tistega domoljuba, ki je bil slab, so odpeljali med lopove, tistega, ki je bil močen, pa v zapor. S tem hočem povedati, zakaj je bilo mogoče, da se je slovenski narod po aprilskem zlomu Jugoslavije tako hitro znašel, združil in osnoval osvobo-

dilno fronto in zakaj doslej takšna politika sploh ni bila mogoča, zakaj prej ni mogel dati dokazov o tolikšni politični zrelosti. Res, da so jedro osvobodilne fronte predstavljali komunistična partija, sokolska organizacija in krščanski socialisti. Vendarle so obstajali tudi v Jugoslaviji, toda v Jugoslaviji je bilo življenje takšno, kakršno smo poznali. Po zlomu Jugoslavije so nastale nove razmere. Povedal bi rad, da so bili po zlomu Jugoslavije tisti dejavniki, ki so bili prej v Jugoslaviji preganjani, najboljši patrioti, se pravi ljudje, katerim prej niso hoteli priznati patriotizma, le-ti 'so ga zdaj v dejanjih dokazovali. In po zaslugi tega dejstva v slovenskem ljudstvu smo lahko zbrali slovenski narod in vsakemu pravemu nacionalistu priznali pravico, da sodeluje v fronti, bili smo torej sposobni, da se zberemo in da nas takšne, v teh težkih dneh boja naših narodov za obstoj vodi in uči Komunistična partija Slovenije kot edina sposobna. Tako je bila ustanovljena osvobodilna fronta in tako je lahko slovenski narod zdržal boj do zadnjih dni. To ji je uspelo, kakor sem dejal, ker je komunistična partija njeno jedro. To je poročstvo, da bomo utrdili enotnost slovenskega naroda (*aplavz*) in do konca zdržali v boju. Kvazinacionalizem je odpovedal na vsej črti. Okupacija naše dežele s strani fašizma je bila najtežja preizkušnja za vse nacionaliste, ta dveletni boj pa je bil naš novi Vidov dan, v katerem se je, kar zadeva patriotizem, izkazalo »kdo je vera in kdo nevera«.

V tem boju so kvazinacionalisti pobegnili v London ali v vrste izdajalcev, v belo gardo, medtem ko so dotlej preganjani komunisti ostali, in z drugimi zvestimi sinovi ljudstva zgradili nov tip patriotizma, ki ga sedaj predstavlja boj partizanstva in boj naših narodov Jugoslavije. (*Aplavz.*) Naša narodnoosvobodilna vojska ruši vse oblasti, ki so predstavljale kvazinacionalizem, oblasti izdajstva, nedičevstva, londonske vlade.

Zasluga komunistične partije je, da je slovenski narod našel pravo vodstvo. Komunistična partija Slovenije je dala temu gibanju — narodnoosvobodilnemu boju — svoje največje, najboljše in najbolj požrtvovalne sinove, dala je svoje bogato izkustvo. In danes vidimo, da niso imeli prav tisti, ki so govorili, da se slovenski narod ne bo mogel združiti v osvobodilni fronti, katere jedro je komunistična partija. Vsi ti so v dveh in pol letih dela osvobodilne fronte in njenih uspehov videli, da je osvobodilna fronta tako močna, ker je njeno jedro komunistična partija, zdaj je vsem jasno, da ljudstvo podpira osvobodilno fronto. Slovenski narod ve, da je prek komunistične partije povezan z gibanjem boja za osvoboditev vseh narodov Jugoslavije, katerega vodi tovariš Tito (*aplavz*) in ve, da je z narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije, s protifašističnim svetom povezan tudi s svojimi bratskimi slovanskimi narodi ZSSR s tovarišem Stalinom na čelu. (*Aplavz.*) Kajti slovenski narod ve, da so v tem boju združeni vsi narodi Jugoslavije in ve, da je naš boj tesno povezan z bojem Rdeče armade. (*Aplavz.*) Slovenski narod je predan tovarišu Titu in se želi najpristneje povezati z bratskim ruskim narodom. (*Aplavz.*)

Naj živi tovariš Tito! (*Buren aplavz.*)

Živel AVNOJ! (*Buren aplavz.*)

PREDSEDUJOČI: Besedo dajem predstavniku bratske Dalmacije, svetniku Vice Buljanu iz Sinja. (*Aplavz.*)

VICE BULJAN (Dalmacija) : Tovariši in tovarišice delegati, dragi in mili naš tovariš Tito! V imenu borbenega ljudstva Dalmacije, borcev Dalmacije in delegatov, vam sporočam tople pozdrave z željo, da bi bilo naše delo plodno in pozdravljam to naše drugo zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije s pozdravom: Smrt fašizmu — svobodo narodu! (*Buren aplavz.*)

Revolucionarni duh in ljubezen delavskega razreda in ljudstva Dalmacije za svojo neodvisnost še pred to svetovno vojno je splošno znana.

Stavke, demonstracije, boj proti vsem protiljudskim tipom v podobi kralja in Mačka in njim podrejenih četnikov in ustašev ni mogel nikoli omajati naše ljubezni in zaupanja v vodstvo komunistične partije naše dežele, v vas, naš mili in dragi tovariš Tito, v Rdečo armado in Stalina, temveč prav nasprotno. To zaupanje je raslo iz dneva v dan, kar se je najbolje pokazalo že leta 1941 v borbenih odredih od prvega dne vstaje v Splitu, Sinju, Solinu, Šibeniku in drugih krajih Dalmacije, ki se danes lahko pohvali z več kot 50.000 borci, moškimi in ženskami, v vseh borbenih enotah naše drage, zaslužnjene a nikoli pokorjene Jugoslavije. Štab dalmatinskih enot prej IV. operativna cona in sedaj štab VIII. korpusa je oboroženo bratstvo in enotnost ne samo Dalmatincev, temveč tudi vseh borcev Jugoslavije, ki se v njem borijo, ker so se iz njegovega sestava skozi vse ofenzive od začetka do danes napolnjevale tudi druge enote, kakor na primer naša slavna I. in II. proletarska divizija in druge. Za VIII. korpus pravi ljudstvo, da je majhen del armade, katerega imenuje »jugoslovanska Titova armada.«

Bratstvo in enotnost Hrvatov in Srbov v hrvatski Dalmaciji je bilo tako v začetku vdora Hitlerjevih tolpe v našo deželo kakor tudi danes za sovražnika in njegove pomočnike, ustaše in četnike takoj očitna nevarnost, saj so spoznali tudi neposredno borbeno zvezo ne samo med mesti in vasmi cele Dalmacije, temveč predvsem tudi najtesnejši stik s Srbi in Muslimani Like, Bosne in Hercegovine.

Kako je ljudstvo vse Dalmacije resno dojelo to borbo, ki jo vodi naša slavna komunistična partija najbolj zgovorno pričajo ne samo vojne enote, ki so nastale v začetku osvobodilne vojne pa do danes, temveč tudi nastajanje ljudskih odborov oblasti v vaseh in mestih, ki so s svojim delom dokazali in dokazujejo, kaj hočejo, da nočejo vrnitve na staro ter vztrajno, ne glede na množično ubijanje in požiganje okupatorjev, pomagajo svoji vojski, ji dajejo svoje sinove in hčere, skrbijo za ranjence, hiše, hrano, konje, obleko in obutev, za sanitetni material in razkrinkavajo vsakega okupatorjevega pomočnika, ne glede na to, če je ustaš, četnik ali kdorkoli drug.

Dragi tovariš Tito! Tovariši, poleg naših borcev tudi naše ljudstvo prek svojih narodnoosvobodilnih odborov sporoča, da bo orožje, ki ga ima v rokah, vihtelo nad sovražnikom do končne zmage, da ga bodo plenili sovražniku tako poslej kakor doslej, in da bo malo mož in žena, sposobnih za boj, ostalo doma, da bomo na koncu vojne tudi mi Dalmatinci, kakor drugi narodi Jugoslavije lahko ponosni dvignili svojo glavo, kakor bi lahko tudi naši zavezniki ponosno dvignili glavo, če bi držali svojo besedo in začeli drugo fronto, ki jo ljudstvo vztrajno zahteva.

Dalmatinci se ne bi nikoli tako junaško borili, kakor tudi drugi narodi Jugoslavije ne, če ne bi po pravici tako zaupali v svojo komunistič-

no partijo, če ne bi bili tako prepričani, da bodo uničili krvnika Pavelića in Mačka, ko ne bi bili prepričani v uresničitev svojih namenov ne le v vojni temveč tudi po njej, se pravi, da bo vsa oblast za vse večne čase v rokah delovnega ljudstva, tako kakor bomo mi tukaj na tem zgodovinskem zasedanju vsi skupaj sklenili. (*Buren aplavz.*) Ker vem, kolikšno je zaupanje Dalmatincev v naše vodstvo, v vas tovariš Tito, lahko mirno rečem, da z glasovanjem za sklepe, ki jih bomo tu sprejeli, izražam mišljenje vsega ljudstva Dalmacije in da bom glasoval skupaj z vsemi vami za dobro vseh nas. (*Aplavz.*)

Naj živi oboroženo bratstvo in enotnost narodov Jugoslavije. (*Živeo!*)

Naj živi naša draga republika Jugoslavija! (*Živeo!*)

Naj živi naš ljubljeni tovariš Tito! (*Buren aplavz.*)

Smrt fašizmu! (*Vzkliki: »Svobodo narodu!«*)

PRESEDUJOČI: Dajem besedo tovarišu Ročku Čolakoviću, publicistu in svetniku iz Bijeljine. (*Buren aplavz.*)

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ (Bosna in Hercegovina): Tovariši, danes kronamo napore naših narodov, naše slavne vojske v težkem boju katerega etape je tovariš Tito v svojem referatu jasno osvetlil. Če kdo, tedaj Bosna in Hercegovina z globoko radostjo pozdravlja besede, ki poudarjajo ne samo naše napore in velike uspehe, temveč tudi pred vsemi narodi naše skupne domovine in tudi Bosne in Hercegovine odpirajo svetle perspektive. Ozemlje, na katerem zaseda protifašistični svet je bil pred dvema letoma in pol arena najbolj ostrih bojev, bilo je ozemlje, na katerem je surovi okupator razplamteval šovinistično sovražnost, izzival bratomorno klanje v naši deželi. Danes lahko ljudstvo Bosne in Hercegovine, priče in žrtve tega klanja prepričano reče: ne bo več arena bratomornega boja. Ljudstvo Bosne in Hercegovine lahko z zaupanjem gleda v prihodnost, saj ve, da v boju proti fašističnim okupatorjem hkrati pokopava tudi svojo težko preteklost, ve, da dokončno odhaja tisto, kar je ljudstvo Bosne in Hercegovine ločevalo in omogočalo tujcu, da je ropal njeno bogastvo, medtem ko je ljudstvo te bogate dežele tavallo v bedi in neznanju.

Vse kar je svobodomiselnega in patriotskega v Bosni in Hercegovini je ti dve leti in pol bilo boj za življenje in smrt ne samo proti tujim osvajalcem, temveč tudi proti njihovim plačancem ustašem, ki so v tej deželi počeli toliko zla in takšne zločine, kakršnih ne pomni, čeprav je bila njena zgodovina težka in strašna. Kmalu za ustaši so se kot pomočniki okupatorja pojavili tudi četniški izdajalci Draže Mihailovića, ki so prelili mnogo nedolžne krvi. Ljudstvo Bosne in Hercegovine je drago plačalo to izdajo. Toda danes je ponosno, da se je zoperstavilo tudi podlim fašističnim tolпам in njihovim ustaško-četniškimi pomočnikom, da je preprečilo njihove zlobne načrte, da ga uniči v krvavi klavnici bratomornega boja. Zoper vse je zmagala ideja bratstva in enotnosti, ki so jo visoko dvignili naši najboljši ljudje in okoli nje zbrali veliko večino ljudstva Bosne in Hercegovine. Za zločine storjene v tej deželi poleg okupatorja obtožujemo tudi tako imenovano vladjo v emigraciji. Predstavniki Bosne in Hercegovine na tem zasedanju v imenu vsega ljudstva obtožujemo klike, ki je prek svojega eksponenta Draže Mihailovića organizirala bratomorno vojno. Za čet-

niške zločine ne obtožujemo samo Dražo in njegove vojvode, temveč tudi kliko v Kairu s Petrom II. na čelu. S tega mesta jih ljudstvo Bosne in Hercegovine obtožuje in jim ukazuje: nikoli več v našo domovino, razen na zatožno klop! (Vzkliki: »Tako je!« — *Aplavz.*)

Bosna in Hercegovina bo pozdravila referat tovariša Tita z veseljem in navdušenjem. Narodi Bosne in Hercegovine so v skupnem boju z drugimi narodi Jugoslavije izbojevali Bosni in Hercegovini svobodo in enakopravnost. Bosna ne bo več nikomur dekla, kakor je bila skozi stoletja (*aplavz*), njeni otroci ne bodo sužnji nikogar. Njeni otroci, svobodni in pobrateni, bodo gradili svojo resnično srečnejšo prihodnost v svobodni, demokratični federativni Jugoslaviji. Zato bo referat tovariša Tita za vse ljudi Bosne in Hercegovine poziv, da še bolj napnejo svoje sile, da podeseterijo svoje napore, da bi našo deželo od Trsta do Djevdjelije čimprej počistili fašističnih kač, da bi čimprej uničili njihove pomočnike, ustaške in četniške hlapce.

Naj živi naša narodnoosvobodilna vojska! (Vzkliki: »Živela!«) (*Aplavz*)

Naj živi naš vrhovni komandant in vodja naših narodov tovariš Tito! (Vzkliki: »Živel!« — *Buren aplavz.*)

Naj živi borbena enotnost vseh narodov Jugoslavije! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo dajem dr. Metodu Mikužu, duhovniku in svetniku iz Slovenije. (*Aplavz.*)

DR. METOD MIKUŽ (Slovenija):

.....
.....
(*Opisal je boj slovenskega naroda za svobodo, boj proti nemškemu okupatorju in domačim izdajalcem.*)

... Med temi izdajalci so bili tudi duhovniki. Toda slovenski katoličani se niso pustili zavesti, pristopili so k osvobodilni fronti, da bi se borili za svobodo.

Slovenski katoličani so sprejeli ta boj, čeprav je Vatikan povezan s fašizmom. Slovenski katoličani so nacionalisti, predvsem so domoljubi in ne morejo prenašati suženjstva pod Italijani in Nemci, tudi v vsej svoji zgodovini so bili boj proti italijanskim in nemškim imperialstom.

Ves slovenski narod je za svojo svobodno deželo, za življenje v skupnosti s Srbi, Hrvati, Bosanci, Makedonci in Črnogorci, za novo in boljšo federativno Jugoslavijo, v kateri bo vsem narodom zajamčena enakopravnost in nacionalna individualnost, vse demokratične pravice in svoboščine za neoviran razvoj in vsestranski napredek. (*Aplavz.*)

.....
.....
In tovariš Tito, če boš nekoč prišel v Slovenijo — in slovensko ljudstvo te čaka — te bomo dočakali s cvetjem, ljudstvo te bo nosilo na rokah, saj se zaveda, kaj si storil za naš slovenski narod, ki je bil obsojen na smrt. (*Aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Radonja Golubović, advokat in svetnik iz Črne gore. (*Aplavz.*)

RADONJA GOLUBOVIĆ (Črna gora):

.....

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Sreten Žujović (*buren aplavz*), član vrhovnega štaba in odposlanec iz Srbije. (*Aplavz.*)

SRETEN ŽUJOVIĆ-CRNI (Srbija): Tovariši in tovarišice, najprej želim izjaviti, da se strinjam in v celoti sprejemam referat tovariša Tita in vsa iztališča, ki so izražena v njem.

Zdi se mi potrebno poudariti, da pomeni referat tovariša Tita po vsebini obravnavanih vprašanj, po mobilizacijskem značaju, po sintezi vseh naših teženj, zgodovinski datum v nadaljnjem poteku dogodkov, v prihodnjem poteku našega boja in v prihodnji usodi naših narodov. (*Aplavz.*)

Tovariši, ta svet, to drugo zasedanje AVNOJ predstavlja trenutek, ko se resnično odloča usoda naših narodov in naše skupne domovine Jugoslavije. Z močjo naše vojske, z močjo naših narodov, predvsem pa z močjo svojega uma nas je tovariš Tito nocoj pripeljal do trenutka, ko lahko popolnoma prepričani pogledamo v prihodnost in jasno vidimo usodo naših narodov. (*Aplavz.*)

Nimam kaj govoriti o temeljni postavki in cilju našega boja. To je že tako in toliko znano ne samo nam, temveč tudi onim izza meje, vsem našim prijateljem in sovražnikom. Mislim, da ni potrebno govoriti o enakopravnosti, o slogi, o skupnosti in medsebojni ljubezni naših narodov. Vznemirljivi trenutki boja, ki so se odigrali in razni drugi dogodki so takšni, da ne samo slutim, temveč čutim in sem trdno prepričan, da je to najzanesljivejša pot razvoja naših narodov. (*Vzkliki: »Tako je!«*) Ali je sploh mogoče primerjati dan našega današnjega sestanka, ali ga je sploh mogoče primerjati, z razpoloženjem peščice birokratov in izdajalcev, ki sedijo v Kairu!

V referatu tovariša Tita, tovariši, ne samo slutim, temveč vidim veličastno zgradbo naše prihodnje domovine. Vidim pot, po kateri bomo do nje prišli. Ta pot je jasna, to je pot časti, slediti moramo besedam in iti pod vodstvom našega dragega tovariša Tita. Prišel je čas, ko je odstranil še zadnjo oviro, ki je bila na naši poti. Razne izdajalske vlade in razne klike so v dveh letih in pol našega težkega narodnoosvobodilnega boja poskušale preprečiti naše narodnoosvobodilno gibanje in razdreti našo bratsko skupnost. Naše ljudstvo se je borilo in se odločno bori proti tem izdajalskim skupinam, s kraljem kot krono reakcije, okoli katerega se je zbrala vsa tista skupina, ki je proti ljudstvu in njegovemu boju za svobodo. Naše ljudstvo bo poskrbelo, da te klike ne bodo nikoli več prišle v našo novo, srečno skupnost enakopravnih narodov. (*Vzkliki: »Tako je!«*) V bivši Jugoslaviji, tovariši, so se vsi protiljudski režimi predvsem opirali na srbski narod, ki naj bi bil po njihovem mnenju orožje in sredstvo za zatiranje drugih narodov. Tovariš Avšič je dobro dejal, da so drugi narodi zaradi zločinov velikosrbske reakcije videli v srbskem narodu svojega sovražnika. Danes in v teh dveh in pol letih težkega krvavega boja srbski

narod ni prekinjal boja, kajti če bi ga, tedaj okupatorju ne bi bilo treba poleg svojih čet in Nedičevih band pripeljati še šest bolgarskih divizij in belogardističnih tolp, da bi obdržal v pokorščini srbski narod. V tem boju srbsko ljudstvo ni varčevalo svojih sil, svojih otrok in svoje krvi, temveč še naprej velja, da je srbski narod svobodoljuben narod, ki zna tudi umirati za svojo svobodo. (*Aplavz.*) Ko pa govorim o tem, da danes lahko z vsem zaupanjem gledamo v našo prihodnost moram poleg drugega reči tudi: kakor ste nekoč bili v Beogradu in ste gledali beograjsko čaršijo in velikosrbsko gospodo, tako bomo jutri, v svobodni Srbiji, Srbiji svobodne bratske federativne demokratične Jugoslavije zopet gledali to mesto in želel bi, da bi tja prišel prav tovariš Tito in da bi tam imeli tretji in dokončni sestanek AVNOJ, na katerem bomo dokončno rešili vsa vprašanja naše nove bratske skupnosti . . .

.....

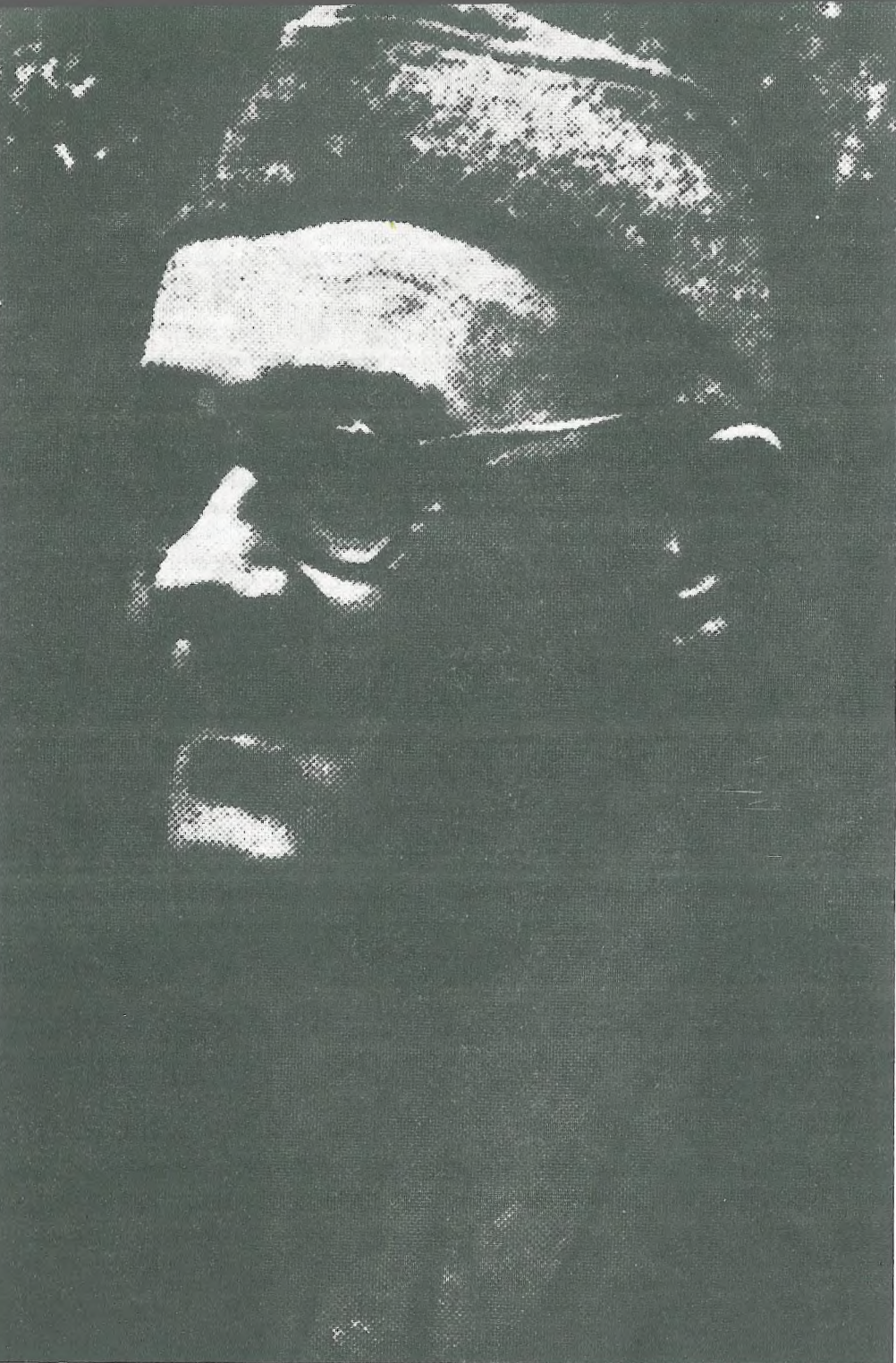
In prav monarhija je bila ta ovira, ta mrena, ki je zaslepljevala zaostale množice, predvsem kmete, da skoznje niso videli veličine bratstva, da niso videli temeljnih pogojev za bratsko skupnost naših dežel in naših narodov, da niso videli pravice vseh narodov do enakopravnosti. Ko pa je odstranjena ta mrena in so razbite vse ovire, tedaj ni ničesar več na naši poti in ob koncu našega zasedanja lahko damo naši prihodnji skupnosti obliko in vsebino. Zato je prav srbski narod posebno hvaležen tovarišu Titu. (*Aplavz.*) In ne samo, da drugi narodi zahtevajo svoje pravice, te zahteva tudi naš srbski narod, ki je tovarišu Titu dolžan zahvalo, da je na ozemlju Srbije začel svoj boj proti okupatorjem in poveljeval partizanskim odredom Srbije. (*Buren aplavz*)

.....

PREDESEDUJOČI: Besedo dajem tovarišu Josipu Jerasu, profesorju in svetniku iz Ljubljane, prostovoljcu srbske vojske v prvi svetovni vojni. (*Buren aplavz.*)

JOSIP JERAS (Slovenija): Tovariši in tovarišice delegati, v prvi svetovni vojni sem bil kot slovenski prostovoljec v srbski vojski. Nas, to je tedanje jugoslovanske napredne progresivne mladince pred prvo svetovno vojno so v odločen boj popeljali ideali, da bi razbili gnilo avstro-ogrsko monarhijo, da bi osvobodili vse južne Slované in jih združili s Srbijo v trdno svobodno demokratično državo. Po zmagi zavezniškega orožja leta 1918, h kateri so mnogo prispevali poleg srbske vojske tudi jugoslovanski vojni prostovoljci, smo videli, da so razni vojni dobičkarji, zabušanti in druge propalnice izkoristili ideale vojnih prostovoljcev in srbskih vojakov za svoje osebne, egoistične namene — borce pa so potisnili ob stran.

Vsi mi vojaki in vojni prostovoljci smo bili prevarani v idealih, za katere smo se borili. Narodnoosvobodilna vojska jugoslovanskih narodov se danes bije za popolno zmago resnične svobode in za dokončno zmago prostovoljcev iz prve svetovne vojne. Tega se mi slovenski vojni prostovoljci iz prve svetovne vojne povsem zavedamo in čisto pravilno

razumemo sedanji čas, s tem pa tudi našo domovinsko dolžnost. Kot predsednik slovenskih vojnih prostovoljcev in kot njihov predstavnik na tem zborovanju lahko na tem veličastnem zasedanju z zadovoljstvom povem, da je 95 % prostovoljcev vključenih v Osvobodilno fronto slovenskega naroda. (*Aplavz.*)

Ko to izjavljam, štejem za svojo dolžnost, da s tega mesta v imenu slovenskih prostovoljcev iz prve svetovne vojne, ki smo prostovoljci tudi v tej osvobodilni vojni, počastim spomin vseh tovarišev, ki so doslej žrtvovali življenja za našo osvoboditev v sedanji osvobodilni vojni. (*Vzkliki: »Slava jim!«*) Vsi ti dragi tovariši in druge žrtve iz vse Jugoslavije so in bodo svetel zgled in hkrati spodbuda v našem nadaljnjem boju za svobodo.

Leta 1918, ko je bratska Rusija z zmagovito revolucijo vkorakala v novo lepše življenje, tedaj smo mi Slovenci, Hrvati in Srbi težili k združitvi, k enotnosti. Sedanja osvobodilna vojna združuje vse jugoslovanske narode v močno skupnost in vsi prelivamo kri za resnično svobodo, za svobodo vseh narodov Jugoslavije. Zato nam je porok naša junaška narodno-osvobodilna vojska, ki jo prav tako sestavljajo sami prostovoljci in ki jo vodi naš dragi komandant tovariš Tito, v katerega vsi popolnoma zaupamo. (*Buren aplavz.*)

Tovariško pozdravljam to veličastno zasedanje AVNOJ, pozdravljam junaško Narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije z vrhovnim komandantom tovarišem Titom na čelu. (*Buren aplavz.*)

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Hadžimehmed Mujkić, učitelj ve-
rouka in svetnik iz Kotor Varoša. (*Aplavz.*)

HADŽIMEHMED MUJKIĆ (B o s n a):

Jaz kot Musliman najostreje obsojam ustaške in četniške zločine, ki jih počenjajo nad našim življenjem, posebno muslimanskim. Jaz, glejte, tudi sam duhovnik, mislim, da je dolžnost vseh duhovnikov, da gredo z narodom v boj proti sovražnikom in domačim izdajalcem, kajti za naše ljudstvo je rešitev samo v slogi in bratstvu. Zato mislim, da je dolžnost nas vseh, da strnemo svoje vrste in se borimo za pravico ljudstva.

Ponosem sem na naše uspehe, na naše zmage nad Italijani in Nemci, blizu pa je tudi dan, ko bo konec vseh klavcev in ustašev, ker jih bodo naši junaški borci uničili.

Pozdravljam referat našega vodje, tovariša Tita (*aplavz*), ki je največji zaščitnik ne samo muslimanskega življa temveč tudi Srbov in Hrvatov pred četniškimi in ustaškimi klikami in pred italijanskim in nemškim okupatorjem. (*Aplavz.*)

Živel AVNOJ! (*Vzkliki: »Živel!« — Aplavz*)

PRESEDUJOČI: Besedo dajem tovarišu Edvardu Kocbeku, profesorju in svetniku iz Slovenije.

EDVARD KOČBEK (Slovenija): Želel bi izraziti samo eno misel, tovariši, ki se ponuja, če pogledamo globlje v referat tovariša Tita. Ko se navdušujemo nad njegovimi besedami, se klanjamo simbolu nove Jugoslavije. Ta simbol moramo do kraja dojeti. Ko mi v tej zgodovinski noči s prizadevnostjo svojega političnega razuma polagamo temelje novi državni skupnosti južnih Slovanov, se drugi naši tovariši po vsej domovini bipejo za svobodo naroda in za njegovo boljšo prihodnost. Skladnost teh skupnih prizadevanj je pomembna za naš osvobodilni boj. Velicina tega trenutka je v tem, da lahko jugoslovanski narodi že v času krvavega boja odločajo o prvih oblikah svoje politične usode. Toda tovariši in tovarišice, ne le da lahko dojamemo velikanske napore za svobodo in socialno pravičnost hkrati, temveč jih lahko tudi označimo kot izredno kristalizacijo določene mesta v našem življenjskem prostoru. To določeno mesto predstavlja kompletna osebnost našega tovariša Tita, čudovitega borca in političnega ustvarjalca. Zato je tovariš Tito simbol nove Jugoslavije. (*Aplavz.*)

Ta nova Jugoslavija je zato združena kakor nikoli doslej. Enotnost naših narodov je tudi v tej noči prevladujoče razpoloženje. Vsi imamo danes v srcu to čustvo, v glavah to misel. Naši narodi so postali suvereni in enakopravni, ker so se naučili medsebojnega spoštovanja v skupnem boju. Da lahko danes tukaj govorim v imenu slovenskega naroda, nam je omogočilo dvoje dejstev: prvič, enotnost vseh južnoslovanskih narodov in, drugič, enotnost slovenskega naroda samega. Slovenski narod je prvi med južnoslovanskimi narodi vzpostavil svojo enotnost. Njegova enotnost ni v tem, da osvobodilna fronta predstavlja 18 različnih strank in skupin, temveč v tem, da je slovenski narod danes skoval svojo enotnost v boju. V času najhujših preizkušenj smo našli sami sebe in svojo neizmaličeno podobo.

Ko je naša delegacija odšla na dolgo pot, da bi se, tovariši in tovarišice, sestala z vami, je kazala nenavadno sliko. V povorki je šel za partizanom delavec, kmet, pesnik, slikar, duhovnik in drugi, kilometer za kilometrom, dan za nočjo. Tako je potovala enkratna delegacija na svetu, morda tudi v zgodovini. Z njo je potoval ves narod, vsa njegova preteklost, vse izkušnje, vsi njegovi sveti cilji, z njo je potoval njegov narodni genij, do konca prebujen. V mojih očeh se je ta naša povorka pokazala v posebni luči. Pred delegacijo je šla svetla podoba kot v Blokovi pesmi »Dvanajst«. Mi slovenski katoličani smo na tej poti imeli občutek, da gremo po pravi poti; ta občutek imamo tudi v tej zgodovinski noči.

Na temelju duhovnega zbližanja je v Sloveniji danes uresničena enotnost, ki ni koalicija strank, temveč iskreno sodelovanje živih ljudi, ki rešujejo človeštvo. V Sloveniji sodelujejo ljudje vseh slojev in nazorov, ljudje dveh morda duhovno najbolj različnih nazorov — komunisti in katoličani. Tovariši in tovarišice, težko si je zamišljati, kolikšnega pomena je dejstvo, da v slovenskem narodu, na meji med Vzhodom in Zahodom, katoličani in komunisti skupaj rešujejo in osvobajajo narod. (*Aplavz.*) V tem ne vidimo samo poročstva za trdnost in čvrstost nove državne oblike Jugoslavije, temveč tudi poročstvo za pravilno formiranje nove Evrope nasploh. Slovenski katoličani, ki sodelujemo v osvobodilni fronti vidimo vedno lepše perspektive za življenje naših narodov v prihodnosti.

Trdno verujemo v evangelij in smo srečni, da danes s komunisti rešujemo vsa politična, družbena in moralna vprašanja človeštva. Sklenili smo, da bomo hodili z njimi po tej poti do vseh pravih, resničnih rešitev, do no-

II. zasedanje AVNOJ

V prvi vrsti: dr. Pavle Gregorić, Jaka Avšič, Moša Pijade, Josip Rus, Edvard Kocbek, Josip Vidmar, vrhovni komandan! NOV in POJ Josip Broz Tito, načelnik vrhovnega štaba NOV in POJ Arsa Jovanović

ve družbe in novega človeka. Slovenski krščanski socialisti in z njimi večina ljudstva bodo postali stebri nove slovenske družbe, nosilci nove ljudske politike, ustvarjalci nove življenjske resnice. (*Aplavz.*)

V tem smislu se mi slovenski katoličani posebej klanjamo duhu nove enotne Jugoslavije, naše skupne države in domovine in simbolu te nove Jugoslavije, našemu tovarišu Titu. (*Buren aplavz.*)

PREDSEDUJOČI: Zadnji govornik v razpravi o referatu tovariša Tita bo tovariš dr. Vlado Bakarić, svetnik iz Hrvatske. (*Aplavz.*)

DR. VLADIMIR BAKARIĆ (Hrvatska): Odposlanci, mi odposlanci iz Hrvatske, ki smo bili na prvem zasedanju AVNOJ, smo zelo veselili, da na to drugo zasedanje prihajamo v drugačnem položaju. Na prvem zasedanju smo bili bolj predstavniki srbskega odporiškega gibanja na Hrvatskem kot pa predstavniki narodnoosvobodilnega gibanja Hrvatske.

Danes so se te razmere spremenile. Danes hrvatske množice v vsej Hrvatski sodelujejo v narodnoosvobodilnem gibanju. Danes lahko rečemo, da tudi hrvatski narod stopa v vrsto narodov, ki so s svojo borbo v tej vojni pridobili pravico, da sami odločajo o svoji usodi. In kot predstavnik narodnoosvobodilnega gibanja Hrvatske lahko tukaj rečem, da je hrvatski narod krenil po poti, po kateri so šli vsi narodi Jugoslavije, po poti, ki nam jo je pokazal tovariš Tito. (Aplavz.) Hrvatski narod vidi v svojem boju poročstvo za boljše in srečnejšo prihodnost. Nima nobene zveze z NDH. Napačno je, tovariši, misliti, da hrvatski narod ne mara Jugoslavije. Nasprotno, v demokratični federativni Jugoslaviji vidi svojo domovino, svojo bratsko skupnost z drugimi narodi. V Hrvatski se je tako kakor v drugih pokrajinah okrepilo narodnoosvobodilno gibanje...

.....

Naše borbene in osvobodilno gibanje s svojimi novimi organi ljudske oblasti, narodnoosvobodilnimi odbori, želi zajeti vse domoljube; pridobiti hočemo vsakega človeka, odstraniti iz njega vse, kar ga je ločevalo od njegovega brata, razvijati v njem kar je najbolj plemenitega; dvignili smo tudi žene — od žene gospodinje do žene patriotke, do žene borke; hočemo, da vsak domoljub sodeluje v graditvi novega življenja. Narodnoosvobodilni odbori, organi borbene enotnosti v Hrvatski so razvili te težnje. Novi ljudje zagotavljajo novo nadaljnje razvijanje narodnoosvobodilnega gibanja v Hrvatski. Stranka, ki je danes tukaj podala izjavo, ni tista stara Hrvatska kmečka stranka, ki je bila orodje v rokah pokvarjene gospode, ki jo je po propadu Jugoslavije uporabila za ugonabljanje hrvatskega naroda — tistih, ki so tudi bili krivi za hitri zlom Jugoslavije. Danes se ta stranka obvezuje, da v svoje vrste ne bo dovolila vstopiti nikomur, ki ni za narodnoosvobodilni boj. Danes se v Hrvatski ne presoja več o pripadnikih stranke na podlagi strankarskih razgovorov, temveč samo po tem, ali je človek patriot in koliko sodeluje v narodnoosvobodilnem boju. Ta stranka nima in ne sme imeti nič skupnega s strankami, kakršne so bile prej.

Po tej strani se ni bati, da bi se Hrvatska razvijala drugače kot druge pokrajine, hrvatski narod se bo razvijal prav tako kot drugi narodi Jugoslavije. Tako bo Hrvatska stopila v novo Jugoslavijo, ki bo s sklepi, ki jih bomo sprejeli, naprej razvijala vse pozitivne lastnosti naših narodov in branila dosežke, ki jih je naš narodnoosvobodilni boj do danes dosegel. Kot varuh teh pridobitev bo Jugoslavija postala novo žarišče zatiranih narodov v Evropi. Jugoslavija je že danes plamenica, v katero zro vsi zatirani narodi Evrope, plamenica, ki razsvetljuje s svojim osvobodilnim bojem. Jugoslavija je med zatiranimi narodi Evrope prva razvila prapor boja, svobode in narodne enakopravnosti in to pod vodstvom velikega moža naših narodov, tovariša Tita. (Aplavz.)

Dr. Vladimir Bakarić

PRESEDUJOČI: Tovariši in tovarišice, s tem je izčrpana lista govornikov v razpravi o referatu našega vrhovnega komandanta tovariša Josipa Broza Tita in ker ni več prijavljenih govornikov, zaključujem to razpravo ter kot predsedujoči ugotavljam, da so vsi govorniki soglasno pozdravili referat tovariša Tita, enodušno so ga pozdravili zato, ker je v njem izraženo splošno razpoloženje vseh narodov Jugoslavije ne glede na nacionalno, versko in strankarsko pripadnost. Glede na vaš aplavz in glede na izjave govornikov lahko samo ugotovim, da je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije soglasno sprejel referat tovariša Tita. *(Buren aplavz. — Vsi svetniki in vsi prisotni na galeriji vstanejo in zopet prirejajo burne in spontane ovacije vrhovnemu komandantu NOV in POJ Josipu Brozu Titu.)*

Prehajamo k četrti točki delovnega dela te naše seje: Predlog deklaracije in sprejemanje odlokov AVNOJ.

Tovariši in tovarišice, v posebno čast in zadovoljstvo mi je, da lahko na tem zgodovinskem zboru vseh narodov Jugoslavije predlagam sprejem deklaracije, s katero bomo najprej proglasili AVNOJ za najvišje zakonodajno in izvršilno ljudsko predstavniško telo Jugoslavije, potem pa sprejeli še vrsto drugih odlokov. Dovolite, da vam preberem predlog deklaracije *(bere)*:

PREDLOG DEKLARACIJE
DRUGEGA ZASEDANJA PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE,
KI JE BILO 29. NOVEMBRA 1943 V JAJCU

V dveh letih in pol nepretrgane narodnoosvobodilne borbe proti okupatorju in njegovim pomagačem so dosegli narodi Jugoslavije obsežne in odločilne uspehe tako v notranjepolitičnem kakor v zunanjepolitičnem pogledu. Po vsakem sovražnikovem poskusu, da bi razbil našo narodnoosvobodilno vojsko, se je naša vojaška sila povečevala, naznotraj utrjevala in vojaško strokovno izpopolnjevala. Kolikor bolj se je trudil sovražnik, da bi zadušil osvobodilno gibanje naših narodov, toliko trdneje so se narodne množice združevale v tem gibanju okrog vrhovnega štaba in proslavljenega narodnega voditelja tovariša Tita, okrog Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in okrog nacionalnih političnih zastopnikov posameznih narodov Jugoslavije. Naše osvobojeno ozemlje se je stalno večalo, naše materialne rezerve so rasle in izviri preskrbe naše narodne osvobodilne vojske in prebivalstva so se povečevali.

Vzporedno s tem so se razvijali organi narodne oblasti ter razni gospodarski in upravni organi v službi te oblasti.

Priznanje obsežnih uspehov naše narodnoosvobodilne borbe v zamejstvu po eni strani in popolna razgalitev izdajalske vloge ubežne jugoslovanske »vlade« po drugi strani so postavili pred vodilne organe našega narodnoosvobodilnega gibanja povsem nove naloge. Nastala je potreba, da se vsi ti uspehi sistematično utrdijo in izkoristijo za nadaljnjo uspešno izvedbo naše narodnoosvobodilne borbe.

UGOTAVLJA

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije na svojem drugem zasedanju dne 29. novembra 1943

I.

1. Dve leti in pol naše narodnoosvobodilne borbe sta vsemu svetu dokazali, da so narodne množice Jugoslavije krenile odločno in trdno na pot oboroženega odpora proti okupatorju, na pot, ki jo je pokazala našim narodom Komunistična partija Jugoslavije in po kateri so šle skupaj z njo vse res rodoljubne moči in politične skupine naših narodov. Ogromna večina narodnih množic Jugoslavije se je uvrstila v vrste narodnoosvobodilnega gibanja in dejavno podprla svojo narodnoosvobodilno vojsko. Skupaj s temi množicami so bili dejavno navzoči v narodnoosvobodilnem gibanju tudi vsi rodoljubni pošteni funkcionarji iz vseh političnih strank, skupin in domoljubnih organizacij. Vse to velja v enaki meri za vse narode Jugoslavije. S svojo dejavnostjo v narodnoosvobodilnem gibanju so narodne množice Jugoslavije odkrito in glasno izrazile svoj protest proti izdajalcem, nazadnjakom in špekulantom doma in za mejo, ki so se s prevaro in nasiljem držali na oblasti v stari Jugoslaviji in sedaj vnovič poskušajo, da bi se dokopali do oblasti — opiraje se na najbolj nazadnjaške kroge — s pomočjo izdajstva, prevare in špekulacije. Toda vsi ti poskusi ne morejo skriti okolnosti, da je bilo med narodnoosvobodilno borbo ustvarjeno povsem novo razmerje političnih moči v naši državi in da mora to razmerje moči najti izraza tudi v njeni upravi in državnem vodstvu.

2. Eden najvažnejših virov moči naše narodnoosvobodilne borbe je okolnost, da sta enotno narodnoosvobodilno gibanje narodov Jugoslavije in njegova narodnoosvobodilna vojska zrasla iz osvobodilnih gibanj vseh naših narodov. Za borbo proti okupatorjem niso bili potrebni narodom Jugoslavije nikakršni predhodni sporazumi o enakopravnosti itd. Zgrabili so za orožje, začeli osvobajati svojo zemljo in si s tem ne samo pridobili, temveč tudi zagotovili pravico na samoodločbo, vstevši pravico na odcepitev ali združitev z drugimi narodi. Vse moči, ki sodelujejo v narodnoosvobodilnem gibanju, priznavajo našim narodom vse te pravice že od prvega dne. Prav zaradi tega so se narodi Jugoslavije še tesneje povezali v skupni borbi. V dveh letih in pol herojske borbe proti okupatorjem in njihovim pomagačem so bili v narodnih množicah Jugoslavije skrhani ostanki velikosrbske hegemonistične politike, razbiti poskusi, da razdvojita naše narode vzajemno sovraštvo in nesloga, sočasno pa so bili premagani tudi ostanki nazadnjaškega separatizma. Tako so bili postavljeni ne samo materialni in politični, temveč tudi vsi moralni pogoji za ustvaritev bodoče bratovske, demokratične, federativne skupnosti naših narodov, nove Jugoslavije, zgrajene na enakopravnosti njenih narodov. Danes, ko stojijo narodi Jugoslavije pred izgonom okupatorjev iz njih zemlje, zahtevajo oni prav zategadelj upravičeno, da se vzpostavi takšno vodstvo, ki bo že po

svojem sestavu in po svojem programu poroštvo, da bo vsem narodom Jugoslavije tudi zares zagotovljena enakopravnost v federativni Jugoslaviji.

3. Uspehi naše narodnoosvobodilne borbe so ponesli po vsem svetu slavo naših narodov, razbili so goljufive predstave, ki so jih posejali sovražniki naših narodov, in močno utrdili mednarodne politične postojanke Jugoslavije in njenih narodov. Vse sile protihitlerjevskega bloka so danes že priznale velik delež naših narodov v splošni borbi proti fašističnim osvajalcem. Toda to še ni dovolj. Narodi Jugoslavije zahtevajo upravičeno od zaveznikov in vseh svojih prijateljev, da ne priznajo samo njihove borbe proti okupatorju, temveč tudi njihovo svobodno demokratično voljo. Narodi Jugoslavije zahtevajo upravičeno, da preneha podpora, ki se v zamejstvu še vedno več ali manj daje izdajalski ubežni jugoslovanski »vladi« in kliku okrog nje. Sočasno pa zahtevajo narodi Jugoslavije upravičeno, da prizna in spoštuje zamejstvo organe narodne oblasti, ki so vzniknili iz dosedanje borbe.

4. Medtem ko so narodi Jugoslavije dve leti in pol pojili zemljo svoje domovine s svojo krvjo, da bi jo osvobodili osvojenih osvajalcev, je nazadnjaška ubežna klika v zamejstvu, ki se imenuje »jugoslovanska vlada«, storila vse, kar je premogla, da bi iztrgala orožje iz rok naših narodov. Z lažmi in obrekovanji je goljufala zamejstvo, poskušala skriti pravo voljo narodov Jugoslavije, poskušala preprečiti vsakršno pomoč svobodoljubnih narodov našim narodom. Z lažmi in obrekovanji je poskušala odvrniti naše narode s poti borbene edinosti, bratovskega sodelovanja in sloge, s poti graditve nove, bratovske njih skupnosti. S pomočjo svojih agentov, predvsem Draže Mihailovića, je ta vlada sistematično organizirala bratomorno vojno v vseh deželah Jugoslavije, sočasno pa je obrekljivo zvrčala odgovornost za to na narodnoosvobodilno gibanje. Ona je v celoti odgovorna za klanja in zločine, ki so jih izvrševale in jih še izvršujejo četniške bande, ki se uradno imenujejo »Jugoslovenska vojska v domovini«. Sočasno se je trudila, da zaneti sovraštvo med narodi Jugoslavije, da jih nahujka na medsebojna klanja. V tem izdajalskem opravku se je tako imenovana vojska te »vlade« — Mihailovićeve četniki — zvezala na življenje in smrt z okupatorji in postala v borbi proti našim narodom najmočnejša opora fašističnih osvajalcev. Ta vlada je bila v procesu stalnega razpadanja. V njeni sedanji sestavi so ostali najbolj zagrizeni velikosrbski elementi z Dražo Mihailovićem in Petrom Živkovićem na čelu, čeprav ta formalno ni član vlade. To je vlada odkrite bratomorne vojne in šovinističnega terorja, vlada službovanja fašističnim okupatorjem, izrazito protidemokratična vlada, ki dela zavestno na razbijanju in razkosavanju Jugoslavije. Zavoljo tega zahtevajo narodi Jugoslavije upravičeno, da se takšni »jugoslovanski vladi« v zamejstvu tudi formalno vzame pravica, da bi jih še predstavljala.

5. Sporedno z vlado je za izdajalsko politiko, naperjeno proti osnovnim koristim narodov Jugoslavije, odgovorna tudi nazadnjaška protinarodna monarhistična klika. V imenu kralja Petra in monarhije so velikosrbske in druge nazadnjaške klike pripravile in izvrševale najbolj podle zločine proti lastnim narodom. Kralj Peter je dve leti in pol zastavljal vso svojo

avtoriteto, da bi podprl izdajalsko, zločinsko delovanje izdajalcev. Zgodil se je edinstven primer izdajstva v zgodovini: kralj je vrhovni poveljnik izdajalskih četniških band Draže Mihailovića, ki so sestavni del okupatorske vojske, s katero se naši narodi bijejo na življenje in smrt. Potem ko so propadli vsi protinarodni poprijemi nazadnjaških izdajalskih elementov, sta kralj in monarhija ostala zadnje zavetje, središče vseh protinarodnih klik. Pod praporom kralja in monarhije se izvršujejo najbolj gnusna izdajstva in najbolj strahotni zločini nad našimi narodi. Potemtakem je potrebno, in to zahtevajo narodi Jugoslavije, da se tudi z ozirom na kralja in monarhijo določijo mere, katere ustrezajo njihovem razmerju do narodnoosvobodilne borbe.

II.

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije izraža v imenu vseh narodov Jugoslavije, ki jih predstavlja kot njihov vrhovni zakonodajni predstavniški zbor, topla čustva prijateljstva, ki jih narodi Jugoslavije gojijo do narodov Zveze sovjetskih socialističnih republik, Velike Britanije in Združenih držav Amerike, kakor tudi čustvo občudovanja in priznanja za herojsko borbo in slavne zmage Rdeče armade na vzhodni fronti ter zavezniških kopnih, pomorskih in zračnih sil nad fašističnimi osvajalci.

Narodi Jugoslavije cenijo vsa znamenja, ki kažejo, da se v zavezniških državah danes vedno bolj pravilno upošteva borba, ki jo vodijo naši narodi že dve leti in pol, ter vloga, katera ji pripada v skupni borbi svobodoljubnih narodov proti fašistični kugi.

Narodi Jugoslavije so hvaležno sprejeli prvo pomoč v vojaškem materialu, opremi in hrani, ki so jim jo izkazali zavezniki. Z veseljem pozdravljajo vzpostavitev direktnih zvez med glavnim štabom zavezniških oboroženih sil na Srednjem vzhodu in vrhovnim štabom Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, ki so omogočile začetek bratovskega vojaškega sodelovanja med silami narodnoosvobodilne vojske in zavezniškimi oboroženimi silami. Z veseljem sprejemajo in pozdravljajo narodi Jugoslavije sklepe moskovske konference predstavnikov vlad Zveze sovjetskih socialističnih republik, Velike Britanije in Združenih držav Amerike, katere zagotavljajo vsem narodom pravico, da sami, po svobodno izraženi volji odločijo vprašanja svoje notranje državne ureditve. Ti sklepi so največjega pomena tudi za narode Jugoslavije, ki so s svojo uporno osvobodilno borbo pokazali voljo in pripravljenost, da svojo skupno domovino zgradijo sami na novih temeljih resnične demokracije in enakopravnosti narodov.

Narodi Jugoslavije bodo nadaljevali in še podkrepili svojo borbo za dokončno popolno zmago nad fašističnimi osvajalci ter izpolnili svojo dolžnost, ki jo občutijo do skupne stvari, ki se za njo borijo vsi svobodoljubni narodi sveta. Zato pričakujejo, da bodo njih napor in delež, ki ga s svojo borbo in žrtvami doprinašajo tej skupni stvari, pravilno upoštevani in da bodo zavezniške vlade v interesu skupne stvari olajšale s svojimi bodočimi odločitvami narodom Jugoslavije, da izpolnijo do konca svojo veliko dolžnost, katero so prostovoljno vzeli na svoja ramena.

Z ozirom na vse te okolnosti

SKLENE

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišje in edino resnično predstavništvo volje vseh narodov Jugoslavije:

1. da se Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije konstituira v vrhovni zakonodajni in izvršilni predstavniški zbor Jugoslavije kot vrhovni predstavnik suverenosti narodov in države Jugoslavije kot celote in da se postavi Nacionalni komitet osvoboditve Jugoslavije kot organ z vsemi obeležji narodne vlade, po katerem bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije ostvarjal svojo izvršilno funkcijo;

2. da se izdajalski jugoslovanski ubežni »vladi« odzamejo vse pravice zakonite vlade Jugoslavije, zlasti da bi predstavljala narode Jugoslavije kjerkoli in pred komerkoli;

3. da se vse mednarodne pogodbe in obveznosti, ki so jih v imenu Jugoslavije sklenile ubežne »vlade« v zamejstvu pregledajo glede potrebe, ali naj se razveljavijo, ponovno sklenejo ali potrdijo, ter da se ne priznajo mednarodne pogodbe in obveznosti, ki bi jih mogoče še kdaj sklenila ubežna tako imenovana »vlada«;

4. da se zgradi Jugoslavija na demokratičnem federativnem načelu kot državna skupnost enakopravnih narodov;

5. da se vsi ti sklepi oblikujejo v posebnih odlokih Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.¹

(Buren in dolgotrajen aplavz. Vzkliki: »Živel AVNOJ!« »Tito, Tito Tito!« — Odposlanci zopet prirejajo burne ovacije vrhovnemu komandantu Josipu Brozu Titu.)

Vprašujem svet, če se strinja s predlogom deklaracije? *(Buren aplavz. Vzkliki: »Strinja se!« — Buren aplavz.)*

Na podlagi tega enoglasnega aplavza ugotavljam, da je deklaracija drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije sprejeta enoglasno, z aklamacijo.

Na temelju prve točke naše deklaracije, predlagam, da sprejmemo naslednji odlok o proglatitvi AVNOJ za najvišje zakonodajno in izvršilno ljudsko predstavniško telo Jugoslavije in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot začasnih organov vrhovne ljudske oblasti v Jugoslaviji med narodnoosvobodilno vojno. *(Buren aplavz. — Vzkliki: »Živel AVNOJ!«)* Ta odlok se glasi *(bere):*

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

PREDLOG ODLOKA

O VRHOVNEM ZAKONODAJNEM IN IZVRŠILNEM NARODNEM PREDSTAVNIŠKEM TELESU JUGOSLAVIJE IN NACIONALNEM KOMITETU OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE KOT ZAČASNIH ORGANIH VRHOVNE NARODNE OBLASTI V JUGOSLAVIJI MED NARODNOOSVOBODILNO VOJNO

1.

V skladu s trdno voljo narodov Jugoslavije, da se iz njihove sloge in edinosti v borbi proti okupatorju zgradi nova, na nacionalnem bratovstvu in enakopravnosti zasnovana Jugoslavija kot skupna domovina njenih narodov, in po zaslugi uspehov enotne Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, ki je pod vodstvom Vrhovnega štaba v sami borbi združila vsa narodnoosvobodilna gibanja narodov Jugoslavije, se je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije med osvobodilno vojno razvil v vrhovnega predstavnika suverenosti narodov in države Jugoslavije kot celote.

2.

Ustrezno tej okolnosti in razvojni stopnji narodnoosvobodilne borbe v Jugoslaviji, v skladu z načeli federativne ureditve bratovske, na demokratični podlagi in nacionalni enakopravnosti zgrajene Jugoslavije, se Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije konstituira v vrhovni zakonodajni in izvršilni narodni predstavniki zbor Jugoslavije med narodnoosvobodilno vojno.

3.

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije si voli predsedništvo, ki ga sestavljajo: predsednik, pet podpredsednikov, dva tajnika in najmanj 40 članov.

4.

Predsedništvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije je v imenu sveta predstavnik narodne in državne suverenosti Jugoslavije in izvršuje v času med zasedanji sveta, ki mu odgovarja za svoje delovanje, vse njegove funkcije, zakonodajne in izvršilne.

5.

Predsedništvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije imenuje Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije.

6.

Nacionalni komitet osvoboditve Jugoslavije je najvišji izvršilni in zakonodajni organ narodne oblasti v Jugoslaviji, po katerem ostvarja Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije svojo izvršilno funkcijo.

7.

Nacionalni komitet ima vsa obeležja narodne vlade. Za svoje delovanje je nacionalni komitet odgovoren Protifašističnemu svetu narodne osvoboditve Jugoslavije.

Nacionalni komitet sestavljajo: predsednik, trije podpredsedniki in ustrezno število poverjenikov.

Ta odlok stopi v veljavo takoj.¹

(*Buren aplavz. — Vzkliki: »Se sprejme!« »Živel AVNOJ!«*)

Ali plenum sprejme ta odlok? (*Vzkliki: »Sprejme!« — Aplavz.*)

Predlagam tudi, da sprejmemo odlok o odvzemu pravic zakonite vlade Jugoslavije tako imenovani jugoslovanski vladi v zamejstvu in o prepovedi vrnitve v domovino kralju Petru II. prav tako v smislu naše deklaracije. (*Buren in dolgotrajen aplavz.*) Tovariši in tovarišice, imam pripravljen predlog tega odloka in prosim, da ga poslušate (*bere*):

PREDLOG ODLOKA

S KATERIM SE TAKO IMENOVANI JUGOSLOVANSKI VLADI V ZAMEJSTVU ODVZEMAJO VSE PRAVICE ZAKONITE VLADE JUGOSLAVIJE IN KRALJU PETRU II. KARADJORDJEVIČU PREPOVEDUJE VRNITEV V DOMOVINO

Z ozirom na to, da so se vse ubežne tako imenovane »jugoslovanske vlade« ves čas težavne osvobodilne borbe narodov Jugoslavije vedle sovravno do te osvobodilne borbe in do narodnoosvobodilnega gibanja v domovini;

z ozirom na to, da so z zlorabo gostoljubnosti zavezniških vlad neprestano razširjale laži in obrekovanja o Narodnoosvobodilni vojski in partizanskih odredih Jugoslavije, o organih narodne oblasti v osvobojenem ozemlju domovine ter o narodnoosvobodilnem gibanju na splošno;

z ozirom na to, da so po svojih agentih v domovini, v prvi vrsti pa po svojem »ministru vojske, mornarice in letalstva« in »načelniku Vrhovnega poveljstva« Draži Mihailoviću sistematično organizirale v domovini bratomorno vojno z namenom, da zadušijo narodno vstajo, da so po njem in po njemu podrejenih komandantih sklepale sporazume in zveze z nemškimi, italijanskimi in bolgarskimi okupatorji in njihovimi služabniki Pavelićem, Nedićem in Rupnikom z namenom, da uničijo narodnoosvobodilne vojaške sile, ter šle pri tem tako daleč, da je njihova tako imenovana »jugoslovanska vojska v domovini« pod vrhovnim poveljstvom Draže Mihailovića ves čas vodila operacije z Nemci, Italijani, Bolgari, ustaši, Nedićevo »srbsko stražo« in slovensko »belo gardo« proti narodnoosvobodilnim silam in osvobojenim ozemljem Jugoslavije, s čimer je sočasno delovala na škodo interesov skupne borbe zaveznikov;

z ozirom na to, da so po teh istih svojih agentih v domovini in po svoji tako imenovani »jugoslovanski vojski v domovini« organizirale sistematično množično iztrebljanje Muslimanov, Hrvatov in srbskih rodoljubov z namenom, da po njih fizičnem iztrebljenju ostvarijo pogoje za osnovanje Velike Srbije, s čimer so naravnost podpirale Hitlerjevo politiko iztrebitve

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

narodov in si nakopale odgovornost za množična zverinstva in zločine, zagrešene nad našimi narodi;

Z ozirom na to, da je kralj Peter II. Karadjordjević dajal svoje zaupanje takim »vladam« in njihovemu »ministru vojske, mornarice in letalstva« Draži Mihailoviću, ki ga je povišal v armadnega generala in ga napravil za načelnika Vrhovnega poveljstva, čeprav mu je bilo njegovo izdajalsko delovanje znano, da je delil napredovanja in odlikovanja izdajalcem in zločincem, ki so v službi okupatorja zakrivali nad svojim narodom množične zločine in izdajstva; da je po drugi strani odvzel čine onim častnikom bivše jugoslovanske vojske, ki so bili od prvega dne vstaje v vrstah narodnih borcev in od katerih so mnogi padli herojske smrti, kakor tudi z ozirom na to, da so se pod praporom kralja in monarhije izvrševala in se še izvršujejo gnusna izdajstva in strahotni zločini proti narodom Jugoslavije,

IZDAJA

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, da izrazi voljo in težnjo vseh narodov Jugoslavije naslednji odlok:

1. Tako imenovani jugoslovanski vladi v zamejstvu se odvzamejo vse pravice zakonite vlade Jugoslavije, zlasti pravica, da pred tujimi državami zastopa narode Jugoslavije. To velja tudi za vsako drugo »vlado«, ki bi jo sestavili v bodoče doma in ali za mejo in proti volji narodov Jugoslavije, ki se danes izraža samo v Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije.

2. Kralju Petru II. Karadjordjeviću se prepoveduje vrnitev v domovino, ker bo o vprašanju kralja in monarhije odločil narod sam s svojo lastno voljo po osvoboditvi celotnega ozemlja.

3. Predsedništvu Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije se naroča, da pregleda mednarodne pogodbe in obveznosti, katere je v zamejstvu sklenila v imenu Jugoslavije ubežna »jugoslovanska vlada«, glede potrebe, da se razveljavijo, ponovno sklenejo ali odobrijo.

4. Mednarodne pogodbe in obveznosti, ki bi jih v bodoče sklenila v imenu Jugoslavije ali njenih narodov ubežna tako imenovana jugoslovanska vlada v zamejstvu, ne bodo priznane.

5. Ta odlok stopi v veljavo takoj.¹

(Vsi odposlanci, državljani in borci vstanejo in dolgo in navdušeno ploskajo. Po dvorani odmevajo vzkliki: »Nočemo begunske vlade!« »Nočemo izdajalskega kralja!«, »Živel AVNOJ«, »Živel Tito!«, »Tito, Tito, Tito!«, »Živel nacionalni komite, naša prva in prava narodna vlada!« — Buren aplavz.)

PREDSEDUJOČI: In končno, tovariši in tovarišice odposlanci in odposlanke AVNOJ, vrhovnega zakonodajnega telesa narodov Jugoslavije, predlagam sprejem odloka o zgraditvi nove Jugoslavije na federativnem načelu, še enega odloka v smislu 5. točke deklaracije. Predlog tega odloka vam bo sedaj prebral tovariš dr. Pavle Gregorić.

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

4.

PREDLOG ODLOKA
O ZGRADITVI JUGOSLAVIJE NA FEDERATIVNEM NAČELU

Na temelju pravice vsakega naroda na samoodločbo, vštevši pravico na odcepitev ali združitev z drugimi narodi, in v skladu z resničnim razpoloženjem vseh narodov Jugoslavije, ki je prišlo do izraza med triletno skupno narodnoosvobodilno borbo, katera je skovala nerazdružljivo bratovstvo narodov Jugoslavije, izdaja Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije naslednji

o d l o k

1. Narodi Jugoslavije nikdar niso priznavali niti ne priznavajo razkosanja Jugoslavije po fašističnih imperialistih in so v skupni oboroženi borbi dokazali svojo trdno voljo, da ostanejo združeni v Jugoslaviji.

2. Da bi se izvedlo načelo suverenosti narodov Jugoslavije, da bi predstavljala Jugoslavija resnično domovino vseh svojih narodov in da nikdar več ne bi postala poprišče katerekoli hegemonistične klike, se Jugoslavija gradi in se bo zgradila na federativnem načelu, ki bo zagotovilo popolno enakopravnost Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, oziroma narodov Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine.

3. V skladu s takšno federativno zgraditvijo Jugoslavije, ki se naslanja na najpopolnejše demokratične pravice, je okolnost, da že sedaj, med narodnoosvobodilno vojno, predstavljajo temeljne organe narodne oblasti v posameznih narodih Jugoslavije narodnoosvobodilni odbori in deželni protifašistični sveti narodne osvoboditve (Glavni narodnoosvobodilni odbor Srbije, Deželni protifašistični svet narodne osvoboditve Hrvatske, Slovenski narodnoosvobodilni odbor, Deželni protifašistični svet narodne osvoboditve Bosne in Hercegovine, Deželni protifašistični svet narodne osvoboditve Črne gore in Boke, Deželni protifašistični svet narodne osvoboditve Sandžaka, iniciativni organi za deželni protifašistični svet narodne osvoboditve Makedonije) in da je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije vrhovni zakonodajni in izvršilni zbor narodov Jugoslavije ter vrhovni predstavnik suverenosti narodov in države Jugoslavije kot celote.

4. Narodnim manjšinam v Jugoslaviji se zagotovijo vse narodne pravice.

5. Ta odlok stopi v veljavo takoj.¹

(Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živela nova Jugoslavija, država enakopravnih narodov!«, »Živelu bratstvo in enotnost!« — Buren aplavz.)

PREDSEDUJOČI: Besedo ima Pero Krstajić, sodnik iz Cetinja in svetnik iz Črne gore.

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

PERO KRSTAJIĆ (Črna gora): Tovariši in tovarišice, naša narodnoosvobodilna vojska, dete naših narodov pod vodstvom vrhovnega štaba s tovarišem Titom na čelu, piše v teh dneh najslavnejše strani naše zgodovine. S svojim junaškim bojem v Hitlerjevi evropski trdnjavi zadaja najhujše udarce okupatorjevi vojski. Predstavlja oboroženo silo, ki na naših bojiščih zadržuje večje število sovražnikovih divizij in tako lajša boj zavezniškim armadam. Hodi skozi smrt, skozi kri in ogenj. Osvobodila je že velik del naše domovine, stisnila okupatorja v mnoga mesta, mu pognala strah v kosti in zledenela kri v žilah. Njena zasluga je, da je naš osvobodilni boj po svojem pomenu presegel meje naše domovine in pritegnil pozornost naših velikih zaveznikov.

Viteški boj, ki ga bije naša narodnoosvobodilna vojska je zgodovinski zgled ljudske moči in visoke domovinske zavesti.

Ponosen sem, da mi je bila dana čast, da temu visokemu domu predlagam, da sprejme odlok o priznanju in zahvali narodnoosvobodilni vojski za vse, kar je storila za naše narode, za njihov boj proti okupatorjem in našim izdajalcem in za našo boljšo prihodnost. (*Aplavz.*) Prepričan sem, da bodo ta naš odlok z navdušenjem sprejeli vsi naši narodi. (*Buren aplavz.*)

Predlog tega odloka je (*bere*):

5.

PREDLOG ODLOKA

O PRIZNANJU IN ZAHVALI NARODNOOSVOBODILNI VOJSKI

Drugo plenarno zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije izraža svoje priznanje in narodno hvaležnost vrhovnemu štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov za

ZGRADITEV IN ORGANIZACIJO

naše narodne vojske in za

USPEŠNO VODSTVO OPERACIJ

v borbi proti sovražniku našega naroda. Narodnoosvobodilna vojska je najveličastnejša pridobitev naše narodnoosvobodilne borbe. Drugo plenarno zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije izraža globoko hvaležnost vrhovnemu štabu za njegovo obilno in vsestransko politično delo pri zbiranju vseh rodoljubnih moči naše domovine, dvigu ugleda naše domovine v zamejstvu in pri delu za zgraditev resnične, demokratične, narodne oblasti.

Sočasno izraža drugo plenarno zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije najglobljo hvaležnost in občudovanje naših narodov vrhovnemu komandantu, tovarišu Titu, za njegovo vojaško in politično delo v borbi za osvoboditev naših narodov.

Drugo plenarno zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije zaupa s polno upravičenostjo, da bo naše najvišje vojaško vodstvo z Vrhovnim komandantom tovarišem Titom na čelu tudi v bodoče

vodilo našo slavno Narodnoosvobodilno vojsko od zmage do zmage, vse do končnega izгона okupatorja iz naše dežele in do uničenja vseh njegovih pomagačev.¹

(Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živela naša vojska!«, »Živel Tito!«)

PRESEDUJOČI: Ali sprejmete ta predlog? *(Buren aplavz. — Vzkliki: »Sprejmemo!«, »Živela naša vojska!«, »Tito, Tito, Tito!« — Buren aplavz.)* Izjavljam, da je odlok, ki ga je predlagal tovariš Krstajić z aklamacijo sprejet. *(Moša Pijade: Prosim za besedo.)*

PRESEDUJOČI: Besedo ima tovariš Pijade.

MOŠA PIJADE: Tovariši in tovarišice, na temelju prve točke deklaracije, ki smo jo maloprej z aklamacijo in nepopisnim navdušenjem sprejeli, predlagam, da AVNOJ sprejme poseben odlok o ustanovitvi Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot začasne narodne vlade Jugoslavije v domovini. *(Buren in dolgotrajen aplavz. Vzkliki: »Živel nacionalni komite!«)*

PRESEDUJOČI: Ali želi kdo govoriti v zvezi s tem predlogom? *(Nihče se ne javi.)* Ali sprejmemo predlog tovariša Moše Pijade? *(Vzkliki: »Sprejmemo!« — Aplavz. — Moša Pijade: Pripravil bom torej predlog odloka.)* Besedo ima tovariš Josip Vidmar.

JOSIP VIDMAR (Slovenija): Tovariši in tovarišice, svetniki AVNOJ, prvega ljudskega parlamenta narodov Jugoslavije, v imenu slovenske delegacije bi želel podati naslednji predlog:

Da bi izrazili sedanje stanje naše vojske, ki se je iz malih partizanskih in diverzantskih odredov skozi težke boje razvila v redno, disciplinirano, moderno organizirano in oboroženo, enotno vodeno vojsko, da bi samozavestno dokumentirali njeno sedanje številčno in kvalitativno stanje in da bi ji hkrati dali najvišje priznanje za njena velika in slavna dejanja v našem osvobodilnem boju, v imenu slovenske delegacije predlagam, da predsedstvo AVNOJ sprejme odlok o podelitvi naziva maršala Jugoslavije vrhovnemu komandantu NOV in POJ, tovarišu Titu.

(Vsi navzoči vstanejo. Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živel maršal Tito!« — Vsa dvorana, polna do zadnjega kotička, odmeva od ovacij Josipu Brozu Titu, ki trajajo nekaj minut — Buren in dolgotrajen aplavz se nekajkrat ponovi. — Vzkliki: »Živel Tito!«)

PRESEDUJOČI: Ali želi kdo govoriti v zvezi s tem predlogom? *(Buren aplavz. Vzkliki: »Sprejmemo!« — Moša Pijade: Prosim za besedo.)* Besedo ima Moša Pijade.

MOŠA PIJADE: Tovariši in tovarišice, kakor večina med vami ve, sem bil že davno za to, da v naši narodnoosvobodilni vojski uvedemo naziv, čin

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

maršala, in da ga v znak vojaškega in narodnega priznanja podelimo njenemu tvorcu, organizatorju in njenemu vrhovnemu komandantu. Ker pa ta predlog tedaj ni bil sprejet, sem srečen, da ga je danes AVNOJ, kot vrhovno zakonodajno in predstavniško telo narodov Jugoslavije sprejel enoglasno, z aklamacijo in z nepopisnim navdušenjem.

V zvezi s predlogom tovariša Vidmarja, dovolite, da vam predlagam, da AVNOJ takoj sprejme ta odlok (*Bere*):

6.

PREDLOG ODLOKA
O UVEDBI NAZIVA MARŠALA JUGOSLAVIJE
V NARODNOOSVOBODILNI VOJSKI JUGOSLAVIJE

Da se poudarijo posebne sposobnosti v vojaškem vodstvu in da se nagradijo posebne zasluge v vodstvu Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije in njenih operacij,

ODLOČA

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije na svojem drugem zasedanju z dne 29. novembra na predlog slovenske delegacije:

1. V Narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije se uvaja naziv »MARŠAL JUGOSLAVIJE«.

2. Ta naziv podeljuje Predsedništvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije.

3. Ta odlok stopi v veljavo takoj.¹

(*Buren in dolgotrajen aplavz.* — *Vzkliki:* »Živel naš maršal!« — »Živela narodnoosvobodilna vojska!« — *Aplavz.*)

PREDSEDUJOČI: Ali sprejmemo ta predlog? (*Vzkliki:* »Sprejmemo!« — *Buren aplavz.*) Ali je kdo proti? (*Nihče.*) Izjavljam, da je predlog tovariša Pijadeja z aklamacijo sprejet.

MOŠA PIJADE (nadaljuje): Imam še en predlog. (*Glasovi:* »Naj šli-šimo!«)

Tovariši in tovarišice, minilo je leto dni, odkar smo v Bihacu ustanovili Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije. Znano vam je, da je do tedaj vodil našo narodnoosvobodilno borbo predvsem vrhovni štab NOV in POJ. Od novembra meseca lani, od ustanovitve AVNOJ v Bihacu pa sta skrb za vodstvo ljudske vstaje in njeno razplamtevanje po vseh naših pokrajinah opravljala skupno vrhovni štab NOV in POJ in izvršni odbor AVNOJ.

Danes, po poročilu, ki nam ga je o delu izvršnega odbora AVNOJ od prvega do drugega zasedanja podal predsednik tovariš dr. Ribar (*buren aplavz*), na podlagi enodušnega odobravanja in razpoloženja te skupščine

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

izražam zahvalo izvršilnemu odboru za njegovo domoljubno delo, polno samoodpovedovanja in sem, da bi zasedanje čim pravilneje potekalo, predlagal kar prehod k dnevnemu redu. Toda po odlokih, ki smo jih tukaj v tej noči sprejeli, predlagam, da AVNOJ sprejme odlok, s katerim bomo odobrili in potrdili vse odloke, naredbe in izjave izvršnega odbora AVNOJ in vrhovnega štaba NOV in POJ. (*Buren aplavz. — Vzkliki: »Sprejmemo!«*) Predlog tega odloka je (*bere*):

7.

PREDLOG ODLOKA

O ODOBROTVI ODLOKOV, NAREDB IN IZJAV IZVRŠILNEGA ODBORA PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN VRHOVNEGA ŠTABA NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE IN PARTIZANSKIH ODREDOV JUGOSLAVIJE

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije izdaja na svojem drugem zasedanju dne 29. novembra tale odlok:

1.

Odobruje se delo Izvršilnega odbora Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v dobi med prvim in drugim zasedanjem sveta.

2.

Odobrujejo in potrjujejo se vsi odloki in naredbe, katere je med svojim dosedanjim delom objavil vrhovni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije.

3.

Odobrujejo in potrjujejo se vsi skupni odloki, naredbe in izjave Izvršilnega odbora Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije.¹

PREDSEDUJOČI: Ali sprejmemo predlog tega odloka? (*Sprejmemo.*) S tem je izčrpana tudi četrta točka dnevnega reda.

Prehajamo k peti točki: volitve predsedstva AVNOJ.

Besedo dajem tovarišu Žujoviću, odposlancu iz Srbije, ki bo podal predlog liste za volitve novega predsedstva.

SRETEN ŽUJOVIĆ-CRNI (bere):

Predsednik:

Ribar dr. Ivan, advokat iz Beograda in dosedanji predsednik AVNOJ.

Podpredsedniki:

Pijade Moša, novinar in slikar iz Beograda,

Augustinčić Antun, kipar iz Zagreba,

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

Predsednik dr. Ivan Ribar predseduje II. zasedanju AVNOJ. Za predsedniško mizo sedijo (od desne proti levi: podpredsedniki AVNOJ Antun Augustinčić, Josip Rus, Marko Vujačić in Moša Pijade ter sekretarja AVNOJ Rodoljub Čolaković in Radonja Golubović

Rus Josip, sodnik z Bleda, član izvršnega odbora Osvobodilne fronte, Vujačić Marko, bivši senator, član izvršnega odbora Kmečke zveze, član ZAVNO Črne gore in Boke, Vlahov Dimitar, publicist iz Makedonije.

Sekretarja:

Čolaković Rodoljub, publicist iz Bijeljine, član ZAVNO Bosne in Hercegovine, Golubović Radonja, advokat iz Berana, član AVNOJ.

Člani:

Broz Josip Tito, vrhovni komandant Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije,

Babović Spasenija iz Lazarevca, članica centralnega odbora AFŽ,

Belovuković Milan-Deva iz Mačve, major NOV Jugoslavije,

Butozan dr. Vaso iz Banjaluke, član ZAVNO Bosne in Hercegovine,

Grulović Nikola iz Sremske Mitrovice, član glavnega NOO za Vojvodino,

Karamatijević Jevstatije, prota iz Nove Varoši, verski referent II. narodnoosvobodilne proletarske divizije in član ZAVNO Sandžaka,

Kecmanović dr. Vojislav iz Bijeljine, prvak SDS, predsednik ZAVNO Bosne in Hercegovine,

Leković Voja iz Nove Varoši,

Marković Momčilo iz Požarevca, politkomisar glavnega štaba za Srbijo,

Nešković dr. Blagoje, zdravnik iz Kragujevca,

Opačić-Čanica Stanko, polkovnik NOV in član sekretariata ZAVNOH,

Petrović Nikola, inženir iz Novega Sada,

Popović Koča, književnik iz Beograda, generalmajor, komandant I. korpusa NOV Jugoslavije,

Pribičević dr. Rade iz Petrinje, član izvršnega odbora SDS, član izvršnega odbora ZAVNOH,

Pucar Djuro-Stari iz Bosanskega Grahova, podpredsenik ZAVNO Bosne in Hercegovine,

Ranković Aleksandar iz Beograda, član vrhovnega štaba NOV in POJ,

Ribnikar Vladislav, direktor Politike iz Beograda,

Stambolić Petar, inženir agronomije iz Ivanice, komandant glavnega štaba Srbije,

Stević Luka iz Mojkovca, major NOV Jugoslavije,

Vukosavljević Sreten iz Prijepolja, izredni profesor beograjske univerze, član izvršnega odbora SDS, bivši državni podsekretar v ministrstvu za notranje zadeve,

Zečević Vlada, duhovnik iz Krupnja, član vrhovnega štaba NOV in POJ,

Žujović Sreten iz Beograda, član vrhovnega štaba NOV in POJ,

Bakarić dr. Vladimir iz Zagreba, bivši politkomisar glavnega štaba Hrvatske, član izvršnega odbora ZAVNOH,

Vrkljan Ante, uradnik okrožnega urada za zavarovanje delavcev in bivši ljudski poslanec HSS iz Sušaka,

Frol Frane, bivši oddelčni predstojnik iz Zagreba, član izvršnega odbora HSS, član izvršnega odbora ZAVNOH,

Gregorić dr. Pavle iz Zagreba, sekretar ZAVNOH,

Gržetić Maca iz Zagreba, predsednica AFŽ Hrvatske, članica ZAVNOH,

Hebrang Andrija iz Zagreba, podpredsednik ZAVNOH,

Krajačić Ivan, delavec iz Zagreba,

Krce Pavao, bivši ljudski poslanec iz Sinja, član izvršnega odbora HSS, član ZAVNOH,

Krstulović Vicko iz Splita, major NOV Jugoslavije, član okrožnega NOO Dalmacije, član izvršnega odbora ZAVNOH,

Lakuš Filip iz Sesvet, bivši ljudski poslanec HSS, podpredsednik ZAVNOH,

Leontić dr. Ljubo, advokat iz Splita, član izvršnega odbora SDS, član ZAVNOH,

Magovac Božidar, urednik »Slobodnog doma«, član izvršnega odbora HSS, član izvršnega odbora ZAVNOH,

Mandić dr. Ante iz Istre, bivši član jugoslovanskega odbora v Londonu, član ZAVNOH,

Preka Aleksandar iz Tuzle, bivši predsednik okrajne organizacije HSS, podpredsednik ZAVNO Bosne in Hercegovine,

Smodlaka dr. Josip, bivši opolnomočeni minister iz Splita, član ZAVNOH,

Sremec dr. Zlatan iz Zagreba, član izvršnega odbora HSS, član sekretariata ZAVNOH,

Avšič Jakob-Rade iz Ljubljane, generalmajor NOV Jugoslavije, namestnik komandanta glavnega štaba Slovenije,

Bevk France, književnik iz Gorice, predsednik NOO za Slovensko primorje,

Fajfar Tone, sekretar krščanskih sindikatov,

Jeras Josip, profesor iz Ljubljane, predsednik zveze slovenskih vojaških prostovoljcev, član plenuma osvobodilne fronte,

Kardelj Edvard, publicist iz Ljubljane, sekretar izvršnega odbora osvobodilne fronte,

Leskošek Franc, sindikalni sekretar iz Celja, član izvršnega odbora osvobodilne fronte.

Mikuž dr. Metod, duhovnik iz Ljubljane, arhivar ljubljanske škofije,

Vidmar Josip, književnik iz Ljubljane, dramaturg ljubljanskega gledališča, predsednik izvršnega odbora osvobodilne fronte,

Karabegović Osman iz Banjaluke, član predsedstva ZAVNO Bosne in Hercegovine,

Kurt Husnija, profesor iz Mostarja,

Sudžuka Muhamed, bivši podžupan iz Travnika,

Djilas Milovan, književnik iz Kolašina, član vrhovnega štaba NOV in POJ,

Miljanić dr. Niko, profesor beogradske univerze, predsednik ZAVNO Črne gore in Boke,

Andonov Metodija-Čento, iz Prilepa, bivši ljudski poslanec Kmečke zveze in član glavnega štaba Makedonije,

Apostolski (Mitić) Mihailo, generalmajor NOV Jugoslavije, komandant glavnega štaba Makedonije,

Pop-Tomov Vlado, javni delavec iz Makedonije.

(Buren aplavz. — Vsi odposlanci vstanejo in burno in dolgotrajno ploskajo. — Vzkliki: »Živel Ribar!«, »Ribar, Ribar, Ribar!«, Tito, Tito, Tito!« — Buren in dolgotrajen aplavz.)

PREDSEDUJOČI: Ali ima, tovariši, kdo kakšen drugačen predlog? (*Nima.*) Ali je kdo proti predlagani listi? (*Nihče.*) (*Buren aplavz.*) Tedaj prosim tovariša predsednika dr. Ivana Ribarja, da naprej vodi sejo.

(Prihod dr. Ivana Ribarja k predsedniški mizi svetniki, državljani in borci pozdravljajo z burnim in dolgotrajnim aplavzom.)

PREDSEDNIK AVNOJ DR. IVAN RIBAR: Tovariši in tovarišice svetniki AVNOJ, v prvi vrsti se vam v svojem imenu in v imenu vseh mojih tovarišev zahvaljujem za zaupanje, ki ste nam ga izkazali.

Zagotavljam vam, tovariši in tovarišice, da bomo še z večjo močjo in energijo delali za to, da bi resnično izpolnili vse upe, ki jih ne samo vi,

kot ljudsko predstavništvo, temveč vsi narodi Jugoslavije polagate v nas. Mi verjamemo, da bomo ob narodnoosvobodilni in znani socialni in demokratični zavesti našega ljudstva in pod modrim vodstvom našega tovariša maršala Tita zmagali; da bomo zmogli prebroditi vse ovire in uničiti sovražnike ter priti do naše popolne zmage, do naše končne osvoboditve. (*Aplavz.*) Danes smo slišali, tovariši in tovarišice, o uspehih našega narodnoosvobodilnega boja iz referata tovariša Tita. Iz današnjih govorov, tovariši in tovarišice, smo slišali, kaj vse je zmogla, kakšne čudeže je storila naša junaška narodnoosvobodilna vojska.

In kje so vzroki naših uspehov? Vi ste tudi videli, zlasti pred mesecem dni smo po moskovskem radiu slišali uvodnik moskovske »Pravde«, v katerem je bilo rečeno, govoreč o vzrokih zmage Rdeče armade med drugim tudi, da je genialni vodja in voditelj Rdeče armade maršal Stalin predvsem poudaril sposobnost komandantov, da opravijo vsako nalogo in da se znajdejo v vsakem položaju. Poudaril je tudi požrtvovalnost sovjetskih narodov v domovinski vojni. Po zgledu Rdeče armade in sovjetov se je ista sila prebudila tudi v naših narodih in jih popeljala v sveto domovinsko vojno. Po zaslugi velike dejavnosti komunistične partije se je naše gibanje za osvoboditev spremenilo v vseljudsko gibanje. (*Aplavz.*) Danes se uspehom naše vojske čudi ves svet. Lahko rečemo naslednje:

generalni vodja vsega našega boja, vojaškega in političnega, je tovariš Josip Broz Tito;

dokazana je sposobnost naših komandantov, ki so znali premagati vsako oviro in se znajti v vsaki težki in najtežji situaciji, znali so opraviti vsako, tudi najtežjo nalogo;

dokazana je sposobnost in pripravljenost naših borcev na fronti kakor tudi naših ljudi v zaledju in na neosvobojenem ozemlju, dokazana je pripravljenost na vsakršne žrtve, ki se od njih zahtevajo danes in se bodo tudi jutri;

tudi dejavnost naše komunistične partije je rodila sijajne uspehe, ker je združila vsa nacionalna prizadevanja naših narodov.

Temu, tovariši, bi rad še nekaj dodal.

Naša najtesnejša zveza, najbolj pristno sodelovanje, naša najožja povezanost s Sovjetsko zvezo, z bratskim ruskim narodom je vlila vero v popolno zmago, naši borci so ponosni, da so lahko tovariši rdečearmejcev in nazadnje še materialna pomoč naših zaveznikov Anglije in Amerike.

Glejte, tovariši, to so razlogi naših zmag.

Toda zdaj se ne smemo opijaniti od uspehov našega boja, nikakor ne smemo tega storiti, saj to naroča sovjetskim narodom maršal Stalin, pa tudi nam naroča naš maršal — tovariš Tito. Ni uspehov in ni zmage brez boja. A boji bodo — in to veliki — čeprav smo blizu končne zmage. Še si moramo veliko prizadevati, dajati velike žrtve, vse sile moramo vložiti, da pridemo do končne zmage.

Verjamem in mi vsi skupaj verjamemo, da bomo resnično napeli vse sile, dali vse žrtve, da bomo storili vse, da se dokončno osvobodimo Hitlerjevih banditov in domačih izdajalcev. (*Vzkliki: »Tako je!«*) Poziv tovariša Tita, ki nam ga je nocoj namenil, naj bo poziv vsej naši domovini, naši skupni materi. Ta poziv naj nam bo vedno pred očmi in naj nas navdaja z novo močjo in odločnostjo.

Tovariši in tovarišice, s tem pozivom bomo šli naprej in v tem našem boju bo naša misel vodnica — osvoboditev naše domovine. To vodilno misel je dala komunistična partija, njej pa so sledile vse domoljubne sile v naši deželi. Ta misel se bo uresničila in naša domovina bo osvobojena. (Aplavz.)

Druga misel vodnica naj bo sklep, da bomo uničili vse hitlerjevske bandite, ki so se pregrešili na svetih tleh naše svete domovine, kakor tudi vse domače izrodke od tistih, ki so v begunstvu, pa do četnikov in ustašev. (Vzkliki: »Tako je!«) Moramo jih poklicati k zasluženi kazni.

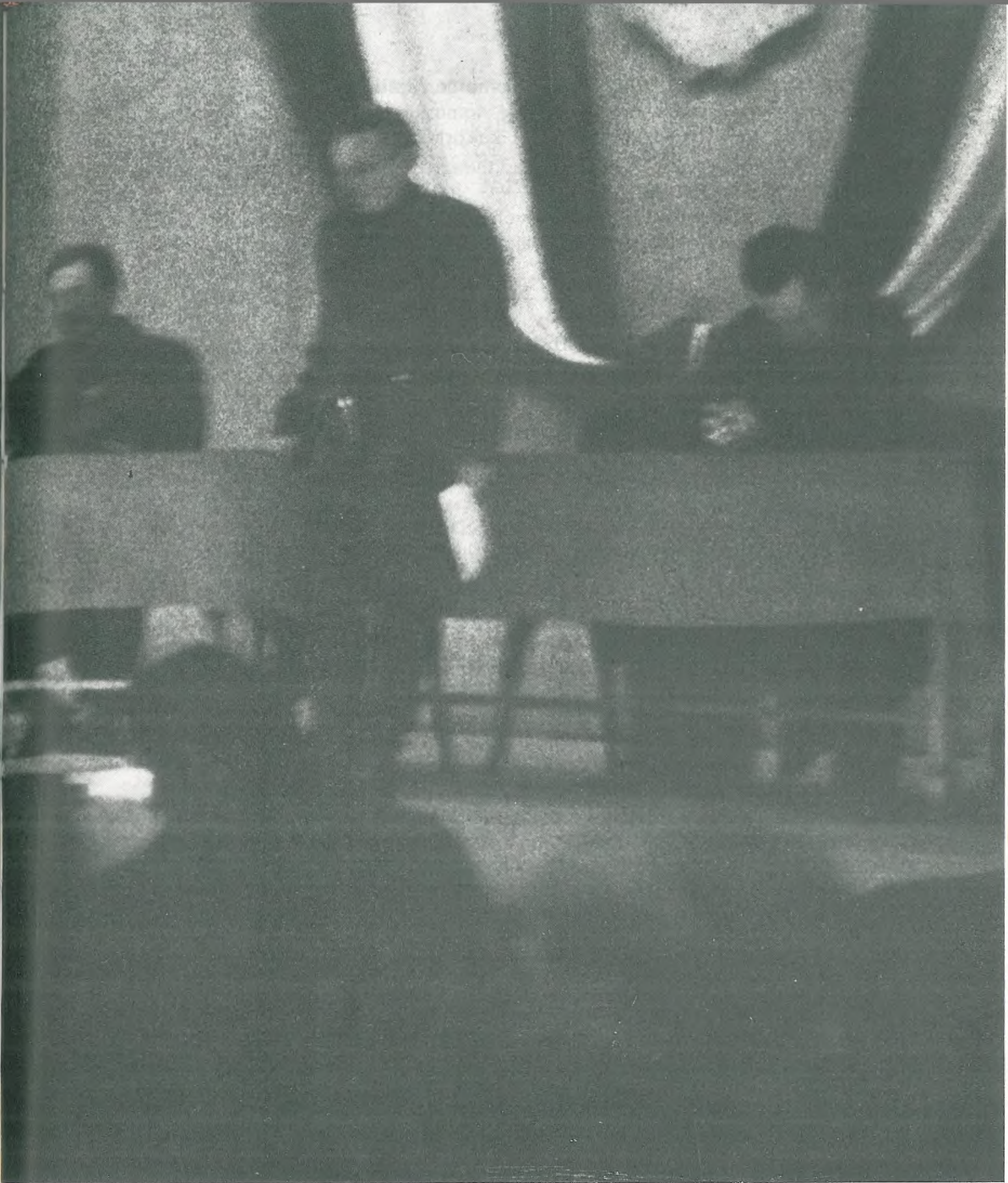
Tovariši in tovarišice, to je zgodovinska seja, to je zgodovinsko zasedanje, resnično zgodovinsko zasedanje. Mislim in trdno verujem, kakor tudi vi trdno verujete, da bo ta zgodovinska seja, to zgodovinsko zasedanje doslej neznan primer junaštva naše narodnoosvobodilne vojske, da bo z zlatimi črkami vpisano v zgodovino naših narodov. Imate srečo in zadovoljstvo, tovariši in tovarišice, da ste člani sveta, ki sprejema te velike zgodovinske odločitve. Od vas predsedstvo pričakuje oziroma predsedstvo upravičeno pričakuje, da bo AVNOJ, da bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kakor danes vedno in povsod prednjačil in izpolnil pričakovanja v vsakem položaju in v vsakem boju. To je naša sveta dolžnost. To je zakon, najsvetejši domovinski zakon. To je zakon tudi za naše narode, toda za nas, predstavnike ljudstva, je prvi, temeljni in najsvetejši zakon. Vedno ob vsaki priložnosti, pri vsakem delu, v vsakem boju nam mora to biti najvišji zakon.

Prepričani smo, tovariši in tovarišice, da si bomo pridobili resnično veliko priznanje naših narodov, da ne bomo samo zgled delavnosti temveč tudi požrtvovalnosti in predanosti, tako kakor je naša junaška narodnoosvobodilna vojska zgled velike požrtvovalnosti in velikega bratstva. Vzporedno, skupno moramo delati, ker bomo samo tako hitreje prišli do zmage; skupno bomo prej poravnali dolg do domovine, do tistih, ki trpijo pod fašističnimi ničvredneži in domačimi izdajalci. Če se ne bi podvojili, potrojili, če ne bi postoterili naših sil, in ne omahovali ne pred žrtvami ne pred naporji ne pred ovirami, tedaj ne bi mogli uresničiti tega našega poglavitnega, najvišjega in svetnega zakona. Ta zakon pa mora biti dolžnost do ljudstva in domovine.

Tovariši odposlanci in odposlanke, svobodna domovina naj bo osnovna misel: čimprej moramo osvoboditi naše ljudstvo. Domovino moramo osvoboditi čimprej in s čimmanj žrtvami. Zločin do tistih, ki trpijo, bi bil, če tega ne bi storili. Če strnemo svoje vrste, če z naše strani storimo vse, kar je potrebno, lahko izbojujemo to zmago.

S tem zaključujem in vas še enkrat pozdravljam, tovariši in tovarišice.

Ko se boste po zasedanju razšli, razen tistih, ki bodo ostali tu, se morate vsi drugi, tovariši in tovarišice, lotiti dela. Vsak na svojem mestu, vsak pri opravljanju svoje dolžnosti. Iti moramo med ljudstvo, skupaj z njim krčiti poti k zmagi, moramo se organizirati, solidarizirati vsi skupaj: Hrvati, Srbi, Slovenci, Makedonci, Črnogorci, Muslimani — kajti če bomo strnili svoje vrste, če bomo organizirali delo vsak pri svojem poslu, tedaj bomo storili mnogo.

*Jajce, 1943: Moša Pijade objavlja odločitev predsedstva AVNOJ
o imenovanju Josipa Broza Tita za maršala Jugoslavije — Tito
se zahvali AVNOJ za priznanje*

Naše narodnoosvobodilno gibanje bomo še razširili in okrepili. Tako, da narodnoosvobodilnega gibanja v naši domovini nihče in nikoli ne bo mogel premagati, pa naj bi se imenoval kakorkoli in prišel od kjerkoli.

Naj živi naša nova Demokratična federativna Jugoslavija! (*Buren aplavz.*)

Naj živi naša junaška narodnoosvobodilna vojska na čelu s svojim vrhovnim komandantom tovarišem Josipom Brozom Titom! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Naj živi naša skupna domovina Jugoslavija! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Naj živi hrvatska domovina, srbska, črnogorska, makedonska, naj živi Bosna in Hercegovina! (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Ker je že zelo pozno, predsedstvo AVNOJ pa mora imeti sejo in vam predložiti nekatere odloke, predlagam odmor.

(Seja je prekinjena 30. novembra ob 2. uri.)

(Nadaljevanje seje ob 3.15.)

PREDSEDNIK DR. IVAN RIBAR: Tovariši in tovarišice odposlanci in odposlanke, prehajamo k šesti točki dnevnega reda: Predlogi odlokov AVNOJ in predsedstva AVNOJ.

Tovariši in tovarišice, predsedstvo AVNOJ je pravkar končalo svojo prvo sejo, na kateri je sprejelo nekatere odloke. Te odloke vam bo v ime-
nu predsedstva sporočil tovariš podpredsednik AVNOJ Moša Pijade. (*Bu-
ren in dolgotrajen aplavz.*)

PODPREDSEDNIK AVNOJ Moša Pijade: Tovariši in tovarišice, pred-
sedstvo AVNOJ je na svoji prvi seji in na predlog slovenske delegacije,
katerega je AVNOJ sporočil tovariš Josip Vidmar in na podlagi katerega
smo sprejeli odlok o uvedbi naziva maršala Jugoslavije, sprejelo naslednji
odlok s tem, da se ga sporoči plenumu (*bere*):

**ODLOK
PRESEDSTVA PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE O PODELITVI NAZIVA
MARŠALA JUGOSLAVIJE JOSIPU BROZU TITU**

Z namenom, da izreče zaslužen priznanje tovarišu Josipu Brozu Titu, vrhovnemu komandantu, za genialno vodenje operacij Narodnoosvobodil-
ne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije in za sposobnost in vztraj-
nost, ki jo je pokazal pri njenem nastajanju in pri njeni vojaški in poli-
tični rasti na sedanjo stopnjo, ter na podlagi odloka Protifašističnega sveta
narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 29. novembra 1943 o uvedbi naziva
maršala Jugoslavije v narodnoosvobodilni vojski in sprejemajoč predlog
plenuma drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve
Jugoslavije

predsedstvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

ODLOČA

da se tovarišu JOSIPU BROZU TITU, vrhovnemu komandantu Narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije podeli naziv MARŠALA JUGOSLAVIJE.

Dne 30. novembra 1943 v Jajcu

Predsedstvo Protifašističnega
sveta narodne osvoboditve
Jugoslavije

Sekretar
Rodoljub Čolaković, s. r.

Predsednik
dr. Ivan Ribar, s. r.

(Vsi odposlanci, državljani in borci vstanejo in viharno ploskajo. Po dvorani odmevajo vzkliki: »Živel maršal Jugoslavije Tito!« Skandiranje: »Tito, Tito, Tito!« »Maršal Tito!«)

(Predsednik dr. Ivan Ribar gre k maršalu Titu, ga objame in poljublja. V dvorani se razlega pesem: »Maršal Tito, mi ti se kunemo, da sa tvoga puta, ne skrenemo«. Po dvorani zopet odmeva viharen aplavz in gromki vzkliki: »Hura tovarišu Titu!« »Hura maršalu Titu!« — Navdušeni svetniki, ljudstvo in borci zopet prirejajo viharnе ovacije maršalu Titu, medtem ko člani predsedstva AVNOJ čestitajo in poljublajo maršala Tita.)

MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO: Tovariši in tovarišice, izraziti moram tukaj ne samo nepopisno veselje, temveč tudi veliko zadovoljstvo, ki me prežema, ko pomislim, da je ta boj, ki smo ga mi vodili in na čelu katerega sem bil, rodil takšne rezultate, ki so danes tako enoglasno priznani. To je največja čast ne samo zame, temveč za vso našo vojsko. Ta čin, ki ste mi ga danes dali, me obvezuje, da bom storil vse, kar je v mojih močeh, da bo zaupanje, ki ste mi ga izrazili resnično upravičeno. Zagotavljam vam, da bom na čelu naše junaške, nepremagljive narodno-osvobodilne vojske šel od zmage do zmage in da bodo naši udarci še hujši in močnejši, kot so bili doslej. Zagotavljam vam, da bomo storili vse, da bo naš narod kmalu svoboden, da bomo kmalu imeli v našem Beogradu še bolj veličastno zborovanje, kot je bilo to današnje.

Smrt fašizmu! (Vzkliki: »Svobodo narodu!« — Buren in dolgotrajen aplavz.)

PREDSEDNIK DR. IVAN RIBAR: Besedo ima tovariš Moša Pijade.

PODPREDSEDNIK AVNOJ MOŠA PIJADE: Tovariši in tovarišice, predsedstvo AVNOJ je sprejelo tudi odlok o imenovanju Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije. Zdaj vam bom prebral ta odlok (*bere*):

Na podlagi odloka Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije o najvišjem zakonodajnem in izvršilnem telesu Jugoslavije in Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije, kot začasnih organih najvišje ljudske oblasti v Jugoslaviji v času narodnoosvobodilne vojne, predsed-

stvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije imenuje Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije, ki ga sestavljajo:

Predsednik in poverjenik za narodno obrambo maršal Jugoslavije *Josip Broz Tito*,

podpredsednik *Edvard Kardelj*,

podpredsednik in poverjenik za informacije *Vladislav Sl. Ribnikar*,

podpredsednik *Božidar Magovac*,

poverjenik za zunanje zadeve *dr. Josip Smodlaka*,

poverjenik za notranje zadeve *Vlada Zečević*,

poverjenik za prosveto *Edvard Kocbek*,

poverjenik za narodno gospodarstvo *Ivan Milutinović*,

poverjenik za finance inženir *Dušan Sernec*,

poverjenik za promet *Sreten Žujović-Crni*,

poverjenik za narodno zdravstvo *dr. Milivoj Jambrišak*,

poverjenik za gospodarsko obnovo *Todor Vujasinović*,

poverjenik za socialno politiko *dr. Anton Kržišnik*,

poverjenik za sodstvo *Frane Frol*,

poverjenik za prehrano *Mile Peruničić*,

poverjenik za gradnje *dr. Rade Pribičević*,

poverjenik za gozdove in rude *Sulejman Filipović*.

(Buren in dolgotrajen aplavz. — Vsi odposlanci, meščani in borci vstanejo in zopet viharno in dolgotrajno ploskajo.)

PREDSEDNIK: Ali svet sprejme ta odlok predsedstva AVNOJ? *(Vzliki: »Sprejme!« — Buren in dolgotrajen aplavz. — Vzkliki: »Živel nacionalni komite!« »Živela prva vlada!«)*

Besedo ima tovariš Moša Pijade.

MOŠA PIJADE: Tovariši in tovarišice, plenum Osvobodilne fronte Slovenije je sprejel odlok o priključitvi Slovenskega primorja in vseh anektiranih delov Slovenije svobodni Sloveniji v federativni Jugoslaviji, Deželni protifašistični svet narodne osvoboditve Hrvatske pa je sprejel odlok o priključitvi Istre, Reke, Zadra in hrvatskih jadranskih otokov k svobodni Hrvatski v federativni Jugoslaviji. AVNOJ mora te sklepe potrditi, zato predlagam, da sprejmemo naslednji odlok *(bere)*:

V skladu z davno težnjo in borbenimi naporimi slovenskega in hrvaškega naroda v deželah, podjarmljenih od italijanskih imperialistov,

P O T R J U J E

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije:

1. Odlok Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (plenuma Osvobodilne fronte) o priključitvi Slovenskega primorja in vseh anektiranih delov Slovenije k svobodni Sloveniji v federativni Jugoslaviji.

2. Odlok Deželnega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Hrvatske o priključitvi Istre, Reke, Zadra in anektiranih delov Hrvatske

in hrvatskih jadranskih otokov k svobodni Hrvatski v federativni Jugoslaviji.

3. Ta odlok stopi v veljavo takoj.¹

PREDSEDNIK: Ali sprejmemo odlok, ki ga je prebral tovariš Moša Pijade? (*Sprejmemo!*« *Buren in dolgotrajen aplavz.* — *Vzkliki:* »*Živela Istra!*«, »*Živela svobodna Slovenija!*« — *Buren in dolgotrajen aplavz.*)

Besedo dajem zopet tovarišu Moši Pijadeju.

PODPREDSEDNIK AVNOJ MOŠA PIJADE: Predsedstvo AVNOJ je malo prej sprejelo odlok o ustanovitvi državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov, ki bo delovala pri nacionalnem komiteju. Ta odlok se glasi (*bere*):

ODLOK

O USTANOVITVI DRŽAVNE KOMISIJE ZA UGOTAVLJANJE ZLOČINOV OKUPATORJEV IN NJEGOVIH POMOČNIKOV

I.

Z namenom, da določijo odgovornosti ter izsledijo in kaznujejo vse osebe, odgovorne za zločine, ki so jih v Jugoslaviji med vojno izvrševali in jih izvršujejo okupatorji in njihovi pomagači, se ustanovi pri predsedstvu Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev.

II.

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije imenuje člane te komisije in predpiše pravilnik o njenem delovanju.

III.

Ta odlok stopi v veljavo takoj.

PREDSEDNIK: Ali sprejmemo ta odlok? (*Sprejmemo.* — *Buren aplavz.*) *aplavz.*)

S tem smo, tovariši in tovarišice, opravili veliko delo po zaslugi naše hrabre narodnoosvobodilne vojske in njenega vrhovnega komandanta maršala Tita. (*Buren in dolgotrajen aplavz.*)

S tem je tovarišice in tovariši, drugo zasedanje AVNOJ končano. (*Buren in dolgotrajen aplavz.* — *Po dvorani se razlega pesem:* »*Maršal Tito mi ti se kunemo, da sa tvoga puta ne skrenemo.*« *Svetniki, ljudstvo in borci prirejajo spontane in navdušene ovacije maršalu Titu.* — **MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO:** *Na svidenje tovariši, v Beogradu na tretjem zasedanju!*« — *Buren aplavz.*)

(*Seja je bila končana 30. novembra ob 5. uri.*)

(*Pred domom kulture se je vilo razigrano kolo. Prihod maršala Tita, predsednika AVNOJ dr. Ivana Ribarja in članov predsedstva AVNOJ pred dom je ljudstvo pozdravilo s spontanimi ovacijami. Ljudsko veselje je trajalo ves dan po vsem mestu.*)

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945

PRVA SEJA PREDSEDSTVA

(30. novembra leta 1943)

Začetek ob 2. uri na odru Doma kulture v Jajcu.

Predsedoval: predsednik AVNOJ dr. Ivan Ribar

Navzoči:

Podpredsedniki AVNOJ: Moša Pijade, Antun Augustinčić, Josip Rus, Marko Vujačić.

Sekretarja: Rodoljub Čolaković in Radonja Golubović.

Člani: Josip Broz Tito, Babović Spasenija, Belovuković Milan-Deva, Butozan dr. Vasa, Kecmanović dr. Vojislav, Opačić Stanko-Čanica, Popović Koča, Pucar Djuro, Ranković Aleksandar, Ribnikar Vladislav, Stević Luka, Zečević Vlada, Žujović Sreten, Bakarić dr. Vladimir, Frol Frane, Gregorić dr. Pavle, Krstulović Vicko, Leontić dr. Ljubo, Magovac Božidar, Preka Aleksandar, Vrkljan Ante, Avšič Jakob-Rade, Fajfar Tone, Jeras Josip, Kardelj Edvard, Kidrič Boris, Mikuž dr. Metod, Vidmar Josip, Karabegović Osman, Krce Pavao, Sudžuka Muhamed, Kurt Husnija, Djilas Milovan, Mandić Ante in Sremec dr. Zlatan.

Odsotni:

Podpredsednik: Dimitar Vlahov.

Člani: Grulović Nikola, Karamatijević Jevstatije, Leković Voja, Marković Momčilo, Nešković dr. Blagoje, Petrović Nikola, Pribičević dr. Rade, Stambolić Petar, Vukosavljević Sreten, Hebrang Andrija, Krajačić Ivan, Lakuš Filip, Nazor Vladimir, Smodlaka dr. Josip, Bevk France, Leskošek Franc, Miljanić dr. Niko, Andonov Metodija-Čento, Apostolski Mihailo, Pop-Tomov Vlado.

PREDSEDNIK DR. IVAN RIBAR: Začenjam prvo sejo predsedstva Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. Zapisnik te seje bo pisal sekretar tovariš Rodoljub Čolaković.

Za to našo prvo sejo predlagam naslednji dnevni red:

1. Odločanje o predlogu slovenske delegacije, ki ga je podal Josip Vidmar na drugem zasedanju plenuma AVNOJ in katerega je ple-

num sam odobril, da se Josipu Brozu Titu podeli naziv maršala Jugoslavije.

2. Odločanje o imenovanju nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije.
3. Odločanje o priključitvi Slovenskega primorja, Beneške Slovenije in vseh anektiranih delov Slovenije svobodni Sloveniji v federativni Jugoslaviji, kakor tudi o priključitvi Istre in drugih delov anektiranih od Hrvatske svobodni Hrvatski v federativni Jugoslaviji.
4. Odločanje o ustanovitvi državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov.

Ali je kakšen predlog za spremembo ali dopolnitev predlaganega dnevnega reda? (*Ni.*) Ali sprejmete dnevni red, kakršnega sem predložil? (*Sprejme se.*)

Prehajamo k prvi točki dnevnega reda: odločanje v zvezi s predlogom slovenske delegacije, da se Josipu Brozu Titu, našemu dragemu vrhovnemu komandantu podeli naziv maršala Jugoslavije.

Besedo ima tovariš Josip Vidmar.

JOSIP VIDMAR: Vsi ste bili priče, s kakšnim navdušenjem je plenum našega Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije kot veren izraz razpoloženja vseh naših narodov sprejel predlog naše delegacije, da se v naši narodnoosvobodilni vojski, in sicer kot vidno priznanje njene vojaške sposobnosti in vztrajnosti, njene vojaške, politične in organizacijske rasti uvede naziv maršala. Dovoljujem si predlagati, da ta naziv podelimo našemu tovarišu Titu. (*Buren in dolgostrajen aplavz.*)

O tem smo razpravljali in sestavili predlog odloka, ki vam ga bom prebral (*bere*):

Z namenom, da izreče zaslužen priznanje tovarišu Josipu Brozu Titu, vrhovnemu komandantu za genialno vodenje operacij Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije in za sposobnost in vztrajnost, ki jo je pokazal pri njenem nastajanju in pri njeni vojaški in politični rasti na sedanjo stopnjo, ter na podlagi odloka Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 29. novembra 1943 o uvedbi naziva maršala Jugoslavije v narodnoosvobodilni vojski in sprejemajoč predlog plenuma drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

predsedstvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

ODLOČA

da se tovarišu JOSIPU BROZU TITU, vrhovnemu komandantu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije podeli naziv MARŠALA JUGOSLAVIJE. (*Buren in dolgostrajen aplavz. Vzkliki: »Živel naš maršal!«*)

PREDESEDNIK: Slišali ste predlog tovariša Vidmarja, ki ga je podal v imenu slovenske delegacije. Vprašujem vas, ali sprejmete ta predlog?

(Vzkliki: »Sprejmemo!« — Buren aplavz.) Predlagam, da ta odlok sporočimo tudi plenumu. (Vzkliki: »Tako je!«)

Prehajamo k drugi točki dnevnega reda: odločanje o imenovanju Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije.

Besedo ima tovariš Moša Pijade.

MOŠA PIJADE: V smislu deklaracije in odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije in Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije kot začasnih organih najvišje ljudske oblasti v Jugoslaviji v času osvobodilne vojne je potrebno, da predsedstvo AVNOJ imenuje nacionalni komite, ki bi na temelju deklaracije in odloka v času vojne deloval kotčasna vlada. Potrebo po ustanovitvi nacionalnega komiteja smo videli iz referata, ki ga je na nocojšnji seji podal tovariš Tito. Ko smo sestavljali listo članov nacionalnega komiteja smo se posvetovali in v sporazumu z vsemi delegacijami naših pokrajin, predlagam, da sprejmemo odlok o imenovanju članov nacionalnega komiteja, katerih imena vam bom prebral. Pri tem smo upoštevali, da morajo biti v nacionalnem komiteju takšne osebnosti iz našega narodnoosvobodilnega gibanja, ki bodo znale reševati težke naloge, ki v dneh osvobodilne vojne stoje pred takšnim komitejem, ki bo moral opravljati težke in odgovorne nalogečasne ljudske vlade. Predlog liste poverjenikov je (bere):

Predsednik in poverjenik za narodno obrambo maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito,

podpredsednik *Edvard Kardelj,*

podpredsednik in poverjenik za informacije *Vladislav Sl. Ribnikar,*

podpredsednik *Božidar Magovac,*

poverjenik za zunanje zadeve *dr. Josip Smodlaka,*

poverjenik za notranje zadeve *Vlada Zečević,*

poverjenik za prosveto *Edvard Kocbek,*

poverjenik za narodno gospodarstvo *Ivan Milutinović,*

poverjenik za finance inženir *Dušan Serbec,*

poverjenik za promet *Sreten Žujović-Crni,*

poverjenik za narodno zdravje *dr. Milivoj Jambrišak,*

poverjenik za gospodarsko obnovo *Todor Vujasinović,*

poverjenik za socialno politiko *dr. Anton Kržišnik,*

poverjenik za sodstvo *Frane Frol,*

poverjenik za prehrano *Mile Peruničić,*

poverjenik za gradnje *dr. Rade Pribičević,*

poverjenik za gozdove in rude *Sulejman Filipović.*

(Buren aplavz.)

PREDSEDNIK: Tovariši, slišali ste predlog o imenovanju nacionalnega komiteja. Najprej vprašujem tovariše, ali ima kdo kakšno pripombo na predlog liste, ki jo je prebral tovariš Moša Pijade. (Nihče se ne javi.) Potem vprašujem, ali sprejmete predlog odloka o imenovanju članov nacionalnega komiteja? (Vzkliki: »Sprejmemo!« — Buren aplavz.) Ali je kdo proti? (Nihče.)

Prehajamo torej k tretji točki dnevnega reda: odločanje o priključitvi Slovenskega primorja, Beneške Slovenije in vseh anektiranih delov Slovenije svobodni Sloveniji v federativni Jugoslaviji kakor tudi o priključitvi Istre in drugih delov anektiranih od Hrvatske svobodni Hrvatski v federativni Jugoslaviji.

Besedo ima tovariš Ante Vrkljan.

ANTE VRKLJAN: Tovariši, naš Pokrajinski protifašistični svet narodne osvoboditve Hrvatske je na svojem zasedanju sprejel odlok o priključitvi Istre, Reke, Zadra in hrvatskih otokov svoji matici, svobodni domovini Hrvatski v federativni Jugoslaviji, torej o priključitvi tistih krajev Hrvatske, ki so jih fašisti vzeli našemu narodu in ki so zaradi nepravičnih mednarodnih dogovorov, ki jih je sklenila bivša Jugoslavija, odcepljeni od hrvaškega naroda. Predlagam, da se ta odlok našega pokrajinskega sveta potrdi tukaj na skupščini AVNOJ kot edinega pravega in resničnega predstavnika vseh naših narodov.

BORIS KIDRIČ: Takšen odlok je sprejel plenum Osvobodilne fronte Slovenije o priključitvi Slovenskega primorja in vseh anektiranih delov Slovenije in zato predlagam, da se sprejme skupen odlok AVNOJ ne o priključitvi teh naših krajev Sloveniji in Hrvatski, temveč odlok o potrjevanju odlokov pokrajinskih protifašističnih svetov glede na to, da so ti sveti že sprejeli odlok o priključitvi anektiranih pokrajin novi Jugoslaviji.

MOŠA PIJADE: Ker smo bili o tem že prej obveščeni, smo o tem vprašanju razpravljali in sklenili, da bi moral AVNOJ tudi glede na sedanje zunanje politične razmere in na svojo novo funkcijo sprejeti odlok o potrditvi odlokov pokrajinskih svetov. Pripravil sem že načrt tega odloka, ki vam ga bom prebral (*bere*):

V skladu z davno težnjo in borbenimi naporimi slovenskega in hrvatskega naroda v deželah podjarmljenih od italijanskih imperialistov

P O T R J U J E

Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije:

1. Odlok slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (plenuma Osvobodilne fronte) o priključitvi Slovenskega primorja in vseh anektiranih delov Slovenije k svobodni Sloveniji v federativni Jugoslaviji.
2. Odlok Pokrajinskega protifašističnega sveta narodne osvoboditve Hrvatske o priključitvi Istre, Reke, Zadra in anektiranih delov Hrvatske in hrvatskih jadranskih otokov k svobodni Hrvatski v federativni Jugoslaviji.
3. Ta odlok stopi v veljavo takoj.¹

PREDSEDNIK: Ali sprejmemo predlog tega odloka? (*Sprejmemo.*)

Prehajamo k četrti točki dnevnega reda: Odločanje o ustanovitvi državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njegovih pomočnikov. Besedo ima tovariš Moša Pijade.

¹ Uradni list DFJ, št. 1 — 1945.

MOŠA PIJADE: Tovariši, vsem vam je znano, da smo v deklaracijah, ki smo jih nocoj sprejeli, ugotavljali, da so po vsej naši državi okupatorji — fašisti in domači izdajalci vseh barv (četniki, ustaši, belogardisti) počenjali zločine, kakršnih zgodovina ne pomni. Zato je potrebno, da ustanovimo v skladu z odloki velikih zaveznikov in Atlantskega sporazuma državno komisijo za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov. Ta komisija se bo morala ukvarjati z raziskovanjem mnogih zločinov in z odkrivanjem njihovih pravih storilcev in krivcev. Ta komisija bo imela veliko in odgovorno nalogo. V odloku, ki sem ga pripravil in ki ga bom sedaj prebral, je predvideno, da se ta državna komisija ustanovi pri nacionalnem komiteju in da njene člane imenuje nacionalni komite, ki bo hkrati predpisal tudi pravila za njeno delo in poslovanje. Predlog tega odloka je (*bere*):

ODLOK

O USTANOVITVI DRŽAVNE KOMISIJE ZA UGOTAVLJANJE ZLOČINOV OKUPATORJEV IN NJIHOVIH POMOČNIKOV

I.

Da bi ugotovili odgovornost, našli in kaznovali osebe, ki so odgovorne za zločine, katere so v Jugoslaviji storili in jih še počno v boju okupatorji in njihovi pomočniki, se ustanavlja pri predsedstvu nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov.

II.

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije bo imenoval člane te komisije in predpisal pravilnik njenega dela.

III.

Ta odlok stopi v veljavo takoj.

PREDSEDNIK: Slišali ste predlog tovariša Moše. Ali se strinjate s tem predlogom? Ali ima kdo kakšno pripombo? (*Sprejeto brez pripomb.*)

S tem smo, tovariši, izčrpali dnevni red, ki smo ga sprejeli na začetku seje. Ali ima kdo kakšno vprašanje ali kakšno drugo pripombo, o kateri bi odločali na tej naši seji? (*Nihče se ne javi.*) Glede na to je dnevni red izčrpan.

Tovariši in tovarišice, na tej naši prvi seji smo sprejeli štiri zelo pomembne odloke in zato menim, da je potrebno te odloke objaviti pred vsem plenumom našega Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in predlagam, da predsedstvo sprejme sklep o tem. (*Se sprejme.*) Ker ste ta predlog sprejeli, si dovoljujem predlagati, da bi bil poročevalec predsedstva o teh vprašanjih podpredsednik predsedstva AVNOJ tovariš Moša Pijade, ki bo te odloke tudi prebral. (*Se sprejme.*)

Tako smo končali našo prvo sejo.

Prosim za pooblastilo, da lahko s tovarišem sekretarjem — zapisnikarjem Rodoljubom Čolakovićem podpišem in overim zapisnik te seje. Ali predsedstvo s tem soglašaja? (*Soglašaja.*)

(*Seja je bila končana ob 3. uri.*)

ODLOK O OBJAVLJANJU ODLOKOV IN RAZGLASOV PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE, NJENEGA PREDSEDNIŠTVA IN NACIONALNEGA KOMITEJA V SRBSKEM, HRVATSKEM, SLOVENSKEM IN MAKEDONSKEM JEZIKU

V duhu federativnega načela in izgraditve Jugoslavije na podlagi pravice samoodločbe in nacionalne enakopravnosti, zagotovljenih narodom Jugoslavije s sklepi drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 29. in 30. novembra 1943,

ODLOČA

Predsedništvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije:

1. Vsi odloki in razglasi Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in njegovega predsedstva kot vrhovne zakonodajne oblasti ter Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot vrhovne izvršilne in naredbodajne oblasti v Jugoslaviji kot celoti se morajo objavljati v uradnih izdajah Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije v srbskem, hrvaškem, slovenskem in makedonskem jeziku. Vsi ti jeziki so enakopravni na vsem ozemlju Jugoslavije.

2. Posamezni pokrajinski sveti in njihovi izvršilni odbori kot zakonodajni, izvršilni in naredbodajni organi posameznih zveznih enot izdajo ustrezne odloke v duhu zgornjega člena in uresničijo na svojem ozemlju to enakopravnost po pogojih v svojih pokrajinah.

3. Zaradi sedanjih tehničnih težav bo objavljalo predsedstvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije v svojih izdajah svoje odloke v enem ali drugem od navedenih jezikov, pokrajinski sveti pa so jih dolžni uradno razglašati v jezikih svojih narodov.¹

¹ Uradni list DFJ št. 1 — 1945

DRUGO ZASEDANJE AVNOJ

PRILOGE

DNEVNI RED

II. ZASEDANJA PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

II. zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

I. Slavnostni del seje

1. Začetek — govori predsednik AVNOJ dr. Ivan Ribar.
2. Volitve delovnega predsedstva, verifikacijskega odbora in zapisničarjev.
3. Pozdravne brzojavke.

II. Delovni del seje

1. Poročilo verifikacijskega odbora.
2. Referat: Razvoj narodnoosvobodilnega boja narodov Jugoslavije v zvezi z mednarodnim dogajanjem; referent: Tito.
3. Razprava.
4. Predlog deklaracije in odlokov AVNOJ.
5. Volitve predsedstva AVNOJ.

III. Odmor

6. Predlogi odlokov AVNOJ in predsedstva AVNOJ.
7. Vprašanja in predlogi.
8. Zaključek zasedanja.

PROGLAS AVNOJ NARODOM JUGOSLAVIJE

NARODOM JUGOSLAVIJE!

Pred letom dni je bil v Bihaću ustanovljen Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot obče strankarsko, politično predstavništvo vseh njenih narodov. S tem so politično utrjene pridobitve narodnoosvobodilnega boja naših narodov, predvsem vojaški uspehi naše narodnoosvobodilne vojske, katere nepremagljivo orožje je omogočilo narodom Jugoslavije, da sredi najtežje med vsemi vojnami, sredi podjarmljene Evrope ustanovijo takšno politično telo.

V plamenu veličastnih zmag bratske in herojske Rdeče armade, ki nezadržno preganja Hitlerjeve razbojniške tolpe na zahod, sredi napredovanja

naših angleških in ameriških zaveznikov v Italiji, sredi zmag naše slavne vojske v vseh krajih Jugoslavije, je bilo drugo zasedanje Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije. To zasedanje bo prišlo v zgodovino naših narodov kot bleščec in slaven datum, ker je v njem položen temelj nove enakopravne demokratične in federativne Jugoslavije. Na tem zasedanju se je izrazilo nerazdružno bratstvo naših narodov, skovano v krvavem boju proti surovim fašističnim osvajalcem in njihovim podlim hlapcem, utrjeno s krvjo naših najboljših sinov in hčera, ki so padli v boju za čast, svobodo in boljšo prihodnost naše domovine.

Medtem ko naši narodi smelo hodijo po poti časti in svobode, po kateri so jih pred dvema letoma in pol popeljali najbolj daljnovidni in najbolj pogumni ljudje naše domovine, medtem ko naša junaška narodnoosvobodilna vojska s svojimi podvigi vsak dan piše nove slavne strani naše zgodovine in razglša slavo naše domovine po vsem svetu, medtem se tako imenovana jugoslovanska vlada v Kairu in kralj Peter II. Karadjordjević duši v blatu izdaje in se kot utopljenec za bilko lovi za razne reakcionarne in profašistične klike v Angliji in Ameriki, medtem njihov »vojaški minister« Draža Mihailović, po njihovih ukazih, kot okupatorjev plačanec bije boj proti narodnoosvobodilni vojski, medtem reakcionarji vseh vrst kujejo načrte, da bi po zlomu fašistične Nemčije zagotovili svoje sebične protiljudske interese.

Resnični predstavniki naroda, ki svojega mandata niso dobili z volilnimi ukanami temveč s svobodno izraženo voljo ljudstva v vihri narodnoosvobodilnega boja, so sprejeli svoje odloke v duhu narodne samoodločbe zavedajoč se, da opravljajo tako voljo narodov Jugoslavije, ki so pokazali ne samo, da nočejo starega, temveč tudi, kaj hočejo namesto njega. Na tem zgodovinskem zasedanju so tako imenovani »jugoslovanski vladi« v zametstvu vzeli pravice zakonite vlade, ker se je obnašala in se obnaša sovražno do veličastnega boja, ki ga bijejo naši narodi, ker je, zlorablajoč gostoljubnost zavezniških držav razširjala laži in klevete o narodnoosvobodilnem gibanju in naši junaški vojski, ker je prek svojega »vojaškega ministra« Draže Mihailovića sklepala sporazume z okupatorjem in njegovimi pomočniki v naši domovini, ker je kriva za bratomorno vojno, ki jo je začel Draža Mihailović. Resnični predstavniki naroda so tudi prepovedali vrnitev v domovino Petru II. Karadjordjeviću, ki je pokrovitelj te sramotne izdaje, storjene nad narodi Jugoslavije, ki je povišal Dražo Mihailovića v čin armadnega generala in odlikoval mnoge znane izdajalce in zločince, odvezel pa čin tistim rodoljubnim in poštenim oficirjem jugoslovanske vojske, ki se borijo v vrstah narodnoosvobodilne vojske. Ljudski predstavniki vseh pokrajin naše domovine so enoglasno proglasili Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije za svoje najvišje zakonodajno in izvršilno telo, novo ustanovljeni Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije, na čelu katerega je junaški in modri voditelj naših narodov maršal Tito, pa za svoj najvišji izvršilni organ, za svojo zakonito, čeprav začasno vlado, ki ima edina pravico, da govori v imenu naše domovine tako v njej kot v inozemstvu.

Ti odloki so potrdili velike vojaške in politične uspehe narodnoosvobodilnega gibanja vseh narodov Jugoslavije. So edina podlaga, na kateri je mogoče dalje graditi, razvijati naš boj za to, da sadov narodnega boja ne nagrabiho v svoje roke stari izkoriščevalci, oderuhi in reakcionarji, za

to, da se našim narodom zagotovi nacionalna enakopravnost, demokratična svoboda in dolgotrajen mir in za to, da se tujim zavojevalcem enkrat za vselej onemogoči vsakršno razpravljanje o nacionalnem obstoju narodov Jugoslavije. To je hkrati tudi jasen odgovor naših pobratenih narodov vsem izrodkom in izdajalcem, političnim špekulantom in koristolovcem. To je dokaz, da so naši narodi v tem surovem boju za obstoj ne samo bili okupatorja in njegove pomočnike, temveč se tudi učili. Tistim, ki se zdaj vdinjajo oblasti, ki jim sploh ni mar, da tako služijo našemu prekletemu sovražniku — nemškemu fašizmu, naši narodi vzklikajo: »Ne, nikoli več!« — To ni samo prazna izjava; temelji na oboroženi moči ljudstva, na slavni narodnoosvobodilni vojski, ki je ponos in zvest varuh enakopravne demokratične in federativne Jugoslavije. Temelji na Atlantski listini in na odlokih moskvske konference, ki vsakemu narodu priznavajo pravico, da svobodno izbira obliko svoje družbene in državne ureditve. V boju proti vsem tistim, ki bi nam hoteli zanikati pravico do samoodločbe, ki smo jo plačali s potoki krvi in nezaslišanim trpljenjem, bodo imeli in imajo narodi Jugoslavije na svoji strani močno in bratsko Sovjetsko zvezo, kakor tudi demokratične, svobodoljubne sile Anglije in Amerike.

NARODI JUGOSLAVIJE,

s svojim nadčloveškim bojem ste ohranili čast svoje domovine, dvignili njen ugled v svetu, se ohranili pred uničenjem, ki ga je bil pripravil surovi in podli fašistični osvajalec. Vse to so slavna dejanja, zaradi katerih so enako ponosni junaški in svobodoljubni otroci Srbije in Hrvatske, Slovenije in Črne gore, Bosne in Hercegovine in Makedonije, Vojvodine in Sandžaka, s svojimi napori in žrtvami ste si izbojevali pravico, da boste jutri, ko bo sonce svobode posijalo na našo izmučeno toda slavno domovino, kovači svoje usode, graditelji svoje srečne prihodnosti.

Zmaga je naša, zanesljiva in blizu. Osvražen Hitlerjev »novi red« razpada pod močnimi udarci nepremagljive Rdeče armade, pod udarci angleških in ameriških kopnih in letalskih sil. Vsak dan osvobajajo enote naše slavne vojske nova mesta in vasi naše domovine. Toda zmaga še ni izbojevana. Bil bi zločin do naše domovine in do tistih, ki še trpijo pod Hitlerjevimi razbojniki in njegovimi hlapci, če ne bi pohiteli z izgonom okupatorjev in z uničenjem njihovih pomagačev. Zato so potrebni povečani napori, samoodpovedovanje in nove žrtve. Vzgibati je treba vse žive ljudske sile, vse tiste, ki ljubijo domovino, a se še držijo ob strani. Naj nam bo v svetem osvobodilnem boju misel vodnica: čimprej osvoboditi domovino z našimi lastnimi silami. Vsi tisti, ki obsojajo izdajalske tolpe zbrane okrog Draže Mihailovića, Nedića, Ljotića, Pavelića in Rupnika, ki sovražijo okupatorja, ki v svoji neprebujeni zavesti privoščijo Hitlerju poraz, morajo še danes stopiti v naše vrste. Zadnji čas je, za vse tiste, ki so doslej tičali v zapečku, da se odločijo in gredo v boj, kajti takšno stališče pasivnega pričakovanja danes meji na izdajo. Samo v bojnih vrstah narodnoosvobodilnega gibanja je mogoče dokazati predanost narodu in ljubezen do svoje domovine.

Na naši poti bo še mnogo težav in žrtev, toda nikakršna žrtev nam ne sme biti pretežka v boju za uresničevanje velikega dela, kateremu je

že položen temelj. Vsi k velikemu delu, ne glede na narodnost, vero in politično prepričanje.

Ustanavljajmo nove divizije in korpuse narodnoosvobodilne vojske. Utrujmo narodnoosvobodilno oblast in dvigajmo njeno avtoriteto. Krepi-mo borbena bratstvo naših narodov, porok boljše prihodnosti naše domo-vine. Strnimo še tesneje naše vrste okrog protifašističnega sveta in Nacio-nalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije.

Živela borbena enotnost vseh narodov Jugoslavije!

Živela slavna Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugo-slavije!

Živela svobodna demokratična federativna Jugoslavija!

Živel Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, edino zako-nodajno in izvršilno telo Jugoslavije!

Živel Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije, edini zakoniti pred-stavnik Jugoslavije v domovini in v tujini!

Živel voditelj naših narodov, junaški in modri vrhovni komandant naše slavne vojske, maršal Jugoslavije tovariš Tito!

Živeli naši zavezniki Sovjetska zveza, Anglija in Amerika!

30. novembra 1943

PREZIDIJ
PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA
NARODNE OSVOBODITVE
JUGOSLAVIJE

OSNUTEK

ODLOKA O ORGANIZACIJI IN POSLOVNIKU AVNOJ

PRESEDSTVO PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE OSVOBODITVE
JUGOSLAVIJE
ODLOK ŠTEVILKA

ORGANIZACIJA IN POSLOVNIK AVNOJ

1. člen

Na podlagi odloka št. 1 drugega zasedanja AVNOJ, je AVNOJ naj-višje zakonodajno in izvršilno ljudsko predstavniško telo federativne Ju-goslavije v času narodnoosvobodilne vojne.

2. člen

AVNOJ opravlja vse dolžnosti, ki pripadajo državi Jugoslaviji kot celoti, kolikor te dolžnosti niso v pristojnosti Nacionalnega komiteja osvo-boditve Jugoslavije.

3. člen

V zakonodajno pristojnost AVNOJ spada: sprejemanje zakonskih pred-pisov o organizaciji najvišje državne oblasti, urejanje odnosov najvišjih organov državne oblasti do najvišjih organov ljudske oblasti posameznih narodov Jugoslavije, utrjevanje temeljnih načel vodenja ljudske oblasti pri posameznih narodih Jugoslavije, urejanje tistih družbenih odnosov za katere je potrebna enotna ureditev tako v interesu države kot celote kakor tudi posameznih narodov Jugoslavije.

4. člen

Da bi ohranili temeljna načela narodne in državne ureditve demokratične oblasti, enakopravnosti vseh narodov Jugoslavije in federativne ureditve Jugoslavije kot njihove državne skupnosti, AVNOJ pomaga najvišjim organom ljudske oblasti posameznih narodov pri njihovem delu, rešuje spore med predstavniki telesi posameznih narodov ali njihovimi izvršilnimi organi kakor tudi med izvršilnimi organi teh teles in NKOJ, ukinja odloke nacionalnega komiteja, najvišjih organov posameznih narodov in posameznih poverjenikov NKOJ, če ne ustrezajo temeljnemu načelom državne ureditve in odlokom, ki jih skupno sprejmejo narodi Jugoslavije prek svojih predstavnikov v AVNOJ.

AVNOJ varuje suverene pravice posameznih narodov v sestavu federativne Jugoslavije.

5. člen

V pristojnost AVNOJ spada tudi:

- a) predstavljanje države Jugoslavije kot celote v mednarodnih odnosih, sklepanje in ratificiranje pogodb z drugimi državami;
- b) vprašanje vojne in miru;
- c) odločanje o vprašanju državnih meja;
- d) postavljanje vrhovnega sodstva federativne Jugoslavije, predpisovanje njegovih pristojnosti in postopkov, imenovanje vrhovnega državnega tožilstva in predpisovanje področja njegovega dela.¹

OSNUTEK STATUTA AVNOJ

I. Organizacija ljudske oblasti

1. člen. Kot najvišje predstavniško telo narodov Jugoslavije je AVNOJ najvišji organ ljudske zakonodajne in izvršilne oblasti in najvišji predstavnik suverenosti narodov in države Jugoslavije kot celote v času narodnoosvobodilne vojne.

2. člen. AVNOJ deluje na svojih plenarnih zasedanjih prek svojega (prezidiuma in svojega) predsedstva, kakor tudi prek NKOJ kot svojega izvršilnega organa za vso državno skupnost, prek pokrajinskih AVNO kot najvišjih zakonodajnih in izvršilnih organov ljudske oblasti posameznih pokrajin in prek narodnoosvobodilnih odborov kot temeljnih organov ljudske oblasti v vseh pokrajinah Jugoslavije.

3. člen. Zakonodajno oblast opravlja AVNOJ neposredno na svojih plenarnih zasedanjih ali prek svojega (prezidiuma) predsedstva v času med zasedanji.

¹ Glej opombo pri naslednjem dokumentu. — Ta tekst je verjetno sestavila zakonodajna komisija NKOJ, v kateri sta bila poleg drugih Edvard Kardelj in Frane Frol. Ta osnutek je bil poslan Moši Pijadeju v vas Kovačevići na planini Vlašić v Bosni, da bi dal nanj pripombe in ga dal na vpogled članom predsedstva AVNOJ in članom NKOJ, ki so bili začasno tam. Po razpravi, ki je trajala dolgo zimsko noč, je Moša vrnil predelan osnutek E. Kardelju, toda ne kot svoj predlog, temveč »kot gradivo«.

II. Dolžnosti AVNOJ

4. člen. V pristojnost AVNOJ spada:

- a) sprejemanje odlokov z zakonsko močjo za Jugoslavijo kot celoto;
- b) potrjevanje ali ukinjanje odlokov, sklepov ali uredb, ki jih med zasedanji AVNOJ sprejme (prezidium) predsedstvo AVNOJ ali NKOJ ali posamezni poverjeniki NKOJ;
- c) ukinjanje odlokov, sklepov ali uredb pokrajinskih svetov ali njihovih izvršilnih organov, če ne ustrezajo duhu odlokov, sprejetih za vsa državno skupnost;
- d) vprašanje vojne in mira;
- e) ratifikacija pogodb z drugimi državami;
- f) urejanje odnosov in razreševanje sporov med posameznimi zveznimi državami in avtonomnimi pokrajinami in urejanje odnosov ter reševanje sporov njihovih pokrajinskih organov oblasti do vrhovnih organov oblasti Jugoslavije kot celote;
- g) opravljanje pravice amnestije in pomilostitve v okviru cele države;
- h) volitve (prezidija) predsedstva AVNOJ.

III. Dolžnosti (preziduma) predsedstva

5. člen. Predsedstvo (prezidium) AVNOJ se voli na polnem zasedanju AVNOJ in ga sestavljajo predsednik, šest (namestnikov predsednika) podpredsednikov in dva sekretarja (ki predstavljajo predsedstvo preziduma) in najmanj štirideset članov (preziduma) predsedstva.

6. člen. (Prezidium) Predsedstvo je za svoje delo odgovorno celotnemu zasedanju AVNOJ.

7. člen. Poleg opravljanja, v času med zasedanji AVNOJ, vseh v 4. členu naštetih funkcij in poleg samih volitev (preziduma) predsedstva, predsedstvo (prezidium):

- a) predstavlja AVNOJ navzven;
- b) sklicuje in odpira zasedanje AVNOJ, vodi njegovo delo, pripravlja dnevni red za zasedanje, prenaša sklepe AVNOJ nacionalnemu komiteju;
- c) razpušča svet in razpisuje nove volitve;
- d) imenuje Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije;
- e) podeljuje odlikovanja in imenovanja;
- f) postavlja in odpoklicuje opolnomočene predstavnike pri drugih državah;
- g) sprejema akreditivna in odpoklicna pisma predstavnikov drugih držav;
- h) opravlja vseljudski referendum na svojo pobudo ali na predlog katerega pokrajinskih svetov;
- i) v jeziki vseh zveznih enot objavlja zakone, ki jih je sprejelo celotno zasedanje AVNOJ ali samo predsedstvo (prezidium) s podpisami predsednika in sekretarjev predsedstva (preziduma).

8. člen. Med posebne dolžnosti preziduma spada:

- a) pripravljanje volitev za ustavotvorno skupščino;
- b) priprava osnutka ustave za Demokratično federativno Jugoslavijo;

c) utrjevanje temeljnih načel zakonodaje nasploh z namenom, da bi se krepila enakopravnost narodov, da bi se tesneje povezovale federativne enote in utrjevala demokracija.

IV. Poslovanje AVNOJ

9. člen. Zasedanje AVNOJ sklicuje (prezidium) predsedstvo po možnosti dvakrat na leto.

Izredna zasedanja sklicuje (prezidium) predsedstvo kadar se mu to zdi potrebno na lastno pobudo ali na zahtevo katerega pokrajinskih svetov.

Vsako zasedanje se začinja z objavo dnevnega reda s strani (preziduma) predsedstva. Dokler sprejeti dnevni red ni izčrpan tako rednega kot izrednega zasedanja ni mogoče prekiniti ne odložiti, razen v primeru višje sile.

10. člen. Za vodenje zasedanja sveta v vsem času enega zasedanja izvoli zasedanje takoj po začetku šest predsedujočih in dva zapisnikarja.

Vsak svetnik, ki želi govoriti na seji, se prijavi predsedniku. Če je potrebno, lahko predsednik ali eden ali več svetnikov predlagajo, da se zaključí lista govornikov.

Čas govora v razpravi določa zasedanje na predlog predsednika ali svetnikov.

Zapisnikarji pišejo zapisnik zasedanja in pomagajo predsedujočemu pri tehničnem opravljanju sejnih zadev.

11. člen. Takoj po izvolitvi predsedujočih in zapisnikarjev izvoli zasedanje mandatno komisijo, ki preveri polnomočja svetnikov. To komisijo sestavlja najmanj šest članov, ki iz svoje srede izvolijo predsedujočega in zapisnikarja komisije. Takoj ko pregleda polnomočja in naredi zapisnik, komisija le-tega predloži zasedanju. Na predlog mandatne komisije odloča zasedanje o priznanju ali nepriznanju polnomočja za vsakega svetnika.

Mandantna komisija je stalna za ves čas polnomočja AVNOJ.

12. člen. Vsak svetnik ima pravico postavljati vprašanja in predloge z obrazložitvijo.

Dolžnost vsakega svetnika je, da se udeležuje vseh sej in da sprejme in opravi zaupano mu delo.

Odsotnost na sejah sveta brez opravičenega razloga, neodgovorno opravljanje dolžnosti kakor tudi kršitev glede časti ljudskega zastopnika imajo za posledico izgubo mandata na predlog mandatne komisije.

13. člen. Za opravljanje zadev na zasedanju se iz vrst svetnikov volijo stalne in začasne komisije.

Poleg mandatne komisije sta stalni tudi finančna in zakonodajna komisija.

Predloge posameznih svetnikov, ki zadevajo vprašanja, za katera je stalna ali začasna komisija, lahko zasedanje pošlje v predhodno obravnavanje ustrezni komisiji.

Vsaka komisija voli iz svoje srede predsednika in zapisnikarja.

15. člen. Celotno zasedanje AVNOJ je sposobno za delo in sprejemanje odlokov, če mu prisostvuje najmanj polovica opolnomočenih svetnikov. Vsi odloki AVNOJ so polnomočni, če so izglasovani z nadpolovično večino glasov navzočih svetnikov.

V primeru, da so glasovi enako porazdeljeni, velja, da je predlog, o katerem je bilo glasovanje, odbit.

Glasovanje poteka osebno ali prek polномоčja, z dviganjem rok, vstajanjem, poimensko in tajno z listki.

O načinu glasovanja odloča predsednik.

16. člen. Odloki polnega zasedanja AVNOJ veljajo kot zakon za celo Jugoslavijo in veljajo takoj.

Prezidium jih je dolžan po vrstnem redu vpisati v popis odlokov in takoj objaviti s podpisom predsednika in sekretarjev.

V. Poslovanje prezidiuma

17. člen. Prezidium AVNOJ je dolžan biti stalno zbran vsaj s polovico svojih članov, da je vedno sposoben za sprejemanje odlokov. Pri glasovanju odloča nadpolovična večina navzočih članov. V primeru enake razdelitve glasov velja, da je predlog, o katerem je bilo glasovanje, odbit.

Seje prezidiuma sklicuje predsedstvo, ki pripravlja dnevni red in vodi seje. Predsedstvo je dolžno člane prezidiuma pravočasno obvestiti o dnevnem redu in jim dostaviti potrebne materiale, da bi jih lahko pravočasno proučili.

18. člen. Predsedstvo po potrebi sklicuje skupne seje prezidiuma z nacionalnim komitejem ali pa kliče na seje vodje raznih komisij sveta ali posamezne državne podsekretarje.

19. člen. Zapisnik sej prezidiuma vodi tovariš sekretar. Zapisnik prejšnje seje se overi in podpiše v začetku naslednje seje.

20. člen. Dolžnost vsakega posameznega člana prezidiuma je, da se udeležuje sej, da sodeluje v obravnavanju zadeve in opravlja delo, ki mu je bilo zaupano. Odsotnost na sejah brez opravičenih razlogov in neodgovorno opravljanje dolžnosti povzroči izgubo članstva v prezidiumu.

21. člen. Prezidium je dolžan pripraviti poročilo o svojem delu za prihodnje zasedanje AVNOJ, kateremu je odgovorno za svoje delo. Posebej je prezidium dolžan zasedanju AVNOJ predati v poznejšo odobritev vse odloke, ki imajo zakonsko moč in so bili sprejeti v času med dvema zasedanjema AVNOJ,

22. člen. Ta poslovnik stopi v veljavo takoj.¹

¹ Ibid. stran 260—263. — Ta tekst osnutka je naredil Moša Pijade. Kakor je videti je bil prvi samo skica za razpravo.

Ker so v originalu besedila tudi nekatere ijkavsko izpisane besede, ni dvoja glede avtorstva, ker je tudi Pijade večkrat mešal obe narečji in se je o tem celo pritoževal Kardelju, ker je spoznal, da tako ni prav. — Tudi tega osnutka AVNOJ ni obravnaval v celem sestavu. Drugi razširjeni osnutek statuta AVNOJ (v katerem je izpuščen 14. člen, pa je korektor, misleč da je zaradi tiskarske ali daktilografske napake izpadel 14. člen, v izdaji iz leta 1953 napisal »14. člen«, za njim pa pustil prazen prostor za besedilo člana. Šele pri ponovnem primerjanju z izvirnim dokumentom je bila odkrita ta napaka) je poslal Edvardu Kardelju skupaj s svojim pismom iz Vlačića 30. 12. 1943. leta. Iz tega obsežnega sporočila posredujemo del, ki neposredno zadeva ta osnutek, ker je iz njega videti namen dela pri pripravljanju odlokov drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu: »... Poslovnik AVNOJ sem

priredil, nekatere stvari dodal, nekatere spremenil, nekatere črtal, malo drugače razvrstil določbe.

Nekatere spremembe sem vnesel na podlagi stališča, da v statutu ne moremo naših teles karakterizirati drugače kot so v temeljnih odlokih, ki jih je sprejelo drugo zasedanje in ki so za nas zakon. (Npr. karakteristika AVNOJ.) Nisem dokazoval potrebe, da bi razlikovali z nekim izrazom ožje od širšega predsedstva AVNOJ, temveč sem v statut uvedel »prezidium«, »predsedstvo prezidiuma«, toda potem sem prišel do sklepa, da je to popolnoma narobe, ker tudi to pomeni nedopustno spreminjanje odlokov drugega zasedanja, ki ve za predsedstvo, ne ve pa za prezidium (začudil sem se tudi, zakaj je na proglasu podpisan »prezidium«). In tudi res, če upoštevamo, kakor smo upoštevali, da je »prezidium« stalno pripravljeno, da ožje predsedstvo ne sklepa ničesar temveč samo plenum, tedaj je tudi potreba po razlikovanju med ožjim in širšim predsedstvom samo navidezna. Zato mislim, da je izraz »prezidium« potrebno izpustiti in ohraniti samo »predsedstvo«. V tej zvezi mislim tudi, da nikakor ni mogoče sprejeti tistega, za kar mi je tovariš Jovo¹ rekel, da ste se v zakonodajni komisiji odločili, da je treba spremeniti nazive nekaterih poverjeništev (pravosodje namesto sodstvo itd.). Neizpodbitno morajo ostati nazivi, ki so navedeni v odloku o imenovanju *Nackoma*² in bilo bi neresno, da bi zaradi takšnih drobnarij vzeli na svoja ramena nespoštovanje do sprejetih odlokov, ki so že tako široko sprejeti in objavljeni.

.....

Odloki, ki so bili sprejeti na drugem zasedanju in kakor so bili objavljeni v brošuri v Bosni, v cirilici, so napisani v srbskem jeziku. Tako kakor so bile objavljene na Hrvatskem (npr. v »Naprijedu«), pa so v hrvatskem jeziku. Slovenci so odloke objavili v svojem jeziku, Makedonci v svojem jeziku itd. Zato se ni nikomur bati tuje terminologije. Tako bo tudi v prihodnje glede vseh odlokov in zakonov, to je objavljeni bodo v vseh jezikih, v Sloveniji v slovenščini, na Hrvaškem v hrvaščini, v Srbiji v srbsčini, to je lahko popolnoma isti tekst, razlika je samo v latinici in cirilici, v Srbiji v srbohrvaščini, to je v ekavščini in cirilici, v Črni gori v srbsčini in ijekavščini, v Bosni v srbsčini in hrvaščini itd.) Te stvari mora upoštevati tudi zakonodajna komisija. Projekte naj dela v srbskem ali hrvatskem jeziku (samo ne tako, kot smo delali prej, ko smo vsi pisali ijekavščino, pa ni bilo ne srbsko ne hrvatsko), ko pa je tekst sprejet, ga je potrebno prevesti v vse druge jezike.

V času, ko sem prekinil pismo, smo imeli sinoči sestanek z namenom, da bi razpravljali o projektu »politična akcija« in o projektu »Uredbe o nar.(odno.) osv. (obodilnih) odborih«, ki sem ga jaz napisal. Toda zašli smo v druge razprave. Prišli smo do sklepa, da nismo telo, ki bi bilo sposobno sprejemati odločitve, temveč, da se lahko samo pogovorjamo in razpravljamo, da lahko vsak posameznik med nami predlaga osnutke, predloge itd., ki bodo potem šli skozi zakonodajno komisijo in iz nje tistim telesom, ki so pooblaščen, da odločajo. Pošiljam ti mojo predelavo »Statuta AVNOJ«, toda glede na to, kar je Jovo sinoči pojasnil, kako ste vi hoteli in kako ste planirali razne projekte, ti moje predelave ne pošiljam kot predlog, temveč samo kot gradivo. Enostavno sem vzel naš projekt takšen, kakršen je in ga spremenil, da bi bil boljši. Nekatero spremembo so zelo važne in nujne. Na primer: po vašem projektu — sinoči pa sem videl, da Jovo tudi zares tako misli, — je videti, da ima prezidium pravico, da opravlja zakonodajno funkcijo v imenu AVNOJ samo začasno in ste zato to dali pod »prehodne določbe«, kar pa ni točno, ker bo prezidium vedno imel to oblast med zasedanji AVNOJ, kar je popolnoma jasno izraženo v odloku številka 1 z drugega zasedanja. Glede na to mu ni mogoče te pravice zdaj dajati samo začasno, do prvega naslednjega zasedanja AVNOJ prek »prehodnih določb«, ko je formulacija točke 4 odloka številka 1 jasna, in je bilo zato prav in potrebno, da je vključena tudi v poslovnik.

Če želite narediti začasen poslovnik, da bi omogočili delo prezidiuma, tedaj ga naredite tako, da bo resnično samo poslovnik. Toda moje mnenje je, da mora poslovnik iz nečesa izhajati in je, zato nujno hkrati narediti tudi nek temeljni zakon o državnih organih (statut ali odlok ali uredbo), ki bi zajel, kar je potrebno reči o AVNOJ in njegovem prezidiumu, o nacionalnih zakonodajnih telesih in nacionalnih izvršilnih telesih, o nacionalnih komitejih ter o njihovem medsebojnem

¹ Dr. Ivan Ribar

² Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ)

odnosu. Šele iz takšnega zakona je potem mogoče izpeljati poslovniške in statute za razna telesa.

Sinoči smo na podlagi mojega projekta »Uredbe o narodnoosvobodilnih odborih« (o kateri v podrobnosti sploh nismo razpravljali) prišli do sklepa, da je potrebno naslednje: narediti deklaracijo o ljudski oblasti. Ta deklaracija naj bi — na podlagi že veljavnih odlokov — zajela vsa temeljna načela in temeljni sestav in značilnosti ljudske oblasti ter naj bi bila obvezno direktivna in na njeni podlagi bi potem nastajale uredbe o raznih organih oblasti, to je o najvišji državni upravi (AVNOJ, NACKOM, nacionalni sveti, nacionalni NACKOM in njihovi organi), o narodnoosvobodilnih odborih (od vaškega do okrožnega) itd. Na podlagi takšne deklaracije bi potem tudi nacionalni organi, vsak po svojih možnostih, sprejeli zakone, navodila, uredbe o narodnoosvobodilnih odborih. Vsi smo se, večinoma, strinjali, da je takšna deklaracija z močjo direktive obvezna in zelo potrebna.«

PRVI OSNUTEK ZAKONA O IMENU DRŽAVE IN DRŽAVNEM GRBU

DEMOKRATIČNA FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA
PROTIFAŠISTIČNI SVET NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
PRESEDSTVO
Odlok št. 20

Člen 1.

Ime nove Jugoslavije, nastale s skupnim bojem in svobodno voljo Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev oziroma narodov Srbije, Vojvodine in Sandžaka, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore in Bosne in Hercegovine, katere najvišji organi državne oblasti so se konstituirali na drugem zasedanju Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije 29. in 30. novembra leta 1943 v Jajcu in ki so utelešeni v Protifašističnem svetu narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišjem zakonodajnem in izvršilnem ljudskem predstavniškem telesu in predstavniku suverenosti narodov in države Jugoslavije kot celote, ter v Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije kot celote, je *Demokratična federativna Jugoslavija*.

Člen 2.

Državni grb Demokratične federativne Jugoslavije sestavlja pet prižganih bakel, ki predstavljajo pet združenih enakopravnih narodov in katerih rdeči plameni se združujejo v en plamen. Bakle in plameni so oviti z rumenim klasjem in modrim trakom, na katerem je bel napis Demokratična federativna Jugoslavija v srbskem, hrvatskem, slovenskem in makedonskem jeziku.

Člen 3.

Pečati in žigi vseh organov državne in samoupravne oblasti morajo imeti v sredini grb Demokratične federativne Jugoslavije in ime države pred imenom organa oblasti.

Člen 4.

Osnetek državnega grba Demokratične federativne Jugoslavije v barvah je objavljen skupaj s tem zakonom kot njegova priloga in takoj velja za vse državne in samoupravne oblasti.

Člen 5.

Predsedstvo narodne vlade je pooblaščen, da predpiše pravilnik o rabi državnega imena in državnega grba Demokratične federativne Jugoslavije.

Člen 6.

Ta zakon začne veljati takoj po objavi.

Za predsedstvo

Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije

Sekretar:

Predsednik:¹

ZAKON O IMENU DRŽAVE IN DRŽAVNEM GRBU

Člen 1.

Ime nove Jugoslavije, nastale s skupnim bojem in svobodno voljo njenih enakopravnih narodov in katere najvišji organi državne oblasti so se konstituirali na drugem zasedanju Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije v Jajcu 29. in 30. novembra leta 1943 in so utelešeni v Protifašističnih svetih narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišjem zakonodajnem in izvršilnem narodno predstavniškem telesu in kot predstavniku suverenosti narodov in države ter v Nacionalnem komiteju narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišjem organu državne uprave oziroma kot narodni vladi Jugoslavije,
je »Demokratična federativna Jugoslavija«.

Člen 2.

Demokratična federativna Jugoslavija temelji na polni enakopravnosti Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, oziroma narodov Srbije, Vojvodine in Sandžaka, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore in Bosne in Hercegovine.

Člen 3.

Državni grb Demokratične federativne Jugoslavije je sestavljen iz petih prižganih bakel, ki predstavljajo pet združenih narodov, katerih rdeči plameni se združujejo v en plamen, nad katerim je na vrhu grba rdeča peterokraka zvezda. Bakle in plamen so ovite z rumenim klasjem pšenice in modrim trakom z napisom: Demokratična federativna Jugoslavija v srbskem, hrvaškem, slovenskem in makedonskem jeziku.

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 69. — Ta osnutek zakona o imenu države in državnem grbu predstavlja verjetno prvo od mnogih verzij. Morda je to tekst, ki ga je pripravila zakonodajna komisija NKOJ in je bil skupaj z osnutkom državnega grba, s pismom predsednika NKOJ maršala Jugoslavije J. B. Tita poslan AVNOJ, da bi ga obravnaval in sprejel. Pijade je ta tekst nekajkrat predeloval, ker je bilo v njem več besed in izrazov, kakor na primer »ljudska oblast«, ki niso ustrezale ne terminološko in ne politično tedanji stopnji razvoja nove države. Poleg tega so bili nekateri izrazi tudi neprimerni za tedanje pojmovanje in izražanje in tudi za duha, ki je vladal med NOB in med revolucijo, kakor na primer del stavka »velja za vse državne in samoupravne oblasti«, ker se je tedaj vedelo samo za državne in ljudske oblasti, za AVNOJ, NKOJ, pokrajinske protifašistične svete in narodnoosvobodilne odbore.

Člen 4.

Pečati in žigi vseh organov državne in samoupravne oblasti morajo imeti v sredi grb Demokratične federativne Jugoslavije in ime države pred imenom organov oblasti.

Člen 5.

Osnutek državnega grba Demokratične federativne Jugoslavije je v barvah objavljen skupaj s tem zakonom in velja za vse državne in samoupravne oblasti.

Člen 6.

Predsedstvo nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije je pooblašeno, da predpiše pravilnik o rabi državnega imena in grba Demokratične federativne Jugoslavije.

Člen 7.

Ta zakon začne veljati takoj po objavi.¹

¹ Kopijo tega dokumenta, napisano s pisalnim strojem z roko Moše Pijadeja je avtor predal ARP, Beograd, AVNOJ št. 69. Tudi ta Mošin predlog so obravnavali na noč in dan trajajočih sejah članov predsedstva AVNOJ in članov NKOJ in nekaterih članov predsedstva in izvršnega odbora SNOS, ki so bili na Rogu. Seje je vodil predsednik AVNOJ dr. Ivan Ribar, prisostvovali pa so jim Moša Pijade, Josip Rus in Marko Vujačić, podpredsedniki AVNOJ, člani predsedstva AVNOJ Boris Kidrič, Josip Vidmar, Josip Jeras, dr. Marjan Breclj, Tone Fajfar, dr. Metod Mikuž, Franc Leskošek, poverjeniki NKOJ ing. Dušan Sernec, dr. Anton Kržišnik, člani AVNOJ in SNOS dr. Drago Marušič, dr. Maks Šnuderl in drugi. Ohranjene so beležke z zapisi, ki jih je na teh sejah pisal Moša Pijade, eden najbolj aktivnih zakonodajalcev v času vojne. Po prihodu v bazo glavnega štaba NOV in POJ Slovenije na Rogu je nenehno pripravljajl projekte za nekoliko zakonov, katere je imel za najnujnejše, brez katerih tudi v času revolucije ni bilo mogoče. Sodeč po datumih, ki jih je zapisal na svoje rokopise, je videti, da je vse te zakonske projekte dokončal do konca marca leta 1944, tako da je s predsednikom AVNOJ dr. Ivanom Ribarjem predvideval, da bi bila prva seja 4. aprila in bi na njej začeli obravnavati osnutke, ki so že bili v razpravi v predsedstvu SNOS. Za to priložnost je Moša pripravil tudi pismeni referat. Seji so prisostvovali vsi povabljeni razen Franca Leskoška-Luke.

To skupno sejo članov predsedstva AVNOJ, članov NKOJ in članov predsedstva izvršnega odbora SNOS je začel predsednik AVNOJ dr. Ribar ob 9.30. Po pozdravu je obvestil prisotne o dotedanjem delu predsedstva AVNOJ, nato pa je prebral pismo predsednika NKOJ maršala Tita o državnem grbu:

PRESEDNIK

NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE PROTIFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

V prilogi pošiljam osnutek državnega grba, za katerega mora predsedstvo AVNOJ na podlagi priloženega obrazca čimprej sprejeti odlok o državnem grbu.

Grb je sestavljen iz petih bakel, katerih plameni se združujejo v en plamen, ovit s klasjem in trakom z napisom Demokratična federativna Jugoslavija. Na vrhu grba nad plamenom je peterokraka zvezda.

Barve grba: Plamen in zvezda rdeča, trak moder z belim napisom, klasje rumeno.

Pričakujem čimprejnjše sprejetje gornjega odloka.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

17. februar 1944

Predsednik Nacionalnega
komiteja, maršal Jugoslavije
J. B. Tito, s. r.²

² (ARP, Beograd, NKOJ št. 5)

Potem so prešli k drugi točki dnevnega reda: »Referat za uvod v razpravo o osnutkih zakonov«, ki jo je sporočil Moša Pijade, pri čemer je poudaril potrebo po organizirani razpravi.

»Minili so štirje meseci od drugega zasedanja AVNOJ«, je dejal Moša Pijade. »V tem času ni bilo možnosti, da bi bilo predsedstvo stalno zbrano, pa tudi ne zakonodajna komisija.

Pa tudi ožje predsedstvo ni bilo pripravljeno, ni bilo aktivno.

Lahko rečemo, da v teh štirih mesecih ni bil vzpostavljen nikakršen stik s pokrajinskimi protifašističnimi sveti.

Prvi koraki so bili storjeni šele v zadnjih dneh, ko so bili poslani prvi osnutki zakonov in zahtevana poročila in materiali o organizaciji oblasti in to samo za SNOS, ZAVNOH in ZAVNOBiH. Tudi z NKOJ je bil zelo slab stik. Kar zadeva zakonodajno delo, smo šele v zadnjem mesecu izdelali osnutke, o katerih danes razpravljamo.

Kakor se in če se AVNOJ ni javljal pokrajinskim svetom, se tudi ti niso čutili dolžni, da bi se javljali AVNOJ. Obojestranska odsotnost stikov. Sveti se morajo navaditi na dolžnost, da takoj pošljejo vsak svoj osnutek zakona ali sprejeti odlok predsedstvu AVNOJ. Odseki se morajo navaditi, da pošiljajo poročila poverjenikom NKOJ. Izvršni odbori morajo v sebi videti nacionalne vlade in biti v tesni zvezi z NKOJ, mu pošiljati poročila, zahtevati navodila itd. Pokrajinski sveti niso občutili ne potrebe in ne dolžnosti, da bi se obrnili na predsedstvo, da bi ga o čemer koli uradno obvestili, da bi mu pošiljali svoj zakonodajni material.

Ta odsotnost stikov in izmenjave misli in pobud je nevarna in škodljiva.

Vse naše ustanove in organi oblasti v vseh naših pokrajinah so nastali samostojno in brez pisanih zakonov.

Povsod pa je od začetka upoštevana tudi celota.

Toda čimbolj se izgrajuje državna oblast, predvsem po drugem zasedanju AVNOJ, tem manj dopustno je, da razvoj poteka sam od sebe brez intervencije in brez pobude iz središča ter brez vedno tesnejšega stika med pokrajinskimi sveti in AVNOJ.

Spominjam se obdobja med prvim in drugim zasedanjem AVNOJ, ko so se iz Hrvatske pritoževali, da AVNOJ sploh ni čutili. Tedaj bi bilo potrebno, da bi bila njegova iniciativa večja, kakor tudi njegova pomoč. Toda zdaj so se na to navadili, sami so šli na delo in zdaj je videti, kakor da sploh ne potrebujejo stikov.

To je treba čimprej odpraviti.

Posamezne pokrajine Jugoslavije, ki imajo že dalj časa dokaj veliko osvobojeno ozemlje in na njem organizacijo oblasti, po zasedanju v Jajcu vse bolj razvijajo organe oblasti. Njihov razvoj ne more čakati na pobude AVNOJ.

Potrebe zahtevajo, da jih zadovoljimo.

Ni dvoma, da posamezne pokrajine, ki prednjačijo s svojo notranjo organizacijo, lahko mnogo prispevajo s svojo izkušnjo, zakonodajno iniciativo in z razvijanjem raznih organov oblasti. Življenje in praksa boja porajata razne ustanove, razvijata razne oblike ljudske oblasti in državnega življenja.

To je naravno in dobro. Toda v interesu celote, pa tudi posameznih pokrajin je, da pri tem ne bi ostali.

Ni dvoma, da se velika iniciativa začenja z odloki drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu. Toda v preveč splošnih črtah. Uporaba in uresničevanje teh odlokov, nadaljnje razvijanje državne organizacije na njih podlagi — zahtevajo tudi stalno vodilno iniciativo predsedstva AVNOJ.

Če bi prepuščali razvoj njegovemu naravnemu teku brez iniciative predsedstva bi pomenilo, da ne poznamo velikega interesa obveznega enakega reševanja vprašanj organizacije in pristojnosti temeljnih organov državne oblasti in uprave v Demokratični federativni Jugoslaviji kot celoti.

S tem pa, zaradi pomanjkljivosti oziroma odsotnosti temeljnih zakonov za Jugoslavijo kot celoto, nastaja nevarnost neenakega reševanja vseh vprašanj v raznih pokrajinah, pa tudi oviranje razvoja v nekaterih, ki bi zanesljivo bolj napredovale, če bi dobile iz središča pobudo, na katero čakajo.

Zato moramo ugotoviti, da je predsedstvo AVNOJ v zamudi z proglasitvijo temeljnih zakonov, ki bi zagotovili boljšo povezanost in enakost temeljnih državnih organov in ustanov v celi državi.

Lahko rečemo: so posamezne pokrajine, ki so članice federacije, federacija kot celota pa tako rekoč ne obstaja, razen v neki načelni odločbi.

Zaradi vsega tega ponekod nujno nastajajo napake v razvijanju, ne glede na celoto, ponekod pa neopravičeno zaostajajo, ker čakajo na iniciativo predsedstva AVNOJ.

Na Hrvaškem, na primer, odsek (oddelek) za sodstvo s cirkularjem ureja sodišča, namesto da bi to storil z zakonom ZAVNOH oziroma AVNOJ. V Sloveniji nastaja vrsta zakonov, ki bi morali temeljiti na zakonih Demokratične federativne Jugoslavije, pa teh sploh še ni ali pa bi sploh morali biti zakoni Demokratične federativne Jugoslavije, veljavni za vso državo. (Na primer komisija za ugotavljanje zločinov, zakon o NOO, o volitvah itd.)

Pripravljajo se učbeniki za osnovne in srednje šole, pripravlja se učni program, niso pa dane temeljne smernice.

Zato se je nujno lotiti dela predsedstva z največjo energijo, vzpostaviti živo in trdno zvezo z vsemi pokrajinskimi sveti, se dejansko uveljaviti kot najvišje zakonodajno telo, ki ureja in po določenih smereh usmerja razvoj mlade nove države.

To pa je zahteva, da čimprej sprejmemo zakone, ki urejajo temelje državnega življenja Jugoslavije kot celote in njenih delov.

Današnje razmere je v določeni meri mogoče pojasniti z raztresenostjo članov predsedstva zaradi VI. ofenzive, toda to vseeno ni opravičilo za takšno neaktivnost v teh štirih mesecih.

Če bi še naprej šli po tej poti — v današnjih mednarodnih razmerah — bi to pomenilo kar največjo škodo.

Potrebno je rešiti vprašanje: kateri temeljni zakoni so najnujnejši, po kakšnem vrstnem redu jih je treba sprejeti in kako obsežni naj bodo?

Sodimo, da so najpotrebnejši, da jih je treba najprej sprejeti in objaviti, naslednji zakoni, po tem vrstnem redu:

1. Zakon o imenu države in državnem grbu.

2. Deklaracija o ljudski oblasti in temeljnih pravicah državljanov. — Zakon, ki naj bi v obliki deklaracije nadomestil ustavo federacije do tedaj, ko bi bilo le-to, v nekem obdobju po vojni, mogoče narediti.

3. Zakon o AVNOJ in pokrajinskih svetih.

4. Zakon o NKOJ in pokrajinskih vladah.

5. Zakon o NOO.

6. Zakon o volilnem sistemu.

Poleg vseh teh zakonov je še zakon o enakopravnosti jezikov.

V drugi vrsti, toda prav tako potrebni so:

1. Pravilniki o sestavi in delu posameznih poverjeništev NKOJ.

2. Pravilnik o državni komisiji za ugotavljanje zločinov, da bi lahko čimprej začela delati.

3. Zakon o narodni zaščiti.

4. Zakon o enotah državne varnosti.

Prav tako je potrebna tudi sodna zakonodaja, in sicer:

1. Zakon o sodiščih v Demokratični federativni Jugoslaviji.

2. Zakon o kaznih za izdajstvo naroda in domovine.

3. Zakon o kaznih za zločine okupatorjev in njihovih pomočnikov.

4. Zakon o državnem tožilstvu (če ne bo sestavni del zakona o sodiščih).

5. Zakon o sodnem postopku.

6. Zakon o vojaških sodiščih.

Videti je, kakor da je to pravi naval zakonov, toda vsi so zelo nujni. Poleg tega je treba misliti in pripraviti tudi vrsto drugih zakonov, na primer:

1. Zakon o vojni škodi in sodiščih za vojno škodo.

2. Zakon o izobraževanju in šolanju invalidov in onespoblenih borcev NOV in POJ za razne javne in gospodarske službe.

3. Zakon o NO v vojski.

4. Zakon o ljudskem zdravstvu.

5. Prosvetni zakon.

6. Zakon o vojaški saniteti.

Misliti je treba tudi na razna finančna vprašanja — davke, posojila, sklade, denarne zavode itd.

Nadalje, vsak trenutek lahko nastane potreba po določenih zakonih glede odnosov DFJ z drugimi državami.

Zakon o predstavništvih in konzulatih v tujini.

Zakon o potnih listih itd.

Treba je začeti obravnavati tudi razna gospodarska vprašanja, predvsem vprašanje gospodarske obnove.

Upoštevati je treba vprašanje odnosa DFJ do zakonov stare Jugoslavije.

Čeprav je vsega tega videti zelo veliko — predvsem sedaj, ko smo tako malo storili — sodim, da s tem niso izčrpani vsi problemi, ki jih je treba upoštevati.

Naša zakonodajna komisija se mora vsekakor hitro pripraviti, usposobiti za neprekinjeno in odločno delo pri preučevanju vseh teh vprašanj in pri pripravljanju zakonskih projektov.

Morda bi bilo potrebno in koristno ustanoviti posebno poverjeništvo za pripravo zakonodaje.

To so navržene potrebe, brez vsakršne posebne obrazložitve.

Nekateri omenjenih zakonov bi bili zakoni DFJ, torej zakoni, ki bi veljali za vse ozemlje federacije. Nekateri pa bi — veljavni prav tako v celoti za vso Jugoslavijo — postali osnova, na kateri bi nastali ustrezni zakoni zveznih enot.

Vprašanje, kako organizirati razpravo o predlaganih projektih. Mislim: o nekaterih vprašanjih je potrebno razpravljati načelno.

1. Ali je mogoče te osnutke, kakor so pripravljeni, imeti za podlago za posebno in posamično razpravo,

2. po kakšnem vrstnem redu jih brati in o njih razpravljati,

3. kakšen postopek sprejeti za razpravo (pri tem opozarjam, da zakon o AVNOJ ne vsebuje določila o zakonski debati in ne o zakonodajnem odboru, kar bi moral vsebovati),

4. vprašanje kontinuitete Jugoslavije in DFJ,

5. vprašanje: ali so enote, ki sestavljajo DFJ *pokrajine* ali *države*, oziroma kako jih imenovati,

6. ker imajo pokrajinski sveti zdaj različna imena, je vprašanje, ali naj ostane tako, ali naj dobijo nova, ali naj bodo nova imena enaka, ali pa je bolje, da vsak narod imenuje svoj parlament, tako kakor najbolje ustreza njegovim tradicijam.

Potem bi začeli načelno razpravo o deklaraciji in razpravo o posameznostih.

Potem pa je mogoče osnutke o AVNOJ, NKOJ in NOO in morda tudi volilni sistem, načelno skupaj prediskutirati, potem pa enega za drugim po posameznostih. (ARP, Beograd, AVNOJ št. 73)

Potem ko je Pijade povedal svoje stališče v diskusiji, ki je potekala o zakonih in komisiji za vojne zločince v predsedstvu SNOS, je predsednik dr. Ivan Ribar dal besedo Josipu Vidmarju. Po zapisniku, ki ga je 7. aprila 1944 pisal Moša Pijade, je razprava potekala takole:

JOSIP VIDMAR: Pijade je omenil oznake zveznih enot in institucij v njih; to je komplicirano in težko.

AVNOJ bi moral sprejeti program čimvečje liberalnosti do posameznih pokrajin. To bi lahko storil samo na skupnem forumu vseh narodov.

MARKO VUJAČIĆ: Smo sredi vojne in revolucije, to pa ne prenese mnogo zakonodaje. Dokler pokajo puške *ni mogoče govoriti o zakonodaji za vso državo*. Ne moremo je sprejeti mi, ker nismo forum.

Določen je bil zakonodajni odbor, da pripravi osnutke.

Kako jih bodo sprejeli razni sveti.

Toliko vsiljevanja zakonov od zgoraj — razen najnujnejših.

Najprej moramo imeti osnutek ustave.

Edino o čemer bi lahko razpravljali je grb: ime države.

Predloženi material je dober, če bi naj služil komisiji, v kateri bi jih izdelali in podali predsedstvu. Mi tu tega ne moremo rešiti.

Zakona o kaznih še ni mogoče sprejeti, med ljudstvom bi nastala zmeda, preuranjen je. Obstaja bojazen zaradi hudih posledic.

DR. IVAN RIBAR — pojasnjuje, da je namen tega sestanka dati pripombe, da bo lahko reševanje teh vprašanj potekalo po zakoniti poti.

PIJADE: Predlagam sklic plenuma seje predsedstva in čas.

DR. DRAGO MARUŠIČ — se zahvaljuje Moši za trud, toda upoštevati je treba, kaj je nujno in kaj je sedaj mogoče in kakšen odmev bi imelo v javnosti.

Potrebna so splošna načela — da vemo za kaj se borimo.

AVNOJ je čisto začasen, ima pravico samo na tiste zakone, ki so v revoluciji nujni.

Tisto, kar nam je potrebno za našo pozicijo v svetu.

Potrebno je, da imamo grb in ime države.

Z nekaterimi zakoni bi izzvali nepotrebno diskusijo, kar bi bilo *škodljivo, ker bi odtegnilo ljudstvo od njegovega osvobodilnega boja.*

JOSIP RUS — Vprašanje zakonodajne iniciative.

Zakonodajna komisija ni mogla ničesar storiti, ker ni bilo potrebnega stika. Zakonodaje ni mogoče opraviti, če ni stika med organi, ki jim je dana naloga zakonodaje. AVNOJ sam tega ne more, potreben je stik z NKOJ, najtesnejši in nenehen stik. To je glavni vzrok, da zakonodajni odbor ni deloval. *Nujno je vzpostaviti ta stik.*

To niso edini pogoji za zakonodajno iniciativo. Dejansko je nujno *potreben* stik tudi s pokrajinskimi sveti.

Tudi ta stik ni bil vzpostavljen (obojestransko). Dokler teh stvari — ki jih je mogoče storiti — ne bo, je treba članstvo organov razporediti tako, da bo ta stik mogoč.

Točno moramo biti obveščeni o zakonodajnem delu enot.

Pobude je potrebno prepustiti enotam, toda potrebna je tudi iniciativa predsedstva, v tem smislu, da vsaka enota postane sposobna za skupno zakonodajno telo.

Najprej je mogoča enotnost samo v temeljnih načelih. Potem naj gredo enote vsaka po svoji poti.

JAKOB AVŠIČ — Državo gradimo v boju. Zato menim, da je potrebno sedaj sprejeti zakone. Osvobojeno ozemlje se povečuje, ljudstvo hoče živeti, zato so potrebni zakoni. Kakor je storila Slovenija zase, je potrebno storiti za Jugoslavijo.

Tudi za zunanji svet je potrebno več kot grb.

Strinjam se z Vidmarjem za čimbolj liberalno načelo odnosov z enotami. V stari Jugoslaviji smo predolgo čakali na ustavo. Mi ji moramo temelje postaviti v boju.

PIJADE . . . (Ni zapisal svoje razprave, toda ve se, da je bil za to, da je potrebno vse pridobitve osvobodilnega boja in revolucije z zakonom utrditi, da bi se kontinuirano šlo hitreje naprej. — Opomba S. N.)

BORIS KIDRIČ — Razvoj odnosa med enotami in centrom je sedaj popolnoma drugačen kot nekoč.

Sodim, da je potrebno, nujno, da se sprejmejo zakoni v času samega NO boja.

Karakter naše ustavotvorne skupščine bo čisto drugačen kot jugoslovanske konstituante.

Zato imamo že sedaj pravico, da izdamo takšne zakone.

Možnost notranje graditve na vsem osvobojenem ozemlju je velika. — In potrebna iz notranjih in zunanjih razlogov.

Utegnilo bi priti do škodljivega zavlačevanja in odstopanja v izgradnji. Pri splošnih zakonih je potrebno paziti, da ne bi omejili iniciative enot.

Vsi sedanji zakoni morajo imeti ta pečat.

— Noben zakon ne sme preskočiti doseženega, sicer pa samo smer — ti zakoni ne smejo ovirati vstaje.

Ustava bo nastala tako, da bomo zbrali načela iz vseh zakonov. Ti zakoni tukaj so pravilni, celovite pripombe smo dali na SNOS. V načelu jih je potrebno sprejeti in mislim, da jih je potrebno čimprej izdati. Potrebna je seja, kjer bodo lahko sprejeti, napačno je, če bi se to reševalo z dopisovanjem med člani predsedstva; in čimprej. Na tej seji je treba urediti način sprejemanja zakonov — kajti predsedstvo je preveliko (64 članov), da bi lahko bilo vedno zbrano.

MARUŠIČ — *Zakon o imenu in grbu* in deklaracijo, ki vsebuje vsa načela prihodnje ustave.

Ali je možnost, da jih čimprej sprejmemo.

PIJADE — Govori o deklaraciji.

MARUŠIČ — Naslov deklaracija kot deklaracije o osvobodilni oblasti je ozek. Potreben je širši naziv.

SERNEC — Potrebna je zahteva po enotnosti.

PETER (B. KIDRIČ) — Predlaga naziv deklaracija o temeljnih pravicah narodov in državljanov DFJ.

Ni potrebno, da bi se bali formalnih nacionalnih atributov, ki v zavesti množic krepijo zavest, da so vsi narodi dosegli samostojnost. Napačno bi bilo, če bi izenačili imena nacionalnih parlamentov. Tisto kar krepi odnose, so odnosi med organi, ki jih sedaj urejamo . . . (ARP, Beograd, AVNOJ št. 78)

V naslednjih dneh je Moša Pijade delal redakcijo osnutkov zakonov o spremembi države in o državnem grbu in v ta svoj projekt vnesel pripombe iz te in naslednje seje, ki je bila 12. aprila. V zapisniku je ugotovljal, katere pripombe glede grba so bile sprejete:

1. Potrebni je toliko bakel, kolikor je federalnih enot in ne kolikor je narodov; torej šest ne pet.

Vsaka nova enota, ki pristopi, mora dobiti novo baklo.

2. Plameni morajo resnično postati en plamen, kar na projektu ni doseženo! (ARP, Beograd, AVNOJ št. 78)

Prečiščeno besedilo predloga tega zakona je Moša dostavil Edvardu Kardelju (Bevcu), kakor je sicer redno delal. S Kardeljem sta si stalno dopisovala, tako rekoč zasipal ga je z obširnimi pismi z željo, da bi ga čim podrobneje seznanil z vsem, tako da je sam Pijade ta svoja pisma primerjal s »klobaso«: iz Kovačevića na Vlašiču, iz Roga v Sloveniji in iz Topuskega na Hrvaškem.

V pismu z dne 27. marca leta 1944 se je Moša resnično veselil, da »smo — hvala bogu — krstili naše mlado dete«, da je z novim osnutkom zakona država končno dobila pravo ime, grb in pečat, in da se bodo v prihodnje akti AVNOJ imenovali »zakoni« in ne »odloki«.

»Pošiljam ti besedilo zakona o imenu in grbu« — sporoča Moša Pijade — »grb sem opisal na podlagi tvoje brzojavke, ki ni dala ravno natančnega opisa (ni barve bakel, ni barve polja za celo sliko, ni navedeno kako stoje te bakle, ali stoje naravnost, vzporedno, ali pa so kako prekrizane itd., vse to pa mora biti podrobno povedano v takšnem zakonu) . . .

Ker sem se od tebe nadejal boljše brzojavke v tem smislu, sem se pripravljal, da bi osebno šel na pot, pa nisem uspel, da bi opravil, kar bi sicer morda opravil . . .

2. Pošiljam ti dva pečata, eden je za NKOJ, drugi pa za notranje zadeve. Toda grb sredi obeh je zastarel. Bojim se, kako bo videti tistih pet bakel v tako majhnem formatu, kakršen je potreben za sredino pečata urada. Žal mi je, da je ves venec okrog grba iz klasja; doslej smo imeli na eni polovici klas pšenice, na drugi pa lovorjevo vejico . . .«

V sedmem odstavku pisma se Moša Pijade zopet vrača k pečatom: » . . . Pravkar sem bil hotel naročiti za vsa poverjeništa pečate, ko je prišla tvoja brzojavka. Zato prekinjam to delo, ker nimam slike originalnega grba. Pošiljam ti moje zdaj nepotrebne kombinacije.«

V devetem odstavku istega pisma, dolgega tri strani, Moša pravi: »Da bi vam prihranil trud sem opravil spremembe v osnutkih zakona o imenovanju države in grbu. Zato ti zopet pošiljam vse te zakone z opravljenimi spremembami. Manjka samo tisti pravilnik o državni komisiji (za ugotavljanje vojnih zločinov). V besedilo nisem vnesel sprememb, ki jih posebej predlagam v »Obrazložitvi«. Odloki so oštevilčeni pa naj Radonja (Golubović) zase prepíše številke zakonov in njihove naslove«. (ARP, Beograd, AVNOJ 1944, št. 68)

Le dva dni pozneje, v zgodnjem jutru 29. marca je Moša poslal Edvardu Kardelju še en svoj projekt, osnutek zakona o kaznovanju izdajalcev in sovražnikov ljudstva in domovine. Misli je, kakor sam pravi, »da je takšen zakon potreben«. Niti v tem nenavadno kratkem pismu Pijade ni mogel zdržati, da ne bi povedal

kako nestrpno pričakuje »objavo krsta našega velikega deteta« to je, da bo objavljen naziv države, Demokratična federativna Jugoslavija in proglašen tudi z zakonom. (Arhiv CK ZKJ št. 6749.) Po razpravi, ki je trajala do zore naslednje noči, med 29. in 30. marcem, je Pijade pohitel, da je še istega dne Kardelju in zakonodajni komisiji NKOJ poslal še eno važno pripombo na »zakonske predloge«:

»Prišel sem na misel — pravi — s katero se strinjata tudi Ribar in Kržišnik, da bi na koncu vsakega našega zakona postavili paragraf, da se s tem ukinjajo vsi zakoni kraljevine Jugoslavije, ki so v nasprotju s tem zakonom.

Toda poleg tega je potreben poseben zakon, s katerim bi ukinili vse zakone kraljevine Jugoslavije, s tem da bo AVNOJ pregledal celotno staro zakonodajo in postopoma, po potrebi, sprejemal nove posamezne zakone, če s potrebnimi spremembami in dopolnili lahko služijo Demokratični federativni Jugoslaviji.

V prvi vrsti je potrebno v deklaraciji o ljudski oblasti povedati, da se z njo ukinja oktroirana ustava iz leta 1931 in vsi zakoni in zakonska določila kraljevine Jugoslavije, ki so v nasprotju z določili deklaracije.

To vprašanje je v tesni zvezi z vprašanjem kontinuitete stare države in ga je potrebno proučevati in reševati s te strani.« (Arhiv CK ZKJ, št. 6748)

Nezadovoljen, ker je bil oddaljen od središča dogajanja, Moša ni prekinil zakonodajnega dela, toda ni zanemarjal priložnosti, da ne bi Kardelju potožil, da najvišje vodstvo ne spozna potrebe, tako kakor oni na Rogu, da bi predsedstvo AVNOJ naredili sposobno za zakonodajno delo. V nadaljevanju tega svojega pisma, datiranega »Slovenski gozdovi« 10. 4. 1944, Moša Pijade pravi tudi to:

»... Nikar se ne čudi, da dobivaš danes zopet iste zakonske projekte. Dejansko namreč niso isti, mi smo te projekte prediskutirali najprej na seji predsedstva SNOS, na kateri sva bila tovariš Jovo in jaz. Člani predsedstva so jih načeloma sprejeli, dali pa so nekatere zelo koristne pripombe. Po tem smo sklicali sestanek vseh članov predsedstva AVNOJ, ki so tukaj — vseh 12 — in smo tri dni razpravljali o teh projektih, ob sodelovanju Serneca, Kržišnika in Marušića.

Razprava je bila zelo koristna in je dala dobre rezultate. Poleg tega sem živo sodeloval s tovarišem Rusom (Jožo), pri formulaciji in spremembi v času in v rezultatih razprave. Tako je nastala nova, lahko rečem izredno izboljšana redakcija glavnih projektov, tako da projekti, ki jih dobivaš s to pošto predstavljajo zate in za Frola kot člana zakonodajne komisije rezultat naših tukajšnjih razprav. V zvezi s tem naj ti rečem še to:

1. Vsi brez razlike so mnenja, da so ti zakoni nujno potrebni in da bi bila njih takojšnja objava politično zelo pomembna tako v domovini kot v tujini.

Tudi jaz osebno sem popolnoma prepričan o potrebi takojšnje razglasitve vseh priloženih zakonov. Te stvari bi izredno utrdile našo ljudsko oblast v domovini, prav tako pa tudi naš položaj v tujini. Z njimi bi končno osvojili simpatije vseh demokratičnih elementov v svetu; tako bi se morale nehati vse zgodbe o strahu pred kaosom in o oviranem redu in sistemu, o čemer še govorijo nekateri uradni predstavniki na zahodu. Ti zakoni bi bili novo opravljeno dejanje — podobno Jajcu, kar bi močno pomaknilo naprej naš zunanji položaj in dalo največjo spodbudo vsem demokratičnim silam, ki se zunaj meja Jugoslavije zavzemajo za polno priznanje doseženega stanja...« (ARP, Beograd, AVNOJ št. 75)

OSNUTEK DEKLARACIJE O LJUDSKI OBLASTI

PROTIFAŠISTIČNI SVET NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE Št. 1

V duhu odlokov drugega zasedanja AVNOJ in demokratičnih teženj vseh narodov Jugoslavije, da je oblast v njihovi demokratični federativni skupnosti resnično ljudska,

na podlagi dejstva, da so narodi Jugoslavije, ki so se borili za svojo nacionalno osvoboditev hkrati uresničili tudi svoje demokratične težnje, ko so ustanovili organe svoje resnično demokratične ljudske oblasti,

z namenom, da bi zagotovili pogoje za dokončno uničenje fašizma in reakcije in za dokončno zmago prave ljudske demokracije, nacionalne enakopravnosti in bratstva narodov Jugoslavije, ki so se prostovoljno združili v demokratično federacijo,

z namenom, da bi zagotovili nadaljnjo graditev in utrditev suverene ljudske demokratične oblasti in omogočili pogoje za njen polni razvoj,

kakor tudi z namenom, da bi politično, gospodarsko in kulturno krepili in dvigali vse narode in pokrajine Jugoslavije,

izdaja predsedstvo Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije kot vodilna načela za organizacijo ljudske oblasti na vsem ozemlju federativne Jugoslavije naslednjo

DEKLARACIJO O LJUDSKI OBLASTI

1. Jugoslavija se gradi in se bo izgrajevala na federativnem načelu, ki zagotavlja popolno enakopravnost Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev oziroma narodov Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore in Bosne in Hercegovine.

Takšna graditev Jugoslavije počiva na temeljih najpolnejših demokratičnih pravic državljanov, na pravici vsakega naroda do samoodločbe, vključujoč pravico do odcepitve ali združitve z drugim narodi, na svobodno izraženi volji vseh njenih narodov, ki ne priznavajo razkosanja Jugoslavije, da ostanejo še naprej združeni v Jugoslaviji kot svoji skupni domovini.

2. Federativna ureditev Jugoslavije je izraz nerazdružnega bratstva njenih narodov, ki se je skovalo v skupnem osvobodilnem boju. Nastalo je po volji samih narodov in se začasno izraža v obstoju enakih krajevnih organov ljudske oblasti v vseh pokrajinah Jugoslavije (narodnoosvobodilni odbori), pokrajinskih protifašističnih svetov in njihovih izvršnih odborov kot najvišjih zakonodajnih in izvršilnih organov oblasti posameznih narodov in pokrajin Jugoslavije, kakor tudi v njihovem splošnem priznanju AVNOJ za najvišje ljudsko predstavniško telo, ki vrši zakonodajno oblast in predstavlja narodno in državno suverenost Jugoslavije kot celote, in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije za svojo demokratično ljudsko oblast.

3. Nadaljnja graditev federativne ureditve Jugoslavije se bopostopoma uresničevala na podlagi odlokov drugega zasedanja AVNOJ, na istih načelih in v skladu z voljo vseh narodov ter v tesnem sodelovanju pokrajinskih narodnih predstavništev z AVNOJ in nacionalnim komitejem, upoštevajoč, da bo federacijo mogoče dokončno zgraditi šele s polno osvoboditvijo njenih narodov in upoštevajoč, da delo pri tej graditvi služi še večjemu utrjevanju enotnosti vseh narodov v skupnem osvobodilnem boju.

4. V demokratični federativni Jugoslaviji pripada vsa oblast narodnoosvobodilnim odborom, ki so nastali kot organi osvobodilnega boja in se razvili v organe resnične ljudske oblasti zaradi zgodovinske nujnosti in zaradi volje narodov v času narodnoosvobodilne vojne in predstavljajo temeljne organe državne oblasti.

5. Vsak izvoljeni ljudski predstavnik od člana vaškega narodnoosvobodilnega odbora do pokrajinskih svetov AVNOJ je dolžan ljudstvu, ki ga je izbralo, polagati račune o svojem delu in o delu telesa, v katerega je izvoljen; ljudstvo ga lahko odpokliče, če to zahteva večina volivcev.

6. Volitev ljudskih predstavnikov v narodnoosvobodilne odbore, pokrajinske svete in AVNOJ se udeležujejo vsi državljani, moški in ženske, ki so dopolnili 18 let in lahko volijo in so izvoljeni ne glede na narodnost, raso, veroizpoved, stopnjo izobrazbe, premoženjsko stanje in kraj bivanja in ne glede na to, če so v času opravljanja svoje volilne pravice na drugačni dolžnosti.

Volilne pravice nimajo slaboumnih in tisti, ki na kakršen koli način pomagajo sovražnikom in fašizmu.

7. Pravico predlagati kandidate za volitve ljudskih predstavnikov v vseh organih oblasti imajo vse ljudske organizacije, ki so v sestavi osvobodilne fronte, oziroma kandidature predlaga osvobodilna fronta v imenu organizacij, ki so v njeni sestavi.

8. Državljan Federativne Jugoslavije imajo enake pravice ne glede na narodnost, raso in veroizpoved.

Vsako neposredno ali posredno omejevanje pravic državljanom na podlagi rasne ali nacionalne ali verske pripadnosti in vsako propagiranje, nacionalne, rasne ali verske nestrpnosti, omalovaževanja ali sovraštva, se kaznuje.

9. Ženske imajo vse pravice državljanov enako kot moški.

10. Vsem državljanom Jugoslavije je zagotovljena svoboda veroizpovedi in svoboda vesti.

11. V Demokratični federativni Jugoslaviji uživajo vsi državljani svobodo govora, tiska, zborovanja in dogovarjanja in svobodo združevanja. Te pravice imajo državljani v okviru splošnega narodnoosvobodilnega gibanja.

Teh pravic nimajo osebe, ki na kakršenkoli način podpirajo sovražnike ljudstva.

12. Prosvetna politika ljudske oblasti v Jugoslaviji ima cilj ukiniti nepismenost in uvesti splošno obvezen osnovni in srednji pouk in brezplačno šolanje. Ljudska oblast se je dolžna truditi, da takšen pouk zagotovi vsakemu otroku.

13. Zajamčena je privatna lastnina in privatna iniciativa v gospodarskem življenju. Temelj načrta narodnega gospodarstva v Demokratični federativni Jugoslaviji mora težiti k zagotovitvi zaposlitve za vse delavce, s polnim socialnim varstvom in socialnim zavarovanjem vsakega delavca ter za doseganje njihovega dobrega življenja.

14. V interesu varovanja in utrjevanja demokratične ureditve in bratstva narodov Jugoslavije kot njihove največje pridobitve, ljudska oblast prepoveduje in preganja vse fašistične in protifašistične organizacije in dejavnosti, ker so naperjene zoper svobodo, neodvisnost in bratsko skupnost narodov Jugoslavije.

15. Obveznost in dolžnost vsakega sposobnega državljana Jugoslavije je, da kot vojak narodnoosvobodilne vojske aktivno sodeluje v osvobodilni vojni svojega naroda.

Izdaja domovine, pomoč sovražniku in vohunstvo v korist sovražnika, se kaznuje s smrtjo z ustrelitvijo.

16. Okupatorski zločinci in njihovi pomagači se kaznujejo s smrtjo z obešenjem.¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 76. Ko je Moša Pijade poslal ta in druge osnutke Edvardu Kardelju, ga je v pismu z dne 19. in 20. marca 1944 izčrpno seznanil s svojim delom:

»... Kar zadeva zakonodajno delo, mislim celo, da ti bo všeč — vsaj po kvaliteti. Minili so meseci ne da bi zmozel skicirati vsaj nekaj poštenega. Nekatere stvari sem nekajkrat predelal, toda ko je prišel čas, da bi stvari dokončali in ko so nastale razmere, ki kažejo na skorajšnje priznanje (misli na AVNOJ in NKOJ kot edino vladno Jugoslavije — opomba S. N.) in zato tudi veliko potrebo po teh temeljnih stvareh organizacije najvišje oblasti in njenih upravnih organov, je šlo takoj lažje. Izkazalo se je, da so najboljše tiste stvari, ki sem jih napisal sedaj, brez prejšnjih osnutkov. Najstarejša stvar med njimi — deklaracija o ljudski oblasti — se mi tudi zdi najslabša.

Mislim, da sem v bistvu uspel in da vse te stvari predstavljajo dobro celoto. Mnogo pobude mi je dala tudi konkretna graditev oblasti tukaj v Sloveniji in, kakor sem videl iz »Vjesnika« in »Naprijeda«, tudi v Hrvatski. Za vse te odloke je situacija tako zrela, da s njimi ne bi smeli več odlašati. Njihova čimprejšnja objava bi imela zelo velik politični učinek doma in v tujini. Žal mi je — seveda — da tudi jaz ne potujem skupaj s temi stvarmi. Poskušal sem napisati obrazložitev za nekatere odloke, pa se je izkazalo, da je predolgo; če bom uspel predno gre pošta, bom še enkrat poskušal. Toda to je lahko le kratka obrazložitev za objavo ob odlokih, ne more pa biti podrobnejša obrazložitev raznih stvari, točk, formulacij, terminov.

Eno skupino tvorijo odloki:

1. Deklaracija AVNOJ o ljudski oblasti
 2. Odlok o ustroju in poslovanju AVNOJ in pokrajinskih svetov
 3. Odlok o ustroju in poslovanju NKOJ in narodnih izvršnih odborov
 4. Temeljna navodila za ustroj in poslovanje NO odborov
 5. Volilni sistem za volitve ljudskih predstavnikov v organe ljudske oblasti.
- Predvsem točke 2—5 predstavljajo popolno celoto.

Mislim, da sem prišel na najbolj srečno misel, ko sem v odlok o ustroju in poslovanju AVNOJ vključil tudi pokrajinske svete in v odlok o NKOJ vključil narodne vlade.

Prav tako mislim, da sem dobro storil, da sem volilni sistem izločil iz odloka o NO odborih in ga objavil posebej, tako da zajema volitve od vaškega NOO do AVNOJ.

Mislim, da sem bil pri vsem tem absolutno realen in da sem upošteval vse, kar je v sedanjih razmerah potrebno upoštevati. Vsi ti odloki bolj ali manj potrjujejo pravo stanje stvari. Tisto malo, kar pa anticipirajo, bo prav kmalu tudi resničnost. Tako mislim, da odloki trdno temeljijo v stvarnosti in da v njih ni ničesar »aus der Luft gegriffen.«

Razumljivo je, da bi bilo najprej potrebno objaviti *deklaracijo*. Objava deklaracije bo imela posebno močan politični učinek v domovini in zunaj. Po teh odlokih, ki sem jih napisal v zadnjih dneh se mi deklaracija nekako ne zdi prav lepa, neki vrag ji manjka. Do odhoda kurirja — cel dan imam na voljo — jo bom poskusil predelati. Zdi se mi, da bi morala biti bolj svečana, da bi morala biti v njej manj »absatzov«, da bi morala biti celovitejša in manj razdrobljena.

Kakor boš videl iz navodil za NO odbore, sem v celoti sprejel tvoje krajevne in okrajne NO skupščine in jim dodal še okrožne. Le-te bodo vsekakor potrebne na Hrvaškem, morda tudi v Srbiji, če bo v njen sestav prišla tudi Vojvodina in Sandžak. Ker sem sprejel tvoje stališče, je tvoja dolžnost, da ga dobro braniš. Popol-

noma se strinjam s tabo, da bi to imelo velik učinek med ljudstvom pa tudi zunaj domovine.

Formulacijo da »vsa oblast pripada NO odboru« sem črtal iz navodil za NO odbore. Nisem pa je še črtal iz deklaracije. Če je znanstveno napačno reči »ljudstvu«, potem je to tudi napačno. Sovjetska ustava pravi, da vsa oblast pripada delovnemu ljudstvu in da so sovjeti politični temelj te oblasti delovnega ljudstva, to je sovjetske države. Ne glede na znanstveno netočnost mislim, da bi bilo v deklaraciji treba reči, da vsa oblast pripada ljudstvu. Ta znanstvena »netočnost« bo v teh razmerah in na tej stopnji razvoja odigrala svojo vlogo. Ali mar sicer ne govorimo: ljudska oblast, prava, resnična ljudska oblast. Zakaj bi torej tisto, kar rečemo s pridevnikom, ne mogli reči tudi s samostalnikom. Vsekakor nisem in ne bi bil za to, da bi v deklaraciji ostal tak nesmisel, da vsa oblast pripada NO odboru, le-ti so samo organi oblasti prek katerih nekdo — ljudstvo — vrši oblast. Nemogoče je organ oblasti, predstavništvo »ljudstva« enačiti z »ljudstvom«. »Ljudstvo« je suvereno, ne pa njegovo predstavništvo itd.

Ker so odloki 2—5 tesno organsko povezani, je pri vsakem potrebno dobro paziti tudi na najmanjše spremembe, da bi ne nastale neskladnosti, se pravi, da je potrebno ustrezno spremeniti tudi ostale odloke. To velja za smisel, velja pa tudi za terminologijo, ki je skozi vse te stvari enotno izpeljana . . .

Naj omenim še eno stvar v zvezi z zakoni 2—5. Dejal sem, da je na celoto teh odlokov, na določbe, ki so v njih, poleg zunanje situacije vplivala tudi sama naša stvarnost, to je dejanska graditev oblasti, ki že poteka v posameznih pokrajinah predvsem v Sloveniji. Odloki dejansko sledijo tej graditvi, omogočajo pa odpravljanje nekaterih napak pri tej graditvi v posameznih pokrajinah, ki ne izvirajo samo iz dejstva, da smo nasploh v začetku tega dela, v iskanju oblik organizacije, temveč v veliki meri tudi zato, ker iz centra ni niti najbolj temeljnih linij in iniciativ. Zato so ponekod v nekaterih stvareh zašli malo na stranpot, ponekod pa ne delajo dovolj, temveč samo čakajo, kaj bo prišlo iz centra. Čisto naravno je, da v naši sedanji zakonodaji ravnamo tako, da pustimo, da gre praksa pred pisanjem zakonov, da najde potrebne oblike organizacije, da izkušnja predela in prekuha te oblike, toda vendar ni mogoče po drugi strani brez iniciativ iz centra, brez osnovne linije, ki daje tudi smer nadaljnjemu razvoju. In nazadnje, zelo pomembno je to tudi zaradi čimvečje enotnosti v teh stvareh v vseh pokrajinah.

20/III

Do tukaj sem napisal sinoči. Danes zjutraj sem vendarle predelal deklaracijo. Pripravil sem jo v popolnem skladu z ostalimi odloki in ji spremenil glavo. Izkoristil sem za začetek neko pomembno mesto iz Titovega referata v Jajcu. Pošiljam ti obe verziji, toda osebno smatram, da je druga daleč boljša po vsebini in obliki . . .

Naj končam to klobaso.

Priloženi odloki, zaviti v takšen plav papir so za Tita. Če je tam Frol, potem sta vidva iz zakonodajne komisije. Čika Jova (dr. Ivan Ribar) in (Josip) Rus sta tudi dobila vse in sem jima rekel, naj dasta svoje pripombe. En izvod bom dal predsedstvu SNOS, tu pa ti pošiljam s to pošto — na glavni štab Hrvatske — tudi izvod za ZAVNOH oziroma za Frola, če je trenutno na Hrvaškem. Če pa tudi njega ni na Hrvaškem, pusti te izvode izvršnemu odboru ZAVNOH . . . (ARP, Beograd, AVNOJ št. 67)

Ta Mošin osnutek deklaracije, v katerega je nekdo verjetno pri pretipkavanju vnesel ijekavsko napisane besede, čeprav je Moša opozoril, da so vsi njegovi teksti napisani »srbsko«, je predstavljal samo podlago za razpravo na Rogu. Potem je skoraj vsak člen razširil, popravil, izboljšal formulacijo in vnesel veliko dopolnil, ki so bila nujna. (ARP, Beograd, AVNOJ št. 75)

V opombah za zapiske, ki jih je pisal na teh sestankih, je Pijade ugotavljal med drugim tudi, da so se udeleženci v razpravi strinjali »da je potrebno v ta zakon vnesti tudi člen o pravici državljanov do peticije na pritožbe na vse kraljeve in nacionalne skupščine in svete, kakor tudi na AVNOJ.« Omenil je tudi, da je bil projekt o narodnoosvobodilnih odborih sprejet s spremembami. (ARP, Beograd, AVNOJ št. 785)

Prvotno besedilo deklaracije o ljudski oblasti je doživelo, kakor je dejal sam Pijade pomembne spremembe. Dokument so obravnavali na skupnih sestankih članov predsedstva AVNOJ, poverjenikov NKOJ, članov izvršnega odbora SNOS, ki so bili na Rogu 6., 7., 11. in 12. aprila 1944. leta. V razpravi so, sodeč po

zapiskih, pogosto prešli tudi na razpravljanje o temeljnih vprašanih ustavnega značaja, k določbam, ki naj usmerjajo razvoj organizacije oblasti v novi Jugoslaviji. Zato je vladalo mnenje, da bi s sprejetjem končnega besedila osnutka, deklaracija dobila pomen vojne ustave Demokratične federativne Jugoslavije, katere temelji so bili postavljeni z odloki drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu. O tem priča tudi to, kar je Pijade zapisal, da je namreč Boris Kidrič med drugim vztrajal, da mora biti nova državna skupnost *federalna* država, da pa v tem trenutku ne bi bilo politično oportuno proglašati republiško družbeno ureditev, ker bi »bil proti«.

Jugoslavija ni državna zveza, je poudarjal Boris Kidrič, temveč zvezna država. Naša terminologija mora jasno izraziti samostojnost enot in enotnost države. Razmisliti je potrebno o izrazu *federalna država*.

KRŽIŠNIK — bistvo federacije je, da je sestavljena iz držav, ki v skupnem interesu delijo suverenost, del svoje suverene oblasti prenašajo na zvezne organe.

PIJADE — pojasnjuje kako je razumel izraz »federalne države«.

PETER (BORIS KIDRIČ) — razmisliti je treba o odmevu v tujini, da ne bodo rekli, da smo razbili Jugoslavijo.

Če bomo obdržali izraz *federalna država*, tedaj je treba poudariti, da je Jugoslavija enotna država in da imajo te *federalne* države suverenost in da del suverenosti prenašajo ter da DFJ varuje njihovo suverenost.

KRŽIŠNIK — neuporaben izraz.

PETER — Tudi ZSSR je centralistična država.

MARUŠIČ — Načelno se vsi strinjamo, gre za termine. Zahteva boljše razdelitev deklaracije.

PETER — Če sprejmemo izraz *federalna država* je vendarle potrebno poudariti *enotnost* države.

RUS — Iz tega sestava demokratska.

Odloki AVNOJ vsebujejo določene formulacije. Uvod je potrebno drugače formulirati — ne ponavljati samo tistega iz odlokov AVNOJ, temveč prikazati razliko med staro in novo oblastjo. Potrebno je pritegniti pozornost sveta na to razliko. Zakaj je propadla bivša in zakaj je potrebna država na novih načelih.

Drugi del deklaracije ima podrobnosti. Potrebno jo je oblikovati tako, da daje celoto v načelnem smislu, ne v posebnem smislu.

MARUŠIČ predlaga:

Sprejet je naziv deklaracije:

Deklaracija o temeljnih pravicah narodov in državljanov DFJ.

Sprejet je izraz »*federalna država*«.

Razprava o »*priznanju vseh teh pravic*«.

SERNEC — Enot je šest, plamenov pa pet. Predlagati.

RUS — **MARUŠIČ** — Kdo izgubi pravico glasovanja?

Popoldne

Sprejeto je, da odpade delovni red.

ARSA — Naj odpade imenovanje poverjenikov na predlog.

Sklep: V deklaracijo vnesti člen o zavarovanju pred deklaracijo.

RUS — Odnos AVNOJ in predsedstvo. Vse kar je zakonodajno gre AVNOJ, formalne funkcije pa predsedstvu.

MARUŠIČ — Taksativno je potrebno povedati, kaj sodi v pristojnost predsedstva AVNOJ.

KRŽIŠNIK — Potrebno je dodati, kako se dopolnjuje člani AVNOJ. Predlaga, naj pokrajinski sveti dopolnjujejo in volijo delegate za AVNOJ.

MARUŠIČ — Čim manj podrobnosti.

Na koncu je Moša Pijade ugotovil, da je »sprejet predelan osnutek deklaracije«.

Ta osnutek zakona je Moša Pijade skupaj z obširno obrazložitvijo poslal podpredsedniku NKOJ Edvardu Kardelju z utemeljitvijo, da je potrebno deklaracijo, skupaj z zakonom o imenu države in državnem grbu, *najhitreje* objaviti, kar pa enako velja tudi za odloke AVNOJ in pokrajinskih svetov, za odloke NKOJ

in federalne vlade, z odlokom o narodnoosvobodilnih odborih in z odlokom o volilnem sistemu. V nadaljevanju pisma Moša Pijade pravi:

Dругič: Mislim, da smo deklaracijo zdaj toliko izboljšali v vseh pogledih, da se bliža popolnoma dobri deklaraciji. Tako po vsebini kakor po razporeditvi snovi.

V prejšnjem osnutku je bil začetek deklaracije v bistvu prepis iz prejšnje deklaracije, sprejete v Jajcu. Zdaj smo to spremenili, obdržali smo samo iste osnovne misli. Zdaj ne gre več za ponavljanje temveč za popolnoma ustrezen začetek dokumenta, ki mora imeti zakonsko moč, ki nadomešča ustavo.

To velja za prva dva pasusa in mislim, da je v njih povedano vse, kar je potrebno, na lep in pravilen način.

Spremenili smo tudi naslov deklaracije. Namesto »o ljudski oblasti« ima sedaj: »o temeljnih pravicah narodov in državljanov DFJ«, kar je vsekakor prav tako dobro in pravilno.

Ne bom se zadrževal pri boljšem razvrščanju podrobnosti v deklaraciji temveč bi rad opozoril samo na mnogo boljši videz prvega člena glede na prejšnji osnutek.

To izboljšanje je znatno olajšala sama odločitev imena države.

Stara formulacija je bila zopet bolj ali manj prepis stare deklaracije. Zdaj pa je čisto druga stvar in povsem ustreza bolj razvitim razmeram. Mislim, da smo našli tudi zelo posrečeno obliko. Tako sedaj prvi člen na lep način pojasnjuje našo novo državo, njeno demokratično in federativno vsebino. Najprej je ugotovitev, da je *zvezna demokratična država* in iz katerih federalnih držav (enot) je sestavljena, pri tem nista pozabljeni Vojvodina in Sandžak s svojo pravico, da pozneje svobodno določita svoj odnos in položaj v federaciji. V drugem pasusu je pojasnjeno, zakaj je DFJ *demokratična*, in v tretjem, zakaj je *federativna*. Tako je prvič dana popolna formulacija in konkretna enakopravnost narodov in podčrtana je nemožnost nadvlade, privilegijev in majorizacije. V tretjem pasusu je pojasnjeno, da je DFJ *ena državna celota*. Menili smo, da je potrebno to tako ločeno in posebej poudariti in, da smo zato našli zelo ustrezno obliko.

Zdaj pa še nekaj stvari v zvezi z deklaracijo. Po mnenju vseh članov predsedstva AVNOJ in ostalih razpravljalcev je ta akt tako pomemben, da ga ne bi smelo podpisati samo predsedstvo AVNOJ, temveč *vsi člani AVNOJ, pa tudi izvršni odbori vseh pokrajinskih svetov*. Deklaracija je namreč zakon, ki nadomešča ustavo, dokler ne pride čas, ko bo ustava sprejeta. Hkrati pa je tudi neke vrste *dogovor med vsemi našimi narodi za ustanovitev skupne države*. (Deklaracija I. kongresa Sovjetov ZSSR decembra leta 1922 vsebuje tudi formalni »dogovor o nastanku ZSSR«). (Mimogrede rečeno — kar mi šele sedaj prihaja na misel — to je dokument, ki bi ga bilo treba upoštevati in preučiti v zvezi z našo deklaracijo. Zato ti pošiljam tudi izvod prevoda Stalinovega referata o tem, kjer je tudi deklaracija z dogovorom iz leta 1922.)

Osebnost sem prišel do sklepa, da bi morali biti podpisi na deklaraciji razvrščeni tako:

V isti vrsti na levi se podpiše *nacionalni komite*, na desni pa *predsedstvo AVNOJ*, pod tem *izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov* skupaj z Vojvodino in Sandžakom, za tem pa *člani AVNOJ*. Mislim, da bi tako opremljen dokument imel neverjetno močan učinek.

To pa zahteva, če hočemo, da bo deklaracija čimprej izšla, da delamo zelo hitro, da bi dobili te podpise. S to pošto pošiljam te izboljšane osnutke tudi ZAVNOH in ZAVNOBH oziroma, to jim uradno pošilja naše predsedstvo, ki jim hkrati sporoča tudi misel o takšnem podpisovanju. Če se tam s tem strinjate, bo vaša stvar, da boste poskrbeli za druge pokrajine in za vso organizacijo te pomembne manifestacije.

3. Kar pa zadeva druge osnutke, boš takoj videl, da so močno izboljšani. Da te ne bi utrujal, ti bom povedal samo najvažnejše.

Pazili smo, da bi se držali resničnosti in da ne bi prešli okvirov prejšnjih odlokov.

Iz zakona o AVNOJ smo odstranili vse člene, ki spadajo v poslovnik zasedanja AVNOJ ali pa predsedstva samega. Ostala so samo najnujnejša določila o tem...« (ARP, Beograd, AVNOJ št. 75.)

Ta tekst deklaracije z dne 11. aprila 1944 je po objavljeni razpravi v bazi na Rogu redigiran. To je zapisal Moša Pijade: »Popravljen projekt s 6.—7. IV. 1944« in »dopolnjen 11. IV. 1944«:

OSNUTEK DEKLARACIJE O TEMELJNIH PRAVICAH NARODOV
IN DRŽAVLJANOV DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE
(NA ROGU)

VSEM NARODOM DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

Prvič v Bihacu 26. novembra 1942, potem pa v Jajcu 29. novembra 1943 so predstavniki vseh narodov Jugoslavije s političnimi odloki utrdili vse velike pridobitve, ki so jih njihovi narodi izbojevali v skupnem herojskem boju proti razbojniškim fašističnim okupatorjem in njihovim hlapcem. Iz svobodnega Jajca je prvi resnični parlament narodov Jugoslavije razglasil vsemu svetu resnico o tem, da so vsi narodi Jugoslavije: Srbi, Hrvati, Slovenci in Črnogorci, vsak s svojo lastno in vsi s skupno bratsko borbo ne samo dosegli temveč tudi zagotovili pravico do samoodločbe, všteti pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi. Vse te pravice do nacionalne svobode in neodvisnosti, do narodne samoodločbe brez omejitev, so narodom Jugoslavije priznale vse sile njihovega skupnega narodnoosvobodilnega gibanja in vsi narodi medsebojno, eden drugemu od prvega dne boja.

V tem junaškem triletnem boju proti fašističnim okupatorjem so imeli proti sebi na strani okupatorjev tudi agente velikosrbske hegemonistične reakcije in agente prav tako reakcionarnega separatizma. Izdajalski velikosrbski reakcionarni oblastniki so jih prepustili usodi v času vdora fašističnih tolpe, izza hrbta jih je naskočila izdaja profašističnih šovinističnih separatistov, narodi Jugoslavije pa so v boju zoper okupatorja in izdajalce osvobodili velik del svojih nacionalnih ozemelj, hkrati pa dokončno prekinili z reakcionarno preteklostjo in na razvalinah nekdanje protiljudske državne oblasti sezidali svojo novo demokratično državno skupnost, svojo resnično demokratično ljudsko oblast. V boju proti vsem mračnim silam, ki so jih razcepljale in razkosavale, so se združili v svoji novi demokratični državi, v Demokratični federativni Jugoslaviji, ki počiva na trdnih temeljih skupno prelite krvi. Prvič v svoji zgodovini so narodi Jugoslavije povezani z resnično nerazdružnim bratstvom.

Drugo zasedanje ljudskih predstavnikov vseh narodov Jugoslavije v Jajcu je odkrilo dejstvo, da je izdajalska begunska vlada izvor odkrite bratomorne vojne in šovinističnega nasilja, vlada v službi fašističnih okupatorjev, izrazito antidemokratična vlada, ki zavestno deluje tako, da bi razkosala in razbila Jugoslavijo in izzvala medsebojno prepiranje in klanje med njenimi narodi. Ljudski predstavniki so pred svetom odkrili tudi dejstvo, ki ga naši narodi dobro poznajo že tri leta, da je skupaj s to vlado odgovorna za izdajalsko politiko proti temeljnim interesom narodov Jugoslavije tudi reakcionarna protiljudska monarhistična klika. Kralj Peter je vsa tri leta izkoriščal vso svojo avtoriteto, da je podpiral delo izdajalcev in je še danes najvišji komandant izdajalskih četniških tolpe, pri katerih ga kot najvišjega komandanta nadomešča Draža Mihailović. Njegova »jugoslovanska vojska v domovini« so tiste četniške bande in razne bele in plave garde, ki delajo po navodilih njegove vrhovne komande in po ukazu Hitlerjevih komandantov in se skupaj z Nemci, Bolgari in ustaši kot sestavni del okupatorske vojske borijo proti osvoboditvi naših naro-

dov. Ljudski odloki iz Jajca jim niso pomenili niti opozorilo, vse bolj vztrajno so nadaljevali pot izdaje.

Monarhija v Jugoslaviji ni bila nikoli opora demokratičnih načel, nikoli spodbuda za bratstvo narodov Jugoslavije in ne temelj za nastajanje močne državne skupnosti. Monarhija je bila nosilec velikosrbske hegemonije in odiranja in zatiranja drugih narodov. Kralj Aleksander je l. 1929 vzpostavil osebni režim vojaške fašistične diktature, režim terorja in nasilja, kralj Peter pa je v času osvobodilnega boja podpiral in še vedno podpira najbolj nesramnega izdajalca in okupatorjevega hlapca Dražo Mihailovića. Pod njegovo zastavo in v njegovem imenu se dogajajo najbolj sramotne izdaje, v njegovem imenu tudi begunska vlada zbira in tlači v koncentracijska taborišča tiste jugoslovanske oficirje in vojakе, ki so odrekli poslušnost izdajalcem in se želijo boriti v vrstah narodnoosvobodilne vojske.

Zaradi vsega, kar jim je monarhija dala v stari Jugoslaviji in tistega, kar jim je dala v času triletnega osvobodilnega boja, so prišli vsi narodi Jugoslavije do globokega prepričanja, da lahko samo republikanska demokratična oblika vlade ustreza njihovim življenjskim interesom. Zato v imenu svojih narodov izjavljamo, da narodi Jugoslavije dosledno zagovarjajo odloke drugega zasedanja AVNOJ o begunski vladi in o kralju Petru, dokler ne bodo po koncu vojne narodi Jugoslavije imeli možnost, da se popolnoma svobodno odločijo o obliki vlade in o kralju Petru osebno.

Stara Jugoslavija si je zaradi svoje zatiralske in imperialistične politike vse svoje sosedе naredila za sovražnike. Slavni boj za svobodo in demokracijo pa je s trdnimi vezmi povezal narode Jugoslavije z vsemi demokratičnimi in svobodoljubnimi narodi sveta in ustvaril pogoje za bratsko in prijateljsko sodelovanje in celo za federativno skupnost z vsemi narodi Balkana.

Zato in z namenom, da zagotovi pogoje za končno uničenje fašizma in reakcije in za dokončno zmago resnične ljudske demokracije, nacionalne enakopravnosti in bratstva Jugoslavije, z namenom, da zagotovi nadaljnjo graditev in utrditev ljudske oblasti in omogoči pogoje za njen nadaljnji razvoj, kakor tudi zato, da bi politično, gospodarsko in kulturno dvignili in krepili vse narode Demokratične federativne Jugoslavije.

je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije in predsedstva pokrajinskih svetov Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine, Makedonije, Črne gore in Boke, Vojvodine in Sandžaka prek svojih posebej opolnomočenih delegatov sklenil, da vsem narodom Jugoslavije objavi naslednjo

DEKLARACIJO

O TEMELJNIH PRAVICAH NARODOV IN DRŽAVLJANOV DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

1. Demokratična federativna Jugoslavija je *zvezna demokratična država*, demokratična federacija, v kateri so združeni Srbi, Hrvati, Slovenci in Črnogorci in katero sestavlja šest demokratičnih federativnih držav: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Makedonija in Črna gora. Ljudstvo v Vojvodini in Sandžaku bo imelo vso svobodo, da se bo samo odločilo o svojem odnosu in položaju v Jugoslaviji.

Demokratična federativna Jugoslavija je *demokratična*, ker temelji na najpolnejših demokratičnih pravicah državljanov, na načelu, da organe

državne oblasti voli ljudstvo samo, na enotnosti zakonodajne in izvršilne oblasti in na načelu polne suverenosti narodov.

Demokratska federativna Jugoslavija je *federativna*, ker je zvezna država, ker zagotavlja polno enakopravnost svojih petih narodov, Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, oziroma nacionalnih držav ljudstva Srbije, Vojvodine in Sandžaka, Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine, Makedonije in Črne gore ter izključuje vsako možnost prevlade ali privilegijev ali majorizacije enega naroda na račun drugega ali ene federalne države na račun druge.

Demokratska federativna Jugoslavija je *ena državna celota*, ker narodi Jugoslavije na temelju pravice vsakega naroda do samoodločbe, vštevši tudi pravico do odcepitve in priključitve drugim narodom, niso priznali razkosanja Jugoslavije in se zavedajo potrebe po močni skupni državi, ki bo osvobodila in zajela vse dele svojih narodov, vsa njihova nacionalna ozemlja v eno neprekinjeno državno ozemlje, niso želeli uporabiti pravice do odcepitve, hkrati pa so odločno odklonili vsako možnost vrnitve stare reakcionarne in zatiralske Jugoslavije; izrazili so svojo svobodno voljo, da ostanejo združeni v eni zvezni državi, v Demokratski federativni Jugoslaviji kot svoji skupni domovini in priznali kot skupne zadeve narodno obrambo, zunanjo politiko, gospodarsko obnovo, promet in informativno službo.

Značaj Demokratske federativne Jugoslavije kot zvezne države, ki je izraz neločljivega bratstva njenih narodov, skovanega v skupnem osvobodilnem boju, se poleg tega kaže tudi v obstoju enakih organov krajevne ljudske oblasti in v obstoju enakopravnih najvišjih organov nacionalne državne oblasti, nacionalnih parlamentov in narodnih vlad v vseh federalnih državah, kakor tudi v tem, da vsi narodi Jugoslavije priznajo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije in Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije za najvišje organe državne oblasti svoje skupne države, Demokratske federativne Jugoslavije.

2. Demokratska federativna Jugoslavija varuje suverenost vseh narodov v njeni sestavi.

Nadaljnja graditev federativne ureditve Demokratske federativne Jugoslavije bo potekala postopoma na podlagi odlokov drugega zasedanja AVNOJ na istih načelih in v skladu z voljo vseh narodov ter v tesnem sodelovanju nacionalnih predstavništev z AVNOJ in Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije, upoštevajoč dejstvo, da bo federacijo mogoče dokončno zgraditi šele, ko bodo vsi njeni narodi dokončno svobodni, kakor tudi dejstvo, da delo pri tej graditvi še bolj krepí enotnost vseh narodov v skupnem osvobodilnem boju.

3. Narodom Demokratske federativne Jugoslavije in vsem njenim državljanom se zagotavlja pravica, da popolnoma svobodno odločajo o obliki vlade. Nihče in z ničemer ne more omejiti pravice vsakega državljana Jugoslavije, da svobodno izrazi svojo voljo glede oblike vlade, ko bo to vprašanje po vojni treba rešiti. Nihče in z ničemer ne more omejiti suverene pravice kateregakoli naroda v sklopu Demokratske federativne Jugoslavije, da se svobodno odloči zato, kakšno obliko vlade bo sprejel.

Vsak narod Jugoslavije ima pravico, da izstopi iz federacije, če se ne strinja z obliko vlade, ki bi jo drugi narodi sprejeli proti njegovi volji. V

želji, da bi njihovi narodi ostali bratsko združeni v Demokratični federativni Jugoslaviji, ki je nastala iz skupne krvi, se ljudska predstavništva vseh narodov Jugoslavije svečano obvezujejo, da bodo svobodno izvoljeni ljudski predstavniki v skupni odločitvi sprejeli za Demokratično federativno Jugoslavijo samo tisto obliko vlade, za katero se bodo svobodno odločili vsi narodi brez pritiska in brez majorizacije, z vsemi zagotovili suverene volje vsakega naroda.

4. V Demokratični federativni Jugoslaviji vsa oblast pripada ljudstvu prek njegovih izvoljenih predstavnikov v narodnoosvobodilnih odborih, od vaškega narodnoosvobodilnega odbora do nacionalnih svetov posameznih federalnih držav in do AVNOJ.

Narodnoosvobodilni odbori, ki so v času narodnoosvobodilnega boja nastali kot organi tega boja in se razvili v organe resnične ljudske demokratične državne oblasti zaradi zgodovinske nujnosti in volje ljudstva samega, so temelj državne oblasti v Demokratični federativni Jugoslaviji.

5. Demokratični značaj organov ljudske oblasti je zagotovljen tudi s tem, da volitve ljudskih predstavnikov v narodnoosvobodilne odbore oziroma v okrajne, okrožne, oblastne ali pokrajinske narodnoosvobodilne skupščine, v nacionalne svete federalnih držav in v AVNOJ opravljajo volivci na podlagi splošne, enake in neposredne volilne pravice s tajnim glasovanjem.

Pravico, da voli in da je izvoljen v vsa voljena telesa narodne oblasti ima vsak državljan in državljanica Demokratične federativne Jugoslavije, ki dopolni 18 let starosti, ne glede na razlike po narodnosti, rasi, veroizpovedi, stopnji izobrazbe, premoženjskem stanju in kraju bivanja. Borci Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije imajo pravico, da volijo in da so izvoljeni ne glede na starost.

Volilne pravice nimajo slaboumne osebe ali osebe, ki na kakršenkoli način podpirajo ali pomagajo sovražniku ali so člani fašističnih in profašističnih protiljudskih organizacij.

Vsak ljudski predstavnik, od člana vaškega narodnoosvobodilnega odbora do člana nacionalnih svetov ali AVNOJ je dolžan za svoje delo in za delo telesa, v katerega je izvoljen, odgovarjati volivcem, ki so ga izvolili in je lahko odpoklican v vsakem času na način, ki je določen z zakonom, z odločitvijo večine volivcev.

6. Državljanji Demokratične federativne Jugoslavije so enaki v vseh pravicah in dolžnostih ne glede na narodnost, raso in veroizpoved.

Ženske uživajo vse pravice državljanov enako kot moški.

Vsako neposredno ali posredno omejevanje pravic državljanov na podlagi nacionalne, rasne ali verske pripadnosti in vsako propagiranje nacionalne, rasne ali verske nestrpnosti, sovraštva ali omalovaževanja se z zakonom kaznuje.

7. Vsem državljanom Demokratične federativne Jugoslavije je z zakonom zagotovljena svoboda veroizpovedi in svoboda vesti.

Vsem državljanom je zajamčena svoboda govora, tiska, zborovanja, dogovarjanja in svoboda združevanja.

Teh pravic nimajo osebe, ki na kakršenkoli način podpirajo ali pomagajo sovražnikom ljudstva.

8. Vsakemu državljanu je zagotovljena osebna in premoženjska varnost.

Zajamčena je privatna lastnina in privatna iniciativa v gospodarskem življenju.

Država skrbi za pravilni razvoj celotnega gospodarskega življenja, za zagotovitev zaposlitve za vse delavce, za njihovo polno socialno varnost in zavarovanje in za doseganje in zagotovitev blagostanja za široke množice delavcev.

Ljudska državna oblast skrbi za ukinjanje nepismenosti in za dviganje kulturne ravni ljudstva in zagotavlja vsem državljanom brezplačno prosveto, vsem narodom pa polno svobodo in možnost razvoja lastne narodne kulture.

Država skrbi za dvig narodnega zdravstva brezplačno.

9. Demokratična federativna Jugoslavija zagotavlja državljanom nedotakljivost osebnosti in neodvisnost ter brezplačno sodstvo.

Vsakemu državljanu je zajamčena pravica do pritožbe na sklepe organov oblasti, če sodi, da je z njimi oškodovan ali prizadet v svojih pravicah, na način, ki je predviden z zakonom.

10. Obveznost in dolžnost vsakega za orožje sposobnega državljana Demokratične federativne Jugoslavije ne glede na narodnost in vero je, da kot vojak Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije aktivno sodeluje v osvobodilnem boju svojega naroda.

11. Vsakemu državljanu Jugoslavije, ki je bil v času vojne izdajalec ljudstva in domovine ali je služil v okupatorjevi vojski in se skupaj z njim boril proti svobodi svojega naroda se vzamejo vse državljanske pravice, od pravice, da bi dobil kakršnokoli javno službo, pokojnino ali podporo, poleg tega pa bo tudi postavljen pred sodišče zaradi zločina izdaje naroda in domovine ali zaradi podpiranja okupatorjev.

Izdaja domovine, pomoč in podpora sovražnikom in vohunstvo v korist sovražnika se kaznuje s smrtjo.

Vsakemu državljanu Jugoslavije, ki je v času vojne zapustil domovino in v tujini delal proti interesom narodov, opravljal propagando proti osvobodilnemu boju narodov Jugoslavije ali v domovini organiziral in podpiral bande za boj proti narodnoosvobodilni vojski ali preprečeval državljanom Jugoslavije, da pridejo v domovino in se borijo v vrstah NOV in POJ, se odvzema državljanstvo Demokratične federativne Jugoslavije, v primeru nedovoljene vrnitve v domovino pa bodo ujeti in sojeni za izdajstvo ljudstva in domovine, če pristojna sodišča ne bodo zahtevala, da se jih izroči sodišču.

13. Izdajalcem ljudstva in domovine in vohunom bo sodilo posebno sodišče za kaznovanje izdajalcev ljudstva in domovine, okupatorskim zločincem in državljanom Jugoslavije, ki so podpirali okupatorje pri opravljanju zločinov nad prebivalstvom Jugoslavije, pa bodo sodila posebna sodišča za kaznovanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov. Do ustanovitve teh posebnih sodišč kaznujejo zločine vojna sodišča.

14. V interesu zagotovitve in utrditve demokratičnega reda in bratstva narodov Demokratične federativne Jugoslavije, v interesu zagotavljanja vseh pridobitev narodnoosvobodilnega boja, ljudska oblast prepoveduje, preganja in ukinja vse fašistične in profašistične organizacije in dejavnosti

kot dejavnosti, ki so uperjene proti svobodi, neodvisnosti in bratski skupnosti narodov Jugoslavije. Vse premoženje takšnih združenj se konfiscira v korist ljudstva.

15. Državljan ene federalne države v sestavi Demokratične federativne Jugoslavije je državljani Demokratične federativne Jugoslavije in uživa vse državljanske pravice na vsem ozemlju zvezne države.

16. Vsi zakoni Demokratične federativne Jugoslavije in federalnih držav morajo temeljiti na načelih te deklaracije.

... leta 1944	Protifašistični svet narodne osvoboditve
Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije	Jugoslavije Predsedstvo
Slovenski NO svet Predsedstvo	Glavni NOO Srbije
ZAVNO Črne gore in Boke Predsedstvo	ZAVNO Hrvatske Izvršni odbor
Glavni NOO Vojvodine	ZAVNO Bosne in Hercegovine Predsedstvo
ZAVNO Sandžaka Izvršni odbor ¹	ZAVNO Makedonije Predsedstvo

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 76. — Ta dokument predstavlja prečiščen tekst deklaracije o pravicah narodov in državljanov DFJ, ki ga je Maša Pijade pripravil na podlagi razprave, ki je potekala v bazi na Rogu in na podlagi načelnih in konkretnih pripomb danih na prvotni tekst deklaracije o ljudski oblasti. Pijade je na tem prečiščenem besedilu s svojo roko zapisal: »Popravljen osnutek z dne 6/7. 4. 1944«, pod tem pa dodal: »Dopolnjen 11. 4. 1944«. Tako redigirano besedilo je poslal Edvardu Kardelju v nadaljnji, po vsem videzu nujni zakonodajni postopek, ob tem pa je Moša Pijade v svojih dveh pismih, z dne 12. in 13. aprila, načel še nekatera vprašanja, ki so se njemu in Borisu Kidriču zdela ne le zelo umestna, temveč tudi politično zelo pomembna, kot so konstituanta, oblika državne ureditve in vprašanje kralja Petra II., za katerega se je vztrajno zavzemal britanski premier Winston Churchill. V pismu z dne 12. aprila piše Moša Pijade o svojih razmišljanjih v zvezi z deklaracijo:

... Spomnil sem se »da bi bilo v deklaraciji neizogibno potrebno nekaj reči tudi o vprašanju monarhije in kralja, in sicer v uvodu, v smislu tistega kar je Stari povedal v svojem referatu v Jajcu, pa tudi v nadaljevanju, v posebnem členu, ki bi povedal, da bodo o vprašanju oblike vlade in o vprašanju samega kralja in dinastije odločali narodi Jugoslavije popolnoma svobodno in vsak suvereno.

Ob tej priložnosti ti dajem spodbudo, da zopet razmisliš o vprašanju konstituantne. Vprašanje ni tako enostavno, da ga ne bi bilo potrebno proučiti. Mogoče bo to oblika — ki bi jo povezovali z vsemi načini zavarovanja vseh narodov Jugoslavije od kakršnegakoli in čigarkoli majorizacije, torej njihove polne suverenosti — v naši sedanjí situaciji (zunanji) in v možni perspektivi, ki bo najbolje zagotovila polno svobodo in suverenost narodov za rešitev vprašanja oblike vlade, to je, za ukinitvev monarhije. Sicer pa mislim, da je v deklaraciji brez vsakršne motnje mogoče monarhiji dati tisto karakteristiko, ki ji jo je dal referat Starega, njena »jugoslovanska«¹ zgodovina, kakor tudi, da se izrazi, da vsi narodi Jugoslavije težijo po republiki. Dalje mislim, da je mogoče v določeni in sicer poudarjeni obliki v novi deklaraciji reči vse tisto, kar je rečeno o emigrantskih vladah in kralju, s podkrepitvijo tega z dokazi o njihovi sovražnosti po Jajcu in z njihovimi različnimi nezakonitimi in za deželo škodljivimi dejanji.

Potek volitev v Sloveniji je še ena velika zmaga. Med 33 »krajci« v Beli krajini je rezultat glede udeležbe volivcev: v 23 krajih 100⁰/₀, v dveh krajih 99⁰/₀ v dveh krajih 97⁰/₀, v enem kraju 96⁰/₀, v dveh krajih 94⁰/₀, v enem kraju 90⁰/₀ in v enem kraju 88⁰/₀. Če upošteváš, koliko je prek 95⁰/₀, imaš 28 krajev od 33, kjer je bila prek 95-odstotna udeležba! (ARP, Beograd, AVNOJ št. 79.)

Ker kurir še ni odšel na pot, »ne po krivdi« Moše Pijadeja, kakor je ugotovil, je le-ta že zjutraj 13. aprila z novim pismom opozoril Kardelja na še nekatere nove elemente in zaključke, do katerih sta s Kidričem prišla v pretekli noči, v kateri sta verjetno zopet zelo dolgo in izčrpno »izmenjala misli«:

... Pišem ti teh nekaj vrstic samo zato, da ti povem, da sem končno prišel do trdnega prepričanja, da mora deklaracija vsebovati tudi begunsko vladno in vprašanje kralja in oblike vlade in to najprej v uvodu, za kar je mogoče uporabiti misli, ki jih je povedal Stari v svojem referatu v Jajcu, potem pa še v posebnem paragrafu, kjer bi se — kot dogovor o obveznosti med predstavniki vseh narodov, ki podpišejo deklaracijo — navedlo, da ne sme biti z ničemer omejena pravica državljanov in ne suverena pravica vsakega naroda glede vprašanja določitve oblike vlade. In to bi jaz formuliral tako, da ne bi veljal niti en odlok o tem, če nanj ne bi pristali vsi narodi, torej če en narod ne želi takšne in takšne oblike vlade, tedaj se tudi drugi obvezujejo, da je ne bodo sprejeli in da vsak narod obdrži pravico, da izstopi iz DFJ, če se ne strinja z odlokom o obliki vlade in ureditvi države.

Mnogo sem razmišljal o pritisku velikega prijatelja glede Perića. Ti prijatelji še niti Draže niso umaknili s poti, čeprav se še vedno bori z Nemci proti nam in njim. Vse to je samo podpiranje reakcije in podpiranje žarišča za državljansko vojno. Po mojem mnenju je Viktor Emanuel manjši krivec kot Peter. Če je lahko prvi svečano obljubil, da bo abdiciral in spoštoval svobodno voljo ljudstva, ne vidim, zakaj Peter ne bi priznal odlokov AVNOJ, razpustil svojo vladno itd. in dal besedo, da bo spoštoval svobodno voljo ljudstva. Mislim, da imamo mnogo več pravic kot tisto slabotno italijansko demokratično gibanje, da stvari zastavimo jasno in ostro.

Peter (ta slovenski) se popolnoma strinja s tem stališčem in me je prosil, naj ti to napišem. S prvo prihodnjo pošto ti bom poslal v duhu tega mišljenja formulirane predloge za dopolnitev deklaracije. Če je potrebno, lahko stvar dobi tudi takšno obliko, da bo to, kar v resnici tudi je: zahteva vseh narodov oziroma njihovih ljudskih predstavništev. (ARP, Beograd, AVNOJ št. 80)

PREDLOG MOŠE PIJADE ZA INICIATIVO POKRAJINSKIM PROTIFAŠISTIČNIM SVETOM, DA BI PRIPRAVILI DEKLARACIJE O LJUDSKI OBLASTI IN PRAVICAH DRŽAVLJANOV

PREDSEDSTVU AVNOJ

Čast mi je, dostaviti predsedstvu AVNOJ naslednji

P R E D L O G

za dajanje iniciative pokrajinskim protifašističnim svetom narodne osvoboditve zveznih pokrajin Demokratične federativne republike Jugoslavije, da izdajo deklaracije o ljudski oblasti in pravicah državljanov vsak za svojo zvezno pokrajino.

I.

Predlagam, da predsedstvo AVNOJ da iniciativo pokrajinskim protifašističnim svetom narodne osvoboditve vsake zvezne pokrajine v sestavi Demokratične federativne Jugoslavije, da bi vsak svet izdal za svojo pokrajino na podlagi deklaracije AVNOJ o ljudski oblasti v Demokratični fe-

derivativni Jugoslaviji ustrezne deklaracije o ljudski oblasti in pravicah državljanov zvezne pokrajine.

Te pokrajinske deklaracije, ki bi do sprejetja ustave zveznih pokrajin nadomeščale pokrajinske ustave, naj bi imele približno naslednjo vsebino:

1. Opredelitev in ime določene pokrajine kot svobodne in samostojne in ki je na temelju pravice do samoodločbe prostovoljno vstopila v demokratično federativno Jugoslavijo kot enakopravna zvezna pokrajina.

2. Obveznost deklaracije AVNOJ o ljudski oblasti in zakonov, ki jih proglasi AVNOJ na ozemlju zvezne pokrajine, s katerimi morajo biti zakoni zvezne pokrajine v soglasju.

3. Pravica zvezne pokrajine, da izstopi iz demokratične federativne Jugoslavije.

4. Če v določeni zvezni pokrajini obstaja več kot en narod (npr. Bosna in Hercegovina — Srbi, Hrvati, Muslimani; Hrvatska — Hrvati in Srbi) — opredelitev njihove enakopravnosti.

5. Pravice narodnostnih manjšin.

6. Uradni jezik (jeziki), zastave zveznih pokrajin.

7. Administrativna razdelitev zvezne države (pokrajine, okrožja, okrajji, občine, mesta, vasi).

8. Organi ljudske oblasti zvezne pokrajine:
pokrajinski svet,
izvršni odbor pokrajinskega sveta,
narodna vlada zvezne pokrajine in njena poverjeništa,
pokrajinske, okrajne, okrožne narodnoosvobodilne skupščine in narodnoosvobodilni odbori,
občinski, mestni in vaški NO odbori.

9. Organi centralne državne uprave Demokratične federativne Jugoslavije.

II. Takšne deklaracije naj bi izdali Pokrajinski sveti Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine, Makedonije, Črne gore in Boke.

Glavni NOO Vojvodine naj bi se imenoval Pokrajinski AVNO Vojvodine in naj bi izdal deklaracijo v tem smislu, da ima pokrajinsko ljudsko oblast do odločitve glede statusa Vojvodine v federaciji, oziroma da vzpostavi odseke pri svojem izvršnem odboru glede na sedanje dejanske potrebe in možnosti Vojvodine.

ZAVNO Sandžaka, ki bi se moral imenovati okrajni NOO, naj bi ustanovil najpotrebnejše odseke pri izvršnem odboru do razrešitve statusa Sandžaka po osvoboditvi.

OBRAZLOŽITEV

1. Federativna ureditev Jugoslavije je bila proglašena v Jajcu in je danes splošno priznana in pozdravljena tako s strani narodov Jugoslavije kakor tudi v tujini.

2. Deklaracija AVNOJ sama po sebi nujno zahteva ustrezne deklaracije svetov zveznih pokrajin kot konkretno uporabo in dopolnitev deklaracije AVNOJ, kot konkretno izpolnjevanje nacionalnih pravic vsake zvezne pokrajine.

3. Deklaracije zveznih pokrajin ne bodo samo temeljni zakoni za nadaljnjo graditev ljudske oblasti v njih, temveč tudi velika spodbuda narodu vsake zvezne pokrajine ter močno politično sredstvo za združevanje naroda vsake zvezne pokrajine in vseh narodov Demokratične federativne Jugoslavije v boju proti vsem poskusom vrnitve starega režima.

Prosim, da se gornji predlog obravnava v razpravi na seji predsedstva.

31. marca leta 1944

Predlagatelj
Moša Pijade, s. r.¹

AVNOJ
PRESEDESTVO

Na temelju odloka št. 1 drugega zasedanja AVNOJ z dne 29. novembra leta 1943 predsedstvo AVNOJ sprejema naslednji

OSNUTEK ODLOKA
O USTROJU IN POSLOVANJU AVNOJ IN POKRAJINSKIH
PROTIFAŠISTIČNIH SVETOV NARODNE OSVOBODITVE

I. AVNOJ, PREDSESTVO AVNOJ IN NJUNE PRISTOJNOSTI

1. člen

AVNOJ je najvišje zakonodajno in izvršilno ljudsko predstavniško telo in najvišji organ državne oblasti v federativni Jugoslaviji v času narodnoosvobodilne vojne.

2. člen

AVNOJ opravlja vse pravice, ki pripadajo Jugoslaviji kot celoti, v kolikor te pravice niso v pristojnosti njegovega predsedstva ali v pristojnosti Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije.

3. člen

AVNOJ sestavljajo ljudski predstavniki, ki jih je izvolilo ljudstvo na ozemlju federativne Jugoslavije, ne glede na narodnost, raso, veroizpoved in politično partijsko pripadnost, ki so dokazali, da so verni in predani narodnoosvobodilnemu boju vseh narodov Jugoslavije in nepomirljivi sovražniki okupatorjev in njegovih hlapcev. Trajanje mandata je določeno z volilnim zakonom.

4. člen

V pristojnost AVNOJ spada:

a) priprava zakonodaje, ki se nanaša na Jugoslavijo kot celoto in ki je obvezna na vsem ozemlju Jugoslavije,

¹ ARP, Beograd, AVNOJ, št. 72. — Tudi ta zakonodajna iniciativa Moše Pijade je nastala v bazi na Rogu.

b) predpisovanje temeljnih načel organizacije ljudske oblasti, v vseh organih državnega gospodarskega in družbenopolitičnega življenja, ki ga je potrebno urečiti enotno tako v interesu federativne Jugoslavije kot celote kakor posameznih zveznih pokrajin,

c) urejanje odnosov najvišjih organov državne oblasti kot celote do organov oblasti posameznih zveznih pokrajin,

d) varovanje temeljnih načel demokratične ljudske oblasti, enakopravnost vseh narodov Jugoslavije in federativne ureditve Jugoslavije,

e) varstvo suverenih pravic posameznih narodov v sestavi federativne Jugoslavije,

f) vprašanje vojne in mira,

g) volitve predsedstva AVNOJ,

h) sprejemanje proračuna federativne Jugoslavije.

5. člen

Zakonodajo oblast vrši AVNOJ prek svojih plenarnih zasedanj, v času med posameznimi zasedanji sveta pa prek svojega predsedstva.

Izvršilno oblast opravlja AVNOJ prek Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot narodne vlade federativne Jugoslavije.

6. člen

Predsedstvo AVNOJ se voli na zasedanju AVNOJ in ga sestavlja predsednik, šest namestnikov predsednika, dva sekretarja in najmanj 40 članov predsedstva.

Za svoje delo je predsedstvo odgovorno zasedanju AVNOJ.

7. člen

Predsedstvo AVNOJ je v imenu sveta predstavnik ljudske in državne suverenosti federativne Jugoslavije in opravlja vse njegove funkcije, zakonodajne in izvršilne v času med zasedanji sveta.

V pristojnost predsedstva sodi poleg tega:

a) predstavljanje federativne Jugoslavije v mednarodnih odnosih, sklepanje in ratificiranje pogodb z drugimi državami,

b) pomoč najvišjim organom ljudske oblasti posameznih zveznih pokrajin pri njihovem delu,

c) nadzor nad izpolnjevanjem odlokov AVNOJ po vsej državi,

d) rešuje spore med najvišjimi organi ljudske oblasti posameznih zveznih pokrajin, kakor tudi med temi organi in med NKOJ,

e) imenuje vlado federativne Jugoslavije — NKOJ, razrešuje dolžnosti, imenuje posamezne poverjenike, pomočnike poverjenikov in državne podsekretarje v NKOJ na predlog NKOJ,

f) ukinja odloke NKOJ in izvršnih odborov (predsedstva), pokrajinskih svetov zveznih pokrajin, če ne ustrezajo temeljnim načelom in odlokom, ki so jih narodi Jugoslavije skupno sprejeli prek svojih predstavnikov v AVNOJ,

g) postavlja in odpoklicuje opolnomočene predstavnike Jugoslavije pri tujih državah in sprejema akreditivna in odpoklicna pisma opolnomočenih predstavnikov tujih držav,

h) podeljuje odlikovanja in priznanja,

i) sklicuje in odpira zasedanje AVNOJ,

j) v srbskem, hrvatskem, slovenskem in makedonskem jeziku objavlja zakonske odloke, ki jih je sprejel AVNOJ ali samo predsedstvo s podpisi predsednika in sekretarja,

k) tolmači obstoječe zakonske odloke,

l) opravlja vseljudski referendum na svojo pobudo ali na zahtevo ljudstva,

m) po potrebi postavlja preiskovalne, anketne in revizijske komisije. Vse ustanove in uradne osebe so dolžne ugoditi zahtevam teh komisij,

n) postavlja vrhovno sodišče federativne Jugoslavije, predpisuje njegove pristojnosti in postopke, imenuje vrhovnega državnega tožilca in predpisuje njegovo delovno področje,

o) razpušča AVNOJ in razpisuje nove volitve.

Odloki AVNOJ in predsedstva AVNOJ veljajo z dnem objave.

II. POSLOVANJE NA ZASEDANJU AVNOJ

8. člen

Predsedstvo AVNOJ sklicuje redna zasedanja AVNOJ po možnosti dvakrat letno. Izredno zasedanje skliče predsedstvo v primeru, ko je to potrebno, na lastno pobudo ali na predlog katerega pokrajinskih svetov zveznih pokrajin. Vsako zasedanje se začne s predlogom dnevnega reda, ki ga predlaga predsedstvo AVNOJ. Dokler sprejeti dnevni red ni izčrpan tako rednega kot izrednega zasedanja ni mogoče prekiniti in ne odložiti, razen v primeru višje sile.

9. člen

Takoj po sprejetem dnevnem redu zasedanja izvoli svet mandatno komisijo, ki jo sestavlja najmanj 6 članov, in preverja opolnomočja svetnikov. Komisija izvoli predsednika in zapisnikarja in sestavi zapisnik o svojem delu, ki ga podpišejo vsi člani komisije. Komisija opravlja delo brez prekinitve in prek enega svojega člana kot poročevalca poroča na seji zasedanja. Na predlog mandatne komisije odloča svet o priznanju ali nepriznanju opolnomočij posameznih svetnikov.

Mandatna komisija je stalna, to se pravi, da opravlja svojo dolžnost do izvolitve nove mandatne komisije na naslednjem zasedanju.

10. člen

Po sprejetem poročilu mandatne komisije izvolijo svetniki 6 predsednikov zasedanja in dva zapisnikarja. Predsedniki vodijo seje ves čas trajanja zasedanja po določenem vrstnem redu in po predpisih tega odloka.

11. člen

Svet sprejema odloke glede vsake točke dnevnega reda posebej. Vsak svetnik ima pravico, da sodeluje v razpravi in da daje predloge; za govor se mora pisмено prijaviti predsedniku, ki vodi sejo. Če je potrebno lahko predsednik, ki vodi sejo, zaključi seznam govornikov in določi čas trajanja govora.

Zapisnikarji pišejo zapisnik vsake seje, podpiše pa ga predsednik, ki je vodil sejo, in zapisnikarji.

12. člen

Vsak svetnik je dolžan, da se udeležuje sej in opravlja naloge in dela, ki so mu zaupana.

Neodgovorno opravljanje dolžnosti in neopravičena odsotnost na sejah sveta ali predsedstva ima za posledico kazen opomina, ukora ali izgube mandata komisije. Te kazni izreka zasedanje sveta ali predsedstvo AVNOJ.

Svetniku AVNOJ ni mogoče odvzeti svobode in ga poklicati na sodno odgovornost brez odobritve predsedstva AVNOJ. V primeru izdaje svetnik ni zaščiten z imuniteto, toda oblast, ki vodi postopek, je o primeru dolžna takoj obvestiti predsedstvo AVNOJ in mu predati gradivo.

13. člen

Za proučevanje posameznih vprašanj lahko svet izvoli ali predsedstvo AVNOJ odredi stalne ali začasne komisije. Vsaka komisija voli iz svoje srede predsednika in zapisnikarja in sestavi zapisnik o svojem delu. O tem, če bo komisija stalna ali začasna in s kakšnimi vprašanji se bo ukvarjala se odloči v vsakem konkretnem primeru.

14. člen

Da bi bil svet sposoben za odločanje, mora biti prisotna več kot polovica verificiranih svetnikov, osebno ali prek opolnomočencev. Pri glasovanju odloča nadpolovična večina navzočih svetnikov. V primeru, da so glasovi enako porazdeljeni, se smatra, da je zadeva, o kateri je bilo glasovanje, odbita. Način glasovanja določi predsednik, ki vodi sejo.

III. POSLOVANJE PREDSEDSTVA AVNOJ

15. člen

Predsedstvo AVNOJ je zbrano in pripravljeno v vsem času dela med zasedanjem sveta. Seje predsedstva sklicuje predsednik. Za polnomočno odločanje je potrebna nadpolovična večina vseh članov predsedstva. Odlok je sprejet, če ga sprejme več kot polovica članov, ki so navzoči na seji. Določila členov 12—14 veljajo tudi za delo predsedstva. Sejam predseduje predsednik ali eden od podpredsednikov. Zapisnik piše eden od sekretarjev, če pa tega ni, eden od članov predsedstva, ki ga za to določi predsednik.

16. člen

V primeru razpustitve sveta razpiše predsedstvo razpuščenega sveta nove volitve in opravlja svojo dolžnost dokler novo izvoljeni svet, ki ga predsedstvo skliče na zasedanje najpozneje mesec dni po izvolitvi, ne izvoli novega predsedstva.

17. člen

Pečat AVNOJ ima v sredini peterokrako zvezdo, ki jo okvirja venec iz pšeničnega klasja na levi polovici, na desni polovici pa venec iz lovorjeve vejice, okrog tega pa so srbski, hrvatski, slovenski in makedonski nazivi sveta, tako da vsak naziv obsega četrtno površine kroga.

Pečat predsedstva ima poleg tega pod nazivom v vseh štirih jezikih tudi oznako »predsedstvo«.

IV. USTROJ IN PRISTOJNOST POKRAJINSKIH PROTIFAŠISTIČNIH SVETOV NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN NJIHOVIH IZVRŠNIH ODBOROV (PRESEDSTVO)

18. člen

Najvišje organe državne oblasti in najvišja zakonodajna in izvršilna ljudskopredstavniška telesa v zveznih pokrajinah federativne Jugoslavije predstavljajo njihovi pokrajinski protifašistični sveti (glavni NO Srbije, ZAVNO Hrvatske, slovenski NO svet, ZAVNO Bosne in Hercegovine, ZAVNO Makedonije, ZAVNO Črne gore in Boke).

Do dokončne odločitve o ustroju federativne Jugoslavije imajo takšne pristojnosti na svojem ozemlju začasno tudi glavni NOO Vojvodine in ZAVNO Sandžaka.

19. člen

Pokrajinski sveti (glavni NOO) opravljajo vse pravice, ki pripadajo zveznim pokrajinam v sestavu federativne Jugoslavije, če te pravice niso dane v pristojnost njihovim izvršnim odborom (predsedstvom), ki do ustanovitve ljudskih vlad zveznih pokrajin poleg funkcije izvršnih odborov (predsedstev) pokrajinskih svetov (glavni NOO), začasno opravljajo tudi funkcijo pokrajinskih vlad.

20. člen

Pokrajinski svet sestavljajo ljudski predstavniki, ki jih je izvolilo ljudstvo na ozemlju zvezne pokrajine ne glede na narodnost, raso, veroizpoved in politično-partijsko pripadnost, ki so dokazali, da so zvesti in predani narodnoosvobodilni borbi narodov Jugoslavije in nepomirljivi sovražniki okupatorja in njegovih hlapcev. Trajanje mandata svetnikov je določeno z volilnim zakonom.

21. člen

V pristojnost pokrajinskih svetov spada:

- a) vodenje narodnoosvobodilnega gibanja v zvezni pokrajini in njegovo usmerjanje v skladu z narodnoosvobodilnim gibanjem drugih narodov Jugoslavije;
- b) sprejemanje zakonodajnih ukrepov za vzpostavitev organov ljudske oblasti v zveznih pokrajinah,
- c) priprava zakonodaje, ki se nanaša na zvezno pokrajino,
- d) potrditev plana narodnega gospodarstva zvezne pokrajine in njegova proračuna,
- e) opravljanje pravice amnestije in pomilostitve državljanov, ki so bili obsojeni pri sodiščih zvezne pokrajine.

22. člen

Zakonodajno oblast opravlja pokrajinski svet na svojih plenarnih zasedanjih, v času med zasedanji sveta pa prek svojega izvršnega odbora (predsedstva).

Izvršilno oblast opravlja pokrajinski svet prek pokrajinske narodne vlade, do njene ustanovitve pa začasno prek svojega izvršnega odbora (predsedstvo).

23. člen

Pokrajinski svet voli izvršni odbor (predsedstvo), ki ga sestavljajo predsednik, njegovi namestniki, sekretar predsedstva in člani izvršnega odbora (predsedstva) v številu, ki ga določi pokrajinski svet.

24. člen

Izvršni odbor (predsedstvo) imenuje ljudsko vlado zvezne pokrajine do njene ustanovitve pa začasno sam opravlja njene funkcije prek ustreznih odsekov.

25. člen

Dnevni red zasedanja pokrajinskega sveta in njegovega izvršnega odbora (predsedstva) kakor tudi natančne funkcije izvršnega odbora (predsedstva) predpisuje pokrajinski svet.

26. člen

Pečati pokrajinskih svetov imajo v sredini peterokrako zvezdo, ki jo uokvirja na eni polovici, na levi strani, pšenični klas, na drugi polovici, na desni strani, pa lovorjeva vejica, okrog tega pa je naziv sveta v nacionalnem jeziku.

Pečat izvršilnega organa pokrajinskega sveta ima poleg tega pod nazivom sveta oznako izvršilnega organa (izvršnega odbora predsedstva).

27. člen

Ta odlok začne veljati z dnem objave.

Dne 1944

Za predsedstvo AVNOJ

Sekretar

Predsednik¹

DEMOKRATIČNA FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA
PROTIFAŠISTIČNI SVET NARODNE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
PRESEDSTVO

Odlok št. 23

OSNUTEK ZAKONA O USTROJU IN POSLOVANJU LJUDSKE VLADE
DEMOKRATIČNE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE IN IZVRŠNIH ODBO-
ROV SVETOV FEDERATIVNIH POKRAJIN V SESTAVU DEMOKRATIČ-
NE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

ORGANIZACIJA NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE
JUGOSLAVIJE

1. člen

Na temelju odloka številka 1 drugega zasedanja AVNOJ z dne 29. novembra leta 1943 je Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ)

¹ IHRP, Zagreb — Na temelju sklepa skupne seje predsedstva AVNOJ in NKOJ dne 9. februarja 1944 so bili za izdelavo tega osnutka določeni dr. Ivan Ribar, dr. Anton Kržišnik in Radonja Golubović, novo imenovani šef kabineta nacionalnega komiteja, toda po vsem sodeč je dal tudi temu osnutku zadnjo redakcijo Moša Pijade.

najvišji izvršilni in odredbodajni organ državne uprave demokratične federativne Jugoslavije, ki ga imenuje predsedstvo AVNOJ in prek katerega AVNOJ opravlja izvršilno funkcijo.

NKOJ ima vse značilnosti ljudske vlade Demokratične federativne Jugoslavije.

2. člen

Za svoje delo je NKOKJ odgovoren Protifašističnemu svetu narodne osvoboditve Jugoslavije.

3. členo

NKOJ sestavljajo: predsednik, trije podpredsedniki in določeno število poverjenikov za razna področja državne uprave.

V NKOKJ so lahko tudi poverjeniki brez listnice.

4. člen

Predsednik vodi delo celotnega komiteja, usklajuje in nadzoruje delo posameznih poverjenikov, predstavlja komite in predseduje njegovim sejam.

5. člen

Poverjeniki NKOKJ vodijo tiste zadeve ali področja državne uprave, ki spadajo v pristojnost Demokratične federativne Jugoslavije.

6. člen

Poverjeniki NKOKJ v okviru svoje pristojnosti izdajajo sklepe, navodila in uredbe z namenom, da bi izpolnili obstoječe zakone, kakor tudi na podlagi sklepov in uredb NKOKJ, ter nadzorujejo njihovo izpolnjevanje.

7. člen

Poverjeništa NKOKJ so zvezna in zvezno federalna.

Zvezna poverjeništa NKOKJ vodijo zadeve svojega pravnega področja na vsem ozemlju Demokratične federativne Jugoslavije neposredno ali prek organov, ki jih sama postavijo.

Zvezna federalna poverjeništa vodijo zadeve svojega upravnega področja prek istoimenskih poverjeništev, toda le točno določene zadeve, ki jih določa AVNOJ v duhu temeljnih zakonov opravljajo prek lastnih organov.

8. člen

Zvezna poverjeništa so: poverjenišvo za narodno obrambo, poverjenišvo za zunanje zadeve, poverjenišvo za promet, poverjenišvo za gospodarsko obnovo in poverjenišvo za informacije.

Zvezna federalna poverjeništa so: poverjenišvo za notranje zadeve, poverjenišvo za prosveto, poverjenišvo za narodno gospodarstvo, poverjenišvo za finance, poverjenišvo za ljudsko zdravstvo, poverjenišvo za socialno politiko, poverjenišvo za sodstvo, poverjenišvo za prehrano, poverjenišvo za gradnje in poverjenišvo za gozdove in rude.

9. člen

Za določeno posebno vejo državne uprave lahko predsedstvo AVNOJ imenuje državnega sekretarja, ki samostojno vodi zadeve, ki so mu zaupane ter prisostvuje sejam NKOKJ s pravico sklepanja.

10. člen

S krepitvijo in utrjevanjem ljudske oblasti v federalnih enotah Demokratične federativne Jugoslavije so lahko določena zvezna federalna poverjeništa pri NKOJ ukinjena ali pa je njihova pristojnost omejena, njihove zadeve pa v celoti ali delno preidejo v ustrezno poverjenišvo pri ljudskih vladah federalnih enot.

II. PRISTOJNOST NKOJ IN NJEGOVIH POVERJENIŠTEV

11. člen

V pristojnost NKOJ kot ljudske vlade Demokratične federativne Jugoslavije spada:

a) splošno vodenje narodnoosvobodilne vojne in vsi ukrepi za čim tesnejše sodelovanje Demokratične federativne Jugoslavije z zavezniškimi državami proti hitlerjevskemu bloku za dokončno uničenje fašizma in za dokončno osvoboditev vseh narodov Jugoslavije,

b) vodenje splošne izgradnje oboroženih sil dežele,

c) vodstvo na področju odnosov s tujimi državami,

d) ukrepi v duhu odloka številka 2 drugega zasedanja AVNOJ za zaščito interesov Demokratične federativne Jugoslavije zunaj države.

e) pripravljanje ukrepov za gospodarsko obnovo in izgradnjo Demokratične federativne Jugoslavije, za ustanovitev državnega proračuna in denarno kreditnega sistema,

f) ukrepi za zgraditev organov ljudske oblasti,

g) poenotenje in upravljanje dela poverjeništev NKOJ in njim podrejenih organov in ustanov,

h) predlaganje zakonskih predlogov AVNOJ, da bi formirali posamezna področja državne uprave,

i) ukrepi za zagotovitev interesov in varnosti države za zavarovanje osebne in premoženjske varnosti državljanov in za varstvo pravic državljanov,

j) ukrepi za zagotovitev kazni za okupatorske zločince ter njihove pomočnike in narodne izdajalce,

k) ukrepi za zagotovitev odškodnine vsem, ki so bili oškodovani zaradi vojne, za zagotovitev dostojnega življenja invalidom narodnoosvobodilne vojne, bivšim borcem, vojnimi sirotam in nepreskrbljenim družinam borcev in žrtev fašističnega terorja,

l) določanje mobilizacije državljanov za Narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije.

12. člen

NKOJ opravlja izvršilno in odredbodajno oblast s sklepi in uredbami, ki jih sprejema na sejah komiteja in s sklepi in uredbami posameznih poverjenikov, na podlagi in z namenom, da bi izpolnjeval obstoječe zakone ter nadzoroval njih izpolnjevanje.

13. člen

Sklepi in uredbe NKOJ so obvezni na vsem ozemlju Demokratične federativne Jugoslavije.

14. člen

NKOJ ima pravico, da na tistih področjih uprave in gospodarstva, ki spadajo v njegovo pristojnost, ukinja odloke in odredbe izvršnih odborov (predsedstev) svetov federalnih enot v njihovi funkciji federalnih narodnih vlad in da ukinja odredbe in navodila posameznih poverjenikov NKOK.

15. člen

Posebne pravilnike za organizacijo delovanja NKOK in posameznih njegovih poverjeništev bo izdelal NKOK.

III. Organi državne uprave federalnih enot

16. člen

Na temelju odloka AVNOJ št. 1 in do vzpostavitve ljudskih vlad posameznih federalnih enot v sestavu Demokratične federativne Jugoslavije predstavljajo najvišje izvršilne in odredbodajne organe državne oblasti federalnih enot izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov, (glavnega narodnoosvobodilnega odbora Srbije, ZAVNO Hrvatske, slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, ZAVNO Bosne in Hercegovine, ZAVNO Makedonije in ZAVNO Črne gore in Boke).

Izvršni odbor sveta in federativnih enot na ta način do ustanovitve ljudskih vlad federalnih enot, začasno združujejo funkcijo predsedstva pokrajinskega sveta in funkcijo najvišjega organa državne uprave federalne enote, njene ljudske vlade.

17. člen

Da bi lahko opravljali svoje funkcije kot ljudske vlade ustanovijo federalne enote, izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov odseke, prek katerih upravljajo različna področja pokrajinske uprave v pokrajinah.

Do končne odločitve o ureditvi Demokratične federativne Jugoslavije bodo takšne odseke ustanovili v mejah potreb in možnosti tudi glavni NOO Vojvodine in ZAVNO Sandžaka kot organe državne uprave na svojem ozemlju.

18. člen

Takšni odseki bodo opravljali zadeve, ki ustrezajo zadevam zvezno federalnih poverjeništev NKOK. Na čelu vsakega odseka je načelnik odseka, ki je za svoje delo odgovoren izvršnemu odboru (predsedstvu) pokrajinskega sveta federalne enote, izvršni odbor pa je za delo teh odsekov odgovoren pokrajinskemu svetu.

19. člen

V federalnih enotah se ustanovijo naslednji odseki:

- odsek za notranje zadeve,
- odsek za prosveto,
- odsek za narodno gospodarstvo,
- odsek za finance,
- odsek za ljudsko zdravstvo,
- odsek za socialno politiko,
- odsek za sodstvo,
- odsek za prehrano,

odsek za gradnje,
odsek za gozdove in rude.

20. člen

Ko bodo okoliščine omogočale vzpostaviti ljudske vlade v federalnih enotah, bodo ti odseki postali poverjeništva ljudske vlade federalne enote.

21. člen

Do tedaj, ko bodo poverjeništva NKOJ, ki so zveznega značaja lahko izvedla organizacijo svojih organov in ustanov v federalnih enotah, lahko izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov ustanovijo odseke ali komisije za gospodarsko obnovo, promet in informacije, ki se bodo pozneje prilagodili organizaciji istoimenskih poverjeništev NKOJ kot njihovi organi.

22. člen

Določbe prejšnjih členov ne omejujejo pravice pokrajinskih svetov federalnih enot, da poleg odsekov oziroma poverjeništev navedenih v členu 19 in 21, glede na potrebe svoje pokrajine ustanovijo tudi druge odseke oziroma poverjeništva splošnega značaja za kakšno posebno področje ali del nekega področja državne uprave, ki ne spadajo v zadeve zvezno federalnih poverjeništev Demokratične federativne Jugoslavije.

23. člen

Ljudska vlada federalne enote, do njene ustanovitve pa izvršni odbor (predsedstvo) pokrajinskega sveta v svoji začasni vlogi funkcije federalne ljudske vlade, je za svoje delo odgovorna pokrajinskemu svetu in njemu daje račune o svojem delu.

24. člen

Ljudska vlada federalne enote oziroma do njene ustanovitve izvršni odbor pokrajinskega sveta v funkciji ljudske vlade sprejema sklepe in odredbe na temelju obstoječih zakonov Demokratične federativne Jugoslavije in zakonov federalne enote, kakor tudi na temelju in z namenom, da bi izvajali odloke in odredbe NKOJ in njegovih poverjeništev, ter nadzoruje njih izpolnjevanje v svoji pokrajini.

25. člen

Ljudska vlada federalne enote oziroma do njene ustanovitve izvršni odbor pokrajinskega sveta ima pravico, da ukinja odloke in odredbe izvršilnih organov okrajnih, okrožnih, mestnih in pokrajinskih NOO, če niso v skladu z zakoni federalne enote.

26. člen

Do ustanovitve ljudskih vlad federalnih enot upravljajo načelniki odseka v imenu izvršnega odbora pokrajinskega sveta ter pod njegovim vodstvom, nadzorom in odgovornostjo tista področja državne uprave, ki spadajo v pristojnost federalne enote.

27. člen

Izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov federalnih enot bodo za vsak svoj upravni odsek izdelali pravilnik o njegovi ureditvi in poslovanju.

28. člen

Ta zakon začne veljati z dnem objave.

Dne 1944

Sekretar

Za predsedstvo AVNOJ

Predsednik¹

PREDLOG ODLOKA O TEMELJNIH NAVODILIH ZA ORGANIZACIJO
IN POSLOVANJE NARODNOOSVOBODILNIH ODBOROV NA
OSVOBOJENEM OZEMLJU JUGOSLAVIJE

AVNOJ PREDSEDSTVO

Odlok št. 24

Da bi se načela ljudske demokracije izvajala v vseh organih državne oblasti v vseh pokrajinah federativne Jugoslavije na čimbolj enoten način, predsedstvo AVNOJ v svojstvu najvišjega zakonodajnega telesa federativne Jugoslavije in na temelju odlokov drugega zasedanja AVNOJ ter deklaracije AVNOJ o ljudski oblasti sprejema naslednja

TEMELJNA NAVODILA ZA ORGANIZACIJO
IN POSLOVANJE NARODNOOSVOBODILNIH ODBOROV
NA OSVOBOJENEM OZEMLJU JUGOSLAVIJE

I. OBLAST NARODNOOSVOBODILNIH ODBOROV (NOO)

1. člen

NOO, ki so v času osvobodilnega boja vseh narodov Jugoslavije nastali kot organi tega boja in se razvili zaradi zgodovinske nujnosti in volje ljudstva v organe resnične ljudske demokratične oblasti so osnova državne oblasti v federativni Jugoslaviji.

2. člen

Poleg oblasti narodnoosvobodilnih odborov in organov upravne oblasti, ki na tem temelju izhajajo od najvišjega zakonodajnega telesa zveznih pokrajin federativne Jugoslavije, ni in ne more biti na osvobojenem ozemlju Jugoslavije nobenih drugih organov oblasti.

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 84. — To besedilo zakona o ureditvi in poslovanju ljudske vlade DFJ je nastalo po razpravah, ki so potekale na sestankih v bazi na Rogu o osnutku odloka o ureditvi in poslovanju NKOJ... To prvotno besedilo je izdelano na podlagi sklepov skupne seje predsedstva AVNOJ in NKOJ, ki je bila 3. decembra leta 1943. To je mogoče zanesljivo ugotoviti iz pisma, ki ga je Pijade poslal Edvardu Kardelju. V njem poleg drugega piše, da je »projekt zakona o NKOJ mnogo boljše urejen in izpopolnjen z važnimi določili. Izpustili smo cel odstavek, ki je opisoval pristojnosti posameznih poverjeništev, ker je tu nepotreben. Mnogo boljše je izdelan oddelek o organih državne uprave federalnih enot«. (ARP, Beograd, AVNOJ št. 7).

3. člen

NOO opravljajo oblast na osnovi, ki jo dajejo odloki drugega zasedanja AVNOJ in deklaracija predsedstva AVNOJ iz leta 1944, kakor tudi na osnovi soglasnih odlokov zakonodajnih teles zveznih pokrajin.

NOO sprejemajo odloke in uredbe v mejah pravic, ki jim jih dajejo omenjeni temeljni odloki, ta navodila in zakonski odloki ter predpisi AVNOJ in pokrajinskih svetov ter izvršujejo odloke in uredbe NKOJ in nacionalnih izvršilnih in odredbodajnih organov državne oblasti.

4. člen

Vsak odbornik vaškega, mestnega ali občinskega NOO ali poslanec okrajne ali okrožne narodnoosvobodilne skupščine je dolžan svojim volivcem poročati o svojem delu in o delu teles, v katera je izvoljen in je lahko z odločitvijo večine volivcev vsak čas odpoklican na način, ki je za to predpisan.

II. DOLŽNOSTI NARODNOOSVOBODILNIH ODBOROV

5. člen

NOO imajo naslednje dolžnosti:

a) podpirati, združevati in organizirati vse ljudstvo v boju proti okupatorjem in njihovim pomočnikom, trdno organizirati zaledje v nerazdružno zvezo ljudstva v zaledju z NOV, mobilizirati ljudske množice za pomoč NOV in spodbujati med ljudstvom borbeni duh, požrtvovalnost in disciplino,

b) v svojem delovnem območju voditi gospodarsko in kulturno življenje narodov,

c) zagotavljati državno in družbeno ureditev in varovati pravice državljanov ter njihovo osebno in premoženjsko varnost,

d) zagotoviti izvrševanje zakonov,

e) izpolnjevati odloke in odredbe predpostavljenih organov oblasti,

f) upravljati ljudsko premoženje na svojem delovnem področju in izgrajevati krajevni proračun,

g) voditi delo podrejenih upravnih organov,

h) organizirati prehrano prebivalstva, predvsem prehrano in podporo revnemu prebivalstvu, nepreskrbljenim družinam padlih, ujetih interniranih in mobiliziranih borcev, invalidom, beguncem in pogorelcem ter vsem žrtvam terorja okupatorjev in njegovih pomočnikov,

i) organizirati pomoč vojnim sirotam in izobraževanje zanje,

j) kontrolirati gospodarska in trgovska podjetja, ki so važna za preskrbovanje vojske in ljudstva,

k) nadzorovati in regulirati cene, preprečevati verižništvo in oderuštvu, plansko organizirati preskrbovanje ljudstva, preprečevati trgovino z okupatorjem.

III. ORGANIZACIJA IN POSLOVANJE NARODNOOSVOBODILNIH ODBOROV

6. člen

Državno oblast v vasi, mestu in občini predstavlja NOO vasi, mesta ali občine.

Državno oblast v okraju, okrožju ali pokrajini predstavlja od ljudstva izvoljena skupščina: okrajne, okrožne ali pokrajinske narodnoosvobodilne skupščine.

7. člen

Vaški NOO voli iz svoje srede kot svoj izvršilni organ predsednika, enega ali dva podpredsednika in sekretarja. Občinski NOO voli iz svoje srede kot svoj izvršilni organ predsednika, enega ali dva podpredsednika, sekretarja in 3 do 5 odbornikov. Okrajna, okrožna ali pokrajinska narodnoosvobodilna skupščina voli iz svoje srede kot svoj izvršilni organ narodnoosvobodilni odbor okraja, okrožja ali pokrajine, ki ga sestavljajo predsednik, dva podpredsednika, sekretar in 5 do 7 članov odbora.

8. člen

Število članov vaškega, mestnega ali občinskega NOO, število poslancev okrajne, okrožne, ali pokrajinske NOO skupščine določa najvišji izvršilni naredbodajni organ vsake zvezne pokrajine v sestavu federativne Jugoslavije ali njemu podrejeni organi, ki jih za to pooblasti.

9. člen

Razdelitev pokrajin na okrožja, okraje in druge nižje administrativne ter hkrati volilne enote opravijo pokrajinski sveti (glavni NOO), upoštevajoč gospodarske, kulturne in politične interese prebivalstva in tudi dejstvo, da morajo biti enote sestavljene tako, da bi lahko bila udeležba ljudstva pri oblasti in njegova kontrola nad njo dejansko učinkovita.

10. člen

Vaška, mestni ali občinski NOO kakor tudi okrajna, okrožna ali pokrajinska NO skupščina se voli na dve leti.

11. člen

Izvršilni organ NOO oziroma okrajne, okrožne ali pokrajinske NO skupščine je odgovoren telesu, ki ga vodi in izvršilnemu organu, ki mu je predpostavljen in ki vodi dejavnost njemu podrejenih upravnih organov.

12. člen

V tistih pokrajinah, kjer ljudstvo ne želi organizacijo občine, se občine in občinski NOO ne bodo organizirali, nekaj vasi in zaselkov pa je lahko v sklopu enega vaškega narodnoosvobodilnega odbora.

Posamezni pokrajinski sveti tudi lahko predvidijo izvolitev vaškega poverjenika za male zaselke, ki nimajo dovolj prebivalstva za izvolitev odbora in ki so preveč oddaljeni od drugih naselij. V tem primeru je vaški poverjenik podrejen neposredno NO občine, kateri pripada zaselek in njemu tudi odgovarja za svoje delo. Vaški poverjenik je vabljen na seje občinskega NOO.

Po odloku pokrajinskih izvršilnih organov je mogoče mesta razdeliti na rajone ali na četrti s svojimi okrajnimi oziroma rajonskimi NOO, ki so podrejeni mestnemu NOO.

13. člen

Nazivi narodnoosvobodilnih odborov so:

»narodnoosvobodilni odbori vasi... ali »mesta...« ali »občine...«, »narodnoosvobodilni odbor okraja...« ali »okrožja...« ali »pokrajine...«

»narodnoosvobodilna skupščina okraja...« ali »okrožja...« ali »pokrajine...«. NOO kakor tudi okrajne, okrožne in pokrajinske skupščine morajo imeti enotne pečate s peterokrako zvezdo v sredini, ki je uokvirjena, na levi polovici s pšeničnim klasjem in na desni polovici z lovorjevo vejico, okrog tega pa naziv naveden v členu 13. v jeziku večine prebivalstva ali v več jezikih v enotah z mešanim prebivalstvom.

14. člen

Vsak NOO mora imeti urejeno enostavno administracijo in knjigovodstvo, ki ga enotno predpiše poverjenišтво za notranje zadeve NKOJ.

15. člen

NOO imajo svoje odseke in sicer: gospodarski odsek, kulturnoprosvetni odsek, vojaški odsek, upravni odsek, zdravstveni odsek. O tem, kako bo opravljena delitev na odseke in na katere v posameznih telesih, odločajo pokrajinska izvršilna telesa. Vsak odsek vodi en član izvršilnega organa NOO ali člani okrajnega, okrožnega ali pokrajinskega NOO ali pa za to dolžnost določeni član NOO. Za delo v posameznih odsekih lahko NOO pritegne kot uradnike potrebne strokovne osebe in druge državljane, obvezno pa morajo pritegniti širši krog državljanov in ljudske organizacije v posvetovalna in delovna telesa v posameznih vejah dejavnosti. Organizacijo dela in način poslovanja za posamezne odseke predpisujejo pokrajinska izvršilna telesa in posamezna poverjenišтва NKOJ.

16. člen

Pri vsakem NOO je narodnoosvobodilni fond (NOF), ki ga vodi eden od predsednikov. V ta fond se daje tisto premoženje ali del premoženja, ki je konfiscirano sovražnikovim podanikom ali narodovim sovražnikom in ki je s pristojnim odlokom ali razsodbo dodeljeno fondu, prostovoljni prispevek ljudstva v denarju, obleki, obutvi in drugem materialu. Predpise o organizaciji teh fondov, o zbiranju in rabi daje poverjenišтво za finance NKOJ in finančni odseki pri pokrajinskih izvršilnih telesih. Premoženje NOF je ločeno od ostalega premoženja, ki je nastalo iz drugih dohodkov NOO.

17. člen

Sodna funkcija NOO je predpisana s posebnim odlokom AVNOJ.

18. člen

Vsak posameznik ali organizacija, katerega pravica ali interes sta bila oškodovana s pravnim aktom NOO in njim podrejenih upravnih organov, ima pravico do pritožbe na prvi višji izvršilni organ ljudske oblasti, če pa gre za narodnoosvobodilne skupščine, tedaj prvi višji skupščini oziroma pokrajinskemu svetu. Odlok prvega višjega organa izvršilne oblasti je pravnomočen.

Pritožba ne more odložiti izvršitve dejanja, če gre za interes narodnoosvobodilnega boja. Kdaj gre za tak primer odloči oblast, ki je akt sprejela in prek katere mora potekati pritožba. Rok za pritožbo in način pritožnega postopka predpiše pokrajinski svet vsake zvezne pokrajine.

19. člen

NOO so dolžni določiti dneve za svoje redne seje, ki jih sklicuje in vodi predsednik ali eden od podpredsednikov po dnevnem redu, ki ga

predlaga predsednik. Odborniki morajo biti seznanjeni z dnevnim redom in materialom seje. Izredne seje sklicuje predsedstvo po lastni iniciativi ali na zahtevo večine odbornikov ali na zahtevo višjih oblasti.

Na sejah odbora so sklepi sprejeti z nadpolovično večino glasov navzočih odbornikov, seja pa je sklepčna, če se je udeležuje več kot polovica vseh članov.

20. člen

NOO na seji odloči kdaj in zaradi česa je potrebno sklicati splošni zbor volivcev, da bi ljudi seznanili z vprašanji splošnega interesa in pred ljudstvom odgovarjali za delo odbora.

21. člen

Vsakemu članu izvršilnega organa (predsedstva) NOO se dodeli posebna dolžnost na delovnem področju, za katero odgovarja. Takšne dolžnosti je mogoče dodeliti tudi vsakemu odborniku.

Izvršilni organ NOO (predsedstvo) je stalno pripravljen in ima seje po potrebi. Seje sklicuje predsednik. Izvršilni organ (predsedstva) izvršuje sklepe seje NOO, na katerih redno poroča o svojem delu in daje predloge za nadaljnje delo ter izvršuje odloke in odredbe predpostavljenih organov oblasti.

22. člen

Odloki o organizaciji in poslovanju vaških, mestnih in občinskih NOO in za delo okrajnih in okrožnih skupščin ter njihovih izvršilnih organov predpisujejo pokrajinska izvršilna telesa v duhu teh navodil.

23. člen

Volilni sistem za volitve NOO in okrajnih, okrožnih in pokrajinskih NOO skupščin je predpisan s posebnim odlokom.

24. člen

Ta navodila začnejo veljati z dnem objave.

Dne leta 1944

Za predsedstvo AVNOJ

Sekretar

Predsednik¹

¹ Kopija originala, ki ga je na stroju napisal v latinici Moša Pijade, avtor tudi tega predloga, je v arhivu IHRP, Zagreb. S sklepom skupne seje predsedstva AVNOJ in članov NKOJ, ki je bila 9. 2. 1944 so bili za izdelavo tega načrta določeni M. Pijade, E. Kocbek in V. Zečević.

PREDLOG ODLOKA O VOLILNEM REDU ZA VOLITVE LJUDSKIH PREDSTAVNIKOV V ORGANE LJUDSKE OBLASTI

AVNOJ PREDSEDSTVO

Odlok št. ...

Na temelju odlokov drugega zasedanja AVNOJ in deklaracije AVNOJ o ljudski oblasti, predsedstvo AVNOJ določa naslednji

VOLILNI RED ZA VOLITVE LJUDSKIH PREDSTAVNIKOV V ORGANE LJUDSKE OBLASTI

I. VOLILNE PRAVICE DRŽAVLJANOV

1. člen

Volitve ljudskih predstavnikov v narodnoosvobodilnem boju oziroma v okrajne, okrožne ali pokrajinske narodnoosvobodilne skupščine, v pokrajinske protifašistične svete narodne osvoboditve posameznih zveznih pokrajin v sestavi federativne Jugoslavije in v Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije, opravljajo volivci na temelju splošne, enake in neposredne volilne pravice s stalnim glasovanjem.

2. člen

Pravico, da voli in da je voljen v vsa voljena telesa ljudske oblasti, ima vsak državljan federativne Jugoslavije, ki je dopolnil 18 let, in sicer ne glede na narodnost, raso, veroizpoved, stopnjo izobrazbe, premoženjsko stanje in kraj bivanja in ne glede na to, če je v času opravljanja svoje volilne pravice v vojaški dolžnosti. Borci NOV in POJ imajo volilno pravico ne glede na starost.

Volilne pravice nimajo slaboumne osebe in osebe, ki na kakršenkoli način podpirajo sovražnika ali če se zanje dokaže, da so člani fašističnih in profašističnih protiljudskih organizacij.

3. člen

Vsi državljeni sodelujejo pri volitvah z enakimi pravicami. Ženske imajo enako pravico kot moški, da volijo in da so izvoljene.

Državljeni, ki so v vrstah NOV in POJ, imajo pravico, da volijo kakor vsi drugi državljeni, toda ne glede na starost.

Volitve v vse organe ljudske oblasti, od vaškega NOO do AVNOJ opravljajo državljeni neposredno.

5. člen

Glasovanje na volitvah ljudskih predstavnikov je tajno. Toda v času vojne in tam, kjer tehnični pogoji ne dopuščajo, bodo po sklepu pokrajinskega sveta volitve javne na splošnem zboru volivcev najmanjše volilne enote.

6. člen

Edino merilo, po katerem se voli člane NOO oziroma poslance okrajne, okrožne ali pokrajinske skupščine, pokrajinskega sveta ali AVNOJ, je, da so znani kot predani in zvesti narodnoosvobodilnemu boju in kot nepomirljivi sovražniki okupatorjev in njihovih pomočnikov.

7. člen

Pravico predlagati kandidate za volitve v vse voljene organe ljudske oblasti imajo vse ljudske organizacije, ki so zbrane v osvobodilni fronti oziroma osvobodilna fronta na podlagi dogovora vseh organizacij, ki jo tvorijo.

8. člen

Volitve ljudskih predstavnikov v AVNOJ se vršijo v volilnih okrožjih (zveznih pokrajinah) po normi: (en ljudski predstavnik na 50.000 prebivalcev), vsaka zvezna pokrajina po ... ljudskih predstavnikov, Vojvodina in Sandžak po ... ljudskih predstavnikov). Volitve za AVNOJ se vršijo po pokrajinskih kandidatih ljudstva.

9. člen

Glasovanje pri volitvah za AVNOJ se vrši po najmanjših volilnih enotah.

10. člen

Način in norme volitev ljudskih predstavnikov v pokrajinske svete pa do vaškega NOO predpisujejo pokrajinski sveti zveznih pokrajin.

II. Volilni postopek

11. člen

Volilni postopek obsega: a) *pripravo volitev*, b) *volitve* in c) *ugotavljanje rezultatov volitev*.

a) Priprava volitev obsega: razpisovanje volitev — katera oblast jih razpisuje, določitev datuma volitev in vrstni red, po katerem bodo potekale volitve za posamezna telesa, natančna določitev volilnih mest, imenovanje volilnih komisij, volilne konference in zborovanja, postavljanje kandidatnih list, njih overjanje, izdelava in overitev volilnih spiskov, priprava volilnega materiala za tajno glasovanje.

b) Potek volitev obsega: 1. v primeru tajnih volitev: volilna komisija odpre volilno mesto, potem, ko je po zapisniku ugotovila, da so opravljene vse tehnične priprave za pravilen potek glasovanja; glasovanje volivcev; zapiranje volilnega mesta; volilna komisija prešteva glasove in ugotavlja rezultate za zapisnik, zaključek zapisnika o opravljenih volitvah, objavljanje rezultatov glasovanja ljudstvu; zapisnik je potrebno poslati pristojni višji volilni komisiji; 2. v primeru javnega glasovanja: volilna komisija začne volilno zborovanje, izvolitev dveh overiteljev zapisnika, obvestilo o dnevnem redu zborovanja, ugotavljanje števila polnopravnih volivcev, pojasnitev volilnega reda volivcem, seznanjanje s kandidatno listo, posamezno glasovanje za vsakega kandidata, ugotavljanje števila glasov, ki jih je dobil vsak kandidat in ugotavljanje, kateri kandidat je izvoljen, podpisovanje zapisnika volilnega zborovanja in proglasitev izvoljenega, zaključek volilnega zborovanja, nato pa je treba odposlati volilni zapisnik višji volilni komisiji.

c) Ugotavljanje rezultatov volitev obsega vse delo pristojnih oblasti in teles (volilnih komisij) pri zbiranju rezultatov posameznih volilnih enot, da bi ugotovili rezultate volitev za vsa telesa, ki so voljena na več kot enem volilnem mestu in objavljanje volilnih rezultatov, kakor tudi izda-

janje pismenega potrdila vsakemu izvoljenemu članu NOO ali okrajne, okrožne ali pokrajinske skupščine o tem, da je izvoljen.

12. člen

Volilni postopek za vse volitve predpisujejo v duhu 10. člena tega odloka pokrajinski sveti zveznih pokrajin.

13. člen

Ta odlok začne veljati z dnem objave.

Dne 1944

Za predsedstvo AVNOJ

Sekretar

Predsednik¹

¹ Original tega dokumenta je v arhivu IHRP, Zagreb. — Ta osnutek so obravnavali 8. aprila 1944 ob 10. uri dopoldne v bazi NOV in PO Slovenije na Rogu. V beležkah o tej seji članov predsedstva AVNOJ, NKOJ in predsedstva SNOS, katere se niso udeležili Boris Kidrič, Josip Vidmar, general-major Jakob Avšič in dr. Metod Mikuž, je Moša Pijade zapisal te vrste:

»Dr. Drago Marušić — ali je potrebno, da se vmešavamo v volilno zakonodajo?

Moša Pijade pojasnjuje, da je to okvirni zakon.

Marušić predlaga posebni volilni zakon za AVNOJ in posebni okvirni zakon za ostala federalna telesa.

Josip Rus — ta zakon ureja samo načela volitev, ki so splošnega pomena. Ta zakon ni samo okvirni.

Dr. Anton Kržišnik — Omenjeni naslov zakona je v skladu s tem, da vsebuje samo splošna načela in ni zakon o volilnem redu v pravem smislu temveč zakon o splošnih načelih.

Sprejeto je, da je zakon o splošnih volilnih načelih.

Nastane razprava o pravici predlaganja kandidatnih list.

O tem je sprejeta priložena formulacija, kateri se doda še določilo o pravici posameznika, da predlaga kandidate na kandidacijskih sestankih narodnoosvobodilnega gibanja.

Razprava o vprašanjih, kako bi se izognili improvizaciji tu in v AVNOJ., (ARP, Beograd, AVNOJ št. 78.)

V spremnem pismu, ki ga je skupaj z osnutki zakonov poslal Edvardu Kardelju, pravi Moša Pijade o tem osnutku naslednje: »Iz osnutka zakona o volilnem redu, ki ga zdaj predlagamo pod novim imenom »zakon o temeljnih načelih za volitve...« smo črtali celoten del o postopku in ga tako dejansko omejili na temeljna načela, ki jih mora vsebovati zvezni zakon o tej stvari.

Z vsem tem in z različnimi stilističnimi spremembami in popravki je moje mnenje, da je tem osnutkom kaj malo dodati ali na njih popraviti...« (ARP, Beograd, AVNOJ št. 75.)

Na podlagi odloka št. 1, 2 in 3 drugega zasedanja AVNOJ z dne 29. novembra leta 1943 predsedstvo AVNOJ objavlja naslednji

OSNUTEK ODLOKA
O USTROJU IN POSLOVANJU NACIONALNEGA KOMITEJA
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN IZVRŠNIH ODBOROV
(PRESEDSTEV) POKRAJINSKIH SVETOV ZVEZNIH POKRAJIN
FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

I. *Organizacija NKOJ*

1. člen

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije je najvišji izvršilni in odredbodajni organ ljudske oblasti AVNOJ v federativni Jugoslaviji, ki ga imenuje predsedstvo AVNOJ in prek katerega AVNOJ opravlja svojo izvršilno funkcijo.

2. člen

Za svoje delo je NKOJ odgovoren AVNOJ.

3. člen

Odloki in odredbe NKOJ so obvezni na vsem ozemlju Jugoslavije.

4. člen

NKOJ sestavljajo predsednik, trije podpredsedniki in določeno število poverjenikov za razna področja državne uprave.

V NKOJ so lahko tudi poverjeniki brez listnice.

Za določeno posebno področje državne uprave lahko predsedstvo AVNOJ imenuje državnega podsekretarja, ki samostojno vodi zadeve, ki so mu zaupane ter prisostvuje sejam NKOJ s pravico glasovanja.

5. člen

Poverjenišтва NKOJ so vsedrjavna ali zveznodržavna..

Vsedrjavna poverjenišтва vodijo zaupano jim področje državne uprave na vsem ozemlju federativne Jugoslavije, in sicer neposredno ali prek organov, ki jih postavijo sami.

Zveznodržavna poverjenišтва vodijo zaupano jim področje državne uprave prek istoimenskih poverjeništev (odsek izvršnih odborov ali predsedstev pokrajinskih svetov) posameznih zveznih pokrajin ali neposredno prek svojih organov opravljajo samo določene zadeve ali določene omejeno število podjetij in ustanov, ki jih na predlog NKOJ določa predsedstvo AVNOJ.

6. člen

V vsedrjavna poverjenišтва spadajo: poverjenišтво za narodno obrambo, poverjenišтво za zunanje zadeve, poverjenišтво za promet, poverjenišтво za gospodarsko obnovo in poverjenišтво za informacije.

V zveznodržavna poverjenišтва spadajo: poverjenišтво za notranje zadeve, poverjenišтво za prosveto, poverjenišтво za narodno obrambo, po-

verjeništvu za finance, poverjeništvu za ljudsko zdravstvo, poverjeništvu za socialno politiko, poverjeništvu za prehrano, poverjeništvu za sodstvo, poverjeništvu za gradnje, poverjeništvu za gozdove in rude.

7. člen

S krepitvijo in utrjevanjem ljudske oblasti v zveznih državah federativne Jugoslavije so lahko določena zvezna pokrajinska poverjeništa v NKOJ ukinjena ali pa je njihova pristojnost omejena, njihove zadeve pa v celoti ali delno preidejo v ustrezno poverjeništvu zveznih pokrajin.

8. člen

Poverjeniki NKOJ vodijo tista področja državne uprave, ki spadajo v pristojnost federativne Jugoslavije.

9. člen

Poverjeniki NKOJ v okviru svojih pristojnosti izdajajo odredbe in navodila, da bi se izpolnjevali obstoječi zakoni ter na podlagi odlokov in odredb NKOJ nadzorujejo njih izpolnjevanje.

II. Pristojnost NKOJ in njegovih poverjeništev

10. člen

V pristojnost NKOJ kot ljudske vlade federativne Jugoslavije spada:

a) splošno vodenje narodnoosvobodilne vojne in vsi ukrepi za čim tesnejše sodelovanje Jugoslavije z zavezniškimi državami protihitlerjevskega bloka za dokončno uničenje Hitlerjeve Nemčije in za popolno osvoboditev vseh narodov Jugoslavije,

b) ukrepi v duhu odloka št. 3 drugega zasedanja AVNOJ za zavarovanje interesov Jugoslavije zunaj domovine,

c) poenotenje in opravljanje dela poverjeništev NKOJ in njim podrejenih organov in ustanov,

d) pripravljanje ukrepov za gospodarsko obnovo in izgradnjo domovine za ustanovitev državnega proračuna in denarnokreditnega sistema,

e) splošno vodenje na področju odnosov s tujimi državami,

f) vodenje splošne izgradnje oboroženih sil dežele,

g) ukrepi za zagotovitev interesov in varnosti države, za zagotovitev osebne in premoženjske varnosti državljanov in za varovanje pravic državljanov,

h) ukrepi za izgradnjo organov ljudske oblasti,

i) ukrepi za zagotovitev kazni za okupatorske zločince in njihove pomočnike ter ljudske izdajalce,

j) ukrepi za zagotovitev odškodnine vsem, ki so bili oškodovani zaradi vojne, za zagotovitev dostojnega življenja invalidom narodnoosvobodilne vojne, bivšim borcem, vojnimi sirotam in nepreskrbljenim družinam narodnih borcev in žrtev fašističnega terorja,

k) določanje mobilizacije državljanov za Narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije.

11. člen

NKOJ opravlja izvršilno in odredbodajno oblast z odloki in odredbami, ki jih sprejema na sejah komiteja in s sklepi in odredbami posamez-

nih poverjenikov, na podlagi in z namenom izpolnjevanja obstoječih zakonov, ter nadzoruje njih izpolnjevanje.

12. člen

NKOJ ima pravico, da na tistih področjih uprave in gospodarstva, ki spadajo v njegovo pristojnost ukinja sklepe in odredbe izvršnih odborov (predsedstev) svetov federalnih enot v njihovi funkciji federalnih pokrajinskih vlad in da ukinja odredbe in navodila posameznih poverjenikov NKOKJ.

13. člen

Predsednik NKOKJ vodi delo celega komiteja, upravlja, koordinira in kontrolira delo posameznih poverjenikov, predstavlja komite in predseduje njegovim sejam.

14. člen

V pristojnost posameznih poverjeništev NKOKJ spada:

a) v pristojnost POKVERJENIŠTVA ZA NARODNO OBRAMBO: organizacija, oboroževanje in preskrbovanje vojske, organizacija vrhovnega štaba, organizacija in upravljanje obrambne industrije in delavnic, organizacija in upravljanje vojaških šol in ustanov, organizacija vojaške sanitete in bolnic, organizacija in vodstvo organov vojaških oblasti v zaledju, vzgajanje, napredovanje in upokojevanje oficirjev NOV in POJ, mobilizacijski sezname in izvrševanje vojaške obveznosti in mobilizacija, vojaško vodstvo in vzgoja čet narodne zaščite in čet državne varnosti, vojno-obveščevalna služba

b) v pristojnost POKVERJENIŠTVA ZA ZUNANJE ZADEVE: zunanje-politično vodenje države, izpolnjevanje odnosov z drugimi državami, vodstvo in nadzor diplomatskih in konzularnih predstavnikov države v inozemstvu, evidenca izseljencev

c) v pristojnost POKVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE: splošno vodstvo in kontrola nad organi notranje uprave, varstvo osebnih in premoženjske varnosti državljanov, varstvo izpolnjevanja zakonov, izdajanje potnih dovoljenj, kontrola tujcev. Te dolžnosti opravlja prek istoimenskih pokrajinskih poverjeništev (odsekov pri izvršnih odborih — predsedstvih pokrajinskih svetov — glavnih NOO). Zagotovitev državne varnosti. To dolžnost opravlja neposredno prek svojih organov in čet državne varnosti.

d) v pristojnost POKVERJENIŠTVA ZA PROSVETO: določanje splošnih smernic narodne prosvete v ljudskih, srednjih, višjih in učiteljskih šolah, kontrola šol in učbenikov, vodstvo in kontrola nad določenimi prosvetnimi institucijami, katere neposredno upravlja, varstvo kulturnih arhivov in spomenikov.

e) v pristojnost POKVERJENIŠTVA ZA NARODNO GOSPODARSTVO: določanje splošnih smernic za dvig kmetijstva in ribijstva, obrti, industrije in trgovine, upravljanje z državnimi kmetijskimi in drugimi posestvi, nasadi in živinorejskimi postajami, neposredno upravljanje z državnimi gospodarskimi podjetji, sklepanje in kontroliranje izvajanja trgovinskih dogovorov s tujimi državami, kontrola trgovske mornarice, kontrola akcionarskih društev, kontrola zadrug, organizacija in kontrola strokovnih gospodarskih šol

f) v pristojnost POKVERJENIŠTVA ZA FINANCE: ukrepi za načrtovanje celotnega proračuna Jugoslavije in za financiranje države, vode-

nje in kontrola celotnega državnega premoženja, pobiranje državnih dohodkov, kontrola denarnih in kreditnih ustanov, vodstvo državnega monopola nad podjetji, organizira davčne službe, carinska služba, izdajanje državnih obveznic in bonov, kontrola državnega denarnega zavoda

g) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA PROMET: izgradnja, vzdrževanje in upravljanje železniškega, rečnega, pomorskega in avtomobilskega prometa, organizacija in uprava pošte, telegrafa in telefona, organizacija in upravljanje strokovnih prometnih šol

h) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA NARODNO ZDRAVSTVO: ukrepi za dvig ljudskega zdravstva, telesna kultura, organizacija celotne brezplačne zdravniške in lekarniške službe, organizacija in kontrola državnih bolnic in sanitetnih ustanov,

i) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA GOSPODARSKO OBNOVO: ukrepi za pripravo planske obnove države, organiziranje in upravljanje vseh ustanov gospodarske obnove v posameznih pokrajinah, določanje osnovnih smernic gospodarske obnove in izgradnje ter izdelava generalnega plana obnove in izgradnje za vse gospodarske panoge,

j) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA SOCIALNO POLITIKO: ukrepi za enotno organizacijo delavskega zavarovanja in pokojnin, ukrepi za zagotovitev dostojnega življenja invalidom narodnoosvobodilne vojne, bivšim borcem, vojnim sirotam in nepreskrbljenim družinam padlih in mobiliziranih borcev in žrtev fašističnega terorja, ustanavljanje šol in tečajev za usposabljanje invalidov in bivših borcev NOV in POJ za razne službe v državi in gospodarstvu, kolonizacija in dekolonizacija,

k) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA SODSTVO: splošna organizacija in kontrola sodišč, kazenskih ustanov,

l) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA PREHRANO: ukrepi za zagotavljanje in preskrbovanje prehrane prebivalstva in borcev, urejevanje prehrane in kontrola prehrabene trgovine in industrije, kontrola cen,

m) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA GRADNJE: izgradnja državnih cest in njihovo vzdrževanje, gradnja mostov in državnih zgradb in njihovo vzdrževanje, gradnja in vzdrževanje kanalov,

n) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA GOZDOVE IN RUDE: splošno upravljanje z gozdnim in rudnim bogastvom dežele, upravljanje z državnimi gozdovi in rudniki, kontrola privatnih gozdnih in rudarskih podjetij, urejanje sečnje,

o) v pristojnost POVERJENIŠTVA ZA INFORMACIJE: organizacija in kontrola informativne in propagandne službe v domovini in tujini, upravljanje z državno telegrafsko agencijo in radio službo.

15. člen

Posebne pravilnike za organizacijo poslovanja NKOJ in posameznih njegovih poverjeništev bo izdelal NKOJ.

III. Organi državne uprave zveznih pokrajin

16. člen

Na temelju odloka AVNOJ št. 1 in do vzpostavitve ljudskih vlad posameznih federalnih enot v sestavu Demokratične federativne Jugoslavije, predstavljajo najvišje izvršilne in odredbodajne organe državne oblasti

federalnih enot izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov, (glavnega narodnoosvobodilnega odbora Srbije, ZAVNO Hrvatske, slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, ZAVNO Bosne in Hercegovine, ZAVNO Makedonije in ZAVNO Črne gore in Boke).

Izvršni odbori sveta in federalnih enot na ta način do ustanovitve narodnih vlad federalnih enot začasno združujejo funkcijo predsedstva pokrajinskega sveta in funkcijo najvišjega organa državne uprave federalne enote, njene ljudske vlade.

17. člen

Da bi lahko opravljali svoje funkcije kot ljudske vlade, ustanovijo federalne enote, izvršni odbori, (predsedstva) pokrajinskih svetov odseke, prek katerih upravljajo različna področja državne uprave v svojih pokrajinah.

Do končne odločitve o ureditvi Demokratične federativne Jugoslavije bodo takšne odseke ustanovili v mejah potreb in možnosti, tudi glavni NOO Vojvodine in ZAVNO Sandžaka kot organe državne uprave na svojem ozemlju.

18. člen

Takšni odseki bodo opravljali zadeve, ki ustrezajo zadevam zvezno-federalnih poverjeništev NKOJ. Na čelu vsakega odseka je načelnik odseka, ki je za svoje delo odgovoren izvršnemu odboru (predsedstvu) pokrajinskega sveta federalne enote, izvršni odbor pa je za delo teh odsekov odgovoren pokrajinskemu svetu.

19. člen

V federalnih enotah se ustanovijo naslednji odseki:

- odsek za notranje zadeve,
- odsek za prosveto,
- odsek za narodno gospodarstvo,
- odsek za finance,
- odsek za ljudsko zdravstvo,
- odsek za socialno politiko,
- odsek za sodstvo,
- odsek za prehrano,
- odsek za gradnjo,
- odsek za gozdove in rude.

Ko bodo okoliščine omogočale vzpostaviti ljudske vlade v federalnih enotah, bodo ti odseki postali poverjeništa ljudske vlade federalne enote.

20. člen

Do tedaj, ko bodo poverjeništa NKOJ, ki so vsedržavnega značaja, lahko izvedla organizacijo svojih organov in ustanov v zveznih pokrajinah, lahko izvršni odbori (predsedstva pokrajinskih svetov) ustanovijo odseke ali komisije za gospodarsko obnovo, promet in informacije, ki se bodo pozneje prilagodili organizaciji istoimenskih poverjeništev NKOJ kot njihovi organi.

21. člen

Ljudske vlade zveznih pokrajin bodo imele zveznopokrajinska poverjeništa, ki ustrezajo poverjeništvom NKOJ in pokrajinska poverjeništa, če bodo posebni pogoji in potrebe zahtevale njihovo ustanovitev.

22. člen

Narodna vlada zvezne pokrajine, do njene ustanovitve pa izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskega sveta v svoji začasni funkciji pokrajinske ljudske vlade, je za svoje delo odgovorna pokrajinskemu svetu in njemu poroča o svojem delu.

23. člen

Izvršni odbor (predsedstvo) pokrajinskega sveta v funkciji pokrajinske ljudske vlade sprejema sklepe in odredbe na temelju obstoječih zakonov federativne Jugoslavije in zveznih pokrajin kakor tudi na temelju in z namenom izvajanja odlokov in odredb NKOJ ter nadzoruje njih izvajanje v svoji pokrajini.

24. člen

Izvršni odbor pokrajinskega sveta zvezne pokrajine v funkciji pokrajinske ljudske vlade ima pravico, da ukinja sklepe in odredbe izvršilnih organov NOO in okrajnih, okrožnih in pokrajinskih NOO kot izvršilnih organov okrajnih, okrožnih in pokrajinskih narodnoosvobodilnih skupščin.

25. člen

Načelniki odsekov v imenu izvršnega odbora in pod njegovim vodstvom, kontrolo in odgovornostjo vodijo tista področja državne uprave, ki spadajo v pristojnost zvezne pokrajine.

26. člen

Izvršni odbori (predsedstva) pokrajinskih svetov zveznih pokrajin bodo za vsak svoj upravni odsek izdelali pravilnik o njegovem ustroju in poslovanju.

27. člen

Ta odlok začne veljati z dnem objave.

Dne leta 1944

Za predsedstvo AVNOJ

Sekretar

Predsednik¹

¹ Kopija originala je bila v arhivu CK ZKH, Zagreb, tu pa je tekst overjenega prepisa. Osnutek je izdelan na podlagi sklepov skupne seje predsedstva AVNOJ in NKOJ dne 3. decembra 1943 v Jajcu na predlog Edvarda Kardelja. Ustanovljena je bila komisija z nalogo, da pripravi zakonski osnutek, s katerim bo »določala pristojnost med AVNOJ in NKOJ, med posameznimi poverjeništvii in med AVNOJ in pokrajin. protifašističnimi sveti narodne osvoboditve.« V komisijo so bili izvoljeni dr. Ivan Ribar, Edvard Kardelj, Frane Frol, dr. Ljuba Leontič in Josip Rus.

KONFERENCA DELEGATOV ČLANOV AVNOJ IZ HRVATSKE S TOVARIŠEM TITOM

Po drugem zasedanju AVNOJ je imel tovariš Tito posebne konference z vsako delegacijo in tako tudi z delegacijo Hrvatske. Ko se je zanimal za dogodke in probleme Hrvatske, je tovariš Tito med drugim dejal tudi naslednje:

V svojem referatu sem poudaril, da bo Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije izdal dekret o splošni vojaški obveznosti vseh državljanov te države, starih med 18 in 50 let. Prav tako bo potrebno dati tudi izjavo o vseh tistih vojakih in oficirjih, ki bodo še naprej ostali na strani Nemcev, v hrvatski vojski ali v katerih drugih enotah.

Tovariš Tito je potem dejal:

Razmere na Hrvatskem so mi znane. Razmere v Hrvatski so takšne, da se domobranci borijo proti naši vojski, sicer slabo, pa vendarle. Vztrajni reakcionarji iz Mačkove klike prek domobrancev opravljajo špekulacije. Sramota je voditi takšno politiko, kajti to so zgodovinski dnevi, v svetu poteka gigantski boj, ki je zajel ves svet. Zato ni nobenega opravičila za to, da bi ostali med domobranci. Odslej bomo morali domobrance imeti za odkrite izdajalce, nekaj podobnega kot so četniki, ker so na strani okupatorja in hočejo, da bi postali rezerva reakcije. Ni prostora za špekulacije, toliko manj, ker se bije vojna za čisto, pravo slovansko Hrvatsko in ne za strankarske interese.

Ko je govoril o položaju in nalogah na Hrvatskem, je tovariš Tito poudaril:

Za Hrvatsko je nadvse potrebna enodušnost in sloga, sloga znotraj naših vrst. Če kdo zaradi osebnih interesov vnaša nemir, ga je potrebno odstraniti. Ne potrebujemo nepoštenih ljudi, pa četudi bi nam koristili. Danes ni razloga za nezaupanje do nas komunistov. Kdor misli, da imajo komunisti v tem boju neke posebne interese, da špekulirajo, pač mora vedeti, da komunisti ne morejo umirati za kakšne drobne in špekulantske zadeve. Komunistov ni mogoče gledati skozi prizmo sektašenj. Nikjer ne piše, da je treba začeti z letom 1917, boj se je začel leta 1941. V prah in pepel se sesuvajo teorije o nasilju in krvavi revoluciji. Razumljivo je, da je bilo v ZSSR krvavo, da so bile barikade, toda tam je tedaj izginjala srednjeveška tema. Nasprotno, priključitev Estonije, Litve, Letonije in Belorusije so primeri, ko so prostovoljci delavci, kmetje, srednji sloji in inteligenca pristopili v ZSSR, ker so v njej videli življenje v sreči in blagostanju. Dejstvo, da je na ZSSR glavno breme vojne in da bo najtežji udarec Nemčiji zadala Rdeča armada, zagotavlja tudi našemu ljudstvu, da bo v svobodi lahko uredilo svojo domovino in državo tako kakor bo želelo. V primerjavi z velikanskimi naporji Rdeče armade naredimo zavezniki in mi z našimi boji razmeroma malo.

V narodnoosvobodilnem boju ima Hrvatska važno vlogo, ker so bili Hrvatje in Hrvatska nosilci bojev proti velikosrbski reakciji. Toda Hrvatska in Hrvati lahko odigrajo še pomembnejšo vlogo, če se bodo enotni Hrvati združili v enoten boj vseh Hrvatov in Srbov na ozemlju Hrvatske, v boj za svobodno, demokratično, federalno Hrvatsko, v okviru svobodne,

demokratske, federativne Jugoslavije. Prav zato je potrebno uničiti notranje sovražnike, ker so nevarnejši kot okupator.

Naš narodnoosvobodilni boj je prešel skozi največje težave in najtežje ofenzive. Tudi če bi sovražnik še začel kakšno ofenzivo, ne bi mogla več imeti takšnih razsežnosti, kakršne so imele prejšnje ofenzive. Boj, ki ga bijejo naši narodi, je poslednja bitka. V tem boju moramo biti samo vztrajni, kajti vztrajnost je močnejša od tankov in letal.

Nato je tovariš Tito navedel vrsto primerov vztrajnosti, ki jo je dokazal ob velikih sovražnih ofenzivah na naše osrednje osvobojeno ozemlje in takrat, ko smo razkrinkali begunsko jugoslovansko vlado v Londonu. Ta vztrajnost danes daje sadove.

Ko je govoril o zverinstvih, ki jih počne okupator, je tovariš Tito dejal, da bo potrebno, če se bodo ta zverinstva nadaljevala, s strani NOV izvajati represalije in kakor okupator obeša nedolžne ljudi po telegrafskih drogih, tako bodo obešeni tudi nemški oficirji, ki delajo gnusne zločine in nasilje.

Glede vojnih ujetnikov in internirancev, ki so v Italiji, je tovariš Tito dejal, da so jih odposlanci jugoslovanske begunske vlade poskušali pridobiti za stvar te vlade, toda vojni ujetniki in interniranci so izjavili, da se želijo boriti pod vrhovnim poveljstvom naše narodnoosvobodilne vojske.

Zdaj si prizadevamo, da bi jim omogočili vrnitev v domovino in pristop v vrste naše ljudske armade.

V zvezi z zahtevo AVNOJ, da bi naši NOV pomagali glede dobavljanja vojnega materiala, je tovariš Tito dejal, da bomo dobivali od zaveznikov vojni material v velikih količinah, zagotoviti je potrebno le raztovarjanje in sprejem blaga. Kar pa zadeva letala smo od zaveznikov zahtevali letalska oporišča v Italiji, jugoslovanski piloti, ki so uspeli pobegniti iz Jugoslavije ob zlomu, pa so poslali vrhovnemu štabu izjavo in priznanje ter svojo željo, da bi se pod vodstvom vrhovnega štaba borili v svoji domovini z letali, ki jih bodo dobili.

Glede na razvoj dogodkov je Tito dejal:

Če bi nam pretela še tako velika nevarnost, se nimamo ničesar bati, če se ljudstvo zaveda, da se bori zase. Zavest pri ljudeh pa je treba doseči z vztrajnim dokazovanjem, vztrajnost je močnejša od tankov in letal.

Pri tem je Tito opozoril na primer vztrajnosti, ko je šlo za prodiranje resnice o nas v svetovno javnost, kamor smo šele po dveh letih prodrli z velikimi napori.

**DELO NACIONALNEGA KOMITEJA
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE**

Z A P I S N I K

prve skupne seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in predsedstva AVNOJ, ki je bila 3. decembra leta 1943.

Navzoči:

od Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije tovariši: predsednik maršal Tito, podpredsedniki Edvard Kardelj in Vladislav Ribnikar, poverjeniki Vlada Zečević, Edvard Kocbek, Ivan Milutinović, Sreten Žujović-Crni, Milivoj Jambrišak, Frane Frol in Sulejman Filipović

od predsedstva AVNOJ: predsednik dr. Ivan Ribar, podpredsedniki Moša Pijade, Antun Augustinčić, Josip Rus, Marko Vujačić, sekretarji Rodoljub Čolaković in Radonja Golubović, člana Bakarić dr. Vlado in Leontić dr. Ljubo.

Seji predseduje maršal tovariš Tito, zapisnik piše tovariš Radonja Golubović.

Seja se je začela ob 10.30 z naslednjim dnevnim redom:

1. Poročilo predsedstva AVNOJ o dosedanjem delu.
2. Prihodnje delo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in predsedstva AVNOJ.

Maršal Tito začenja sejo in preden preide na dnevni red pojasni, da je ta skupna seja Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in predsedstva AVNOJ sklicana z namenom, da bi obe telesi popolneje in temeljiteje delali glede na pomembnost in nujnost dela, ki je pred njimi, da bi bilo delo obeh teles pravilno zastavljeno in usklajeno.

Potem predlaga, da bi bile tudi v prihodnje takšne seje iz istih razlogov.

Predlog s podano obrazložitvijo je sprejet.

Po tem, po prvi točki dnevnega reda daje maršal tovariš Tito besedo tovarišu Moši Pijadeju, podpredsedniku AVNOJ, da poda poročilo o dosedanjem delu predsedstva AVNOJ.

Tovariš Moša Pijade v imenu predsedstva poda naslednje poročilo: »Da je ZAVNO Hrvatske, ZAVNO Bosne in Hercegovine, IO Osvobodilne fronte Slovenije, ZAVNO Črne gore in Boke, ZAVNO Sandžaka naši delegaciji, ki je odpotovala v Kairo in angleški vojni misiji poslal po en izvod poročila vrhovnega komandanta tovariša Tita o razvoju osvobodilnega boja narodov Jugoslavije v zvezi z mednarodnimi dogodki, po en iz-

vod naslednjih odlokov plenuma AVNOJ: deklaracijo drugega zasedanja AVNOJ, odlok o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem predstavniškem telesu, odlok o odvzemu pravic tako imenovani jugoslovanski vladi v zamejstvu in o prepovedi vrnitve v domovino kralju Petru II. Karadjordjeviću, odlok o graditvi Jugoslavije na federativnem načelu, odlok o uvedbi naziva maršala Jugoslavije v NOV in POJ, odlok o priznanju in zahvali NO vojski, odlok o odobravanju odlokov, naredb in izjav izvršnega odbora AVNOJ in vrhovnega štaba NOV in POJ, po en izvod odlokov predsedstva AVNOJ: odlok o podelitvi naziva maršala Jugoslavije vrhovnemu komandantu NOV in POJ tovarišu Josipu Brozu Titu, odlok o imenovanju Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, odlok o priključitvi Slovenskega primorja, Beneške Slovenije, Istre in hrvatskih jadranskih otokov k Jugoslaviji, odlok o ustanovitvi državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov, po en izvod liste članov predsedstva AVNOJ, po en izvod brzojavk, ki jih je prejelo predsedstvo AVNOJ in ki jih je poslalo predsedstvo AVNOJ.

Poročilo sprejeto.

Po drugi točki dnevnega reda je maršal tovariš Tito pozval tovariše iz predsedstva AVNOJ in tovariše iz nacionalnega komiteja naj dajo predloge glede prihodnjega dela.

a) Sklepa se o notranjih zadevah.

Tovariš Ivan Ribar poda pismeni predlog o prihodnjem delu in pristojnosti AVNOJ, nakar je sprejeta odločitev, da se ta predlog pošlje vsem članom nacionalnega komiteja in predsedstva AVNOJ posamično, da bi ga proučili in da bi o njem odločali na prihodnji seji.

Tovariš Edvard Kardelj predlaga naj se ustanovi komisija, sestavljena iz članov nacionalnega komiteja in predsedstva AVNOJ, ki bo določila meje pristojnosti med AVNOJ in Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije, med posameznimi poverjeništvu in med AVNOJ in pokrajinskimi protifašističnimi sveti narodne osvoboditve, da se ustanovi kabinet pri predsedstvu nacionalnega komiteja in da postane šef kabineta tovariš Radonja Golubović. Maršal tovariš Tito se strinja s predlogom tovariša Kardelja in predlaga, da to komisijo tvorijo naslednji člani: Ivan Ribar, Edvard Kardelj, Frane Frol, Ljubo Leontić in Josip Rus.

Oba predloga sta sprejeta.

Tovariš Moša Pijade predlaga naj se pri poverjeništvih za notranje in zunanje zadeve ustanovijo podsekretariati, ki jih vodi podsekretar, naj nacionalni komite izda deklaracijo, predsedstvo AVNOJ pa proglas.

Maršal tovariš Tito se strinja s prvim predlogom in za podsekretarja poverjeništvu notranjih zadev predlaga tovariša Pavla Pekića, tovariša Vladimira Bakarića pa za poverjenika brez listnice s tem, da je hkrati tudi namestnik poverjenika za zunanje zadeve.

Glede drugega predloga tovariša Moše Pijadeja predlaga maršal Tito, da predsedstvo AVNOJ izda proglas takoj, nacionalni komite pa deklaracijo tedaj, ko bo najugodnejše glede na delovne naloge in politične razmere. O času naj pozneje odloči nacionalni komite.

Predlogi so sprejeti s pripombo, da mora odloke o namestitvah sprejeti predsedstvo AVNOJ.

Tovariš Moša Pijade predlaga, da se ustanovi odbor za izdelavo proglasa, ki naj ga sestavljajo tovariši Ivan Ribar, Edvard Kocbek in Rodoljub Čolaković.

Predlog je sprejet.

Maršal tovariš Tito predlaga, da se imenuje namestnik poverjenika za finance, in sicer tovariš Ivan Milutinović, da se za pomočnika poverjenika za informacije imenuje tovariša Ljuba Leontića, dalje, da tovariš Sreten Žujović kot poverjenik za promet zastopa poverjenika za gradnje in pomaga poverjeniku za gospodarstvo in finance, da tovariš Tošo Vujašinić kot poverjenik za gospodarsko obnovo zastopa poverjenika za prehrano, tovariš Edvard Kocbek kot poverjenik za prosveto pa naj zastopa poverjenika za socialno politiko.

Predlog je sprejet.

Namestnik poverjenika za finance tovariš Ivan Milutinović predlaga, da bi nadaljevali z delom pri notranjem posojilu in da bi se lotili izdelave plana o pobiranju dohodkov z davki, rekvizicijami in drugim, o izdajanju našega denarja, določanju cen itd.

Sklenjeno je, da ta plan pripravi poverjeništvo za gospodarstvo in finance in ga pozneje predloži v odločitev in odobritev.

Maršal tovariš Tito predlaga, naj vrhovni štab NOV in POJ prevzame dolžnost skleniti posojilo z neko zavezniško državo, da bi tako dobili podlago za izdajanje našega denarja.

Predlog je sprejet.

Maršal tovariš Tito predlaga, naj poverjenik za gozdove in rude pripravi načrt o izkoriščanju gozdov, da bi preprečili škodo v gozdovih pri sečnji.

Predlog je sprejet.

Maršal tovariš Tito predlaga, naj se glede ver ustanovi pri predsedstvu AVNOJ komisija, ki naj izdela plan o delu duhovščine in veroizpovedih. Člani te komisije bodo imenovani pozneje.

Predlog je sprejet.

b) Vprašanja o zadevah zunanjega značaja.

Maršal tovariš Tito predlaga, da se izdela in pošlje zaveznikom pismo, ki bi imelo značaj obvestila v duhu odlokov sprejetih v AVNOJ in pri predsedstvu AVNOJ.

Predlog je sprejet.

Tovariš Moša Pijade predlaga, da se izdelava tega pisma zaupa tovarišu Vladimiru Bakariću.

Predlog je sprejet.

Potem, ko so obravnavali vse predloge in sprejeli sklepe, ugotavlja predsednik maršal tovariš Tito, da je dnevni red izčrpan in da med navzočimi nihče nima novih predlogov, o katerih bi bilo mogoče sklepati na tej seji, zato je sejo zaključil.

Seja je končana ob 13. uri.

Overiteljja:

Zapisnikar
Radonja Golubović, s. r.

Predsednik nacionalnega
komiteja maršal Jugoslavije
Tito, s. r.

ZAPISNIK

druge skupne seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in predsedstva AVNOJ, ki je bila dne 19. januarja 1944.

Navzoči:

Od Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije tovariši: podpredsednik Edvard Kardelj, poverjeniki Zečević Vlada, poverjenik za notranje zadeve, Edvard Kocbek, poverjenik za prosveto in zastopnik poverjenika za socialno politiko, Vujasinović Todor, poverjenik za gospodarsko obnovo in zastopnik poverjenika za prehrano, Sulejman Filipović, poverjenik za gozdove in rude in Radonja Golubović, šef kabineta predsedstva nacionalnega komiteja;

Od predsedstva AVNOJ tovariši: dr. Ivan Ribar, predsednik AVNOJ, podpredsedniki Moša Pijade, Josip Rus in Marko Vujačić in sekretar Rodoljub Čolaković.

Seji predseduje tovariš dr. Ivan Ribar, zapisnik piše tov. Radonja Golubović.

Seja se je začela ob 9.15 z naslednjim dnevnim redom:

- a) Naša politična in vojaška situacija in naloge, ki so pred nami,
- b) Prihodnje delo.

V zvezi s prvo točko dnevnega reda poda tovariš Edvard Kardelj poročilo in nato predlaga:

1. da se organizira izdajanje lista, kot uradnega glasila AVNOJ in da se lotimo izdajanja revije. Poleg tega je potrebno čim boljše organizirati našo mednarodno propagando in zato pošiljati gradiva za oddaje »Svobodne Jugoslavije«,

2. da je potrebno razviti in utrditi delo poverjeništvu za notranje zadeve,

3. da je potrebno sprejeti odlok o narodnoosvobodilnih odborih.

Tovariš Edvard Kocbek predlaga: a) da se ustanovi vrhovno državno sodišče in imenuje vrhovni državni tožilec in se loti ugotavljanja in sojenja tistih zločinskih dejanj, ki so bila izvršena zoper narod in državo kot dejanja in b) da je potrebno dati osvobodilnemu gibanju organiziran značaj in ustanoviti enotno osvobodilno fronto kot organizacijo.

Po razpravi je bilo sklenjeno:

1. Da se je treba takoj lotiti izdajanja lista, ki se bo imenoval »Narodno oslobodjenje« in bo uradno glasilo AVNOJ, da se je potrebno lotiti izdajanje revije, in sicer samostojno ali pa skupaj s člani IO ZAVNOH. Vsebinsko člankov in linijo lista kakor tudi revije bo določil redakcijski odbor, ki bo isti za obe glasili. Ta odbor mora tudi voditi propagando v tujini, predvsem prek »Svobodne Jugoslavije« ter pripraviti delo postaje »AVNOJ« in jo upravljati.

2. Za člane redakcijskega odbora so izvoljeni tovariši: Edvard Kardelj, Moša Pijade, Edvard Kocbek in Rodoljub Čolaković.

O vseh ostalih vprašanih in predlogih bodo sklepali pozneje.
Sklenjeno in podpisano

Zapisnik overijo in podpišejo:

Zapisnikar
Radonja Golubović
Šef kabineta predsedstva NKOJ

Podpredsednik NKOJ
Edvard Kardelj
Predsednik AVNOJ
dr. Ivan Ribar

M. P.

ZAPISNIK

skupne seje predsedstva AVNOJ in Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, ki je bila dne 9. februarja leta 1944.

Navzoči:

Od predsedstva AVNOJ: predsednik dr. Ivan Ribar, podpredsednika Moša Pijade in Marko Vujačić, sekretarja Rodoljub Čolaković in Radonja Golubović, člani Kidrič Boris, Leskošek Franc, Jeras Josip in Fajfar Tone.

Od nacionalnega komiteja: podpredsednik Edvard Kardelj, Filipović Sulejman, Zečević Vlada, Kocbek Edvard, Ser nec Dušan, Todor Vujasi nović, dr. Anton Kržišnik.

Predseduje dr. Ivan Ribar, zapisnik piše Radonja Golubović. Seja se začne ob 14. uri.

Predsednik začenja sejo z naslednjim dnevnim redom:

1. Sklepanje o izdelavi deklaracije o oblasti
2. Sklepanje o izdelavi navodil o narodnoosvobodilnih odborih
3. Sklepanje o izdelavi statuta AVNOJ

Predlagani dnevni red je sprejet.

V zvezi s prvo točko predlaga Moša Pijade naj predsedstvo AVNOJ izda deklaracijo o oblasti, ki naj vsebuje določila o temeljnih načelih državne oblasti, o njenih organih in funkcijah teh organov. Predlog je soglasno sprejet.

V zvezi z drugo točko dnevnega reda predlaga Moša Pijade, da je potrebno izdelati navodila o delu narodnoosvobodilnih odborov, ki jih bodo posamezni pokrajinski sveti oziroma izvršni odbori uporabljali glede na konkretne razmere v posameznih pokrajinah. Predlog je soglasno sprejet.

V zvezi s tretjo točko dnevnega reda predlaga Moša Pijade, da se izdela statut predsedstva AVNOJ, ki bo določal način njegovega poslovanja. Predlog je soglasno sprejet.

Edvard Kardelj predlaga, da se ustanovi komisija za pripravo deklaracije, navodil in statuta; v komisijo za pripravo deklaracije in navodil predlaga Mošo Pijadeja, Vlada Zečevića in Edvarda Kocbeka, v komisijo za pripravo statuta pa dr. Ivana Ribarja, dr. Antona Kržišnika in Radonja Golubovića.

Predlog je soglasno sprejet.

Ker je dnevni red izčrpan, predsednik povabi navzoče, naj dajo nove predloge, če jih imajo.

Nihče nima novih predlogov.

Predsednik zaključí sejo. Seja je končana ob 16. uri.

Overijo in podpišejo:

Zapisnikar

Radonja Golubović

Šef kab. NKOJ

Podpredsednik NKOJ

Edvard Kardelj

Predsednik AVNOJ

Dr. Ivan Ribar

M. P.

ZAPISNIK

seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, ki je bila 2. marca leta 1944.

Navzoči:

podpredsednik nacionalnega komiteja Edvard Kardelj, poverjeniki Sernec Dušan, poverjenik za finance, Vlada Zečević, poverjenik za notranje zadeve, dr. Anton Kržišnik, poverjenik za socialno politiko, Todor Vučasinović, poverjenik za gospodarsko obnovo, Edvard Kocbek, poverjenik za prosveto in Sulejman Filipović, poverjenik za gozdove in rude.

Predseduje podpredsednik nacionalnega komiteja Edvard Kardelj, zapisnikar piše Radonja Golubović, šef kabineta predsedstva nacionalnega komiteja.

Seja se je začela ob 14.30.

Na dnevnem redu je obravnavanje vprašanj dela posameznih poverjeništev.

Po podrobni obravnavi je sklenjeno:

da poverjeniki za finance, za notranje zadeve, za socialno politiko, za gospodarsko obnovo, za prosveto in za gozdove in rude izdelajo predloge o planu dela za svoja področja uprave kakor tudi o navodilih, ki jih je treba dati izvršilnim organom posameznih pokrajinskih svetov o delu teh področij uprave na njihovih območjih. Izdelane naloge je predložiti skupni seji nacionalnega komiteja, kjer bodo obravnavani. Ko bodo sprejeti, se je potrebno lotiti dela. Predloge je treba predložiti predsedstvu nacionalnega komiteja najpozneje do 7. marca tega leta.

Seja je končana ob 19. uri.

Overijo:

Radonja Golubović

Zapisnikar

šef predsedstva nacionalnega komiteja

Podpredsednik

nacionalnega komiteja

Edvard Kardelj

M. P.

ZAPISNIK

seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, ki je bila dne 6. aprila leta 1944.

Navzoči:

predsednik nacionalnega komiteja maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, podpredsednik Edvard Kardelj, podpredsednik in poverjenik za informacije Vladimir Ribnikar, poverjeniki Ivan Milutinović, Edvard Kocbek, Vlada Zečević, Todor Vujasinović, Vladimir Bakarić in Sulejman Filipović.

Predseduje predsednik nacionalnega komiteja maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, zapisnik piše Radonja Golubović, šef kabineta predsedstva nacionalnega komiteja.

Seja se je začela ob 19. uri.

Na dnevnem redu je poročilo o delu in političnih razmerah, ki ga poda predsednik nacionalnega komiteja Josip Broz Tito, maršal Jugoslavije. Poročilo je soglasno sprejeto.

Po tem je sklenjeno, da vsi poverjeniki pripravijo potrebne elaborate za svoje resorje, ki jih bodo obravnavali in sprejeli na prihodnji seji, nar kar je bila seja ob 21. uri končana.

Končano.

Zapisnikar
Radonja Golubović

Predsednik Nacionalnega komiteja
osvoboditve Jugoslavije
maršal Jugoslavije J. B. Tito

M. P.

ZAPISNIK

seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije, ki je bila 6. maja 1944 leta.

Navzoči: predsednik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije Josip Broz Tito, maršal Jugoslavije, podpredsednik Edvard Kardelj, podpredsednik in poverjenik za informacije Vladimir Ribnikar, poverjeniki Sreten Žujović, Edvard Kocbek, Sulejman Filipović, Bakarić dr. Vladimir in Vujasinović Todor.

Predseduje predsednik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, zapisnik piše Radonja Golubović, šef kabineta predsedstva nacionalnega komiteja.

Seja se je začela ob 9. uri dopoldne.

Predsednik predlaga naslednji dnevni red:

1. Razprava o predloženih elaboratih posameznih poverjenikov in sklepanje o njih;
2. Naš položaj v tujini in predstavništvo nacionalnega komiteja v tujini;

3. Sklepanje o vprašanju imenovanja državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov in sprejem pravilnika za delo te komisije.

Predloženi dnevni red je sprejet.

Ad. 1. V zvezi s prvo točko dnevnega reda predloži poverjenik za obnovo Vujasinović Todor osnutek elaborata za delo poverjenišтва za obnovo in za njegovo organizacijo. Po razpravi o predloženem osnutku je le-ta sprejet s pripombo, da naj poverjenik za obnovo izdela podroben načrt o organizaciji poverjenišтва in o funkciji njegovih organov, kakor tudi, da izdela načrt razdelitve predmetov, ki so nujni za obnovo ter način organizacije statističnih odsekov.

Ugotovljeno je, da drugi poverjeniki niso dostavili elaboratov za svoja poverjenišтва in je zato sprejet sklep, da to storijo do naslednje seje.

Ad. 2. V zvezi z drugo točko dnevnega reda predsednik poroča o našem položaju v tujini in o naših predstavništvi v tujini. Potem poroča o ustanovitvi naše letalske skupine pri RAF in o vsebini dogovora sklenjenega z RAF kakor tudi o ustanovitvi naših tankovskih bataljonov, izurjenih pri zavezniški vojski na srednjem vzhodu. Poročila so enoglasno sprejeta, delo predsednika glede teh vprašanj pa je odobreno.

Predsednik poda poročilo o delu dr. Bičanića, opolnomočenca nacionalnega komiteja, glede zavarovanja zlata narodne banke. Delo dr. Bičanića je odobreno.

Poverjenik za promet in namestnik poverjenika za gradnje Sreten Žujović poda poročilo o delu in razmerah pri našem predstavništvu v Italiji — Bari. Poročilo je sprejeto.

Odobrena je organizacija in delo naših baz v tujini.

Predsednik da v branje poročilo šefa vojne misije v Angliji. Poročilo je vzeto na znanje.

S tem je delo glede druge točke dnevnega reda končano, seja pa je bila prekinjena ob 13. uri.

Ob 14.40 istega dne je bilo nadaljevanje seje s tretjo točko dnevnega reda.

Ad. 3. V tretji točki dnevnega reda je bil sprejet pravilnik o delu državne komisije za ugotavljanje zločinov, ki ga bo v imenu nacionalnega komiteja podpisal predsednik, člani komisije pa bodo imenovani pozneje.

Seja se je končala ob 17. uri.

Overita:

Zapisnikar
Radonja Golubović

Predsednik Nacionalnega komiteja
osvoboditve Jugoslavije
maršal Jugoslavije J. B. Tito¹

¹ Iz tega zapisnika sledi, da je NKOJ sprejel pravilnik državne Komisije za ugotavljanje zločinov. Ni pa bilo mogoče ugotoviti, ali gre za besedilo, ki ga je pripravil Pijade ali pa za kakšen drug predlog.

ZAPISNIK

seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije 13. maja leta 1944.

Navzoči: predsednik nacionalnega komiteja maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, podpredsednik Edvard Kardelj, podpredsednik in poverjenik za informacije Vladimir Ribnikar in poverjeniki Sreten Žujović-Crni, dr. Vladimir Bakarić, Edvard Kocbek, Sulejman Filipović, Todor Vujasinović.

Predseduje predsednik nacionalnega komiteja maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, zapisnik pa piše Radonja Golubović, šef kabineta predsedstva nacionalnega komiteja.

Seja se je začela ob 9.45.

Predsednik predlaga naslednji dnevni red:

1. Razprava o delu in načrtih navodil posameznih poverjeništev.
 2. Razprava in sklepi o vprašanjih organizacije sodstva.
 3. Razprava o vprašanju odobritve dela društva Rdečega križa.
- Predlagani dnevni red je sprejet.

Ad. 1. V zvezi s prvo točko:

a) Razpravljanje o delu poverjenika za gozdove in rude, ki predlaga osnutek navodil, ki jih je potrebno poslati posameznim izvršnim odborom pokrajinskih svetov kot podlago za delo v zadevah, ki sodijo v to poverjeništvu.

Načrt je sprejet z dopolnili v posameznih točkah.

b) Razprava v zvezi z referatom poverjenika za prosveto. Poverjenik predlaga osnutek navodil, ki jih je treba poslati izvršnim odborom pokrajinskih svetov kot podlago za delo v prosvetnih zadevah.

Predlagani osnutek navodil je sprejet z dopolnilom, da je potrebno dati navodila o predelavi starih učbenikov in o uvedbi obveznega šolanja.

c) Potem so razpravljali o vprašanju poslovanja poverjenika za informacije. Poverjenik predlaga osnutek navodil za delo, ki ga je potrebno poslati izvršnim odborom pokrajinskih svetov. Osnutek je sprejet z dopolnilom, da je potrebno bolje obdelati vprašanja kadrov, vprašanje razvijanja propagande in nabave tehničnih sredstev.

Tako je bilo delo v zvezi s prvo točko dnevnega reda končano in so prešli k drugi točki dnevnega reda.

Ad. 2. V zvezi z drugo točko dnevnega reda je bilo sklenjeno, naj poverjenik dr. Bakarić izdela navodila o organizaciji in delu sodstva, ki jih je potrebno poslati izvršnim odborom pokrajinskih svetov.

Ad. 3. V zvezi s tretjo točko dnevnega reda je bilo sklenjeno, da se sprejme odlok, s katerim se odobri pravila in delo društva Rdečega križa. Ko je bil dnevni red izčrpan, je bila seja končana, in sicer ob 14. uri.

Overita:

Zapisnikar
Radonja Golubović

Predsednik nacionalnega komiteja
maršal Jugoslavije J. B. Tito

M. P.

ZAPISNIK

seje Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije z dne 24. 6. 1944.

Navzoči: predsednik Josip Broz Tito, maršal Jugoslavije, podpredsednika Edvard Kardelj in Vladislav Ribnikar, poverjenik Vlada Zečević, Ivan Milutinović, Edvard Kocbek, dr. Vladimir Bakarić; Aleksandar Ranković in Milovan Djilas, člana prezidija AVNOJ; člani iniciativnega odbora za sklic makedonskega Sobraanja: Metodije Antonov-Čento, Mane Čučkov in Kiril Petrušev; inštruktor vrhovnega štaba NOV in POJ v Makedoniji general-major Svetozar Vukmanović-Tempo.

Seji predseduje predsednik NKOJ Josip Broz Tito, zapisnik piše dr. Vladimir Bakarić.

Dnevni red (sprejet):

1. Referat delegacije iniciativnega odbora za sklic Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Makedonije.
2. Razprava o makedonskem vprašanju in
3. Razno.

Ad. 1.

Poročilo začne Mane Čučkov, ki najprej v imenu makedonskega ljudstva pozdravlja tovariša Tita v upanju, da bo makedonsko ljudstvo v tem boju uresničilo svoje nacionalne pravice.

Tito se zahvali za pozdrave in razloži stališče nacionalnega komiteja glede posameznih aktualnih vprašanj Makedonije.

Antonov-Čento in Petrušev dopolnujeta referat Čučkova. Antonov-Čento bere zapisnik dveh zadnjih sej iniciativnega odbora (z dne 30. 4. 1944 in 6. 5. 1944) in preda kopije (priloženo temu zapisniku).

Ad. 2. Sprejet je sklep glede splošne politične linije iniciativnega odbora (ko bo izvoljen) Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Makedonije. To se formulira:

1. Makedonski narod izraža svojo zgodovinsko težnjo po enotnosti vseh svojih delov. To je njegova narodna pravica, zato ta težnja ostaja njegova stalna zahteva.

2. Glede na sedanje mednarodne razmere, glede na notranji položaj makedonskega naroda ter sosednjih dežel in glede na stopnjo razvoja oboroženega boja makedonskega naroda pa bi bilo preuranjeno, če bi postavili nacionalne težnje makedonskega naroda v obliki akcijske zahteve tako s strani najvišjih predstavnikov federativne Jugoslavije, kakor s strani vodilnih organov makedonskega naroda. To bi v današnjem času pomenilo ovirati enotnost protihitlerjevske fronte združenih narodov, kar bi pripeljalo v neugoden mednarodni položaj Jugoslavijo v celoti in makedonski narod posebej.

3. Pot k osvoboditvi in samoodločbi vseh delov makedonskega naroda teče danes prek razvijanja širokega osvobodilnega ljudskega gibanja proti fašističnim okupatorjem s Hitlerjem na čelu, prek organiziranja odločnega oboroženega boja proti temu največjemu sovražniku makedonskega naroda. V okviru tega gibanja in boja *lahko* tudi makedonski narod zu-

naj meja stare Jugoslavije postavi zahtevo po narodni samoodločbi in demokratičnih pravicah.

4. Makedonski narod v Jugoslaviji želi razvijati narodnoosvobodilni boj makedonskega ljudstva proti fašističnim okupatorjem v vseh svojih delih, prepričan, da prav s to in takšno borbo dobiva pravice do osvoboditve in samoodločbe na vsem svojem ozemlju. V skladu s to željo bo podpiral vsa takšna osvobodilna gibanja kjerkoli bi se pojavila.

Poleg tega je sklenjeno, da se čimprej skliče ustanovna skupščina Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Makedonije in da se začne tudi z organizacijskim oblikovanjem Narodnoosvobodilne fronte Makedonije.

Po zasedanju ASNOM se mora Antonov-Čento vrniti v nacionalni komite.

Končano.

Zapisnikar:
Dr. V. Bakarić, s. r.

Predsednik:
Maršal Jugoslavije J. B. Tito, s. r.¹

(MP)

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 68 — Ti dokumenti so bili šele pred nedavnim dani v rabo znanosti in publicistiki. Toda čeprav so registrirani (v fotokopijah originalnega formata), ni ugotovljeno, kje so bile te seje po skupni seji, ki je bila 3. decembra 1943 v Jajcu. Seja, ki je bila dne 19. januarja 1944, je bila po vsem sodeč v Kovačevićih; dr. I. Ribar in Moša Pijade s skupino članov predsedstva AVNOJ in s člani NKOJ sta namreč odšla iz Jajca 10. decembra 1943 in se namestila v tem zaselku na Vlašiču (glej: S. Nešović: Moša Pijade in njegov čas, Prosveta — Mladinska knjiga, Beograd — Ljubljana, 1968, stran 599—603 itd.) Skupna seja predsedstva AVNOJ in NKOJ 9. februarja je bila v Bazi 20 na Kočevskem Rogu, kjer se je skupini iz Vlašiča, točneje iz Skrada v Gorskem Kotarju pridružil tudi Edvard Kardelj. Seji NKOJ 2. marca in 6. aprila sta bili na Rogu 6. in 13. maja in 24. junija 1944 pa so bile na sedežu vrhovnega štaba NOV in POJ v Drvarju in na Visu. Poleg sej, ki so registrirane s temi dokumenti, je NKOJ vsekakor imel še vrsto sej, katerih zapisniki pa niso ohranjeni ali pa jih sploh niso pisali. Prav tako so bili tudi skupni sestanki predsedstva AVNOJ in NKOJ, kot na primer sestanek, ki je bil 14., 15. in 16. junija 1944 na Visu s predsednikom kraljevske vlade dr. Ivanom Šubašičem, o katerem govori dr. Josip Smodlaka v svojem dnevniku (Josip Smodlaka: Partizanski dnevnik, Nolit, Beograd 1972, stran 130, 131).

OSNUTEK UREDBE O ORGANIZACIJI IN DOLŽNOSTIH ORGANOV
POVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE

I. ORGANI POVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE

1. Okrožni opolnomočenci
2. Rajonski opolnomočenci
3. Milica
4. Na čelu okrožja je opolnomočenec in njegov namestnik
5. Na čelu rajona je opolnomočenec in njegov namestnik
6. Opolnomočence imenuje poverjenik za notranje zadeve in jim deluje potrebno število pomožnega osebja za dela.

II. TERITORIALNA RAZDELITEV

7. Ozemlje okrožnega opolnomočenca je isto kot ozemlje okrožnega narodnoosvobodilnega odbora, pod katerega spada.
8. Ozemlje rajonskega opolnomočenca se sklada z ozemljem občinskega narodnoosvobodilnega odbora, pod katerega spada.
9. Razpored milice bodo opravili narodnoosvobodilni odbori na svojem ozemlju v soglasju z okrožnim in rajonskim opolnomočencem.

III. MILICA

10. Pri okrožnih, rajonskih (okrajnih), občinskih in vaških narodnoosvobodilnih odborih se ustanovi milica.
11. Komandni kader milice postavljajo narodnoosvobodilni odbori iz vrst svojih odbornikov na predlog ustreznega organa poverjenišтва za notranje zadeve.
12. Organizacija milice in disciplina je enaka kot v narodnoosvobodilni vojski.
13. Milica se formira; za vsako okrožje bataljon, za rajon četa, za občinski NOO vod in za vaški NOO desetina.
14. Za zagotovitev reda je milica na voljo narodnoosvobodilnim odborom, katerim je glede tega odgovorna.
15. Za pravilno delo in izvajanje zakonov in odredb narodnoosvobodilnih odborov je milica odgovorna poverjeništvu za notranje zadeve oziroma njegovim organom, od katerih dobiva navodila za delo.
16. Mobilizacijo ljudstva za milico opravljajo NOO.
17. Ko začnejo opravljati dolžnost, morajo miličniki priseči pred predsednikom NOO in svojim komandantom.
18. O krivdi miličnikov razsojajo sodišča, ki se ustanovijo pri štabu bataljona, kateremu pripadajo.
19. O krivdi opolnomočencev in komandnega odseka bodo razsojala sodišča, ki bodo ustanovljena kot disciplinska sodišča pri poverjeništvu za notranje zadeve v primeru, da dejanje ni kaznivo po vojaških zakonih, za katere so pristojna vojaška sodišča.

IV. NAZIVI ORGANOV POVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE

20. Okrajni opolnomočenec poverjenišтва za notranje zadeve
..... (ime sedeža).

21. Rajonski opolnomočenec poverjenišтва za notranje zadeve
..... (ime sedeža).

V. OZNAKE MILICE

22. Oznake milice bodo predpisane s posebnim pravilnikom.

VI. DOLŽNOSTI ORGANOV POVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE

Temeljne dolžnosti so:

23. Zagotovitev osebne in premoženjske varnosti ter varstvo državljanov v zaledju na osvobojenem ozemlju.

24. Varnost in varstvo ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju.

25. Boj proti peti koloni in banditizmu.

26. Glede zadev predvidenih v točkah 23 in 24 so organi poverjenišтва za notranje zadeve odgovorni narodnoosvobodilnim odborom.

27. Zadeve pod točko 25 sodijo neposredno v pristojnost poverjenišтва za notranje zadeve.

VII. RAZMEJITEV DOLŽNOSTI Z VOJAŠKIMI OBLASTMI V ZALEDJU

28. Vse zadeve predvidene s to uredbo, ki so jih doslej opravljale komande področij in komande mest, preidejo v organe poverjenišтва za notranje zadeve.

NAVODILA ZA DELO IN PRAVILNIKI

29. Podrobna navodila o delu in pravilnike za svoje organe bo izdalo poverjenišтво za notranje zadeve.

30. Ta uredba začne veljati z dnem objave.

Poverjenik za notranje zadeve¹

1. januarja 1944. leta v Jajcu

NACIONALNI KOMITE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE POVERJENIŠTVO ZA NOTRANJE ZADEVE

OSNUTEK NAVODILA ZA ORGANIZACIJO DRŽAVNE NOTRANJE UPRAVE

Z namenom, da bi čim uspešneje vodili narodnoosvobodilni boj in osvobodili vse pokrajine in vse narode Jugoslavije izpod okupatorja in

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 3 — O organizaciji poverjenišтва za notranje zadeve NKOJ je bilo več razprav, od koder so tudi ti prepisi. Čeprav ni dokumentov, ki bi potrjali, da so bili sprejeti na seji NKOJ, so na njihovi podlagi izdelali navodila in pravilnik o organih notranjih zadev.

njegovih pomočnikov, sodi v pristojnot poverjeništvu za notranje zadeve: *državna varnost, narodna zaščita in administracija*. Vse delo in organizacije se delijo na tri odseke, in sicer:

1. Odsek državne varnosti
2. Odsek narodne zaščite
3. Administrativni odsek — splošni

ODSEK DRŽAVNE VARNOSTI — Ima svoje posebne organe in svojo oboroženo silo — vojsko državne varnosti. Številčnost te vojske ni določena, določala se bo po potrebi. To velja tudi za razmestitev te vojske po pokrajinah, okrožjih in okrajih, se pravi, tam kjer bo potrebno, bodo večje enote, kjer pa bo manj potrebno bodo manjše enote, kar bo določal sam poverjenik za notranje zadeve. Organi tega odseka so javni v pokrajinah in okrožjih, in se dalje, nižje, organizirajo na tajni mreži s pomočjo in podporo ljudstva samega. Dolžnost tajnih organov in agentov je samo, da najdejo in ugotovijo krivce, okrožni organi pa s pomočjo določenih oseb opravijo preverjanje in po končanem zasledovanju predajo krivce sodišču. V pristojnost tega odseka sodi boj proti notranjemu sovražniku — peti koloni (beli, plavi, četniki, ustaši in drugi), izdajanje objav, potnih listov, dovoljenj za bivanje in podobno, kontrola in evidenca telegrafske, telefonske in radio službe v primerih, ko to ne sodi med dolžnosti izrazito vojaških enot. Ta odsek ima v okrožjih svoje ekspoziture — podružnice; pri tem odseku so oddelki: vojni, personalni, obveščevalni, oddelek tajnih agentov, oddelek za potne liste, objave, dovoljenja za bivanja.

ODSEK ZA NARODNO ZAŠČITO — Ima svoje posebne oborožene organe, v katerih pristojnosti je: varstvo osebne in premoženjske varnosti državljanov, varnost ljudske oblasti in njenih organov ter pomoč organom ljudske oblasti pri opravljanju njihovih dolžnosti, pomoč prebivalstvu v primeru požarov, poplav in podobnih nevarnosti, ki ogrožajo lastnino naroda in vsakega posameznega državljana.

Ta odsek ima v vsakem okrožju svoj oddelek in prav tako v okraju in je neposredno povezan z občinskimi, krajevnimi in vaškimi narodnoosvobodilnimi odbori. Oborožene enote (straže, milica in podobno) se formirajo na naslednji način: narodnoosvobodilni odbori za svoje straže predlagajo osebe in starešine straž, notranji ogran uprave odobri (ali ne odobri) te predloge. Te oborožene enote — straže — so za svoje delo odgovorne na eni strani NOO, na drugi strani pa okrajnemu organu notranje uprave, oziroma okrožnemu, in naprej do poverjenika notranje uprave. (Krajevni, vaški in občinski NOO predlagajo svojemu okrajnemu organu notranje uprave osebe za straže in njihove starešine, okrajni NOO okrožnemu, okrožni NOO pa pokrajinskemu poverjeniku notranje uprave.)

Tako starešine kakor vsak organ narodne straže mora imeti potrebne pogoje, da ga je mogoče predlagati in potrditi njegov izbor, pogoje pa predpisuje poverjeništvu za notranje zadeve.

Ta odsek ima naslednje oddelke: oddelek za oborožene enote (straže, milice ali kakor se imenujejo), personalni oddelek, oddelek za osebno in lastninsko varnost (kriminal in podobno), obveščevalni oddelek in oddelek tajne službe.

ADMINISTRATIVNI ODSEK — SPLOŠNI — V njegovi pristojnosti je: predlaganje organov oblasti, ki sodijo v območje njegovega dela, evidenca osebja za vso pokrajino popis prebivalstva, evidenca prebivalstva, evidenca tujih državljanov in tujih družtev. Rešuje spore med samimi organi oblasti notranje uprave v primerih, ko to ni pristojnost sodišča. Ta odsek ima svoje oddelke v pokrajinah, okrožjih in okrajih in je prek okrajnih organov povezan vse do vaških NOO. Po pristojnostih in delu se deli na oddelke (ki potekajo vse do vaških): personalni oddelek, statistični oddelek, oddelek za evidenco prebivalstva, oddelek za evidenco o tujih državljanih in družtvih.

Vsi organi vseh treh odsekov notranje uprave od zgoraj navzdol si morajo s svojim delom in ravnanjem v službi in sploh v stiku s prebivalstvom pridobiti polno ljubezen ljudstva, tako da ljudstvo v njih zares vidi svoje varstvo in svojo oblast in da jim nudi pomoč pri opravljanju njihove dolžnosti.

Do ustanovitve pokrajinskih vlad za vsako zvezno pokrajino v tem vmesnem obdobju, bodo izvršni odbori ustanovili odseke za notranje zadeve, katerih delo in pristojnosti bodo razdeljene na tri pododseke, prav tako kot so odseki v centralnem poverjeništvu. Tako morajo izvršni odbori Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne in Hercegovine, Makedonije, Črne gore in Boke ustanoviti odseke za notranje zadeve, njihova pristojnost je, da določijo osebo, ki bo vodila ta odsek. Izvršni odbori prek šefa odseka za notranje zadeve določajo in imenujejo vse organe notranje uprave ter organizirajo in vzpostavljajo oborožene enote za opravljanje dolžnosti. Ta odsek je začasno, pozneje pa pokrajinsko poverjeništvu za notranje zadeve Jugoslavije, od katerega dobiva ukaze in navodila za delo in mu je za svoje delo odgovoren.

Za pravilno opravljanje vseh zadev, ki sodijo v notranjo upravo in zaradi pomanjkanja sposobnih kadrov in organov je potrebno, da izvršni odbori pokrajinskih svetov, določeni šefi, pripravijo krajše ali daljše tečaje, šef pa mora sam ali v sporazumu z izvršnim odborom izbrati potrebno število kandidatov za te tečaje. Strokovnjaki bodo razmeščeni na tista mesta in dolžnosti, kjer bodo najbolj koristni.

Nazive in terminologijo sploh, je potrebno črpati iz ljudskega jezika — toda tisto, kar ljudstvu ni tuje, kajti kot bistvo notranje uprave za vso Jugoslavijo morajo biti enotni; vendar pa posamezni izrazi in nazivi za posamezne pokrajine in narode ne bodo spremenili bistva organizacije notranje uprave.¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 2.

PRAVILNIK
O ORGANIZACIJI POVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE
IN NJEGOVIH ORGANOV

Na temelju odloka AVNOJ št. ... z dne ... leta 1944 o organizaciji in poslovanju Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in izvršnih odborov (predsedstev) pokrajinskih svetov zveznih pokrajin federativne Jugoslavije, Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije predpisuje

PRAVILNIK
O ORGANIZACIJI POVERJENIŠTVA ZA NOTRANJE ZADEVE
IN NJEGOVIH ORGANOV

1. člen

Poverjenišтво za notranje zadeve opravlja splošno vodenje notranjih zadev Jugoslavije prek istoimenskih poverjeništev zveznih pokrajin neposredno prek svojih organov pa na vsem ozemlju Jugoslavije upravlja organizacijo državne varnosti.

2. člen

V pristojnosti poverjenišтва za notranje zadeve NKOJ je:

- a) splošno vodenje notranjih zadev federativne Jugoslavije,
- b) izvajanje splošne organizacije organov notranje uprave in nadzor nad njimi,
- c) organizacija varstva osebne in lastninske varnosti in pravic državljanov,
- d) varstvo nad izvajanjem zakonov,
- e) izdajanje potnih listov, objav, dovoljenj za bivanje in podobno,
- f) kontrola tujcev,
- g) kontrola telegrafske, telefonske, poštna in radio službe,
- h) reševanje sporov med organi notranje uprave, če ne gredo prek sodišča,
- i) statistika prebivalstva,
- j) pomoč organom ljudske oblasti pri opravljanju njihovih dolžnosti,
- k) pomoč prebivalstvu v primeru požarov, poplav in podobnih nesreč,
- l) zaščita državne varnosti, boj proti peti koloni in vsem notranjim sovražnikom.

Zadeve pod a, b, c, d, e, f, g, h opravlja prek istoimenskih poverjeništev zveznih pokrajin, dokler pa le-ti še niso ustanovljeni prek odseka za notranje zadeve pri izvršnih odborih (predsedstvih) pokrajinskih svetov in zveznih pokrajin.

Zadeve pod i, j, k, l opravlja neposredno prek lastnih organov, ki jih ustanovi v vseh zveznih pokrajinah.

3. člen

Sklepi in odredbe poverjenikov za notranje zadeve NKOJ so obvezni za vse organe notranje uprave v Jugoslaviji in za vse državljanе.

4. člen

Na čelu poverjenišтва je poverjenik za notranje zadeve, ki ga imenuje predsedstvo AVNOJ.

5. člen

Poverjenišтво za notranje zadeve ima tri odseke:

1. Splošni odsek
 2. Odsek narodne zaščite
 3. Odsek državne varnosti
- Odseki se delijo na oddelke.

6. člen

V pristojnosti splošnega odseka je:

- a) upravni oddelek; splošno vodstvo, poenotenje organizacije in dejavnosti organov notranje uprave, zveznih pokrajin in kontrola nad njimi,
- b) personalni oddelek,
- c) statistični oddelek,
- d) oddelek za dokumente.¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 1.

POSLEDNJI POZIV
VSEM ZAPELJANIM HLAPEM OKUPATORJA!

Čeprav so bili hrvatski domobranci, slovenski domobranci in zapeljani četniki že večkrat pozvani, naj zapustijo okupatorja in preidejo na stran narodnoosvobodilne vojske, je vendarle videti, da tisti, katerim je bil ta poziv namenjen, niso tega dojeli dovolj resno in se ne zavedajo posledic, ki jih čakajo po koncu vojne. V zvezi s tem izjavljam naslednje:

1. Vsi tisti, ki jih bomo našli po 15. septembru leta 1944 v vojnih formacijah domobranstva, četnikov in drugih in ki se borijo proti narodnoosvobodilni vojski, bodo postavljeni pred vojno sodišče in sojeni kot izdajci naroda ter kaznovani z najstrožjo kaznijo.

Kot olajševalna okoliščina se bo upoštevalo — toda samo za posameznike — določene posebne težave, zaradi katerih niso mogli pravočasno preiti v narodnoosvobodilno vojsko.

2. Prehod na stran narodnoosvobodilne vojske ali predajo orožja in opreme je mogoče opraviti povsod, kjer so enote narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov; vse naše enote so o tem dobile natančna navodila.

3. Dobro vemo, da so se reakcionarni Mačkovi pristaši odločili, da čim bolj okrepijo domobranstvo, da se domobranci ne bodo predali narodnoosvobodilni vojski, temveč da bodo do konca vztrajali na strani okupatorja, da bodo pričakali zaveznike, s pomočjo katerih bodo prevzeli oblast na Hrvaškem in preprečili narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom ter narodnoosvobodilnemu gibanju, da bi uresničili cilje, za katere se borijo. Vemo tudi, da podobne prazne upe gojijo tudi domobranci generala Rupnika.

Vsak, kdor verjame tem neumnostim, se bo močno prevaral.

Prvič, zavezniki se ne bodo hoteli vmešavati v naše notranje zadeve, drugič, Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije se na strani zaveznikov borijo proti istemu sovražniku in zavezniki ne bodo pomagali izdajalcem, temveč ljudstvu, ki se je borilo in se bori proti okupatorju.

4. Nihče nam ne bo mogel preprečiti, da ne bi kaznovali izdajalcev ljudstva in okupatorjevih hlapcev.

5. Vsi, ki nameravajo pomagati domobrancem, četnikom in drugim, da še naprej služijo okupatorju, bodo prav tako prišli pred vojno sodišče in bodo kaznovani.

Zadnjič pozivam vse zapeljane, ki služijo okupatorju in poslušajo izdajalce, da se odcepijo in vsaj v zadnjem trenutku nekoliko popravijo svoj zločin do ljudstva.

30. avgusta 1944

Predsednik Nacionalnega komiteja
osvoboditve Jugoslavije
vrhovni komandant NOV in POJ
Maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito¹

¹ Originalni letak plave barve, na katerem je na eni strani natisnjeno to besedilo v cirilici — ekavsko, na drugi strani pa v latinici — ijekavsko, je v arhivu za delavsko gibanje v Beogradu.

NAVODILO POVERJENIKA ZA FINANCE NKOJ GLEDE USTANOVITVE POKRAJINSKIH DENARNIH ZAVODOV IN UVEDBE DAJATEV

NKOJ POVERJENIŠTVO ZA FINANCE

Vsem pokrajinskim osvobodilnim odborom

Finančna uprava osvobodilnega odbora ima danes pred seboj dvoje nalog:

1. Urejati mora finančno administracijo osvobodilnega gibanja, v katero je vključena tudi vojska, pač kolikor to dopuščajo nenehni boji s sovražnikom.

2. To nalogo mora opravljati tako sistematično, da bo lahko po naši zmagi in zmagi naših zaveznikov rabila kot podlaga mirnodobni finančni administraciji.

Zato priporočam, da pokrajinski ljudski odbori* v soglasju in s pomočjo Nacionalnega komiteja Jugoslavije ustanovijo svoje denarne zavode, da bi prek njih lahko opravljali zgoraj omenjene naloge.

Te zavode bodo vodili upravni odbori, predsedoval mu bo pristojni član pokrajinskega osvobodilnega odbora, delo pa bo opravljalo strokovno osebje. Če imajo posamezni narodnoosvobodilni odbori preveč strokovnega osebja, ga morajo dati na voljo poverjeništvu za finance Nacionalnega komiteja Jugoslavije, da ga bo lahko dodelil tistim pokrajinskim odborom, katerim ga primanjkuje.

V delovno področje teh pokrajinskih denarnih zavodov bo sodila celotna preskrba osvobodilnega gibanja na njihovih ozemljih s finančnimi sredstvi in pa nadzor nad izdatki ob pomoči posebnih organov.

V tem smislu morajo ti denarni zavodi storiti naslednje ukrepe:

1. Priključijo naj vse privatne in zadružne denarne zavode na osvobojenem ozemlju.

2. Razpišejo naj posojilo pod pogoji, ki ustrezajo razmeram določenega ozemlja.

3. Ljudstvu naj določijo enotne dajatve, ki morajo biti odmerjene procentualno in dovolj progresivno glede na dohodek in premoženje posameznih oseb. Dajatve so lahko denarne ali pa v obliki življenjskih potrebščin, katere takoj prevzame posebna intendatura. Spiske teh dajatev naj nadzoruje in popravlja najširša javnost, tako da se ljudstvo samo nadzoruje. S tem so ukinjeni vsi dosedanji davki.

4. Sprejema naj kot depo vse pologe tako denarnih zavodov kakor tudi posameznikov in naj jih pod poroštvom pokrajinskega osvobodilnega odbora varno hrani.

5. Če bodo za osvobodilni boj in za upravo v osvobojenem ozemlju še potrebna finančna sredstva, bodo ti zavodi pooblaščen, da lahko izdajajo bone v valuti, ki je pretežno v obtoku na določenem ozemlju in ki je kolikor toliko stabilna. V tem smislu je upoštevati predvsem italijansko liro, manj pa nemško marko. Vrednost kune, srbskega in bivšega jugoslovanskega dinarja je popolnoma negotova, zato te valute za bone

* Vsekakor gre za pokrajinske protifašistične svete.

niso uporabne. Prav tako tudi ni mogoče predvideti vrednosti, ki jo bo imel bolgarski lev po končani vojni. Teh valut se je po možnosti izogibati. Vendar pa bo poverjeništvu za finance nacionalnega komiteja na izrecno zahtevo pokrajinskega osvobodilnega odbora dovoljevalo tudi uporabo teh valut, vendar v kolikor mogoče majhnem obsegu.

Denarni zavod mora voditi točno evidenco o številu in višini izdanih bonov.

6. Izdana potrdila naj zamenjajo za bone in jih uničijo. Vse morebitne poznejše izdajanje potrdil je potrebno čimprej prepovedati.

7. Denarni zavodi naj skrbno shranijo vse italijanske lire in nemške marke, ki jih dobijo od ljudstva in naj jih čim manj vračajo v obtok. Lire in marke nam bodo rabile kot devize.

8. Denarni zavodi naj imajo pregled nad spremembami cen na trgu življenjskih potrebščin in naj spremljajo mednarodne tečaje vseh valut, ki so za nas zanimive. Življenjski indeks je potrebno ugotavljati vsake tri mesece.

9. Oddelek denarnih zavodov, ki nadzoruje izdatke osvobodilnega boja in sedanje javne administracije, mora delovati samostojno in ločeno od drugih oddelkov zavoda. Podrejen je samo upravnemu odboru zavoda.

Vsak denarni zavod ima navzven značaj pokrajinske ustanove in deluje pod nadzorstvom pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora, čeprav je njegovo delovanje vsesplošnega pomena. Na podlagi odloka Nacionalnega komiteja Jugoslavije z dne . . . gredo vsi stroški osvobodilnega gibanja, tako stroški za narodnoosvobodilni boj, kakor stroški za javno upravo na osvobojenem ozemlju na račun vsezveznih izdatkov jugoslovanske države.

Pozivam vse pokrajinske narodnoosvobodilne odbore, da čimprej sporočijo poverjeništvu za finance pri nacionalnem komiteju vsa imena članov upravnega odbora ter vodilnih in pooblaščenih uradnikov teh denarnih zavodov. Hkrati naj predložijo tudi seznam izvirnih podpisov vseh teh oseb.

16. III. 1944

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije
poverjenik za finance
Dušan Sernec, s. r.

OBRAZLOŽITEV

Brez vsakega komentarja je jasno, da je potrebno v finančni upravi uvesti red tako glede dohodkov kakor glede izdatkov. Brez večjega posojila, oziroma brez izdajanja bonov ne moremo dobiti dovolj sredstev. Če bi nacionalni komite sam iz centralne uprave izdal bone, bi le-ti kaj hitro dobili pomen denarja, ki sam po sebi ne bi imel druge podlage (zaradi pomanjkanja zlata) razen zanesljivosti naše zmage. Če bi šli s takšnim dejanjem na teren, bi se takoj začeli boji špekulacije in kapitalistične reakcije proti tem bonom z namenom, da bi znižali njih vrednosti in zmanjšali zaupanje ljudstva vanje. To bi povzročilo tudi neznosno draginjo. Poleg tega bo nastalo pomanjkanje vseh dobrin. Upam, da se bomo lahko izognili tej težavi z decentraliziranim sistemom in bolj ali manj nejasno označitvijo vrednosti teh bonov.

V isti namen služi tudi tuja valuta. To je predvsem lira. Očitno je, da želijo Angleži okrepiti vrednost lire. Znano je, da so določili angleški funt na 400 lir, kar je znatno več kot določa švicarski kurz.

Čeprav v marko ni zaupanja in nima vrednosti, nam bo lahko koristila pri mirovnih pogajanjih za dobavo iz Nemčije. Hrvatska kuna in srbski dinar (Nedićev) nimata podlage in ti valuti pomenita popolno inflacijo. Popolnoma negotovo je stanje prejšnjega jugoslovanskega dinarja, ki je v rokah nam sovražne emigrantske vlade. Vendar pa bo morda potrebno iz navedenih namenov uporabljati tudi srbski dinar in bolgarski lev. Prvega v stari Srbiji, drugega pa v Makedoniji. Toda to uporabo je potrebno čim bolj omejiti.

Dajatve ljudstva za osvobodilni boj navezujem zdaj in seveda samo začasno na denarni zavod, ker zdaj še ne morejo v celoti imeti značaja davkov. Zato bi bila potrebna javna izvršilna oblast in podrobna opredelitev postopka, na drugi strani pa pravica davčnega zavezanca do pritožbe po instancah. Moje mnenje je, da prvega in drugega javna oblast še ne more opraviti, za zdaj ostaja le moralni pritisk. Poleg tega pa tudi ne bi bilo pravično, da bi za osvobodilni boj plačevalo samo ljudstvo, ki živi na ozemlju, ki je že osvobojeno, ker tudi to ozemlje fluktuirata. Od ljudi, ki danes nočejo dati dajatve, jih bomo dobili v povečanem obsegu po osvoboditvi.

Poleg tega mislim, da je primerno, da ima poverjenik za finance pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora vse svoje organe skoncentrirane na enem mestu.

Denarni zavodi ne bodo obrestovali vlog. Ta odlok je načelnega značaja. Predvidel sem ga že zdaj, da bi se ljudstvo privadilo nanj. Zdaj še ni potrebno, da bi zavod dajal tudi privatna posojila, in sicer iz preprostega razloga, ker bomo sami potrebovali vsa razpoložljiva sredstva.

Za izdajanje lastnega denarja moramo opraviti vse priprave, da bi ga mogli dati v obtok takoj po osvoboditvi in prevzemu oblasti. Ta denar bo izdala vsezvezna jugoslovanska narodna banka.

Denarni zavodi se bodo zdaj ustanovili pri pokrajinskih vladah in bodo imeli pokrajinski pomen. Nastaja pa vprašanje, kaj bo z njimi po osvoboditvi:

1. ali naj ostanejo pokrajinski v sklopu avtonomne pokrajinske finančne službe,
2. ali se bodo spremenili v podružnice vsezvezne državne banke,
3. ali bodo opravljali obe službi hkrati v ločenih oddelkih.

16. III. 1944

Nacionalni komite narodne
osvoboditve Jugoslavije,
poverjenik za finance
Dušan Serneč¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 9. — Ta objava poverjenika NKOJ za finance z dne 16. marca 1944 je bila napisana v bazi na Rogu le štiri dni po ustanovitvi Denarnega zavoda Slovenije (12. marca 1944). Poverjenik ing. Serneč je skupaj s svojimi sodelavci, med katerimi je bil tudi Lado Dolinšek, prvi direktor Denarnega zavoda Slovenije, sodil, da je v okoliščinah vojne potrebno ustanoviti posebne institucije in uvesti posebne dajatve, kakor tudi nacionalne banke, kar je bilo v Sloveniji v dobršni meri že storjeno. Organizacijo finančne službe v Sloveniji je želel raz-

širiti na vse državno ozemlje, kajti Denarni zavod Slovenije je imel po svojih nalogah, izraženih v devetih točkah, značaj nacionalne emisijske ustanove in državne banke. Ni znano, če je bila ta objava sploh poslana drugim pokrajinskim protifašističnim svetom. — Moša Pijade je v pismu z dne 20. marca 1944 sporočil Edvardu Kardelju svoje pripombe na ta »Sernečev cirkular«, ki je kljub vsem popravkom ostal »diskutabel«. Moša Pijade je menil, da je »jezik zelo slab, pa tudi terminologija popolnoma netočna: »pokrajinski osvobodilni odbori«, »finančna uprava osvobodilnega odbora«, »finančna administracija osvobodilnega gibanja«, »pokrajinski ljudski odbori«, »narodnoosvobodilni odbori« (= pokrajinski sveti), »pokrajinski denarni zavodi«. In potem oblika: »Naj priključijo...«, naj razpišejo...«. In potem spet »pokrajinske vlade« itd.

Torej, najprej je potrebno popraviti vsebino tega akta, potem pa ga še jezikovno in terminološko urediti...« (ARP, Beograd, AVNOJ št. 67).

NAVODILO
NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
O ORGANIZACIJI PROSVETE

NACIONALNI KOMITEJ
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
POVERJENIŠTVO ZA PROSVETO
13. maja leta 1944

ORGANIZACIJA PROSVETE

Nova Jugoslavija kot federativna enota bo zgrajena na federativnem načelu, ki v duhu pravice do samoodločbe tem narodom priznava pravico do lastne narodne kulture in pravico do določitve lastne narodne vzgoje. Tako narodi Jugoslavije že danes uresničujejo svojo narodno prosveto in v razsežnostih svoje ljudske oblasti gradijo tudi svoj lastni resor ljudske prosvete, ki bo samostojno reševal prosvetna, vzgojna in kulturna vprašanja. Naloga državnega poverjenišтва za prosveto pa je danes v tem, da pomaga prosvetnim oddelkom pri posameznih izvršnih odborih ali predsedstvih narodnoosvobodilnih svetov, medsebojno povezuje njihove različne izkušnje in jim daje pobudo in splošne smernice za graditev prosvetne organizacije in prosvetne dejavnosti. V tem smislu vam danes pošiljamo naslednja navodila:

1. PROSVETNA ORGANIZACIJA

Z graditvijo osvobodilnih gibanj pri posameznih narodih v organizirano ljudsko oblast, s preraščanjem AVNOJ iz splošno partijskega telesa v najvišje zakonodajno izvršilno predstavništvo narodov Jugoslavije, z ustanovitvijo nacionalnega komiteja, najvišjega izvršilnega in naredbodajnega organa ljudske oblasti, zlasti pa s proglasitvijo federativne Jugoslavije, stopajo naši narodi v novo fazo graditve državne skupnosti in ustanavljanja ljudske prosvetne organizacije. V tej fazi je težišče prosvetne dejavnosti v krajevnih in občinskih narodnoosvobodilnih odborih, ki predstavljajo temeljne enote novega ljudskega državnega življenja, težišče prosvetne organizacije pa je v izvršnih odborih ali predsedstvih pokrajinskih svetov, ki vodijo narodnoosvobodilna gibanja. Pri izvršnih odborih ali predsedstvih pokrajinskih svetov je potrebno ustanoviti oddelke, ki ustrezajo poverjeništvom pri Nacionalnem komiteju osvoboditve Jugoslavije. To pomeni, da mora biti pri vsakem pokrajinskem svetu tudi oddelek za prosveto, ki bo vodil vse prosvetno delo na področju pokrajinskega sveta.

Oddelek za prosveto pri pokrajinskem svetu bo imel štiri odseke:

a) odsek za splošno ljudsko prosvetljevanje (ki skrbi za analfabetske tečaje, ljudske univerze, prireditve in popularni tisk);

b) odsek za šole (ki skrbi za osnovne šole, za vse ostale šole, srednješolske tečaje, za preskrbo šol, tečaje za predavatelje, učni načrt in program);

c) odsek za kulturo (ki ljudstvu nudi književna dela, umetniška in znanstvena, spodbuja kulturno pobudo med ljudstvom, organizira domove kulture, organizira književnike, umetnike in znanstvenike);

d) odsek za prosvetno administracijo in personal (ki skrbi za podatke o šolah, tečajih, tečajnikih, učiteljih in vseh drugih prosvetnih kadrih).

Te oddelke pri pokrajinskih svetih in njihove odseke vodijo strokovne osebe, katerih število je določeno z razvejanostjo prosvetnega dela.

Pri oddelku za prosveto pri pokrajinskih svetih se po potrebi lahko ustanovi tudi posvetovalni organ, ki bo s konferencami, študijami in predlogi pomagal reševati načelna praktična vprašanja, ki nastajajo pri naših posameznih narodih. Poleg tega bo potrebno ustanoviti tudi posebne komisije za izdelavo konkretnih načrtov in programov in za izdajanje učbenikov.

Oddelek za prosveto pri okrožnih narodnoosvobodilnih odborih bo imel v glavnem isto strukturo kot oddelek pri pokrajinskem svetu in tudi iste odseke, toda v manjšem obsegu, se pravi v obsegu svojih resničnih potreb. Tudi ta oddelek in njegove odseke vodijo strokovne osebe, ki sodelujejo s prosvetnim odbornikom pri okrožnem narodnoosvobodilnem odboru.

Oddelek za prosveto pri okrajnih narodnoosvobodilnih odborih se bo v širšem obsegu organiziral samo v primeru, ko občina predstavlja večjo teritorialno enoto, sicer pa bo dovolj, če bo imel štiri strokovne osebe, ki bi opravljale naloge posameznih odsekov skupaj s prosvetnim odbornikom v okrajnem narodnoosvobodilnem odboru.

V krajevnih in občinskih narodnoosvobodilnih odborih skrbijo za prosvetno delo najširši krogi ljudstva. Zato je potrebno pri vseh temeljnih narodnoosvobodilnih odborih organizirati ljudske prosvetne odbore, v katere je treba poleg predstavnikov NOO poklicati tudi predstavnike staršev, učiteljev, mladinskih, kulturnih in drugih protifašističnih organizacij. Ti prosvetni odbori so dolžni kot celota skrbeti za vse prosvetno delo ter čimbolj tesno povezovati šolo in tečaje z ljudstvom. Prosvetno delo mora postati skupna skrb vseh nosilcev nove politične zavesti in oblasti na terenu. Narodnoosvobodilni odbor voli iz svoje srede vodjo, ki vodi in nadzoruje prosvetno delo na vseh področjih in na celotnem območju svojega narodnoosvobodilnega odbora.

2. PROSVETNA DEJAVNOST

Naša prosvetna dejavnost ima danes tri različne in določene oblike:

- a) splošno ljudsko prosvetljevanje,
- b) šolsko prosvetljevanje,
- c) kulturna dejavnost (književnost, umetnost in znanost).

Splošno ljudsko prosvetljevanje: Vse tri oblike prosvetnega dela je upoštevati vedno in povsod. Prosvetna dejavnost temeljnih prosvetnih enot mestnih in krajevnih NOO mora obsegati vse tri oblike prosvetljevanja. Med njimi je oblika splošno ljudskega prosvetljevanja postala najvažnejša veja prosvetne dejavnosti. Naloga ljudsko prosvetnega odbora pri NOO je, da v prosvetno delo vključi vse svoje ozemlje in si prizadeva, da vsemu ljudstvu v svojem kraju da elemente ljudske prosvete. To bo predvsem mogoče storiti z analfabetskimi tečaji, katerih naloga je, da zmanjšajo odstotek nepismenih ljudi. Ti tečaji so imeli do sedaj v nekaterih krajih velik vpliv. Posebno važni lahko postanejo večerni politično-prosvetni tečaji za odrasle, ki morajo ljudstvu nuditi osnove prave in sistematične

izobrazbe. V nekaterih krajih lahko dobijo ti tečaji obliko prejšnje ljudske univerze. Nasploh nastaja vprašanje popularizacije znanosti in sistematičnega družbenopolitičnega vzgajanja. Narodnoprosvetni odbori so dolžni, da v skladu s potrebami svojega ozemlja skrbijo tudi za strokovne tečaje, ki pripravljajo posameznike za razne panoge dejavnosti. Skratka, narodnoprosvetni odbori morajo storiti vse, kar je mogoče, da se organizira splošno izobraževanje in da nastanejo pogoji, v katerih se lahko vsakdo izobražuje.

Solsko prosvetljevanje. Kar zadeva redno šolsko prosvetljevanje je naloga celotne prosvetne organizacije, da danes z vsemi silami oživlja in ustanavlja osnovne šole in organizira obvezno obiskovanje šol.

Pri ustanavljanju osnovnih šol se ni potrebno držati dosedanjih šolskih področij, temveč je potrebno ustanavljati osnovne šole tudi tam, kjer jih prej ni bilo. Naše pravilo naj bo: čim več osnovnih šol. Če ni dovolj učiteljev ali če otroci ne morejo prihajati v šolo v oddaljenih krajih, je potrebno organizirati sistem občasnih osnovnih šol, kjer učitelji po določenem redu nekajkrat tedensko obiščejo vse vasi svojega področja. Izkušnja kaže, da lahko tudi ta način da zelo lepe rezultate. Takšne vasi mnogo bolj skrbijo za šolske prostore in njihovo opremo, učitelji pa se tako tesneje povezujejo z ljudstvom.

Tam, kjer ni šolskih zgradb ali pa so porušene, je potrebno navadne kmečke hiše uporabljati kot učilnice ali pa zgraditi posebne šolske barake, ki istočasno lahko rabijo tudi kot domovi kulture.

S posebno pozornostjo je potrebno obravnavati vprašanje učiteljev; ker nam povsod primanjkuje učiteljev za osnovno šolo, moramo začasno dovoliti poučevanje tudi osebam, ki nimajo prave strokovne izobrazbe ali celo minimalno kvalifikacijo, ki pa kažejo močno voljo in smisel za šolsko delo. V tem smislu moramo rekrutirati učitelje iz vrst sposobnih ljudi in jih izobraziti na dva načina: prvič s stalnimi tedenskimi strokovnimi sestanki, na katerih se predela program za prihodnji teden in s stalnimi strokovnimi navodili, drugič pa s stalnimi sistematičnimi predavateljskimi tečaji, na katerih se obravnava vse predmete, ki se predavajo v osnovnih šolah, osnove metodike in šolske administracije, razvoj narodnoosvobodilnega gibanja ter organizacija ljudske oblasti in prosvete. Poleg vzgajanja novega kadra je važna tudi prevzgoja starega kadra, ki jo je potrebno opraviti s posebnimi tečaji. Poleg tega bi bilo mogoče precejšnje število učiteljev, ki delajo na raznih drugih področjih pritegniti nazaj v osnovne šole. Predavateljem je potrebno dati vzpodbudo, da bi v obsegu posameznih narodov organizirali strokovne skupnosti in združenja, ki bi s svojo iniciativo lahko močno prispevala k oživljanju ljudske prosvete hkrati pa tudi k lastnemu političnemu in strokovnemu izpopolnjevanju. Toda po drugi strani je zato potrebno predavateljem zagotoviti stanovanje in hrano in jih oskrbeti z življenjskimi potrebščinami. To je dolžnost narodnoosvobodilnih odborov, prosvetni oddelki pri pokrajinskih svetih, okrožnih in okrajnih narodnoosvobodilnih odborih pa naj nadzorujejo to materialno skrb za predavatelje.

Naloga današnjih osnovnih šol je še naprej, da dá otrokom osnovno znanje. Toda popolnoma razumljivo je, da bo vsak pravi in domoljubni predavatelj s pomočjo tega osnovnega znanja znal v otrocih vzbuditi splošno pozitivno razpoloženje za osvobodilni boj. Potrebe narodnega boja zah-

tevajo, da se navdušenje za cilje narodne osvoboditve izraža v glavnih črtah učnega programa in načrta v začasnih učbenikih, posebej v čitankah. Predvojne učbenike je potrebno cenzurirati; vse tiste, ki jih je vpeljal okupator ali njegovi pomočniki pa ukiniti in si prizadevati, da bi čimprej napisali in izdali učbenike v duhu nove države. Zato je potrebno tudi čim tesneje sodelovati z mladinskimi organizacijami, šolami in delom učiteljev. Mladinski listi morajo upoštevati prizadevanje šole in služiti kot pomožni učbeniki.

Tam, kjer okoliščine to zahtevajo, bo nastalo vprašanje obnovitve meščanskih šol in gimnazij. Prosvetni oddelki pri pokrajinskih svetih bodo pripravili vse potrebno, da bi se to prej ali slej solidno opravilo. Toda danes je mogoče vprašanje srednješolskega izobraževanja rešiti drugače in bolje. Ker je tako na terenu kakor v vojski veliko število mladih ljudi iz ljudstva, ki si želijo poglobiti svoje elementarno znanje in ki se lahko v specialnih panogah izpopolnjujejo šele na podlagi poglobljenega elementarnega znanja, je potrebno pri pokrajinskih prosvetnih oddelkih čimprej organizirati stalne srednješolske tečaje, ki bi v nekaj mesecih pod dobrim metodičnim vodstvom nudili skrajšano srednje izobraževanje in s tem položili temelje za nastajanje različnih in nadvse potrebnih organizatorjev novega javnega življenja, organizatorjev, ki jih bomo vsak hip rabili na vseh področjih državne graditve. Opozarjamo pokrajinske prosvetne oddelke na veliko potrebo in možnost opravljanja srednješolskega izobraževanja.

Narodnoosvobodilno gibanje, ki temelji na najbolj demokratičnih načelih, se bori za spoštovanje svobode vesti in verskega prepričanja. Zato je njegovo stališče, naj se roditelji sami in individualno opredelijo, če želijo, da se njihovi otroci učijo verouka ali ne. Narodnoosvobodilni odbori so dolžni, da tistim otrokom, ki sporočijo, da se želijo učiti, zagotovijo versko vzgojo in da jim za ta namen dajo na voljo šolske prostore in druge potrebeščine.

Kulturna dejavnost. — Naloga vseh prosvetnih dejavnikov je, da hkrati s šolskim in splošnim izobraževanjem nudijo ljudstvu kulturne dobrine v književni, kulturni in umetniški obliki in to tako, da ne bo samo težnja po kulturnem prejemanju temveč tudi težnja po kulturnem ustvarjanju. Z raznimi prireditvami v domovih kulture je potrebno seznanjati ljudstvo s pravimi umetniškimi deli: gledališkimi, glasbenimi deli, umetniškimi igrami, literarnimi recitacijami in razstavami likovne umetnosti.

S posebnimi tečaji je potrebno vzgajati vodje domov kulture, s splošnimi umetniškimi tečaji pa dajati osnovne pojme iz književnosti in umetnosti nadarjenim posameznikom. Tudi mladinski pevski zbori in gledališke skupine se razvijajo v zelo hvaležne veje ljudske kulturne dejavnosti. Prosvetni oddelki pri pokrajinskih svetih naj si prizadevajo organizirati književno, umetniško in znanstveno življenje okoli novih središč (kulturna centrala, centralno gledališče, znanstveni inštitut, književna in umetniška revija itd.), kjer bi se lahko v načrtanem delu združevali književniki, umetniki in znanstveniki, da bi lahko svoja dela še danes dajali osvobodilnemu boju in ljudskemu prosvetljevanju. (Književni zborniki in antologije, umetniške mape, motivi narodnoosvobodilne borbe, pesmarice in kompozicije).

Na koncu izražamo željo, da bi med prosvetnimi delavci na terenu in v vojski nastalo kar najtesnejše sodelovanje. Prosvetna dejavnost vseh treh navedenih oblik naj bo pomoč prosvetnim institucijam v vojski, vojska pa naj sodeluje v vseh tečajih, šolah in prosvetnih prireditvah, ki so organizirane na terenu, tako da se bodo stalno srečevali, dopolnjevali in medsebojno izpopolnjevali tudi borci s puško, kajti vsem enako lebde pred očmi cilji narodne osvoboditve.

M. P.

Poverjenik za narodno prosveto
Edvard Kocbek, s. r.

NAVODILO
POVERJENIŠTVA ZA GOSPODARSKO OBNOVO NKOJ ZA DELO
ORGANOV LJUDSKE OBLASTI PRI OBNOVI

NACIONALNI KOMITE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
POVERJENIŠTVO ZA GOSPODARSKO OBNOVO

POKRAJINSKI PROTIFAŠISTIČNI SVET NARODNE OSVOBODITVE
BOSNE IN HERCEGOVINE

V prilogi vam pošljamo navodilo za delo, ki naj služi vašim organom za delo pri obnovi. Prosimo vas, da jim ta navodila predate in jim naročite, naj čimprej sporočijo rezultate dosedanjega dela.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

27. 4. 1944

M. P.

Poverjenik za gospodarsko
obnovo
Todor Vujasinović, s. r.

NACIONALNI KOMITE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
POVERJENIŠTVO ZA GOSPODARSKO OBNOVO

NAVODILO ZA DELO

I.

1. *Uvod.* — Vojna s svojimi uničevalnimi posledicami, ki jo je okupator vsilil našim narodom, je povzročila strahotno opustošenje, porušila je tudi same temelje našega gospodarstva. Naši narodi so v svojem osvobodilnem boju pogosto prisiljeni, da uničujejo prometne zveze in mnoga pomembna gospodarska podjetja, da bi sovražniku preprečili, da bi jih uporabljal kot sredstva za podaljšanje svoje vlade in za odložitev svojega konca. Vojna še naprej besni z nezmanjšano močjo in nikakor ni mogoče predvideti, kolikšno bo opustošenje našega gospodarstva preden bo naša domovina dokončno osvobodjena. Toda že danes je mogoče zanesljivo reči, da bodo za obnovitev gospodarskega življenja Jugoslavije potrebni združeni naporji vseh naših narodov ob hitrem izkoriščanju pravične odškodnine, ki jo bomo zahtevali od okupatorskih držav in njihovih pomočnikov. Prav tako bo potrebno izkoristiti tudi mednarodna sredstva, ki so predvidena za ta namen ter najti način, da bi pridobili potrebno pomoč s strani zavezniških držav in naših izseljencev. Jasno je, da bodo za gospodarsko obnovo naše domovine potrebna velika materialna sredstva. Toda ne smemo pozabiti, da se bodo pred tem vprašanjem, čeprav v nekoliko manjši meri, znašle skoraj vse evropske države. Zato se ne smemo preveč zanašati in opirati na pomoč iz tujine. Ta razlog skupaj s potrebo, da se čim manj finančno vežemo na tujino, postavlja pred nas nalogo, da si prizade-

vamo rešiti vprašanje gospodarske obnove v čim večji meri z našimi notranjimi sredstvi in silami. Rezultat uspeha bo odvisen od tega, v kolikšni meri bomo uspeli izkoristiti te sile in sredstva.

Obnova našega gospodarstva bo mogoča in učinkovita, če bo potekala po določenem splošnem načrtu, ki bo združil napore vseh narodov Jugoslavije in uporabil gospodarske vire in bogastva vseh pokrajin naše zvezne države. Zato mora biti delo pri gospodarski obnovi domovine centralizirano v poverjeništvu za gospodarsko obnovo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije.

II.

Naloge poverjeništv. — Naloge poverjeništv za gospodarsko obnovo so naslednje:

1. Organizirati delo poverjeništv kakor tudi delo organov za gospodarsko obnovo pri pokrajinskih svetih.

2. Usklajevati sodelovanje drugih poverjeništev zaradi preučevanja in izdelave splošnega načrta in zaradi njegove uresničitve .

3. Organizirati zbiranje potrebnih gradiv in podatkov za delo poverjeništv.

4. Izdelati splošni načrt obnove na podlagi zbranih in preučenih gradiv in podatkov.

5. Organizirati evidenco sredstev in kadrov, ki so potrebni za gospodarsko obnovo. Organizirati njihovo razdelitev.

6. Organizirati nadzorstvo nad delom do najnižjih instanc zaradi upoštevanja linije načrta.

III.

Etapa dela pri obnovi. — Čeprav so dela pri obnovi deloma nujna že v času vojne, je vendarle gospodarska obnova domovine v glavnem povojni problem. Zato bo delo pri gospodarski obnovi domovine potekalo v dveh etapah: vojna etapa in povojna etapa.

Vojna etapa. — Vojno stanje neizogibno omejuje možnosti dela pri gospodarski obnovi. Omejuje območje in ne omogoča dokončne oblike. Zato je v tej etapi v glavnem mogoče opraviti dela, ki neposredno rabijo za potrebe vojske in zagotavljajo najnujnejši minimum potreb prebivalstva. To je element, ki ga je predvsem treba upoštevati pri oceni katerih del se moramo lotiti v tej fazi. Okoliščine vojne onemogočajo, da bi izdelali splošni načrt obnove za to etapo. Toda v najbolj omejenih pogojih je vendarle potreben določen načrt. Zato bodo dela pri obnovi v tej etapi potekala v okviru ožjih načrtov predvidenih v obsegu, ki ga omogočajo razmere pokrajinskih ozemelj ali osvobojenih področij.

Kar zadeva obnovo industrije je mogoče upoštevati samo izredno važna podjetja, ki ustrezajo omenjenim pogojem. Obnova le-teh poteka tako, da se orodje, stroje in material iz podjetja, ki ne dela ali iz podjetij, ki so v tem času manj potrebna, prestavi drugam. Isto velja tudi za razporeditev delovne sile.

Kar zadeva obnovo porušenih in požganih vasi in mest ter posameznih posestev imajo prvo mesto dela pri obnavljanju hiš nepreskrbljenih družin padlih borcev, internirancev in invalidov ter nepreskrbljenih družin voja-

kov in delavcev v zaledju. V tem obdobju je treba omogočiti in podpreti osebno iniciativo nasploh, ker jo je predvsem v tej fazi potrebno upoštevati.

Zaradi velikega pomanjkanja sredstev za proizvodnjo in potrošnjo je potrebno načrtno predvideti delitev in preskrbovanje z njimi.

To velja tako za civilno prebivalstvo kakor tudi za podjetja, ki delajo. Posebno pozornost je treba posvetiti surovinam in pogonskemu materialu, ki ga je potrebno po ustreznih poti blokirati. Že v tej etapi je potrebno pripraviti določena dela za prihodnje povojno obdobje obnove. Zbiranje in urejevanje gradiva in podatkov, ki so potrebni za delo v drugi etapi, mora biti končano, če in kolikor bodo razmere omogočale, še pred koncem vojne.

Povojno obdobje. — Glavno delo pri gospodarski obnovi domovine bo opravljeno v tem obdobju. Velike potrebe prebivalstva ter sami pogoji dela pri obnovi vsiljujejo potrebo po čim hitrejšem oživljanju vseh panog našega gospodarskega življenja. Zato je potrebno, da je načrt dela in njegova organizacija v vseh pogledih ustrezen. Ta načrt mora zajeti vse gospodarsko življenje, vse gospodarske panoge, tako na ozemlju bivše Jugoslavije kakor tudi v vseh tistih krajih, ki ji bodo na koncu vojne priključeni. Cilj načrta je:

1. Obnoviti in usposobiti vse panoge našega gospodarstva za največjo proizvodnjo ob najracionalnejših pogojih dela.

2. Organizirati proizvodnjo našega gospodarstva tako, da bo lahko čimbolj in čimprej zadovoljila najbolj nujne potrebe prebivalstva.

3. Ugotoviti potrebe po surovinah, pogonskem materialu, orodju, strojih, instalacijah in drugih potrebah. Urediti njihovo razporeditev.

4. Organizirati razporeditev in delo kvalificirane in nekvalificirane delovne sile.

5. Organizirati rabo in razdelitev izdelanih in nabavljenih potrošnih predmetov.

Izdelava takšnega načrta zahteva organizirano zbiranje, preučevanje in urejanje materiala glede cele vrste vprašanj našega gospodarskega gibanja, upoštevajoč pravice in interese našega človeka in države kot celote. To delo mora dati čim jasnejšo sliko o stanju našega gospodarskega življenja do vojne, o tem, kako ga je okupator izkoriščal v času vojne ter o nadaljnjih možnostih razvoja našega gospodarskega življenja.

Kakor je bilo že rečeno, bo takšen načrt mogoče dokončno izdelati šele po koncu vojne, toda njegovi temeljni elementi in okviri morajo biti pripravljeni še pred koncem vojne.

IV.

Zbiranje podatkov o našem gospodarskem življenju. — Ena važnih nalog tega poverjeništvu in njegovih organov pri pokrajinskih svetih je v tem, da zbirajo podatke in gradiva, ki morajo dati čimbolj jasno sliko o stanju našega gospodarskega življenja do vojne in med vojno in ki bodo služili kot osnovno gradivo za izdelavo plana obnove.

Ti podatki morajo obsegati naslednje elemente:

1. Podatki o stanju gospodarskega življenja in gospodarstva, o naravnih bogastvih pokrajine, o gospodarskih zmogljivostih.

2. Podatki o gospodarstvu in škodi, gradivo o razširjenosti posameznih panog gospodarstva, o okupatorjevem izkoriščanju podjetij med vojno. Gradivo za utemeljitev zahtev za odškodnine.

3. Podatki o lastniku — kapitalu.

4. Podatki o vzroku škode in povročitelju.

5. Podatki o potrebnem materialu, surovinah in finančnih sredstvih, ki so nujna za obnovo in oživitev gospodarskega življenja.

6. Podatki o kolonizaciji in dekolonizaciji, o spremembah nastalih zaradi uničenja ali selitve prebivalstva med vojno, podatki o koloniziranih tujcih pred ali med vojno. V zvezi s tem material o zemljiških posestvih.

A) *Podatki o stanju gospodarskega življenja pred vojno.* — Podatke je potrebno zbirati za vse panoge gospodarstva, ne glede na to ali so uničene ali ne. Za večja gospodarska podjetja je potrebno zbirati podatke za vsako podjetje posebej. Podatki o drobnem domačem gospodarstvu pa se zbirajo globalno po občinah. Podatke je potrebno zbirati po naslednjem redu:

1. Lastništvo — kapital.

a) ime lastnika ali akcionarja,

b) izvor in delež kapitala, udeležba tudi v drugih podjetjih in katerih,

c) državljanstvo,

d) karakteristični podatki o njegovem odnosu do našega ljudstva,

Pri zbiranju teh podatkov je potrebno upoštevati, da so stari obračuni, ki so jih podjetja predložila državi, nezanesljivi. Upoštevati je treba, da je bil znaten del velikih podjetij v rokah nemškega, madžarskega in italijanskega kapitala. Pomembno je ugotoviti delež tujega kapitala v našem gospodarstvu.

2. Stanje podjetja

a) velikost in obseg podjetja,

b) stanje inventarja,

c) instalacije, podatki o strojih in njihovih izvorihi,

d) pogonska sila, daljnovodi, podatki o pogonskih strojih,

e) podatki o načinu dela.

Te podatke je potrebno zbrati tako, da nudijo gradivo za morebitna popravila podjetja, kakor tudi za zamenjavo iztrošenega materiala, če je podjetje delalo za okupatorja. Podatke je potrebno zbrati tako, da bodo koristili za izračun dela v obnovljeni proizvodnji.

3. Zmogljivost podjetja — minimalna, normalna in maksimalna možnost proizvodnje

4. Predmet proizvodnje

a) vrste proizvodov, ki jih podjetje proizvaja,

b) ugotoviti, pri katerih proizvodih je proizvodnja najracionalnejša,

c) pregledati možnost preusmeritve podjetja v izdelavo bolj potrebnih predmetov.

5. Potrebe po surovinah in gorivu

a) količina potrebnih surovin in goriv,

b) od kod so nabavljali, način preskrbovanja.

6. Število delavcev in strokovnega osebja
 - a) potrebno število delavcev in strokovnega osebja,
 - b) ali so bile potrebe podjetja po delovni sili pred vojno zadovoljene,
 - c) struktura delavstva (koliko tujcev in podatki o njih).
7. Podatki o obratnem kapitalu
 - a) za nabavo,
 - b) za vzdrževanje podjetja,
 - c) za plače in mezde.
8. Prodaja
 - a) količina proizvodov za prodajo v domovini,
 - b) količina proizvodov za izvoz,
 - c) način prodaje.

Podatke je potrebno zbrati tudi za takšna podjetja in posle, ki so bili načrtovani pa se niso izvršili ali se niti niso začeli zaradi vojne ali iz drugih razlogov.

B) *Zbiranje podatkov o škodi.* — Te podatke je potrebno zbirati za vse oškodovane panoge gospodarstva, upoštevajoč, da morajo ti podatki služiti za:

1. ugotavljanje potreb po materialu, ki je potreben za obnovo,
2. ugotavljanje škode, da bi lahko zahtevali odškodnino,
3. ugotavljanje povzročitelja in vzroka škode zaradi zahteve po odškodnini.

Rezultati podatkov:

1. Podatki o popolnoma porušenih podjetjih.
2. Podatki o delno porušenih ali poškodovanih podjetjih.

Podatke zbirati kakor pod točko A), od 1 do 8, upoštevajoč da morajo ustrezati gornjim pripombam. Posebno pozornost je treba posvetiti morebitnim spremembam v lastništvu, ker so mnoga podjetja po razpadu bivše Jugoslavije prešla v roke nemškega, italijanskega ali madžarskega kapitala. Poleg tega je mogoče, da bi se ti tujci poskušali izvleči tako, da bi svoje akcije prenesli na naše ali zavezniške državljane. Pri ugotavljanju škode je potrebno upoštevati škodo, ki so jo podjetja imela med vojno zaradi zastoja, iztrošenosti strojev in podobno.

V.

Po katerih panogah gospodarstva in kako zbirati podatke

1. Podatke zbirati po naslednjih gospodarskih panogah:
 - a) *industrija*
 - I. elektrocentrale in daljnovodi
 - II. rudarstvo; premog, železo, lahke kovine itd.
 - III. težka industrija; plavži, martinove peči, topilnice, železarne, težka kovinska industrija itd.
 - IV. lahka industrija; orodje, delovni stroji, železniške delavnice, ladjedelnice, letalska in avtomobilska industrija
 - V. kemična industrija
 - VI. nafta in rafinerije
 - VII. industrija gradbenega materiala; tovarne cementa, opekarne, tovarne apna, keramika, kamnolomi
 - VIII. tekstilna industrija

- IX. usnjarska industrija in industrija obutve
- X. lesna industrija; žage, suha destilacija lesa, celuloza
- XI. industrija prehrabnenih potrebščin
- XII. razne industrije.

- b) *poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo*
- c) *gozdarstvo*
- d) *lov in ribolov*
- e) *promet — pošta*
- f) *prehrana prebivalstva*
- g) *obnova mest in vasi.*

2. Za zbiranje gradiva in podatkov o zgoraj navedenih panogah gospodarstva mobilizira poverjeništvu v prvi vrsti svoj aparat. Poleg tega po pristojni poti pritegne k sodelovanju organe drugih poverjeništev ter oblasti v vojski in zaledju. Podatki se zbirajo za osvobojeno in neosvobojeno ozemlje. Za ta namen je potrebno prek naših zvez pridobiti strokovne osebe na neosvobojenem ozemlju in jim dati konkretne naloge.

Vsi podatki morajo biti zbrani tako, da bodo lahko rabili kot gradivo za mednarodne razgovore.

3. Viri zbiranja podatkov — najboljši vir za zbiranje podatkov je podjetje samo in neposreden stik z vodilnim osebjem in delavstvom. To delo je mogoče opravljati neposredno prek naših organov ali prek oblasti v zaledju. Poleg tega obstaja tudi statistična literatura, bilance, poročila, ki izhajajo redno ali občasno in lahko nudijo zadostno gradivo. Tako literaturo in dokumente je potrebno organizirano zbirati.

Navajamo najbolj znana dela:

- Jugoslovanski Lloyd, letniki 1938—1939, 1940—1941 (hrvatski Lloyd)
- Lakatoš-Desnić, Industrija Bosne in Hercegovine
- Lakatoš-Desnić, Industrija Dalmacije
- Statistika rudarstva, ministrstvo za gozdove in rude
- Statistika kmetijstva Jugoslavije, ministrstvo za kmetijstvo
- Poročila Ind.-trg. zbornice Beograd, Sarajevo, Zagreb, Skopje, Ljubljana, Novi Sad, Osijek
- Rudarski zbornik
- Trgovinski zbornik, Beograd
- Narodno blagostanje
- Grašević, Industrija Srbije in Črne gore, rudarstvo v Srbiji
- Kompas Jugoslavije, Kompas NDH.

Poverjeništvu bo opravljalo izmenjavo dokumentov in posredovalo v izmenjavi materiala, literature in izkušenj. Zato mora biti obveščeno o rezultatih dela.

VI.

Podatki o virih surovin in drugih sredstev za proizvodnjo in potrošnjo

Vojna je povzročila veliko ovir v proizvodnji, tako v naši domovini kakor tudi v drugih državah. Preusmeritev gospodarstva v vojne namene, njegova preobremenjenost in izkoriščenost je vplivala na zmanjševanje produkcijskega potenciala. Gospodarski odnosi so bili skaljeni v tolikšni meri, da bo potreben daljši čas, preden se bodo normalizirali. Mnogi artikli, ki so bili do vojne artikli za izvoz pri nas in v drugih državah so postali pravi problem. Surovine so izčrpane v tolikšni meri, da

bo nabavljanje predvsem tistih, ki so nujne za najbolj osnovne potrebe prebivalstva zelo težko in bo zahtevalo zelo dolge roke. Podobno velja tudi za vprašanje nabavljanja drobnega orodja, delovnih strojev in transportnih sredstev. Zato je prav posebno potrebno, da so natančno in podrobno zbrani podatki o potrebah po surovinah in drugih sredstvih za proizvodnjo in potrošnjo, da bi lahko čimbolj zanesljivo ugotovili potrebe po njih in načrtno organizirali njihovo razdelitev. Zbiranje teh podatkov je potrebno opraviti na naslednji način:

1. Zbrati in osebno urediti podatke zbrane pod IV. A) in B); to storiti za vse industrijske panoge, ki so predvidene pod točko V., in sicer:

- a) surovine, predvsem bombaž, volna, usnje, surova guma itd.
- b) drobno orodje: kladiva, klešče, lopate, krampi itd.
- c) delovni stroji in strojne instalacije
- d) gorivo, nafta, strojno olje.

2. Za vse gornje potrebe ugotoviti:

- a) kolikšna je potreba pri normalni proizvodnji
- b) kolikšne so zaloge sedaj
- c) kolikšne so potrebe za obnovo in oživitev podjetja.

Količine je potrebno predvideti za daljše delovne roke, za redkejše predmete vsaj za leto dni.

Podatke zbirati tudi ločeno, glede na to, kaj je mogoče dobiti doma in kaj je potrebno uvoziti.

Glede sredstev za potrošnjo je podatke potrebno zbirati globalno (obleka, obutev, hrana).

VII.

Temeljne črte obnove. — Pri načrtovanju načrta naše gospodarske obnove je temeljna linija, da naše gospodarsko življenje oživimo in usposobimo tako, da bo čimprej lahko vrnila tudi našega človeka v normalno življenje in mu dala možnosti, da bo zagotovil ugodnejše pogoje razvoja za bližnjo prihodnost. Uresničitev te linije vsiljuje vrsto problemov, ki jih je potrebno čimprej proučiti. Enotni plan obnove mora težiti k temu, da bomo vse, kar bomo obnavljali, delali tako, da bo resnično zgledno. Uresničitev načrta je odvisna od tega, kako bomo plansko zastavili vrstni red dela. Veliko povpraševanje po sredstvih za potrošnjo, ki tako manjkajo našemu človeku, zahteva najhitrejšo rešitev. V prvi vrsti je potrebno, da našemu človeku čimprej zagotovimo stanovanje, hrano, obutev in obleko. To so med drugim tudi predmeti in potrebe, ki jih bo potrebno izdelovati v največjem obsegu. Tako na primer:

1. Obnova mest in vasi zahteva daljše delo, zato je potrebno že sedaj pripraviti načrte, ki bi urbanistično in arhitektonsko rešili to vprašanje. Kot gradivo za takšne načrte je treba zbrati in proučiti določene podrobnosti, na primer idealne modele vaških in mestnih hiš, ki bi ustrezali pogojem vsakega posameznega kraja. Proučiti pogoje gradnje razširjenih vasi v področjih, kjer tega doslej ni bilo. Množičnost obnove zahteva velikanske količine materiala. Količine in nujnost obnove vsiljujejo potrebo po normalizaciji izdelovanja gradbenega materiala. Strokovno je potrebno preučiti pogoje za normalizacijo proizvodnje opeke, cementa, za lesne dele, okna, vrata itd. Vse skupaj omejiti na čim manjše število modelov in oblik.

2. Ker bo graditev hiš zahtevala daljši rok, se kaže potreba po hitrem reševanju stanovanjskega vprašanja. V ta namen je potrebno proučiti in pripraviti izdelavo barak, ki bi to vprašanje začasno rešile.

3. Preučiti pogoje za izdelovanje najbolj nujne hišne opreme in gospodinskega pribora.

4. Potrebno je predvideti način reševanja vprašanja zemljiške posesti in notranje kolonizacije, v kolikor posega v delo obnove. Preučiti podatke o kolonizaciji in dekolonizaciji, izvršeni pod okupatorjevo oblastjo. Zbrati podatke o posestvih, na katerih so bili do vojne in med vojno kolonizirani Nemci, Madžari, Italijani ter zbrati podatke o njihovem odnosu do našega ljudstva do vojne in po vojni. Preučiti možnost naselitve naših ljudi na njihova zapuščena posestva. Preučiti vprašanje obnove vasi v pasivnih predelih ter morebiti potrebo po njihovi obnovitvi v ugodnejših predelih.

5. Vprašanje preskrbovanja z obleko in obutvijo zaradi svoje obsežnosti tudi zahteva čimprejšnjo normalizacijo. Preučiti to vprašanje ter pripraviti predloge z omejitvijo izdelave na določeno število modelov.

6. Potrebno je proučiti možnost preusmeritve določenega dela industrije za izdelavo nujnih in normaliziranih potrošnih predmetov. Pripraviti tudi potrebne načrte.

7. Najbolj občutljiva točka obnove in vzpostavitve normalnega gospodarskega življenja bo vprašanje prometa. Razrušitev posameznih železniških linij in objektov je bila tolikšna, da bo obnova na posameznih linijah trajala mesece in leta. Vozni park je skoraj v celoti uničen. Podobno je stanje tudi v rečnem in pomorskem prometu, s cestami pa tudi ni dosti bolje. Toda brez obnove prometa si je nemogoče zamisliti obnovo gospodarstva, posebno pa industrije. Zato ima vprašanje obnove prometa prednost. Material za obnovo prometa je potrebno pripraviti takoj, in sicer tako kakor smo predvideli za druge panoge gospodarstva, brez tistega, kar ne velja za promet. Pri tem pa je potrebno upoštevati naslednje:

a) Predvideti in pripraviti takojšnjo obnovo poti, kar je mogoče v najkrajšem času. Upoštevati, da mora obnova poti ustrezati avtomobilskemu in tovornemu prometu.

b) Predvideti nastajanje voznih parkov, pregledati možnost nabave tovornih avtomobilov, možnost proizvodnje avtomobilov in delavnic za popravilo, vprašanje mobilizacije privatnih avtomobilov.

c) Pregledati stanje tovarn lokomotiv, železniških delavnic, ladjedelnic ter njihove obnove in izkoriščanja. Pregledati možnost nabave v tujini.

d) Ugotoviti potrebe o drobnem orodju za popravila prometa.

e) Ugotoviti škodo, ki jo je naš promet utrpel zaradi okupacije.

f) Zbrati podatke o prometu v krajih, ki bodo priključeni Jugoslaviji, podatke o večjih pristaniščih (Trst, Pula, Reka, Zadar in druge večje primorske in dalmatinske luke), zbrati podatke o ladjarskih podjetjih na tem ozemlju.

VIII.

Kadri za obnovo. Problem obnove ne zahteva samo mobilizacije in izkoriščanja naravnih bogastev države in njenega gospodarstva, temveč tudi načrtno mobilizacijo kadrov, to je človeške delovne sile ter pravilno izkoriščanje le-te. Ne smemo pozabiti, da je bilo že v bivši Jugoslaviji vpra-

šanje strokovne delovne sile zelo akutno. To vprašanje se je z vojno še zaostriло. Zato moramo predvideti kar najbolj racionalno uporabo delovne sile, predvsem kvalificirane. Število kvalificiranih delavcev in vodilnega osebja bo manjkalo v vseh panogah gospodarstva, predvsem v južnih predelih. Zato si moramo že sedaj prizadevati, da bi ugotovili potrebe po delovni sili v raznih panogah gospodarstva in v večjih gospodarskih podjetjih. Že sedaj moramo zbirati podatke, urejevati preglede, da bi dobili čim točnejši vpogled v te razmere v vseh panogah gospodarstva in v vseh delih domovine. Posebno pozornost je posvetiti vprašanju, da je treba na podlagi teh podatkov ugotoviti, v katerih vrstah delovne sile bomo predvsem na slabem, da bi lahko predvideli način reševanja tega vprašanja. Lahko pričakujemo, da bo konec vojne izzval večje težave v delu zaradi gibanja prebivalstva, posebno mestnega. Zato je potrebno proučiti način, kako bi omogočili vsaj delo najvažnejših panog industrije. Že sedaj moramo poskusiti predvideti vodilne strokovne kadre in načrtno pripraviti njih razporeditev. Potrebno je predvideti razne ukrepe, ki bi zbudili interes in zagotoviti ugodne življenjske pogoje pri podjetjih. Zato je potrebno:

1. Proučiti stanovanjske pogoje pri podjetjih in če je potrebno pripraviti načrtno rešitev. Za prvi čas predvideti gradnjo prenosnih barak.

2. Proučiti pogoje prehrane in preskrbovanja in predvideti ukrepe, da bi ta vprašanja pravilno reševali.

3. Proučiti vprašanje delavskih plač, najti način, da bo to vprašanje rešeno glede na delovne pogoje in da bo zadovoljilo osnovne delavčeve potrebe. Upoštevati relativno izenačevanje plač, da to ne bi postalo razlog za menjavanje podjetij. Potrebno je opraviti moralno mobilizacijo kadrov za obnovo domovine. Zato je potrebno proučiti ustanovitev propagandne službe, katere naloga bi bila, da bi moralno pripravila množice, zagotovila pomoč in sodelovanje množic, dajala pobudo za tekmovanje in samoiniciativo.

Že sedaj moramo prek naših zvez vzpostaviti stik z vsem strokovnim osebjem, ki trenutno živi in dela na neosvobojenem ozemlju in ki bi lahko sodelovalo pri delu za obnovo ali pri vodenju gospodarskih podjetij. Takšnim je potrebno dati konkretne naloge v skladu z njihovim prihodnjim delom.

Zbirati podatke o strokovnem osebju, ki je v vojski ali v zaledju. Pripraviti pregled in voditi evidenco o teh ljudeh.

IX.

Organizacija delovnega telesa poverjeništvu za gospodarsko obnovo

Organizacije delovnega telesa poverjeništvu in njegovih organov pri pokrajinskih svetih v današnjih pogojih ne moremo določiti v dokončni obliki. Razvijalo se bo vzporedno z razvojem drugih pogojev za delo. Poverjeništvu je za zdaj osrednji organ, ki dela prek svojih odsekov pri pokrajinskih svetih ter prek referatov organizira delo glede važnih vprašanj obnove pokrajine. Dokler ta razvoj dela ne bo zahteval drugače, bo pri teh referatih delalo manjše število strokovnih oseb.

Pri pokrajinskih svetih se ustanovi odsek za obnovo, katerega delo vodi načelnik odseka, ki ga voli predsedstvo pokrajinskega sveta. V prvem

času organizira odsek svoje delo podobno kot poverjenišva. Ker ima poverjenišvo za gospodarsko obnovo zaradi svoje naloge splošno pokrajinski karakter, neposredno vodi delo in ima pravico do nadzorstva vse do najnižjih instanc.

X.

Ukrepi za ohranitev gospodarskih podjetij. — Sporazumno z resornimi poverjenišvi ali odseki pri pokrajinskih svetih je potrebno takoj ukreniti vse potrebno za ohranitev podjetij, tako tistih, ki delajo, kakor tudi tistih, ki ne delajo. Pripraviti strokovno onemogočenje (bojkot) podjetja v primeru, ko bi utegnilo priti v roke okupatorju. Potrebno je najti način, da že v tej etapi nadzorujemo čim več podjetij, ki so na neosvobojenem ozemlju. To je mogoče storiti s povezovanjem s posameznimi strokovnimi osebami ali pa z ustanovitvijo bojnih organizacij znotraj takšnih podjetij z nalogo, da bodo po navodilih opravljale sabotažo ali pošiljale podatke, ki so potrebni za delo tega poverjenišva. Poleg tega bi bila njihova naloga tudi v tem, da bi po vojni ali ob odhodu okupatorja preprečili uničenje podjetja ter omogočili čimprejšnjo proizvodnjo.

XI.

Odnosi z mednarodnimi dejavniki in institucijami zaradi povojne obnove. — Jugoslovanska begunska vlada je stopila v zvezo z raznimi zavezniškimi dejavniki in institucijami, katerih naloga je, da rešijo vprašanje povojne pomoči in obnove v deželah, ki jih je prizadela vojna. Takoj moramo najti način, da bomo prek zavezniških vlad dobili podatke o vsebini, obsegih in obveznostih teh odnosov.

XII.

Zaključek. — Razmere, v katerih živimo in delamo, ne bodo še kmalu omogočile rednega stika poverjenišva s pokrajinskimi organi za obnovo. Zato je potrebno ta navodila upoštevati kot osnovne smernice za delo, v okviru katerih pa morajo odseki pri pokrajinskih svetih razviti osebno iniciativo in ne vedno čakati na pobudo od zgoraj. Poverjenišvo si bo seveda prizadevalo, da bi vzpostavilo čim tesnejše stike, vendar pa si morajo tudi odseki prizadevati, da bi s svoje strani omogočili te stike. To je mogoče doseči s pogostejšo izmenjavo misli in materiala v zvezi z obnovo. Zdaj je potrebno, da odseki pri pokrajinskih svetih (če so) čimprej pošljejo poverjeništvu rezultate svojega dosedanjega dela ter vprašanja o vsem, kar jih zanima.

16. marca 1944

Poverjenik za gospodarsko
obnovo
Todor Vujasinović, s. r.¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ, št. 8 — To je končno besedilo navodila, prvi projekt pa je pod NKOJ št. 6. — Eden med odloki NKOJ, sprejet na seji 2. marca 1944, zadolžuje poverjenike NKOJ da »izdelajo predloge o planu dela« za svoje resorje in dostavijo navodila »izvršilnim organom posameznih pokrajinskih svetov o delu teh organov na njihovih področjih«. Na seji NKOJ so razpravljali o teh elaboratih in jih po danih pripombah in sugestijah sprejeli. Tako je bil na seji 6. maja najprej potrjen plan poverjenišva za obnovo, na seji 13. maja pa plani poverjenišva za gozdove in rude in poverjenišva za informacije.

NAVODILO
POVERJENIŠTVA ZA GOZDOVE IN RUDE NKOJ

NACIONALNI KOMITE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
POVERJENIŠTVO ZA GOZDOVE IN RUDE

Št. 1
10. maj 1944

IZVRŠNEMU ODBORU ZAVNO ČRNE GORE IN BOKE
ORGANIZACIJA IN NAVODILO ZA DELO

I.

Ni potrebno poudarjati kolikšen pomen in kolikšno gospodarsko vrednost predstavljajo za naše gospodarstvo gozdovi in rude. Prav zato moramo hitro pripraviti ukrepe in začeti dela, ki bodo omogočila nadaljnje ohranjenje naših gozdov, ter pripraviti potrebna gradiva, ki morajo služiti za organizacijo prihodnjega gospodarjenja z našimi gozdovi in rudami.

Vojna je povzročila veliko škodo v našem gozdarskem in rudarskem gospodarstvu. Vojna še naprej omejuje pogoje za širše organiziranje dela. Toda že zdaj se lahko in se moramo lotiti vseh tistih del, ki jih je mogoče začeti že sedaj po vojni, del, s katerimi je mogoče pripraviti vse kar je potrebno kot podlago naši prihodnji organizaciji gozdarskega in rudarskega gospodarjenja. Ne da bi omejeval pobudo naših organov pri pokrajinskih svetih daje poverjenišтво za gozdove in rude naslednja prva kratka navodila za delo.

II.

Organizacija delovnega aparata. — Pri vseh pokrajinskih svetih (izvršnih odborih) je potrebno takoj ustanoviti oddelke za gozdove in rude, katerih naloge so naslednje:

1. da organizirajo zbiranje podatkov po spodaj navedenih navodilih,
2. da organizirajo aparat za varovanje in razvoj gozdov, všteti tudi privatne gozdove,
3. da organizirajo pravilno gospodarjenje z našimi gozdovi v času vojne,
4. da pripravijo plan za prihodnje povojno izkoriščanje in gospodarjenje z našimi gozdovi in rudami.

Z namenom, da bi čim uspešneje rešili to nalogo, ustanavlja oddelek potrebno število odsekov, in sicer glede na naravo posameznih strokovnih problemov. Takoj na začetku je potrebno predvideti ločitev poslovanja z gozdovi od poslovanja z rudami.

Praktično izpolnjevanje te naloge zahteva formiranje nižjega strokovnega aparata, ki se organizira kot samostojno strokovno telo. S tem namenom oddelek ustanavlja:

1. pri okrožnih NO odborih okrožne odseke za gozdove in rude, ki jih vodi šef (vodja) odseka;
2. pri okrajnih NO odborih okrajne uprave za gozdove in rude, ki jih vodi šef (vodja) uprave;
3. pri občinskih NO odborih je potrebno imenovati enega člana NOO za občinskega poverjenika, izvršni odbor pokrajinskih svetov pa postavlja

varuhe gozdov (logarje). Poverjenik je odgovoren odboru, varuh gozdov pa je podrejen šefu ukrajne gozdne uprave.

Obseg in velikost teh organov sta odvisna od konkretnih okoliščin. V krajih, na primer, ki niso močno gozdnati, ni potrebno takoj v prvem času ustanoviti okrajnih uprav za gozdove in rude. Ta strokovni aparat je potrebno ustanoviti in razvijati tam, kjer je za to potreba in kjer to zahtevajo objektivne okoliščine.

III.

Konkretne naloge. — Kakor smo rekli, vojne razmere, v katerih smo, omejujejo možnost dela tega poverjeništvu, toda nekatera dela bo potrebno začeti takoj. Tako na primer je potrebno takoj začeti zbirati podatke o stanju naših gozdov in rud, da bi lahko na podlagi teh podatkov plansko predvideli ukrepe in način povojnega izkoriščanja in razvijanja (racionalnega gospodarjenja) teh naših gospodarskih panog.

Poleg tega je potrebno storiti ukrepe za varovanje in kolikor mogoče racionalno izkoriščanje naših gozdov med vojno. V ta namen dajemo naslednje naloge in navodila:

Zbiranje podatkov. — Potrebno se je takoj lotiti zbiranja podatkov o stanju našega gozdarskega in rudarskega gospodarskega bogastva in o njegovem izkoriščanju pred in med vojno. Podatki morajo biti zbrani tako, da dajejo čimbolj resnično sliko o možnostih nadaljnjega izkoriščanja in razvoja našega gozdnega in rudnega gospodarstva. Zajemati morajo naslednje:

A) Gozdovi

1. Lastništvo — kapital

- a) državni gozdovi,
- b) gozdovi občinske lastnine,
- c) privatni gozdovi,
- d) gozdovi, ki so ostali brez lastnika,
- e) gozdovi — lastništvo narodnih sovražnikov.

Ti podatki morajo podati sliko o lastniku, njegovem državljanstvu, času, od kdaj je lastnik, če gre za tujca, o njegovem odnosu do okupatorja in do narodnoosvobodilnega boja. Posebno pozornost posvetiti zbiranju podatkov o gozdovih, ki so ostali brez lastnika, zaradi dekolonizacije, depopulacije in podobno. Podatki o privatnih gozdovih morajo dati sliko splošnega premoženjskega stanja lastnika.

2. Podatki o gozdnih površinah v hektarjih:

- a) podatki o stanju do vojne,
- b) podatki o škodi in izkoriščanju med vojno,
- c) podatki o razpoložljivih količinah za eksploatacijo do vojne,
- d) možnosti razpoložljivih količin za eksploatacijo po vojni.

3. Podatki o eksploataciji pred vojno in med vojno

- a) podatki o podjetju, posamezniku, koncesiji,
- b) podatki o količini v kubičnih metrih in mesto eksploatacije,
- c) podatki o tem, v kaj je les predelan,
- d) podatki o količinah, ki so bile na domačem trgu,

e) podatki o količinah, ki so ostajale za izvoz in kam so bile izvožene. Te podatke dati za čas do vojne in med vojno.

4. Podatki o lesni industriji (žage, tovarne celuloze, suha destilacija, lesno-kemična industrija, tanin, terpentini itd.). Te podatke zbrati zato, da bodo rabili za izračun količin potrebnih za delo industrije in za izvoz po vojni.

5. Podatki o škodi, vzroku škode in povzročitelju v času vojne:

a) škoda nastala zaradi eksploatacije v korist okupatorja in njegovih hlapcev,

b) škoda nastala zaradi sečnje gozdov okrog utrjenih položajev, prog, cest,

c) škoda nastala zaradi neracionalne in neorganizirane sečnje s strani prebivalstva,

d) škoda nastala zaradi nemožnosti obrambe pred gozdnimi škodljivci (nalezljive bolezni itd.),

e) škoda nastala, ker eksploatacija ni bila mogoča.

B. Rude

1. Lastništvo — kapital:

a) državni rudniki,

b) privatni rudniki, podatki o lastniku in akcionarjih, njihovo državljanstvo, odnos do okupatorja in do narodnoosvobodilnega boja.

2. Podatki o gospodarskih zmogljivostih do vojne in med vojno:

a) bogastvo nahajališč v tonah,

b) količina izkoriščanja rude v tonah,

c) količina rude, koriščenje in način koriščenja v državi,

d) količina rude, ki gre v izvoz in kam,

e) podatki o stanju rudniških instalacij in o možnostih izkoriščanja po končani vojni.

3. Podatki o škodi, ki je nastala med vojno, o vzrokih škode in povzročiteljih:

a) škoda nastala zaradi eksploatacije s strani okupatorja in njegovih hlapcev, količina in vrednost izkoriščene rude, iztrošenost ali poškodovanost strojev ali instalacij itd.

b) škoda, nastala zaradi delnega ali popolnega razrušenja rudnika in njegovih instalacij itd.

c) škoda nastala zaradi zastoja,

d) podatki o možnostih usposabljanja porušenih in poškodovanih instalacij in rudnikov za ponovno delo (kaj vse je potrebno),

e) podatki o morebitnih možnostih prihodnjega izkoriščanja.

C. Podatki o dosedaj sprejetih organizacijskih ukrepih

1. Ali je in kako je do zdaj organizirana gozdarska in rudarska služba s strani pokrajinskih svetov in nižjih ustanov?

2. Ali je in kako je zagotovljeno varstvo naših gozdov in kaj je storjenega v tem pogledu?

D. Podatki o organizaciji gozdarskih in rudarskih institucij v bivši Jugoslaviji in med okupacijo

1. Podatki o organizaciji in načinu dela banovinskih, okrožnih in okrajnih institucij (gozdarska in rudarska direkcija, uprava itd.).

2. Podatki o vodilnem in strokovnem osebju: inženirjih, tehnikih, pi-sarniškem strokovnem osebju, gozdarjih, logarjih.

Te podatke je potrebno zbrati tako za tiste, ki so delali v omenjenih institucijah v bivši Jugoslaviji in v času okupacije, kakor tudi za tiste, ki so na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju. V podatkih je potrebno navesti, kje so in kaj delajo.

V.

Ukrepi za varstvo in racionalno izkoriščanje gozdov. — Ugotovljeno je, da v pogorelih vaseh kmetje sekajo potreben gradbeni les, običajno v neposredni bližini vasi in poti. Tako je na določenih mestih nastalo pravo opustošenje naših gozdov. Kmetu pogorelcu moramo seveda omogočiti, da obnovi svoj dom, toda potrebno je, da organizirano in koristno uredimo in izpeljemo dodelitev in sečnjo gozda. Po drugi strani pa se dogaja, da kmetje, ki živijo na nenadzorovanem ozemlju ali v bližini neosvobojenih mest divje sekajo in tihotapijo les na neosvobojeno ozemlje. Da bi to preprečili, bo oddelek prek svojih nižjih organov storil naslednje ukrepe in pooblastil svoje izvršilne organe da:

1. opravijo plansko in racionalno dodeljevanje lesa za gradnjo in kurjavo;
2. preprečujejo samovoljno sekanje in onemogočijo preskrbovanje neosvobojenega ozemlja;
3. organizirajo čiščenje in varovanje gozdov pred gozdnimi škodljivci (nalezljive bolezni itd.).

O vseh ukrepih bo oddelek po pristojni poti obvestil kmete in jih seznanil z organizacijo gozdarske službe ter jim sporočil, da bodo dodeljevanje sečnje — za gradnjo in kurjavo — opravljali organi, ki jih bo imevalo deželni oddelek za gozdove in rude.

Les za gradnjo in kurjavo se bo razdeljeval tako, da se bo les za kurjavo razdeljeval glede na število ognjišč in na glavo, za gradnjo pa glede na potrebo obnove požganih ali uničenih zgradb.

To razdeljevanje lesa za potrebe prebivalstva bo opravljal šef okrajne uprave na podlagi ocene narodnoosvobodilne oblasti brezplačno ali za plačilo. Naravne in pridobljene pravice posameznih gospodinjstev je potrebno spoštovati. Zlorabe strogo preganjati.

VI.

Kadri. — Od pravilnega izbora kadrov je odvisno, če bo pravilno postavljena organizacija službe tega poverjeništvu, pokrajinskih oddelkov in drugega delovnega aparata. Zato je potrebno posvetiti posebno pozornost izboru kadrov, predvsem vodilnih. Tako je na primer za načelnike (vodje) oddelkov pri pokrajinskih svetih potrebno postaviti strokovne osebe (rudarske ali gozdarske inženirje). To velja tudi za vodje okrožnih odsekov in, če je mogoče, tudi za drugo vodilno osebje na nižjih instancah. Razumljivo je, da na vodilna mesta ni mogoče postaviti ljudi, ki so delali za okupatorja.

Oddelki pri pokrajinskih svetih predvsem v tistih predelih, kjer imajo gozdovi in rude pomembno gospodarsko vlogo, morajo posvetiti posebno pozornost izboru in pritegnitvi strokovnih kadrov, katerim bodo zaupali

organizacijo in praktično uresničitev dela. Zato velja posvetiti pozornost zbiranju podatkov o gozdarskih in rudarskih strokovnjakih, ki so prej delali na tem področju. Potrebno je tudi najti način za organizacijo strokovnih šol in tečajev za usposabljanje strokovnega osebja, predvsem varuhov gozdov.

VII.

Izmenjava izkušenj in predlogi. — Da bi bilo delo pri organiziranju in vzpostavitvi službe čimbolj učinkovito in uspešno, bo potrebna čimbolj pogosta izmenjava materiala in izkušenj, pridobljenih v delu posameznih pokrajinskih oddelkov in njihovih nižjih organov. Zato je potrebno ves takšen material kakor tudi morebitne predloge in pripombe poslati temu poverjeništvu, da bi jih proučilo. To delati tudi v prihodnje.

In končno, zaradi vzgoje ljudi priporočamo, da prek tiska, brošur in predavanj opozarjamo na važnost varovanja in gojenja gozdov kot splošne ljudske dobrine.

VIII.

Zaključek. — Ta kratka navodila za delo so začasnega značaja in v nobenem primeru nočejo omejevati iniciative odgovornih organov našega organizacijskega aparata, če ta iniciativa ni v nasprotju z linijo in interesi narodnoosvobodilnega gibanja. Poverjeništvu bo poslalo konkretna navodila glede vsakega važnejšega vprašanja, ki sodi v delovno območje poverjeništvu. Za zdaj je potrebno, da se pokrajinski sveti prek svojih izvršnih odborov takoj lotijo izpolnjevanja teh navodil, če tega niso delno že storili.

Poverjenik za gozdove in rude
Sulejman Filipović, s. r.

PREDLOG ZA FORMIRANJE LJUDSKIH SODIŠČ

POKRAJINSKEMU PROFAŠISTIČNEMU SVETU NARODNE OSVOBODITVE SANDŽAKA
ZAVNO ČRNE GORE IN BOKE
ZAVNO HRVATSKE
ZAVNO BOSNE IN HERCEGOVINE
SLOVENSKEMU NARODNOOSVOBODILNEMU SVETU

1. Civilne spore in kazenske zadeve (če jih niso reševala vojaška sodišča), katerih ni bilo mogoče odlagati, so do sedaj reševali narodnoosvobodilni odbori. Da se je razvila takšna praksa je razumljivo, ker ni bilo nikakršne druge avtoritete, pred katero bi jih bilo mogoče postaviti, njihovo neodložljivo reševanje pa je zahtevalo vsakdanje življenje.

Takšno reševanje sporov ni bilo v nasprotju s funkcijo narodnoosvobodilnih odborov, ker so le-ti, kot ljudska oblast predstavljali njeno enotnost, enotnost oblasti.

Danes so se narodnoosvobodilni odbori uveljavili kot ljudska oblast v vsej naši državi (kljub nestalnosti njihovega delovanja v posameznih krajih in mestih, zaradi okupatorjeve aktivnosti). Razvili so se do določene stopnje.

Ta razvoj ljudskih civilnih organov oblasti zahteva, da tudi pri opravljanju sodne oblasti storimo korak naprej. Opravljanje sodne (jurisdikcijske) oblasti je potrebno ločiti od izvršilne oblasti (ožjega izvršilnega telesa NOO). To so različne funkcije, različna je tudi odgovornost njihovih nosilcev in jih je zato potrebno ločiti. Ločitev sodne oblasti od politične nam lahko samo koristi, ker krepi ugled ene in druge.

2. Iz teh razlogov predlagamo, da se pokrajinski sveti lotijo ustanavljanja ljudskih sodišč, ki bodo v času vojne opravljali sodno oblast kot samostojni organi sodne oblasti, kjer so za to pogoji.

Takšna sodišča bodo sodila o vseh civilnih sporih pri vprašanih, ki jih zainteresirane stranke zahtevajo, pri vseh nepravdnih zadevah, ki jih ni mogoče odlagati in v vseh kazenskih zadevah, ki ne sodijo v kompetenco vojnih vojaških sodišč, ki pa jih tudi ni mogoče odlagati. Potrebno je ustanoviti ljudska sodišča za občine, okraje in okrožja. Občinska ljudska sodišča sodijo v zadevah povsem majhne vrednosti, da bi se tako izognili neekspeditivnosti, medtem ko je potrebno meje kompetence okrajnih in okrožnih ljudskih sodišč določiti glede na krajevne razmere.

Sodišč, tako višjih kot okrožnih ni potrebno ustanovljati, ker v nobeni pokrajini zdaj ni pogojev za takšna sodišča. (Ne glede na teritorij in ne glede na spore.) V morebitnem primeru takšne izredne potrebe bi bilo mogoče ustanoviti izredno sodišče za tak primer.

Vsa sodišča morajo biti voljena. Menimo, da mora ljudstvo samo, neposredno izvoliti občinsko sodišče, okrajno in okrožno sodišče pa ustrezna skupščina ljudskih predstavnikov (plenium NOO). V kakšnem časovnem razmaku je potrebno voliti sodišča, ocenijo pokrajinski sveti.

Sodišča za svoje odločitve niso odgovorna narodnoosvobodilnemu odboru in ne skupščini (plenumu). Dolžna so soditi zakonito. Proti njihovim odločitvam je potrebno dopustiti pravno možnost. Toda v prvem obdobju in zaradi nadzora ljudstva nad sojenjem ni potrebno togo omejiti časa, v katerem je potrebno voliti sodišča (s tem pa se seveda ne izključuje odgovornost sodnikov v primeru malae fides).

Dolžnost vsakega državljana je, da prevzame funkcijo sodnika, če je izvoljen. Prav tako je dolžnost vsakogar, da priča itd.

Sojenje mora biti porotno, kjerkoli to omogočajo razmere (razen morda v drobnih primerih).

Za kazensko (krivično) sojenje je potrebno postaviti javne tožilce pri vsakem sodišču in obtoženemu dopustiti ali postaviti branilca ter se ravnati po akuzatornem načelu. Praviloma morajo biti vse razprave javne.

Ker sodišča verjetno ne bodo sestavljena iz strokovnih oseb, bi bilo potrebno, da bi vsako sodišče imelo sekretarja pravnika (sodnika, advokata itd.), ki bo zadevo proučil, tehnično pripravil razpravo, poročal, pri glasovanju imel posvetovalni glas in ki bi izdeloval predloge sodnih odlokov. Pri okrajnih in okrožnih sodiščih bi morali težiti za tem, da bi bil vsaj en član sodišča strokovna oseba.

Vse civilne oblasti bi bilo potrebno pozvati, da pomagajo pri izvrševanju sodnih odlokov.

III.

Zaradi čimvečje enotnosti v delu sodišč predlagamo, da svet postavi začasni sodni svet (pri svetu), ki ga sestavljajo strokovne osebe (vsaj večina); ta svet bi reševal pritožbe zoper odločitve okrožnih ljudskih sodišč (to je potrjeval ali razveljavljal njihove odločitve, brez pravice odločevanja o zadevi sami), ter pojasnjeval, kako je potrebno danes, v času vojne izvajati pravni red. (Morda z določenimi plenarnimi rešitvami.) Vse to pa dosledno v mejah tistega, kar je najbolj nujno in ne prenese odlašanja.

Predlagamo tudi naj pokrajinski sveti ustanovijo svoje sodne oddelke, ki bi pomagali sodiščem, spremljali njihovo delo, pa tudi postavljali javne tožilce in sekretarje sodišč (pri tem bi se morali konzultirati z začasnim sodnim svetom).

Ti oddelki bi morali skrbeti za to, da sodišča pravilno tolmačijo odločitve pokrajinskih svetov kot zakonodajnih teles (če bodo takšna) in, kadar bi bilo potrebno, zahtevati avtentično tolmačenje predsedstva. Nadzorovati bi morali delo javnih tožilcev in sekretarjev sodišč.

IV.

Prosimo, da nas obveščate o vaših sklepih glede organizacije sodstva in o njegovem razvoju.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Za poverjenika sodstva
Podpredsednik¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 20. — Ta predlog je napisal dr. Vladimir Bakarić, na podlagi odloka nacionalnega komiteja z dne 13. maja 1944.

BELEŽKE O NALOGAH POVERJENIŠTVA NKOJ ZA PREHRANO

Naloga poverjenišтва za prehrano je, da vodi in usmerja prehrabeno politiko države in stori ukrepe za zagotovitev in usmerjanje proizvodnje v tem smislu.

Konkretne naloge so, da organizira:

1. Zbiranje hrane, ki je potrebna za prehrano vojske, pri tem pa mora zagotoviti potrebni minimum za prehrano prebivalstva, in sicer:

- a) s prostovoljnimi prispevki,
- b) z rekvizicijo,
- c) s konfiskacijo,
- d) z odkupom.

2. Da opravlja pravilno razdelitev hrane.

3. Da organizira predelavo hrane (konzerviranje, sušenje).

4. Da organizira transport in shrambo hrane.

5. Da organizira shrambe (skladišča) hrane.

6. Da skupaj s poverjeništvom za gospodarstvo zagotovi semena za setev in jih razdeli.

7. Da opravlja nadzorstvo nad omenjenimi zadevami do zadnje instance.

Te zadeve organizira:

1. Predvsem prek določenih organov na področju in ob pomoči pokrajinskih svetov, tako da jim daje odredbe, navodila in nasvete in nadzoruje njihovo delo.

2. Tako, da usklajuje delo z ekonomskim odsekom pri vrhovnem štabu, da mu daje podatke in se posvetuje z njim, da mu pomaga in izkorišča njegovo pomoč v tem vojnem času.

Da bi lahko čimprej začeli s praktičnim delom, se bo odsek čimprej lotil zbiranja podatkov:

- a) o količinah hrane, s katerimi pokrajina razpolaga;
- b) o količinah hrane, ki jih je mogoče na omenjene načine zbrati;
- c) o pogojih konzerviranja hrane;
- d) o možnostih shranjevanja (skladišča);
- e) o pogojih transporta;
- f) o potrebah krajev.

Na podlagi zbranih podatkov je potrebno preučiti možnost preskrbovanja in pri tem uporabiti tudi osebno iniciativo. Pregledati in urediti pogoje izmenjave na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju (v kakšnih pogojih in v katerih primerih). Poverjenišтво opravlja svoje delo prek organizacij pri pokrajinskih svetih s pismi, obiski, nadzorstvom.

Poverjenišтво tesno sodeluje z drugimi gospodarskimi poverjeništvimi. (Načelno velja, da nikakor ne smemo dovoliti, da bi kdorkoli umrl od lakote na osvobojenem ozemlju.)¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 47 — Navodilo o organizaciji dela poverjenišтва za prehrano ni ohranjeno, pa tudi iz zapiskov sej ni videti, če ga je NKOJ obravnaval. Toda gotovo je, da je ta dokument nastal v smislu sklepov NKOJ z dne 2. marca 1944, da morajo vsi poverjeniki NKOJ pripraviti elaborate in predloge navodil o delu svojih resorjev in področnih pokrajinskih organov.

ODLOK NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE GLEDE ZAHTEV DO ZAVEZNIKOV

Na svojem zadnjem sestanku je Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije sklenil, da bo zaveznikom postavil zahtevo, da ga predstavijo v posvetovalnem evropskem odboru in v zavezniški sredozemski komisiji.

Na istem sestanku je komite sklenil zahtevati izročitev vojnega materiala na temelju zakona o posojilu in najemu za uspešno vodenje boja proti skupnemu sovražniku.¹

PROTEST MEDNARODNEMU URADU ZA DELO PRESEDSTVU KONFERENCE MEDNARODNEGA URADA ZA DELO PHILADELPHIA

Na zasedanja konference mednarodnega urada za delo v Philadelphiji prihajajo tudi delegati, ki jih je za zastopstvo Jugoslavije na konferenci imenovala emigrantska jugoslovanska vlada g. Purića.

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije odreja tej delegaciji vsako zakonsko in moralno pravico, da na tej konferenci zastopa oblasti Jugoslavije, delodajalce ali delavce.

Fašistične razbojniške tolpe so okupirale Jugoslavijo, razbile njen državni aparat, niso pa mogle pokoriti in ne uničiti njenih narodov. Narodi Jugoslavije so sprejeli boj za svojo svobodo z mnogo močnejšim sovražnikom in ga vodijo že tri leta.

V času tega boja za svobodo je vedno bolj nastajala resnična enotnost narodov Jugoslavije, vse bolj se je porajalo življenje in duh svobode in vse bolj je bil poražen okupator — krvni stoletni sovražnik. Jugoslavija je postala enotnejša in notranje močnejša kot kdaj koli prej.

Pot reakcionarnih emigrantskih krogov, ki so se menjavali v različnih begunskih vladah, pa je bila drugačna. V strahu za svoje reakcionarne, zatiralske pozicije so čedalje bolj stopali v boj proti oblasti tega ljudstva in v tem boju vse bolj sodelovali z okupatorjem domovine. Ta posel je v domovini opravljal »minister vojske in mornarice«, prej polkovnik jugoslovanske vojske Drag. M. Mihailović, ki je z oboroženimi tolpmi v krvi poskušal zatreti vstajo ljudskih množic proti okupatorju in je svoje tolpe prisilil, da sodelujejo kot sestavni del okupatorjeve vojske v vseh njegovih ofenzivah proti Narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije.

Ljudstvo je v domovini razkrinkalo izdajalske begunce, začelo svoj zgodovinski boj in do zdaj ustanovilo 11 armadnih korpusov NOV, katerim v boju pomaga vse ljudstvo, saj so njegovo najbolj zanesljivo poroštvo in njegova najdražja dobrina.

Jugoslovanska emigrantska vlada nima ničesar skupnega s tem bojem, pa tudi nobene zveze nima več z narodi Jugoslavije.

Da bi preprečili škodo in skupno delo begunsko vlade in njenih agentov — o izdajstvu katerih je grenko resnico povedal vsemu svetu tudi britanski premier Churchill v svojem govoru v parlamentu dne 22. 2., ko

¹ Vjesnik, organ NOF Hrvatske, številka 30—31 z dne 13. decembra 1943.

je govoril o sodelovanju oficirjev »ministra Draže Mihailovića z okupatorjem« — so se 29. 11. leta 1943 sestali v Jajcu iz ljudstva delegirani predstavniki, ki so Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije konstituirali v najvišje zakonodajno in izvršilno telo Jugoslavije v času vojne. Ta najvišji organ ljudske oblasti in ljudske volje je na istem zasedanju sprejel tudi sklep o odvzemu vseh pravic zakonite vlade Jugoslavije jugoslovanski vladi v emigraciji ter o odvzemu vseh pravic predstavljanja Jugoslavije.

Demokratsko izvoljeno predstavništvo Jugoslavije je sprejelo sklep:

1. »Da se Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije konstituirava v vrhovno zakonodajno in izvršilno predstavniško telo Jugoslavije kot vrhovnega predstavnika suverenosti narodov in držav Jugoslavije kot celote in da se ustanovi Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije, kot organ, ki ima vse značilnosti ljudske vlade in prek katerega bo Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije opravljal izvršilno funkcijo.

2. Da se izdajalski jugoslovanski begunski »vladi« odvzamejo vse pravice zakonite vlade Jugoslavije, še posebej pravica predstavljanja narodov Jugoslavije, kjerkoli in pred komerkoli.

3. Da je potrebno pregledati vse mednarodne dogovore in obveznosti, ki so jih v imenu Jugoslavije v tujini sklenile begunske vlade z namenom, da bi jih razveljavili ali zopet sklenili oziroma odobrili in ne priznali mednarodnih dogovorov in obveznosti, ki bi jih v prihodnje morebiti sklepane v tujini ubežne tako imenovane — vlade.«

(Iz deklaracije II. zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije, 29. 11. 1943).

Na temelju teh odlokov je Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije ustanovil ta nacionalni komite z vsemi pravicami zakonite narodne vlade.

Glede na takšno stanje stvari nimajo delegati, ki jih je imenovala »vlada« g. Purića, nikakršne zakonske pravice, da bi kogarkoli iz Jugoslavije zastopali na konferenci in ne morejo nikogar niti pravno niti moralno obvezati.

Seveda pomeni neke vrste zanimivost dejstvo, da je begunska »vlada« delegirala tudi predstavnike delavcev Jugoslavije. Vsi predstavniki delavskih sindikatov Jugoslavije so v domovini, večinoma na osvobojenem ozemlju. Edino oni imajo pravico predstavljati delavce Jugoslavije. Toda takšno ravnanje nas ne sme preveč začuditi glede na to, da so vse vlade Jugoslavije v zadnjih letih (katerim je ta le logično nadaljevanje) dušile svobodo sindikalnega delavskega gibanja.

Delegacija Purićeve »vlade« tudi nima nobene moralne pravice, da bi predstavljala kogarkoli iz Jugoslavije, ker z narodi Jugoslavije in njihovimi življenjskimi prizadevanji nima nobene zveze, razen te, žalostne, da jih je imenovala »vlada« — organizator boja proti lastnemu narodu v njegovih najtežjih časih.

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije zato zahteva naj konferenca ne potrdi mandatov Purićeve delegacije in vzame na znanje, da

emigrantska tako imenovana »vlada« Jugoslavije nima nobenih pravic zastopati Jugoslavijo in v njenem imenu pošiljati delegacije.

Namestnik poverjenika za
socialno politiko

Predsednik
Nacionalnega komiteja
osvoboditve Jugoslavije¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ, 1943, št. 55. — NKOJ je na svojih sejah v mesecu maju razpravljajal o mednarodnem položaju Jugoslavije ter o njenih predstavništvih v tujini. Toda niti v enem ohranjenem zapisniku ni zapisano, da je NKOJ razpravljajal o tem protestu, kar pa ne pomeni, da ta dokument ni bil poslan mednarodnemu uradu za delo.

SPORAZUM
NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE IN
KRALJEVSKE JUGOSLOVANSKE VLADE Z DNE 26. JUNIJA 1944

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije in predsednik kraljevske jugoslovanske vlade sta se sporazumela o naslednjem:

1. Kraljevska jugoslovanska vlada mora biti sestavljena iz naprednih demokratičnih elementov, ki se niso kompromitirali v borbi proti narodno-osvobodilnem gibanju. Glavna dolžnost te vlade bo organiziranje pomoči narodnoosvobodilni vojski in vsem onim, ki se bodo v bodoče z enako odločnostjo borili proti skupnemu sovražniku naše domovine, in sicer tako, da se vse sile zedinijo v eno ljudsko fronto. Enako je dolžnost te vlade skrbeti za prehrano prebivalstva Jugoslavije in uskladiti delovanje predstavništva v inozemstvu in delovanje v medzavezniških komisijah glede varstva naših narodnih pravic s potrebami narodov in z narodnoosvobodilno borbo v domovini.

2. Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije in kraljevska vlada g. dr. Šubašića bosta odredila organe, ki bodo koordinirali sodelovanje v borbi proti sovražniku in olajšali čim prejšnjo ustvaritev enotnega predstavništva države.

3. Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije meni, da zdaj ni potrebe poudarjati in zaostrovati vprašanja o kralju in monarhiji, ker to danes ne predstavlja ovire za sodelovanje med Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije in vlado g. dr. Šubašića, ko se obe stranki strinjata s tem stališčem, da bo dokočno odločitev o državni ureditvi izreklo ljudstvo po osvoboditvi vse domovine.

4. Vlada g. dr. Šubašića bo podala deklaracijo, v kateri bo:

a) priznala nacionalne in demokratične pridobitve, ki so si jih priborili narodi Jugoslavije v svoji triletni borbi in s katerimi so bili postavljeni temelji za demokratično federativno ureditev naše državne skupnosti in izvedena začasna uprava države s pomočjo organizacij Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije ter Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije kot izvršilnega organa;

b) dala popolno priznanje borbenim ljudskim silam, organiziranim v narodnoosvobodilni vojski pod poveljstvom maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita ter izrekla obsodbo nad vsemi izdajalci naroda, ki so javno ali prikrito sodelovali s sovražnikom;

c) naslovlila na vse ljudstvo poziv, naj se vse borbene sile združijo z narodnoosvobodilno vojsko v eno samo fronto.

5. S svoje strani pa bo maršal Jugoslavije Josip Broz Tito kot predsednik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije objavil izjavo o sodelovanju z vlado g. dr. Šubašića in bo znova poudaril, da Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije med trajanjem vojne ne bo načenjal vprašanja o dokončni državni ureditvi.

Vsebina tega sporazuma se razglasi, ko sestavi g. dr. Šubašić vlado. Na svobodnem ozemlju Jugoslavije.

Dne 16. junija 1944

Predsednik kraljevske
Jugoslovanske vlade
dr. Ivan Šubašić, s. r.

Za Nacionalni komite
osvoboditve Jugoslavije
Predsednik maršal Jugoslavije
Josip Broz Tito, s. r.

POJASNILO NKOJ O POBUDAH ZA SKLENITEV SPORAZUMA TITO—ŠUBAŠIĆ

NACIONALNI KOMITE OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE
23. JUNIJA 1944

POKRAJINSKIM PROTIFAŠISTIČNIM SVETOM

Na kratko smo vam prek radia sporočili *osnovno* bistvo sporazuma, ki smo ga sklenili z dr. Ivanom Šubašićem kot predsednikom kraljevske vlade v tujini. Danes vam sporočamo nekatere podrobnosti o vzrokih, ki so pripeljali do pogajanj in o konkretnih rezultatih samega sporazuma. Prilagamo tudi tekst sporazuma. Razumljivo je, da mora, v duhu samega sporazuma tekst tega sporazuma ostati tajen do objave deklaracije dr. Šubašića.

Glavni razlog, ki je pripeljal do pogajanj z dr. Šubašićem, je zunanje-politične narave. Že dolgo časa je del zaveznikov izražal željo, da bi prišlo do sodelovanja med nacionalnim komitejem in takšno kraljevsko vlado v inozemstvu, ki bi vrgla iz svoje srede Dražo Mihailovića in ki bi bila pripravljena aktivno pomagati narodnoosvobodilni vojski. S tem namenom je tudi bila — po padcu Purićeve vlade — vzpostavljena nova situacija, tako da je postal predsednik vlade dr. Ivan Šubašić, o katerem je znano, da ni pristaš starih vlad v tujini in da je dal nekaj prijateljskih izjav glede narodnoosvobodilnega gibanja. Dr. Šubašić je dobil mandat pod pogojem, da bo dosegel sporazum z narodnoosvobodilnim gibanjem v domovini. Sprememba je bila storjena v prvi vrsti na pobudo in pritisk premiera Velike Britanije Winstona Churchilla. Jasno je, da je bilo potrebno vzeti predlog za sporazum z dr. Šubašićem zelo resno v premislek, prav zato, ker je bil to predlog enega dela naših zaveznikov. Razumeli boste, da v takšnih razmerah ni bilo izgledov za priznanje nacionalnega komiteja in odklonitev takšnega predloga bi negativno vplivala na razvoj simpatij do naše domovine v svetu. Tako smo dali še dokaz več o naši pripravljenosti za skupno fronto z vsemi, ki se resnično hočejo boriti proti sovražniku.

S tem je seveda povezana cela vrsta drugih vprašanj. Danes smo na takšni stopnji razvoja naše narodnoosvobodilne vojske, ko je razvoj njene nadaljnje moči predvsem odvisen od tega, če bomo tej vojski lahko dali dovolj nove vojaške tehnike. V današnjih zunanje političnih razmerah je to vprašanje odvisno v prvi vrsti od naših ugodnih odnosov z zavezniki. Ni dvoma, da nam bo sporazum z dr. Ivanom Šubašićem olajšal nabavo vojaških sredstev, ki so nam potrebna za našo vojsko.

In končno je v prid sporazumu govoril še notranjepolitični element. Vlado dr. Ivana Šubašića bodo sestavljali ljudje, ki se niso kompromitirali s sovražnimi stališči do narodnoosvobodilnega gibanja. Poleg tega bodo v tej vladi tudi nekateri iskreni prijatelji narodnoosvobodilnega gibanja. Tako bo vlada nedvomno vnesla dezorientacijo in razpadanje v vrste fašističnih reakcionarjev in vseh sovražnikov osvobodilnega boja naših narodov. S pomočjo uradnih ukrepov te vlade bo mogoče razbiti tudi reakcionarni diplomatski aparat stare Jugoslavije, ki je v kar največji meri sovražno vplival in deloval v zavezniških krogih proti narodnoosvobodilnemu boju v Jugoslaviji. Ni dvoma, da bo tudi v domovini stališče nove vlade pospešilo zlom izdajalskih skupin, ki so se doslej opirale na upanje, da bodo s pomočjo vlade v inozemstvu prevarale zaveznike.

To so torej bili glavni razlogi, ki so pripeljali do našega sklepa, da bo nacionalni komite podpiral vlado dr. Ivana Šubašića v tujini in da bo o tem po sestavi vlade dr. Šubašića obvestil tudi ljudstvo. Ker prilagamo tekst sporazuma, se ne bomo spuščali v njegovo podrobnejšo analizo. Iz teksta je jasno razvidno, da se nismo odrekli niti enega odloka II. zasedanja AVNOJ. Koncesija je v bistvu v glavnem samo v tem, da je za sedaj praktično umaknjeno z dnevnega reda vprašanje priznanja NKOJ in odprta perspektiva za spojitev NKOJ in vlade v tujini, če bo vlada v tujini pravilno in iskreno izvajala ta sporazum. Ponavljamo, to ni obveznost, temveč samo perspektiva, ki je odvisna od iskrenosti pri uresničevanju sporazuma.

Glede na naš ustmeni sporazum bi naj bila vlada majhna, največ šest ministrov. V splošnih črtah smo se sporazumeli tudi o osebni sestavi vlade, ker pa je to odvisno od možnosti, ki se bodo pokazale v času sestavljanja nove vlade, se tu ne bomo spuščali v podrobnosti. Kakor vam je znano, je dr. Šubašić že upokojil dr. Fotića, ambasadorja v Washingtonu, kot najvažnejše oporišče mihailovičevskih izdajalcev v tujini. Bistvene spremembe bodo storjene tudi na drugih diplomatskih položajih in na vseh mednarodnih institucijah, kjer zdaj delajo sovražniki narodnoosvobodilnega gibanja, ki so jih imenovala prejšnje jugoslovanske vlade v tujini.

Prosimo vas, da obvestite o gornjih dejstvih vse člane prezidiuma AVNOJ in člane NKOJ, ki so na vašem ozemlju. Istočasno sporočite, da so do objave sporazuma ta obvestila popolnoma internega značaja in ne smejo priti v javnost.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!
S tovariškim pozdravom!

Predsednik NKOJ
Maršal Jugoslavije¹

¹ ARP, Beograd, NKOJ št. 24. — Na tem dokumentu je Moša Pijade lastno-ročno napisal, da je bil poslan pokrajinskim protifašističnim svetom, Edvard Kardelj pa je na koncu dodal: »Sprejeti so tudi konkretni ukrepi za oborožitev NKOJ in za pomoč prebivalstvu v Jugoslaviji.«

DEKLARACIJA PREDSEDNIKA NACIONALNEGA KOMITEJA OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE MARŠALA TITA

Maršal Tito je v imenu Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije objavil naslednjo deklaracijo, ki sta jo prevzela Radio London in »Svobodna Jugoslavija«. Objavljamo jo v celoti:

»Narodnoosvobodilno gibanje je od samega začetka boja proti okupatorju težilo k uresničitvi enotnosti vseh ljudskih sil. Vodilni ljudje tega gibanja so bili vedno prepričani, da je osvoboditev naše dežele izpod jarma barbarskih fašističnih osvajalcev stvar, ki stoji nad vsemi drugimi interesi posameznih političnih in družbenih skupin in slojev. Zato so bili sredi krvavega boja proti okupatorju in njegovim pomočnikom storjeni vsi napor, da bi se tisti, ki ljubijo svoj narod in njegovo svobodo, združili v enotno narodnoosvobodilno fronto. Ti napor, so bili ovenčani z uspehom. Enotna narodnoosvobodilna fronta, ki je zajela veliko večino prebivalstva je postala splošno ljudski politični temelj oborožene vstaje proti osvajalcem in temelj razvoja partizanskih odredov, potem pa tudi rednih enot Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Več kot dve leti in pol so morale resnične borbene sile v Jugoslaviji z ogorčenjem gledati, kako so vse emigrantske vlade po vrsti, namesto da bi pomagale nadčloveškemu boju narodov Jugoslavije za osvoboditev svoje domovine, bile trdovratno sovražne do narodnoosvobodilnega gibanja in so prek svojega ministra Draže Mihailovića bile oborožen boj proti svojemu lastnemu narodu na strani okupatorjev. Ljudski predstavniki so na drugem zasedanju Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije 29. novembra leta 1943 v svojih odlokih obsodili to izdajalsko delo emigrantskih vlad in kot izraz teženj vseh narodov Jugoslavije sprejeli zgodovinski odlok o ustanovitvi Demokratične federativne Jugoslavije.

Narodnoosvobodilno gibanje je po svojem bistvu splošno ljudsko, nacionalno in demokratično. Še enkrat poudarjam, da ima vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja pred seboj edini in najvažnejši cilj: boj proti okupatorjem in njihovim hlapcem in nastajanje demokratične federativne Jugoslavije, ne pa vzpostavljanje komunizma, kar nam sovražniki vztrajno podtikajo.

Kakor je povedano v odlokih drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 29. novembra 1943 bodo narodi Jugoslavije po koncu te težke osvobodilne vojne na podlagi demokratičnih načel s svojo svobodno voljo opredelili obliko notranje ureditve in odbijam vsakršno misel, da bi oborožene sile narodnoosvobodilne vojske z orožjem preprečevale narodom, da njihova volja ne bi prišla do polnega izraza, ker je narodnoosvobodilna vojska sestavni in najboljši del našega naroda.

Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije šteje odstranitev Purićeve vlade in Draže Mihailovića kot ministra za vojsko za pozitivno dejstvo in je izjavil svojo pripravljenost, da sodeluje s takšno vlado v tujini, ki bi si dejansko postavila za cilj, da pomaga splošno ljudskemu boju proti okupatorjem.

Dne 16. junija tega leta je bila na osvobojenem ozemlju Jugoslavije konferenca med dr. Ivanom Šubašičem kot predstavnikom kraljevske vlade na eni strani in delegacijo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije pod mojim predsedstvom na drugi strani o možnostih in oblikah sodelovanja. Glede mnogih vprašanj je bilo doseženo soglasje. Vsebina sporazuma je že objavljena.

Namen tega sporazuma je: okrepiti osvobodilne napore narodov Jugoslavije v krvavi vojni proti okupatorju in njegovim pomočnikom, mobilizirati za ta boj vse tiste, ki se še drže ob strani, organizirati največjo mogočo materialno pomoč našim borcem na fronti in ljudem v zaledju, onemogočiti izdajalcem naših narodov, kakršen je Draža Mihailović, da prikrivajo svojo izdajo z avtoriteto zakonite vlade in še tesneje povezati naš osvobodilni boj s splošno zavezniško fronto proti Hitlerju, še bolj podpreti zavezniške napore za uničenje največjega sovražnika človeštva. V sporazumu so zavarovane vse nacionalne in demokratične pridobitve, ki so jih naši narodi izbojevali v več kot triletnem boju proti okupatorju in njihovim pomočnikom. Te pridobitve so našim narodom poroštvo, da ne bo nič storjeno proti njihovi volji.

Sporazum s predsednikom vlade v Londonu dr. Ivanom Šubašičem je prišel ravno kot posledica, kot sad in rezultat zmag, ki so jih izbojevali naši narodi nad okupatorjem in njegovimi pomočniki in zato pomeni pomemben korak naprej k dokončni ukinitvi zločinske vloge odkritih in slabo zakrinkanih izdajalcev od Nedića, Pavelića pa do Draže Mihailovića, ki so od sovražnika dobili orožje, da bi ga uporabili zoper narodnoosvobodilno vojsko in narod. Ni dvoma, da bo ta sporazum zelo važen prispevek k utrditvi enotnosti naših narodov v njihovem težkem položaju proti okupatorjem in njihovim pomagačem.

Za tiste ki se še držijo ob strani in omahujejo, je ta sporazum zadnji poziv, naj se priključijo narodnoosvobodilnemu gibanju in izpolnijo svojo dolžnost do svoje napadene domovine. Ta sporazum je zadnji odločni poziv vsem zapeljanim Srbom, ki pod Nedićem in Dražo Mihailovićem služijo okupatorju in se borijo proti lastnemu narodu, da se priključijo narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije. Ta sporazum je poslednji odločni poziv vsem tistim Hrvatom, predvsem domobrancem in legionarjem, ki se že tri leta borijo na strani okupatorja proti lastnemu narodu in proti zaveznikom naših narodov in tako delajo veliko sramoto svoji hrvatski domovini, da se priključijo narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije. To velja tudi za slovenske domobrance, ki jih je izdajalec Rupnik organiziral v boju proti lastnemu narodu na strani nemškega okupatorja.

V času, ko se ljudstvo bori za življenje in smrt, ne more več nihče z ničemer, ne s partijskimi in ne z drugačnimi razlogi opravičiti tistega, ki še stoji ob strani ali pa celo služi sovražniku. Fronta osvobodilnega boja naših narodov je dovolj široka, da lahko v njej najde svoje mesto vsak, kdor ljubi svoj narod in se hoče z orožjem v roki boriti za njegovo svobodo.

Na koncu poudarjam, da je materialna pomoč, ki jo naši vojski nudijo naši veliki zavezniki — Anglija, Združene države Amerike in Sovjetska zveza — zelo dragocena in učinkovita in izražamo našo zahvalo za to pomoč. Upamo, da nam bodo zavezniki tudi v prihodnje nudili vso pomoč,

da bi lahko naši narodi s svojo narodnoosvobodilno vojsko dali vse od sebe v skupnih prizadevanjih za končno zmago nad osovraženimi okupatorji.

Predsednik
Nacionalnega komiteja
osvoboditve Jugoslavije
Josip Broz Tito, s. r.¹

¹ Arhiv CK ZKJ, Beograd št. 14294/1944

PRESEDSTVO PROTIFAŠISTIČNEGA SVETA NARODNE
OSVOBODITVE JUGOSLAVIJE

Predsednik:

Dr. Ivan Ribar

Podpredsedniki:

Moša Pijade
Josip Rus
Antun Augustinčić,
Dimitar Vlahov
Marko Vujačić

Sekretarja:

Rodoljub Čolaković
Radonja Golubović

Člani:

Broz Josip Tito, Babović Spasenija, Belovuković Milan-Deva, Butozan dr. Vaso, Grulović Nikola, Karamatijević Jevstatije, Kecmanović dr. Vojislav, Leković Voja, Marković Momčilo, Nešković dr. Blagoje, Opačić Stanko-Čanica, Petrović Nikola, Popović Koča, Pribičević dr. Rade, Pucar Djuro-Stari, Ranković Aleksandar, Ribnikar Vladislav, Stambolić Petar, Stević Luka, Vukosavljević Sreten, Zečević Vlada, Žujović Sreten, Bakarić dr. Vladimir, Vrkljan Ante, Frol Frane, Gregorić dr. Pavle, Gržetić Maca, Hebrang Andrija, Krajačić Ivan, Krce Pavao, Krstulović Vicko, Lakuš Filip, Leontić dr. Ljubo, Magovac Božidar, Mandić dr. Ante, Nazor Vladimir, Preka Aleksandar, Smodlaka dr. Josip, Sremec dr. Zlatan, Avšič Jakob-Rade, Bevk France, Fajfar Tone, Jeras Josip, Kardelj Edvard, Kidrič Boris, Leskošek Franc, Mikuž dr. Metod, Vidmar Josip, Karabegović Osman, Kurt Husnija, Sudžuka Muhamed, Djilas Milovan, Miljanić dr. Niko, Andonov Metodija-Čento, Apostolski Mihailo, Pop-Tomov Vlado.

SVETNIKI NA II. ZASEDANJU AVNOJ

Josip Broz Tito	Davidović Radivoj
Avšič Jakob	Danilović ing. Uglješa
Alargić Judita	Danilović Stanko
Andonov Metodija-Čento	Dapčević Peko
Andrejev-Ronkata Bane	Dedijer Vladimir
Andrejević-Kun Djordje	Detoni Marijan
Apostolski-Mitić Mihailo	Dimitrijević Milorad-Mikan
Augustinčić Antun	Dobrašinović Miloje
Babić Ante	Došen Ilija
Babić Ljubo	Draušnik Jurica
Babović Spasenija	Dugonjić Rato
Bakarić dr. Vladimir	Djarić Ljuban
Balaš Boris	Djilas Milovan
Balen Šime	Djordjević ing. Živa
Barbalić Ivan	Djukanović Pero
Bebler dr. Aleš	Djurić Ljubodrag
Bevk France	Djurić Momčilo
Begić Jure	Eraković Simo
Belinić Marko	Fajfar Tone
Belovuković Milan-Deva	Filipović Sulejman
Berus Anka	Frol Frane
Becele Franc	Gaži Franjo
Biber Josip	Gizdić Drago
Bjeladinović dr. Boško	Gluhić Omer
Bjelica ing. Janko	Grbić Mihailo
Božanić Andrija	Grgurić dr. Jakov
Božičević Ivan	Gregorić dr. Pavle
Božković Nikola	Gržetić Maca
Bolt Ivan	Grk Dušan
Brecelj dr. Marijan	Grković Radovan
Brkić Dušan	Grujić Radovan
Brkić Hasan	Grulović Aćim
Brozina ing. Nikola	Grulović Nikola
Brstina Dušan	Guberović Nikola
Bubanj Andrija	Hadžiismailović Muhamed
Buljan Vice	Hebrang Andrija
Butozan dr. Vaso	Hodžić Mujo
Cazi Josip	Hribar Janez
Cerovac Antun	Humo Avdo
Cetina Josip	Ivančić Marija
Čalić Dušan	Iveković dr. Mladen
Čamo dr. Ethem	Ivović Dušan
Čolaković Rodoljub	Ilić Pavle
Čemerlić dr. Asim	Jakac Božidar
Čemerlić Hamdija	Jakić Velimir
Čuković Stevo	

Jakša dr. Uroš
 Jambrišak dr. Milivoj
 Jeras Josip
 Jovanović Arso
 Jovanović Isa
 Jovanović
 Radivoje-Bradonja
 Jovanović Živko
 Jokić Špiran
 Josipović Dušan
 Josipović Srboljub

 Kavčič Stane
 Karabegović Osman
 Karamatijević Jevstatije
 Kardelj Edvard
 Kecmanović dr. Vojislav
 Kidrič Boris
 Knežević Nikica
 Kovačević Mitar
 Koliševski Lazar
 Komadina Pero
 Kosovac Vujo
 Koharević dr. Aleksandar
 Kocbek Edvard
 Krajačić Ivan
 Kraigher Boris
 Kranželić Ivan
 Kraus dr. Herbert
 Kržišnik dr. Anton
 Krmelj Maks
 Krstajić Pero
 Krstulović Vicko
 Krce Pavao
 Kršulj Mate
 Kukoč Ivica
 Kulenović Skender
 Kurt Husnija

 Lakuš Filip
 Leković Voja
 Leontić dr. Ljubo
 Leskošek Franc
 Livada Dušan
 Lubej France
 Lunaček dr. Pavel
 Ljujić Vojo

 Magovac Božidar
 Majcen Sandi
 Maksumić Omer
 Mališić Panto

 Mandić dr. Ante
 Mandžić Pašaga
 Marić Ignjat
 Marković Blažo
 Marković Momčilo
 Markovski Venko
 Mastilović Novak
 Maček Ivan
 Medan Savo
 Mijatović Cvijetin
 Mijušković Radovan
 Mikuž dr. Metod
 Mikulić Jure
 Milojević Miloje
 Milosavljević Milosav
 Milutinović Ivan
 Miljanić dr. Niko
 Mirković Joso
 Minić Miloš
 Mitrović-Djilas Mitra
 Mrazović-Cofek Karlo
 Mraz Franjo
 Mujkić Hadžimehmed
 Mutapović ing. Dragoslav

 Nazor Vladimir
 Naceva Mara
 Nedeljković dr. Dušan
 Nemeč Ivan
 Nešković dr. Blagoje
 Nikoliš dr. Gojko
 Ninković D Mitar
 Novak Ivan

 Omanović Hamdija
 Opačić-Čanica Stanko
 Orović Savo
 Osmić Omer

 Pavić Janko
 Pejnović Kata
 Penca Jože
 Perković Mile
 Peruničić Mile
 Petrović Dušan-Šane
 Petrović ing. Nikola
 Petronić Srećko
 Pijade Moša
 Pobrić Edhem
 Polić Zoran
 Polović Marko
 Popivoda Krsto

Popović Jovan
Popović Koča
Popović Milentije
Počuča Mile
Prvčić Stepan
Preka Aleksandar
Pribičević dr. Rade
Pribišić Lazo
Pucar Djuro-Stari

Radović Joksım
Radosavljević Dobrivoje
Rakovac Joakim
Ranković Aleksandar
Redžić Enver
Ribar dr. Ivan
Ribnikar Vladislav
Rodić Vojislav
Rozman Franc
Rumbak Ivan
Rupena-Osolnik Mara
Rus Josip

Savić Brano
Savić Pavle
Savić Savo
Svetek France
Semić Stane-Daki
Simonović Jagoš
Smodlaka dr. Josip
Sokol Vid
Soldat Mitar
Sorić Mate
Sofijanić Ratko
Sremec dr. Zlatan
Sremec Nada
Stambolić Petar
Stante Peter
Stević Luka
Stefanović Rista
Stefanović Svetislav
Stilinović Marijan
Strižić Tomo

Subotić T. Mitar
Sudžuka Muhamed
Šalamon Stjepan
Šasić Jevto
Šegrt Vlado
Šiljegović Boško
Škare Stanko
Škerlj Franc
Škundrić Mihailo
Šlander-Marinko Mica
Šnuderl dr. Maks

Tiljak Djuro
Todorović Mijalko
Todorović Simo
Trbović Rade
Tudjman Stjepan
Urošević Sredoje

Vavpetič dr. Lado
Veinović Svetozar
Veselinov Jovan
Vidmar Josip
Vidović Nikola
Vilfan dr. Jože
Vipotnik Albin
Vlahov Dimitar
Vrkljan Ante
Vujasinović Todor
Vujačić Marko
Vukić Sveto
Vukmanović Svetozar
Vukosavljević Sreten
Vulin Sava

Zemljak Jože
Zečević Vlada
Zečević Stevo
Zlatarić Branko
Zogović Radovan

Žanko dr. Miloš
Žigić Rade
Žujović Sreten

NAMESTNIKI SVETNIKOV NA DRUGEM ZASEDANJU AVNOJ

IZ HRVATSKE

Antolković Josip
 Banak Franjo
 Bego Antun
 Biber Antun
 Biočić Franjo
 Bjelajac Stanko
 Blažević Jakov
 Bolt Ivan
 Borić Franjo
 Borojević Jovan
 Budicin Giuseppe
 Došen Miško
 Grahovac Bude
 Holjevac Vječeslav
 Ilić Miljka
 Jakšić Mate
 Janjić Vlado
 Jelaš Tomo
 Jergović Ivan
 Jerković Mate
 Jovanić Djoko
 Jukić Jure
 Katić Adam
 Knežević Pero
 Komar Slavko
 Kopitar Marija
 Kovačević Gojko
 Kovačić Ljubica
 Kufrin Milka
 Kuzmić Ivan
 Lukić Simo
 Magašić Moro
 Marušić Šimun
 Matetić Vlado
 Mikan Lovro
 Mutak Vlado
 Oreščanin Bogdan
 Pajić Neva
 Pavić Janko
 Polak dr. Milan

Radić Marijan
 Rapajić Bogoljub
 Rumbak Ivan
 Rupčić Nino
 Saili Dragutin
 Sekul Blaž
 Sikirica Nikola
 Skubić Ivan
 Sučić Martin
 Škunc Luka
 Špoljarić Djuro
 Šremf Franjo
 Tijardović Ivo
 Vojaček Josip
 Vukelić Sava
 Winter dr. Franko
 Zastavniković Marica
 Zlatić dr. Sava
 Zmajić Josip
 Žalac Tomo
 Žarković dr. Grujica

IZ SLOVENIJE

Ambrožić Miroslav
 Avbelj Viktor
 Babič Vlado
 Belušček Tone
 Brilej dr. Jože
 Černej dr. Darko
 Černe Franc
 Dekval Ciril
 Dvojmoč Tone
 Jerman Janez
 Jordan Marija
 Kimovec Franc
 Klančar Tone
 Klarič Jože
 Knez Rudi
 Kralj Jože
 Krivic Vlado
 Kveder Dušan

Lampret Jože
 Maček Polde
 Novak Franc
 Novak dr. Franc
 Ocepek Angela
 Osolnik Bogdan
 Pavšič Štefan
 Pirjevec Dušan
 Polak Bojan
 Popit Franc
 Repič Viktor
 Rupena Zora-Katja
 Sluga Jože
 Stanovnik Janez
 Stante dr. Jernej
 Stopar Viktor
 Šentjurs Lidija
 Šušteršič Tone
 Taurer Franc
 Tomšič Vida
 Tomšič Svetina Mira
 Turnher Edmund

Vrhovec Lojze
 Zihler Boris
 Železnik Tine

*IZ BOSNE
 IN HERCEGOVINE*

Alikalfić Fazlija
 Begić Muhidin
 Bojinović Djuradj
 Bubaš Ivica
 Bućma Žarko
 Bursać Milan
 Čehaić Djemal Mahmut
 Čopić Branko
 Draganić Nikola
 Hadžiismanović Smajil
 Hercegovac Adem
 Hotić Mesud
 Ivezić Dujo

Jokanović Mišo	Popović Mihailo	<i>IZ ČRNE GORE</i>
Kamenjašević Ante	Porobić Mustafa	Brajović Jakša
Kecman Miloš	Radojčić Ignjat	Cicmil Obrad
Knežević Matija	Radić Simo	Garčević Gojko
Lazić Lazo	Radiša Pero	Golubović Radonja
Mandić Nikola	Rosić Jovo	Krdžić Mirko
Mešković Enver	Rustembegović Mujbeg	Leković Petar
Mitrašević Jovo	Simatović Boško	Matković Mirko
Miskin Vaso	Stanišljević Pejo	Petrović Mato
Novaković Grujo	Starović Obren	Radović Miloš
Pantić Milan	Šator Ibrahim	Vicković Mihailo
Pašajlić Djoka	Šević Simo	Vujošević Ivan
Pehlivanović Mehmed	Tolo Niko	
Pjanić Abdulah	Vasić Nenad	
	Vukoje Božo	

UMRLI ALI PADLI SVETNIKI AVNOJ

(med drugim — 29. in 30. novembra 1943 — in tretjim zasedanjem
— 7. 8. 1945)

Becele Franc	Mujkić Hadžimehmed	Rozman Franc
Jambrišak dr. Milivoj	Osmić Omer	Sokol Vid
Milutinović Ivan	Rakovac Joakim	Stružić Tomo ¹

¹ ARP, Beograd, AVNOJ št. 50 — Seznam članov AVNOJ je prirejen po izvirnem poročilu verifikacijskega odbora na drugem zasedanju, po poročilu Mila Peruničića, sekretarja AVNOJ na tretjem zasedanju AVNOJ v Beogradu in po dokumentih iz arhivov zgodovinskega oddelka Zveze komunistov Hrvatske. — Na drugem zasedanju v Jajcu je štel AVNOJ po poročilu verifikacijskega odbora 250 svetnikov, brez odsotnih svetnikov iz Makedonije in Sandžaka. Po Vladimirju Dedijerju (J. B. Tito, stran 382) je bilo 208 svetnikov, po članku: »Borba narodov podjarmljene Jugoslavije« (Tito, Borba narodov Jugoslavije, I. Kultura 1947, stran 212): »na plenumu je sodelovalo 240 delegatov iz vseh krajev naše države«. Po izvirnih seznamih iz teh dni je bilo težko ugotoviti dejansko stanje. Na podlagi rekapitulacije je bilo svetnikov skupaj 345. Nezanosljivost o številčnem stanju svetnikov AVNOJ v času drugega zasedanja je nastala tudi zato, ker je bil seznam svetnikov iz Makedonije (ARP, Beograd, AVNOJ št. 49) sestavljen po brzojavkah, ki jih je vrhovni štab NOV in POJ dobival posredno prek štabov enot in po nekaterih drugih poročilih. Da bi to stanje čimbolj razjasnili in določili pravo število je Moša Pijade skupaj z M. Peruničićem in Nešovićem takoj po vojni skušal narediti seznam dejanskega stanja svetnikov ne samo iz Makedonije, temveč tudi iz Srbije.

OPOMBA PREVAJALCA

Pri pripravljanju slovenske izdaje tega obsežnega dela smo naleteli na vrsto terminoloških težav. Šlo je za nekatere izraze iz izvornika, ki so se v času nastajanja teh dokumentov slovenili drugače kot je ustaljeno v današnji rabi. Največ težav smo imeli s prevajanjem izrazov »zemlja, zemaljski« in v drugih izpeljankah. Nudilo se je več možnosti: za prvi izraz »zemlja« — država, dežela, pokrajina, enota, pač glede na različne zveze. Glede drugega izraza »zemaljski« — najpogosteje v zvezi »zemaljsko veče« in »zemaljska vlada« pa se je bilo mogoče odločiti med izrazi: državni, deželni, pokrajinski, nacionalni (za tega zadnjega zato, ker je šlo za državne enote, ki so z manjšimi izjemami kasneje postale republike).

Izraz »država«, »državni«... smo uporabili samo v primerih, ko je šlo za zvezno državo, in sicer zaradi določnosti, razumljivosti besedila. Izraz »dežela«, »deželni«... se nam je zdel neustrezen glede na običajni pomen izraza »dežela« (na primer: slovenske dežele — Kranjska, Štajerska, Primorska, oziroma upravne enote sosednjih držav, Italije, Avstrije). Zato smo se odločili za rabo izraza »pokrajina«, »pokrajinski«, ki v večini zvez še razmeroma najustrezneje izraža vsebino takratnih federalnih enot. Naj spomnimo na to, da so izraz »pokrajinski« v tem obdobju imela tudi vodstva KPJ, SKOJ in drugih političnih organizacij na ozemljih današnjih republik. Podoben problem je povezan z izrazom »večnik«, ki bi ga v raznih zvezah lahko glede na takratno oziroma današnjo rabo prevajali z »odposlanec« oziroma »delegat«, vendar smo se odločili za izraz »svetnik« — član sveta.

Od take rabe omenjenih in nekaterih drugih izrazov odstopajo besedila dokumentov AVNOJ, ki so bila objavljena v slovenski izdaji Uradnega lista DFJ in smo jih od tam dobesedno prevzeli (v teh dokumentih se na primer uporabljajo izrazi dežela, deželni, predsedništvo, narodna oblast, ki so bili sicer, na drugih mestih v tej knjigi rabljeni v navednem smislu oziroma prevedeni). Najpogosteje rabljeni kratici — AVNOJ, NKOJ — smo v tej obliki ohranili, ker sta uveljavljeni tudi v današnjem jeziku, kjer pa sta v izvorniku izpisani, smo ju dosledno prevajali.

VSEBINA

Uvodna beseda	5
Opomba izdajatelja	9
PRVO ZASEDANJE AVNOJ (26. in 27. nov. 1942 v Bihaću)	
Slavnostna seja	15— 30
Prva redna seja	31— 72
Priloge	73—143
DRUGO ZASEDANJE AVNOJ (29. in 30. nov. 1943 v Jajcu)	
I. Slavnostni del seje	151—185
II. Delovni del seje	
Poročilo verifikacijskega odbora	185—189
Referat tovariša Tita	189—200
Razprava	200—228
Predlogi deklaracij in odlokov	230—253
Prva seja predsedstva	255—260
Priloge	261—320
Delo NKOJ	321—376

